

DİYANET FETVALARI

Her Müslümana, hayatı boyunca gerekli olan dini bilgiyi öğrenmesi farz olup, esasen bütün iş ve davranışları da farz, vacip, sünnet, mübah, haram veya mekruh olarak her hangi bir hükmün kapsamına girmektedir. Hz. Peygamber döneminden itibaren değişen şartlar içerisinde ortaya çıkan meselelere, müctehit âlimlerce verilen fetvalar, dini hayatın düzenlenmesi ve yönlendirilmesinde etkili olmuştur.

İTİKAD

Allam'a İman

1. “Esmâ-i Hüsnâ” ne anlama gelmektedir? İsm-in çoğulu olan “esmâ” ile, “en güzel” anlamındaki “hüsnâ” kelimelerinin oluşturduğu bir sıfat tamlaması olan “esmâ-i hüsnâ”, “en güzel isimler” anlamında Yüce Allah'ın bütün isimleri için kullanılan bir terimdir. Kur'an'da, “Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na aittir.” (Tâhâ, 20/8), “...En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O galiptir, hikmet sahibidir.” (Haşr, 52/24) âyetlerinde ifade edildiği gibi en güzel isimler Allah'a mahsustur. Çünkü bütün kemal ve yetkinliklerin sahibi O'dur. O'nun isimleri en yüce ve mutlak üstünlük ifade eden kutsal nitelemelerdir. Allah Teala'nın Kur'an'da ve sahih hadislerde geçen pek çok ismi vardır. Kul bu isimleri öğrenerek Allah'ı tanır, O'nu sever ve gerçek kul olur. Kuran'da, “En güzel isimler Allah'ındır. O hâlde O'na o güzel isimlerle dua edin...” (Araf, 7/180) buyrulur, esmâ-i hüsnâ ile dua ve niyazda bulunulması istenmiştir. Esmâ-i Hüsnâ'nın birden fazla olması, işaret ettiği zâtın birden çok olmasını gerektirmez, bütün isimler o tek zâta delalet ederler: “De ki: İster Allah deyin, ister Rahmân deyin, hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na aittir.” (İsrâ, 17/10)

2. Allah'ın 99 ismi hakkında bilgi verir misiniz? Hz. Peygamber (s.a.s) bir hadislerinde, Yüce Allah'ın 99 isminden söz ederek bu isimleri sayan ve ezberleyen kimselerin cennete gireceğini bildirmiştir (Buhâri, Da'avaât, 68; Tevhid, 12; Müslim, Zikr, 2; Tirmizi, Da'avât, 82). Hadislerde geçen “saymak” (ihşâ) ve “ezberlemek” (hıfz) ile maksat Allah'ı güzel isimleriyle tanımak ve O'na iman, ibadet ve itaat etmektir. Allah'ın isimleri 99 ile sınırlı olmayıp başka isimleri de vardır. İlgili hadiste 99 sayısının zikredilmesi, bu isimlerin Allah'ın en meşhur isimleri olması sebebiyledir. İmam Tirmizi ve İbn Mâce rivayeti bir hadiste (Tirmizi, Da'avât, 87; İbn Mâce, Duâ, 10) bu isimler tek tek sayılmış olup şöyledir: Allah Rahman (Esirgeyen), Rahim (Bağışlayan), Melik (Buyrukları Tutulan), Kuddus (Noksanlıklardan Arınmış), Selam (Yarattıklarını Selamette Kılan), Mü'min (İnananları Güvenlikte Kılan), Müheymin (Hükmü Altına Alan), Aziz (Ulu, Galip), Cebbar (Dilediğini Zorla Yaptırma Gücüne Sahip Olan), Mütekebbir (Yegâne Büyük), Halik (Yaratıcı), Bari (Eksiksiz Yaratıcı), Musavvir (Her Şeye Şekil Veren), Gaffar (Günahları Örtücü, Mağfireti Bol), Kahhar (İsyankârları Kahreden), Vehhab (Karşılıksız Veren), Rezzak (Rızık Veren), Fettah (Hayır Kapılarını Açan), Âlim (Her Şeyi Bilen), Kabız (Daraltma Gücüne Sahip, Ruhları Kabzeden, Can Alan), Basit (Rızık Genişleten, Ömürleri Uzatan), Hafid (Kafirleri Alçaltan), Rafi (Müminleri Yükselten), Muizz (Yücelten, Aziz Kılan), Müzill (Değersiz Kılan), Semi Adı (Adaletli), Latif (Kullarına Lütfe eden), Habir (Her Şeyden Haberdar), Halim (Yumuşaklık Sahibi), Azim (Azametli Olan), Gafur (Çok Affedici), Şekur (Az Amele Bile Çok Sevap Veren), Ali (Yüce, Yüceltici), Kebir (Büyük), Hafız (Koruyucu), Mugit (Bedenlerin Ve Ruhların Gıdasını Yaratıp Veren), Hasib (Hesaba Çeken), Celil (Yücelik Sıfatları Bulunan), Kerim (Çok Cömert), Rakib (Gözetken), Müci (Duaları Kabul Eden), Vasi (İlmi Ve Rahmeti Geniş), Hakim (Hikmet Sahibi), Vedud (Müminleri Seven), Mecid (Şerefi Yüksek), Bais (Öldükten Sonra Diriltken Ve Peygamber Gön deren), Şehid (Her Şeye Şahit Olan), Hak (Hakkın Kendisi), Vekil (Kulların İşlerini Yerine Getiren), Kavi (Güçlü, Kuvvetli), Metin (Güçlü, Kudretli), Veli (Müminlere Dost Ve Yardımcı), Hamid (Övgüye Layık), Muhsi (Her Şeyi Sayan, Bilen), Mübdi' (Her Şeyi Yokluktan Çıkaran), Muid (Öldürüp Yeniden Diriltken), Muhyi (Hayat Veren, Diriltken), Mümit (Öldüren), Hayy (Diri), Kayyum (Her Şeyi Ayakta Tutan), Vacid (İstedliğini İsteddiği Anda Bulan), Macid (Şanı Yüce ve Keremi Çok), Vahid (Bir), Samed (Muhtaç Olmayan), Kadir (Kudret Sahibi), Muktedir (Her Şeye Gücü Yeten), Mu- Kaddim (İstedliğini Öne Alan), Muahhir (Geri Bırakan), Evvel (Başlangıcı Olmayan), Ahir (Sonu Olmayan), Zahir (Varlığı Açık Olan), Batın (Zat Ve Mahiyeti Gizli Olan), Vali (Sahip), Müteali (Noksanlıklardan Yüce), Berr İyiliği Çok), Tevvab (Tövbeleri Kabul Edici), Müntakim (Asilerden İnti- Kam Alan), Afüvv (Affedici), Rauf (Şefkati Çok), Malikü'l-Mülk (Mülkün Gerçek Sahibi), Zül-Celali Ve'l-İkram (Ululuk Ve İkram Sahibi), Muksit (Adaletli), Cami' (Birbirine Zıt Şeyleri Bir Araya Getiren), Gani (Zengin, Kimseye Muhtaç Olmayan), Muğni (Dilediğini Muhtaç Olmaktan Kurta- Ran), Mani (İsteddiği Şeylere Engel Olan), Darr (Dilediğini Zarara Sokan), Nafi' (Dilediğine Fayda Veren), Nur (Aydınlatan), Hadi (Hidayete Erdiren), Bedi (Çok Güzel Yaratıcı), Baki (Varlığı Sürekli Olan), Varis (Mülkün Gerçek Sahibi), Reşid (Yol Gösterici), Sabur (Çok Sabırlı).

3. “İsm-i Azâm” ne demektir? İsm-i Azâm, sözlükte “en büyük isim” anlamına gelmektedir. Terim olarak Allah'ın en güzel isimleri içerisinde yer alan bazı isimler için kullanılmıştır. İslam âlimlerinin bir kısmı, Allah'ın isimlerinin tamamının, fazilet ve üstünlük bakımından eşit derecede olduğunu kabul etmiş, diğer bir kısmı ise,

hadisleri göz önünde bulundurarak, bazı isimlerin diğerlerinden daha büyük ve faziletli olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hz. Peygamber'in bazı hadislerinde İsm-i Azâmdan bahsedilmekte, bu isimle dua edildiğinde mutlaka kabul edileceği bildirilmektedir (bk. Ebü Dâvûd, Vitr, 23; Tirmizi, Da'avât, 64, 65, 100; Nesâî, Sehv, 58; İbn Mâce, Duâ, 9, 10). Fakat Allah'ın en büyük isminin hangisi olduğunu kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Çünkü bu hadislerin bir kısmında "Allah" ismi, bir kısmında ise "Rahmân, Rahim" (esirgeyen, bağışlayan), "Hayy Kayyüm" (diri ve her şeyi ayakta tutan), "Zü'l-celâli vel-ikrâm" (ululuk ve ikram sahibi) isimleri Allah'ın en büyük ismi olarak belirtilmektedir. Konuyla ilgili bir hadis şöyledir: "Resulullah «sas., bir kişinin şöyle dua ettiğini işitti: 'Allah'ım, şahadet ettiğim şu hususlar sebebiyle senden talep ediyorum: Sen, kendisinden başka ilah olmayan Allahsın, birsin, Samedsin (hiçbir şeye ihtiyacın yoktur, her şey sana muhtaçtır), senden çocuk olmadı (kimsenin babası olmadın), doğmadın (kimsenin çocuğu olmadın), bir eşin ve benzerin yoktur." Bunun üzerine Efendimiz (sas. buyurdular: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin olsun, bu kimse, Allahtan İsm-i Azâm'ı adına talepte bulundu. Şunu bilin ki, kim İsm-i Azâmla dua ederse Allah ona icabet eder, kim onunla talepte bulunursa (Allah ona dilediğini mutlaka) verir" (Tirmizi, Da'avât, 65) Başka bir hadis meali de şöyledir: Bir adam şöyle dua etmiştir: "Ey Allah'ım, hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur. Sen semavat ve arzın celal ve ikram sahibi yaratıcısı, Hayy ve Kayyumsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin). Bu isimlerini şefaathî yaparak senden istiyorum!" (Bu duayı işiten) Resulullah (sas.) sordu: "Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir?" diye cevap verdiler. Resulullah şöyle devam etti: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki, o, Allah'a, İsm-i A'zâm'ı ile dua etti. O İsm-i A'zâm ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." (Ebü Dâvud, Salât, 368)

4. "Allah" ismi yerine "Tanrı" kelimesini kullanmak caiz midir? "Tanrı" kelimesi, Arapça "ilah" kelimesinin karşılığıdır. "İlah" daha çok, Allah'tan başka ibadete layık görülen varlıklar için kullanılır. "Allah" kelimesi onun bizzat kendisini ifade eden özel isimdir. Bu bakımdan, kelâm âlimlerine göre "Allah" kelimesi, Cenab-ı Hakk'ın yüce zatına ve bütün kemal sıfatlarına delalet eden özel isimdir. Hiçbir dilde bu keli- menin ifade ettiği özel manayı kapsayacak bir kelime bulunmamaktadır. Öte yandan "Allah" kelimesi bütün Müslümanlar için tevhid inancını temsil eden ortak bir bağ niteliğindedir. Bu sebeple Müslümanların, ibadet ettikleri tek yaratıcılarını "Allah" diye anmaları daha doğru olur. Dolayısıyla "Allah" bu adla veya "esmâ-i hüsnâ" adı verilen 99 isminden biriyle anılmalıdır. Bununla birlikte, dinimizin bildirdiği mutlak kemal sahibi, noksanlardan münezze olan yüce Allah'ı "Tanrı" diye anmak da İslam inancına aykırı olmaz.

5. "Mevlânâ" kelimesi ne anlama gelir? Allah, Peygamber ve in- sanlar için bu ifadenin kullanılması doğru olur mu? Mevlâ sözlüğe; "Rab, efendi, dost, arkadaş, yardımcı, sahip ve malik, köle azat eden, azat olmuş köle, bir işi gören, idare eden" gibi birçok farklı anlamlara gelir. Allah'a izafe edildiğinde "sevme, koruma, yardım etme, tasarruf ve himayesi altında bulundurma" gibi anlamları öne çıkar. Mevlâ kelimesinde asıl olan mana, sevgi ve manevi yakınlıktır. (İbnü'l-Esir, en-Nihâye, "vly" md.; İbn Manzur, Lisânü'l-Arab, "vly" md.) Mevlâ kelimesi, Kuran'da hem Allah için hem de insanlar için kulla- nılmıştır. Bu kelime, "Biliniz ki Allah sizin Mevlâ'nızdır (sahibinizdir). O ne güzel Mevlâ (sahip) ve ne güzel yardımcıdır!" (Enfal, 8/40) ve "Sen bizim Mevlâmızsın." (Bakara, 2/286) ayetlerinde Allah için; "O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz." (Duhan, 44/41) ayetinde ise, insan için kullanılmıştır. Çeşitli hadislerde de mevlâ Allah'ın isimlerinden biri olarak zikredilmiştir; "Allah bizim Mevlâ'mızdır." (Buhari, Cihâd, 14, Meğâzi, 17) Buna göre "mevlâ" kelimesinin sonuna eklenen ve "bizim" anlamına gelen "nâ" zamiri ile birleşerek oluşan "mevlânâ" ifadesi; hem Allah hem peygamber hem de insanlar için kullanılabilir. Allah için "Mevlânâ" denildiği zaman "Rabbimiz, sahibimiz"; Peygamber veya insanlar için denildiği zaman ise "dostumuz" veya "efendimiz" anlamları kastedilmiş olur.

6. Çocuklara Allah'ın isimleri verilebilir mi? Anne-babaların çocuklarına karşı görevlerinden birisi de ona güzel isim vermektir. Nitekim Hz. Peygamber sas, insanların kıyamet günü isimleri ile çağrılacağını belirtip "Çocuklarınıza güzel isim koyunuz." (Ebü Davud, Edeb, 69) buyurmuştur. Çocuklara Allah'ın isimlerini vermeye gelince, hemen belirtmek gerekir ki Allah'a has isimler aynı lafızla çocuklara verilmemelidir. Şayet çocuklara Allah'ı hatırlatacak isimler verilecekse başına "kul" anlamına gelen "abd" kelimesi eklenerek "Abdullah" (Allah'ın kulu), "Abdurrahman" (Rahman'ın kulu), "Abdurrahim" (Rahim'in kulu), "Abdülkâdir" (Kâdir'in kulu) gibi isimler verilmelidir. Allah Teala'nın "esma-i hüsnâ" sıdan "Kerim, Latif, Rauf..." gibi isimler ise Allah'ın dışında kulların da vasıflandığı müşterek isimler olduğundan Allah'a has olmayan bu isimler çocuklara verilebilir. (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 598)

7. Allah nerededir? Bir yerde, bir mekânda bulunmak yaratılmışlara ait bir özelliktir. Allah, yaratılmış bir varlık değil, Yaratıcı'dır. O hâlde O'na bir yer yahut bir mekân nispet etmek doğru değildir. Allah, varlık âlemini var eden, onların varlığını ve hükümrânlığını elinde bulundurandır (Mük, 67/1). Göklerin ve yerin mülkü O'nundur (Zümer, 39/44). Göklerde ve yerde ne varsa O'na aittir (Yunus, 10/66). Dolayısıyla Allah'ı, yaratıp idare ettiği ve sahibi olduğu âlemde bir yere izafe etmek sağlıklı bir yaklaşım olamaz. Bazı Selefî âlimlerin "Allah arşı istiva etmiştir." (Taha, 20/5, Hadid, 57/4) ve "Göktekinin sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz?" (Mülk, 67/16) gibi âyetlerden yola çıkarak Allah'ın gökte olduğu şeklindeki yorumlar, çoğunluğa mensup

âlimlerce doğru bulunmamıştır. Zira bu vb. âyet ve hadisler mecazi anlatımlar olup Allah'ın yüceliğine işaret etmektedir. Diğer taraftan güneşin ışığıyla her yerde bulunması gibi Allah da tecelli eden isim ve sıfatlarıyla her yerdedir. Zâtına gelince O bütün idrak ve tasavvurlarımızın ötesindedir. Bize düşen iman ve amellerimizle O'na yönelip ibadet görevimizi yerine getirmeye çalışmaktır.

8. “Allah'ın zaman ve mekândan münezzeh olması” ne anlama gelir? Allah'ın zaman ve mekândan münezzeh oluşu, O'nun hiçbir şekilde zaman ve mekânla ilişkilendirilmemesi demektir. Zira zaman ve mekân mahluk (yaratılmış) Allah ise halıktır (yaratıcıdır) Dolayısıyla O yaratılmışlara has özelliklerden münezzeh yani uzaktır. Biraz daha açmak gerekirse, “mekân” varlık ve nesnelerin bulunduğu yerdir. Söz gelimi bir meyve ağaçta, ağaç bahçede, bahçe bir bölgede, bölge dünyada, dünyamız güneş sisteminde, güneş sistemi galakside, galaksiler uzayda bulunmaktadır. Bunların hepsi mahlûk, yani yaratılmış bir şeydir. Zamana gelince bu, varlıklardaki hareketliliğin birimsel olarak ifade edilmesi olup varlıktan ayrı bir şey değildir. Sonuçta bu da mahlûk yani yaratılmış bir şeydir. Allah ise her şeyi var eden, yaratandır (En'âm, 6/102). “O gökleri ve yeri yaratandır...” (Fâtır, 45/1)

9. Camiler için kullanılan “Allah'ın evleri” ifadesi Allah'a bir mekân isnat etme anlamı taşır mı? “Allah'ın evi” terkinin Arapça karşılığı “Beytullah” olup Kâbe hak- kında kullanılan bir ifadedir. “Beyt”ten maksat, Kâbe'dir. “İbrahim ve İsmâile; “Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rûkû ve secde edenler için evimi temiz tutun” diye emretmiştik.” (Bakara, 2/125) âyetinde de ev kelimesi Allah'ın zatına izafe edilmiştir. Kâbe'ye Beytullah (Allah'ın evi) denilmesi, Allah'a ibadet etmek için yeryüzünde yapılan ilk mâbed olması, insanların hidayeti ve putperestliğin yıkılıp tevhid inancının yerleşmesi için gönderilmiş olan Hanif dininin sembolü ve bütün müslümanların namazlarında yöneldikleri yer olması gibi sebeplere dayanır. Allah, “Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbed), Mekke'deki (Kâbe) dir.” (Âli imran, 3/96) buyurarak onun şerefini yüceltmıştır. Allah için ibadete mahsus olan tüm camiler ve mescitler için de “Allah'ın evi” terkihi kullanılır. Nitekim bir hadiste; “Yeryüzünde Allah'ın evleri; mescitlerdir. Oraya gelene Allah Teâlâ ikramda bulunur.” (Taberani, Mu'cem'ül-Kebir, X, 10346) buyurulmaktadır. “Allah'ın evi” tabirinden maksat Allaha ibadet edilen yer olup, asla Allah'a isnat edilen bir mekân olarak anlaşılmamalıdır. Çünkü Allah, zaman ve mekândan münezzehdir. O, bir mekânda olan değil, bütün mekânları kuşatandır. Zaman ve mekân mahluk (yaratılmış) O ise halıktır (yaratıcıdır) O, yaratılmışlara has özelliklerden münezzehdir (uzaktır)

Meleklerle İman ve Cinler

10. Meleklerin varlığı nasıl ispat edilir? Melekler, gözlem ve deneye dayanan pozitif bilimlerin ilgi alanı dışında kalan fizik ötesi varlıklardır. Onların gözle ve diğer duyu organlarıyla algılanamaz varlıklar oluşu, inkâr edilmelerine gerekçe olamaz. Pozitif bilimlerin ilgi alanı dışında kalan ve duyu organlarıyla algılanamayan nice varlıkların mevcudiyetine inanıldığı bir gerçektir. Esasen insan akli meleklerin varlığını reddetmez, bunu mümkün görür. Bu konuda, kesin bilgi veren, anlamı açık çok sayıda âyet ve hadis vardır. Bu husustaki bazı deliller şöyle sıralanabilir: a) Bütün peygamberler getirdikleri mesajda meleklerin varlığından söz etmişlerdir; bütün ilahi dinlerde melek inancı vardır. b) Allah'ın kelamı olduğunda hiçbir şüphe olmayan Kur'an-ı Kerim'de meleklerin varlığına ve özelliklerine ilişkin onlarca âyet bulun maktadır. (Bkz. Bakara, 2/30-34; Hicr, 15/28-29; Hüd, 11/69-70; Zâriyât, 51/24-28; Necm, 53/5; Tahrim, 66/6; Fâtır, 35/1) c) Hayatı boyunca yalan söylememiş olan Hz. Peygamber sav pek çok hadisinde meleklerden, onların özelliklerinden ve kimi zaman onları gördüğünden bahsetmiştir. (Bkz. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 168; Müslim, Zühd, 60) d) Yüce Yaratıcı'nın makro ve mikro âlemde yarattığı varlıklardaki eşsiz güzellik ve mükemmelliği görüp değerlendiren ve bu suretle Allah'ı tesbih ederek yücelten özel varlıkların bulunması aklın kabul edeceği bir husustur.

11. “Kirâmen Kâtibin” ne demektir? “Değerli yazıcılar” anlamına gelen “kirâmen kâtibin”, insanların yanlarında bulunan ve onların yaptıkları işleri amel defterine yazmakla görevli bulunan melekler demektir. Kur'an'da şöyle buyrulur: “Hâlbuki sizin üstünüzde hakiki bekçiler ve çok değerli yazıcılar (kirâmen kâtibin) vardır ki, onlar ne yaparsanız bilirler.” (İnfîtâr, 82/11-12) “Hafaza”, “rakib-atid” melekleri de denilen bu meleklerin belirtilen yazma görevinden başka ahiret günü hesap sırasında yapılan işlere şahitlik edecekleri de âyetlerde şu şekilde bildirilmektedir: “Sür'a üfürülecek. İşte bu, önceden bildirilen tehdidin gerçekleşeceği gündür. Herkes beraberinde bir sevk edici, bir de şahitlik edici (melek) ile gelir. ” (Kat, 50/20-21) Diğer taraftan İslam âlimleri bu meleklerin yazma daha doğrusu kayda alma görevini nasıl yaptıkları konusunda kesin bir şey söylenemeyeceğini beyan etmişlerdir.

12. “Cin” diye bir varlık var mıdır? Cin, “örtülü ve gizli varlık, görünmeyen şey” anlamına gelmekte olup insanın duyu organlarıyla idrak edilemeyen bu varlıkların mahiyetleri konusunda fazla bir bilgimiz bulunmamaktadır. Cinlerin varlığı ve mahiyetlerine dair bilgiler ancak vahiy yoluyla bilinir. Kur'an-ı Kerim'de cinlerin alevli (dumansız), yalın ateşten yaratıldıkları zikredilir (Bk. Hicr, 15/27; Rahmân, 55/15). Ayrıca Kur'an'da “Cin süresi” adıyla bir süre mevcut olup, daha birçok âyette ve sahih hadislerde de cinlerden bahsedilmektedir. Bu

bakımdan cinlerin varlığı gerçek olup her müminin buna inanması gerekir. Cinler görünmeyen bir boyutta oldukları için onların yaşayış tarzı, insanlarla ilişkileri gibi konularda vahyin bildirdiği dışında kesin yargılarda bulunmak mümkün değildir. Öte yandan cinler “mutlak gaybı” da bilemezler. Zira mutlak gaybın bilgisi sadece Allah'a aittir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: “Süleymanın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurtçuk gösterdi. Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde kalmamış olacaktı.” (Sebe, 34/14) Zâriyât Süresinin 56. âyetinde ise, cinlerin de insanlar gibi Allah'ı bilip ona ibadet etmekle sorumlu oldukları belirtilmiştir.

13.Cinler ve şeytanlar insanlara zarar verebilir mi? Cinler de insanlar gibi sorumlu varlıklar olarak yaratılmışlardır (Zâriyât, 51/56). Allah'a inanıp O'na ibadet eden, iyi amel sahibi olan cinler olduğu gibi insanlara zarar vermek isteyen ve onları iman ve güzel amelden alıkoymaya çalışan kâfir cinler de vardır. Kur'an-ı Kerim'de insan ve cinlerin şeytanlarından söz edilir: “İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. O hâlde onları iftiralarıyla baş başa bırak.” (En'âm, 6/112) Bu âyetle işaret edildiği üzere şeytan işi amel işleyen cinlere şeytan denmektedir. Şeytanların başı olan İblis'in cinlerden olduğu Kehf Süresinin 50. âyetinde şöyle ifade edilir: “Hani biz meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandır. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir!” Genel olarak Kur'an-ı Kerim'e, özel olarak da Türkçe meallerini zikrettiğimiz bu iki âyete bakıldığında şeytanların ve dolayısıyla cinlerin kötülerinin insanlara zarar vermek istemeleri öncelikle inanç ve amel bakımındandır. Zira Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in açıklamalarına bakıldığında şeytan ve şeytan işi ameller işleyen cinlerin düşmanlığı ancak insanları aldatmak ve kötülüğe teşvik etmek suretiyle olmakta, maddi ve fiziki bir zarar vermeden söz edilmemektedir. Bunun için Yüce Allah, “Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.”(Bakara, 2/208) buyurmuştur. Burada şeytanın adımlarını izlememekten maksadın şeytanların ve cinlerin vesvesesine kapılarak kötü ameller işlememek olduğu açıktır. Cin süresinin 6. âyetinde şöyle buyrulur:“Doğrusu insanlardan bazıları, cinlerden bazılarına sığınarlardı da, cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı.” Bu âyetle açıklandığı üzere cinlerin insanlara zarar vermesi Yüce Allah'ın açık ikazına rağmen insanların cinlere sığınıp onlarla iletişim kurma ve medet umma hevesleri yüzündendir. Bunun için Felak ve Nâs sürelerinde buna işaret edilmiş insanların, cinlerin ve her türlü yaratığın şerrinden ve vesvesesinden her şeyin Rabbi olan Yüce Allah'a sığınmaları teşvik edilmiştir. Bu demektir ki gerçekten Allah'a iman edenler üzerinde şeytanların ve cinlerin hâkimiyeti, baskı kurması ve zarar vermesi söz konusu değildir. Şeytanların ve cinlerin hâkimiyeti ve zararı sadece onları dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar için söz konusudur (bk. Nahl, 16/99-100). Bu bakımdan müminlerin cin, şeytan ve insanların şerrinden ve zarar vermesinden Allah'a sığınması, onlardan korkmaması gerekir. Onlara meyletmeyen, iradesini sadece hak ve hakikat doğrultusunda kullananlar ise cin ve şeytanlardan gelebilecek her türlü etki ve zarardan korunmuş olurlar.

Kitaplara İman

14.Kur'an-ı Kerim'de kaç âyet bulunmaktadır? Bilindiği gibi âyet, Kur'an cümlelerine verilen isimdir. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'den günümüze hiçbir değişikliğe uğramadan gelmiştir. Ancak Kur'an-ı Kerim üzerinde noktalama çalışmaları yapılırken âyetlerin bölünüp numaralandırılmasında bazı küçük farklılıklar olmuş; söz gelimi, bazı âlimlerin müstakil âyet olarak belirlediği bir ibare bazı âlimlerce iki âyet olarak düşünülmüş; böylece âyetlerin numaralandırılmasında küçük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Her ne kadar halk arasında Kur'an'daki âyet sayısının 6666 olduğu yönünde yaygın bir söylem varsa da doğrusu bu rakamın 6236 olduğudur.

15.Kur'an'ın korunmuşluğunun delilleri nelerdir? Kur'an, Yüce Yaratıcı'nın kıyamete kadar gelecek bütün insanlara indirdiği son ilahî mesajıdır. O, bu yüce kelâmı indirmekle kalmamış, korunmasını da üstlenmiştir Bu gerçek, Kur'an'da şöyle açıklanır: “Şüphesiz o zikri (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.” (Hicr, 15/9) Bu ilahî beyan onun korunmuşluğu konusunda müminler için en büyük güvencedir. Nitekim tarih de bunun canlı şahidi olmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim indirilmeye başladığında bir taraftan yazılırken diğer taraftan da ezberlenmiş, namazlarda sürekli okunmuş ayrıca Müslümanların inanç ve ameli dünyalarına taşınarak hayata yansımıştır. Hz. Peygamber'in vefatını müteakiben Hz. Ebubekir döneminde dağınık hâldeki yazılı metinler bir araya getirilerek bir Mushaf oluşturulmuştur. Diğer taraftan İslam fetihlerinin artması ve yeni beldelerin İslam'a dâhil olmasıyla, üçüncü halife Hz. Osman bir çoğaltma komisyonu kurmuş ve ana nüshadan çoğaltılan o nüshalar da Mekke, Küfe, Basra, Şam, Bahreyn, Yemen'e gönderilmiştir. Müslümanlar bu ikinci ana nüshalara göre pek çok Kur'an nüshası yazmış, böylece bu ilahî kitap hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir. (Geniş bilgi için bkz. “Mushaf”, DİA, XXXI, 242-248)

Peygamberlere İman

16. Her topluluğa peygamber gönderilmiş midir ve peygamberlerin sayısı kaçtır? Kur'an, ilk peygamber Hz. Âdem as'den son Hz. Muhammed sas 'e, kadar pek çok peygamberin gelip geçtiğini ve her kavme Allah'ın peygamber gönderdiğini bize haber vermektedir. Hicr Suresinin 10. ayetinde, "Ey Muhammed! Andolsun, senden önceki topluluklara da peygamber gönderdik." Nahl Suresi 36. ayetinde, "Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tağuttan kaçının! diye peygamber gönder dik. Allah onlardan kimini doğru yola iletti, onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün." buyrulmaktadır. Mü'minin Süresi 78. ayetinde de "Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattıklarımız da var, durumlarını sana bildirmediklerimiz kimseler de var." buyrulmaktadır. İsrâ Süresi 15. ayetinde "Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." buyrulmaktadır. Bu ayetten de anlaşılan Allah bütün kavimlere, bütün topluluklara peygamberler göndermiştir. Ancak bunların sadece 25'inin ismi Kur'an'da zikredilmiştir. Hadislerde, peygamberlerin sayısının 124.000 olduğunun bildirilmesinden (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V,266) hareketle insan topluluklarının bulunduğu her bölgeye Allah'ın peygamber gönderdiği; ancak bunların hepsinin ismini Kur'an'da, Tevrat ve İncil'de zikretmediği hükmüne ulaşılabılır. Zira Kur'an'da kendilerine peygamber gelmemiş hiçbir topluluk ve ümmet bulunmadığı açıkça beyan edilmiştir (Fatır, 35/24; Nahl, 16/63; Yunus, 10/47).

17. Önceki semavi dinler İslam diye adlandırılabilir mi? İslam; Allah'a teslim olmak, boyun eğmek ve itaat etmek manasına gelir. Kur'an'a göre İslam; kişinin kendisini yalnız Allah'a teslim etmesi, O'na kul olması ve O'na ibadet etmesi demektir. Tevhidin gereği de budur. Bu anlamıyla İslam; sadece son peygamber olan Hz. Muhammed'in (sas) getirdiği dinden ibaret değil, bütün peygamberlerin getirdiği bir inanç sistemidir. Bu bakımdan insanlığı temel iman esaslarına davet açısından peygamberlerin tamamının vazifesi aynıdır. Buna göre, bütün peygamberlerin ilk daveti tevhiddir. Çünkü tevhid, Hak yoluna girmenin başlangıcı, Allah'a inanmanın ilk basamağıdır. Cenabı Hak gönderdiği her peygambere, ümmetini tevhide davet etmesini şöyle emretmiştir: "Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: "Benden başka ilah yoktur; şu hâlde bana kulluk edin." diye vahyetmiş olmayalım." (Enbiya, 21/25) Hak din, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'le başlamış, Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Dolayısıyla Allah'ın peygamberler aracılığıyla farklı zamanlarda gönderdiği dinin esası aynıdır ve hepsine "İslam", müntesiplerine de "Müslüman" denilmektedir. Kur'an-ı Kerim bunu açıkça ifade etmektedir: "Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da Müslüman diye isimlendirdi." (Hac, 22/78) "İbrahim, ne Yahudi, ne de Hristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru Müslüman idi." (Ali imran, 3/67) ayetinde İbrahim (as,) için Müslüman ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca "Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilen ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilene iman ettik. Onlar arasında bir ayım yapmayız, biz de Müslümanlarız, deyin." (Bakara, 2/136) ayetinde de peygamberlerin mesajının temelde bir ve aynı olduğu ve bunun da İslam'dan ibaret olduğu ifade edilmiştir. Ancak bugünkü hâliyle Yahudilik ve Hristiyanlık peygamberlere indigi şekliyle muhafaza edilemediği için bu dinlere İslam denilemez. Esas itibarıyla hak dinin temel prensiplerinde değişiklik yoktur. Fakat yüce Allah zaman içinde ibadetlerin şekillerinde ve muamelata dair hükümlerde bazı değişiklikler yapmıştır. Yahudi ve Hristiyanlara gayrimüslim denmesi, onların Allah tarafından, İslam'ın son peygamberi Hz. Muhammed'e ve onunla gönderilen dine inanmamaları sebebiyledir.

18. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ne tür mucizeleri vardır? İslam âlimleri Hz. Peygamber'in (sas) nübüvveti esnasında ortaya koyduğu mucizeleri, akli, hissi ve haberi olmak üzere üç şekilde sınıflandırmıştır. Akli mucizeye en büyük örnek Kur'an'dır. Çünkü Kur'an her çağdaki akıl sahibi insana hitap eden, akıllara durgunluk veren, başkalarının benzerini meydana getirmekten aciz kaldıkları büyük ve ebedi bir mucizedir. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir: "Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir süre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın." (Bakara, 2/23) Hz. Peygamber sav, de Kur'an'ın en büyük mucize olduğunu şöyle ifade etmiştir: "Bütün peygamberlere, kendi dönemlerinde yaşayan insanların iman edeceği birtakım mucizeler verilmiştir. Hiç şüphesiz bana ihsan edilen en büyük mucize, Allah'ın bana vahyettiği Kur'an'dır." (Buhârî, İtisâm, 1) Kur'an mucizesi yanında hissi mucize olarak Hz. Peygamber'in nübüvvet mührü, Ay'ın ikiye bölünmesi, parmaklarının arasından suyun akması, bir ziyafet esnasında zehirlenmek istenince olaydan haberdar olması, bir hurma kütüğünün teessürünü inilti şeklinde duyurması vb. örnek olarak verilebilir. Haberi mucizelere de Hz. Peygamber sav'in Mekke'nin fethi ve meydana gelecek savaşlar hakkında, daha önceden verdiği haberler örnek olarak gösterilebilir.

19. Kerâmet ne demektir, İslam'da kerâmet var mıdır? Sözlükte "değer", "kıymet" gibi anlamlara gelen "kerâmet", dini bir kavram olarak peygamberlik iddiasıyla ilgisi olmaksızın salih amel sahibi bir müminde meydana gelen olağanüstü hâl demektir. Şayet bu hâl kendisinde meydana gelen kimse salih amel sahibi biri değilse, o olağanüstü hâl "istidrâc" adı verilir. "Kerâmet zâhir olur, izhâr edilmez" yani Hakk'ın dilemesi ile meydana gelir; isteğe bağlı olarak gösterilemez. Bir müminin veli olması için bu tür kerâmet göstermesi şart değildir. Akaid kitaplarında "kerâmet hakır" şeklinde bir hüküm vardır. Bunun anlamı veli bir kimseden kerâmet sadır olabilir, demektir. Dolayısıyla keramet, takva sahibi kimselere Allah'ın bir ikramı olarak görülmelidir.

Ahret, Ölüm, Kabir Ve Kıyamet

20. “Ahir Zaman” ne demektir, biz ahir zamanda mı yaşıyoruz? “Ahir zaman”, dünya hayatının kıyamet kopmadan önceki son dilimi anlamında kullanılan bir kavramdır. İslam inancına göre, âlemin başlangıcı olduğu gibi sonu da vardır. Ancak bu sonun ne zaman gerçekleşeceğini bilmek insanın bilgisi dışındadır. İnsanın ömrü gibi âlemin ömrünü belirleme hususundaki bilgi Cenab-ı Hakk'a aittir. Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek şöyle dile getirilmektedir: “Kıyametin ne zaman kopacağını sana sorarlar. De ki: Onun bilgisi sadece Rabbimin nezdindedir. Onun vaktini kendisinden başka kimse açıklayamaz ...” (Araf, 7/1897); “Kıyametin ne zaman kopacağını bilmek, ancak Allah'a aittir.” (Lokmân, 31/34) Diğer taraftan Hz. Peygamber'den (sav) sonra elçi gönderilmeyeceği için ona “ahir zaman peygamberi”, ümmetine de “ahir zaman ümmeti” denmiştir. Bu anlamda biz ahir zamanda yaşamaktayız.

21. “Berzah Hayatı” ne demektir? Berzah, sözlükte “iki şey arasındaki engel, perde ve ayırıcı sınır” demektir. Dini ıstılahtaki karşılığı ise, “ölümünden sonra başlayan ve mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatı”dır. “Onların önlerinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.” (Mü'minün, 23/100) âyetinde de geçen “Berzah” ile kastedilen budur. Buna göre ölen herkes berzah âlemine girecektir.

22. Ölümü temenni etmek caiz midir? Bir mümin ne kadar sıkıntı çekerse çeksin ölümü temenni etmemelidir. Çünkü sıkıntılar da ilahi imtihanın bir gereği olup sabreden insanlar büyük ecir kazanır. Hz. Peygamber (sav) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Sizden hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan ötürü ölümü asla temenni etmesin. Şayet ölümü istencesine olağanüstü bir darlık içinde kalırsa, o zaman şöyle desin: “Allah'ım! Benim için yaşamak hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, benim için ölüm hayırlı olduğu vakit de beni öldür” (Tirmizi, Kıyâmet, 26)

23. Ölünün ardından ağlamak, yas tutmak caiz midir? Ölüm sebebiyle insanın üzülmesi, hüznlenmesi, kederlenmesi normaldir. Hatta acısını açığa vurup sessizce ağlaması, gözyaşı dökmesinde sakınca yoktur. Hz. Peygamber sav de oğlu İbrahim'in, kızının ve kızının çocuğunun vefatlarında gözlerinden yaşlar akıtarak sessizce ağlamıştır (Buhârî, Cenâiz, 43). Bunun yanında Allah'ın takdirine karşı çıkmanın ve cahiliye döneminde olduğu gibi yaka-paça yırtarak ağlamanın doğru olmadığını da beyan etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in sas, küçükken vefat eden oğlu İbrahim'in ardından “... göz ağlar, kalp üzüldür, fakat Rabbimizin razı olmayacağı söz söylemeyiz” (Buhârî, Cenâiz, 32, 42, 43) buyurması, bu konuda müminler için bir örneklik teşkil eder.

Kadere İman

24. Kader ve kazaya inanmak iman esası mıdır? Kader ve kaza, iman esaslarından söz eden âyetlerde (Bakara, 2/177, 285; Nisa, 4/136) zikredilmemiştir. Ancak her şeyin Allah'ın takdirine bağlı bulunduğuna işaret eden âyetlerin yanı sıra ilahi ilmin olmuş ve olacak tüm varlık ve olayları kuşattığını belirten âyetlerde de bu esas vurgulanmıştır. Bu âyetlerin bir kısmında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “...O'nun katında her şey bir ölçü (miktar) ileler.” (Ra'd, 13/8); “...Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.” (Furkan, 25/2); “De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez...” (Tevbe, 9/51) Bu âyetlerden başka Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu, (kulun tercihi ile irtibatlı olarak) dilediğini dalâlette bırakıp, dilediğini hidâyete erdirdiğini, insanların ölümlerini O'nun takdir ettiğini bildiren âyetler de (bk. Zümer, 39/62; Sâffât, 37/96; A'raf, 7/178; Vâkıa, 56/60 vb.) kapsam açısından kâinatta her şeyin belli bir kadere bağlı bulunduğu, bunun da Allah Teala tarafından belirlendiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hz. Peygamber sas, de “Cibril hadisi” diye bilinen hadiste, kaderi, iman edilmesi gereken şeyler arasında saymıştır. Bu hadise göre Cebrâil (as), peygamberimize, “İman nedir?” diye sormuş, o da, “Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır.” (bk. Müslim, İmân, 1; Ebü Dâvüd, Sünnet, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 9) cevabını vermiştir. Ehl-i sünnet âlimleri belirtilen âyetler ve Hz. Peygamber'in hadisleri çerçevesinde kader ve kazaya inanmayı iman esaslarından saymışlardır.

25. Âmentü'de yer alan “Hayır ve Şer Allah'tandır” ifadesinin açılımı nedir? “Hayır ve şer Allah'tandır” demek, bunları yaratanın Allah olduğunu dile getirmektir. Çünkü Yaratıcı Allah'tır ve O'ndan başka yaratıcı yoktur. İşin kula bakan yönü ise hayrın ve şerrin kulun cüzi iradesi ile tercih edilmiş olmasıdır. Bundan dolayı da insanlar hayır ve şer, iyi ve kötü bütün davranışlarından sorumludur. “Âmentü” esaslarında ifade edildiği üzere her Müslüman kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanır. Yani âlemlerin yaratıcısı olan Allah Teala hayrı da şerri de küllî irade ile diler ve yaratır. Çünkü âlemde her şey O'nun irade, takdir ve kudreti altındadır. Âlemde O'ndan başka gerçek mülk ve kudret sahibi, tasarruf yetkisi olan bir başka varlık yoktur. Ancak Allah'ın hayra rızası vardır, şerre ise rızası yoktur. Hayrı seçen mükâfat, şerri seçen ceza görecektir. Şerrin Allah'tan olması, kulun fiilinin meydana gelmesi için Allah'ın yaratmasının devreye girmesi demektir. Yoksa Allah, kulların kötü filleri yapmalarından hoşnut olmaz ve şerri de emretmez. İslam âlimlerine göre, Allah'ın şerri irade edip yaratması kötü ve çirkin değildir. Fakat kulun şer işlemesi ve şerri tercih etmesi kötüdür ve çirkindir. Mesela usta

bir ressam, sanatının bütün inceliklerine riayet ederek çirkin bir adam resmi yapsa, o zatı takdir etmek ve sanatına duyulan hayranlığı belirtmek için “ne güzel resim yapmış” denilir. Bu durumda resmi yapılan adamın çirkin olması, resmin de çirkin olmasını gerektirmemektedir. Yüce Allah, mutlak anlamda hikmetli ve düzenli iş yapan yegâne varlıktır. O'nun şerri yaratmasında birtakım gizli ve açık hikmetler vardır. Canlı ölüden, iyi kötünden, hayır şerden ayırt edilebilsin diye, Allah eşyayı zıtlarıyla birlikte yaratmıştır. Ayrıca insana şer ve kötü şeylerden korunma yollarını göstermiş, şerden sakınma güç ve kudretini vermiştir. Dünyada şer olmasa hayrın manası anlaşılamaz, bu dünyanın bir imtihan dünyası olmasındaki hikmet gerçekleşemezdi. Şer, Allah'ın adalet ve hikmeti gereği veya kendisinden sonra gelecek bir hayra vasıta olmak ya da daha kötü bir şerri defetmek için yaratılmıştır. Allah'ın kudreti ile meydana gelen her işte gerek birey gerek toplum için birtakım faydalar bulunabilir. Bizim şer veya hayır olarak gördüğümüz her şey sonucu itibarıyla gördüğümüz gibi olmayabilir. Bir âyette bu husus şöyle açıklanmaktadır: “Umulur ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırdır. Ve yine umulur ki, sevdiğiniz bir şey de sizin için şerdir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir.” (Bakara, 2/216)

26. Kader değişir mi? İnsan, kaderinin ne olduğunu bilmemektedir. Dolayısıyla insana düşen Allah'ın verdiği akıl, irade ve imkânlar çerçevesinde görevlerini en iyi şekilde yapma gayret ve şevki içinde olmaktır. Allah'a bakan yönüyle ise kader O'nun olmuş ve olacak her şeyi bilmesidir. Esasen O'nun her şeyi bilmesi, O'nun mutlak ulûhiyetinin gereğidir. Bu açıdan bakıldığında kaderin değişmesinden söz etmek, Allah'ın ilminin değişmesinden söz etmek demektir; bu ise mümkün değildir. Dolayısıyla kaderde değişme bahis konusu olamaz. Ancak bazı İslam âlimleri Allah'ın dilemesi hâlinde kaderin değişebileceğini söylemişlerdir. Onlara göre, kader Allah'ın takdiri, kaza ise gerçekleşmesidir. Bazen Allah, kuluna lütufta bulunarak takdir ettiği hükmü gerçekleştirmeyebilir. Kaderin değişebileceğini belirten âlimler kaderi, kader-i mutlak (değişmez kader) ve kader-i muallâk (şarta bağlanmış kader) diye ikiye ayırmışlardır. Değişmenin ilkinde değil, ikincisinde yani şarta bağlı kaderde olabileceğini kaydetmişlerdir. Onlara göre, sadakanın belayı def edeceğini, sıla-i rahim yapmanın ömrü uzatacağını belirten hadisler bunu teyit etmektedir. Esasen, Allah'ın ezeli ilmi bağlamında düşünüldüğünde, bu ikinci kaderde de bir değişikliğin olmadığını, zira Allah'ın, şarta bağlı konularda da kulların nasıl davranacaklarını bilerek kaderi belirlediğini söyleyebiliriz.

27. Bela ve musibetler kader midir? Bela ve musibetleri üç grupta değerlendirmek gerekir: a) İnsan ira desinin söz konusu olmadığı bela ve musibetler (doğal afetler gibi). b) İnsan iradesinin kısmen söz konusu olduğu bela ve musibetler (kısmen kabahatli olunan trafik kazaları gibi). c) İnsan iradesinin söz konusu olduğu bela ve musibetler (alkollü araç kullanarak sebebiyet verilen kazalar, dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu maruz kalınan hastalıklar gibi). Bu sayılanların hepsi Allah'ın takdiri iledir. Mümine düşen ise, kaderini bilmediğinden dolayı her çeşit bela ve musibete karşı tedbir almak, bunlara maruz kalınması durumunda ise sabredip kadere inanarak teslimiyet göstermektir. Bu, ihmal, kusur veya kasıtlı olarak gerçekleşen ve hak ihlallerine yol açan durumlarda sorumlulukların cezasız bırakılmasına rıza gösterilmesi anlamına da gelmez. Şunu unutmamak gerekir ki Allah sonsuz rahmet ve inayet sahibidir. Dolayısıyla musibete maruz kalan bir kimseyi, sabretmesi kaydıyla büyük mükâfatlara nail kılacaktır. Ayrıca Allah insanları imtihan ettiği için, dilerse birtakım bela ve musibetler verebilir. Nitekim Hz. Peygamber'in (sas) bildirdiğine göre tarih boyunca en büyük sıkıntılara peygamberler ve salih insanlar maruz kalmıştır.(Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, I, 173) İnsanlar bu durumda kulluklarının gerektirdiği tutum içinde olmalıdırlar.

28. “Allah böyle yazmış, ben ne yapayım?” demek doğru mudur? Kader ve kazâya inanmak iman esaslarındandır. İnsanlar kaderi bahane ederek sorumluluktan kurtulamazlar. Bir insanın, “Allah böyle yazmış, alın yazım buymuş, ben ne yapayım?” diyerek günah işlemesi uygun olmayacağı gibi, günah işledikten sonra da kaderi bahane ederek kendisini suçsuz sayması da doğru olmaz. Kul sorumluluk doğuran fiilleri irade edendir ama yaratan değildir; zira yaratmak Allah'a mahsustur. Kur'an-ı Kerim'de, “Allah, her şeyin yaratıcısıdır.” (En'âm, 6/102) buyrulmaktadır. Her şeyin yaratıcısının Allah olması, bizim sorumluluktan kaçarak kötü ve yanlış işleri Allah'a havale etmemize yol açmamalıdır. Bu, kaderi istismar etmek olur. Ayrıca kader ve kazâya güvenip çalışmayı bırakmak, olumlu sonucun sağlanması ya da olumsuz sonuçların önlenmesi için gerekli sebeplere sarılmamak ve tedbirleri almamak, İslam'ın kader anlayışı ile bağdaşmaz. Zira, Allah, her şeyi birtakım sebeplere bağlamıştır. İnsan bu sebepleri yerine getirirse Allah da o sebeplerin sonucunu yaratır. Bu ilâhi bir kanundur ve kaderdir. Sonuç olarak insanların, “Ben ne yapayım, kaderim böyle” demesi doğru değildir. İnsan, Allah'ın sorumluluk yüklediği alanda özgür bırakıldığı için inancından ve yapıp ettiklerinden hesaba çekilecektir

Bidat ve Hurafeler Büyü ve Sihir

29. Sihirin hakikati var mıdır? Bu işlerle uğraşanların dini bakımdan durumları nedir? Sihir veya büyü literatürde el çabukluğu, göz boyama ve yaldızlı sözler söyleme yoluyla gerçekleştirilen hile ve aldatma işi ya da şeytanla yakınlık kurup ondan yardım alma ve nesnelerin şeklini değiştirme iddiası şeklinde tanımlanmıştır (Bkz. “Sihir”, DİA, XXVII, 170-172). Sihir faaliyetlerinin, dini değerlerle bir bağlantısı olmadığı gibi bu işlerle uğraşanlar genellikle ahlaki bir amaç da gözetmezler. Bu tür uğraşılardaki temel hedef, çıkar sağlamaktır. Kur'an-ı Kerim'de

sihir olgusuna atıfta bulunulmuş (Bakara, 2/102; A'râf, 71116; Tâhâ, 20/66), Hz. Peygamber de (sas) sihir yapmayı yedi büyük günah arasında saymıştır (Buhâri, Vesâyâ, 23; Müslim, İmân, 145). Büyücülerin her şeyi bildiği, başaramayacakları şeylerin bulunmadığı şeklindeki inançlar İslam'a aykırıdır. Bu yüzden bazı müslüman bilginler, gerçekliği bulunmayan bir aldatmaca ve safsata olduğu gerekçesi ile büyüün gerçekliğini reddetmişlerdir (Bkz. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 50; Nevevi, Ravda, IX, 128, 346). Sihire maruz kalan bir kişi, çare olarak Hz. Peygamber'in önerdiği korunma yöntemleri ile yetinmeli, cinci ve üfürükçülerin tuzağına düşmemelidir. Kendisine büyü yapıldığını sanan ruhsal problemlili insanların doktor veya psikiyatri uzmanına müracaat etmeleri uygun olur.

30. Büyü ve sihirden korunmak için ne yapılmalıdır? İslam dini, büyük günahlar arasında saydığı sihirî şiddetle yasaklamış, Kur'an-ı Kerim'de sihir yapanların ahiretten nasibi olmadığı ve bunu yapanların şerrinden Allah'a sığınılması gerektiği vurgulanmıştır (Bakara, 2/102; Felâk, 113/4). Hz. Peygamber (sas) de sihir yapmayı yedi büyük günah arasında saymıştır (Buhâri, Vesâyâ, 23; Müslim, İman, 145). Cahiliye devrinde sihir/büyü çok yaygındı. Cincilik, kâhinlik, yıldızlardan hüküm çıkarmak, fal oklarına başvurmak, iplere düğüm atıp üflemek gibi işlemler yapılır. Müşrikler bu durumun da etkisiyle işi, Kur'an'ın bir sihir eseri olduğunu ileri sürmeye kadar vardırımlardı (Sâd, 38/4; Zâriyât, 51/52). Büyücülerin her şeyi bildiği, başaramayacakları şey bulunmadığı şeklindeki inançlar İslam'a aykırıdır. Bu yüzden bazı müslüman bilginler, gerçekliği bulunmayan bir aldatmaca ve safsata olduğu gerekçesi ile büyüün gerçekliğini reddetmişlerdir (Bkz. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 51; Nevevi, Ravda, IX, 129, 346) Sihire ve büyüye karşı en etkili çözüm, Allah'a sığınmak, O'na güvenmektir. Hz. Peygamber sas, her şeyin şerrinden Allah'a sığınarak sürekli Felâk ve Nâs sureleri ile Âyete'l-kürsî'yi okumuştur (Buhâri, Vekâle, 10; Fezâilü'l-Kur'an, 10; Tirmizi, Fezâilü'l-Kur'an, 3). Ayrıca o, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'i nazar, büyü vb olumsuzluklardan korumak için şu duayı okumuştur: “Her türlü şeytan ve zehirli haşarattan ve bütün kem gözlerden Allahın eksiksiz kelimelerine sığınırım.” (Buhâri, Ehâdisu'l-enbiyâ, 10; bkz: İbn Mâce, Tıb, 36) Bunun yanında sihre maruz kaldığını düşünen bir kimsenin, şifayı Allah'tan umarak güvendiği insanlara müracaatla kendisine Kur'an okutması ve dua ettirmesinde bir sakınca yoktur. Din İşleri Yüksek Kurulu 28 Eylül 1979 tarih ve 1883 sayılı kararında, Cenab-ı Hak'tan şifa umarak hastalara Kur'an-ı Kerim ve şifa ile ilgili dualar okumanın caiz, halkı kandırmak ve gaipden haber vermek amacıyla üfürükçülük yapmanın ise dinen yasak olduğunu belirtmiştir.

31. Göz değmesine karşı nazar boncuğu takmak caiz midir? Nazarın mahiyeti ve keyfiyeti kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı kimselerin bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana getirebildikleri dinen de kabul edilmektedir. Bir hadis-i şerifte, “Nazardan Allah'a sığın, çünkü nazar (göz değmesi) haktır.” (İbn Mâce, Tıb, 32) buyrulmaktadır. Resûlullah'ın sas, nazar değmesine karşı Âyete'l-Kürsî ile İhlas ve Muavvizeteyn (Felâk, Nâs) surelerini okuduğu; ashabına da bunları okumalarını tavsiye ettiği; bunlardan kurtulmak için ayrıca doğrudan Allah 'ya yakardığı rivayet edilmektedir (Buhâri, Tıb, 32, 38; Tirmizi, Tıb 16; İbn Mâce, Tıb 32, 36; Kamil Miras Tecrid Tercemesi, XII, 90). Nazar konusunda Hz. Peygamber'in tavsiyelerini uyguladıktan sonra sonucu Allah'tan beklemek İslam inancının gereğidir. Dinimizde nihai etkiyi Allah'tan başkasına atfeden tutum, davranış ve inanışlar yasaklanmıştır. Bu sebeple nazar boncuğu ve benzeri şeylerin, bunlardan medet ummak amacıyla boyuna veya herhangi bir yere takılması caiz değildir. Böyle yapanlar için Resûlullah sas, “Kim nazarlık takarsa Allah onun işini tamama erdirmesin.” (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XXVIII, 623) buyurmuştur. Diğer bir hadiste ise nazarlık takan ve nazarlığa koruyucu etki atfeden kimsenin Allah'a ortak koşmuş olacağı ifade edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XXVIII, 637). Nazardan korunmak için böyle şeyleri terk edip Hz. Peygamber'in öğrettiği duaları yapmak gerekir (Buhâri, Tıb 38; Tirmizi, Tıb 16; İbn Mâce, Tıb 32; Kamil Miras Tecrid Tercemesi, XII, 90). Bu çerçevede Felak ve Nâs sureleri yanında Hz. Peygamber'in torunlarına yaptığı şu dua da okunmalıdır: “Her türlü şeytan ve zehirli haşarattan ve bütün kem gözlerden Allah'ın eksiksiz kelimelerine sığınm.” (Buhâri, Ehâdisu'l-enbiyâ, 10; bkz: İbn Mâce, Tıb, 36)

32. Vefk nedir? Yapılması ya da yaptırılması caiz midir? Türkçe'de uyum anlamına gelen vefk, bir dörtgen şekil içindeki bölümlere birtakım sayı ve harfler yazılarak meydana getirilen şekil olup, bunu yapanlar, vefk aracılığıyla Allah'ın kendilerini koruyacak bir cin görevlendireceğini iddia ederler. İslam dini, tevhid inancına zarar verdiği için fâlî, tılsımı ve büyüü kesin olarak yasaklamıştır (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, V, 459). Cinlerden ve şeytanlardan yardım isteme anlamına gelen, manası anlaşılmayan sihir ve tılsımlar insanı şirke kadar götürebilecek işlerdir (Nevevi, el-Mecmu", IX, 66). Zira bu gibi işlerde hep aldatma, kötülük ve zarar söz konusudur (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, 1, 6).

33. Muska kullanmak caiz midir? Muska; hastalık, göz değmesi, afetten korunmak veya kurtulmak gibi amaçlarla insanların yanlarında taşıdıkları, içinde bazı ayet, hadis ve duaların yazılı bulunduğu metindir. Çoğu kere su geçirmez koruyucu bir malzemeye sarılı olarak kullanılır. Korkudan, nazardan korunmak, bazı hastalıklardan şifa bulmak için dua etmek, Kur'an'dan âyetler ve hadislerden dualar okumak, caizdir (Buhâri, Fedâi- lü'l-Kur'an, 9; İbn Mâce, Tıb 35-36) Âyet ve dua metinlerinin bir şeye yazılıp, insanların bedenlerine ilâştirilmesi konusunda Hz. Peygamber'den nakledilen bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Abdullah b. Ömer, Hz.

Peygamber'in “Sizden biriniz uykuda korkarsa “Allah'ın gazab ve azabından ve kullarının şerrinden, şeytanların vesvesesinden ve yanıma gelmelerinden, eksikliği olmayan Allah'ın sözlerine sığınırım.” desin. O takdirde, hiçbir şey zarar vermez.” buyurduğunu bildirmiş ve Abdullah b. Amr'ın da bu duayı temyiz çağına gelen çocuklarına öğretip, temyiz çağına gelmeyen çocukları için yazıp boyunlarına astığını rivayet etmiştir (Ebü Dâvüd, Tıb, 19) Bazı fıkıh kaynaklarında, Kur'an-ı Kerim'den âyetler ve hadislerden dualar yazılıp muska yapılarak takılmasında sakınca görmeyen âlimler bulunduğu belirtilmektedir (el-Fetâva'l-Hindiyye, Vv, 435). Bununla birlikte, muskadan medet umma, onu koruyucu olarak algılama, Allah'tan beklenilecek şeylerin muskadan bekleme gibi olumsuzluklara sebep olacaksa muska kullanılması caiz değildir. Bu bağlamda insanların duygularını istismar edenlere karşı da uyanık olunmalıdır.

34. Yoga yapmanın hükmü nedir? Yoga, Hinduizm ve Budizm'de kişiye birtakım ilâhi bilgiler ve yetenekler kazandırarak, onun arınmasına ve hakikate ulaşmasına aracı olması amacıyla uygulanan bir yöntemdir. Son yıllarda ülkemizde bedensel egzersiz ve psikolojik terapi faaliyetleri görünümünde yaygınlaşan yoga merkezlerinin önemli bir kısmı kendilerini bu dinlerden ayırıştırarak bağımsız yoga uygulayıcısı olduklarını söylemektedirler. Ancak yoganın dini yönünün bulunmadığı, zihinsel arınmayı amaçlayan alıştırma olduğu söylemi gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Hint dinlerinde yoga, dini bir uygulama olarak varlığını sürdürmektedir (“Brahmanizm”, DİA, VI, 331). Buna göre bir Müslüman'ın, başka bir dinin inanç ve ibadetlerine dayandığını bilerek yoga yapması uygun değildir.

TAHÂRET/TEMİZLİK

Abdest

35. Hükmi kirlilik/hades ve hükmi temizlik/hadesten taharet ne demektir? Hükmi kirlilik, abdestsizlik veya cünüplük sebebiyle insanda meydana geldiği var sayılan manevi kirlilik hâlidir. Kaynaklarda bu durum hades terimiyle ifade edilir (Buhâri, Vudü, 2, Meydâni, el-Lübâb, I, 5). Hades, büyük hades ve küçük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilikler büyük hades, abdest gerek- tiren hükmi kirlilik ise küçük hadestir (Meydâni, el-Lübâb, , 5).Büyük hükmi kirlilikten gusül ile, küçük hükmi kirlilikten abdest ile temizlenilir. Suyun bulunmaması veya bulunduğu hâlde kullanma imkânının olmaması hâlinde her ikisinden temizlenme yolu ise teyemmümdür (Kâsâni, Bedâr, I, 44).

36. Abdest nasıl alınır? Abdest, “belli organları usulüne uygun olarak su ile yıkamak ve bazılarını da ıslak el ile mesh etmek” şeklinde tarif edilir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 93-94).Abdestle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de, “Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda, yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı, yıkayın, başınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın... Su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin.” (Mâide, 5/6) buyrulur. Hz. Peygamber sas. de hem abdestin nasıl alınacağını müslümanlara fiili olarak göstermiş (Merğînâni, el-Hidâye, I, 102) hem de abdestsiz olarak kılınacak hiçbir namazın Allah katında kabul olunmayacağını belirtmiştir (Buhâri, Vudü, 2; İbn Mâce, Tahâret, 47). Abdestin bu âyette ifadesini bulan dört farzında sünni fıkıh mezhepleri ittifak etmişlerdir. Ancak Hanefî mezhebinin dışında kalan diğer üç sünni mezhebin bunlara bazı şartlar ilave ettiği görülür. Mesela abdeste niyet etmek bu üç mezhebe göre, abdeste başlarken besmele çekmek Hanbelilere göre, dört farzın âyette sayılan sıraya uygun yapılması (tertip) Şâfiî ve Hanbelilere göre, bu işlemlerin ara verilmeden yapılması (muvâlât) Mâlikî ve Hanbelilere göre farzdır. Hanefilere göre ise bu sayılanlar sünnettir. Sünnetlerine ve adabına (Buhâri, Vudü, 7; Ebü Dâvüd, Taharet, 50) riayet edilerek, abdest şöyle alınır: Niyet ve besmeleden sonra önce eller bileklere kadar ve parmak araları da hilallenererek/ovuşturularak üç defa yıkanır. Varsa deri üzerindeki hamur, boya, sakız gibi maddeler temizlenir. Parmaktaki yüzük oynatılır. Misvak veya diş fırçası ile, bunlar yoksa sağ elin parmaklarıyla dişler temizlenir. Sağ el ile üç defa ağza, üç defa da burna su verilir. Yüz, üç kere yıkanır. Sonra dirseklerle birlikte sağ kol üç defa, sonra aynı şekilde sol kol üç defa yıkanır. Sağ el ıslatılarak avuç ve parmakların içiyle başın üstü bir defa mesh edilir. Bu şekilde başın dörtte birini mesh etmek yeterli ise de iki elle başın tamamının mesh edilmesi Malikilere göre farz (İbn Cüzey, el-Kavânin, s. 84), diğer mezheplere göre sünnettir. Eller yine ıslatılarak başparmakla kulağın dışı, şahadet parmağı veya serçe parmakla içi mesh edildikten sonra her iki elin arkasıyla boyun mesh edilir. Önce sağ, sonra sol ayak, parmak uçlarından başlanarak topuk ve aşık kemikleri de dâhil olmak üzere yıkanır. Parmak aralarının yıkanmasına özen gösterilir (Kâsâni, Bedâi, I, 23-25).

37. Abdest alırken niyet etmek farz mıdır? Abdest alırken niyet etmek, Hanefî mezhebine göre sünnet, diğer üç mezhebe göre farzdır. Hanefiler, abdest âyeti olarak bilinen âyette (Mâide, 5/6) emredilen fiiller arasında niyetin bulunmayışını delil olarak alırlar. Öte yandan abdest gibi namazın şartlarından olan 'necasetten taharet ile 'setr-i avret'te niyetin zorunlu olmayışı ve abdestin bazı ibadetlere bir vesile olup kendi başına müstakil bir ibadet sayılmayışı da Hanefilere göre abdestte niyetin farz olmadığını gösterir (Kâsâni, Bedâr, I, 19-20; Merğînâni, el-Hidâye, I, 103-104; Aliyyü'l-kâri, Fethu Bâbi'l-“İnâye, I, 55-56). Diğer mezhepler ise, Cenab-ı Hakk'ın “Hâlbuki

onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti.” (Beyyine, 98/5) âyeti ile Hz. Peygamber sas'in, “Ameller niyetlere bağlıdır...” (Buhâri, Bed'u'-vahy, 1, Müslim, İmâre, 155) hadisine istinaden her ibadette olduğu gibi abdestte de niyetin farz olduğunu söylemişlerdir (Şirbini, Muğni'-muhtâc, 1, 86).

38. Mezhepler arasında abdestin farzları konusunda farklılık var mıdır? Hanefilere göre abdestin farzları, Kur'an-ı Kerim'de (Mâide, 5/6) ifade edildiği üzere; yüzü yıkamak, kolları dirseklerle birlikte yıkamak, başı mesh etmek, ayakları topuklarla birlikte yıkamaktır (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 40-42). Şâfiilerde bu şartlara ilâveten, abdeste niyet etmek ve tertip (abdest organları yıkanırken âyetteki sırayı gözetmek) de farzdır (Şirbini, Muğni'-Muhtâc, I, 85-95). Hanbeliler, tertibi ve bir görüşlerinde organların ara verilmeden art arda yıkanmasını/muvâlâtı (ibn Kudâme, el-Muğni, I, 189, 191); Mâlikiler ise, niyet ve abdest organlarının art arda yıkanması yanında, organların yıkanırken ovulmasını da abdestin farzlarından sayarlar (Haraşi, Şerhu Muhtasar, I, 120). Abdestin ittifak edilen farzlarının ayrıntılarıyla ilgili de mezhepler arasında bazı farklılıklar vardır. Hanbelilere göre yüzü yıkamanın kap- samına ağza ve buruna su vermek dâhildir (ibn Kudâme, el-Muğni, I, 166). Aynı şekilde hem Mâlikilere hem de Hanbelilerce tercih edilen görüşe göre başın tamamını mesh etmek, başı mesh etme farzının kapsamındadır (İbn Kudâme, el-Muğni, 1, 175-176; Haraşi, Şerhu Muhtasar, I, 124-125).

39. Abdestin sadece farzlarıyla yetinildiğinde abdest geçerli olur mu? Bir Müslüman'ın, yerine getirmekle yükümlü olduğu herhangi bir ibadetin sorumluluğundan kurtulması için o ibadetin farzlarını ve vaciplerini yerine getirmesi yeterlidir. O ibadetin sünnetleri, elde edilecek sevabın artırılmasına vesile olur, terk edilmeleri hâlinde ise bir sorumluluk doğurmaz. Ancak abdest alırken sünnetleri kasten terk etmek mekruhtur (Kış. İbn Âbidin, Reddül'-muhtâr, 1, 219-221).

40. Abdest alırken belli duaları okumak şart mıdır? Bazı kaynaklarda abdest alırken her organın yıkanması sırasında ayrı ayrı okunacak dualara yer verilir (Nevevi, el-Ezkâr, s. 32-35). Fakat sahih rivayetlere göre Hz. Peygamber (sas), abdest alırken özel bir dua yapmamıştır. Dolayısıyla güzel anlamlar içeriyor olsa da abdest sırasında bu duaların okunması şart değildir. Bununla birlikte okumasında da bir sakınca yoktur. Sahih rivayetlere göre Hz. Peygamber sas, abdestin bitiminde, “Ben şahitlik ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine şahitlik ederim ki Muhammed O'nun kulu ve elçisidir. Allah'ım! Beni tövbe edenlerden ve temizlenenlerden eyle.” duasını okuyan kimse için Cennet'in sekiz kapısının açılacağını ve dilediği kapıdan içeri girmesine izin verileceğini müjdelemiştir (Tirmizi, Tahâret, 41).

41. Misvak kullanmanın hükmü nedir? Dişlerin fırçalanması misvak kullanmak yerine geçer mi? Abdest alırken misvak ve benzeri bir şeyle ağız ve diş temizliği yapmak sünnettir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 44). Zira bu temizlik fitrattan sayılmaktadır (Müslim, Taharet, 56; Ebü Dâvüd, Taharet, 29). Hz. Peygamber, “Ümmetime ağır gelmesinden (meşakkat) endişe etmeseydim, her namaz vaktinde dişlerini misvakla temizlemelerini emrederdim.” (ibn Mâce, Tahâret, 7) buyurmuştur. Hz. Peygamber'in uygulamasında ağız ve diş temizliği asıl olup, o dönemde diş temizliğinde misvak kullanılmakta idi. Bugün diş fırçası kullanılmaktadır. Ağız ve diş sağlığı için uygun olan herhangi bir ürünün veya yöntemin kullanılmasıyla bu sünnet yerine getirilmiş olur.

42. İdrar yapan bir kimse belli bir süre geçmeden abdest alabilir mi? İdrar yaptıktan sonra, şahsa, şartlara ve hatta yaşa bağlı olarak az veya çok sızıntı gelebilir. Bu sızıntıların tamamen kesilmesi için bir süre beklemek uygun olur. Buna istibrâ denir (ibn Âbidin, Reddül'-muhtâr, I, 558). İstibrâ, yürümek, öksürmek, hareket etmek vb. yollarla yapılabilir. Küçük abdestini bozduktan sonra istibrâ yapmadan abdest alan kişiden abdestten sonra akıntı gelirse abdesti bozulur ve yeniden abdest alması gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 106-107). Ayrıca temizlik iyi yapılmadığı takdirde geriye kalan idrar sızıntısı elbiseye bulaşacak ve belli bir orana ulaşacak olursa (avuç ayası kadar bir alanı kaplaması) namazın sıhhatine engel olur (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 110-111). İdrar yaptıktan sonra sızıntısı olmayan kişilerin, beklemeden hemen abdest almalarında bir sakınca yoktur. İstibrâ ve temizlik konusunda gerekli hassasiyeti gösteren kişinin, yersiz düşünce ve vesveseye itibar etmemesi gerekir.

43. Boya, oje, ruj ve jöle gibi maddeler abdest ve gusle engel olur mu? Gusül veya abdest alırken, yıkanması gereken organların kuru yer kalmayacak şekilde yıkanması gerekir. Aksi hâlde gusül/abdest geçerli olmaz. Dolayısıyla, gusledecek/abdest alacak kimsenin bedeninde veya abdest organlarında suyun deriye ulaşmasına engel olacak bir madde bulunmamalıdır (Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l'inâye, 1, 73). Ancak mesleğini icra ederken tırnaklarına boya yapışan boyacı veya tırnaklarının arasına çamur girip de çıkartamayan çiftçi ve benzeri meslek sahipleri bundan müstesnadır (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 6; İbn Âbidin, Reddül'-muhtâr, 1, 288). Bu kimseler için cilde yapışan ve tırnak aralarında kalan hamur, mum, zambak, boya vb. şeyler abdest ve gusle engel olmaz. Fakat isteyerek vücuda sürülen ya da yapıştırılan ve suyun bedenle temasına engel olan maddeler, bu ruhsatın dışındadır. Böyle maddeler suyun bedenle temasına engel olursa abdest ve gusle de engel olurlar. Bunların abdest veya gusülden önce giderilmesi gerekir. Saça sürülen jöle ise bir tabaka oluşturmadığından abdest ve gusle engel olmaz.

44. Tedavi maksadı ile cilde sürülen ilaç vb. maddeler abdeste engel olur mu? Abdest alırken yıkanması gereken bir organın üzerine tedavi maksadıyla sürülen ancak tabaka oluşturan merhem vb. maddelerin yıkanması, yapılan tedaviye engel teşkil etmiyorsa, bu organın yıkanması gerekir. Eğer yıkamak zarar veriyorsa, ıslak elle üzerine mesh edilir. Mesh etmek de zararlı ise o da terk edilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 1, 217, 472). Bu maddeler deri üzerinde bir tabaka oluşturmuyorsa, abdestin geçerliliğine etki etmez.

45. Gözdeki lens abdest ve gusle engel midir? Gusülde ve abdestte gözün iç kısmını yıkamak farz değildir. Zira gözlerin iç kısmını yıkamakta meşakkat vardır. Ayrıca bu durum gözlere zarar da verebilir (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 40, 57). Dolayısıyla gözdeki lens, gusle ve abdeste engel değildir.

46. Diş doldurtmak, kaplatmak veya tel taktırmak abdest ve gusle engel olur mu? Tedavi amacıyla diş doldurtmak veya kaplatmak caizdir. Dolgu, kaplama, tel taktırma, implant yaptırma veya sabit protez, abdest ve guslün sıhhatine engel olmaz. Ancak çıkarılıp takılabilen/sabit olmayan dişlerin gusül abdesti esnasında ağız yıkarken (mazmaza) çıkarılması gerekir. Diş dolgusu yapıldıktan ve dolguyu korumak için üstü de kaplandıktan sonra, dolgu ve kaplamanın dışı, dişin dış kısmı hükmünü alır. Bu sebeple, ağız yıkanınca, kaplama yapılan dişler de yıkanmış sayılır. Bu nedenle kişi, tedavi amaçlı olarak dişlerine dolgu veya kaplama yapabilir ve abdest ya da gusül alıp ibadetlerini yapabilir. Söz konusu tedavinin abdestsiz, cünûp veya âdetli iken yapılması da mümkündür.

47. Abdest alırken başörtüsünün üzerinden baş mesh edilebilir mi? Sözlük anlamı ile mesh, bir şeyin üzerindeki kalıntıyı el ile silip gidermek demektir. Buna göre başın mesh edilmiş olması için ıslak elin başa temas etmesi şart olup ıslak elin başa temasını önleyecek başörtüsü, bone, peruk vb. şeyler üzerine yapılan “mesh” geçerli olmaz (İbnü'l-Hümâm, Feth, 1, 159). Ancak kadınlar abdest alırken başörtülerini çıkartmadan, ellerini başörtülerinin altına sokarak başlarını mesh edebilirler. Zira Hz. Peygamber (sas) sarığını çıkarmadan, altından elini sokarak başını mesh etmiştir (Ebü Dâvûd, Tahâre, 57).

48. Abdestli olup olmadığını unutan ya da abdestinden şüphe eden bir kimse ne yapmalıdır? Bir kimse abdest aldığından emin olduğu hâlde, abdestini bozup bozmadığı konusunda şüpheye düşerse, o kimse abdestli sayılır. Öte yandan abdestini bozduğunu bildiği hâlde, sonradan abdest alıp almadığından şüphe eden kimse ise abdestsiz sayılır. Çünkü kesin olarak bilinen bir şey şüphe ile ortadan kalkmaz (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 56; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 283).

49. Namazda veya namaz dışında ağlamak abdesti bozar mı? Her ne sebeple olursa olsun namaz dışında ağlamak ve buna bağlı olarak gözden yaş akması abdesti bozamaz. Ancak namaz esnasında, dünyalık bir endişe ile ses çıkararak ağlamak kişinin namazını bozar, abdestini bozamaz (Merginani, el-Hidâye, II, 4,5). Bununla birlikte namazda Allah korkusu, cennet veya cehennem hatırlanması vb. nedenlerle ağlamak abdesti bozmayacağı gibi namaza da zarar vermez.

50. Abdest suyunun elbiseye sıçramasının sakıncası var mıdır? Abdest ve gusülde kullanılan suya 'mâ-i musta'mel (kullanılmış su)' denir. “Kullanılmış su hükmü kirliliği (hades) giderme özelliğini yitirmiş olsa bile, necis sayılmaz. Bu sebeple bu tür sular değdiği yeri kirlenmiş olmaz (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 70-71).

51. Bayılma ve aklını yitirme abdesti bozar mı? Az ya da çok süre bayılmak, çıldırmak, akıl hastası olmak, normal yürüyemeyecek ölçüde sarhoş olmak veya sara (epilepsi) nöbeti geçirmek gibi aklın algılama gücünü gideren şeylerle abdest bozulur. Bunların kendileri abdest bozucu değildir. Bu durumda olanlar, ne yaptıklarını bilmedikleri için abdestleri bozulmuş olur (Mevsili, el-İhtiyâr 1, 53).

52. Diş etinde kanama meydana gelen kişinin abdesti bozulur mu? Hanefilere göre bedendeki bir yaradan çıkıp yaranın dışına akan kan abdesti bozar. Diş etinden çıkan kan ise karıştığı tükürüğün yarısı veya daha fazlası kadar olduğunda abdesti bozar (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 52). Şâfiilere göre ise abdest, sadece ön ve arkadan çıkan şeylerle bozulur. Bunların dışındaki yerlerden gelen sıvılar abdesti bozmaz. Dolayısıyla diş eti kanamasıyla abdest bozulmaz (Mâverdi, el-Hâvi, 1, 199-200).

53. Uyumak abdesti bozar mı? Uygunun abdesti bozmasındaki ölçü, yere sağlam bir surette oturup oturmamaktır. Buna göre yan yatarak ve namaz dışında secde deymiş gibi durarak uyumak abdesti bozar. Ancak, uyku ile uyanıklık arası hâlde veya yere sağlamca oturmuş ve mafsalları gevşememiş hâlde uyumak abdesti bozmaz (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 53). Bu bakımdan mesela ulaşım araçlarında oturarak seyahat eden yolcuların, dik otururken koltukta uyumaları durumunda abdestleri bozulmaz.

54. Karşı cinse dokunmak abdesti bozar mı? Bir erkeğin yabancı bir kadına dokunması, günah olmakla beraber, Hanefi mezhebine göre bu durumda erkeğin de kadının da abdesti bozulmaz (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 54). Şâfil mezhebine göre ise, bir kişi karşı cinsten olan ve kendisiyle arasında dinen evlenme engeli bulunmayan bir

kimseye arada bir engel olmaksızın dokunursa, her ikisinin de abdesti bozulur (Mâverdi, el-Hâvi, 1, 183-187). Ancak karşı cinsin saç veya tırnağına dokunmakla abdest bozulmaz.

55. Kulak akıntısı abdesti bozar mı? Bir ağrı ve sızı olmaksızın kulaktan, göbek ve gözden çıkan akıntı abdesti bozmaz. Ancak akıntı, ağrı ve sızıyla çıkarsa Hanefilere göre abdest bozulur. Zira ağrı, yaranın varlığına delildir. Yaradan akan sıvı da abdesti bozar (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 279). Şâfiî mezhebine göre ise, abdest, sadece ön ve arkadan çıkan şeylerle bozulur. Bunların dışındaki yerlerden gelen sıvılar abdesti bozmaz (Mâverdi, el-Hâvi, 1, 199-200).

56. Tenya ve benzeri bağırsak kurtları abdesti bozar mı? Vücuttan çıkan her türlü kan, irin, akıntı, önden ve arkadan çıkan her şey abdesti bozar. Aynı şekilde anüsten (makattan) çıkan tenya vb. kurtlar da abdesti bozar. Çünkü bunlar, necaset mahalli olan yerden çıkmaktadır. (Merğînâni, el-Hidâye, I, 117).

57. Kusmak abdesti bozar mı? Hz. Peygamber'in sas, kusmaktan dolayı abdest aldığı rivayet edilmiştir (Tirmizi, Tahâret, 64). Ancak bunun ağız dolusu (geldiğinde zorlanmadan tutulamayacak bir durumda olması) olması gerekir. Ağız dolusu kusulan şey, ister yemek ister safra ister kan olsun abdesti bozarken, balgam ise tükürük hükmünde olup bozmaz. Bulunduğu ortamı değiştirmeden birden fazla kusma toplamda ağız dolusu olunca da abdest bozulur (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 110-113; Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 49-52; Meydâni, el-Lübâb, I, 12). Şâfiilerde ise kusmakla abdest bozulmaz (Mâverdi, el-Hâvi, 1, 199-200).

58. Trombosit vermek abdesti bozar mı? Trombosit, kan içinde bulunan ve kanın pıhtılaşmasını sağlayarak kanamayı durduran hücrelerdir. Halk arasında beyaz kan olarak da bilinmektedir. Trombosit iki şekilde elde edilir: a) Normal kan verme yöntemi ile: Bu yöntemde normal kan vermek söz konusu olduğu için abdest bozulur. b) Aferez cihazı ile: Bu yöntemde aferez cihazı ile gönüllünün bir kolundan kan alınır, içindeki trombositler ayrılarak diğer koldan gönüllüye geri verilir. Bu yöntemle alınan kan, her ne kadar diğer koldan aynı kişiye geri verilmekte ise de kanın dışarıya çıkması söz konusu olduğundan aynı şekilde abdest bozulur. Bu hükümler Hanefî mezhebine göredir. Şâfiilerde ise kan vermekle abdest bozulmaz (Bkz. Mâverdi, el-Hâvi, I, 199-200; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 64).

59. Protez göz veya gözden akan iltihap abdesti bozar mı? Abdestte gözlerin içinin yıkanmasının gerekmediği konusunda, âlimler ittifak etmiştir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 1, 40, 57; İbn Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, 1, 97; Nevevi, el-Mecmû" 1, 369). Bundan dolayı göze takılan protezler abdeste mani değildir. Ayrıca, gözden gözyaşı gibi dinen temiz olan bir şeyin çıkmasına sebep olması durumunda da abdest bozulmaz. Hadiste "Gözyaşı ve burun akıntısından dolayı abdest gerekmez." (Abdürrezzâk, el-Musannet, 1, 146, Hadis No: 559) buyurulmuştur. Ancak gözden, necis sayılan kan, irin ve iltihap gibi şeylerin çıkmasıyla Hanefilere göre abdest bozulur (Merğînâni, el-Hidâye, I, 17). Şâfiilere göre ise ön ve arkadan çıkanlar hariç vücudun diğer yerlerinden çıkan şeylerden dolayı abdest bozulmadığı için gözden akan iltihap, kan vb. sıvılarla da bozulmaz (Mâverdi, el-Hâvi, 1, 199-200; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 64).

60. Periton diyalizine giren hastanın abdesti bozulur mu? Periton diyalizi, böbrek yetmezliği hastalığında kullanılan bir tedavi yöntemidir. Bu yöntemle karın boşluğuna bir katater yerleştirilir. Bu kataterden verilen diyaliz sıvıları ile karın boşluğu doldurulur. Karın zarı bir filtre görevi görür. Kandaki zararlı madde ve fazla sıvılar karın boşluğundaki sıvıya geçer. Bu sıvının boşaltılması ile vücutta biriken fazla sıvı ve zehirli maddeler vücuttan atılır. Yukarıda izah edildiği şekliyle periton diyalizi uygulanan böbrek hastalarının karın boşluğuna verilen ve daha sonra dışarı atılan sıvılar vücuttaki dinen pis sayılan bir nesnenin dışarıya çıkması hükmündedir. Bu itibarla, idrardan korunma hususunda gösterilen titizliğin, bu su için de gösterilmesi gerekir. Mezkûr sıvının anlatıldığı şekilde vücut dışına çıkışı veya çıkarılışı, normal hâllerde vücuttan dışarı çıkan dinen pis bir maddede olduğu gibi abdesti bozar. Elbiseye veya bedene bulaşması hâlinde bu kısmın yıkanması gerekir (Kâsânî, Bedâr, 1, 119; Merğînâni, el-Hidâye, 1, 118).

61. Ağız veya burun ameliyatı olan bir kimse nasıl abdest alır? Abdestte mazmaza ve istinşâkın (ağıza ve burna su vermenin) hükmü âlimler arasında tartışmalıdır. Bunun sebebi, ağız ve burnun, yıkanması farz olan yüzden olup olmadığı konusundaki ihtilafıdır. Hanefî, Şâfiî ve Mâlikilerin içerisinde bulunduğu cumhura göre, ağıza ve burna su vermek abdestin sünnetlerindendir (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 16; Nevevi, el-Mecmû" 1, 465; Hattâb, Mevâhib, I, 245). Hanbelilerde ise hem abdest hem de gusûlde ağıza ve burna su vermek farzdır (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 88). Bu konuda cumhurun delilleri daha kuvvetli ve isabetlidir. Buna göre abdestte ağız ve burnun yıkanması sünnet olduğundan, abdest esnasında bir hastalıktan veya ameliyattan dolayı veya sebepsiz olarak ağıza ve burna su vermeyi terk eden kimsenin bu davranışı abdestin geçerliliğine engel olmaz.

62. Hanefî mezhebine mensup bir kimsenin bir yeri kanarsa abdest konusunda Şâfiî mezhebini taklit edebilir mi? Herhangi bir yeri kanayan Hanefî mezhebine mensup bir kişinin, abdest almada zorluk yaşaması, Cuma, Cenaze

ve Bayram namazlarına yetişememesi gibi durumlarda Şâfiî mezhebini taklit edebilir. Zira mezhepler arasındaki ihtilafî konularda, bir mezhebe bağlı kalmak zorunlu olmayıp, mazerete binaen başka bir mezhebin görüşü ile de amel edilebilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 1, 177).

63. Abdest alabileceği uygun ortam bulamayan kadın, teyemmüm ederek namazını kılabilir mi? Kadın abdest alırken yabancılar tarafından görülmesi haram olan yerleri açılacaksa, kendisi hükmen suyu kullanmaktan aciz kabul edilir ve teyemmüm ederek namazını kılar. Ancak bu durumdaki bir kadın, namaz vaktinin sonuna kadar abdest alabileceği uygun ortamı bekler. Vaktin çıkacağından endişe ederse teyemmüm ederek namazını kılar (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 1, 289-290, 399; Tahtâvî, Hâşiye, s. 118).

64. Abdest alan kimseye selam verilebilir mi? Selam dinimizin çok önem verdiği simgelerden birisidir. Hz. Peygamber selamlaşmanın, Müslümanlar arasında sevginin yayılmasına sebep olacağını bildirmiştir (Ebü Dâvûd, Edeb, 143). Ancak selam verildiğinde selama karşılık veremeyecek durumda olan kimselere selam vermek uygun değildir. Mesela, ezan, Kur'an-ı Kerim ve hutbe okuyana, hutbe dinleyenlere selam vermek mekruh kabul edilmiştir. Abdest de ibadete hazırlık ve bir yönü ile ibadet sayıldığından abdestle meşgul olan kimseye selam vermemek daha uygundur.

65. Kurumuş necaset elbiseye değdiğinde elbise kirlenmiş olur mu? Namazın sahih olması için beden, elbisenin ve namaz kılınacak yerin temiz olması gerekir. Dolayısıyla elbiseye veya bedene yapışık olan kuru necasetin bulunması namaza mani olduğundan temizlenmesi gerekir. Ancak necasetin, elbisede iz bırakmayıp sadece değmiş olması namaza mani olmaz.

66. Elbiseye bulaşan bebek kusmuğu namaza engel olur mu? İnsanın midesinden gelen ve ağız dolusu olan kusmuk, necistir. Be- bek kusmuğu da buna dâhildir. Bir bebeğin emdikten hemen sonra kusması ve içtiği sütün olduğu gibi geri gelmesi hâlinde bu kusmuk da Hanefî mezhebine göre pistir. Kusmuk, necaset-i ğaliza hükmünde olduğundan bir elbiseye bulaştığında, katı bir hâlde bulaştı ise bir dirhemi, yani yaklaşık 3 gramı geçtiğinde namaza mani olur. Sıvı bir hâlde bulaştığında ise, el ayası kadar olan bir alan veya daha fazlasını kapladığında namaza mani olur. Bu miktarlardan az olan kusmuk ise ruhsat kapsamında olup namaza engel olmaz. Ancak insanın bedeninde, elbisesinde veya namaz kılacağı yerde bulunan az veya çok her türlü pisliği temizlemesi namazın ruhuna yakışır bir davranış olduğundan, temizleme imkânı olduğu hâlde az da olsa bu pislikle namaz kılmak mekruhtur (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 202-205; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 1, 506, 522-526).

67. Alkol içeren maddelerin temizlikte kullanılması caiz midir? İspirto, kolonya vb. sıvılarla, temizlik amacıyla üretilen alkollü mad- delerin içilmesi haram olmakla birlikte (Buhâri, Edep, 80; Müslim, Eşribe, 73), temizlikte kullanılmaları caizdir. Namaz kılmadan önce bu ürünlerin sürüldüğü yerlerin yıkanması da gerekmez (Kâsânî, Bedâr, V, 115; Elmalılı, Hak Dini, 11, 763-764).

Özür Hali

68. Özür hâli ne demektir ve özür sahibi kimse ne zaman abdest alır? Fıkıhta özür kavramının en çok kullanıldığı konuların başında, sü- reklı devam eden abdest bozucu hâller gelir. Sürekli burun kanaması, idrarını tutamama, sürekli kusma, yellenme, yaranın sürekli kanaması ve akması, kadınların istihaze durumları gibi abdesti bozan ve süreklilik taşıyan bedeni rahatsızlıklara özür, böyle kimselere de özür sahibi denir (Kâsânî, Bedâr, I, 28, 29; Merġinâni, el-Hidâye, 1, 217-219; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 1, 504). Bir kimsenin ibadet konusunda özür sahibi sayılabilmesi için özü- nün, bir namaz vakti içinde abdest alıp namaz kılacak kadar bile kesil- memesi ve her namaz vaktinde en az bir defa tekrarlaması gerekir. Özür hâli, sebebin tam bir namaz vakti süresince kesilmesiyle ortadan kalkar (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 504-505). Özür sahibi kimse Hanefî mezhebine göre her namaz vakti için abdest alır. Zira Hz. Peygamber sas.) özür sahibi bir kadına böyle yapmasını bildirmiştir (Buhâri, Vudû", 63). Özür sahibi, özür hâlinin abdesti bozmadığını varsayarak o vakit içinde aldığı abdestle, onu bozan yeni bir durum meydana gelmedikçe, dilediği kadar farz, vacip, sünnet, kaza namazı, cuma ve bayram namazı kılabilir, Kâbe'yi tavaf edebilir, Mushafı tu- tabilir (Merġinâni, el-Hidâye, 1, 219-220). Ancak özür sahibinin abdesti namaz vaktinin çıkmasıyla bozulur. Dolayısıyla yeni namaz vaktinde tekrar abdest alması gerekir. Özür sahibi kimsenin abdesti özür hâli dışında abdesti bozan diğer şeylerle bozulur (Kâsânî, Bedâr, 1, 28). Mesela idrarını tutamayan ve bu sebeple özür sahibi sayılan kimsenin, burnunun kanamasıyla veya yellenme- siyle abdesti bozulur. İ.Şâfi'ye göre özür sahibi kimsenin bir namaz vakti içinde kılacağı her farz namaz için ayrı ayrı abdest alması gerekir. Zira onun abdesti kıldığı namaz bitince son bulmuş olur. Bu abdest ile dilediği kadar nafil namaz kılabilir (Şirbini, Muġni'l-muhtâc, 1, 175). Mâliki mezhebine göre özür sahibinin abdesti, vaktin girmesi veya çıkması ile değil, özürün dışında abdesti bozan bir şeyin meydana gelmesi ile bozulur (İbn Rüşd, Bidâye, 1, 35; Desüki, Hâşiye, 1, 114-118). Bir kimsede bulunan özür lülük durumunun o kişiyi ileri derecede sıkıntıya sokması ve abdest almada ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakması hâlinde Mâliki mezhebinin bu görüşü ile amel edilebilir.

69. Özür sahibi kimsenin sabah namazı için aldığı abdest ne za- mana kadar devam eder? Özür sahibinin abdesti Hanefi mezhebinde tercih edilen görüşe göre namaz vaktinin çıkması ile bozulur. Buna göre sabah namazı için alınan abdest de sabah namazının vaktinin çıkması (güneşin doğması) ile bo- zulmuş olur. Ancak sabah namazının vakti içinde özrünün geçici olarak kesildiği bir anda abdest alır ve henüz özrü tekrar ortaya çıkmadan ve abdestini bozacak başka bir şey de meydana gelmeden güneş doğarsa, bu durumda namaz vaktinin çıkmasıyla abdesti bozulmuş olmaz. Özür sahibi kişi güneş doğduktan sonra aldığı abdestle abdestini bozacak başka bir şey olmadığı sürece, Cuma namazı dâhil öğle vaktinin sonuna kadar dilediği namazları kılabilir. Çünkü vakit çıkmamıştır (Merğînâni, el-Hidâye, I, 223; Kâsâni, Bedât, I, 29). Mâliki mezhebine göre özür sahibinin abdesti, vaktin girmesi veya çıkması ile değil, özrün dışında abdesti bozan bir şeyin meydana gelmesi ile bozulur (İbn Rüşd, Bidâye, I, 35; Desûki, Hâşiye, I, 114-118). Bir kimsede bulunan özrürlük durumunun o kişiyi ileri derecede sıkıntıya sokması ve abdest almada ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakması hâlinde Mâliki mezhebinin bu görüşü ile amel edilebilir.

70. Özür sahibinin elbise veya bedenine bulaşan özür kaynaklı necaset namaza engel midir? İslam dininde yükümlülükler mükelleflerin güçlerine uygun olarak belirlenmiştir. “Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.” (Bakara, 2/286) âyeti, bu temel ilkeyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İslam, özür sahiplerinin ibadetlerini yerine getirebilmeleri için birtakım kolaylıklar getirmiştir. Bu çerçevede özür sahibi kimsenin çamaşırına özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, cerahat gibi şeyler özür hâli devam ettiği müddetçe namaza engel olmaz. Ancak bunlar alınan bir takım tedbirlerle kişinin çamaşırına veya elbisesine tekrar bulaşmayacaksa, necasetin temizlenmesi gerekir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 506-507).

71. İdrar torbası kullanan hastalar özürü hükmüne girer mi? İdrarını tutamama veya başka rahatsızlıklar sebebi ile idrar torbası kullanmak zorunda kalan kimseler özür sahibi sayılırlar (Kâsâni, Bedât, I, 28, 29; Merğînâni, el-Hidâye, I, 219,220). Böyle kimseler Hanefi mezhebine göre her vakit için bir abdest almak suretiyle namazlarını kılarlar. Bu abdestle vakit içinde diledikleri kadar farz veya nafil namaz kılabilirler (Merğînâni el-Hidâye, I, 219). Mâliki mezhebine göre ise özür sahibinin abdesti, vaktin girmesi veya çıkması ile değil, özrün dışında abdesti bozan bir şeyin meydana gelmesi ile bozulur (İbn Rüşd, Bidâye, I, 35; Desûki, Hâşiye, I, 114-118). Bir kimsede bulunan özrürlük durumunun o kişiyi ileri derecede sıkıntıya sokması ve abdest almada ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakması hâlinde Mâliki mezhebinin bu görüşü ile amel edilebilir.

72. Kalın bağırsak ameliyatından dolayı abdestini tutamayan kimsenin durumu nedir? Özür sahibinin çamaşırına özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, dışkı, cerahat gibi şeyler özür hâli devam ettiği müddetçe namaza engel değildir. Zira özür devam ettiği için bundan kaçınmak mümkün değildir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 506-507). Kalın bağırsak ameliyatı olup da sürekli dışkı çıkaran ya da bir namaz vakti hiç kesilmeden dışkı çıkarıp, sonra da her namaz vakti bu özrü en az bir kez tekrarlanan kişi özür sahibi sayılır. Bu kimseler Hanefilere göre her vakit için bir abdest alarak namazlarını kılarlar. Bu abdestle vakit içinde diledikleri kadar farz veya nafil namaz kılabilirler (Merğînâni el-Hidâye, I, 219) Mâliki mezhebinde ise özür sahibinin abdesti, vaktin girmesi veya çıkması ile değil, özür dışında abdesti bozan bir şeyin meydana gelmesi ile bozulur (İbn Rüşd, Bidâye, I, 35; Desûki, Hâşiye, I, 114-118) Bir kimsenin özür halinin o kişiyi ileri derecede sıkıntıya sokması ve abdest almada ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakması hâlinde Mâliki mezhebinin bu görüşü ile amel edilebilir.

73. Hemoroit/basur hastalığı sebebiyle meydana gelen kanamadan dolayı abdest bozulur mu? Hemoroit ya da başka bir uzvun kanaması Hanefilere göre abdest bozduğundan kanaması süreklilik taşıyan kimse özür sahiplerine tanınan kolaylıktan istifade edebilir. Ancak kanadığı hâlde akmayan ve çıktığı yerin dışına taşmayan kanamalar abdesti bozmaz (Mevsili, el-İhtiyâr, I,49-50). Şâfiî ve Mâlikilere göre ise, kanama, hangi miktar ve nitelikte olursa olsun abdesti bozmaz (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 247).

74. Kolostomi (kalın bağırsağın ameliyatla karın ön duvarına ağızlaştırılması) ameliyatı geçiren kişi abdest konusunda nasıl hareket etmelidir? Kolostomi hastalığında doğrudan karın duvarına yapıştırılan bir torbaya gelen dışkının kontrolsüz şekilde boşaltılması söz konusudur. Bu hastalar, abdest hususunda özürü olup, fakat diğer dini görevlerde özür sahibi olmayanlar gibi davranırlar. Özürü kimse Hanefi mezhebine göre her namaz vakti için abdest alır. Hz. Peygamber (sas) özürü bir kadına böyle yapmasını bildirmiştir (Buhâri, Vudû", 63). Özürü, özür hâlinin abdesti bozmadığını varsayarak o vakit içinde aldığı abdestle, onu bozan yeni bir durum meydana gelmedikçe, dilediği kadar farz, vacip, sünnet, eda ve kaza namazı, cuma ve bayram namazı kılabilir, Kâbe'yi tavaf edebilir, Mushaf'ı tutabilir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 219-220). Ancak özür sahibinin abdesti namaz vaktinin çıkmasıyla bozulur. Dolayısıyla yeni namaz vaktinde tekrar abdest alması gerekir. Özür sahibi kimsenin abdesti özür hâli dışında abdesti bozan diğer şeylerle bozulur (Kâsâni, Bedât, I, 28). Mesela idrarını tutamayan ve bu sebeple özürü sayılan kimsenin, burnu kanamak veya yellenmekle abdesti bozulur. Şâfiilere göre özürü kimse bir namaz vakti içinde kılacağı her farz namaz için ayrı ayrı abdest alması gerekir. Zira onun abdesti kıldığı namaz bitince son bulmuş olur. Bu abdest ile dilediği kadar nafil namaz kılabilir (Şirbini, Muğni'-

muhtâc, 1, 175). Mâliki mezhebine göre özür sahibinin abdesti, vaktin girmesi veya çıkması ile değil, özrün dışında abdesti bozan bir şeyin meydana gelmesi ile bozulur (İbn Rüşd, Bidâye, 1, 35; Desüki, Hâşiye, 1, 114-118). Bir kimsede bulunan özürlülük durumunun o kişiyi ileri derecede sıkıntıya sokması ve abdest almada ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakması hâlinde Mâliki mezhebinin bu görüşü ile de amel edilebilir. Bu noktada ilave edilmelidir ki özürlü kimsenin çamaşırına, özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, dışkı, cerahat gibi necis (pis) maddeler namaza engel değildir. Necasetin az veya çok olması hükmü değiştirmez. Özür devam ettiği için bundan kaçınmak mümkün değildir. Ancak bu maddeler elbisesine tekrar bulaşmayacaksa, yıkanması gerekir (ibn Âbidin, Reddû'-muhtâr, I, 506-507).

75. Özür sahibi kimse cemaate namaz kıldırabilir mi? Abdest bakımından özürlü olan, ancak özür sahibi olanlara kıldırabilir. İmam cemaatten aşağı olmamalıdır (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 374,375; İbn Kudâme, el-Muğni, LI, 11 vd.). Şâfiilerde ise özrü olmayanlar, özürlü olana uyabilirler (Şirbini, Muğni-muhtâc, 1, 367).

Mesh

76. Mest üzerine mesh nasıl yapılır ve bunun şartları nelerdir? Mest, ayakları bilekleriyle beraber örten bir tür ayakkabıya verilen isimdir. Mestler üzerine meshin caiz olabilmesi için gerekli olan şartlar şunlardır: a) Ayaklar yıkanarak alınan bir abdestten sonra giyilmiş olması, b) Ayağa giyilmiş olarak normal bir yürüyüşle yaklaşık 5 km. veya daha fazla yürünecek kadar dayanıklı olması, c) Mestlerin, ayağa giyildikten sonra bağırsız olarak durabilecek kadar sağlam ve kalın olması, d) Mestlerin her birinde, en küçük ayak parmağının üç katı kadar genişlikte delik bulunmaması, e) Suyu emerek hemen ayağa geçirmemesi gerekir. Mesh, bir nevi hükmi temizlik olup; abdestte bir uzvun, ayağa giyilen mestin veya yara ya sarılan sargının üzerine ıslak elle; teyemmümde ise toprağa sürülmüş elle yüz ve kollar üzerine yapılır. Abdest alırken mestler üzerine mesh etmek Hz. Peygamber'in (sas) sünnetiyle sabittir. Nitekim, Hz. Peygamber'in (sav) abdest aldığını ve mestlerinin üzerine mesh ettiğini bildiren birçok rivayet vardır (Buhâri, Vudu, 35, 48; Müslim, Taharet, 72, 73). Abdestli olarak ayağına mest giyen kimse, mest giydikten sonra abdestinin bozulmasından itibaren, mukim ise bir gün, yolcu ise üç gün mestleri üzerine mesh edebilir. Hz. Peygamber (s.s), misafir için üç gün üç geceyi, mukim için de bir gün bir geceyi mest üzerine mesh süresi olarak tayin etmiştir (Nesâi, Taharet, 98). Mestleri mesh ederek abdest aldıktan sonra, abdestli iken ayağından her iki veya bir mestini çıkaran kişinin, hades (abdestsizlik) hâli ayağına geçmiş sayıldığından abdestini bozmadan ayaklarını yıkayıp tekrar mestleri giymesi gerekir. Abdesti yokken çıkarmışsa, tekrar abdest alırken ayaklarını yıkaması gerekir. Süresi dolduğunda, abdestli ise mestleri çıkarıp ayaklarını yıkaması yeterlidir; abdestsiz ise ayağını yıkayarak tam abdest almalıdır (Kâsâni, Bedâi, 1,9).

77. Abdest aldıktan sonra giyilen meste ayrıca mesh etmek gerekir mi? Mestler, ayaklar yıkandıktan sonra abdestli iken giyildiğinde, tekrar abdest alınıncaya kadar üzerine mesh etmek gerekmez. Ancak abdesti bozulan kişi, yeni abdest alacağı zaman mest üzerine mesh yapar (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 90-91).

78. Çıplak ayak üzerine mesh edilebilir mi? Kur'an-ı Kerim'de abdestle ilgili olarak, “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- topuklarla beraber ayaklarınızı yıkayın.”(Mâide, 5/6) buyrulmaktadır. Ehl-i Sünnet mezheplerinin tamamı, bu âyet-i kerimede emredilenlerin (yüzün, dirseklerle birlikte kolların, topuklarla birlikte ayakların yıkanmasının) farz olduğu konusunda görüş birliği içindedirler (ibn Rüşd, Bidâye, I, 15-16). Hz. Peygamber ve ashabının abdestte ayaklarını yıkadıklarına dair tevâtür derecesine yakın rivayetler (Buhâri, Vudû 7, 24, 28,38, 39, 41, 42; Müslim, Tahâret, 3, 4, 18; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XI, 558, 672; bkz. Kettâni, Nazmu'-mütenâsir, s. 59) ayakları yıkamanın farz olduğuna delildir. Ayrıca Hz. Peygamber sas, abdest alırken ayaklarını mesh eder gibi yıkayıp da topuklarına su ulaşmayan kişileri gördüğünde, “Topuklar ateşte yanacakların vay hâline!” (Buhâri, Vudû 27, 29; Müslim, Tahâret, 25-30) buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber'in (sas) abdest alıp da ayağı üzerinde kuru yer kalan birisi yanına geldiğinde ona, “Dön de abdestini tam al” (Müslim, Tahâret, 31; Ebû Dâvûd, Tahâre, 67; İbn M, Tahâra, 139) buyurmaları, abdestte ayakların yıkanmasının farz olduğuna delildir. Bu âyet ve hadislere istinaden fakihler, abdestte çıplak ayak üzerine mesh etmeyi caiz görmemişlerdir.

79. Mest üzerine giyilen çoraplara mesh edilebilir mi? Mestler üzerine giyilen çoraplar, ince olup üzerine mesh edildiğinde, altına ıslaklığı geçirirse, bunlar üzerine mesh edilmesi caizdir. Islaklık alta geçmediği takdirde mesh gerçekleşmiş olmaz (Merğînâni, el-Hidâye, I, 201; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 92, 93).

80. Çizme veya bot üzerine mesh caiz midir? Ayakları aşık kemikleri ile birlikte mest gibi örten bot, çizme, potin vb. giyecekler de mest hükmündedir. Bu itibarla bir kimse, abdestli olarak giymiş olduğu çizme veya botların üzerine mesh edebilir ve bunları çıkarmadan namaz kılabilir. Ancak botun veya çizmenin üzerinde ya da altında namaza engel bir pislik varsa bunu temizlemesi gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 201, 202; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 92, 93).

81. Varis çorabı üzerine mesh yapılabilir mi? Varis tedavisi için giyilen çoraplar, kırık-çıkık üzerindeki sargı hükmündedir. Kırık-çıkık üzerindeki sargıya mesh edilebilir (ibn Mâce, Tahâret, 134; Kâsâni, Bedâr, I, 13-14; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 468). Bu itibarla, abdest alırken varis çoraplarının üzerine mesh edilmesinde sakınca yoktur. Fakat ayağın yıkanması gereken yerlerinin bir kısmını örtmeyen bir varis çorabı giyilmişse açık kalan kısımların yıkanması gerekir.

82. Çorap üzerine mesh etmek caiz midir? Âlimler, abdest alırken ayağa giyilen deri vb sert ve dayanıklı maddelerden yapılan mestler üzerine mesh etmenin, Resûlullah'ın sünnetiyle sabit olduğu (Buhâri, Vudû 35, 48; Müslim, Tahâret, 72, 73; Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, I, 248, 249) konusunda görüş birliği içerisindedirler. Ancak çoraplar üzerine mesh etme konusunda görüş farklılıkları vardır. Bu ihtilaf, öncelikle Resûl-i Ekrem'in (sav), çorap ve ayakkabı üzerine mesh ettiği rivayetlerinin sıhhatindeki görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in (sas) üzerine mesh ettiği çorapların keyfiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür (İbn Rüşd, Bidâye, I, 19-20). Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre, şu şartları taşıyan çoraplar üzerine mesh etmek caizdir: a) Ayağa giyilmiş olarak normal bir yürüyüşle yaklaşık 5 km (en az bir fersah) veya daha fazla yürüyecek kadar dayanıklı olması, b) Ayağa giyildiğinde bağırsız olarak durabilecek kadar sağlam ve kalın olması, c) Ayakları aşık kemikleriyle beraber örtmesi, d) Suyu emerek hemen ayağa su geçirmemesi, e) İçini göstermeyecek kadar kalın olması gerekir. f) Mestlerin her birinde -ayak parmaklarının küçüğü ile- üç parmak kadar delik, yırtık ve sökük olmaması gerekir (Merginâni, el-Hidâye, I, 201-202; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, 5. 132, 133).

83. Abdestli iken mestlerin çıkarılıp giyilmesi abdesti bozar mı? Abdestte ayaklarını yıkadıktan sonra mestlerini giyen kimsenin, bu abdesti devam ettiği sürece mestleri çıkarıp giymesiyle abdesti bozulmaz. Mestlerin üzerine mesh etmek suretiyle abdestini tamamladığı durumlarda ise, daha sonra mestlerini çıkaracak olursa meshi bozulur. Bu durumda sadece ayaklarını yıkayıp mestlerini giymesiyle abdesti devam eder (Merginâni, el-Hidâye, I, 198,199; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 90, 95).

84. Bedeninde veya bir uzvunda sargı, alçı ya da yara bulunan kimse nasıl abdest alır? Kırılan veya yaralı olan bir organı yıkamak, yaraya zarar verirse veya yaranın iyileşmesini geciktirecek olursa üzerine bağlı olan alçı veya bez sargıya yahut bir şeyle bağlanan pamuğa abdestte veya gusûlde bir defa mesh edilir. Sargı üzerine meshin meşruluğu sünnetle sabittir. Hz. Ali ra, şöyle demiştir: “Bileklerimden biri kırılmıştı. Peygamber'e (sas) sordum, o da sargıların üzerine mesh etmemi emretti.” (ibn Mâce, Tahâret, 134) Vücudun herhangi bir yerinde kırık, çıkık veya yaradan dolayı sargı bulunduğu anda, abdest alırken veya guslederken yaraya zarar vermiyorsa bu sargı çözülerek altı yıkanır ve yaranın üstü mesh edilir. Ancak sargının çözülmesinin zararlı olması hâlinde çözülmeyip üzerine mesh edilebilir. Sargının üzerine bir defa mesh edilmesi yeterlidir. Yapılan bu mesh ile o uzuv hükmen yıkanmış olur. Sargının abdestsiz veya cünüp iken sarılmış olması meshe engel olmadığı gibi, sargı üzerine meshin belirli bir süresi de yoktur; yara veya kırık iyileşinceye kadar aynı sargı üzerine mesh edilebilir. Zarar vermesi hâlinde mesh de terk edilir (Kâsâni, Bedâr, I, 13-14) Üzerine mesh ettikten sonra sargının değiştirilmesi veya düşmesi hâlinde, mesh bozulmaz; iade edilmesi de gerekmez. Ancak, yaranın iyileşmesi hâlinde, sargı açılmış olsun veya olmasın, mesh bozulur. Sargı veya alçı eğer abdest veya gusûl uzuvlarının çoğunluğunu kaplamış ise, abdest almak yerine teyemmüm edilir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 217, 434, 470 vd.). “Eğer cünüp iseniz iyice temizlenin. Hasta veya seferdeyseniz veya tuvaletten gelmişseniz veya kadınlara dokunmuşsanız, su da bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin” (Mâide, 5/6) âyeti bu tür durumlarda teyemmüm edilebileceğini ifade etmektedir.

85. Özür sahibi bir kimse için mest üzerine meshin müddeti ne kadardır? Özür sahipleri için mest üzerine meshin müddeti tıpkı sağlam kişilerde olduğu gibi mukim için 24 saat, yolcu için 72 saattir (Kâsâni, Bedâi” I, 9; İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, I, 453, 454).

Gusûl

86. Sünnete uygun gusûl abdesti nasıl alınır? Gusûl; cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilik hâllerinden kurtulmak için yapılması gereken dini temizlik demektir. Kur'an-ı Kerim'de, “Eğer cünüp iseniz, iyice temizlenin.” (Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6) buyurulmaktadır. Hz. Peygamber'in sünnetinde de, ihtilam olma veya cinsel ilişki sonucu cünüplük hâlinde veya hayız ve nifas sonrasında gusletmek emredilmiştir (Buhâri, Gusûl, 22, 28; Müslim, Hayız, 87, 88; Ebü Dâvûd, Taharet, 21). Gusûl abdesti ağza su alıp boğaza kadar çalkalamak, burna su çekmek ve bütün vücudu hiç kuru yer bırakmayacak şekilde yıkamak suretiyle yapılır. Burada sayılan işlemler Hanefîlere göre guslün farzlarıdır. Birinin eksik bırakılması hâlinde gusûl geçersiz olur. Guslün bu farzlarından başka bir de sünnetleri vardır. Sünnetleri de yerine getirilerek gusûl şöyle yapılır: Gusletmek isteyen kimse niyet ederek besmele çeker. Ellerini yıkar, vücudunda bir necaset/maddi kirlilik var ise onu temizler, avret yerlerini yıkar. Sonra sağ eli ile üç defa ağzına su vererek iyice çalkalar, daha sonra üç defa burnuna su çekerek

temizler ve namaz abdesti gibi abdestini tamamlar. Sonra da vücudunun her tarafını iyice yıkar. Guslettiği yerde su birikiyorsa, son olarak ayaklarını yıkayıp guslünü tamamlar.

87. Oruçlu bir kimsenin guslederken ağza ve burna su vermesinin ölçüsü nedir? Guslederken ağza ve burna su vermek farzdır. Ağza verilen suyu boğaza kadar ulaştırıp çalkalamak ve burna verilen suyu da iyice çekmek sünnettir. Bu hüküm oruçlu olmayan kimseler içindir. Oruçlu olanların, boğaza veya genze su kaçma ihtimali olduğu için böyle yapmaları uygun olmaz. Onlar gusülde ağza ve burna su verirken mübalağa etmeyip abdestte yaptıkları gibi yaparlar (İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, I, 237, 291).

88. Besmele ve niyet unutulduğunda gusül veya abdest sahih olur mu? Abdeste ve gusle başlarken niyet etmek ve besmele çekmek sünnettir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 98,103). Bu bakımdan niyet etmeden ve besmele çekmeden alınan abdest/gusül geçerlidir. Ancak abdest ve gusülden önce besmele ve niyetin unutulması sünnet sevabından mahrum olunmasına neden olur. Şâfiilerde, abdest/gusülde niyet farz, gusle başlarken besmele çekmek ise sünnettir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 85-86, 125; Erdebili, el-Envâr, I, 31-39).

89. Abdest veya gusül alırken konuşmanın sakıncası var mıdır? Abdest veya guslederken konuşmak abdeste veya gusle zarar vermez. Ancak ihtiyaç olmadıkça konuşmak uygun değildir. Abdest/gusül almaya başlayan kişi, yaptığı ibadete odaklanıp, dünyevi meşguliyet, duygu ve düşüncelerden mümkün olduğunca uzaklaşmalıdır (Şürûnbülâli, Merâkrı-felâh, I, s. 44).

90. Guslederken suyun küpe deliklerine ulaşması şart mıdır? Yıkınmasında güçlük ve zahmet olan göz, kapanmış küpe deliği vb. yerleri yıkamak farz değildir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 285-286). Gusül esnasında, küpelerin veya dar yüzüğün oynatılması gerekir. Fakat, vesveseye kapılarak aşırıya gitmeye gerek yoktur, küpe deliklerinin ovuşturulması yeterlidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 288-289).

91. İhtilam olmak guslü gerektirir mi? Bir kişi ihtilam olsa ancak uykudan uyandığında üzerinde veya çamaşırında ıslaklık görmese gusletmesi gerekmez (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 302). Buna karşılık, rüya gördüğünü hatırlamamakla birlikte, uyandığında üzerinde veya çamaşırında ıslaklık görürse gusletmesi gerekir (Ebü Dâvüd, Tahâret, 96; Tirmizi, Tahâret, 82). Hz. Âişe şöyle anlatır: “Resûlullah'a, “Bir kimse uykudan uyanınca çamaşırında ıslaklık bulsa, ancak ihtilam olduğunu hatırlamasa (yıkınması gerekir mi?) diye soruldu. O da “Evet, yıkanmalıdır” buyurdu. Sonra, ihtilam olduğunu hatırlayıp da ıslaklık fark etmeyen kişinin durumu soruldu: “Ona gusül gerekmez” dedi. Ümmü Süley; Bunu kadın görecektse olursa, kadına gusül gerekir mi? deyince, “Evet! Kadınlar, erkekler gibidir” buyurdu.” (Ebü Dâvüd, Tahâret, 96; Tirmizi, Tahâret 82) Yine Hz. Âişe anlatıyor: “Ümmü Süleym, Resûlullah'a (sas) “Rüyasında, erkeğin gördüğünü gören kadına, guslün gerekkip gerekmeyeceğini sordu. Resûlullah, “Evet! Islaklığı fark ederse.” buyurdu” (Müslim, Hayız, 33; Ebü Dâvüd, Tahâret, 97; Nesâi, Tahâret, 135). Dolayısıyla kadınların da erkekler gibi ihtilam olmalarından sonra çamaşırlarında ıslaklık görmeleri hâlinde gusletmeleri gerekir.

92. Sezaryenle doğum guslü gerektirir mi? Sezaryenle doğum lohusalık açısından normal doğum gibidir. Sezaryen sonrası rahimden kan gelmezse ilk fırsatta guslederek temizlenir. Kan gelirse, kan kesildikten sonra gusletmesi gerekir (Serahsi, el-Mebsût, III, 210; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 60, 108).

93. Akupunktur bantları abdest veya gusle engel midir? Akupunktur tedavilerinde, kullanılan iğnelerin ve üzerlerindeki bantların tedavi süresince çıkartılıp takılmaları mümkün değilse ya da çok büyük zorluk gerektiriyorsa, kullanılması gerekli olduğu müddetçe gusül ve abdeste mani olmaz. Bu durumda sargı bezi üzerine mesh hükümleri geçerli olur.

94. Gusülden sonra tekrar abdest almak gerekir mi? Gusül, abdesti de içerdiğinden ayrıca abdest almaya gerek yoktur. Zira, Hz. Âişe, Resül-i Ekrem'in guslettikten sonra ayrıca namaz abdesti almadığını rivayet etmiştir (Tirmizi, Tahâret, 79). Abdullah b. Ömer de “Hangi abdest gusülden daha umumidir ki!” diyerek gusülden sonra abdeste ihtiyaç olmadığını belirtmiştir (Taberâni, el-Mu'cemü'l-Kebir, XII, 371).

95. Gusül veya abdest esnasında vesveseye düşen kişi ne yapmalıdır? Vesvese, çeşitli sebeplerle insanın yaşadığı kararsızlık, şüphe ve kuruntu hâlidir. Bu, çoğu kere abdest ve guslün alınıp alınmadığı, tam olup olmadığı ya da bozulup bozulmadığı şüphesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gusül veya abdest alan kişinin vesvese sebebi ile gusül ve abdestini tekrarlaması gerekmez. Hatta kişi bu tür vesveselere itibar etmemeli (İbn Mâce, Tahâret, 48), içine doğan şüphe ve tereddüt hâllerinin asılsız olduğunu kendine telkin etmeli, ihtiyaç duyulması hâlinde psikolojik tedaviye yönelmeli; ayrıca manevi destek olarak Felak ve Nâs surelerini, anlamlarını da düşünerek okuyup bu hâlden kurtulmak için Allah'a dua etmelidir.

96. Cünüp olarak uyumak, yemek ve içmekte bir sakınca var mıdır? Cünüp olan bir kimse, namaz kılmak ve Kuran okumak gibi ibadetleri ve taatleri yerine getiremez. Dolayısıyla, ibadetlerini yapmaya engel olan bu

durumdan ilk fırsatta guslederek kurtulmaya çalışmalıdır. Ancak gusletmesi gereken bir kimse ihtiyaç hâlinde, herhangi bir namazın geçmesine sebebiyet vermemek kaydıyla, avret mahallinin temizliğini yaptıktan sonra abdest alarak ya da sadece el ve ağzını yıkayarak uyuyabilir, yiyip içebilir ve başka işlerle meşgul olabilir (Buhâri, Gusûl, 27; Müslim, Hayız, 21, 22, 24). Çünkü cünüplük, gusûl ve abdest gibi özel bir temizliği gerektirmeyen işlerin yapılmasına engel değildir. Nitekim Hz. Peygamber (a.s), cünûp olmakla müminin necis (maddeten pis) olmayacağını ifade etmiştir (Buhâri, Gusûl, 23). Fakat cünûp birinin namazını kaçırarak şekilde yıkanmayı geciktirmesi haram, elini ağzını yıkamadan yiyip içmesi ise mekruh görülmüş tür. Bu itibarla zorunlu bir durum olmadıkça insan hemen boy abdesti almalı ve bir an önce yıkanıp temizlenmelidir.

97. Akli dengesi yerinde olmayan kişi gusûl ile mükellef midir? Kişinin dinen sorumlu olması için akli melekelerinin yerinde olması ve ergenlik çağına ulaşmış olması şarttır. Bu iki niteliği taşıyanlar, dinen sorumlu kabul edilir. Akli dengesi yerinde olmayanlar, bu niteliğe sahip olmadıkları için, gusûl, abdest, namaz vb. dini vecibelerle yükümlü değildirler (Tirmizi, Hudûd, 1; Buhâri, Keşfu'l-esrâr, IV, 371-373).

98. Cünûp kimse yıkanmak için su veya uygun yer bulamazsa ne yapar? Gusûl için su bulamayan veya soğukta gusûl alınca hastalanacak olan ya da gusûl alacak yer bulamayan cünûp kişi, teyemmüm ederek namazını kılar. Çünkü zaruret oluşmuştur (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 173,174; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 82).

Teyemmüm

99. Teyemmüm nasıl yapılır; teyemmümü bozan şeyler nelerdir? Teyemmüm, su bulunmadığında, ya da var olan suyu kullanma imkânı olmadığında, abdestsizlik, cünüplük gibi hükmi kirliliği gidermek amacıyla temiz toprak veya toprak cinsinden bir şeye sürülen ellerle yüz ve iki kolun mesh edilmesi şeklinde yapılan hükmi temizlik demektir. Kur'an-ı Kerim'de, "Hasta iseniz, yolculukta bulunuyorsanız, tuvaletten gelmiş iseniz veya kadınlara yaklaşmışsanız da su bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip, onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin (teyemmüm edin)." (Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6) buyrulmaktadır. Teyemmüm edecek kimse, ne için teyemmüm edeceğine (abdeste veya gusle) niyet eder. Parmakları açık olarak ellerini temiz bir toprağa veya toprak cinsinden bir şeye vurur, ileri ve geri hareket ettirerek kaldırır, hafifçe birbirine vurarak ellerini silkeler. Ellerinin içiyle yüzünün tamamını bir kere mesh eder. Sonra ikinci defa ellerini aynı şekilde toprağa vurur ve Sol elin içiyle, dirseğiyle birlikte sağ kolunu mesh eder; daha sonra da sağ elinin içiyle sol kolunu aynı şekilde mesh eder. Abdesti bozan şeyler teyemmümü de bozar. Ayrıca, abdest veya gusle yetecek suyun bulunması, hastalığın iyileşmesi, suyu kullanabilme imkânının elde edilmesi gibi, teyemmümü mubah kılan mazeretlerin ortadan kalkması da teyemmümü bozar (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 86).

100. Hangi durumlarda abdest yerine teyemmüm yapılır? Teyemmüm, bazı durumlarda abdest ve gusûl yerine geçen istisnâi bir uygulama olup, ancak belli bir mazeretin bulunması hâlinde yapılabilir. Abdest ve gusûl için su bulunmaz veya bulunur da kullanma imkânı olmazsa her ikisi yerine geçmek üzere teyemmüm yapılır. Teyemmümün, ancak su bulunmadığında yapılabileceği âyet-i kerimelerde açıkça belirtilmiştir (Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6). İlgili hadisler de su bulunmadığında ilgili ayetleri teyit etmektedir. Nitekim bir kenara çekilip duran, cemaatle namaza iştirak etmeyen birini gören Resûlullah, "Ey falan! Neden cemaate katılmıyorsun?" dediğinde adam, "Ya Rasûlallah, cünûp oldum; su da yok" deyince, "Toprağı kullan, o sana yeterlidir" buyurdular (Buhâri, Teyemmüm, 9) Teyemmüm şu hâllerde yapılır: a) Abdest veya gusle yetecek miktarda su bulunamaması, b) Su bulunduğu hâlde, suya ulaşma imkânının olmaması, c) Su bulunduğu hâlde, havanın çok soğuk oluşu, banyo yapacak yerin bulunmayışı gibi engellerle suyu kullanma imkânının bulunmaması, d) Sağlık açısından suyun kullanılmasının sakıncalı olması, e) Yıkandığı veya abdest azalarını yıkadığı takdirde hastalanması, hastalığının artması veya iyileşme süresinin uzaması, f) Vücudun veya abdest organlarının yarısından fazlasının yara, yanık vb. sebeplerle yıkanamaması. Uzunlarının yarısından azında yara olan bir kimse ise, sağlam olan organlarını yıkar, yaralı olanları mesh eder. Konu ile ilgili bir rivayette ifade edildiğine göre, cünûp olan yaralı bir kişiye gusletmesi söylenmiş, o da yıkanmış ve bu sebeple ölmüştür. Haber Resûlullah'a ulaşınca, "Onu öldürmüşler! Hâlbuki ona, teyemmüm yeterliydi." (Ebü Dâvûd, Tahâret, 128) buyurmuştur.

101. Su mevcut olduğu hâlde abdest alıncaya kadar namaz vaktinin çıkmasından endişe eden kişi teyemmümle namaz kılabilir mi? Abdest alma imkânı varken, cuma namazı ile vakit namazları gibi vaktinde kılınmadığı zaman kaza edilen namazların, vaktin çıkacağı endişesi ile teyemmüm ederek kılınması caiz değildir. Zira abdest alındığı takdirde bu namazlara yetişilemediğinde, cuma namazı yerine öğle namazı, vakit namazı yerine ise kazası kılınır (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 187). Ancak abdest alması hâlinde kılınmakta olan cenaze ve bayram namazlarını kaçırmaktan endişe eden kişi teyemmüm ederek bu namazlara iştirak edebilir. Mâlikilerde tercih edilen görüşe göre, abdest alma imkânı varken, abdest veya gusûl alındığı takdirde farz namazlardan birinin vakti geçecek ise, bu namaz teyemmüm edilerek kılınabilir (Nefrâvi, el-Fevâkihü'd-Devânî, I, 239).

102. Hapsedilmiş olan kimse, temiz su veya teyemmüm edecek temiz toprak bulamayınca namazını nasıl kılar? Bir yerde hapsedilen ve abdest alacak su veya teyemmüm yapacak temiz toprak cinsi bir şey bulamayan, Hanefilerde tercih edilen görüşe göre vakte hürmeten namaz kılanların hareketlerini yapar, çıktığında da namazlarını kaza eder (Kâsânî, Bedâr, 1, 50; Haskefi, ed-Dürri'-muhtâr, I, 184-185, 423). Şâfiilerde sahih kabul edilen görüş de bu şekildedir (Nevevi, el-Mecmû: II, 323). Hanbelilerde ise bu hâldeyken namaz kılınabileceğinden daha sonra kaza edilmesi söz konusu olmaz (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 328).

Kadınlara Özgü Hâller

103. Âdet görmesi gecikmiş kızlar ne zaman mükellef olurlar? Dini hükümlerle mükellef olma, ergen olmakla başlar. Kızlar âdet görmekle bülüğa ermiş/ergen sayılırlar. 15 yaşına kadar ergenliğe ulaşmamış bir kız, 15 yaşını bitirdiği tarihten itibaren hükmen ergen ve mükellef sayılır (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 234-235; Tahtâvi, Hâşiye, 108; İbn Âbidin, Reddül'-muhtâr, IX, 226).

104. Kadınlardan gelen beyaz ve kokusuz akıntı abdesti bozar mı? Kadınlardan gelen; âdet, lohusalık ve özür kanı dışındaki akıntıların abdesti bozup bozmadığına dair Hz. Peygamber'den nakledilen bir bilgi bulunmayıp, fıkıh kaynaklarında ise, erkek kadın ayırmaksızın iki yoldan (önden ve arkadan) gelen her şeyin abdesti bozduğu belirtilmektedir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 106; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 230; Nevevi, Ravda, II, 102; Kâsânî, Bedât, I, 24; İbn Cüzey, el-Kavânin, 89) Günümüzde tıbbi verilere göre sağlıklı her kadından gelen beyaz ve kokusuz akıntı (rutûbetü-ferc) normal bir durum sayılmaktadır. Bu akıntı rahimden değil, daha aşağıdan gelmekte, herhangi bir necis madde ile de karışmamaktadır. Bu nedenle temiz kabul edilen akıntı abdesti bozmadığı gibi çamaşıra bulaşması da namaza engel değildir (Kâsânî, Bedâr, I, 24; İbn Âbidin, Reddül'-muhtâr, I, 305).

105. Kadınların hayız ve nifas hâllerinde yapamayacakları şeyler nelerdir? Hayız ve nifaslı kadınlar için bazı özel hükümler vardır. Bu hâllerden biri kendinde bulunan kadınlar; a) Cinsel ilişkide bulunamazlar. Bu konuda Kur'an'da, "Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki; o bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlindeki kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın..." (Bakara, 2/222) buyrulmaktadır. b) Namaz kılmaz, oruç tutmazlar. Çünkü Hz. Peygamber bu durumdaki kadınların oruç tutmayacaklarını ve namaz kılmayacaklarını bildirmiştir (Buhârî, Hayz, 6). Bu konuda müçtehitler görüş birliği içindedirler. Hayız ve nifas hâllerinde kılınmayan namazlar kaza edilmez; bu hâllerde tutulmayan Ramazan oruçları ise kaza edilir. Hz. Âişe (ra), hayız hâli sona eren kadının namazlarını kaza edip etmeyeceğini soran bir kadına "Resûlullah zamanında ay hâlinde çıktığımızda bize oruçlar kaza etmemiz emredilir, namazları kaza etmemiz ise emredilmezdi." (Müslim, Hayz, 67- 69) cevabını vermiştir. c) Kâbe'yi tavaf edemezler. Hz. Peygamber, ay hâli sebebi ile hac yapamayacağından endişe ederek ağlayan Hz. Âişe'ye, "Kâbe'yi tavaf etmek dışında, haccedenlerin yaptığı her şeyi yap." (Buhârî, Hayz, I) buyurmuştur. d) Gereksizce cami ve mescitlere giremezler (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 73-74; Mevâk, et-Tâc, I, 552; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 119). e) Özel hâllerinde kadınların Kur'an-ı Kerim'e dokunmaları ve onu okumaları konusunda İslam bilginleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

106. Âdet hâlindeki kadın Kur'an'a dokunabilir mi? Hanefî, Şâfiî ve Hanbelilerle Malikilerdeki ağırlıklı görüşe göre, cünüp veya hayız hâlindeki kimselerin Mushaf'a dokunmaları caiz değildir. Bu konuda, "O, elbette değerli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptır. Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbi'nden indirilmedi." (Vâkıa, 56/77-80) âyetleri ile Hz. Peygamberin Amr b. Hazm'a yazdığı mektuptaki "Kur'an'a temiz olanlar başkası dokunmaz." (Muvatta, Kur'an, I) ifadesi ve bazı kabilelere yazdığı mektuplarda cünüp ve hayızlı kimselerin Mushaf'a dokunmalarını yasaklaması (Serahsi, el-Mebsût, III, 152) delil alınmaktadır. (Aliyyül'-kâri, Fethu Bâbi'l-Înâye, I, 142; Mâverdi, el-Hâvi, I, 384; Râfi, el-'Aziz, I, 293; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 202-203; İbn Kudâme el-Makdisi, el-Kâfi, I, 135; Kardfi, ez-Zehira, I, 378).

107. Âdet hâlindeki bir kadın Kur'an okuyabilir mi? Hanefî, Şâfiî ve Hanbelilere göre tıpkı cünüp gibi âdetli veya lohusa kadın da Kur'an okuyamaz. Çünkü Hz. Peygamber sav "Âdetli kadın ve cünüp olan kimse Kur'an'dan hiçbir şey okuyamaz." (Tirmizi, Tahâret, 98; İbn Mâce, Tahâret, 105) buyurmuştur. Hz. Ali de "Resûlullah'ı Kur'an okumaktan cünüplük hâli dışında hiçbir şey alıkoymazdı." (Ebü Dâvûd, Tahâret, 92; Nesâî, Tahâret, 175; İbn Mâce, Tahâret, 105; İbn Huzeyme, Sahih, I, 104; Beyhâki, es-Sünenü'l-kübrâ, Tahâret, 98) demiştir. Farklı bir lafızla gelen rivâyete göre ise, Hz. Ali'nin "Resûlullah cünüp olmadıkça bize Kur'an okurdu." (Tirmizi, Tahâret, 111) dediği rivayet edilmiştir. Bu genel yaklaşımın yanında söz konusu üç mezhep içinde bazı ayrıntılı icthadlar da bulunmaktadır. Hanefiler ve Şâfiiler, dua ve zikir kastıyla dua anlamı içeren âyetlerin okunabileceğini; Şâfiiler dili oynatmadan ve telaffuz etmeden Mushaf'ın yüzüne bakarak kalben veya zihnen süzûlebileceğini; Hanbeliler ise Kuran okuma kastı olmadan besmele, hamdele vb. zikirleri okuyabileceklerini söylemişlerdir (Serahsi, el-Mebsût, In, 152; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 199-200; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 120-121, 172). Mâlikilerde ise farklı iki görüş bulunmaktadır (İbnü'l-Cellâb, et- Tefri', I, 206; Karâfi, ez-Zehira, I, 379). Sonraki bazı Mâlikiler, bunlardan âdetli kadının eğitim öğretim amacıyla Mushaf'a dokunabileceği ve

Kur'an okuyabileceği ictihadını tercih etmişlerdir (Desûki, Hâşîye, 1, 174; Ezheri, Cevâhir, I, 32; Uleyş, Şerhu Minah, I, 175). Günümüzde Kur'an eğitim ve öğretiminin aksamaması için Mâlikilerin bu görüşüyle amel edilebilir. Bununla birlikte Kur'an eğitim ve öğretiminin çok değişik yol ve yöntemleri olduğu için bu dönemlerdeki kadınların, okuyanlara kulak vererek görüntülü ve sesli cihazlardan takip ederek devam etmeleri de bir başka yöntemdir ki bu, ihtilaftan kaçınmak açısından daha ihtiyatlı olabilir.

108. Âdetli ve lohusa kadın camiye girebilir mi? Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre; hayızlı ve nifaslı kadınların camiye girmeleri caiz değildir (Mevsili, el-ihyâr, 1, 73-74; Mevâk, et-Tâc, 1, 552; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 119) Hayız ve nifas hâlleri, hükmi kirlilik olup, ibadetlere engel kabul edilmektedir. Camiler de ibadet mekânıdır. Hz. Peygamber (sas) "Ben hayızlı ve cünüp kimsenin mescide girmesini/mescide bulunmasını helal görmüyorum." (Ebü Dâvûd, Tahâret, 94; İbn Huzeyme, Sahih, II, 284); "Mescid, hayızlı ve cünübe helal değildir." (İbn Mâce, Tahâra, 126) buyurmuştur. Bazı âlimler ise ihtiyaç hâlinde (camideki bir eşyayı almak gibi) âdetli kadının camiye girmesini veya camiden geçen yolun daha yakın olması gibi bir sebeple caminin içinden geçmesini caiz görmüşlerdir (İbn Kudame, el-Muğni, I, 166; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 119) Hanefiler de ihtiyaç hâlinde cünüp kişinin, teyemmüm yaparak mescidden geçebileceğini ve orada ihtiyaç oranında kalabileceğini caiz görmüşlerdir (Kâsâni, el-Bedâr, 1,38). Bu görüşlerin dayanaklarından birisi, Hz. Peygamber'in (sas, bir defasında, âdet gününde olan Hz. Âişe'den mescide bir örtü uzatmasını istemesidir (Müslim, Hayız, 11; Ebü Dâvûd, Tahâret, 105). Hanbelilerden bir görüşe göre cünüp, âdetli ve lohusa kimseler bu durumda iken namaz abdesti almaları şartıyla mescide bulunabilirler (Merdâvi, el-İnsâf, 1, 347). Zâhirilere göre ise âdetli kadın camiye girebilir ve orada durabilir (İbn Hazm, el-Muhallâ, V, 196). İhtiyaç hâlinde bu görüşlerle de amel edilebilir. Âdetli ve lohusa olan kişiler hakkındaki bu hükümler, duvar veya başka bir şeyle çevrilip mescid olarak inşa edilmiş ve içerisinde itikâfın yapılmasının sahih olduğu yerler için geçerlidir. Bu nedenle mescidlerin avlusu ve müstemilatında bulunup da duruma göre imama uyulabilen yerler mescidden farklı değerlendirilmiştir. Bu yerler Hanefi, Mâliki ve Hanbelilerden gelen sahih görüşe göre bu konuda mescidin hükümlerine tabi değildir (Bkz. el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, V, 224).

109. Kadınlar âdetli veya lohusa iken dua edebilirler mi? Kadınlar âdet günlerinde veya nifâs (lohusalık) hâllerinde dua edebilirler; zikir ve dua anlamı taşıyan âyet-i kerimeleri okuyabilirler. Bunun yanında, kelime-i şehâdet, kelime-i tevhid, istiğfar, salâvat-ı şerife getirebilirler. Tefsir, hadis ve fıkıh eserlerini okuyup inceleyebilirler (Bkz. İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 210; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbil-inâye, I, 142; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 319-320; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 120-121, 172).

110. Âdetli kadınların, cenazenin yanında bulunmaları ve kabir ziyareti yapmaları caiz midir? Âdetli olsun veya olmasın kadınların, cenazenin yanında durmaları, açıp yüzüne bakmaları ve kabir ziyaretinde bulunmaları caizdir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 283; Haskefi, ed-Dürü'l-muhtâr, I, 488). Âdetli kadın ziyaret, veda ve umre tavaflarını yapabilir mi? Âdetli iken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra âdet görme- ye başlayan kadınlar, tavafin dışında haccın bütün menâsikini yerine getirebilirler. Ancak metâfa giremez ve tavaf edemezler. Çünkü Resûlullah (sas), Hz Âişe'ye "Bu, Allah Teala'nın, Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir şeydir (senin elinde olan bir şey değildir). Hacıların, hacla ilgili yaptıklarını sen de yap. Ancak âdet gördüğün sürece Kâbe'yi tavaf etme." (Buhâri, Hayız, 1) buyurmuştur. Âdetli oldukları için bayram günlerinde ziyaret tavafini yapamayan kadınlar âdetleri bitince bu tavaflarını yaparlar. Bu gecikmeden dolayı kendilerine herhangi bir ceza gerekmez. Ziyaret tavafini yaptıktan sonra âdet gören kadınlar, ülkelerine dönmeden önce, vacip olan veda tavafini yapacak imkân bulamazlarsa, bu tavafi terk ederler. Bundan dolayı da bir ceza gerekmez (Semerkandi, Tuhfe, II, 410, 414). Mekke'de kalma imkânı yoksa Hanefi mezhebine göre tavafta taharet farz olmayıp vacip olduğu için âdetli olarak ziyaret tavafini yapar, ancak ceza olarak bir deve veya sığır (bedene) kurban etmesi gerekir. İmkân bulur da temizlendikten sonra bu tavafi iade ederse bu ceza düşer (Kâsâni, Bedât, II, 129). Şâfi mezhebine göre bir kadının âdetli iken yapacağı tavaf hiçbir şekilde geçerli değildir. Temizlendikten sonra yapması gerekir (Nevevi, el-Mecmû", VI, 14, 17). Hanbeli ve Mâliki mezhebine ait bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, âdet kesintisi olur ve kadın bunun temizlik olduğu kanaatine varırsa guslederek tavafini yapar. Daha sonra âdet süresi içinde yeniden kanama görürse ara temizlik döneminden sonra âdeti devam eder. Bundan dolayı da herhangi bir ceza gerekmez. Başına bu hâl gelen bir kadının durumunu ilgililere bildirmesi ve onların vereceği cevaba göre amel etmesi uygun olur (Sahnûn, el-Müdevvene, I, 152; Hattâb, Mevâhib, I, 539; İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir, 1, 346). Umre tavafına gelince; Hanefilere göre tavafta taharet farz olmayıp vacip olduğu için, umre tavafini âdetli olarak yaparsa ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesmesi) gerekir. İmkân bulur da temizlendikten sonra bu tavafi iade ederse bu ceza da düşer (Kâsâni, Bedâr, 11, 129).

112.Âdet kanaması 10 günden fazla süren bir kadın ibadetlerini yerine getirmede nasıl hareket etmelidir? Her kadının âdet gördüğü gün sayısı eşit değildir. Bu süre HanefiLere göre en az üç, en çok on gündür. Düzenli âdet gören bir kadının normal âdet günlerinden sonra kanaması devam ederse bu kanama on günü geçmediği takdirde tamamı hayız hükmünde sayılır. Ancak on günü geçerse tekrar önceki normal âdeti esas alınarak devam eden kısmı istihaza (özür kanı) kabul edilir. Bu kanama ikinci ayda da on günü geçerse bu kadının âdeti on gün olarak

değişmiş olur. İki âdet arasındaki temizlik dönemi en az 15 gündür (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 120; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-inâye, 1, 133-134). Mesela, ay hâli altı gün olan bir kadının daha sonraki ayda altıncı günün bitiminde kanaması devam etse, bu durum on günü aşmadıkça normal âdeti olan altı güne ilaveten kanamanın devam ettiği günler de ay hâlinde sayılır (Mevsili, el-İhtiyâr, 1 107). Fakat aynı kadının bu altı günün bitiminde kanaması devam eder ve bu süre on günü geçer de mesela on iki güne ulaşırsa, bu kadının ay hâli altı gün olarak kabul edilir. Altı günü on iki güne tamamlayan son altı günlük sürede görülen kan, istihâza yani özür kanı sayılır (Mevsih, ek-İhtiyâr, 1, 99). Onuncu günden sonra görülen kan, özür kanı olduğu için kadın bu günlerde namazını kılar, orucunu tutar. Düzenli âdet günleri olan altı günden sonra kılmadığı namazları kaza eder.

113. Düzenli olarak üç günden az ya da on günden fazla kanaması olan bir kadının âdeti nasıl belirlenir? Hanefilerde üç günden az ve on günden fazla süren kanamalar özür kabul edilir (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 99; İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 120). Şâfilerde ise âdetin asgari süresi bir gün, azami süresi on beş gündür (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 171) Kadın-doğum uzmanlarına göre; nadiren de olsa kimi kadınların düzenli olarak üç günden az veya on günden fazla kanaması olabilmektedir. Düzenli olarak üç günden az ya da on günden fazla kanaması olan kadınların tubbi muayenenin de bunu desteklemesi hâlinde üç günden az ve on beş güne kadar olan kanamalarını âdet olarak kabul etmeleri uygun olur.

114. Âdet geciktirici ilaç kullanıp kesik kesik leke gören bir kadın âdetli sayılır mı? Âdet kanamasına etki eden ilaçların kullanımı her zaman kesin çözüm olmayabilir. Bazen bu ilaçlar kanamayı tamamen kesmeyebilir. Bu nedenle, kullanılan ilaçlara bağlı olarak gelen akıntı âdet kanaması

115. Âdet döneminden önce başlayan lekelenmenin hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi? Düzenli âdeti olan bir kadının âdet dönemi öncesinde gördüğü lekelenmeler âdet hükmünde kabul edilir ve o andan itibaren âdet günü sona erene kadar âdetli sayılır. Dolayısıyla lekelenmelerin olduğu günler- de de namaz kılamaz ve oruç tutamaz. Ancak 10 gün geçtiği hâlde akıntı devam ediyorsa 10 günden sonraki akıntılar âdet değil özür kanıdır. Akıntısı 10 günden fazla devam eden bir kadın, “özür sahibi” kimselerin yaptığı şekilde abdest alır ve namazını kılar (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 99). Fıkıh kaynaklarındaki genel hüküm bu olmakla birlikte, âdet döneminden önce görülen lekelenmelerin âdet öncesi hormonal değişikliklerden kaynaklandığı bilinir ve doktor kararıyla âdet kanaması olmadığı tespit edilirse, âdet günleri sabit olan kadınların bu günlerinden önce ve sonra görecekleri renkli akıntılar özür kanı sayılır.

116. Cünüp iken âdet olan bir kadının ayrıca gusletmesi gerekir mi? Cünüp olup da henüz gusletmeden önce âdet görmeye başlayan bir kadının hemen gusletmesi şart değildir, guslû âdetinin bitimine kadar geciktirebilir (Haddâd, el-Cevhera, I, 13; İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 64).

117. Kanaması hiç kesilmeyen bir kadının âdet durumu nedir? Hanefi mezhebine göre devamlı kanaması olan kadının üç hâli vardır: 1.Bülûğdan (ergenlikten) önce kanaması olan ve bülûğa erdikten sonra da sürekli kan görmeye devam eden kızın âdeti her aydan on gün, temizliği de yirmi gün kabul edilir. Yani on günü âdet, yirmi günü de istihâza olarak kabul edilir. 2.Düzenli âdet gördükten sonra devamlı kan gören ve geçmişteki âdetini hatırlayan kadın (Mutâde) ise; daha önceki âdet ve temizlik hâlindeki âdetini esas alır. Yani önceden beş gün hayız, yirmi gün de temizlik müddeti görüyordu ise tıpkı bu şekilde devam eder. Dolayısıyla her ayın beş günü âdet, yirmi günü de temizlik müddeti kabul edilir. 3.Düzenli âdet gördükten sonra devamlı kan gören, ancak geçmiş- teki âdetini unutmuş kadına (Mütehayyire) gelince; böyle bir kadının âdetli veya temiz olduğuna hükmedilmez. Şer'i hükümler konusunda ihtiyatlı davranması gerekir. Yani mescide giremez, Kur'an okuyamaz, cinsel ilişkiye giremez, her namaz vakti için gusleder ve namazını kılar (Zeylai, Tebyin, I, 62-63). Şafii mezhebinde mütehayyire kadının durumuyla ilgili şu bilgiler vardır: Âdetinin başlangıcını ve kaç gün devam ettiğini unutan bir kadın, kameri ayın başından itibaren galip olan âdet süresini (6-7 gün) bekler, daha sonra guslû abdestini alarak temizlenmiş sayılır (Ebu Davud, Tahare, 120; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 181).Mâlikilerde mütehayyire kadın; kokusundan, renginden, katılığından değişmesinden veya acı duymasından dolayı hayız kanını ayırt edebiliyorsa, o kan hayız kanı sayılır. Dolayısıyla bu günlerde âdetli, diğer günlerde istihâzal kabul edilir (Desûki, Hâşiye, 1, 171). Hanbeli mezhebine göre mütehayyire kadın; âdetinin hem zamanını, hem de gün sayısını unutmuş veya âdetinin zamanını hatırladığı hâlde gün sayısını unutmuş ise âdeti her ay altı veya yedi gün sayılır. Altı gün veya yedi gün olmasını, kendisinin veya akrabalarının âdetine bakarak zann-ı galibi (üstün gelen kanaat) ile tespit eder. Ondan sonraki günlerde istihâzal kabul edilir. Eğer âdet günlerinin sayısını hatırlayan fakat zamanını unutmuş bir kadın ise; hicri her bir ayın başındaki günleri, âdet günleri kabul eder, diğer günlerde de istihâzal olur (İbn Kudâme, el-Muğni, 1, 403-403). Sonuç olarak; birinci veya ikinci durumdaki kadının hayız veya temizlik günlerini hesap etmesinde bir zorluk yoktur. Ancak mütehayyire kadının, Hanefi veya Şafii mezhebine göre amel ettiği takdirde hem kendisi, hem de ailesi için birtakım zorluklar oluşacağı aşîkârdır. Bu itibarla böyle bir kadın, Hanbeli veya Mâliki mezhebinin görüşü ile amel edebilir. Bu kadınlar temizlik dönemi kabul edilen günlerde özürlü (istihâza) hükümlerine bağlı olarak amel ederler. Fıkıh

kaynaklarındaki hükümler böyle olmakla birlikte günümüzde bir kanamanın âdet kanı olup olmadığı hususundaki tereddütlerin giderilmesinde, bir uzmandan yararlanılabilir.

118. Lohusalık süresi ne kadardır? Bu sürede yapılamayan ibadetlerin durumu nedir? Lohusalık/nifas hâli, doğum veya düşük yapan ya da kürtaj olan bir kadının doğumdan sonra kanamasının devam ettiği hâldir. Böyle kadına lohusa denir. Her kadının nifas süreleri farklı olabilir. Bu, kadınların bünyelerine, kalıtım ve çevre şartlarına göre değişir. Lohusalığın alt sınırı yoktur. Üst sınır ise, Hanefilerde kırk; Şâfiilerde altmış gündür. Bu üst sınırlar geçtikten sonra görülen kan, özür kanıdır. Ayrıca lohusalık günlerindeki akıntı bir süre kesilip sonra devam ederse, akıntının kesildiği günler de lohusalık hâlinde sayılır (Aliyyü'-kâri, Fethu bâbî'l-“Înâye, 1, 144-145; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 185). Kadınlar nifas hâllerinde, cinsel ilişkide bulunamaz (Bakara, 2/222); namaz kılmaz, oruç tutmaz (Buhari, Hayz, 6; Müslim, Hayz, 16, 67-69) ve Kâbe'yi tavaf edemezler (Buhâri, Hayz, 1,7). Kadınlar hayız ve nifas hâllerinde kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmezler, ancak, tutamadıkları farz oruçları kaza ederler (Müslim, Hayz, 67-69). Doğum yapan kadının kanaması kırk gün dolmadan kesilirse yıkanır ve ibadetlerini yapmaya başlar.

119. Hamile bir kadından gelen kanın hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi? Hamile bir kadının gördüğü kanama âdet değil, istihâza (özür) kanıdır. İstihâza kanı, vücudun herhangi bir yerinden akan kan hükmündedir. Bu kanın akmasıyla yalnız abdest bozulur, gusül gerekmez (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 99). İstihâza kanının süreklilik arz etmesi hâlinde genel özürlülük hükümleri geçerli olur. Buna göre sürekli kan gören hamile bir kadın, her namaz vaktinin girmesi ile yeni bir abdest alır; başka bir sebeple bozulmadıkça bu abdest o vakit çıkıncaya kadar geçerli olur (Mevsili, el-ihityâr, I, 105-106).

120. Düşük yapan bir kadından gelen kanın hükmü nedir? Hanefi ve Hanbelilere göre; el, ayak veya parmak gibi organları belirmiş olan bir bebek düşüren kadından gelen kan, nifas (lohusalık) kanıdır. El ve ayak gibi organlar belirmeden meydana gelen düşükten sonra görülen kan, istihâza (özür) kanıdır (Bkz. Merğînâni, el-Hidâye, I, 226; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 431). Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde ise her durumdaki düşük, lohusalık sebebidir (Remli, Nihâyetü'l-muhtâc, I, 212; Desûki, Hâşiye, I, 174-175). Mezheplerin verdiği bu hükümlerin, rahimden çıkan şeyin cenin olup olmadığı ancak el-ayak gibi organların belirlenmesiyle ayrıştırılabildiği zamanlarda verilmiş olduğu dikkate alınmalıdır (Bkz. Kâsânî, Bedâi, I, 43). Günümüzde ise, rahimden gelen şeyin niteliği ve hangi aşamada olursa olsun düşen şeyin cenin olup olmadığı tespit edilebildiği için buna göre davranmak uygun olacaktır. Bu itibarla organları belli olsun ya da olmasın düşenin cenin olduğu bilindiğine göre, düşükten sonra görülen kan da lohusalık (nifas) kabul edilmelidir.

21. Dış gebelik esnasında görülen kanın hükmü nedir? Uzmanlardan alınan bilgiye göre, döllenmiş yumurtanın rahim içine değil de fallop tüpüne yerleşmesi durumunda oluşan dış gebelikte, zamanla tüpte gelişen embriyo, bölgedeki damarlardan birinin veya birkaçının yırtılmasına ve kanamaya neden olabilir. Rahim içinden olmayıp damar yırtılmasından kaynaklandığı için dış gebelik esnasında görülen kanama özür (istihâza) sayılır. Özür hâli, kanamanın bir namaz vakti boyunca kesilmeden devam etmesi ve her namaz vaktinde en az bir defa tekrarlaması durumunda meydana gelir. Böyle bir kadın diğer özür sahipleri gibi her namaz vakti için abdest alır. Zira Hz. Peygamber özür sahibi bir kadına böyle yap- masını bildirmiştir (Buhâri, Vudû", 63; Ebü Dâvud, Tahâre, 110, 112).

122. Dış gebeliğin sonlandırılmasının ardından görülen kanın hükmü nedir? Dış gebelik, 4-5 haftalık süre içinde fark edilir ve karından müdahale ile gebelik sonlandırılır. Normal gebelikte rahim içinde meydana gelen değişiklik dış gebelikte de belli ölçüde gerçekleşir. Dış gebelik ameliyatından sonra rahimden gelen kan, lohusalık kanıdır. Dolayısıyla bu durumda olan bir kadın lohusalık hükümlerine tabi olur.

123. Menopoza geçiş döneminde kanaması olan bir kadın ibadet- lerini nasıl yerine getirir? Menopoz, kadınlarda gebe kalma ve doğurma yeteneğinin sona ermesi, âdetten kesilme hâli demektir. Menopoz dönemine geçiş esnasında âdet düzensizlikleri ve âdet günlerinde değişiklikler meydana gelebilir. Uzmanların belirttiğine göre menopoza giren bir kadın, ilk bir sene içerisinde tekrar âdet görebilir. Bu durumdaki kadın, ibadetlerinde âdetli gibi davranır. Ancak bir sene geçtikten sonra görülen kan, özür kanı olarak kabul edilmektedir. Menopoza geçiş dönemindeki kadının, bir doğum uzmanına muayene olup, kanamasının âdet kanaması mı yoksa özür mü olduğunu tespit ettirmesi ve ibadetlerini ona göre yapması uygun olur.

124. Menopoz dönemindeki akıntılarla ibadetler nasıl yerine getirilir? Hangi yaşta olursa olsun menopoz dönemindeki kadının ilk senesinden sonraki kanamaları, âdet değil, istihâza kabul edilir (Bkz. Kâsânî, Bedâi" 111, 200). Bu durumda devamlı kan gelen kadın, özürlü hükmünde olduğundan her vakit için abdest alır ve mazeret teşkil eden rahatsızlığından başka abdest bozan bir hâl meydana gelmedikçe, bu abdestle o vakit içerisinde dilediği kadar namaz kılıp ibadet yapar. Namaz vaktinin çıkması veya abdest bozan başka bir hâl meydana gelmesiyle abdesti bozulur (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 106-107).

125. Âdet döneminde, lohusalıkta yahut cünüpken genel vücut temizliği yapmakta bir sakınca var mıdır? Bazı kaynaklarda cünüplük, lohusalık ve hayız hâlinde gusletmeden saç ve tırnak kesmenin, koltuk ve kasık temizlemenin tenzihen mekruh olduğu belirtilmiştir (el-Fetâva'l-Hindiyîye, v, 338). Ancak bu konuda sağlam bir delil bulunmamaktadır. Nitekim diğer bazı kaynaklarda, yapılan bu değerlendirmenin uygun olmadığı da ifade edilmiştir (Büceyrimi, Tuhfe, I, 364; Dimyâtî, Hâşiyetü i'âneti't-tâlibin, I, 137). Bu sebeple cünüp, lohusa ve hayız hâlinde olanların gusletmeden saç ve tırnaklarını kesmesinde; koltuk ve kasık temizliği yapmasında bir sakınca yoktur.

NAMAZ

126. İbadet ne demektir ve kaç kısma ayrılır? İbadet; “itaat etmek, boyun eğmek, kulluk etmek, tevazu göstermek, ilah edinmek” anlamına gelir. Dini terim olarak ise; “Fiil ve niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan, Allah'a tazim ve yakınlık ifade eden şuurulu itaat” demektir. Allah'a ibadet; itaat etmenin ve saygı göstermenin zirvesidir. Kur'an'da insanların, Allah'a ibadet için yaratıldıkları (Zariyât, 51/56), bütün peygamberlerin, insanları Allah'a ibadete davet ettikleri (Bakara, 2/83) bildirilmiştir. Kur'an'da ibadet kavramı; tevhid (Nisa, 4/36), itaat (Bakara, 2/172), dua (Mü'min, 40/60), boyun eğmek (Fatıha, 1/5), iman ve salih amel (Nisa, 4/172-173), Allah'ı tesbih ve secde (A'raf, 7/206), Allah'ı bilmek ve tanımak (Zariyat, 51/56) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bu manalardan hareketle ibadet, geniş anlamıyla İslam'ın emir ve yasaklarını gözetmeyi ve Allah'ın sınırlarını korumayı ifade eder. Bir davranışın ibadet olabilmesi için; kişide iman, niyet ve ihlas olması gerekir. İbadetin Allah rızası için yapılması ve İslam'a uygun olması lazım gelir. Uygulama itibarıyla geniş manada ibadetler dört kısma ayrılır: a) İman, ihlas, niyet, tefekkür, marifet, sabır, takva gibi kalbi ibadetler. b) Namaz, oruç, dil ile zikir ve dua, ana-babaya iyilik, insanlara iyi muamele ve sıla-i rahim gibi beden ile yapılan ibadetler. c) Zekât, sadaka, yakınlarla ve fakirlere yardım, Allah yolunda infak gibi mal ve servetle yapılan ibadetler. d) Hacca gitmek, cihat etmek gibi hem mal hem de beden ile yapılan ibadetler.

127. Namaz ibadeti Hz. Peygamber'den önce de var mıydı? Kur'an'da Hz. Peygamber'den önceki peygamberlerin de namazla mükellef kılındığı belirtilmektedir (Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87; Hüd, 11/87; İbrâhim, 14/37, 40; Meryem, 19/30-31, 54-55; Tâhâ, 20/14; Enbiyâ, 21/72-73; Lokmân, 31/17). Aynı şekilde, önceki ümmetlerin namazlarında da kıyam, rükü ve secde gibi temel rükünların var olduğu bildirilmekle birlikte, namazın kılınışına dair detaylı açıklamalar mevcut değildir.

128. Müslümandan namaz ibadeti ne zaman ve hangi hâllerde düşer? Akıl sağlığı yerinde olan ve ergenlik çağına ermiş her Müslüman'a namaz farz olup bu şartları taşımayanlar mükellef değildir. Hz. Peygamber (sav) çocuklardan ve akıl sağlığı tam olmayanlardan sorumluluğun kaldırıldığını belirtmiştir (Ebü Dâvud, Hudüd, 16). Bazı durumlarda sağlık sorunu olanlardan da namaz düşer. Hanefilere göre, sadece başını hareket ettirerek dahi namaz kılmaya gücü yetmeyecek derecede rahatsız olan kimseye bir şey gerekmez. Eğer bu hastalıktan ölürse, kaza etme imkânı bulamadığı için borçsuz olarak Allah'ın huzuruna çıkmış olur. İyileşmesi durumunda; kılamadığı namazları bir günlük (beş vakit) namazı geçmezse, kaza etmesi gerekir. Sayı bundan daha çok olursa sahih olan görüşe göre, o kimseye kaza gerekmez. Baygın kalan kişi için de baygınlık süresine göre aynı hükümler geçerlidir (Kâsânî, Bedât 1, 106, 107, 108). İ. Şâfiî, bayılma tam bir namaz vakti olursa da kaza gerekmeyeceğini söylemiştir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 204). Hayatını yatalak olarak geçiren kişi, eğer yataktan kalkıp abdest alamıyorsa veya abdest alıracak birini bulamıyorsa yanında bulunduracağı tuğla, kiremit veya taş gibi bir madde üzerine teyemmüm eder. Yatağından doğrulmaya ve kibleye yönelmeye tek başına imkân bulamayan kişi, kendisine yardım edecek kimse de olmadığı takdirde yerinden doğrulmadan, yüzünü çevirebildiği kadar kibleye çevirerek yattığı yerde namazını ima ile kılar (Serahsi, el-Mebsût, 1, 112-113; Kâsânî, Bedâr 1, 48). Hastalığından dolayı kendi başına teyemmüm edemeyen ve bu konuda kendisine yardım edecek birini de bulamayan kişi kendisini abdestli gibi sayarak isterse namazını ima ile kılar; isterse de kazaya bırakır; iyileşmesi hâlinde kaza eder, iyileşme durumunda ise kendisinden yükümlülük düşer (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 246-249, 151; Haskefi, ed-Dürri'l-muhtâr, 1, 184- 185, 423; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 185, 423).

129. Namazların rekât sayıları ve kılınışı şekilleri neye göre belirlenmiştir? İbadetler tevkifi olup, farz oluşu gerekçe ve uygulamalarının her yönüyle bilinmesi mümkün değildir. İbadetlerle ilgili hususlar Kur'an'da genel olarak emredilmiş, Hz. Peygamber'in (sas) uygulamasıyla belirgin hâle gelmiştir. Kur'an'da, namazların belli vakitlerde farz kılındığı (Nisâ, 4/103) ve kıyam, kıraat, rükü ve secde gibi bazı rükünlerinin olduğu bildirilmiş; söz konusu ibadetin ayrıntıları ve namaz içerisinde yapılması gereken diğer davranışlar ile ilgili hususlar Hz. Peygamber'in sünneti ile sabit olmuştur (Buhârî, Ezân, 95; Müslim, Salât, 45, Mesâcid, 176; Ebü Dâvud, Salât, 150; İbn Mâce, Salât, 1; Tirmizi, Salât, 114). Bütün bunların bir ifadesi olarak Hz. Peygamber sas, “Beni namazı nasıl kılarken gördüyseniz siz de öyle kılınız.” (Buhârî, Ezan, 18) buyurmuştur. Buna göre namazla ilgili genel hüküm, rükün ve şartlar Kur'an'la, bunlara ilişkin ayrıntılar ise Resül-i Ekrem'in sünnetiyle belirlenmiştir.

130. Namaz kılmamanın mazereti var mıdır? Namaz, dinimizin emrettiği ibadetlerin en önemlisidir. Kelime-i şehâdetten sonra, İslam binasının üzerine kurulduğu beş esastan birincisidir. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşan her müslümanın namaz kılması farzdır. Terk etmeyi veya geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret bulunmaksızın kazaya bırakılması, günahdır. Namaz, uyuyakalmak, unutmak ve baş ile de olsa ima ile kılamayacak kadar hasta olmak gibi meşru bir mazeret bulunmadıkça kazaya bırakılamaz. Hz. Peygamber sav, “Biriniz uyuyakalır veya unuttur da bir namazı vaktinde kılamaz ise, uyandığı veya hatırladığı vakit kılsın.” (Buhâri, Mevâkit, 37; Müslim, Mesâcid, 314-316) buyurmuştur. Meşguliyeti çok olmak veya aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuk gibi durumlar namazın ertelenmesi için özür sayılmaz. Kur'an'da şöyle buyrulur: “Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyabilir. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.” (Nûr, 24/37) İşverenin veya iş yerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, Cuma namazını ve beş vakit namazı kılabilmek imkânını sağlaması gerekir. Ancak çalışanın da işini aksatmaması ve iş disiplininin korunması açısından işverenin veya amirlerin iznini alması uygun olur. İzin verilmemesine rağmen kılınan namaz geçerlidir. Namaz kılma imkânı olmayan bir işte çalışan kimsenin bu imkânı bulabileceği bir iş araması uygun olur. Eğer çalışanlar aramalarına rağmen başka bir imkân bulamazlar ise; öğle ile ikindiyi, ya ikindiyi öne alarak öğle vaktinde ya da öğleyi geciktirerek ikindi vaktinde; akşam ile yatsıyı da yatsı vaktine geciktirerek veya yatsıyı akşam vaktine alarak (cem ederek/birleştirerek) kılabilirler. Fakat bunun bir zaruret hükmü olduğu unutulmamalıdır.

Namazın Farzları

131. Sabah namazı imsak vaktinin girmesiyle kılınabilir mi? Sabah namazının vakti, tan yerinin ağarması demek olan ikinci fecrin doğmasından başlayarak güneşin doğmasına kadar devam eder. Buna göre imsak vakti, başka bir deyişle oruç yasaklarının başlama vakti, fecr-i sâdıkın oluşması, yani tan yerinin ağarmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de, “Artık (Ramazan gecelerinde) eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Şafağın beyaz ıplığı (aydınlığı), siyah ıplığından (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın.” (Bakara, 2/187) buyrulmaktadır. İmsak ile birlikte sabah namazının vakti girdiğine göre bu vakitte sabah namazı kılınabilir. Bununla birlikte, ilgili bazı rivayetlere dayanan Hanefiler, biraz geciktirilerek (isfar vaktinde) kılınmasını daha uygun (müstehab) bulmuşlardır (İbnü'l-Hümâm, Feth, 1, 227; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 29-30; Zeylai, Tebyin, 1, 82). Nitekim Peygamber Efendimiz de bunu tavsiye etmiştir (Tirmizi, Salât, 5). Sabah namazının vakti, güneşin doğmasına kadar devam eder. Zira Cebrail'in Hz. Peygamber'e, imamlık ettiği rivayetine göre Cebrail sabah namazını birinci gün tan yeri ağardığında, ikinci gün ortalık aydınlanıp güneş doğmasına yakın bir vakitte kıldırması ve, “Bu iki vaktin arası, senin ve ümmetin için sabah namazının vaktidir.” (Tirmizi, Salât, 1; Nesâi, Mevâkit, 5,9; Muvatta, Vükût, 3) demiştir.

132. “Asr-ı evvel” ve “asr-ı sani” ne demektir? “Asr-ı evvel”, ikindi namazının ilk vakti; “asr-ı sâni” ise ikindi namazının ikinci vakti demektir. İkinci namazının vakti, öğle namazının vaktinin sona ermesi ile başlar. Öğle namazının vaktinin ne zaman sona ereceği, fakihlerin kullandıkları delillerin farklılığı sebebiyle ihtilaf olduğu için buna bağlı olarak ikindi namazının vaktinin başlayacağı zaman da ihtilaf konusu olmuştur. Buna göre Ebü Yüsuf ve Muhammed ile diğer üç mezhep imamına göre güneşin tepe noktasından batıya meyli sırasında oluşan gölge (fey-i zeval) hariç herhangi bir şeyin gölgesi kendisi kadar olunca öğle namazının vakti bitmiş ve ikindi namazının vakti başlamış olur (Merğînâni, el-Hidâye, I, 255-256; Şirbini, Muğni'l-Muhtac, 1, 190; Desüki, Hâşiye, 1, 177; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 12-14). İşte bu vakte “asr-ı evvel” (ikindi namazının ilk vakti) adı verilir. Ebü Hanife'ye göre ise öğle namazı vakti, “fey-i zeval” hariç bir şeyin gölgesi kendisinin iki katı kadar olunca sona erer. Bu vakte ise “asr-ı sâni” (ikindi namazının ikinci vakti) adı verilir (Kâsâni, Bedâr, 1, 122; Merğînâni, el-Hidâye, I, 255-256; Zeylai, Tebyin, 1, 80). Diyanet İşleri Başkanlığı, yayınlamakta olduğu Diyanet Takvimi'nde ikindi namazının vaktini, “asr-ı evvel” esasına göre düzenlemiştir ve namazlar asr-ı evvel içtihadına göre kılınmaktadır.

133. İkinci namazının vakti ne zaman başlar ve ne zaman sona erer? İkinci namazı vaktinin başlangıcı, öğle namazı vaktinin sona ermesine bağlı olduğu için, öğle namazının sona ermesi konusundaki görüş ayrılığı ikindi vaktinin başlamasına da yansımıştır. Dolayısıyla İ. Ebü Yüsuf ile İ. Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre öğle vakti, her şeyin gölgesi “fey-i zevâl hariç kendisinin bir misli olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar. Buna asr-ı evvel (ikindi namazının ilk vakti) denir. İmam Ebü Hanife'ye göre ise öğle vaktinin bitişi, her şeyin gölgesi “fey-i zevâl” hariç kendisinin iki misli olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar. Buna asr-ı sâni (ikindi namazının ikinci vakti) denir. Diyanet İşleri Başkanlığı takviminde asr-ı evvel uygulaması esas alınmaktadır. İkinci namazının son vakti güneşin batışından hemen öncedir. Ancak mazeret yoksa bu ana kadar geciktirmemek gerekir. Hz. Peygamber (sas) ikindi namazını güneş sararınca kadar geciktirip sonra da baştan sav- ma bir şekilde aceleyle kılmayı, münafıkların namazı olarak nitelemiştir (Bkz. Ebü Dâvûd, Salât, 5). Fakat daha önce kılınamamışsa, güneş batmak üzere de olsa kılınır (Kâsâni, Bedâr, 1, 124; Merğînâni, el-Hidâye, 1, 256, 261-262; Zeylai, Tebyin, 1, 80; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 15-16). Nitekim Hiz.

Peygamber sas şöyle buyurmuştur: “Güneş batmadan önce ikinci namazından bir rekâta yetişen, namazın tamamına yetişmiş sayılır.” (Buhâri, Mevâkit, 28) Şâfiî mezhebine göre ikinci namazının vakti, kendi içinde “fâziletli”, “ihtiyârî”, “kerâhetsiz cevâz”, “kerâhetli cevâz” ve “özür” olmak üzere beşe ayrılır. Özür vakti, sefer veya yağmur gerekçesinden dolayı ikinci namazı ile öğle namazının cem edilmek suretiyle öğle namazı vaktinde kılınmasıdır. Diğerleri ise her şeyin gölgesinin bir buçuk katına çıktığı zamana kadar fazilet, iki misline çıktığı zamana kadar ihtiyari, ihtiyari vakitten güneşin sararmasına kadar kerâhetsiz cevaz ve güneşin sararmasından batışına kadar olan zaman aralığını kapsayan kerahetli cevaz vakitleridir. Bir özür yok iken ikinci namazını kerahetli cevaz vaktine kadar ertelemek caiz değildir. Bununla birlikte güneşin batışından önce bir rekât da olsa kılabilen kimse ikinci namazını kılmış olur (Nevevi, el-Mec- mü”, III, 27).

134. Akşam namazı ne zamana kadar kılınır? Akşam namazının vakti; güneşin batması ile başlayıp, İ. Ebü Hanife'ye göre güneşin batışından sonra ufukta kalan aydınlık kayboluncaya kadar devam eder. Hz. Peygamber “Akşam namazı vaktinin başlangıcı güneşin batışı, sonu da ufkun kayboluşudur.” (Tirmizi, Salât, 2; 282) buyurmuş, bir rivayette de yatsı namazını şafağın kaybolmasından sonra kılmıştır (Darekutni, I, 496). Rivayetlerdeki “şafak”/“ufuk” kelimeleri Ebu Hanife'ye göre, kırmızılıktan sonraki beyazlıktır. Ebü Hanife bu konuda delil olarak, “Akşam namazı vaktinin sonu ufkun karardığı vakittir.” (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XI, 570; bkz. Ebü Dâvud, Salât, 2; Taberâni, Mu'cemü'l-Kebir, XXVII, 160) hadisine dayanmıştır. İ. Ebü Yüsuf ve İ. Muhammed'e birlikte diğer mezheplere göre ise akşam namazının son vakti, güneşin batışından sonraki kızılılık gidinceye kadar devam eder. Zira hadisteki şafak güneşin batışından sonraki kızılıktır. Nitekim Hz. Peygamber sas), “Şafak kızılıktır. O kaybolunca namaz vacip olur.” (Dârekutni, es-Sünen, I, 506; bkz. Muvatta, Vukûtu's-Salât, 23; Zeylai, Nasbu'r-râye, I, 233) buyurmuştur.

135. Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir? Yatsı namazının vakti, akşam namazının vakti çıktıktan sonra başlar, “imsak” vaktine (tan yerinin ağarmaya başlamasına) kadar devam eder (Tahâvi, Şerhu me'âni'l-âsâr, I, 159; Kâsâni, Bedâr, I, 124; Merğînâni, el-Hidâye, I, 258; Zeylai, Tebyin, I, 81). Yatsı namazı bu süre içinde herhangi bir vakitte kılınabilir. Bununla birlikte bazı âlimler, bütün farz namazlarda olduğu gibi yatsı namazını da vaktinin ilk diliminde kılmanın Hz. Peygamber'in (sas) tavsiyesi gereğince daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Buna karşılık yine bazı rivayetlere dayanarak yatsı namazını gecenin biraz ilerleyen diliminde kılmanın daha uygun olduğunu söyleyen âlimler de vardır (ibn Kudâme, el-Muğni, II, 28). Şâfiî mezhebine göre yatsı namazının vakti batı ufkundaki kızılığın kaybolmasıyla başlar, tan yerinin ağarmasına kadar devam eder. Ancak bu mezhebe göre yatsı namazının vakti kendi içinde “faziletli”, “ihtiyârî”, “cevâz” ve “özür” olmak üzere dörde ayrılır. Faziletli vakit, vaktin başında kılınmasıdır. İhtiyari vakit, gecenin ilk üçte bir vakittir. Bundan sonra fecre kadarki vakit ise cevaz vakittir. Bu vakitte yatsı namazını kılmak caiz ise de mekruhtur. Özür vakti ise yatsının cem-i takdim ile kılınacağı akşam namazı vakittir (Nevevi, el-Mecmûr II, 31).

136. Kılınmakta olan namaz henüz tamamlanmadan vakit çıkarsa bozulur mu? Sabah ve cuma namazı dışında namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağı konusunda görüş birliği vardır. Sabah namazında ise güneş doğarken namaz kılmayı nehyeden hadislere dayanan İ. Ebü Hanife, güneşin doğmasının kılınmakta olan namazı bozacağını söylemiştir. Bunun yanında İ. Ebü Yüsuf ve Muhammed son oturuşta teşehhüd miktarı oturulmuşsa namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir (Kâsâni, Bedâr, I, 124; İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 397). Diğer mezhepler ise Hz. Peygamber'in sas, sabah namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş doğar veya ikinci namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş batarsa o namazın tamamlanacağını ve geçerli olacağını bildiren hadisine (Buhâri, Mevâkit, 27) dayanarak namaz kılarken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağını belirtmişlerdir (ibn Rüşd, Bidâye, I, 95; İbn Kudâme, el-Muğri, II, 16-17) Buna göre sabah namazında ihtilaf bulunmakla birlikte bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin girmesi ile kılınmakta olan namaz bozulmaz.

137. Hangi vakitlerde namaz kılmak mekruhtur; sebebi nedir? Güneşin doğmasından yükselmesine kadar olan zaman diliminde, güneş tam tepe noktasındayken ve güneşin batma zamanında namaz kılmak mekruhtur. İslam, Allah'tan başkasına ibadet etmeyi, bunu çağrıştıracak tutum ve davranışları yasaklar. Belli vakitlerde namaz kılınmasının yasak veya mekruh olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Zira güneşin tam doğuş, tam tepe noktasında ve tam batış hâlinde olduğu zamanlar mecusilerin ibadet vakitleridir. Bu vakitlerde namaz kılmanın yasaklanması veya kısıtlanması, ateşperestlerin ibadet vakitleri ile çakışarak müslümanların onlara benzememesi amacıyla. Böylece müslümanlarda kimlik ve ibadet bilincinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu vakitlerin, namazın kemâl anlamda edasına engel bir özelliğinin olduğu da belirtilmiştir (Nesâi, Mevâkit, 29; İbn Mâce, İkâmetü's-salati ve's-sünen, 148; Zeylai, Tebyin, I, 85; İbn Âbidin, Reddül-muhtar, II, 384). Şâfiilerde ise güneşin doğuşu, tam tepede oluşu ve batışı zamanında sadece nafil namaz kılmak mekruhtur. Bu hususta “Sizden biriniz sabah namazından sonra güneş doğana kadar, ikindiden sonra güneş batana kadar namaz kılmasın.” (Muvatta, Kur'an, 48) hadisini delil olarak zikretmişlerdir. Bu vakitlerde farz namazlar, kaza namazları, revâtib sünnetler, tahiyetü'l mescid gibi sebepli namazlar kılınabilir. Ayrıca ikindiden sonra güneşin sararmasından batışına kadar nafil namaz kılmak tenzihen mekruhtur (Nevevi, Ravda, I, 192-195).

138. Vakitlerin oluşmadığı yerlerde namazlar nasıl kılınır? Vakit, namazın şartlarından birisidir. İslam bilginleri arasında “vakit, namazın şartıdır” gerekçesiyle vakitlerin teşekkül etmediği yerlerde o vaktin namazının farz olmadığını söyleyenler varsa da, namazın asıl sebebinin ilahi hitap olduğunu esas alarak, bu yörelerde namazların takdirle kılınacağını söyleyen âlimler çoğunluktadır (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, 1, 18-19). Hz. Peygamber'in (sas) günlerin uzun olması sebebiyle vakitlerin somut olarak belirlenemediği kıyamet öncesi günlerde namazların takdir edilerek kılınması gerektiğini belirtmesi (Müslim, Fiten ve Eşrâtü's-sâat, 110), buna kaynaklık etmektedir ki bu, vakitlerin oluşmamasının namazı düşürmeyeceğini ortaya koyduğu gibi, vakit oluşmayan bölge ve zamanlarda namazların, vakitleri takdir ederek kılınması gerektiğini açıkça göstermektedir. Anlaşıyor ki, ilahi hitap, Hz. Peygamber'in sas, sünneti ve ameli tevatür gereği bütün Müslümanlar, bir günde yani 24 saatte 5 vakit namazla mükelleftirler. Aksi hâlde kutuplarda ve kutuplara yakın bölgelerde olduğu gibi dünyanın bazı yerlerinde yaşayan Müslümanların bir kısmı (altı ay gece altı ay gündüz olduğu için) yılda sadece beş vakit namaz kılacaklardır. Şu hâlde, bir bölgede herhangi bir namazın vakti gerçekleşmiyorsa veya tam olarak belirlenemiyorsa, o namazın vakti takdir edilerek yani namaz vakitlerinin olduğu en yakın bölgeye kıyaslanarak yahut ta uygun başka bir takdir yöntemiyle belirlenerek kılınır.

139. Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi? Belirli şartları taşıyan her Müslüman'a günde beş vakit namaz farzdır. Her namaz kendi vakti içinde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, “Namaz, müminler üzerine belli vakitlerde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır.”(Nisâ, 4/103) buyrulmaktadır. Bu itibarla normal şartlarda her namazın vaktinde kılınması gerekir. Ancak geçerli bir mazeretin olması durumunda namazlar birleştirilerek (cem' edilerek) kılınabilir. “İki namazı birleştirmek” anlamına gelen “cem” öğle ile ikindi namazlarının öğle veya ikindi vaktinde; akşam ile yatsı namazlarının da akşam veya yatsı vaktinde birlikte kılınmalarını ifade eder. Hanefi mezhebine göre cem sadece hacılar için söz konusudur. Arefe (arife) günü Arafat'ta ikindi öne alınarak öğle vaktiyle birlikte (cem-i takdim sureti ile) kılınır. Aynı gün akşam namazı geciktirilerek, Müzdelife'de yatsı vaktinde birlikte (cem-i tehir) kılınır. Bunun dışında namazları cem ederek kılmak caiz değildir (Kâsânî, Bedâr, 1, 127). Diğer mezheplerde (aralarında bazı konularda ihtilaf olmakla birlikte) sefer, yağmur, fırtına gibi mazeretlerle öğle ile ikindiye veya akşam ile yatsıyı cem-i takdim ya da ceme-i tehir yoluyla kılmak caizdir. Bu görüşün delillerinden birisi İbn Abbâs'ın verdiği “Resûlullah sas, Tebük seferinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek kıldı.” (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 51, 52, 53) haberidir. Hanefiler bu vb hadislerde söz konusu olan cemin, süri (bir namazı vaktin sonunda, takip edeni de vaktin başında peş peşe kılarak, şeklen bir birleştirme) olduğunu söylerler (Muvatta, Salât, 59 (Şeybânî rivayeti); Tahâvi, Şerhu me'âni'l-âsâr, I, 162; İbn Rüşd, Bidâye, 1, 173-174). Önemli mazeretlerin bulunduğu durumlarda Hanefî birisi de diğer mezhepleri taklit ederek anılan namazları cem ederek kılabilir. Mesela seferde olmak, imtihan saatiyle çakışmak, doktorun ameliyatta iken namazı vaktinde kılamaması gibi zaruret ve ihtiyaç hâllerinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları, cem-i takdim veya cem-i tehir ile kılınabilir. Namazları birleştirerek kılmak kişi, bu namazları peş peşe ve sırasına göre kılar; iki farz arasındaki sünnetleri kılmaz, başka bir şeyle meşgul olmaz. Öğle ile ikindinin farzları, öğle veya ikindi vaktinde; akşam ile yatsının farzları, akşam veya yatsı vaktinde peş peşe, ara vermeden kılınır. Sabah namazı ne yatsı ne de öğle ile birleştirilemediği gibi, ikindiyle akşam veya yatsı ile sabah da birleştirilemez.

140. Namazda niyet sadece kalben yapılsa yeterli olur mu? Kılınan namaza farz ya da sünnet diye niyet etmek gerekir mi? Niyet, namazın şartlarından biridir. Niyet, kalbe ait bir iş olup, kişinin bir şeye karar vermesi, hangi işi ne maksatla yaptığını bilmesi demektir. Namazda muteber olan, kalpteki niyettir. Dil ile söylenmesi müstehab olmakla birlikte söylenmediğinde de namaz geçerli olur (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 297) Farz ya da vacip namaz kılan kişinin hangi namazı kıldığını tayin etmesi gerekir. Sünnet namazlarda ise hangi vaktin sünneti olduğunu belirlemesi şart değildir (Şürûnbulâli, Merâkv'l-felâh, 83).

41. Kibleye yönelmeden kılınan namaz geçerli olur mu? Bilerek kible yönünden başka yöne doğru kılınan namaz geçersiz olur. Kible yönünü bilmeyen kimse ise araştırma yapar; edindiği bilgi veya kanaate göre namazını kılar. Eğer namazı tamamladıktan sonra hata ettiğini anlarsa, namazı sahih olur. Yeniden kılması gerekmez. Araştırma yaptığı hâlde hatalı tarafa döndüğünü namaz esnasında anlarsa, namaz içinde doğru olan tarafa döner ve namazına devam eder. Herhangi bir araştırma yapmadan veya kimseye sormadan rastgele bir yöne dönüp namaz kılan kimse ise, eğer döndüğü o yön, kible istikameti değilse namazını iade eder (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 119).

14. Kiblesinde hata tespit edilen camilerle ilgili ne yapmak gerekir? Kâbe'yi görerek namaz kılanların, doğrudan Kâbe'ye; görmeden kılanların ise Kâbe istikametine yönelmeleri (istikbâl-i kible), namazın farzlarından. Uzaklardan Kâbe'ye yöneliş, ancak takribi/yaklaşık olarak gerçekleşebilir. Bu yönelişte esas olan, namaz kılanın yüzünün Kâbe istikametinden tamamen sapmamış olmasıdır. Kâbe veya Kâbe'nin gökyüzüne doğru dikey doğrultusu, kişinin yüz açısı içerisinde kaldığı sürece namaz kılan, kibleye yönelmiş sayılır (el-Fetava'l-Hindiyye, 1, 70). Buna göre namaz kılan, kendisini Kâbe'ye dik olarak bağlayan doğrudan, sağa veya sola 45 derece dönmediği takdirde yüzü, Kible istikametinden tamamen sapmış olmaz. Dolayısıyla da namazın sıhhatine

engel teşkil etmez. Bununla birlikte namaz kılan kişi, gücünün yettiği ölçüde Kâbe istikametine tam isabet edecek şekilde yönelmeye çalışmalıdır. Kible istikametinde kısmi sapma olan camilerde daha önce kılınmış namazlar sahihtir. Bununla birlikte kible sapmaları, mümkün olan en uygun yolla düzeltilmelidir. Bu düzeltmenin yapılamaması halinde böyle camilerde kılınacak namazların sıhhatiyle ilgili tereddüt oluşturmak doğru değildir. Ancak yeni yapılacak camilerde kible sapması olmaması için azami özen gösterilmelidir.

143. Kadın başı açık olarak namaz kılabilir mi? Ergenlik çağına ulaşmış bir kadının, mahremi olmayan erkeklerin yanında olduğu gibi, namaz kılarken de vücudunun dinen örtülmesi gereken yerlerinin tamamını örtmesi gerekir. Baş da örtülmesi gereken yerlerdendir. Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadiste Allah Resülü (sas, şöyle buyurmuştur: "Allah, ergenlik çağına ulaşmış kadının başörtüsüz namazını kabul etmez." (Ebü Dâvüd, Salât, 87) Ayrıca Hz. Peygamber'in (sas) eşlerinin evlerinde namaz kılarken başlarını örttüklerini, kendisinin de başı açık namaz kılan genç kızları uyardığını ve bülüğa eren kadınların başlarını örterek namazlarını kılmaları gerektiğini bildiren hadisler vardır (Ebü Dâvüd, Salât, 87). Hz. Peygamber zamanından günümüze kadarki uygulama da böyledir.

144. Kıraatin bazı namazlarda açık bazılarında gizli olmasının sebebi nedir? İbadetler tevkifidir; yani farz oluş gerekçelerinin ve yapılış şekillerinin akılla bilinmesi mümkün değildir. Allah emrettiği için ve Hz. Peygamber nasıl yaptıysa öyle eda edilir. Namaz da böyledir. Hz. Peygamber, "Benim namazı nasıl kıldığımı gördüyseniz siz de öyle kılınız." (Buhâri, Ezan, 18) buyurmuştur. Bu sebeple gündüz kılınan farz namazlarda kıraatin gizli, gece kılınan farz namazlarda ise açıktan olması Hz. Peygamber'in sünnetine ve dini ondan öğrenip sonrakilere öğreten sahabe-i kiramın uygulamasına dayanmaktadır (Bkz. Buhâri, Salât, 96-105; Ebü Dâvüd, Salât, 131, 134, 137).

145. Namazda sürelerin Türkçe tercümesi okunabilir mi? Namazda sürelerin Türkçe tercümesinin okunması caiz değildir. Konu ile ilgili, Din İşleri Yüksek Kurulunun 04.12.1997 tarih 103 nolu kararda şöyle denilmektedir: Kur'an'ın namazda Türkçe tercümesinin okunmasına gelince: Kur'an-ı Kerim'de "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun." (Müzzemmil, 73/20) buyrulduğu gibi, Hz. Peygamber sav de bütün namazlarda Kur'an okumuş ve namaz kılmayı iyi bilmeyen bir sahabeye namaz kılmayı tarif ederken "...sonra Kur'an'dan hafızanda bulunanlardan kolayına geleni oku." (Müslim, Salât, 45) buyurmuştur. Bu itibarla namazda kıraat yani Kuran okumak, Kitap, Sünnet ve İcma ile sabit bir farzdır. Bilindiği üzere Kur'an, Cenab-ı Hakk'ın Hz. Muhammed sas 'e Cebrail aracılığı ile indirdiği manaya delalet eden elfâzın ismidir. Sadece mana olarak değil, Resülullah'ın kalbine lafızları ile indirilmiştir. Başka lafızlarla ifade edilen mana Kur'an değildir. Çünkü indirildiği elfâzın dışında, hatta Arapça bile olsa, başka sözlerle ifade edilen mana Cenab-ı Hakk'ın kelamı değil, mütercimnin ondan anladığı yorumdur. Oysa Kur'an kavramının içeriğinde, sadece mana değil, bir rüknü olarak onun elfâzı da vardır. Nitekim; "Şüphesiz o, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu Ruhu'l-emin (Cebrail), uyancılardan olası diye, senin kalbine apaçık Arap diliyle indirdi." (Şuarâ, 26/192-195); "İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik." (Tâhâ, 20/13); "Korunsunlar diye dosdoğru Arapça bir Kur'an indirdik." (Zümer, 39/28); "Bu bilen bir toplum için, âyetleri Arapça bir Kur'an olmak üzere ayrıntılı olarak açıklanmış bir kitaptır." (Fussilet, 41/3) gibi tam on ayrı yerde (Yüsuf, 12/2; Ra'd, 13/37; Nahl, 16/103; Şûra, 42/7; Zuhuruf, 43/3; Ahkâf, 46/12) Kur'an'ın Arapça olduğunu bildiren âyetlerden, sadece mananın değil, lafızlarının da Kur'an kavramının içeriğine dâhil olduğu açık ve kesin olarak anlaşılmaktadır. Bu sebeptendir ki, tercümesine Kur'an denilemeyeceği ve tercümesinin Kur'an hükmünde olmadığı konusunda görüş birliği vardır. Bilindiği üzere tercüme, bir sözün anlamını başka bir dilde dengi bir sözle aynen ifade etmek demektir. Oysa her dilin, başka dillerde bulunmayan (kendine ait) ifade, üslup ve anlatım özellikleri vardır. Bu yüzden, edebi ve hissi yönü bulunmayan bazı kuru ifadeler dışında, hiçbir tercüme aslının yerini tutamaz ve hiçbir tercümeye her bakımdan aslına tam bir uygunluk sağlanamaz. O hâlde, Kur'an-ı Kerim gibi, ilahi belağat ve icazî hâiz bir kitabın aslı ile tercümesi arasındaki fark, yaratan ile yaratılan arasındaki fark kadar büyüktür. Çünkü biri yaratan Yüce Allah'ın kelamı; diğeri ise yaratılan kulun âciz beyanı. Hiç böylesi bir tercümenin, Allah kelamının yerine konulması ve onunla aynı hükümde tutulması mümkün olur mu? Kaldı ki, İslam dini evrensel bir dindir. Değişik dilleri konuşan bütün Müslümanların ibadette ortak bir dili kullanmaları onun evrensel oluşunun bir gereğidir. Herkesin konuştuğu dil ile ibadete kalkışması, Hz. Peygamber'in, öğrettiği ve uygulana gelen şekle ters düşeceği gibi içinden çıkılmaz birtakım tartışmalara da yol açacağı muhakkaktır. Konuya ülkemiz açısından baktığımızda ise böyle bir uygulamanın dışarıda Türkiye aleyhinde, içeride ise devlet aleyhinde kullanılacağı, vatandaşların birlik ve beraberliğini zedeleyeceği, sonuç olarak birtakım huzursuzluklara sebebiyet vereceği dikkatten uzak tutulmamalıdır. Öte yandan, sayısız yüzleri aşan tercüme ve mealde din ve vicdan hürriyetini zedelemeyen, üzerinde birlik sağlanacak birisinin namazda okunmak üzere seçilmesi ve bunu herkesin benimsemesi mümkün görülmemektedir. Türkçe tercüme ile namaz kılmak ve Türkçe dua etmek birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü dua kulun Allah'tan istekte bulunmasıdır. Bunun ise herkesin konuştuğu dil ile yapılmasından daha tabii bir şey olamaz ve zaten genelde de ülkemizde Türkçe dua yapılmaktadır. Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliklerinden biri de icazıdır. Bir benzerinin ortaya konulması konusunda, Kur'an bütün insanlığa meydan okumuştur. Bu icazın sadece anlamda olduğu söylenemez. Aksine, "onun Allah katından indirildiğinde şüpheniz

varsa, haydi bir benzerini ortaya koyun” anlamındaki tehdidi (meydan okuma) âyetlerinden (Bakara, 2/23-24; Yûnus, 10/37-38; Hûd, 11/13; İsrâ, 17/88; Tûr, 52/33-34) bunun daha çok lafızla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bir benzerini ortaya koymak için, insanlar ve cinler toplanıp birlik olsalar bile başaramayacaklarını ifade eden İsrâ suresi 88. âyetinden de, Kur'an'ın benzerinin yapılamayacağı, bu itibarla tercümesinin de Kelâmullah sayılamayacağı, o hükümde tutulamayacağı ve dolayısıyla namazda tercümesinin okunamayacağı açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim 1926'da İstanbul Göztepe Camii İ. Hatibi Cemal Efendi'nin Cuma namazında Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesini okumasıyla ilgili İstanbul Müftülüğü'nün 20 Mart 1926 tarih ve 92-93 sayılı yazısı üzerine, altında Atatürk tarafından göreve getirilen ilk Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi'nin imzası bulunan 9 Ramazan 1324/23 Mart 1926 tarih ve 743 numaralı Müşavere Hey'eti kararında: “Namazda kıraet-i Kur'an bi'l-icma farz ve Kur'an'ın hangi bir lûgat ile tercemesine Kur'an itlakı kezalik bi'l-icma gayr-ı caiz ve namazda kıraet-i Kuran mahallinde terceme-i Kur'an'ın adem-i cevazı da bil-umum mezahib fukahasının icma ile sabit olduğundan, hilafına mücaheret, namazı vaz'-ı şerisinden tağyir ve emr-i dini istihfâf ve mel'abe şekline vaz'ı mutazammın olduğu gibi, beyne'l-müslimin iftirak ve ihtilafa ve memlekette fitne hüdusuna bâis olacağından, fiil-i mezbûre mecasereti sabit olan merkûm Cemal Efendinin uhdesindeki vezaif-i ilmiye ve diniyenin ref'i, emr-i zarurî hâlini almış olmakla ol vechile tebligat icrası.” denilmiştir. Şüphesiz bir Müslüman'ın hiç olmazsa namazda okuduğu Kur'an metinlerinin anlamlarını bilmesi, namazda anlayarak ve duyarak okuması son derece önemlidir ve bu zor da değildir. Şu var ki, manasını anlamak, hidayetinden faydalanmak ve Yüce Rabbimizin emir, yasak ve öğütlerinin neler olduğunu öğrenmek için Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmenin ve bu maksatla meal, tercüme ve tefsirlerini okumanın hükmü başka; bu tercümeleri Kur'an yerine koymanın ve Kuran hükmünde tutmanın hükmü yine başkadır. Namazda ve ibadet olarak Kur'an-ı Kerim, aslı lafızları ile okunur. Yüce Rabbimizin bize olan öğüt, buyruk ve yasaklarını öğrenmek, onun irşadından yararlanmak maksadıyla ise, tercüme, meal ve açıklamaları okunur. Bu maksatla Kur'an-ı Kerim'in tercüme, meal ve açıklamalarını okumak da çok sevaptır ve genel anlamı ile ibadettir.

146. Namazda kıraati, Mushaf'a bakarak yapmak caiz midir? Ebü Hanife'ye göre namazda, süre veya âyetleri Mushaf'a bakarak okumak namazı bozar. İmameyn'e göre ise, mekruh olsa da namaz bozulmaz (İbn Nüceym, El-Bahr, II, 11). Şâfiilere göre de bir kimse, namazda Fâtiha süresini Mushaf'a bakarak okursa namazı geçerli olur (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 240-241). Bu konuda ihtiyatlı olan, ezberden okumaktır.

147. Namazda farz olan kıraati, dudakları kıpırdatmadan, sadece zihinden geçirmekle namaz sahih olur mu? Konuşma yetisine sahip kişinin namazda Fâtiha ve sureleri, dili ve dudağı kıpırdatmaksızın ve ses çıkartmaksızın zihinden geçirmesi okuma (kıraat) sayılmaz. Böyle yapmakla namazın rûknü olan kıraat yerine getirilmiş olmaz. Kişinin kendi duyabileceği bir sesle, fısıldar gibi, harfleri yerlerinden çıkartarak ve varsa yanındakileri rahatsız etmeyecek şekilde okuması gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 352-353).

148. İşitme engelliler namaz kılarken kıraat ve tesbihatı nasıl yaparlar? İşitme engelliler, ibadetlerle mükellef olma açısından diğer müslümanlar gibidirler. Dolayısıyla namaz kılmak, oruç tutmak ve diğer ibadetleri eda etmekle mükelleftirler. Namazın farzlarından olan iftitah tekbiri ve kıraatin normalde telaffuz edilmesi gerekir. Ancak işitme engellilerin, tekbir ve kıraati kalplerinden geçirmeleri yeterlidir, dillerini hareket ettirmeleri gerekmez (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 76; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 18). Çünkü kişi, ancak gücünün yettiğini yapmakla mükelleftir (Bakara 2/286).

149. Namazda sadece Fâtiha okumakla, farz kıraat yerine gelir mi? Namazda bir miktar Kuran okumak farzdır. Hanefilerde tercih edilen görüşe göre bu, en az üç kısa âyet veya bu miktarda bir süre olmalıdır. Özellikle Fâtiha okunması vaciptir. Dolayısıyla namazda Fâtiha süresi okunmakla, hem farz kıraat hem de vacip yerine getirilmiş olur. Ancak Fâtiha'dan sonra üç kısa âyet veya bu uzunlukta bir süre okumak da vaciptir. Bu sebeple, farz namazların ilk iki rekâtında, sünnet namazların tüm rekâtlarında Fâtiha'dan sonra süre ya da birkaç âyet okumayan kişi vacibi terk etmiş olur. Unutarak terk edilmesi sehiv secdesini gerektirir. Kasten terk edilmesi hâlinde ise namazın iadesi vaciptir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 149-150, 543). Şâfiilerde ise kıraat farzının yerine gelmiş olabilmesi için asgari olarak Fâtiha'nın okunması gerekir. Buna ilaveten bir süre veya birkaç âyet daha okumak ise sünnettir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 240-241, 248).

Namazın Vacipleri

150. Namazda ta'dil-i erkânın hükmü nedir? Ta'dil-i erkân, namazın rûkûnlerini düzgün, yerli yerinde ve düzenli yapmak demektir. Ta'dil-i erkânâ yakın anlamda kullanılan “tuma'nine” kelimesi, yapılmakta olan rûkne hakkının verildiğine kanaat getirilmesi ve yapılan işin içe sinmesi hâlini ifade eder ki ta'dil-i erkânâ riayetinin sonucudur. Ta'dil-i erkân özellikle rûkûda, kavmede (rûkûdan kalktıktan sonraki duruşta), secdede ve celsede (iki secde arasındaki oturuşta) söz konusu olur ki, Hanefi mezhebindeki kuvvetli görüşe göre, bu dört yerde vacip, diğer bazı mezheplere ve Hanefilerden İ. Ebü Yûsuf'a göre farzdır (Merğînâni, el-Hidâye, I, 204,205; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 157-158; İbn Rüşd, Bidâye, I, 135).

51. Tek başına namaz kılan kimse kıraati, gizli olması gereken namazlarda sesli yaparsa namazı sahih olur mu? Tek başına namaz kılarırken öğle ve ikindi namazları ile gündüz kılınan sünnet namazlarda gizli okumak (kendisi işitebilecek derecede diliyle telaffuz etmek) namazın vaciplerindendir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 163, 545). Namazın vaciplerinden herhangi birisinin bilerek terk edilmesi durumunda namazın yeniden kılınması; unutarak yapılmaması hâlinde sehiv secdesi yapılması gerekir. Dolayısıyla gizli okunması gereken yerde, açıktan okuyan kişi, bunu bilerek yapmışsa namazını yeniden kılmalı; farkında olmadan yapmışsa namazın sonunda sehiv secdesi yapılmalıdır (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 545).

152. Şâfi mezhebine mensup birinin sabah namazında kunüt duası okumasının hükmü nedir? Hanefi imama uyarak sabah namazı kıldığında bu duayı okumazsa namazı geçerli midir? Şâfi mezhebinde sabah namazının farzının son rekâtında rükûdan kalkınca kunüt duası okumak kuvvetli sünnetlerdendir. Şâfi bir kimse Hanefi bir imama uyduğunda, rükûdan kalktıktan sonra vakit bulursa kunüt duasını okur, bulamazsa terk eder ve mezhepteki kuvvetli görüşe göre imamdan ayrı olarak sehiv secdesi yapar (Nevevi, el-Mecmû" IV, 290). Bununla birlikte sehiv secdesi yapmasa da namazı sahih olur.

153. Secdede burnun yere değmesinin hükmü nedir? Burun yere değmeden kılınan namaz geçerli midir? Namazın rükünlerinden biri de secdeye varmaktır. Namazda rükûdan sonra, ayaklar, dizler ve ellerle beraber alnı yere koymaya secde denir. Her rekâtta iki secde etmek farzdır. Secdede alın ve burun birlikte yere konmalıdır (Merğînâni, el-Hidâye, I, 328,329; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 193-196; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 254-255). Zira Resûlullah sav, namazda secdeye vardığında alnını ve burnunu yere koyar, kollarını yanlarına yapıştırır, ellerini de omuz hizasına gelecek şekilde koyardı (Tirmizi, Salât, 89). Buna göre özürsüz olarak secdede alnın yere konulup da burnun konulmaması mekruhtur. Bununla birlikte namaz geçerlidir. Fakat alın yere konulmazsa namaz geçersizdir.

154. Farz namazlarda ilk oturuşu unutan namazını nasıl tamamlar? İlk oturuş, namazın vaciplerindendir. Vacibin unutulması durumunda sehiv secdesi gerekir. İlk oturuşun kasten terk edilmesi ise tahrimen mekruhtur, dolayısıyla namazın iadesi gerekir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 310; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 157).

155. Namazda kavme ve celsenin hükmü nedir, ne kadar beklemek gerekir? Kavme; namazda rükûdan kalkarken, secdeye gitmeden önce iyice doğrulmak ve en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-Azim" diyecek kadar ayakta durmak; celse ise, namazda iki secde arası en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-Azim" diyecek kadar oturmaktır. Hanefilere göre celse ve kavme, vaciptir. Yanılarak terk edilirse sehiv secdesi yapmak gerekir. Bilerek terk edilirse tahrimen mekruhtur, namazın iade edilmesi gerekir. İmam Şâfi, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise celse ve kavme farzdır, bilerek terk edilirse namaz bozulur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 149, 157; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 423; Nevevi, Ravda, II, 356-357). Ebü Hureyre ra, şöyle anlatmaktadır: "Hz. Peygamber bir gün mescide girdi, peşinden de bir adam gelerek namaz kıldı. Sonra gelip Hz. Peygamber'i selamladı. O da selamını aldı ve "dön ve namazını yeniden kıl dedi. Bu durum üç kez tekrar etti, sonuncusunda şöyle buyurdu: Namaz kılacağın zaman tekbir al, sonra Kur'an'dan bildiğin kolay gelen bir yeri oku, sonra rükua eğil ve uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar rükûda kal. Daha sonra rükûdan kalk ve iyice doğrul. Sonra secdeye git ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar kal. Daha sonra iyice yerleşinceye kadar otur, sonra tekrar secdeye kapan ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar bekle. Bütün namazlarında böyle yap." (Buhâri, Ezan, 95)

156. Son oturuşta selam vermeden kendi fiili ile namazdan çıkan kimsenin namazı geçerli midir? Ebü Hanife'ye göre namaz kılan kişinin, namazın sonunda kendi istek ve iradesiyle yaptığı bir fiil ile namazdan çıkması gerekir. Ebü Yûsuf ve Muhammed'e göre ise teşehhüt miktarı (tahiyyâtı okuyacak kadar) oturmakla namaz, rükünleri itibariyle tamamlanmış olur. Selam vermese veya kendi isteği ile namaza aykırı bir davranışta bulunmasa bile namazı amam olur. Ancak vacip terk edilmiş olur. Bu görüş ayrılığının bazı fıkhi sonuçları vardır. Buna göre bir kimse ka'de-i ahirede (namazdaki son oturuşta) teşehhüt miktarı oturduktan sonra kendi isteği ile namazla bağdaşmayacak bir fiil işlese, mesela ken- disine verilen selamı almak, hapşırana "çok yaşa" veya "yerhamükellâh" demek gibi bir şekilde konuşsa ya da kalkıp gitse adı geçen üç imama göre de namazı sahih olur (Merğînâni, el-Hidâye, I, 386; Zeylai, Tebyin, I, 125, Bilmen, İlmihal, s. 118). Fakat teşehhüt miktarı oturduktan sonra, kendi isteği dışında namazı bozulsa İ. Ebü Yûsuf ve Muhammed'e göre namazı tamamdır, İ. Ebü Hanife'ye göre ise tamam değildir. Yine son oturuşta, teşehhüt miktarı oturduktan sonra henüz kendi istek ve iradesiyle namazdan çıkmadan namaz vakti çıksa, bu kişinin namazı İ. Ebü Yûsuf ve Muhammed'e göre tamamdır. Ebü Hanife'ye göre ise fâsiddir (Kâsâni, Bedâr" I, 124; İbnül-Hümâm, Feth, I, 397).

157. Namazdan çıkarken verilen selamın hükmü nedir? Hanefi mezhebinde tercih edilen görüşe göre namazların sonunda önce sağ tarafa, sonra sol tarafa yüz çevirerek selam vermek vaciptir. Bunun bilerek terk edilmesi namazın tekrar kılınmasını gerektirir. Farkında olmadan terk edilmesi hâlinde ise bir şey gerekmez. Bu selamda "es-selâmü aleyküm ve rahmetullah" cümlesinin "es-selâm" kısmını söylemek vacip, "aleyküm ve rahmetullah"

kısmını eklemek ise sünnettir. Bir görüşe göre de, sağa selam verilmesi vacip, sol tarafa selam verilmesi sünnettir. Namazdan çıkılması, bütün imamlara göre yalnız bir selam ile olur, bununla namaz biter (İbnü'l-Hümâm, Feth, 1,328; Zeylai, Tebyin, 1, 125). Birinci selamı vermeyi farz gören Şâfiilere göre bunun terk edilmesi namazı da iptal eder (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 273).

Namazın Sünnetleri ve Adabı

158. İftitah tekbirinde elleri kaldırmamanın hükmü nedir? İftitah tekbirini alırken, elleri yukarıya kaldırmak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber sas., bu tekbiri alırken ellerini kaldırmıştır (Nesâî, iftitah, 2; Tahâvî, Şerhu me'âni'l-âsâr, 1, 195-196). Hanefilerde erkekler iki elini, avuçların iç kısımları kible istikametine yönelik olarak ve başparmaklar kulak yumuşakları hizasına gelecek şekilde kaldırırlar. Kadınlar ise omuzlarının hizasına kadar kaldırırlar (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 307-309). Diğer mezheplerde erkekler de ellerini omuz hizasına kadar kaldırırlar.

159. Namaz kılariken kıyamda ayaklar arası açıklık ne kadar olmalıdır? Namazda kıyamda iken iki ayağın arasındaki açıklık konusunda sarîh bir hadis bulunmadığından, miktarın konusunda âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir. Hanefilerde dört parmak kadar (Şürûnbülâli, Merâkî'-elâh, s. 95). Şâfiilerde bir karış kadar açık tutulmalıdır (Zekeriyâ el-Ensâri, Esne'l-metâ- lib, 1,162). Mâliki ve Hanbelilerde ise ayaklar aşırı sayılacak kadar fazlaca açılmamalı, tümüyle de bitiştirilmemelidir (Zühayli, el-Fıkhu'l-is- lami, 1, 695).

160. Namazlarda Sübhâneke okurken “ve celle senâük” kısmı niçin okunmaz? Namazın başında okunan “Sübhâneke” ile ilgili sahih hadislerde “ve celle senâuke” lafzı yer almamaktadır (Ebü Dâvûd, Salât, 124). Bundan dolayı namazlarda bu cümle okunmaz (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 315). Cenaze namazı ise, ölüye dua olduğu için, başka duaların da yapılması mümkün olduğu gibi, “Sübhaneke” zikrine “Allah'ım, senin şanın yücedir” anlamındaki “celle senâuke” ifadesi de eklenebilir (Tahtâvî, Hâşiye, s. 58; Mehmet Zihni, Nimet-i İslam, s. 427). Zira namaz dışında yapılan bazı zikir ve dualarla ilgili rivayetlerde bu ifade yer almaktadır.

161. Namazda Fâtiha suresi okunduğunda “âmin” demenin hükmü nedir? “Âmin”, Yüce Allah'ın kabul etmesini temenni amacıyla duanın sonunda söylenen sözdür. Hz. Peygamber (s.a.s.) duanın sonunda “âmin” denilmesini tavsiye etmiştir (Buhâri, Ezan, 111; Müslim, Salât, 72, 74, 75; İbn Mâce, İkâ- metu'- Salât, 14). Hanefi mezhebinde Fâtiha'nın sonunda “âmin”in gizli söylenilmesi sünnettir. Bu konuda imam, cemaat ve tek kılanlar arasında fark yoktur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 172). Şâfi mezhebinde ise “âmin”, açık kıraatli namazlarda açıktan, gizli kıraatli namazlarda gizlice söylenir (Şirâzi, el-Mühezzebe, 1, 139-140).

162. Namazda Fâtiha'dan sonra okunacak ayet veya süreler için besmele çekilir mi? Namazda her rekâtın başında ve Sübhâneke'den sonra kırâata başlamadan önce besmele çekilir. Fâtiha'dan sonraki zammr-ı süre için ise ayrıca besmele çekilmez (Zeylai, Tebyin, 1, 112).

163. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rekâtında Fatiha'dan sonra niçin başka ayet veya sure okunmaz? Kur'an'da ibadetler ayrıntıları belirtilmeksizin emredilmiştir. Farz, vacip veya nafil bütün ibadetlerin nasıl ve ne şekilde yapılacağı ise, Hz. Peygamber sav tarafından belirlenmiştir. Namazın kaç rekât kılınacağını, nerede ve nasıl kıraat, zikir, tesbih, tahmid ve dua yapılacağını, rükûnun ve secdenin nasıl ve kaçar defa olacağını Hz. Peygamber göstermiş ve “Benim kıldığım gibi siz de namazı kılıınız.” (Buhâri, Ezan, 18) buyurmuştur. Yani ibadetler, nasıl emredilmişse o şekilde yapılmalıdır. Farzların son iki rekâtında Fâtiha'dan sonra süre okunmamasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte farzların son iki rekâtında Fâtiha'dan sonra süre okunsa da, namaza zarar vermez. Hanefilerdeki makbul görüşe göre sehiv secdesi de gerekmez (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 102; Halebi, es-Sağir, 5. 175).

164. İlk iki rekâtta okunan âyetlerin veya sürelerin sonraki rekâtlarda tekrarlanmasının hükmü nedir? Dört rekâtlı sünnet namazlarda her iki rekât müstakil kabul edildiğinden (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 456) 1. ve 2. rekâtta okunan süreleri 3. ve 4. rekâtta da okumak, namaza zarar vermez. Ancak bilenlerin başka âyet/süre okuması daha doğru olur.

165. Erkeklerin namazda başlarını örtmeleri gerekir mi? Hz. Peygamber sav ve ashab-ı kiram, İslam öncesinde olduğu gibi İslam'dan sonra da günlük hayatta örf ve iklim gereği başlarını örtmüşlerdir. Resül-i Ekrem sas, günlük kıyafeti ile namazlarını kılmış, ibadet için ilave veya özel giysi giymemiştir. Takke üzerine sarık sardığı gibi, sarıksız takke ve takkesiz sarık kullandığı da olmuştur (Bkz. Tirmizi, Libâs, 12, 42; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-me'âd, I, 135; Müttaki, Kenzü'l-ummaâl, VII, 121). Âlimlerden bazıları, Hz. Peygamber'in bu uygulamalarını göz önüne alarak namazda erkeklerin baş örtmesini sünnet kabul etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre baş açık namaz kılmak, sünneti terk etmek olup tenzihen mekruh sayılmıştır (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 407; Şürûnbülâli, Merâkî'I-felâh, s. 130). Bazı âlimler ise bunu örf gereği kabul ettiklerinden başı açık namaz kılmakta bir sakınca

olmadığını belirtmişlerdir (Bkz. Şâtîbî, el-Muvâfakât, II, 489). Sonuç olarak namaz kılariken başın takke, sarık vb. bir şeyle örtülmesi evla olup, baş açık kılmak da caizdir.

166. Erkeklerin kolu kıvrık veya kısa kollu gömlek ile namaz kılmaları caiz midir? Namaz kılan kimse, manen, Yüce Allah'ın huzuruna çıkmaktadır. Bu sebeple, kılık kıyafeti düzgün olmalıdır. Eskiden kolları sıvamak kibir alameti sayıldığı için, kolu kıvrık namaz kılmak mekruh kabul edilmiştir (el-Fetâvâ'l-Hindiye, I, 118). Ancak günümüzde böyle bir algı söz konusu değildir. Öte yandan erkeklerin, kısa kollu gömlekle de namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü bu tutum da, kolları kıvrıp sıvamakta olduğu gibi yadırganacak bir durum olmaktan çıkmıştır.

167. Kadınlar namazda ellerini erkekler gibi bağlayabilirler mi? Namazda, sağ el sol elin üstüne gelecek şekilde elleri bağlamak sünnettir (Buhâri, Ezân 87, Müslim, Salât 54; Ebü Dâvûd, Salât 122; Tirmizi, Salât 75; İbn Mâce, İkâ- metü's-Salât 3). Ancak bu bağlamanın nerede olacağına dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler ile sahabe ve tâbiin uygulamalarına bağlı olarak, erkekler bazı mezheplere göre göbek altında, bazı mezheplere göre göğüslerinin üzerinde, bazılarına göre ise göğüs ile göbek arasında bağlarlar. Kadınların ellerini bağlaması, bunun sünnet gören âlimlerin ittifakına göre, göğsün üzerine bağlama şeklindedir. Bu bağlama şekli, kadınların vücut yapısı bakımından tesettürün ruhuna daha uygun bir davranış olarak yorumlanmıştır. Bu yorum ve eskiden beri süren uygulama, kadınların el bağlamalarının Hz. Peygamber sav devrinde de böyle olduğunu ileri sürmeye imkân vermektedir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 163-164; Tehânevî, İ'lâû's-sünen, II, 669-675). Namazda ellerin nerede bağlanacağına dair dile getirilen görüşler, namazın esasını ilgilendiren hususlardan olmadığından bu görüşlerden herhangi birine göre davranan bir kişinin namazı bozulmaz.

168. Mescid-i Haram'da namaz kılariken kıyamda nereye bakılmalıdır? Başka yerlerde olduğu gibi Mescid-i Haram'da namaz kılariken de secde yerine bakılır. Resûlullah sav de, kıyamda secde mahalline bakardı (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 158; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, II, 176). Başı çevirmeden görüş alanındaki bir noktaya bakmada da kerâhet yoktur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 18). Buna göre, Mescid-i Haram'da namaz kılan kişi Ka'be'ye de bakabilir.

169. Namazda huşu için nelere dikkat edilmelidir? Kur'an'da huşû ile namaz kılmak, müminin ayırıcı vasıflarından birisi olarak zikredilir (Mü'minün, 23/2). Resûlullah sav'de "Namaz gözümün nuru kılındı." (Nesâi, İşretü'n-nisa, I; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XIX, 305) buyurarak buna işaret etmiştir. Namazda huşû; dikkati dağıtacak dış etkenlerden uzak durup kalbin Allah'a bağlanabilmesi ile gerçekleşir. Bu sebeple namaz kılariken Allah'ın huzurunda bulunduğunun bilincinde olmalı, zihin ve gönül dünyası ile namaza yönelmeli; sağa sola bakmak, elbisesiyle oynamak ve ta'dil-i erkâna aykırı davranmaktan kaçınmalıdır. Okuduğu süre ve zikirlere odaklanmaya çalışmalı, harici düşüncelerin peşine düşmemeye ve zihnini toparlamaya gayret etmelidir.

170. Kadınlar çıplak ayakla namaz kılabilirler mi? Kadınların ayakları Hanefi mezhebinde tercih edilen görüşe göre avret mahalli olmadığından, topuklarından yukarısı açık olmamak kaydıyla çorapsız namaz kılabilirler (Merğînâni, el-Hidâye, I, 289,290; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 101- 103). Diğer mezheplerde ise, kadınlar için ayaklar da örtülmesi farz yerlere dâhil olduğundan örtülmesi gerekir. Bu görüşe göre kadının ayakları çıplak olarak kıldığı namaz sahih olmaz (İbn Kudâme, el-Muğni, II, 328-329; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 285). İhtiyatlı olan, kadınların namaz kılariken ayaklarını örtmeleridir.

171. Erkeklerin çorapsız namaz kılmaları caiz midir? Hz. Peygamber'in çorapsız olarak namaz kıldırıldığı kaynaklarımızda sabittir (Ebü Dâvûd, Salât, 91). Bu sebeple çorapsız namaz kılmakta sakınca yoktur. Ancak mescitlere çorapsız girmek sağlık, temizlik vb. nedenlerden ötürü örfte hoş karşılanmıyorsa, bundan kaçınmak uygun olur. Ayrıca giyilen çoraplar da temiz olmalıdır.

172. İş elbisesi ile namaz kılınabilir mi? Namazın şartlarından birisi necasetten taharettir. Namaz kılacak kişinin elbisesinde, bedeninde ve kılacağı yerde, kan, idrar, şarap, dışkı gibi namaza mani necasetler bulunmamalıdır (Merğînâni, el-Hidâye, I, 228,229). İş elbisesinde bulunan badana, boya, madeni yağlar, pas ve benzeri kirler necaset olmadıkları için namazın sıhhatine engel değildir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 228-248). Ancak, namaz için camiye gidecek kişinin temiz elbise giymesi Kur'anın tavsiyesidir (A'râf, 7/31).

Namazı Bozan Şeyler

173. Gülmek namazı bozar mı? Namazda aslolan kulun Rabbinin huzurunda olduğu bilinciyle huşû içerisinde kılınmasıdır. Elde olmayan sebeplerle gülmenin namaza etkisi ise şöyle değerlendirilebilir: 1.Namazda iken yanındakilerin duyabileceği şekilde sesli gülmek; bununla Hanefilerde hem abdest hem de namaz bozulur (Serahsi, el-Mebsût, I, 172; Merğînâni, el-Hidâye, II, 116,117) İbn Üsâme'nin babasından naklettiği bir hadiste şöyle denilmektedir: "Biz Resûlullah'ın peşinde namaz kılariken görme özürlü birisi bir çukura düştü. Biz de adamın hâline güldük. Bunun üzerine Resûlullah sav yeniden abdest alıp namazı baştan itibaren iade etmemizi

emretti.” (Dârekutnî, es-Sünen,1, 295) Şafiilere göre kahkaha namazı bozsa da abdesti bozmaz. Çünkü namazın dışındayken kahkaha abdesti bozmadığına göre namazdayken de bozmaz (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 64, 108) 2. Namaz kılan kişinin kendisi duyacağı kadar gülmesiyle yalnızca namaz bozulur. 3.Kişinin kendisinin ya da yakınındakinin iştımeceği şekilde gülümsemesi namazı da abdesti de bozmaz (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 55-56).

174. Kıraat hataları namazı bozar mı? Namazda yapılan kıraat hatalarının (zelletü'l-kâri), namazı bozup bozmayacağı konusunda fakihler özetle şu şekilde bazı ölçüler getirmişlerdir: Kur'an, kasten manası değişecek derecede yanlış okunursa namaz bozulur. Hata ile veya unutarak yanlış okunması hâlinde ise; a) Yanlışlık kelimelerin hareketlerinde ise, manada bir değişiklik olsa da namaz bozulmaz. b) Yanlışlık durak yerlerinde yapılırsa; yani durulacak yerde geçilip geçilecek yerde durulursa, manasında değişiklik olup olmadığına bakılmaksızın namaz bozulmaz. c) Bir harf yerine başka bir harf okunması şeklinde meydana gelen yanlışlıkta, mananın değişip değişmediğine bakılır. Buna göre; bir harf değişir de bu değişiklik kelimenin manası değişmez ve Kur'an'da da o kelimenin benzeri varsa namaz bozulmaz. Şayet harf değişmekle kelimenin manası bozulmaz ve fakat bu kelimenin bir benzeri Kur'an'da yoksa İmam Ebü Hanife ve İmam Muhammed'e göre namaz bozulur, İ.Ebü Yüsufa göre bozulmaz. Eğer harfin değişmesiyle mana değişir ve Kur'an'da da benzeri yoksa namaz bozulur. Namaz esnasında az veya çok miktarda âyet atlamakla namaz bozulmaz. Bir kimse kıraati, namazı bozacak derecede hatalı yapar ancak dönüp düzeltirse namazı caiz olur (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 87 vd. ; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 393-396).

175. Namazda harfleri yerli yerince çıkarmamakla namaz bozulur mu? Namazda Kur'an'dan bir bölüm okumak farzdır. Bu farzın yerine getirilmiş olması için, Kur'an'ın doğru, usûlüne uygun olarak okunması gerekir. Okuyucunun sürçmesi ve yanılmasına zelletül-kâri veya lahn denir. Namazdaki kıraatlerde sin ve sad gibi mahreç yakınlığı bulunan harflerde, harflerin tam mahrecinden çıkarılamaması durumunda namaz bozulmaz. Mahreç yakınlığı olmamakla birlikte bazı harfler yaygın olarak karıştırıldığı için ayırt etme zorluğu bulunan bu çeşit harflerin birbiri yerine geçirilmesi durumunda birçok fakihe göre namaz bozulmaz. Mesela (ض) harfi yerine (ذ), (د) yerine (ظ) harflerinin okunması böyledir. Çünkü bu durumlarda zaruret ve kaçınılması mümkün olmayan bir durum (umüm-ı belvâ) vardır. Fakat mahreçleri ayrı harfler birbiri yerine telaffuz edilir de mana değişirse namaz bozulur. Geriye dönüp doğru telaffuz edilirse namaz sahih olur (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 87; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 394-396). Şâfi mezhebine göre ise kişi öğrenmeye gücü ve imkânı olduğu hâlde namazda Fâtiha suresindeki bir harfi başka bir harf ile değiştirirse kıraati sahih olmaz. Ancak hemen ardından doğrusunu okursa namazı sahih olur. Bu bağlamda örneğin Fâtiha suresindeki “ (نزلنا) ” ifadesindeki (ض) harfinin mahrecini öğrenme imkân ve gücüne sahip olan kimse, bu harfin yerine (ظ) harfini söylerse tercih edilen görüşe göre namazı bozulurken, imkân ve gücü yoksa bozulmaz (Remli, Nihâyetü'l-Muhtac, 1, 481). Fâtiha süresi dışındaki diğer süre veya âyetlerdeki okuyuş ve mahreç hatalarının ise namaza herhangi bir etkisi olmaz.

176. Namazda dünyevi düşüncelere dalmak namazı bozar mı? Namazda, dünyevi düşüncelerin akla gelmesi, birçok insanın karşılaştığı bir durumdur. Ancak namaz kılarken huşû ve huzur içinde olmak önemlidir (Mü'minün, 23/2). Dolayısıyla mümkün olduğu kadar namaza odaklanmak gerekir. Bunun için Allah Teala'yı görüyormuşçasına (Buhâri, İmân, 37) ibadet etmek ve namazı, kılınan son namaz gibi düşünerek O'na yönelmek (İbn Mâce, Zühd, 15) gerekir. Namazda harici düşüncelerle ilgili Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Namaz için ezan okunduğu zaman şeytan, ezanı iştmemek için geriye dönüp olanca hızıyla kaçır, ezan bitirildiği zaman gelir. Namaz için kâmet getirilince yine geri dönüp kaçır. Kâmet bitirilince yine gelir, insan ile kalbi arasına sokulur. Filan şeyi hatırla, filan şeyi hatırla, diyerek (namaza başlamadan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Nihayet insan kaç rekât kıldığını bilemez olur. İşte herhangi biriniz kaç rekât; üç rekât mı, yoksa dört rekât mı kıldığını bilmediği zaman, oturur hâlde iki kere secde (sehiv secdesi) etsin.” (Buhâri, Ezan, 4; Sehv, 6,7;el-Amel fi's-Salât, 18) Âlimleri bu hadisi şeriften hareketle namazda, akla/kalbe gelen düşüncelerden dolayı, namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir (Kâsânî, Bedâi, I, 215; Şevkânî, Neylül-evtâr, III, 392). Ancak akla gelen düşüncelerle meşgul olmamak gerekir. Zira kişinin bu düşüncelerden sıyrılmaya çalışmayıp bunlarla meşgul olması, namazın hem çirkinliklerden alıkoyma gücünü hem de sevabını azaltacaktır. Dolayısıyla namazda akla gelen harici düşüncelerin peşine düşmemek ve Allah Teâlâ'nın huzurunda olduğunu hatırlayarak zihni toparlamaya çalışmak gerekir.

177. Namazda örtülmesi gereken bir yeri açılan kişinin namazı bozulur mu? Gerek tek başına gerekse cemaatle kılınan namaz esnasında örtülmesi gereken bir organ, kişinin iradesi dışında açılır ve hemen örtülürse namaz bozulmaz. Açılan yer bir organın dörtte biri oranına ulaşmış ve bir rükün eda edilecek (Sübhanellâhi"l-azim diyecek) kadar açık kalmışsa namaz bozulur. Bilerek açacak olursa, o anda namaz fâsit olur (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 290-291).

178. Namaz kılanın önünden geçilmesi namazı bozar mı? İster kapalı, ister açık alanda olsun zorunlu olmadıkça namaz kılan birisinin önünden geçilmemelidir. Hz. Peygamber (sav) namaz kılanın önünden geçmektense 40 yıl

beklemenin daha hayırlı olacağını belirtmiştir (Müslim, Salât, 261). Namaz kılanın da, uygun bir yere durmak veya sütte vb. bir şey koymak suretiyle önünden geçilmemesi için önlem alması gerekmektedir. Zira Hz. Peygamber (sas), önünden insan veya hayvanların geçmesi muhtemel olan bir yerde namaz kılan kişinin önüne sütte (değnek veya başka bir şey) koymasını tavsiye etmektedir (Müslim, Salât, 241, 242). Sütreyi terk etmek ise mekruhtur. Cemaatle kılınan namazlarda, sadece imamın sütresi yeterlidir (Buhâri, Salât, 90). Namaz kılanın önündeki sütrenin ardından geçmekte sakınca yoktur. Namaz kılanın önünden geçen kimse sorumlu olmakla birlikte, önünden geçilen kişinin namazı bozulmaz. Fakat büyük camilerde, namaz kılanın secde mahal- linin uzağından geçmek caizdir (Kâsânî, Bedâr 1, 217).

179. Rükûa veya secdeye giderken pantolonu çekmek namazı bozar mı? Kişi namaz kılarken, namaza hâlel getirecek hareketlerden kaçınmalı, azalarını kontrol ettiği gibi, kalbini de Allah'a yöneltmelidir. Namaza aykırı olup amel-i kesir olarak nitelenen hareketlerin namazda yapılması namazı bozar. Amel-i kalil denilen, basit hareketler ise bozamaz. Amel-i kesir için net bir tanım yapma imkânı olmamakla birlikte, tanımlardan birinde dışarıdan gözlemleyen kişide, namazda olunmadığı izlenimini verecek kadar hareket etmek şeklinde izah edilmiştir. Amel-i kalil ise bunun zıddıdır. Diğer bir tarife göre de iki el ile yapılması âdet olan işler amel-i kesir, bir el ile yapılan işler ise amel-i kalildir. Zorunlu olmadıkça pantolonu veya elbiseyi rükûya veya secdeye giderken çekmek, namaz dışı bir işle meşguliyet olduğu ve namazda olması gereken huşûya aykırı düştüğü için mekruhtur, fakat namazı bozmaz (Kâsânî, Bedâi, I, 215; Merğînâni, el-Hidâye, II, 16,17). Pantolonu amel-i kesir sayılacak bir tarzda çekmek ise namazı bozar.

180. Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmanın hükmü nedir? Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmak, yani amel-i kesir Hanefilere göre namazı bozar. Amel-i kesir için net bir sınır çizmek zordur. Kimi âlimlere göre namazdan olmayan bir hareketi iki elle birden yapmak, kimilerine göre bir hareketi üç defa peş peşe yapmaktır. Tercih edilen diğer görüşe göre ise dışarıdan gözlemleyen kişide, namazda olunmadığı izlenimini verecek bir davranışta bulunmaktır. Bu bakımdan, namazdaki eylemlere benzemeyen ve namazla bağdaşmayan bir davranış, namazda olunmadığı izlenimini veriyorsa amel-i kesir çerçevesine girer ve namazı bozar. Namaz kılan kişi, namazdaki hareketlerini ve bunların namazını bozup bozmadığını bu açıklamalara göre değerlendirmelidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 385, 406-407).

181. Son rekâtı kıldığını zannederek oturan kimse namazını nasıl tamamlar? Farz veya nafilâ namaz kılarken, son rekâtın önceki herhangi bir rekâtın sonunda, bu rekâtları son rekât zannederek oturup teşehhütte bulunduktan sonra selam veren bir kimse; şayet göğsünü kiblede çevirmek, konuşmak ve gülmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmamışsa, ayağa kalkarak kalan rekâtları tamamlar. Namazın sonunda sehiv secdesi yapar; böylece namazı tamamlanmış olur. Fakat namazda eksik bıraktığı rekâtları tamamlamadan selam verip namazı bozan bir davranışta bulunmuşsa, namazı tekrar kılması gerekir (Merğînâni, el-Hidaye, II, 81; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 311; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 558-559).

182. Namaz hangi hâllerde bozulabilir? Namazı, mazeretsiz bozmak haramdır. Ancak bazı durumlarda namazı bozmak vacip, bazı durumlarda mübah, bazen de müstehap olur. İnsan canına yönelik bir tehlike karşısında; mesela saldırıya uğrayan, ateşe, suya düşen bir insanın yardım istemesi hâlinde ona yardım etmek maksadıyla namazı bozmak vacip olur. Bir malın telef olmasını, çalınmasını önlemek gayesiyle namazı bozmak mübahdır. Tek başına kılan kişinin, cemaatle kılma fazileti etmek için namazı keserek farza yetişmesi ise müstehaptır (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 504-505).

183. Namaz kılarken anne-babanın seslenmesi durumunda namaz bozulmalı mıdır? Farz olan bir namazı kılarken anne veya babadan birinin çağırması durumunda ilke olarak namazı bozmak gerekmez. Ancak anne-baba veya başka birisi ciddi bir tehlike veya ihtiyaçtan dolayı kişiden yardım isterlerse, o takdirde kişi namazını bozar (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 504-505). Nafilâ namaz kılmakta olan bir kimseyi, anne veya babası çağırdığında ise, ciddi bir ihtiyaç olmasa bile kişi namazını bozar ve anne-babasına itaat eder. Ancak anne-baba çocuklarının namaz kılmasına karşı olduklarından dolayı ve onun namazını bozmak gayesiyle çağırırlarsa onlara itaat etmek gerekmez. Bu istisna dışındaki hâllerde anne-babaya itaat etmek nafilâ namaza devam etmekten önce gelir. Bu hükmün delili ise Cüreyc kıssasıdır (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 504) Geçmiş ümmetler zamanında yaşayan bu kimsenin, nafilâ namaz kılarken kendisine seslenen annesine cevap vermediğinden annesinin bedduasını aldığı ve birtakım sıkıntılara düştüğü bizzat Hz. Peygamber tarafından haber verilmiştir (Müslim, Birr, 7, 8).

184. Cemaatle namaz kılınırken bayılan, hastalanıp düşen, kalp krizi geçiren birine müdahale etmek için namazı bozmak caiz midir? İslam dini, canın, malın, dinin, aklın ve neslin korunmasını zorunlu saymış, bunları korumaya yönelik her şeyi farz, bunlara zararlı olan her şeyi de haram kılmış (Şâtibi, el-Muvâfakât, I, 31 v.d.), ve dinin beş temel esasından birisi ve dinin direği olan namaz da (Tirmizi, İmân, 8; Ahmed b. Hanbel, el-

Müsned, XXXVL, 344-345, XXXVL, 387). normal şartlarda bozulamazsa da, mal, can vb önemli şeyleri korumak için bozulabilir (el-Fetâva'l-Hindiyîye, 1, 121). Bu itibarla, cemaatle namaz kılınırken bayılma, kalp krizi geçirme, silahla vurulma, denize veya kuyuya düşecek olma gibi durumlarda, oradakilerin namazı bozup yardımcı olması gerekir. Bunlar namazlarını daha sonra iade ederler (İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 276). Zira Allah, zaruri durumlarda kul haklarına öncelik verilmesini istemiştir (Serahsi, el-Mebsût, 11, 186).

185. Namaz kıldıktan sonra iç çamaşırda ıslaklık görülmesi durumunda ne yapılmalıdır? Küçük abdest bozduktan sonra idrar yolunda kalabilecek idrar damla ve sızıntılarının tamamen kesilmesi için bir süre bekleme, bundan sonra vücuttaki idrar sızıntılarını temizleme işlemine fıkıh dilinde “istibrâ” denilir. Özellikle erkekler açısından istibrâ önemlidir. Şayet özür hâli söz konusu değilse vücuttan idrar sızıntısı olduğu sürece abdest geçerli olmaz. Bunun için de idrarın vücuttan iyice çıkmasını beklemek, ve yine bu amaçla da biraz hareket etmek, yürümek veya öksürmek gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 558). Zira Hz. Peygamber, “İdrardan sakınınız, çünkü kabir azabının çoğu idrardan sakınmama sebebiyledir.” (Buhâri, Vudû, 55; İbn Mâce, Tahâret, 26) buyurmuştur. Bu itibarla istibrâ yaptığı hâlde namaz kıldıktan sonra iç çamaşırında ıslaklık gören kişi bunun idrar olduğunu bilmiyorsa temizlenme sırasında kullandığı temiz sudan kaynaklandığını varsayıp vesveseye itibar etmez ve hatta vesveseli biri ise istibrâ yaptıktan sonra uzvuna ve çamaşırına az bir temiz su serpmesi ve ileride göreceği ıslaklığı idrara değil, bu suya hamletmesi tavsiye edilmiştir (İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 252; el-Fetâva'l-Hindiyîye, 1, 55). Ancak kişi, namazdan sonra çamaşırında gördüğü ıslaklığın, namazdan önce veya namaz esnasında çıkan bir idrar damlası olduğunu biliyor ve çıktığı anı hatırlıyorsa, namazı abdestsiz kılmış sayılır. Çünkü idrar yolundan gelen akıntılar abdesti bozar ve abdestsiz kılınan namaz iade edilir (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 106). Ayrıca ıslaklığın boyutları el ayasından daha fazla ise, çamaşırını değiştirmesi veya kirlenen kısmı yıkaması gerekir.

186. Secdede ayakların yerden kesilmesi namaza zarar verir mi? Secde ederken, rüknü yerine getirecek (Sübhânellâhi'l-azim diyecek) kadar bir süre ayak parmaklarından birinin yere dokunması yeterlidir. Ayakların en az birisi bu kadar süre ile yere dokunmazsa namaz sahih olmaz (Aliyyü'l-kârî, Fethu Bâbi'l-inâye, I, 228; Şürûnbulâli, Merâkî'l-felâh, 85-86).

187. Sarhoşken namaz kılınabilir mi? Öncelikle belirtmek gerekir ki, alkollü içki ve uyuşturucu kullanmak bir Müslüman için haramdır. Ancak yine de bu kullanıyorsa da haramlığını inkâr etmedikçe Müslüman'dır. Dolayısıyla ibadetleri yerine getirmekle mükelleftir. Fakat sarhoşluk, kişinin bilincini etkilediği için bu hâlde iken kılınan namaz geçerli olmaz. Allah Teala, “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın.” (Nisâ, 4/43) buyurmuştur. Kuşkusuz, dua ve ibadet bir idrak ve şuur işidir. Bunun içindir ki, bütün ibadetlerde Müslüman olma ve bülûğ çağına ulaşmanın yanında akıllı olmak şart koşulmuştur. İbadetlerin makbul olması için, ibadet niyetiyle ve ihlasla yapılması gerekir. Bu sebeple namaz kılacak, oruç tutacak ve dua edecek kimsenin ne dediğini, ne yaptığını bilecek kadar ayık olması, aklının başında olması gerekir. Bu itibarla haram olmakla birlikte alkol alan veya uyuşturucu kullanan kişi, ne dediğini bilemeyecek kadar sarhoş değilse, bir başka ifadeyle ne yaptığını ve ne okuduğunu bilecek düzeyde bir bilince sahipse namazlarını kılması gerekir. Bunun için belirlenmiş bir süre yoktur.

Namazda Mekruh Olan Fiiller

188. Ön safta boşluk varken arkada saf tutulabilir mi? Cemaat ile kılınan namazlarda safların tertip ve düzenine riayet edilmesi namazın adabındandır. İmanın bu konuda gerekli hassasiyeti göstermesi ve gerektiğinde, safların usûlüne göre tanzim edilmesi için cemaati uyarması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s., namaza başlamadan önce safların düzgün ve sık olması, aralarda boşluk olmaması hususunda ashabını uyarmıştır (Buhâri, Ezan, 71,72; Müslim, Salât, 128). Buna göre cemaate kılınan namazlarda, ön safta boşluk varken caminin gerisinde imama uyulması uygun değildir. Bununla birlikte mazeretleri sebebiyle saf haricinde imama uyan kimselerin namazları sahihtir.

189. Cemaatle namaz kılarken müezzinlik yapanların, müezzin mahfilinde tek başına namaz kılmaları uygun mudur? Cemaatle kılınan namazlarda mazeret yoksa safların düzgün ve sık olması, arada boşluk olmaması gerekir. Safların tertibi ile ilgili bir hadiste Hz. Peygamber sas şöyle buyurur: “Saflarınızı düzgün tutun, zira safların düzeltilmesi namazın mükemmelliğini sağlayan şartlardır.” (Buhâri, Ezân 72, 74, 76; Müslim, Salât, 124; Ebû Dâvûd, Salât, 96) Cami içerisinde imam ile cemaat arasındaki mesafenin fazla olması iktidaya engel değilse de mazeret olmadıkça bir kişinin saftan ayrı tek başına imama uyması mekruhtur. Buna göre müezzinin saflardan ayrı durması uygun değildir (Kâsânî, Bedâi, 1/218). Ancak mikrofon kullanma gibi bir mazerete binaen cami içindeki yerinden uymasında sakınca yoktur.

190. Tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak caiz midir? Namaz huşû ve Allah'ın huzurunda bulunma bilinci ile kılınmalıdır. Bu sebeple, namazda dikkati dağıtacak durumların olabildiğince giderilmesi önem arz eder. Onun

için mesela vakit daralmamış ise, aç bir kimsenin sofraya hazırken namaza durması uygun görülmemiş, yine tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak mekruh sayılmıştır. Hz. Peygamber (sas), idrarı sıkışık iken veya yemek hazırken namaza duran kişinin namazının faziletinin tam olmayacağını belirtmiştir (Müslim, Mesâcid, 67).

191. Namazda süreleri Mushaftaki sıraya göre okumanın hükmü nedir? Namazda okunan âyet ve sürelerin, gerek bir rekât içinde gerekse ikinci rekâtla birlikte düşünüldüğünde, Mushaftaki sıraya göre okunması sünnete uygundur. Bir süreyi veya âyeti okuduktan sonra, ardından önceki bir süreyi veya âyeti okumak mekruhtur. Fakat bu, namazı geçersiz kılacak bir durum değildir. Burada söz konusu olan tertip, esasında namazın değil tilavetin bir vacibidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 148, 269). Tertibe riayetın vacip olduğu görüşü, süre ve âyetlerin sırasının insanlar tarafından değil de, Hz. Peygamber sas. tarafından (tevkifen) belirlendiği kabulüne dayanmaktadır. Ancak, sürelerin içindeki âyetlerin tertibi- nin tevkifi olduğunda İslam âlimleri arasında ittifak bulunmakla birlikte, süreler arasındaki tertibin tevkifi olduğu konusunda ittifak yoktur. Bu sebeple namazda, sürelerin sıraya göre okunması hakkında farklı görüş- ler ortaya atılmıştır. Hanefi mezhebinde, hem âyetler hem de süreler ara- sında tertibe riayet edip sırayı takip ederek okumak gerekli görülmüştür. Hz. Peygamber'in (sas, bir gece namazında sıraya riayet etmeden, önce Nisâ süresini sonra Âl-i İmrân süresini okuması gibi olayların ise, henüz süreler arasında tertip gerçekleşmeden önceki bir zamanda meydana geldiği belirtilmektedir (Nevevi, Şerhu Müslim, VI, 62). Namazdaki okuma esnasında ilerideki bir yere geçerken, aradaki tek bir süre veya âyetin atlanması da mekruh kabul edilmiştir. Fakat bu, bir öncekinden daha hafif bir mekruhtur. Sonraki rekâtta ileriden okunacaksa, uygun olan, en az iki âyet veya iki süre atlayarak okumaktır. Âlimlerden bazıları, sıraya riayet etmemenin sadece farzlarda mekruh olduğunu, nafilâ namazlarda mekruh olmayacağını söylemişlerdir (İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, II, 148, 269). Aksi görüşte olanlarsa şunu delil getirmektedirler: Hz. Peygamber sav Hz. Bilâl'in teheccüd kılarken bir süreden diğerine atladığını duyduğunda, "Süreleri olduğu gibi oku" (İbn Ebi Şeybe, El-Musannef, 11, 629) buyurmuştur. Sonuç olarak, namazda süre ve âyetlerin tertibine riayet edilmemesi mekruhtur. Fakat bu, namazı bozacak ve tekrar kılmayı gerektirecek boyutta bir eksiklik değildir.

192. Üzerinde resim olan elbiseyle namaz kılınabilir mi? Üzerinde canlı varlık resimlerinin bulunduğu elbise ile namaz kılmak mekruhtur. Mümkünse bu elbiseler çıkarıldıktan sonra namaz kılınmalıdır. Böyle bir elbise ile namaz kılınması mekruh ise de geçerlidir (Merğînâni, el-Hidâye, 11, 25). Ancak, bakanın kolayca fark edemeyeceği şekilde küçük resimler bu kapsamda değildir.

Namazların Kazası

193. Kaza namazının delili nedir? Kur'an'da vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi ile ilgili olarak açık bir ifade bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber, vaktinde kılamadığı namazları kaza etmiş ve ashabına da tavsiye etmiştir. Resül-i Ekrem, "Kim namazı unutursa veya uyuyup kalırsa hatırlayınca onu kılsın. Onun keffâreti ancak budur." (Buhâri, Mevâkitü's-Salât, 37; Müslim, Mesâcid, 315) buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber, Hendek savaşı sırasında harbin şiddetlenmesi nedeniyle ikinci namazını kılamamışlar; bunun üzerine "Bizi ikinci namazından alıkoydular. Allah da onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun." diye beddua etmiş ve ikinci namazını akşam ile yatsı arasında kaza etmiştir (Müslim, Mesâcid, 205). Ayrıca Hayber Fethi'nden dönerken, bir yerde konakladıklarında uyuyakalmışlar ve vaktinde kılamadıkları sabah namazını güneş doğduktan sonra kaza etmişlerdir (Müslim, Mesâcid, 309). Beş vakit namazın farzı ve vitir namazı kaza edilir. Kazaya kalan sabah namazı, o günün öğle vaktinden önce kaza edilecekse sünneti de kaza edilir. Ayrıca öğle namazının dört rekâtlık ilk sünneti de vakit çıkmadıkça öğlenin farzından sonra kılınır. Öte yandan geçmiş namazlar, kazaya nasıl kaldıysa öyle kılınırlar, yani seferi olarak kaldıysa seferi, mukim olarak kaldıysa mukim gibi kaza edilir (Mevsil, el-ihityâr, 1, 220). Unutma ve uyuma gibi mazeret olmaksızın, kasıtlı olarak terk edilen namazların kazası ile ilgili bir hadis bulunmamaktadır. Fakat bu kasıtlı olarak terk edilen namazların kazasının gerekmediği anlamına gelmez. Zira, Ramazan'da kasıtlı olarak cinsel ilişkiye girerek orucunu bozan kimseye Resül-i Ekrem'in hem keffâreti hem de o günkü orucun kazasını emretmesi (Beyhâki, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 382), bir farz ibadetin kasten terk edilmesi durumunda da kazasının gerektiğine delildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bir mazerete dayalı olarak vaktinde kılamadığı namazları kaza etmesi ve sahabeye de bu yönde emir buyurması dikkate alınacak olursa, mazeretsiz terk edilen namazların kaza edilmesinin öncelikle gerekli olacağı sonucuna ulaşılır (Nevevi, el-Mecmû", III, 68).

194. Hangi vakitlerde kaza ve nafilâ namaz kılınmaz? Bazı vakitlerde bazı ibadetlerin yapılması yasaklanmış olup bunlara da kerâhet vakitleri denilir. Ukbe b. Âmir el-Cüheni'den şöyle nakledilmiştir: "Resülullah (sas) üç vakitte namaz kılmayı ve ölümlerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren bir veya iki mızrak boyu yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan batıya yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar." (Müslim, Müsâfirin, 293; Ebü Dâvûd, Cenâiz, 55; Tirmizi, Cenâiz, 41) Bu hadiste belirtilen üç vakitte hiçbir namaz kılınmaz. Bu vakitlerin başlama ve bitiş zamanları mutedil bölgeler itibarıyla şöyledir: a) Güneşin doğmasından itibaren, 40-50 dakika sonrasına kadar, b) Güneşin, tam tepede bulunduğu vakit (Öğle vaktinin girmesine yaklaşık 10 dakika kalmasından öğle vaktinin girmesine

kadar), c) Güneş batmazdan önce, gözleri kamaştırmaz hâle gelmesinden, batmasına kadarki vakit (Güneşin batmasına 40-50 dakika kalmasın- dan itibaren akşam namazı vakti girinceye kadar olan zaman) (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 265-269). Bu sayılan kerâhet vakitlerinde kaza namazı, vitir gibi vacip namaz kılınmadığı gibi kerahat vaktinden önce hazırlanmış bulunan cenazenin namazı da kılınmaz. Bu vakitlerde hazırlanmış cenazenin namazı ise kılınabilir. Daha önce okunmuş secde ayeti için “tilâvet secdesi” yapılamaz. Ancak kerâhet vaktinde okunan secde âyetinin secdesi, daha sonraya bırakmak efdal olsa da bu vakitte de yapılabilir. Güneşin batmasından önceki kerâhet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur. Bunların dışında şu vakitlerde de sadece nafîle namaz kılmak mekruhtur: a) Sabah namazının sünneti hariç olmak üzere imsak vakti girdikten sonra, güneş doğuncaya kadarki sürede, b) İkinci namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadarki sürede, c) Akşam namazı vakti girdiğinde farz kılınmadan önce, d) Cuma günü hatibin minbere çıkmasından sonra (Merğînâni, el-Hidâye, 1, 269-271). Ebü Said el-Hudri'den şöyle nakledilmiştir: “Resûlullah” sas, şöyle derken işittim: Sabah namazı kıldıktan sonra, güneş doğuncaya kadar başka namaz yoktur. İkinci namazından sonra, güneş batıncaya kadar başka namaz yoktur.” (Ebü Dâvud, Tatavvu”, 9; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 271)

195. İmsak vakti ile güneşin doğuşu arasında sabah namazının sünneti dışında kaza veya nafîle namaz kılmak caiz midir? Bir namazın vakti girdikten sonra öncelikle o vaktin namazını kılmak daha uygun olmakla birlikte, o vaktin namazını kaçırma tehlikesi olmadığı sürece, öncesinde kaza namazı kılınabilir. Buna binaen sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra güneşin doğmasına henüz vakit varsa bu arada kaza namazı kılınabilir. Fecrin doğuşundan sonra sabah namazının iki rekat sünneti dışında sünnet ve nafîle namaz kılınmaz. Hz. Peygamber, namaza olan düşkünlüğüne rağmen fecrin doğuşundan itibaren sabah namazının sünneti dışında namaz kılmamıştır (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 134-135). Hz. Peygamber'in sabah namazından sonra güneş bir mızrak boyu oluncaya kadar ve ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar nafîle namaz kılmayı yasakladığı rivayeti gereği (Buhâri, Mevâkitu's-salât 30) sabah namazını kıldıktan sonra nafîle namaz kılmak mekruh kabul edilmiştir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 269).

196. Kaza namazına nasıl niyet edilir? Kaza namazı kılacak olan kişinin kılacağı namazı belirleyerek niyet etmesi asıldır. Fakat üzerinde çok sayıda kaza namazı varsa, “Vaktinde kılamadığım ilk sabah/ ilk öğle/ilk ikindi/ilk akşam/ilk yatsı” veya “son sabah/son öğle/son ikindi/son akşam/son yatsı namazını kılmaya” şeklinde niyet edebilir.

197. Bir namaz hem kaza hem sünnet niyeti ile kılınabilir mi? Bir namaz hem kaza hem de sünnet niyetiyle kılınmaz. Kılınacak namazın ne olduğu kesin olarak tayin edilerek ona niyetlenilmesi gerekir. Hem kaza namazına, hem de vaktin sünnetine birlikte niyet edilirse bu namaz, kaza namazı olur. Hem kaza namazı hem de vaktin sünneti kılınmış olmaz (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 73).

198. Kaza namazı borcu olan kimse sünnet namazları kılabilir mi? Hanefî mezhebine göre kazaya kalmış namazları bulunan kimseler farz namazların öncesi ve sonrasında kılınan (revâtib) sünnetleri de kılarlar. Vaktinde kılamadıkları namazları da ilk fırsatta kılmaya çalışırlar. Şâfiî mezhebine göre üzerinde kaza namazı olan kimse, geçmiş namazlarının hepsini kaza etmeden bayram ve vitir namazı da dâhil sünnet-i müekkeke olsun, gayr-i müekkeke olsun hiçbir nafîle namaz kılamaz. Üzerinde kaza namazı bulunan kimsenin, bütün zamanını bu namazları kaza etmeye ayırması gerekir. Hatta uyku, evin geçimi gibi terk edilmesi güç olan önemli bir iş hariç bütün vakitlerini kazaya kalan namazlarını kılmakla geçirmesi gerektiğinden nafîle ile meşgul olması caiz değildir (Dimyâti, Hâşiyetü iâneti't-tâlibin, 1, 39-40).

199. Sünnet namazlar kaza edilir mi? Vaktinde kılınmayan beş vakit namazın farzları ile vacip olan vitir namazı kaza edilir. Kılınmayan sünnetler vakit çıktıktan sonra kaza edilmez. Ancak vaktinde kılınmayan sabah namazı, aynı gün zevalden önce kaza edildiğinde sünneti ile birlikte kaza edilir (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 223). Çünkü Hz. Peygamber kılamadığı bir sabah namazını öğleden önce kaza ederken, sünnetiyle birlikte kaza etmiştir (Ebü Dâvud, Salât, 11). Bir de öğle namazında cemaate yetişmek için sünneti kılmadan farza başlayan kişi, farzı kıldıktan sonra kılmadığı ilk sünneti de kılar. Bunu, son sünnetten önce kılabilceği gibi sonra da kılabilir.

200. Vaktinde kılınmayan namaz kaza edildiğinde, namazı kazaya bırakma günahı da affedilmiş olur mu? Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerimde şöyle buyrulur: “Öyle kimseler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne de bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyar. Onlar, kalplerin ve gözlerin dehşete düşeceği günden korkarlar.” (Nûr, 24/3) Unutmak, uyuyakalmak gibi mazeret olmaksızın namazı kazaya bırakmak büyük günahıdır. Hangi şekilde olursa olsun vaktinde kılınmayan namazların mutlaka kaza edilmesi gerekir. Meşru mazerete dayalı olarak namazını vaktinde kılamayan kimse bundan bir sorumluluk altına girmediği gibi o namazı kaza etmekle borcundan da kurtulur. Hz. Peygamber sav, “Her kim bir namazı unuttur veya ondan gaflet edip uyuyakalırsa, onu hatırladığında hemen kılsın. Onun bundan başka kefareti

yoktur...” (Buhâri, Mevakitu's-salat, 37; Muvatta, Vukût, 25) buyurmuştur. İhmal ve tembellik sonucu namazını vaktinde kılmayan kişi, namazı ancak kaza ederek ibadet borcundan kurtulabilirken, vaktinde kılmamanın vebalinden kurtulabilmek için de tövbe etmesi gerekir (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 85; Kurtubi, el-Cami' XI, 178).

201. Namaz borcu olan kişilerin yerine başkaları bu namazları kılabilir mi? Sırf bedenle yerine getirilen ibadetlerde başkasının yerine o ibadeti yapmak geçerli sayılmaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 535; Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, I, 455). Zira herkes kendi amelinin hesabını verecektir (İsrâ, 17/13; Yâsin, 36/54; Tûr, 52/16, 21; Müddessir, 74/38). Bu itibarla bir kimse, vefat etmiş veya hayatta olan birinin kılmadığı farz namazları, onun adına kılamaz. Dolayısıyla herkes hayatta ve sağlıklı yerinde iken ibadetlerini yerine getirmeye özen göstermeli, Allah'ın huzuruna borçlu olarak gitmemeye gayret etmelidir.

202. Kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir mi? İmamla aynı vaktin namazını kılıyor olmak kaydı ile kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 377; Haraşi, Şerhu Muhtasar, II, 39). Nitekim Hendek savaşının zor şartları altında Resûlullah as, dört vakit namazı kılmaya fırsat bulamamış; bilahare şartlar uygun hâle gelince de bu namazları ahabına cemaatle kıldırmıştır. A. b. Mesud'un ilgili rivayeti şöyledir: “Müşrikler, Hendek Savaşı'nda Resûlullah'ı namaz kılmaktan alıkoydular. Nihayet, gecenin bir kısmı geçince Bilâl ezan okudu ve kâmet getirdi; Hz. Peygamber öğle namazını kıldırdı, sonra Bilâl kâmet getirdi, ikindiye kıldırdı; sonra Bilâl kâmet getirdi, akşam namazını kıldırdı; sonra Bilâl yine kâmet getirdi, yatsı namazını kıldırdı.” (Tirmizi, Salât, 20; Nesâi, Mevâkit, 55; Tecrid Tercemesi, II, 535)

203. Kaza namazı kılarken ezan okunursa kaza namazına devam edilebilir mi? Kaza namazı kılarken başlayan ezan , kaza namazına zarar vermez. Vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi için belli bir vakit yoktur. Kerâhet vakitleri dışında her zaman kaza namazı kılınabilir. Namaz kılınamayacak olan bu vakitler Ukbe b. Âmir'in rivayet ettiği hadiste şöyle belirtilmiştir: “Resûlullah (sas), bize üç vakitte namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren bir veya iki mızrak boyu yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan batıya yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar.” (Müslim, Mûsâfirin, 293; Ebü Dâvûd, Cenâiz, 55; Tirmizi, Cenâiz, 41) Güneşin batmasından önceki kerâhet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur.

204. Kaza edilecek namazlar arasında bir sıra takip etmek şart mıdır? Kaza edilecek namazlar arasında sıra gözetilip gözetilmeyeceği, bu namazları kılacak kimsenin durumuna göre değişir. Buna göre “sahib-i tertip” kimseler yani altı vakit veya daha fazla namaz borcu olmayanlar, vaktinde kılamadıkları ilk namazdan başlayarak sırayla kılarlar, ardından içinde bulundukları vaktin farzını kılarlar. Sahib-i tertip olanlar için bu sıraya uymak Hanefilere göre vaciptir (Semerkandi, Tuhfe, II, 231; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-“inâye, I, 357). Sahib-i tertip olmayanların ise kaza namazları için sıraya uyma zorunluluğu yoktur.

205. Kazaya kalan namaz, yeni vakit girdiğinde, o vaktin namazından önce kılınabilir mi? Namazı kazaya kalan kişinin daha önce kazaya bıraktığı namazlar varsa ve bunların sayısı altıyı bulmamışsa, yani kişi sahib-i tertip ise, bu kimse önce kazaya kalan namazını, sonra da o vaktin farzını kılmalıdır. Kazaya kalan namazları altı vakit veya daha fazla ise, yani kişi sahib-i tertip değil ise, kaza namazını kerâhet vakitleri dışında dilediği zaman kılabilir (Haddâd, el-Cevhera, I, 80; Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 221-223).

206. Namaz vakti girdiği hâlde namazı kılmadan âdet görmeye başlayan kadın o vaktin namazını kaza eder mi? Namaz kılmakla mükellef olan bir kadın, vakit girdiği hâlde henüz namazını kılmadan âdet görürse; Hanefilere göre artık o vaktin namazını kaza etmekle yükümlü olmaz. Zira namazın edası mükellefe -daha önce kılmamışsa- vaktin sonunda farz olur. Bu açıdan bir kadın temiz olarak yatıp da uyandığı zaman, hayız görmeye başladığını anlarsa, uyandığı andan itibaren âdet görmeye başlamış sayılır ve vaktin namazını kılmaz. Buna mukabil hayızlı bir kadın, yatıp da vakit çıktıktan sonra uyandığı zaman temizlenmiş olduğunu anlarsa, ihtiyat olarak yattığı zamandan itibaren temizlenmiş sayılır ve o vaktin namazını kılması gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 485).

207. Farz namazlarla birlikte kılınan sünnet namazların dayanağı nedir? Hz. Peygamber, farz namazların öncesinde ve sonrasında sünnet namazları kılmış ve ümmetine de tavsiye etmiştir. Bundan dolayı vakit namazlarıyla birlikte kılınan düzenli (revâtib) sünnetler imkân ölçüsünde kılınmalıdır. Hz. Muhammed sas, bir hadislerinde, “Her gün sabah namazından önce iki, öğleden önce dört, sonra iki, akşamdan sonra iki ve yatsıdan sonra iki olmak üzere 12 rekât nafilâ namaz kılmaya devam eden kişiye, yüce Allah cennette bir köşk inşa eder.” (Müslim, Salâtü'l-mûsâfirin, 101) buyurmuş, ikindi namazı ile ilgili olarak da “İkindiden önce dört rekât namaz kılana Allah merhamet etsin.” (Ebü Dâvûd, Tatavvu”, 8) demiştir. Bir başka hadislerinde de, “Kıyamet gününde kulun ilk hesaba çekileceği şey farz namazdır. Eğer bu namazları tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi hâlde şöyle denir: Bakın bakalım nafilâ namazı var mıdır? Eğer nafilâ namazları varsa, farzların eksigi bu

nafilelerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır.” (Ebü Dâvüd, Salât, 151; Tirmizi, Salât, 193) buyurmuştur.

208. Vakit namazlarıyla birlikte kılınan sünnetleri terk etmenin sakıncası var mıdır? Farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan revâtib sünnetler, müekked ve gayr-i müekked olmak üzere iki kısımdır. Müekked sünnet, Hz. Peygamber'in sürekli kıldığı fakat bağlayıcı olmadığını göstermek için bazen terk ettiği; gayr-i müekked sünnet ise bazen kılıp bazen terk ettiği sünnettir. G. müekked sünnetlere müstehab da denilir. Müekked sünnetlerin mazeretsiz terki “isâettir (yanlış) ancak azap gerektirmez. G. müekked sünnetler ise bazen mazeretsiz de terk edilebilirler (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 1, 218-221; II, 170, 451-453).

209. Nafile namazları camide mi yoksa evde mi kılmak daha faziletlidir? Hz. Peygamber farz namazların cemaatle kılınmasını tavsiye etmiş ve “Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir.” (Buhâri, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 249-250) buyurmuştur. Diğer bir hadislerinde ise “Eğer müminler yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın sevabını bilselerdi emekleyerek de olsa cemaate katılırlardı.” (Buhâri, Ezân, 32) buyurmuştur. Hz. Peygamber (sas) gerek beş vakit farz namazların öncesinde ve sonrasında, gerekse farz namazlardan ayrı olarak sünnet ve nafile namaz kılar; sünnet ve nafile namazların evde kılınmasının daha uygun olacağını belirtti. Bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbulü, insanın evinde kıldığı namazdır.” (Buhâri, Ezân, 81; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 213) buyururken, diğer bir hadislerinde “Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah cc, bu nafile namaz sebebiyle evinde hayır yaratır.” (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 210; İbn Mâce, İkâmetü's-Salat, 186) buyurmuş; başka bir hadisinde ise “Namaz kılmayarak evlerinizi kabirlere çevirmeyin.” (Buhâri, Salât, 52) uyarısında bulunmuştur. Buna göre, farz namazların sünnetleri dâhil tüm nafile namazların camide kılınması mümkün olmakla birlikte, evlerde kılınması daha faziletlidir.

210. Sağlık ve güvenlik gibi görevlerde çalışan bir kimse namazların sadece farzını kılıp, sünnetleri terk edebilir mi? Vakit namazların öncesi ve sonrasında kılınan sünnet namazlar, farz namazlara hazırlayıcı ve bu namazlarda oluşabilecek eksiklikleri tamamlayıcı ibadetler olup, ayrıca Hz. Peygamber'e sas bağlı olmanın bir göstergesidir. Bunun için de, bu namazların mümkün oldukça kılınması tavsiye edilmiştir. Nitekim Resûlullah sav bazı hadis-i şeriflerinde kulun mahşer gününde hesaba çekilirken eksik farz namazlarının, nafile namazlarla tamamlanacağını beyan etmişlerdir. Ebü Hureyre'nin (ra) Resûlullah'tan sav naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: “Hesap gününde kulun ilk hesaba çekileceği şey farz namazdır. Eğer bu namazı tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi hâlde şöyle denilir: Bakın bakalım, bunun nafile namazı var mıdır? Eğer nafile namazlar varsa, farzların eksikliği bu nafilelerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır.” (Tirmizi, Salât, 193; Ebü Dâvüd, Salât, 151; Nesâi, Salât, 9, İbn Mâce, İkâme, 202) Şu hâlde farz namazlarla birlikte kılınan düzenli nafileler (revâtib sünnetler) de kılınmalıdır. Önemli mazeretleri olanlar ise alışkanlık hâline getirmemek kaydıyla gerektiğinde bu sünnetleri terk edebilirler.

211. Cemaate yetişmek için sabah namazının sünneti terk edilebilir mi? Sünnetlerin en kuvvetlisi, sabah namazının farzından önce kılınan iki rekâtlık namazdır. Çünkü bu namazla ilgili, Hz. Peygamber'den sas, bu namazın çok daha faziletli olduğuna dair, diğer nafile namazlar hususunda söylenmeyen sözler varid olmuştur. Hz. Peygamber, “Sabah namazının iki rekâtı, dünya ve içindekilerden daha ha- yırlıdır.” (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 96) buyurmuştur. Herhangi bir farz namaz için ikâmete başlandığında veya imam namaza başladığında nafile namaz kılmak mekruh olup, cemaate katılmak gerektiği hâlde, faziletinden dolayı sabah namazının sünneti bundan istisna edilmiştir (Kâsânî, Bedâi", 1, 297) İmkân varsa bu faziletin kaçırılmaması gerekir. Bu itibarla bir kimse cemaatle kılınan sabah namazının farzının son rekâtına veya bazı görüşlere göre teşehhüdüne yetişebileceğini düşünüyorsa, sünneti kılmalıdır. Buna mukabil kişi, sünnetle meşgul olduğu takdirde farzın tamamını kaçıracağından endişe ederse sünneti terk ederek cemaate katılması gerekir (İbn Mâce, el-Muhit, 1, 448-449; İbn Âbidin, Red- dü'l-muhtar, II, 510-511).

212. Öğle ve yatsının son sünnetleri dört rekât olarak kılınabilir mi? Öğle ve yatsı namazlarının son sünneti, iki rekât olarak kılınabileceği gibi dört rekât da kılınabilir. Nitekim Hz. Peygamber'in sas öğle namazının son sünnetini dört rekât kıldığı ve tavsiye ettiğine dair rivayetler bulunduğu gibi (Ebü Dâvüd, Tatavvu, 7; Tirmizi, Salât, 205), iki rekât kıldığı ve tavsiye ettiği rivayetleri de mevcuttur (Buhâri, Teheccüd, 29, 34; Ebü Dâvüd, Tatavvu, 1). Ancak iki rekât kıldığına yönelik rivayetler daha kuvvetli ve meşhur olduğundan tercih edilmiş ve genel olarak uygulama bu yönde yerleşmiştir.

213. İkinci namazının sünneti ile yatsı namazının ilk sünnetinin birinci oturushlarında niçin “salli” ve “barik” ve üçüncü rekâtın başında “sübhâneke” duaları okunur? Hanefilerde öğle ile Cuma namazlarının ilk sünnetleri hariç genel olarak nafile namazların her iki rekâtı müstakil bir namaz sayıldığı için, ilk oturushlar da son oturush konumunda olur. Bunun için ikinci ile yatsı namazlarının farzlarının öncesinde kılınan nafile namazların ilk

oturuşlarında “Salli” ve “Bârik” duaları okunur. Aynı gerekçe ile ilk oturuştan kalktıktan sonra başlanacak rekâtta da “Sübhâneke” okunur (Bilmen, İlmihal, 5. 141-142).

214. Revâtib sünnetler dışındaki nafîle namazlarda kaç rekâtta selam vermek daha faziletlidir? Gece kılınan nafîle namazlarda iki rekâtta bir, gündüz kılınanlarda dört rekâtta bir selam vermek Hanefilere göre daha faziletlidir. Gündüz kılınan namazlarda bir selamla dört rekâtta, gece namazlarında ise tek selamla sekiz rekâtta fazla nafîle kılmak mekruhtur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 1, 231- 233; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-“inâyê, 1, 331). Şâfiilerde hem gündüz hem de gece nafîlelerinde iki rekâtta bir selam verilir (Mâverdi, el-Hâvi, 11, 289; Merğînânî, el-Hidâye, II, 37,38).

215. Hâcet namazı nasıl kılınır? Bir müslüman, ihtiyacı olan bir şeyi elde etmek için Allah'ın kendisine öğrettiği sebepleri ve kanunları yerine getirmeye çalışıp sonucunu da Allah'a bırakmalıdır. Bununla birlikte ahirete veya dünyaya ait bir dileğin gerçekleşmesi isteği ile Allah rızası için namaz kılması da uygun olup buna “Hâcet namazı” denir. Bu konuda Rasûlullah sav şöyle buyurmuştur: “Kişi, ihtiyacı olan bir şeyi Allah'tan veya bir insandan isteyeceği zaman önce güzelce abdest alsın, sonra iki rekât namaz kılsın. Sonra Allah'ı anıp Resûlullah'a salavat getirsin ve şöyle desin: “Hilim ve kerem sahibi Allah'tan başka ilah yoktur.Ulu arşın Rabbi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım! Rahmetine vesile olacak amelleri, mağfiretini kazandıracak sebepleri, her çeşit iyiliği elde etmeyi ve her türlü günahattan kurtulmayı senden niyaz ediyorum. Affetmediğin hiçbir günahımı, kaldırmadığın hiçbir sıkıntıyı bırakma! Rızana uygun olan her türlü dileğimi kabul buyur!” (Tirmizi, Salât, 236; İbn Mâce, İkâmet'u-Salat, 189) Hâcet namazı dört veya iki rekât olarak kılınabilir. On iki rekât kılınabileceği şeklinde de rivayet vardır. Bu namazı dört rekât kılacak olan kişi, birinci rekâtında Fâtiha süresinden sonra üç defa Ayetü'l-kürsî, diğer üç rekâtında da birer Fâtiha ile birer İhlas, Felak ve Nâs sürelerini okur. Sonra da yukarıdaki duayı yapar (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 472-473).

216.Tahiyetü'l-mescid namazının hükmü nedir? Kerâhet vakitlerinde kılınması caiz midir? Tahiyetül-mescid namazının, camiye girildiğinde kılınması sünnettir. Hz. Peygamber sav, “Sizden biriniz mescide girdiğinde oturmadan iki rek'at namaz kılsın.”(Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 69) buyurmuştur. T. mescid namazı Hanefilere göre iki veya dört, Malikilere göre ise iki rekât kılınır. Şâfiilere göre aslolan iki rekât olmakla birlikte Şafiiler ve Hanbeliler istenildiği kadar kılınabilir demişlerdir. Hanefiler, bu namazın mekruh vakitlerde kılınamayacağı kanaatindedir. Şâfiilere göre tahiyetü'l-mescid mutlak değil sebebe bağlı nafîle namazlardan olduğu için bu vakitlerde de kılınabilir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 200). Ezan okunduğu sırada mescide giren kimsenin bu namazı kılması Hanefilere göre mekruh iken Şâfiilere göre mekruh değildir. Ancak müezzin kâmet getirirken veya cemaatle namaza başlandığında mescide giren kişinin tahiyetü'l-mescid kılmasının mekruh olduğu hususunda ise görüş vardır. Hanefiler, Cuma namazında hatip minberde iken mescide giren kim- senin oturup hutbeyi dinlemesi gerektiğini ve tahiyetü'l-mescid kılmasının mekruh olduğunu söylemiştir. Şâfiilere göre ise uzatmamak ve iki rek'atı geçirmemek şartıyla kılınmalıdır. Mescide giren kişinin, meşguliyet veya kerâhet vaktinin girmesi gibi sebeplerle bu namazı kılamaması durumunda, “Sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhü va'llâhü ekber” demesi müstehaptır; bazı âlimler, “ve lâ havle ve lâ kudrete illâ billâhil-aliyyi'lazim” cümlesini de eklemiştir. Hanefiler, herhangi bir namazı kılmak veya farz namazı cemaatle kılmak suretiyle de mescidin hakkının rek'at farz veya nafîle namazı kılmak niyetiyle mescide giren kişinin kıldığı bu namazın, niyet etmese bile tahiyetü'l-mescid yerine geçeceğini ve onun sevabını da kazanacağını belirtmişlerdir (Kâsânî, Bedât 1, 190-191). Mescid-i Harâm'ın tahiyesi Kâbe'yi tavaf etmektir; tavaf niyetiyle oraya giren hemen tavafa başlamalı, tavaf niyeti olmaksızın giren ise tahiyetü'l-mescid namazı kılmalıdır.

217. Kur'an okunurken camiye giren kişi, “tahiyetü'l-mescid” namazını kılabilir mi? Kur'an okunurken kişinin zorunlu olmadıkça başka işle meşgul olmayıp Kur'an'ı dinlemesi gerekir. Bir ayette, “Kur'an okunduğunda onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız.”(Arat, 7/204) buyurularak, Kur'an okunurken onun dinlenilmesi emredilmektedir. Ancak Kur'an dinlemek farz-ı kifâye olduğundan dinleyen birileri varsa, tahiyetü'l-mescid namazı kılmak caizdir (İbn Âbidin, Reddül-Muhtar, II, 268, 458-459).

218. Tesbih namazı nasıl kılınır? Tesbih namazı, ömürde bir kez olsun kılınması tavsiye edilen mendub bir namazdır. Resûl-i Ekrem (sas), amcası Abbas'a, “Bak amca, sana tam on faydası olan bir şey öğreteyim; bunu yaparsan günahlarının il- ki-sonu, eskisi-yenisi, bilmeyerek işlediğin bilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli yaptığın-açıktan yaptığın on türlü günahını Allah bağışlar.” diyerek bu namazı tavsiye etmiş ve öğretmiş; Hz. Abbas da bunu her gün yapamayız, deyince Hz. Peygamber, bu namazın haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir defa kılınmasının da yeterli olacağını beirtmiştir (Ebü Dâvüd, Tatavvuw, 14; Tirmizi, Salât, 238). Tesbih namazı dört rekât olup şöyle kılınır: “Allah rızası için tesbih namazı kılmaya” diye niyet edip tekbir alınır. Sübhâneke'den sonra 15 kere “Sübhânellâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber” deyip eüzü besmele çekilir, Fâtiha ve süre okunduktan sonra 10 kere daha “Sübhânellâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber” denilir. Bu tesbih, rükûda 10 kere, rükûdan doğrulunca 10 kere, birinci secde 10 kere,

secdeden kalkınca 10 kere, ikinci secdede 10 kere söylenir. İkinci rekâta kalkılınca yine önce 15 kere tesbih okunur, ardından besmele çekilip Fâtiha ve süre okunup 10 kere tesbih getirilir. Kalan rekâtlar aynı şekilde tekrarlanır ve böylece 4 rekât tamamlanmış ve toplam üç yüz tesbih edilmiş olur. Tesbih namazı kerâhet vakitlerinde kılınmaz (ibn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, 11, 30-31). Tesbih namazında sehiv secdesi gerektirecek bir şey olduğunda sehiv secdesi normal olarak yapılır, o secdelerde tesbih namazına özgü tesbihat yapılmaz (Tahtâvi, Hâşiye, s. 361).

219. Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi? Tesbih namazının kaynaklarımızda, cemaatle kılınan nafilâ namazlar arasında geçmememesi ve Hz. Peygamber'den sav den bir uygulama da nakledilmemiş olması nedeniyle, tek başına kılınması tavsiye edilmiştir. Kaynaklarımızda nafilâ namazlardan sadece teravih, küsûf (güneş tutulması) ve bir görüşte istiskâ (yağmur duası) namazının cemaatle kılınması meşru, diğer tüm sünnet ve nafilâ namazların cemaatle kılınması mekruh görülmüş (Serahsi, el-Mebsût, 11, 144).

220. Evvâbin namazı nedir ve nasıl kılınır? “Evvâbin, tövbe edip Allah'a sığınanlar/yönelenler demektir. Hz. Peygamber evvâbin namazının vaktinin kuşluk vakti olduğunu bildirmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 143, 144; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 366, 367, 372; Dârimi, Salât, 153). Bunun yanı sıra akşam namazından sonra kılınan nafilâ namazına da (Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat, 1, 250; VII, 191), “Evvâbin namazı” denilmiştir ki, fıkıh geleneği ve halk arasındada bu daha yaygındır. Senetleri bakımından zayıf olmakla birlikte, Hz. Peygamber'in “Kim akşam namazından sonra kötü söz söylemeksizin altı rekât namaz kılsa, bu kendisi için on iki senelik ibadete denk tutulur.” (Tirmizi, Salât, 209; İbn Mâce, İkâme, 185) hadisi de bazı âlimlerce evvâbin namazı ile irtibatlandırılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber' in de akşam namazından sonra altı rekât namaz kıldığı rivayet edilmiştir (Bkz. Şevkânî, Neylül-evtâr, II, 525). Altı rekâtlık bir namaz olan evvâbin, tek selamla ve ikişer rekât hâlinde üç selamla da kılınabilir (Şürûnbulâli, Merâkî'-felâh, I, 148).

221. Teheccüd namazı nasıl kılınır? Teheccüd namazı, yatsı namazını kılıp bir miktar uyuduktan sonra kalkılıp gece kılınan nafilâ bir namazdır. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her kim geceleyin uyanır, ailesini de uyandırır ve iki rekât namaz kılsa, Allah'ı çok zikreden erkekler ile kadınlardan yazılır.” (Ebü Dâvûd, Tavatvü, 18) Başka bir hadiste de, “Farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır.” (Müslim, Sıyâm, 202; Ebü Dâvûd, Sıyâm, 55) buyrulmuş olması, gece kılınan nafilâlerin gündüz kılınanlardan faziletli olduğuna işaret etmektedir. Bunun gibi sözlü teşvikleri yanında fiilen de Hz. Peygamber'in, bu namazı devamlı kılmaya çalışması, teheccüd namazının bizim için sünnet olduğunu göstermektedir (ibn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 467-468). Bazı rivayetlerde, Peygamberin yatsı namazını kıldıktan sonra vitir namazını kılmadan uyuduğu, gece yarısından sonra uyanıp bir müddet gece namazı kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra da sabah namazı vakti girince sabah namazını kıldığı belirtilmektedir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 182). Teheccüd namazı kılacak kişi, “Niyet ettim Allah rızası için teheccüd namazı kılmaya” şeklinde niyet edebilir. Teheccüd namazının iki-sekiz rekât arasında çiftli sayılarda kılınması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte, dileyen kimse daha fazla da kılabilir. Bu durumda iki rekâtta bir selam vermek daha faziletli olmakla birlikte, dört rekâtta da selam verilebilir (ibn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 468-469). İki rekâtta fazla kılındığında arada konuşma, yeme içme gibi namaza aykırı davranışlarda bulunulmamışsa, tekrar niyet etmek gerekmez. Dört rekât kılındığında, ikinci rekât sonunda teşehhüd için oturulduğunda “tahıyyat”tan sonra “Allahümme salî” ve “Allahümme barik” okunur. Üçüncü rekât için kalkıldığında önce “Sübhâneke” okunur, sonra “Eüzü besmele” çekilir ve Fâtiha suresi okunur.

222. İşrak veya duhâ (kuşluk) namazları ne zaman ve nasıl kılınır? İşrak veya duhâ namazı; güneşin doğup ufukta beş derece (bir mızrak boyu) yükselmesi ile kerâhet vakti çıktıktan sonra yani güneşin doğuşundan yaklaşık 40-50 dakika sonra ilk kuşluk vaktinde kılınır. Bir hadis-i kutside bu namazın faziletine işaretlerle şöyle buyrulur: “Ey Ademoğlu, gününün ilk vakitlerinde benim için dört rekât nafilâ kılmak- tan acizlik gösterme ki, günün sonunda seni korumayı tekeffül edeyim.” (Ebü Dâvûd, Tavatvü, 12) Hadis kaynaklarında çokça teşvik edilen duhâ (kuşluk) namazı; dört, sekiz ve on iki rekât olarak kılınabilir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 78-83). En az iki rekât kılınabileceği de söylenmiştir. Bu namazda iki rekâtta bir selam vermek daha sevaptır. Ancak dört rekâtta bir de selam verilebilir (Tahtâvi, Hâşiye, s. 395).

223. İstihâre namazı nasıl kılınır? İstihâre nasıl yapılır? İstihâre, bir kimsenin yapmak istediği bir şeyin kendisi için hayırlı olup-olmayacağı konusunda bir işarete kavuşmak maksadıyla yatmadan önce iki rekât namaz kılarak Allah'a dua etmesidir. İnsanlar, bazen kendileri için önemli bir karar verecekleri veya bir seçim yapacakları zaman dünya ve ahiret bakımından kendileri için hangisinin daha hayırlı olacağını kestiremezler. Bunu anlayabilmek için istişare eder ve Allah'tan yardım dilerler. Bu bakımdan istihâre, bir bakıma yapılacak işin hayırlı olmasını; hayırlı ise gerçekleşmesini Allah'tan dilemek ve O'ndan yardım istemektir. Hz. Peygamber sav ashabına her işte istihâreyi, Kur'an'ın bir suresini öğrettiği gibi öğretmiştir (Buhârî, Teheccüd, 25; Ebü Dâvûd, Vitir, 31). İstihâre namazı mendup olup, birinci rekâtında Fâtiha'dan sonra Kâfirün süresi; ikinci rekâtında Fâtiha'dan sonra İhlas süresi okunur. Namazdan sonra istihâre duası yapılır. Hz. Peygamber, istihârede şöyle dua

edilmesini tavsiye etmiştir: “Allah'ım! Senden, ilminle hakkımda hayırlı olanı bana bildirmeni, kudretinle bana güç vermeni istiyorum. Senin büyük fazlı kereminden ihsan etmeni istiyorum. Senin her şeye gücün yeter, ben ise acizim; sen her şeyi bilersin, ben ise bilmem; çünkü sen bütün gizli şeyleri en iyi bilersin. Allah'ım! Yapmayı düşündüğüm bu iş, benim dinim, hayatım, dünyam ve ahiretim bakımından hakkımda hayırlı olacaksa, bunu bana takdir eyle, onu bana kolaylaştır, uğurlu ve bereketli eyle! Eğer bu iş, benim dinim, yaşayışım, dünyam ve ahiretim bakımından kötü ise, onu benden, beni ondan uzaklaştır. Hayır, nerede ise, onu bana takdir et ve onunla beni hoşnut eyle! ” (Buhâri, Teheccüd, 25; Da'avât: 48; Tirmizi, Salât, 237) İbadet ve sevap işlemek gibi iyi olduğu, haram ve günah gibi kötü olduğu kesin olan şeylerde istihâre yapılmaz. İstihâre, niyet edilen şeyin doğru olup olmadığında tereddüt edildiğinde yapılır ve yedi kere tekrarlanabilir. İstihâreden sonra, insanın gönlüne bir açıklık gelir ve ilk defa kalbe doğan şeyin hayırlı olduğu kabul edilerek ona göre hareket edilir (ibn Âbidin, Reddû'-Muhtar, II, 470-471) İstihâreden sonra rüya görmenin ve bunu iyiye veya kötüye yormanın dayanağı yoktur. İstihâre namazı kılınmazsa, sadece duası okunmakla yetinilir.

224. “Kabir-nur” namazı diye bir namaz var mıdır? Hz. Peygamber ve ashabından 'kabir-nur namazı adıyla namaz kılındığına dair rivayet bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu niyetle namaz kılmak bid'attır. Ancak kişi istediği vakit nafil olarak dilediği kadar namaz kılar ve arkasından yapacağı duada kabir azabı ve kabirdeki şerlerden Allah'a sığınabilir. Zira Peygamberimiz sav duada kabir azabından Allah'a sığınmayı tavsiye etmiştir (Buhâri, Cenâiz, 86).

225. Kul hakkı namazı var mıdır? İslam dininde ibadetler, Allah ve Resülü tarafından belirlenmiştir. Ne Kur'an'da ne de Sünnet'te “kul hakkı namazı” diye bir namazdan söz edilmiştir. Kişinin kul hakkından kurtulmasının yolu, hak sahibine hakkını vermesi ve onunla helalleşmesidir. Yaptığı zulüm için de Allah'a tevbe etmelidir. Tevbe etmeden önce iki rekât namaz kılınması menduptur. Kul hakkı konusunda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kimin üzerinde birinin namusu ya da malıyla ilgili bir zulüm varsa, altın ve gümüşün bulunmadığı kıyamet gününden önce helalleşsin. Aksi takdirde kendisinin salih ameli varsa, yaptığı zulüm miktarınca alınır, hak sahibine verilir, salih ameli yoksa zulüm yaptığı kardeşinin günahından alınıp ona yüklenir.” (Buhâri, Mezâlim, 10)

226. Muharrem ayına özgü namaz ve oruç var mıdır? Mübarek gün ve gecelerde farz, vacip hükmünde bağlayıcı özel bir ibadet şekli yoktur. Sahih kaynaklarda Muharrem ayına özel bir nafil namazın olduğuna dair herhangi bir rivayet mevcut değildir. Mübarek gün ve gecelerde kaza namazları olanların öncelikle kaza namazlarını kılmaları uygun olur. Ayrıca Kuran-ı Kerim ve dini eserleri okumak, zikir ve salavatla meşgul olmak da unutulmamalıdır. Muharrem ayı içerisinde oruç tutmak ise, müstehaptır. Bu ayın başında, sonunda veya ortasında yani 13, 14, 15'inci günlerinde ya da 9, 10 veya 10 ve 11'inci günlerinde oruç tutulabilir. Resül-i Ekrem sas şöyle buyurmuşlardır: “Ramazan orucu dışında en faziletli oruç, Allah'ın ayı Muharrem'de tutulan oruçtur. Farzlar dışında en faziletli namaz da gece namazıdır.” (Müslim, Sıyâm, 202-203; Ebü Dâvüd, Savm 55; Tirmizi, Salât, 212; Nesâi, Kıyâmü'l-leyi, 6) Muharrem ayının onuncu gününe de, âşürâ günü denmektedir. Resülullah ;sas,, “Âşürâ günü orucunun önceki yılın (küçük) günahlarına kefarete olacağını umanım.” (Tirmizi, Savm, 48) buyurarak, ümmetine bu günde oruç tutmayı tavsiye etmişlerdir. Âşürâ günü oruç tutmakla ilgili olarak İbn Abbâs ra; şöyle anlatıyor: “Resülullah sas, Medine'ye gelince, Yahüdilerin âşüre günü oruç tuttuklarını gördü. Onlara, “Bu da ne (niçin oruç tutuyorsunuz)” deyince. “Bu, salih (hayırlı) bir gündür. Allah, o günde İsrailoğullarını düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Müsâ o gün oruç tuttu.” dediler. Resülullah sas, da, Ben Müsâ'ya sizden daha yakınımlı buyurup o gün oruç tuttu ve müslümanlara da tutmalarını tavsiye etti.” (Buhâri, Savm, 69; Müslim, Sıyâm 127; Ebü Dâvüd, Savm, 65) Hz. Peygamber isa, döneminde Yahudiler sadece Muharrem ayının 10. (âşürâ) gününde oruç tuttuklarından, onlarınkine benzememesi için öncesine veya sonuna bir gün ilave edilerek tutulmasını tavsiye etmiştir. Bazı rivayetlerde ise bir öncesine ve bir sonrasına ilave ederek üç gün tutmayı tavsiye etmiştir (Mütteki, Kenzû'l-ummaâl, VIII, 570). Bu nedenle âşürâ günü orucu, bir önceki veya sonraki günü ilaveyle iki gün tutulabileceği gibi her ikisini de ilave ederek üç gün de tutulabilir.

227. Kandil gecelerine ait namaz veya ibadet var mıdır? Mübarek geceleri nasıl değerlendirmek gerekir? Hz. Peygamber sas, bazı mübarek gün ve gecelerin değerlendirilmesini tavsiye etmiştir (Tirmizi, Savm, 39) Ancak bu gün ve gecelere ait özel bir namaz veya ibadetten bahsetmemiştir. Bu bağlamda mübarek gün ve geceleri, bağışlanma ve hayatımıza çekidüzen vermek için fırsat bilmeli, hata ve günahlarımıza tövbe ederek, dua ederek, Kur'an okuyup anlamaya çalışarak, kaza ve nafil namaz kılarak değerlendirmeliyiz. Kandil gecelerinin gündüzlerinde (geceyi takip eden günde) oruç tutmak müstehaptır. Hz. Peygamber (sas), “Şaban'ın ortasında (berat gecesinde) ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecire kadar, “Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu isteyen...” der.” (ibn Mâce, İkâmetü's-Salat, 191) buyurmuştur.

228. Şükür secdesi nasıl yerine getirilir? Bir nimete kavuşan veya bir sıkıntıdan kurtulan müslümanın, şükürünü yerine getirmek maksadıyla Allah rızası için yaptığı secdeye “şükür secdesi” denilir. Resül-i Ekrem bir şeye sevindiğinde veya sevindirici haberle müjdelendiğinde Allah'a şükretmek için secde etmiştir (Ebü Dâvüd, Cihad, 174; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 192). Bu secdelerin abdestli yapılacağı konusunda bir hadis bulunmamaktadır. Bazı fakihler namaza kıyas ederek abdesti gerekli görmüşlerdir. Şükür secdesi şöyle yapılır: Kibleye dönerek tekbir alıp secdeye varılır, secdede iken tesbihatta bulunduktan sonra hamd ve şükür edip yine tekbir alarak ayağa kalkılır (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 597-598).

Ezan, Kâmet Tesbihat

229. Ezan ve kâmet nedir? Ne zaman ve nasıl meşru kılınmıştır? Ezan ve kâmet, farz namazların sünnetlerindendir. Farz namazlara çağrı için ezan okumanın dayanağı, Kitap ve Sünnet'tir. Bu konuda Kur'anda şöyle buyrulur: “Siz namaza çağırduğunuz zaman onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar.” (Mâide, 5/58), “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman hemen Allah'ın zikrine koşun...” (Cum'a, 62/9) Resûlullah sav de “Namaz vakti geldiğinde içinizden biri ezan okusun.” (Buhâri, Ezân 17, 18, 49, Müslim, Mesâcid, 292) buyurmuştur. Namaz, Mekke döneminde farz kılınmakla birlikte, ezan hicretten sonra uygulamaya konulmuştur. Hicretten sonra Mescid-i Nebevi tamamlanıp cemaatle namaz kılınmaya başlanınca, Hz. Peygamber vakitlerin girdiğini duyurmak için ne yapılabileceğini ashâbıyla görüşmüş, o esnada Hz. Peygamber'e vahiy ve Hz. Ömer ve Abdullah b. Zeyd'in de bulunduğu bazı sahâbilerle rüyalarında bugünkü ezanın şekli öğretilmiştir (Abdürrezzâk, el-Musannef, I, 456; Ebü Dâvüd, Merâsil, s. 81; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 48) Ezan, İslam'ın şîârı olup, müekked bir sünnettir. Ezan aracılığıyla halka hem namaz vaktinin girdiği ilan edilmekte, hem de Allah'ın eşsiz büyüklüğü, Hz. Peygamber'in O'nun kulu ve elçisi olduğu ve namazın kurtuluş yolu olduğu ilan edilmektedir. İmam Muhammed, “Bir belde halkı tümüyle ezanı terk ederlerse onlarla savaşırım.” (Kâsânî, Bedâr I, 146) demiştir. Kâmet ise, farz namazlardan önce, namazın başladığını bildiren ve ezana benzeyen sözlerdir. Ezandan farklı olarak, “hayye ale'l-felâh” cümlesinden sonra, “kad kâmetis-salâh” cümlesi eklenir. Rivayetlere göre kâmet de yukarıda ismi geçen sahâbilerle aynı rüyada öğretilmiştir (Ebü Dâvüd, Salât, 28).

230. Ezan Arapça dışında başka dillerde okunabilir mi? Sözleri bizzat Hz. Peygamber'in sav sünneti ile sabit olan ezan, dünyanın neresinde olursa olsun, Müslüman varlığının ve kimliğinin bir göstergesidir. Ezanın, Hz. Peygamber'e sav vahyedilip uygulandığı özgün şekliyle okunması gerektiği konusunda 15 asırlık bir gelenek ve ittifak söz konusudur. Ezanın asıl amacı, vaktin girdiğini bildirip namaza davet olduğundan değişik dilleri konuşan Müslümanların hepsine bu davetin ulaştırılması, ancak yine hepsinin ortak bilincine hitap etmekle olur ki, bu da ezanın asli lafızlarıyla (Arapça) okunmasıyla gerçekleşir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 185). Dolayısıyla ezanın asli şekli dışında bir dille okunması caiz değildir.

231. Namaz vaktini bildirmek için CD, kaset vb. kayıtlardan ezan okunabilir mi? Bilindiği gibi “ezan” farz namazlar için okunan özel sözlerdir. Ezan aracılığıyla halka hem namaz vaktinin geldiği ve cemaatle namaz kılınacağı duyurulmuş olmakta, hem de Allah'ın eşsiz büyüklüğü, Hz. Muhammed'in s.a.s, peygamberliği ve namazın kurtuluş vesilesi olduğu ilan edilmektedir. Ezan, namaz vakitlerini ilan olduğuna göre, muayyen kalıplarını muhafaza ve ifade etmek suretiyle bu ilanın, hoparlörle veya hoparlörsüz yapılması arasında dini açıdan bir fark yoktur. Fakat teyp kasetinden veya CD'den ezan okunması İslam'ın şiarlarından olan ezanı basite almak, ona gereken saygıyı göstermemek anlamına gelir. Ayrıca kayıttan okutulması, Hz. Peygamber'den günümüze kadar gelen teamüle uygun değildir. Onun için ezanın CD veya teypten verilmesinin sakıncasız olduğu söylenemez. Fakihlerin, Kur'an'ın aks-i sadasının Kur'an hükmünde sayılmayacağı yönündeki yaklaşımları da bu hükmü desteklemektedir (Meydâni, el-Lübâb, I, 60). Diğer taraftan, ezan sünnettir. Sünnetin mükellefiyeti olan biri tarafından yerine getirilmesi, bu sünnetin tamamlayıcı bir unsurdur.

232. İmam kâmet getirebilir mi? Kâmet, farz namazların sünnetlerindendir (Müslim, Salât, 5; Tirmizi, Salât, 28). Dolayısıyla terk edilmesi mekruhtur. Zira kâmet, namaza başlamak için hazırlık mesabesindedir. Namaza başlanacağını bildiren bir uygulamadır. Bunu görevli birinin, cemaatten birinin veya imamın yapması hususunda sınırlama yoktur. Dolayısıyla imamın aynı zamanda kâmet getirmesinde sakınca yoktur (el-Fetâ- va'l-Hindiyeye, I, 63-64).

233. Cemaatle namazda kâmet yapacak kişinin özellikleri nelerdir? Çocuklar kâmet yapabilirler mi? Kâmet getirecek kişinin hadesten temizlenmiş, âkil ve erkek olması gerekir. Buna göre abdestli olmayan veya cünüp olanın, delinin yahut sarhoşun ve kadının kâmeti mekruh görülmüştür. Kâmet getirenin salih bir kimse olması ise müstehaptır (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 267; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-“inâye, I, 208-209). Kâmet getirecek kişinin en az mümeyyiz (iyiyi kötüden ayırabilir durumda) olması gerekir. Temyiz kabiliyeti ise ortalama 7 yaşında başlar, bulûğa kadar devam eder. Mümeyyiz olmayan küçüğün ezan ve kâmeti geçerli olmaz (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 59). Mümeyyiz çocukların okudukları ezan ve getirdikleri kâmet geçerlidir (Serahsi,

el-Mebsût, 1, 138). Bununla birlikte kâmeti, bûluğa ermiş bir kimsenin getirmesi daha faziletli görülmüştür (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 60).

234. Cemaatle namazda kâmet yapılırken ne zaman ayağa kalkılır? Cemaatle kılınan namazda, cemaatin namaz için ayağa ne zaman kal- kacağı hususu, namazın özüyle değil, âdâp ve müstehaplarıyla ilgilidir. İ. Azam'a göre cemaatle namaz kılmak üzere “Kad kâmetis-salâh” yani “namaz başladı” denildiği anda imamın namaza başlaması, namazın âdâbındandır. İmam, bu hareketi ile müezzinin sözünü doğrulamış olur. Bu içtihadı göre imamın ve cemaatin bu cümlelerin söylenmesinden önce saf düzenini almaları gerekecektir (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 64). Fakat namaza kâmet bittikten sonra başlanılmasında da bir sakınca yoktur. Hatta İ. Ebü Yûsuf ve diğer pek çok müctehide göre, uygun olan budur (Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-inâye, 1, 211; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 177; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 304). Hanefilerdeki başka bir görüşe göre ise, müezzin “hayye ale'l-felâh (haydi kurtuluşa)” cümlesini söylediğinde imam ve cemaat ayağa kalkar (İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 270), imam namaza başlar, cemaat da ona uyar. Şâfi mezhebinde ise kâmet bittikten sonra namaz için ayağa kalkmak müstehaptır (Nevevi, el-Mecmû III, 252-253). İmam kalkmadan yahut henüz gelmeden cemaat namaz için ayağa kalkmamalıdır. Kâmet yapılırken ne zaman kalkılacağı konusu, ibadetin özüyle değil âdâbıyla ilgili olduğundan, caminin büyüklüğüne, saf düzenini almaya ve namaza imamla birlikte başlamaya göre düşünülmelidir. Normal büyüklükteki cami veya mescidlerde imamın mihraba doğru yürüdüğü görülünce kalkılması daha uygundur. Zira Resül-i Ekrem “Namaz için kâmet getirildiğinde beni görmeden ayağa kalkmayın.” (Buhâri, Ezan, 22) buyurmuştur. Buna göre kişi, imamdaki çok geri kalmayacak ölçüde ve imam ile birlikte namaza başlayacak şekilde hazır olabileceği kadar bir süre önce yerinden kalkmalıdır (Bkz. Zühayli, el-Fıkhul-İslami, 1, 560).

235. Kâmet bitmeden imam namaza başlayabilir mi? Namazların farz, vacip ve sünnetlerinin yanı sıra âdâbı da vardır. İmam-ı Azam'a göre cemaatle namaz kılmak üzere “Kad kâmetis-salâh” denildiği anda imamın namaza başlaması, namazın âdâbındandır. İmam, bununla müezzinin sözünü doğrulamış olur. Fakat namaza kâmet bittikten sonra başlanılmasında sakınca yoktur. Hatta E. Yûsuf ile diğer üç mezhep imamına göre, uygun olan budur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 177; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, 5.304).

236. Müezzinin kâmet yaparken yürümesinin hükmü nedir? Farz namazlara başlarken okunan kâmet, Hz. Peygamber'in sünneti ile sabit olup gereken saygı ve ağırbaşlılık ihmal edilmemelidir. Bu nedenle kâmet yaparken yürümek, mekruh görülmüştür (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 55).

237. Kâmetten sonra ezan duası okunabilir mi? Kâmetten sonra ezan duası okuma konusunda Hz. Peygamber'den bir bilgi ulaşmış değildir. Bu sebeple kâmetten sonra böyle bir dua ile meşgul olmak uygun görülmemiştir (Tahtâvi, Hâşiye, 5.190). Ancak kâmet sözleri de namaza başlayana kadar ezan gibi tekrar edilebilir veya kâmet esnasında imam namaza başlamadan önce başka dualar yapılabilir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 273; el-Fetâva'l-Hindiyye, 64).

238. Cemaate yetişemeyen kimse camide tek başına namaz kılarken kâmet getirmeli midir? Düzenli olarak cemaatle beş vakit namaz kılınan camilere o vaktin farz namazını kılmak üzere giren kimselerin, cemaatle veya yalnız başına namaz kılmak olmaları hâlinde tekrar ezan okuyup kâmet getirmelerine gerek yoktur. Düzenli olarak beş vakit namazın kılınmadığı cami ve mescitlerde ise ezan okuyarak ve kâmet getirerek namaz kılmak daha faziletli olup (Alâüddin, el-Hediyyetü'l-Alâiyye, s. 71) sadece kâmetle de yetinilebilir. Hanefilerin bu görüşüne karşılık diğer mezhepler, her iki ihtimalde de kâmet getirmenin mendup olduğunu söylemiştir.

239. Ezan ve kâmet cümleleri ikişer kere mi, birer kere mi okun-malıdır? Kâmet cümlelerinin kaçar sefer okunacağı konusundaki uygulamalar farkları, bu konuda Hz. Peygamber sav' den. farklı rivayetlerin gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Hanefi mezhebinin yanında Süfyân-ı Sevri ve İbn Mübârek gibi diğer bazı âlimler dört sefer okunan baştaki tekbir cümleleri dışındaki ezan ve kâmet cümlelerinin ikişer sefer okunacağını söylemişlerdir. Delil olarak sahâbilerden Abdullah b. Zeyd'in ezan ve kâmete dair gördüğü ve Hz. Peygamber'in sas de tasdik ettiği rüya rivayetini gösterirler. Bu rüya ile ilgili rivayetlerde kâmet ve ezanın başındaki tekbir dört defa, diğer cümleler ise çift olarak zikredilmiştir (Ebü Dâvûd, Salât, 28). Yine şu rivayeti de delil olarak zikrederler: “Resûlullah sav' in ezanı ve kâmetinde cümleler çift idi.” (Tirmizi, Salât, 30; Şeybânî, Âsâr, 1, 134; Serahsi, el-Mebsut, I, 128; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 55) Şâfi ve Hanbelilere göre ezan okunurken, yukarıdaki görüşte olduğu gibi ilk tekbirler dört, diğer cümleler ikişer kere söylenir, Kâmete gelince; bu mezheplere göre baştaki tekbir ile “kad kâmetis-salâh” cümlesi ikişer sefer, diğer cümleler birer sefer söylenir. Mâliki mezhebinde ise, kâmette sadece tekbirler ikişer sefer, diğer cümleler defa söylenir (Nevevi, el-Mecmû, II, 91-93). Bu görüşte olanlar şu rivayeti delil almışlardır: “Resûlullah sav'., Hz. Bilâle cümleleri ikişer kere söyleyerek ezan, birer kere söyleyerek de kâmet okumasını emretti.” (Buhâri, Ezan, 2,3).

240. Kaza namazlarında ezan ve kâmet gerekir mi? Ezan ve kâmet vaktin değil, namazın sünneti olduğu için kaza namazı kılarken de ezan ve kâmet sünnettir. Ezan ve kâmet terk edilerek kılınan namaz geçerli olmakla birlikte, uygun değildir. Aynı ortamda birden fazla kaza namazı kılınacaksa, her bir namaz için ayrı ezan okunup kâmet getirilmesi daha faziletli olmakla birlikte, başta bir kere ezan okunup, her bir kaza namazı için ayrı kâmet getirilmesi de yeterlidir (ibn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 57-58).

241. Namazlardan sonra tesbihatın hükmü nedir ve nasıl yapılır? Namazlardan sonra yapılan tesbihat ve dualar, namaza dâhil olmasa da makbul ibadetler arasında yer aldığından müstehaptır. Tesbihat ko- nusunda müslümanlara özel tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber'in (sas, bizzat kendisi de, namazlardan sonra üç kere Allah'a istiğfâr eder ve şöyle buyururdu: "Allah'ım, selam sensin; selamet de ancak sendendir. Mübareksin. Ey Celal ve İkrâm sahibi!") (Müslim, Mesâcid, 135) Namazlardan sonra otuz üçer kere "Sübhanallah", "Elhamdülillah", "Allahu ekber" diyerek Allah'ı anmak da sahîh hadislerle tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber sav bir hadis-i şerifinde, "Kim, her namazdan sonra otuz üç defa sübhânallah, otuz üç defa elhamdülillâh, otuz üç defa da Allahü ekber der, sonra da yüze tamamlamak için; "Allah'tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur, Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter" derse, günahları deniz köpüğü kadar çok olsa bile affedilir." (Müslim, Mesâcid, 146) buyurmuştur. Bir başka hadiste de namazlardan sonra otuz üç kez bu tesbihatı yapanın derecesine kimsenin ulaşamayacağı belirtilmiştir (Ebü Dâvûd, Vitir, 24).

242. Namazdan sonraki tesbihatın müezzin eşliğinde yapılmasının hükmü nedir? Hz. Peygamber'in sas, döneminde müezzinlikleri ile meşhur olmuş sahabiler vardı. Bilâl-i Habeşi, Abdullah b. Ümmi Mektûm, Sa'd el-Karazi ve Ebü Mahzura (Semure b. Mi'yer) bunlardandır (ibn Mâce, Ezan, 1-3, 6; Nesâî, Ezan, 9-10). Bu müezzinler namaz vaktinin girdiğini duyurmak için ezan okur, farz namazların öncesinde de kâmet getirirlerdi. Asr-ı saâdetteki uygulamada müezzinlerin namaz sonrasındaki tesbihatı yönettiklerine dair bilgi bulunmamaktadır. Fakat zaman içinde ülkemiz dâhil bazı bölgelerde bunun yerleştiği görülmüştür. Bilmeyenlere rehberlik etmek veya tesbihatın ihmal edilmemesini sağlayıp topluca Yüce Allah'ı anıp dua etmekte sakınca olmadığı için günümüzdeki müezzinlik uygulamasının bid'at olduğu söylenemez.

243. Tesbihat yapmadan camiden çıkmak caiz midir? Tesbihat, münferit yapılabileceği gibi, cemaat hâlinde de yapılabilir. Namazdan bağımsız ve yerine getirilmesi müstehap bir taat olduğu için tesbihatın terk edilmesi namaz için bir eksiklik sayılmaz. Bu bakımdan namaz kıldıktan sonra tesbihat yapmadan camiden çıkmanın caiz olmadığı söylenemez. Fakat Yüce Allah'ı anmak ve sevap kazanmak için bunun büyük bir fırsat olduğu da unutulmamalıdır.

244. Farz namazlardan sonra "estağfirullah" demenin dayanağı nedir? Namazların peşinde istiğfarda bulunmak sünnettir. Hz. Peygamber selam verip namazdan çıkınca üç kere "estağfirullah, estağfirullah el-azim ve etübu ileyh" vb sözle istiğfarda bulunup "Allahümme entesselâm ve minkesselâm..." derdi (Müslim, Mesâcid, 135; Tirmizi, Salât, 112). Getirilen istiğfarla namazdaki eksiklikler için Allah'tan bağışlanma dilenmiş olur. Bu itibarla, kılınan namazın akabinde imam ve cemaatin münferiden "estağfirullah..." demesi sünnete uygun bir davranıştır.

245. İkinci namazından sonra aşır okumak bid'at mıdır? Namazlardan sonra, mazeret bulunmadığı durumlarda, ayrılmayıp zikir ve tesbihata devam etmek sünnettir. Hz. Peygamber böyle yapılmasını teşvik etmiş ve bir kişi namaz kıldığı yerden ayrılmadıkça meleklerin ona dua etmeye devam edeceğini haber vermiştir (Buhâri, Salât, 87; Müslim, Mesâcid, 272). Yine Hz. Peygamber sabah namazından sonra Haşr süresinin son üç âyetinin, geceleri de Bakara süresinin son iki âyetinin okunmasını tavsiye etmiştir (Buhâri, Fedâilü'l-Kur'an, 10; Tirmizi, Fedâilü'l-Kur'an, 22). Sabah namazı dışında Hz. Peygamber'in namazlardan sonra okunmasını tavsiye ettiği özel bir aşır ya da süre yoktur. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de, "Namazı kılıp bitirince de, ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken de (daima) Allah'ı anın." (Nisâ, 4/103) buyrulması, hem bu konuda bir genişliğin bulunduğunu hem de zikir ve tesbihatın yalnız namazla sınırlı olmadığını ifade etmektedir. Namaz dışındaki kıraat, zikir ve tesbihatta asıl olan, bunları herkesin kendi başına yapmasıdır. Hz. Peygamber dönemindeki uygulama bu yöndedir. Ancak daha sonraları tesbihatın müezzinin rehberliğinde topluca yapıp aşır okunması bazı ülkelerde yaygınlaşmış, günümüze kadar da uygulama bu şekilde gelmiştir. Buna göre, ikinci namazından sonra aşır okunması konusunda rivayet bulunmamakla birlikte yukarıdaki âyet ve hadisler ışığında, vacip kılınmış olduğu inancına kapılmamak kaydıyla Kur'an okunmasında bir sakınca bulunmadığı söylenebilir.

246. Namazdan sonra Ayetü'l-kürsi okumanın hükmü nedir? Namazdan sonra 'Ayetü'l-kürsüyi okumak menduptur. Zira Hz. Peygamber Ayetü'l-kürsi'yi özellikle yatmadan önce ve namazlardan sonra okumuş ve müslümanlara okumalarını öğütlemiştir (Buhâri, Vekâlet, 10; Tirmizi, Fedâilü'l-Kur'an, 2; Taberâni, el-Mu'cemü'l-kebir, VIII, 134; Beyhaki, Şu'abü'l-imân, IV, 51).

247. Sesli olarak okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemek zorunlu mudur; böyle bir durumda namaz kılınabilir mi? Kur'an okunduğu zaman müslümanın onu dinlemesi gerekir. Çünkü "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (Araf, 7/204) buyrulmaktadır. Kur'an okunurken müslümanların konuşmayı bırakıp onu dinlemeleri istenmekle birlikte bunun farz olup olmadığı, farz olması durumunda da bu hükmün mutlak olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimlerin görüşüne göre Kur'an okunduğunda onu dinlemek her zaman farzdır. Bazılarına göre yukarıdaki âyet, farziyet değil tavsiye (nedb) anlamı taşımaktadır. Bazı âlimlere göre ise âyet, sadece namazda okunan Kur'an'ı dinlemekle ilgilidir, namaz dışında Kur'an okunurken onu dinlemek ise müstehaptır (Ebussuûd, İrşâd, II, 459). Hanefi mezhebine göre ise namaz dışında Kur'an okunurken onu dinlemenin hükmü hakkında iki görüş vardır. Birine göre bu dinleme farz-ı ayn, diğerine göre ise farz-ı kifâyedir. Farz-ı kifâye olduğunu söyleyenlere göre, Kur'an okunan yerde onu dinleyen birileri varsa diğerlerinden sorumluluk düşer. Ayrıca mezhepteki her iki görüşe göre de, Kur'an okunurken, mazeret sebebiyle onu dinleyemeyenler sorumlu olmazlar. Özellikle, çarşı ve iş yeri gibi mekânlarda insanlar kendi işleriyle uğraşırken birileri onların yanında Kur'an okuyorsa, dinlemeyenlerin değil, okuyanın günahkâr olacağı ifade edilmiştir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 268). Buna göre, başkalarının dinlemesine mani olmadan camide sesli olarak Kuran okunurken bir kenarda namaz kılmakta sakınca yoktur.

248. Salânın anlamı ve dindeki yeri nedir? Bazı özel günlerde ezandan önce veya cenaze namazını haber vermek amacıyla; "es-salâtu ves-selâmu aleyke ya resûlallah, es-salâtu vesselâmu aleyke ya habiballah, es-salâtu ves-selâmu aleyke ya seyyide'l-evveline ve'l-âhirin, ve selâmun ale'l-murselin, ve'l hamdu lillahi Rabbi'-âlemin" şeklinde okunan salâ (salavat) şu anlama gelmektedir: "Salât ve selâm (Allah'ın rahmet ve esenliği) sana olsun ey Allah'ın elçisi, sevgili kulu, geçmiş gelecek bütün insanların hayırlısı! Salât ve selam bütün peygamberlere olsun. Hamd (övgü ve şükür) de âlemlerin rabbi Allah'adır." Salâ, Hz. Peygamber'e (sav) selam ve övgüdür. Kur'an ve hadislerde Hz. Peygamber'e (sas) çeşitli durumlarda salât-ü selam getirilmesi tavsiye edilmiş (Ahzâb, 33/56; Tirmizi, Deavât, 66; Ebü Dâvûd, Vitr, 23) ise de ne asr-ı saâdetde ne de ilk dönemlerde camilerde salâ okunmuştur. Ancak Kitap ve Sünnet'te Hz. Peygamber ve diğer peygamberlere salât getirilmesi örneklerine binaen örfümüzde değişik kalıplarda pek çok salâ metni var olagelmıştır. Sonuç itibarıyla dini açıdan özel önemi olan gün ve geceleri hatırlatmak, meydana gelen bir vefatı ve kılınacak cenaze namazını haber vermek amacıyla salâ okunması, güzel bir âdet olarak kabul edilebilir ve bu yönüyle de dini açıdan herhangi bir sakınca taşımadığı söylenebilir.

İmamet ve Cemaat

249. Cemaatle namaz kılmanın hükmü nedir? İslam dini birlik ve beraberliğe büyük önem vermiştir. Günde beş vakit namazın bir arada eda edilmesi (Bakara, 2/43), haftada bir cuma namazının ve senede iki kez olan bayram namazlarının topluca kılınması, müminlerin birbirlerinden haberdar olmalarına, görüşüp kaynaşmalarına, birbirleriyle yardımlaşmalarına vesile olmak gibi bir işlev üstlenmektedir. Bu bakımdan cemaatle namaz, istenen birlik ruhunu sağlamlaştırıcı ve devam ettirici bir rol üstlenmektedir. Hz. Peygamber sav farz kılınışından itibaren hayatının son zamalarına kadar beş vakit namazı cemaate imam olarak kıldırılmış, müslümanları da namazları cemaatle kılmaya teşvik etmiştir (Ebü Dâvûd, Salât, 49). Cemaatin önemini gösteren çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber sav, "Üç kişi bir köyde veya kırdaki bulunur ve namazlarını cemaatle kılmazlarsa, şeytan onlara hâkim olur. Öyleyse cemaatten ayrılma. Çünkü kurt ancak sürüden ayrılan koyunu yer." (Ebü Dâvûd, Salât, 47) buyurmaktadır. Bir diğer hadiste ise, "Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ateş yakılması için odun toplanmasını emretmeyi, sonra da namaz için ezan okunmasını, daha sonra da bir kimse-ye emredip imam olmasını, sonra da cemaatle namaza gelmeyenlere gidip evlerini yakmayı düşündüm." (Buhâri, Ezân, 29, 34; Müslim, Mesâcid, 251-254) diyerek cemaati terk edenlere ciddi bir uyarıda bulunmuştur. Ayrıca özendirmek için cemaatle kılınan namazın sevabının, tek başına kılınandan 27 derece daha fazla olduğunu belirtmiştir (Buhâri, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 249). Cemaatle namaz kılmanın önemini belirten bu vb. hadisler ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbeliler namazın cemaatle kılınmasının, erkekler için farz-ı ayn, Şâfiiler ise farz-ı kifâye demişlerdir. Hanefi ve Mâlikilerde ise, cuma namazı dışındaki farz namazları cemaatle kılmak, gücü yeten erkekler için müekked sünnettir (Merginani, el-Hidâye, I, 362; Kâsânî, Bedâr, I, 155; Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 368-369). Bu itibarla cemaate gitmeye mani bulunmadıkça namazlar cemaatle kılınmaya çalışılmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber camiye giderken atılan her adımdan dolayı kişinin bir derece yükseltildiği, bir günahının silineceğini söylemiştir (Buhâri, Ezân, 30; Ebü Dâvûd, Salât, 49).

250. İmanın, kendisine uyan kadınlar için ayrıca niyet etmesi gerekir mi? Kendi başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir mi? Hanefilere göre kadınların iktidasının geçerli olması için, imanın, kadınlara içiğn de niyet etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâr, I, 128; İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 372). Bununla birlikte imanın imamet için yaptığı genel niyet, kadınları da kapsar. Fakat imamete niyet etmeyip kendi başına namaz kılmakta olan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyamaz. Şâfiilere göre ise imanın, gerek erkeklere gerekse de kadınlara imamlığa niyet etmesi şart değil müstehaptır (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 383). Bundan dolayı tek başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir.

251. İmama uyan kimse nasıl niyet eder? Niyet, namazın şartlarından biridir. Kişi, farz, vacip veya nafilé namazlardan hangisini veya hangi vaktin namazını kılacağını, tek başına mı yoksa imama uyarak mı kılacağını niyetinde belirlemesi gerekir. Önemli olan bunların kalben bilinmesidir; dil ile söylenmesi ise bu konudaki iradesinin pekiştirilmesi açısından güzel görülmüştür (Merğînâni, el-Hidâye, I, 297, 298). Buna göre, namazını imama uyarak kılacak kişinin, kalben niyet etmesi gerekir; aksi takdirde imama uymaya niyet etmeden kılacağı namaz geçersiz olur. Ayrıca, “uydum hazır olan imama” demesi de uygun olur.

252. Farz, vacip ve nafilé namazların hangileri cemaatle, hangileri münferit başına kılınmalıdır? Cuma namazını kılmakla yükümlü olan erkeklerin, Cuma namazını camide cemaatle kılmaları farz; beş vakit namazın farzlarını cemaatle camide kılmaları ise Hanefi ve Mâlikilere göre müekked/kuvvetli sünnettir. Cemaatle namaz kılmanın önemini belirten hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbelilerde beş vakit namazı erkeklerin cemaatle kılınması farz-ı ayın, Şâfiilerde ise farz-ı kifâyedir (Merginani, el-Hidâye, I, 362; Kâsânî, Bedâr, I, 155; Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 368-369). Ramazan ve Kurban Bayramı namazları da vacip namazlardan olup cemaatle kılınır (Mevsîh, el-İhtiyâr, I, 283). Sünnet namazlardan teravih namazı cemaatle kılınabilir. Teravih cemaatle kılındığında vitir namazı da cemaatle kılınabilir. Ramazan ayının dışında vitir namazını cemaatle kılmak mekruhtur (Mevsîli, el-İhtiyâr, I, 239). Nafilé namazlardan küsûf (güneş tutulması) ve İmameyn'e göre istiskâ namazı da (Yağmur duası ve namazı için bkz. 762 nolu fetva) cemaatle kılınır (Mevsîli, el-İhtiyâr, I, 241-242, 245). Bunların dışındaki tüm sünnet ve nafilé namazları herkesin tek başına kılması uygun, cemaatle kılınması ise mekruh görülürken (Serahsi, el-Mebsût, II, 144). Nafilé namazlardan birisi olan tesbih namazının da (Ebü Dâvûd, Tatavvu, 14) cemaatle kılınabileceğine dair kaynaklarımızda bilgi bulunmadığından tek başına kılınması daha uygun bulunmuştur.

253. Bir farz namazı kılmış/kıldırılmış olan kimse aynı namazı başka bir cemaate kıldırabilir mi? İmam, kılınan namazın türü itibariyle, uyan kişiden aşağı durumda olmamalıdır. Ancak cemaat imamdan daha aşağı durumda olabilir. Buna göre; nafilé namaz kılan kimse farz namaz kılan imam olamaz; fakat farz kılan nafilé namaz kılan imam olabilir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 377; İbnü'l-Hümâm, Feth 1, 381; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 339; Desûki, Hâşiye, I, 340; Buhûti, er-Ravd, s. 134). Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: “Farz namaz, bir günde iki kere kılınamaz. ” (Dârekutni, es-Sünen, II, 285; İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, III, 206) Bir vaktin namazı iki kere kılınamayacağına göre, ikinci kere kılınan namaz nafilé olacaktır. Bu durumda imam cemaatten daha alt konumda olduğundan o kişinin imamlığı geçerli olmaz. Şâfiî ve Hanbelilerde tercih edilen görüşe göre farz namaz kılacak olan kişi, nafilé namaz kılanı uyabilir. Bu içtihatlara göre bir vaktin farz namazını kılmış olan kimse aynı vakit için başkalarına imam olabilir. Kendi kıldığı nafilé, cemaatin namazı da farz olarak geçerli olur (Mâverdi, el-Hâvi, II, 316; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 67-68).

254. Kadın, kadınlara namaz kıldırabilir mi? Şâfiî ve Hanbelilere göre, Hz. Peygamber sav'in, Ümmü Varaka'ya kendi ev halkına kıldırmasına izin vermesine istinaden (Ebü Dâvûd, Salât, 62; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 255; Beyhaki, es-Sünenü' kübrâ, I, 597) bir kadının, diğer kadınlara namaz kıldırmasında sakınca bulunmazken, Hanefilere göre caiz olmakla birlikte, mekruh olup (Mevsîli, el-İhtiyâr, I 207); Mâlikilere göre ise caiz değildir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 145; İbn Cüzey, el-Kavânin, 156) Kadının kadınlara namaz kıldırması imametinde, diğer kadınların hizasında/arasında durması gerekir (Abdürrezzâk, el-Musannef, TL, 140-141; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 37-38; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 305-306).

255. Kadınlar erkeklere namaz kıldırabilir mi? Kadının erkeklere namaz kıldırması, bütün mezheplere göre caiz değildir (İbn Kudâme, el-Muğni, III, 32-33; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 306, 321; Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 372) Hz. Peygamber'in Ümmü Varaka'ya ev halkına kıldırabileceği yönündeki izni (Ebü Dâvûd, Salât, 62; Beyhaki, es-Sünenü' kübrâ, I, 597), ona özel bir uygulama olarak görülmüştür. Diğer bazılarına göre ise Hz. Peygamber'in izni, o evdeki/mahalledeki kadınlara kıldırabileceğini ifade etmektedir ki, “Dikkat edin! Hiçbir kadın erkeğe imam olmasın.” (İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 78; Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 128) buyruğu da bunu göstermektedir. Nitekim Asr-ı Saadet de dâhil olmak üzere tarihi süreç içinde bunun bir başka örneği de görülmüştür. Bunu caiz görmek, dinde olmayan bir şeyi dine sokmaktır ki buna bid'at denilir. Hz. Peygamber bid'atın dalalet olduğunu haber vermiştir (Müslim, Cumua, 867; Ebü Dâvûd, Sünen, 6).

256. Büyük günah işleyen kişinin namaz kıldırması caiz midir? Namaz kıldırarak kişinin, imamet ehliyetine sahip (dini bilgisi yeterli, Kur'an'ı güzel okuyan, akıl sağlığı yerinde, ergen birisi) olması gerekir. Haramı helal, helali haram saymadıkça büyük günah işlemiş de olsa müslüman bir kişi, namaz kıldırabilir; arkasında kılınan namaz da sahihtir. Hz. Peygamber sas., “İyi ve kötü (müttaki ve günahkâr) her müslümanın arkasında namaz kılınız.” (Ebü Dâvûd, Salât, 64, Cihâd, 35; Dârekutni, es-Sünen, II, 404; Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 29) buyurmuşlardır. Hadiste bir ilke ortaya konulmaktadır; o da, mümin olan ve namaz kıldırabilecek asgari bilgiye sahip bir kimsenin namaz kıldırabileceğidir (Serahsi, Şerhu siyeri'l-kebir, I, 110-111; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 370). Ancak imamın günah işlemekten sakınan, cemaat tarafından sevilen, güzel ahlaklı bir kimse olması tercih edilir. Bu vasıflara sahip birisi varken, fasık (açıkça büyük günah işleyen veya küçük günahta ısrar eden) kişinin

imameti Hanefî, Şâfiî ve Mâlikilerde mekruhtur (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 360; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 298-299; Haraşi, Şerhu Muhtasar, II, 23). Hanbelilerde ise fasığın fasık olmayanlara imameti caiz değildir. Başka kimse yoksa, cuma ve bayram namazları için caizdir (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 17-23; İbn Kudâme, el-Kâfi, I, 293-294).

257. Kur'an okuyamayan, okuyabilene imamlik yapabilir mi? Namazı geçerli olacak kadar Kur'an okuyamayan, okuyabilene imamlik yapamaz. Çünkü imamın durumu, kendisine uyan kimselerin durumundan daha aşağı olmamalıdır (İbnü'l. Hümâm, Feth, I, 376; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 11 vd.).

258. Kekeme birisi başkalarına namaz kıldırabilir mi? İmamın özürden uzak ve salim/düzgün bir kıraate sahip olması gereklidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 284, 294-295). Kekeme kişi Kur'anı doğru okuyabiliyorsa imam olabilir, okuyamıyorsa, ancak kekeme olanlara yapabilir, kıraati düzgün olanlara olamaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 327, 328; bkz. İbn Kudâme, el-Muğni, III, 29).

259. Harfleri doğru telaffuz edemeyen kişi namaz kıldırabilir mi? Herhangi bir harfi ağız yapısı sebebi ile doğru telaffuz edemeyen kişi, cemaatte bu harfleri düzgün okuyan yoksa tercih edilen görüşe göre imamlik yapabilir, varsa imameti caiz olmaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 327-329; el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 95).

260. Kollarından biri veya her ikisi bulunmayan kimse namaz kıldırabilir mi? İmamlik yapabilmek için namaz sahih olacak kadar Kur'an'ı ezbere okuyabilmek (kıraat) ve namaz hükümlerini bilmek şart olduğu gibi, namazın rükünlerini ifa edebilecek seviyede bedenlen sağlıklı olmak da şarttır. Kişinin kollarından biri veya her ikisinin bulunmaması, namazın rükünlerinden birini yerine getirmeye engel olmadığından böyle bir kimsenin imamlik yapması caizdir (İbn Kudâme, el-Muğni, II, 29).

261. Başka mezhepten olan bir imamın arkasında namaz kılınabilir mi? Farklı mezhebe mensup imama uymakta sakınca yoktur. Zira mezhep farklılığı namazda iktidaya engel değildir. Her ne kadar “başka mezhepten imam, namazda iken muktedinin mezhebine göre namazı bozan bir davranışta bulunursa, muktedinin namazı fasit olur (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 93; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 302-303) şeklinde bir içtihat varsa da, bu konudaki daha doğru yaklaşım, imamın kendi mezhebine göre namazı bozulmadığı sürece, hangi mezhepten olursa olsun ona uyan kişinin de namazının tamam olduğudur ki, bu, hem selefin uygulamalarına muvafık, hem de cemaat ruhunun gereğiyle de uyumludur. Nitekim İ.Ebü Yüsuf, kan aldırdıktan (hacamat) sonra abdest almadan imam olan Halife Harun Reşid'in arkasında namaz kılmıştır (İbn Ebü'l-İz, Şerhu'l-'akidetü'l-Tahâviyye, s. 545) Ayrıca imamın kendi mezhebindeki şartlara aykırı bir davranış içinde bulunup bulunmadığını araştırmak da gerekmez (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 302-303).

262. İmamdan farklı bir mekânda bulunan kişi, ses bağlantısıyla imama uyabilir mi? Cemaatle namaz kılınırken imamla cemaatin yerlerinin hakikaten veya hükmen bir olması gerekir. Bu birlik, safların bitişik olmasıyla sağlanır. Eğer namaz aynı bina içinde kılınıyorsa, içerdekilerin mekânları bir sayılır. Bu itibarla, çok katlı binalarda mescit olarak kullanılan bir katta cemaatle namaz kılınırken, bu kat cemaati almadığı takdirde, alt veya üstten bu kata bitişik katlardaki cemaatin, hoparlör veya müezzinin tebliği ile imamın intikallerinden haberdar olmaları hâlinde, iktidaları sahihtir. İmamı veya imamı görenleri görmeleri şart değildir. Ses bağlantısının kesilmesi durumunda ise, imamın hareketlerinin takip edilememesi sebebiyle imamın intikallerini takip edemeyenlerin namazları bozulur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 285-286, 333-334). İmamın bulunduğu mekândan yol, ırmak ve mekân birliğini bozan benzer engellerle ayrılan yerlerde bulunanların imama uymaları caiz olmaz.

263. Namazı kıldırılmakta olan imama televizyon ve radyo aracılığı ile tabi olunabilir mi? Cemaatle namaz kılınabilmesi için cemaatin imama uyması gerekir. Bunun için imam ile cemaatin aynı mekânda bulunmaları şarttır. Bu sebeple imamın namaz kıldırıldığı mekân dışında bulunan bir kimse imama uymaya niyet ederek namazını kılsa bu namaz geçerli olmaz. İmam ile cemaat arasından geçen bir nehir veya genişçe bir yol da cemaatin imama uymasına engel sayılmıştır (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 384; II, 127; el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 96). Buna göre televizyon ve radyo gibi iletişim cihazları aracılığı ile başka bir mekândaki imama uymaya niyet etmekle mekân birliği gerçekleşmiş olmayacağından bu şekilde kılınan namaz geçerli değildir.

264. Müdrik, mesbük, lâhik ne demektir? Bunlar namazlarını nasıl kılarlar? Müdrik imama en geç birinci rekâtın rükûunda yetişip namazını imamla birlikte tamamlayan kimsedir. Lâhik, namaza imamla başlayıp, namaz esnasında abdestinin bozulması gibi bir sebeple namaza ara vermek zorunda kalarak namazın bir kısmını imamla kılamayan kimsedir. Bu kişi usulünü bilirse abdest alıp geldikten sonra cemaate katılarak namazına devam eder ve kılamadığı rekâtı imam selam verdikten sonra tamamlar. Usulünü bilmezse namazı baştan tekrar kılar. Mesbük, ilk rekâtın rükûundan sonra imama uyan kimse demektir. İmam ile birlikte “sübhaneallah” diyecek kadar rükûda bulunamayan kimse o rekâtı kaçırmış sayılır. Mesbük, imam selam verince, sehiv secdesi yapmazsa,

beklemeden ayağa kalkar ve cemaatle kılamadığı rekâtları tek başına kılan gibi tamamlar. Tek başına kılarken Fâtiha'dan sonra süre okuduğu rekâtlarda okur, okumadıklarında okumaz (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 102; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 344-350).

265. İmama uyan kimse Fâtiha okuyabilir mi? Hanefi mezhebine göre cemaatle namaz kılarken, imama uyan Fâtiha ve sureyi okumaz. İmama uyandan kıraat yükümlülüğü düşer (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 170-171) Şâfiî ve Hanbelilerde ise okuma yükümlülüğü düşmeyip imamın sessiz okuduğu namazlarda, Fâtiha ve sureyi okurken, sesli namazlarda ise, imamın Fâtiha'yı bitirip kısa ara vermesi esnasında sadece Fâtiha'yı okur (Şîrbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 249-250). Hanefiler, “Kur'an okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz ki merhamet olunasınız.” (Araf, 7/204) âyetini ve “Kim imamın arkasında namaz kılsa, imamın kıraati onun da kıraatidir.” (İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 13), “İmam, kendisine uyulmak için öne geçirilmiştir.” (Buhârî, Ezân, 51), “İmam okuyunca susun.” (İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 13) gibi hadisleri delil alırken, Şâfiiler ise “Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur.” (Müslim, Salât, 34) hadisi vb hadislerin genel anlamlarına itibar etmektedirler.

266. İmam son oturduğu yapmadan ayağa kalkarsa cemaat ne yapmalıdır? İmam son oturduğu yapmadan unutarak ayağa kalkarsa, cemaat imam ile birlikte ayağa kalkmayıp teşehhüde devam ederek imamın geri dönmesini bekler. Bu arada imamı uyarmak için sesli olarak “sübhane'llah” denir. İmam, kalktığı rekâtın secdesini yapmadığı sürece, geri dönme ihtimali olduğu için ona uyan kimse, selam verip namazdan çıkamaz. Selam verir ise namazı bozulmuş olur. Eğer imam, geri dönmeyip hatasını fark etmeden namaza devam eder ve kalktığı rekâtın secdesini de yapar ise, son oturduğu terk ettiği için imamın namazı ile birlikte cemaatin namazı da bozulmuş olur. Eğer cemaat imamlarla birlikte ayağa kalkar da imam farkına varıp secde yapmadan geri oturursa cemaat da oturur. Cemaat imamın oturduğunu fark etmez ve secdeye giderse bu secde onların namazını bozmaz. Çünkü bu durumda esas olan cemaatin tâbi olduğu imamın namazının geçerli olmasıdır (İbn Nüceym, el-Bahr, 11, 110).

267. Cemaatle namaz kılarken ön safta meydana gelen boşluğu doldurmak için öndeki safa yürümek caiz midir? Cemaatle namaz kılarken ön saftaki boşluğu doldurmak için ileri yürümek amel-i kesir sayılmadığı gibi namazı da bozmaz. Aksine böyle yapmak müstehaptır (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 312-313, 388-389; Tahtâvî, Hâşiye, s. 323).

268. Mescid-i Haram'da kadınların ve erkeklerin aynı safta namaz kılınmaları caiz midir? Cemaatle namaz kılınırken, imamın ardında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf tutarlar. Bu düzen Hz. Peygamber tarafından öğretilmiştir (Müslim, Salât, 132; Ebü Dâvûd, Salât, 99; Tirmizî, Salât, 54; Nesâî, İmâmet, 33; İbn Mâce, İkâmet'us-Salat, 52). Söz konusu sıranın erkeklerle kadınlar arasında gözetilmesi farz, erkeklerle erkek çocuklar arasında gözetilmesi ise sünnettir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 370; Kâsânî, Bedâr, I, 159). Cemaatle kılınan namazlarda erkeklerin, kadınlarla aynı hizada veya erkeklerin önünde olmalarına “muhâzât-ı nisâ” denir. Cemaatle namazın erkek-kadın karışık olarak bu şekilde kılınması bütün mezheplere göre doğru görülmemiştir. Bununla birlikte söz konusu durumun erkeklerin namazına tesiri konusunda ihtilaf edilmiştir. Hanefi mezhebine göre cemaatle kılınan namazda, bir kadın veya ergenlik çağına gelen ya da yaklaşan bir kız, bir erkeğin önünde veya yanında kılacak olursa, aralarında bir örtü ve benzeri bir engel veya bir adam boyu kadar yükseklik farkı bulunmazsa arkasındaki ve yanlarındaki erkeğin namazı bozulur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 316-317). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelilere göre ise kadınla erkeğin yan yana durup namaz kılması, namazlarını bozmaz. Ancak bunda kerâhet vardır (Râfîî, el-“Aziz, II, 174; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 89; Hattâb, Mevâhib, II, 435; Buhûti, Keşşâf, 11, 385-386; Cezirî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 268). Kâbe'de ise, zaruretten dolayı bu kerâhet de kalkar. Çünkü kadın ve erkeklerin orada ayrı ayrı yerlerde durup namaz kılınmaları oldukça zordur. Hacda ve umrede Hanefiler de ayrı ayrı yerlerde kılma imkânı bulamadıkları takdirde, diğer üç mezhebe uyarak kılabilirler.

269. Mescid-i Haram'da cemaatle namaz kılarken imamın hizasından önde olanların namazları geçerli olur mu? Hanefî, Şâfiî ve Hanbelilerde Kâbe'nin etrafında da olsa cemaatle namaz kılınırken, imamın bulunduğu taraftaki cemaatin imamdan önde olmamaları şarttır. Dolayısıyla imamın olduğu taraftakiler, imamdan önde olurlarsa imama uymuş sayılmazlar. Diğer yönlerdeki kilerin, Kâbe'ye imamdan daha yakın olmaları ise iktidalarına engel olmaz. Mâlikîlerde ise imamın cemaatten önde olması şart değildir. Ancak zaruret olmaksızın, cemaatin imamdan önde olması mekruhtur (İbn Kudâme, el-Muğni, III, 52-53; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 168; Cezirî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 376).

270. Namazda abdesti bozulan imam nasıl hareket etmelidir? Bir imamın, namaz kılarken burnunun kanaması gibi elinde olmayan bir sebeple abdesti bozulursa, arkasında bulunan cemaat içinden imam olmaya elverişli bir kimseyi mihraba geçirir. Buna istihlaf denir (Merğînânî, el-Hidaye, I, 381). Nitekim Hz. Ömer ra, namaz kıldırırken saldırıda yaralanınca yerine Abdurrahman b. Avf'ı (ra), geçirmiş, Hz. Ali de a, cemaate namaz kıldırıldığı sırada burnu kanayınca cemaatten birini yerine geçirmiştir (Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbî'l-“inâye, I, 296).

Abdesti bozulan imam, yerine bir kimseyi geçirmeksizin imametten ayrılrsa cemaatin namazı bozulur (Kâsânî, Bedâr, 1, 226).

271. Cemaatle namaz kılan kimsenin abdesti bozulursa ne yapılmalıdır? Cemaatle namaz kılan kimsenin abdesti bozulursa, abdest alıp namazını baştan kılar ki faziletli olan budur. Ya da namazı bozacak başka bir şey yapmaksızın çıkıp abdest alır ve dönüp imam ile bıraktığı yerden namazına devam eder. Şayet imam namazı bitirmiş ise kalan rekâtlarda imama uymuş kimse gibi bir şey okumadan, yaklaşık olarak imamın bekleyeceği kadar bekler, sadece rükû ve secdedeki tesbihleri, oturuştaki dua ve salavatları okuyarak namazını tamamlar (Merğînâni, el-Hiâye, 1, 381,382, İbn Âbidin, Reddül-Muhtar, 368 vd.). Kalabalık bir camide cemaatle namaz kılarken abdesti bozulan ön saftaki bir kişi, eğer abdesti bazı mezheplere göre bozulmamış sayılabilecekse o mezhebi taklit ederek namazına devam eder. Mesela bir yeri kanayan Hanefi bir kişi, kanın abdesti bozmadığını söyleyen Şâfiî ve diğer mezhepleri taklit ederek namazını tamamlar. Fakat mesela idrar veya gaz çıkması gibi bütün müctehitlere göre abdesti bozan bir durum gerçekleşmişse ve kalabalıktan dolayı abdest alma yerine gitmeye de imkân bulamazsa, oturur ve namazın bitmesini bekler veya diğer namaz kılanların dikkatini dağıtmamak için hiçbir şey olmamış gibi hareket eder. Sonra abdest alıp namazını iade eder.

272. Cemaatten olmayan birisinin imamın yanlışını düzeltmesi namazı bozar mı? İmam kıraat esnasında yanlış okur veya okuduğu yerin ilerisini hatırlamazsa cemaatten birisinin düzeltmesi/hatırlatmasıyla, cemaatin de imamın da namazı bozulmaz (Merğînâni, el-Hidâye, II, 6-8, Mevsîlî, el-İhtiyâr, 1, 210). Cemaatten olmayan birisi imamın yanlışını düzeltir ve imam da buna göre hareket ederse namaz bozulur. Çünkü bu bir öğrenme ve öğretme sayılır (Zeylai, Tebyin, 1, 156; el-Fetâvâ'l-Hindiyîye, 1, 110). Diğer bazı mezheplerde ise bu düzeltme namazı bozmaz. Rivayete göre Hz. Osman ra Makâm-ı İbrahim'de otururken yanında namaz kılmakta olan birinin hatasını bu şekilde düzeltmiştir (ibn Kudâme, el-Muğni, 11, 460).

273. Namazdan sonra camide musâfaha yapılması bid'at mıdır? Musâfaha; bir tür dostluk ve barış ifadesi olarak tokalaşma şeklinde yapılan bir muâşeret şeklidir. Hz. Peygamber sav bu uygulamaya büyük önem vermiş (Buhâri, İsti'zân, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 154) ve “Birbiriyle karşılaşan iki müslüman el sıkıştığında, daha oradan ayrılmadan günahlar affedilir.” (Ebû Dâvûd, Edeb, 154) buyurarak musâfaha etmeye teşvik etmiştir. Müslümanlar arasında dostluk, hoşgörü ve kaynaşmaya vesile olması hasebiyle namaz sonrasında musâfaha yapmakta dinen bir sakınca yoktur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 547). Ancak namazdan sonra cami içinde veya dışında musâfaha yapmayı, cemaatle namazın ayrılmaz bir unsuru gibi algılayarak topluca yapılan bir merasim hâline getirmek uygun değildir.

274. Din hizmetleri karşılığında maaş alınabilir mi? Maaşlı görevlilerin arkasında namaz kılınabilir mi? İslam dininde ilke olarak ibadet karşılığında ücret almak caiz değildir. Çünkü ibadetler Allah için yapılır. İslam'ın ilk dönemlerinde durumu uygun olan herkes namaz kıldırabiliyordu ve namaz kıldırmak için görevlendirmeye ihtiyaç duyulmuyordu. İslam toplumunda kültür düzeyinin farklılaşması, farklı işlerle meşguliyetin artması ve zamanla namaz kıldırmaya ehil kimselerin azalması gibi sebeplerle, mescitlerde sürekli bulunacak görevlilere ihtiyaç duyulunca, her vakitte namaz kıldıracak görevlilerin belirlenmesi cihetine gidildi; bu kimselere de geçimlerini sağlamaları için maaş ödenmeye başlandı. Nitekim İslam âlimleri, imamet, müezzinlik, dini öğretme gibi işler karşılığında ücret veya maaş almayı, bu görevlerin sahipsiz kalmaması gerekçesiyle caiz görmüşlerdir (İbn Nüceym, el-Bahr (ali et-Türî'nin Tekmilesi), VI, 3; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 60, 302). Günümüzde imam-hatip ve müezzinler, namaz kıldırmalarının karşılığı olarak değil, başka bir işle uğraşmayıp böyle bir görev için mesailerini tahsis etmelerinden (habs-i nefis) dolayı maaş almaktadırlar. Çünkü namaz sadece Allah rızası için kılınır ve kıldırılır. Diğer taraftan, imam-hatip ve müezzin-kayyımların görevleri sadece namaz kıldırmaktan ibaret olmayıp, vaaz, irşat ve Kur'an öğreticiliği gibi din hizmetlerinin yanında, caminin ibadete açılması, ibadet için hazır tutulması, temizliği, bakımı, korunması gibi pek çok hizmet sunmaktadırlar. Buna göre, günümüzde imam-hatip ve müezzin-kayyımların aldıkları maaş helal olduğu gibi, kıldırdıkları namazlar da geçerlidir.

Cuma ve Bayram Namazı

275. Cuma namazının hükmü nedir? Cuma namazı farz-ı ayındır. Farz oluşu Kur'an, Sünnet ve İcma ile sabittir. Yüce Allah, “Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağın yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.”(Cum'a, 62/9-10) buyurmaktadır. Hz. Peygamber sav de, “Cuma namazına gitmek, ergenlik çağına ulaşmış her müslüman erkeğe farzdır.”(Ebû Dâvûd, Tahâret, 130; Beyhaki, es-Sünenü'l-Kübrâ, II, 245-246) buyurmuştur. Cuma namazı, Hz. Peygamber sas, döneminden beri kılınagelmış ve farzlığı konusunda farklı görüş çıkmamıştır.

276. Cuma namazı kaç rekâttır? Cuma namazının farzı iki rekât olup farzdan önce dört, sonra dört olmak üzere sekiz rekât da sünneti vardır (Kâsâni, Bedâi, 1, 269). İ. Ebü Yüsuf'a ve İ. Muhammed'e göre ise farzdan sonra kılınacak sünnet bir selamla dört ve bir selamla iki rekât olmak üzere toplam altı rekâttır. Bu görüşün Hz. Ali'den rivayet edildiği nakledilmektedir (Kâsâni, Bedâi, 1, 285).

277. Zuhr-i âhir namazı nedir? Bu namazı kılmak gerekir mi? Zuhr-i âhir, son öğle namazı demektir. Bazı alimler, bir yerleşim biriminde birden fazla yerde cuma namazı kılınmasının sahih olmayacağı ihtimaline binaen, o günkü öğle namazının ihtiyaten kılınmasını önermişlerdir. Zuhr-i âhir adıyla dört rekât olarak kılınan bu namaz, cuma namazına dâhil değildir. Hz. Peygamber'den, ve ilk dönemlerden gelen rivayetlere göre bu isimle kılınmış bir namaz yoktur. Zuhr-i âhir, İslam coğrafyasının genişlemesi ve şehirlerde nüfusun kalabalıklaşması sonucu, cuma namazının, Hz. Peygamber sas, döneminde olduğu gibi, bir şehirde bir tek camide kılınmasının mümkün olmaması, birden fazla camide cuma namazının kılınması zorunluluğunun ortaya çıkması ile gündeme gelmiş bir namazdır. Gerekçesi de, birden fazla camide kılınan cuma namazlarından ilk önce kılınan geçerli olacağı, diğer camilerde kılınan namazın ise geçersiz olabileceği varsayımdır. İşte bu şüpheli durumdan kurtulmak için, içinde bulunulan cuma vakti kastedilerek ihtiyaten, zuhr-i âhir (vaktine ulaşıp da eda edilemeyen son öğle namazı) niyeti ile dört rekât namaz kılınması bazı âlimlerce uygun görülmüştür (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 16-18; Karâfi, ez-Zehira, 11,354-355; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 212; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 420-422). Fakat böyle bir varsayıma mahal yoktur. Çünkü cuma namazının tek camide kılınması, cumanın anlamına uygun olmakla birlikte, nüfusu milyonlara ulaşan büyük şehirlerin ortaya çıktığı günümüzde bunun yerine getirilmesi mümkün değildir. Zaten Hanefi mezhebinde fetvaya asıl olan görüşe göre, herhangi bir kayıt olmaksızın bir şehirde birden çok camide cuma namazı kılınabilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 15-16). İ. Şâfiî de Bağdat'a gittiğinde cuma namazının birden fazla yerde kılındığını görmüş ve buna karşı çıkmamıştır (Nevevi, el-Mecmû" IV, 585; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 420-422). Böyle olunca, her bir camide kılınan cuma namazının ayrı ayrı geçerli olması, bu yönden aralarında bir fark gözetilmemesi esas olup cuma namazı kılanların ayrıca zuhr-i âhir (son öğle namazı) kılmaları gerekmez. Ancak cuma namazına dâhil olmadığını bilerek, bu namazı kılmak isteyenler için de bir sakınca söz konusu değildir.

278. Cuma namazının sahih olması için şehirde kılınması şart mıdır? İslam bilginleri cuma kılınacak yerin şehir veya şehir hükmünde bir yerleşim birimi olmasını şart koşmuşlardır. Bu hüküm Hz. Peygam ber sav' in şehir veya şehir hükmünde bir yer dışında Cuma namazının kılınmayacağına dair hadisine dayanmaktadır (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 179). Kaynaklarda geçen bu şehir şartının günümüzde, büyük veya küçük yerleşim birimi olarak anlaşılması gerekir. Zira Hz. Peygamber sav ilk cuma namazını, Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Salim b. Avf oğullarının ikamet ettiği Rânünâ denilen bir vadide kıldırmıştır (İbn Hişâm, es-Sire, I, 494). Ayrıca Hz. Peygamber sav "Bir yerleşim biriminde, sadece dört kişi bulunsu bile, cuma namazı kılmak farzdır." (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 255) buyurmuştur. Buna göre, gerekli sayıda cemaatin bulunduğu köy, belde, şehir gibi büyük veya küçük tüm yerleşim birimlerinde kılınan cuma namazı sahihtir. Şu kadar var ki, nerede kılınırsa kılınırsın dinen yetkili mercilerden izin alınması gerekir.

279. Cuma namazı en az kaç kişiyle kılınabilir? Cuma namazının sahih olması için cemaatin şart olduğu konusunda ittifak bulunmakla birlikte, gerekli asgarî sayı hususunda farklı görüşler öne sürülmüştür. İ. Ebü Hanife ve İ. Muhammed'e göre, imamın dışında en az üç; İ. Ebü Yüsuf'a göre iki kişinin bulunması gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, 11, 58). Her ne kadar İ. Şâfiî kavli ceditinde Cuma namazının sahih olması için kırk kişinin bulunması şart koşulmuşsa da kavli kadiminde imam dahil üç kişinin bulunması yeterli görülmüştür. Hanbeli mezhebine göre ise en az kırk kişi bulunmalıdır (Nevevi, el-Mecmu', IV, 487; Zekeriyâ el-Ensâri, el-Gurer, II, 8; İbn Kudame, el-Muğni, II, 202-203). Mâlikilere göre ise on iki kişinin bulunması şarttır (Haraşi, Şerhu Muhtasar, II, 76-77). Hz. Peygamber'in Medineye hicretinden önce Nakiul-Hadamat'ta kılınan cuma namazında kırk kişi hazır bulunmuştu (İbn Mâce, ikâme- tus-Salât, 78). Ancak daha az kişi ile kılındığı da bilinmektedir. Nitekim Hz. Peygamber sav'in emri ile Mus'ab b. Umeyr Medine'de 12 kişiye cuma namazını kıldırıştır (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 255). Yine Resûlullah sav, cuma namazını kıldırırken, ticaret kervanının geldiğini haber alan cemaatten on iki kişi dışında hepsinin dışarı çıktığı rivayeti de sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhâri, cumua, 38). Öte yandan Hz. Peygamber sas bir yerleşim biriminde sadece dört kişi bulunsu bile, cuma namazının farz olduğunu bildirmiştir (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, IN, 255). Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'den sav gelen rivayetler, biri imam olmak üzere en az dört kişinin bulunduğu yerde cuma namazının kılınabileceğini göstermektedir. Bu da cuma namazının kılınabilmesi için gerekli kişi sayısının alt sınırını belirler.

280. Cuma namazında iç ezanı okumanın hükmü nedir? Cuma günü öğle vaktini bildiren ezan, Hz. Peygamber sas döneminde cami içinde hatip minbere çıktıktan sonra okunan iç ezandı. Bu sebeple cuma günü hutbeden önce okunan iç ezanın, hatibin huzurunda olması hutbenin sünnetlerindendir. Hz. Osman döneminde şehrin genişlemesi ve iç ezanın her tarafta duyulmaması üzerine, namaz vaktinin girdiğinin bildirilmesi maksadı ile

dışarıda ezan okutulmaya başlandı. Hz. Peygamber'in sas, uygulaması olan iç ezanın da okunmasına devam edildi (Kâsâni, Bedâr, 1, 152).

281. Bülüğa ermeyen çocukların hutbe okuması caiz midir? Bâliğ olmayan ancak âkil olan çocuk, yetkili merciin izniyle hutbe okuyabilir, fakat namazı yetişkin birinin kıldırması gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 39; Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, 1, 254).

282. Hutbede Hz. Peygamber'in sav adı geçtiğinde salavat getirilebilir mi; yapılan duaya âmin denilebilir mi? Cuma namazında hutbe okunurken cemaatin konuşmayıp dinlemesi, selam alıp vermemesi, nafîle namaz kılmaması gerekir. Konu ile ilgili olarak Resûl-i Ekrem (sas), "Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına (yalnızca) "dinle" desen (bile yine) boş, lüzumsuz konuşmuş olursun." (Buhâri, Cumua, 36) buyurarak hutbenin dinlenmesi hususundaki hassasiyetini dile getirmiştir. Hutbe okunurken camiye gelen kimse, ilk sünneti kılmayıp oturmalı ve hutbeyi dinlemelidir (Kâsâni, Bedâr, 1, 264; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 36; Alâüd- din, el-Hediyyetü'l-"Alâiyye, s. 119). Resûlullah 'ın uygulamasını göz önüne alan alimlere göre hatibin, ikinci hutbede müminler için af ve mağfîret dilemesi, afiyet ve esenlik içinde olmaları için dua etmesi menduptur. Hatibin minbere çıkışından namaz bitinceye kadar geçen süreyi bir bütün olarak değerlendiren Hanefiler, namaz yasaklarını hutbede de esas adıklarından, hatibin dikkatle dinlenmesi, cemaatin konuşmaması, selam alıp vermemesi, nafîle namaz kılmaması gerektiğini, ancak hutbede dua edilirse "âmin" demenin veya Hz. Peygamber sav'in adı geçince sessizce salât-ü selam okumanın caiz olduğunu söylemektedirler (Kâsâni, Bedâr 1, 264; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 36). Fakat sesli bir şekilde "âmin demek doğru değildir (Alâüddin, el-Hediyyetü'l-"Alâiyye, 5. 119).

283. Hutbede Türkçe dua edilebilir mi? Duanın belli bir dilde yapılması şart değildir. Çünkü dua kulun Yüce Allah'a yönelmesi, O'na yalvarması ve O'ndan istemesidir. Dolayısıyla kişinin ne istediğini bilecek şekilde kendi diliyle dua etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Ancak Kur'an-ı Kerim'de yer alan veya Hz. Peygamber sav den gelen duaların mümkün olduğunca kendi asli şekilleriyle yapılması daha uygundur. Bu itibarla hutbe dualarının da asli biçimleriyle yapılmasına gayret edilmelidir. Bununla birlikte ikinci hutbenin sonunda, cemaatin anlayabileceği dilde dua yapılmasına da bir engel bulunmamaktadır.

284. Cuma hutbesinde yapılan duaya "amin" demek caiz midir? Âlimler, cuma hakkındaki hadisleri ve Resûlullah'ın uygulamasını dikkate alarak hutbenin rükünlerini, şartlarını ve adabını tespit etmişlerdir (Kâsâni, Bedâiu's-sanâi, 1, 196). Hatip hutbe verirken cemaatin konuşmasının doğru olmadığını ifade eden hadisler vardır (Buhâri, Cumua, 36; Müslim, Cumua, 11; Muvatta, Cuma, 6; Ebü Dâvûd. Salât, 237; Tirmizi, Salât, 256; Nesâi, Cumua, 22). Hanefî ve Şâfiiler bu hadislerle dayanarak zaruret olmadıkça hutbe esnasında konuşmayı mekruh; Hanbeli ve Mâlikiler haram kabul etmişlerdir (Kâsâni, Bedâiu's-sanâi, II, 198; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 429-430) Diğer taraftan yine Resûlullah sav'in uygulamasını dikkate alan âlimler hutbede müminlere dua etmenin mendup veya rükün olduğunu söylemişlerdir (Kâsâni, Bedâiu's-sanâi, II, 196) Buna göre, hutbenin dinlenmesi, bu esnada başka işlerle uğraşılması, konuşulmaması gerekir. Ancak, Hz. Peygamber 'in ismi anıldığında sessizce salavat okunması, hatibin duasına âmin denmesi, konuşma sayılmadığından, bunların yapılmasında sakınca yoktur (Bkz. Kâsâni, Bedâiu's-sanât, I, 264; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 35).

285. Cuma namazında hutbeye yetişemeyen kimsenin namazı geçerli midir? Cuma namazında hutbe, namazın sahih olmasının şartlarından biridir. Hutbe okunmadan kılınan bir cuma namazı sahih değildir. Bu nedenle hutbe okunurken en az bir erkeğin hazır bulunması gerekir. Ancak cuma kılabilmek için hutbeye yetişmek ve dinlemek şart değildir. Buna göre, mazeretine binaen okunan hutbeye yetişemeyen veya hutbeyi duymayan kişinin kıldığı cuma namazı sahih olur. Hutbeyi dinlemeye yetişemeyen kimse, cuma namazının ikinci rekâtına bile yetişse, imam selam verdikten sonra ayağa kalkıp bir rekât daha kılarak cuma namazını tamamlar (İbnü'l-Hümâm, Feth, 11, 63).

286. Cuma namazına selamdan önce yetişen kimse, selamdan sonra kılmadığı rekâtları nasıl kılmalıdır? Cuma namazına imam selam vermeden önce yetişen kimse bu namaza yetişmiş olur. Bu kişi imamın selam vermesinden sonra namazını kendisi tamamlar. İmamın selamından sonra camiye gelen kimse ise namaza yetişmemiş olur (Kâsâni, Bedâr I, 267) Cuma namazının bir rekâtına yetişen kişi imamın selamından sonra, ayağa kalkarak bir rekât daha kılar ve selam verir. Kendi başına kıldığı bu rekâtta Sübhâneke, besmele, Fâtiha ve zammı sure okur. İmama teşehhüde yetişen kimse, imamın selamından sonra ayağa kalkar ve iki rekât kılarak selam verir ve böylece cuma namazını tamamlamış olur. Cuma namazına yetişemeyen kimse o günkü öğle namazını kılarken, bayram namazına yetişemeyen ise namazı kaçırmış olup başka bir namaz kılması da gerekmez. Mâlikî ve Şâfiilere göre ise, cumaya yetişmiş sayılabilmek için en az bir rekâtı imamlarla birlikte kılmak gerektiğinden, imam ikinci rekâtın rükûdünden doğrulduktan sonra yetişen kimse, namazını öğle namazı olarak dörde tamamlar (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 419; Haraşi, Şerhu Muhtasar, II, 84).

287. Kadınların cuma namazı kılmaları zorunlu mudur? Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve mukim (misafir olmayan) erkeklere farzdır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar cuma namazı ile yükümlü değildirler. Ancak kılmaları hâlinde geçerli olur ve ayrıca öğle namazı kılmaları gerekmez. Hz. Peygamber “Cemaatle Cuma namazı, her Müslüman'a farzdır. Ancak, köle, kadın, çocuk ve hastaya farz değildir.” (Ebü Dâvüd, Salât, 217; İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, II, 550; Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 246) buyurmuştur. Asr-ı saadetten günümüze kadar bütün alimler, cuma namazının kadınlara farz olmadığına ittifak halindedir (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 59; Nevevi, el-Mecmû", IV, 483-484; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 216), Esasında bu, onlar için mahrumiyet değil bir muafiyettir. Diledikleri takdirde, camiye gidip cemaatle cuma namazı kılmalarına her hangi bir engel yoktur. Hatta hutbe ve vaazlardan istifade edebilmeleri için cuma namazlarına devam etmeleri tavsiye edilebilir.

288. Cumaya gitmeyen kadın veya erkekler Cuma namazı kılınmadan önce öğle namazı kılabilirler mi? Kadınlar ve kendilerine cuma namazı farz olmayan hasta vb kimseler vakit girdikten sonra, imam cuma namazını bitirmeden önce kendi evlerinde öğle namazını kılarılarsa bu namaz geçerli olur. Kendilerine cuma namazı farz olmayan bu gruptakilerin şehirde veya şehir hükmündeki bir yerde öğle namazında cemaat yapmaları mekruhtur; kendi başlarına kılmalıdırlar. Cuma namazı farz olanlar ise özürsüz olarak cumaya gitmeyip imam cuma namazını bitirmeden evlerinde öğle namazını kılarılarsa Hanefilere göre bu namaz geçerlidir, fakat cumaya gitmediği için günahkâr olurken, diğer üç mezhebe ve Hanefilerden İ. Züfer'e göre kıldığı öğle namazı geçersizdir. Bu kimse öğle namazını, cuma namazı kılındıktan sonra tekrar kılmalıdır (Merğînâni, el-Hidâye, II, 115-117; Halebi, es-Sağir, s. 321).

289. Açık alanlarda cuma namazı kılınabilir mi? Âlimlerin çoğunluğuna göre cuma namazı, yerleşim yerlerindeki camilerde veya yakınlarındaki açık alanlarda kılınabilir. Cuma namazının yerleşim yerinde kılınmasını gerekli gören Mâlikiler, aynı zamanda bunun camide eda edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 159-160; Mevâk, et-Tâc, II, 520; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 419; Kâsânî, Bedât, I, 259- 261; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 202-209). Şu var ki, nerede kılınırsa kılınsın dinen, yetkili merciden izin alınmalıdır

290. İş yeri ve apartmanlardaki mescitlerde cuma namazı kılınabilir mi? Girmek isteyen her müslümana açık olmak ve dinen yetkili mercilerden izin alınmak kaydı ile iş yeri ve apartmanların namaz için ayrılan bölümlerinde cuma namazı kılınabilir.

291. Cemaatin çoğalması için cuma namazı geciktirilebilir mi? Cuma namazının vakti, öğle namazının vaktidir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 274). Cuma namazı bu vakit içinde kılındığı takdirde geçerli olur. Namazların vaktin başlangıcında kılınması daha faziletli olmakla birlikte, daha çok cemaatin katılımını sağlamak amacıyla biraz geciktirilmesinde sakınca yoktur. Buna göre, cemaatin durumu veya mesai saatleri dikkate alınarak cuma namazının, cemaatin daha çok iştirak edebileceği saatte kılınması caizdir, hatta bunun daha uygun olacağı söylenebilir.

292. Cuma günü ve cuma namazı vaktinde çalışmanın ve bu vakitte elde edilen kazancın hükmü nedir? Cuma namazı; Kitap, Sünnet ve icma ile sabit olup, hutbeyi de içeren, cemaatle kılınan iki rekâtı ve diğer namazlardan farklı özellikler taşıyan ve her mükellefin yerine getirmesi gereken farz-ı ayın bir namazdır (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 271-272) Allah Teala, cuma vaktinde çalışma ve alışveriş ile ilgili, “Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağın yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınıncaya kadar yeryüzüne dağılın, Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.” (Cum'a, 62/9-10) buyurmaktadır. Ayetten anlaşıldığına göre, cuma namazından önce ve sonra çalışmak ve alışveriş yapmakta bir sakınca yoktur. Ancak cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışverişi terk etmeleri ve camiye gitmeleri gerekir. Bu itibarla cuma namazı kılmakla yükümlü olmayanlar, alışveriş yapabilirler. Cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışveriş ile meşgul olmaları tahrimen mekruhtur; ancak yapılan alışverişle elde edilen kazanç helaldir. Ayrıca cuma namazı ile mükellef bir tüccarın, iş yerinde cuma namazıyla mükellef olmayan bir kimseyi çalıştırmasında ve bu şekilde kazanç elde etmesinde bir sakınca yoktur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 41).

293. İş vaktinin cumaya denk gelmesi, cuma namazını kılmamak için geçerli bir mazeret olabilir mi? Cuma namazı hür, mazereti olmayan ve mukim olan her müslüman erkeğe, farz-ı ayındır (Cum'a, 62/9). Ayrıca hadis kaynaklarında cuma namazının fazileti, kuvvetli bir farz olduğu ve bu namazı özürsüz olarak terk etmenin büyük günah olduğu konusunda sahih hadisler bulunmaktadır: “Önemsemeyerek üç cumayı terk edenin kalbini Allah mühürler.” (Ebü Dâvüd, Salât, 212; İbn Mâce, İkametü's-salât, 93; Tirmizi, Salât, 247; Nesâî, Cumua, 2) “Birtakım kimseler, ya cuma namazını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerini mühürler ve artık gafillerden olurlar.” (Müslim, Cumua, 40; Nesâî, Cumua, 2) Bu hadis-i şerifler, cuma namazını terk etmenin bir müslüman için ne kadar sakıncalı olduğunu ifade etmeye yeterlidir. Dinimize göre hasta ve yolcu olanlarla, stratejik önemi haiz yerlerde hizmet verenler hariç, akıllı ve ergenlik çağına gelmiş her müslüman erkeğe cuma

namazı kılmak farzdır. Hürriyeti kısıtlanmış veya namaza gitmesi nedeniyle işinden olma ihtimali olan kimse için bu durum geçici bir mazeret sayılır.

294. Aralıksız çalışan iş yerlerindeki kişiler cuma namazlarına nöbetleşe gidebilirler mi? Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerim'de, "Öyle kimseler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyar. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar." (Nûr, 24/37) buyrulmuştur. İşverenin ya da iş yerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, cuma ve günlük dini görevleri olan namazlarını, hiç değilse farzlarını kılabilmek imkânını sağlaması gerekir. Bununla birlikte işçinin ve memurun da namazı bahane ederek mesaisini suistimal etmemesi ve çalıştığı yerde namaz kılması için iş disiplini ve düzeni açısından işverenin veya amirlerin iznini alması lazımdır. İçinde bulundukları konum gereği Cuma namazı kılma imkânı bulamayanlar o günkü öğle namazını kılarlar. Bu itibarla iş yerinde çalışanların sadece bir kısmına izin veriliyorsa izin verilenler Cuma namazına giderler; diğerleri o günkü öğle namazını kılarlar.

295. Cezaevinde mahkum birinin cuma namazı kıldırması caiz midir? Cezaevindeki mahkumlar cuma namazı kılmakla mükellef değildir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 28-29). Kılamazlarsa günahkâr olmazlar. Ancak öğle namazını kılmakla yükümlüdürler. Bununla birlikte cuma namazı kılabilirlerse, mahkum da olsa kıldırması caizdir.

296. Teşrik tekbirlerinin dini hükmü nedir, bu tekbirleri kimler ne zaman getirir? Hz. Peygamber'in (sas), kurban bayramının arefe günü sabah namazından başlayarak bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar, ikindi namazı da dâhil olmak üzere farzlardan sonra teşrik tekbirleri getirdiğine dair rivayetler vardır (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 315; Dârekutni, es-Sünen, II, 439, 440) Buna göre Hanefilerde tercih edilen görüşe göre arefe günü sabah namazından bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar 23 vakit, her farzın ardından teşrik tekbiri getirmek, kadın erkek her Müslüman'a vaciptir. Teşrik günlerinde kazaya kalan namaz aynı günlerde kaza edilirken teşrik tekbirleri de getirilirken, teşrik günleri çıktıktan sonra kaza edilmeleri hâlinde tekbir getirilmez. Namaz kaza edilmedikçe tekbirler kaza edilmez (Serahsi, el-Mebsût, II, 43-44; İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 82) Şâfiî mezhebine göre ise teşrik tekbirleri sünnettir (Mâverdi, el-Hâvi, II, 500-501).

297. Kadınlar bayram namazı ile sorumlu mudur? İslam âlimlerinin ittifakına göre kadınlar, cuma ve bayram namazlarıyla yükümlü değildirler (Semerkandi, Tuhfe, II, 161, 166; Halil, Muhtasar, 45, 47; İbn Rüşd, Bidâye, I, 157; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 462) Ancak Hz. Peygamber sav kadınları bayram namazına katılmaya teşvik etmiştir (Buhârî, İdeyn, 15, 21; Hac, 81; Müslim, Salâtü'l-ideyn, 1-3, 10-12). Bu itibarla kadınlar, şartların elverişli olması hâlinde cuma ve bayram namazlarına katılabilirler.

Seferilik ve Namaz

298. Vatan-ı asli, vatan-ı ikâmet ve vatan-ı süknâ ne demektir? İslam, namaz ve oruç gibi ibadetlerin eda edilmesinde yolcularla ilgili bazı özel hükümler getirmiştir. Buna göre dinen yolcu (seferi) sayılan kimselerin dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılmaları, Ramazan orucunu erteleyebilmeleri bu hükümlerdendir. Dinen yolcu sayılabilmeleri için temel ölçütü vardır. Bunlardan biri mekân, diğeri ise mesafedir. Bir kimsenin bulunduğu yer, ya "vatan-ı asli", ya "vatan-ı ikâmet", ya da "vatan-ı süknâ"dır. Vatan-ı asli: Asli yerleşim yeri demektir. Bir insanın doğup yaşadığı yer veya çalışmak üzere yerleşip geçimini sağladığı, ev alıp çoluk çocuğu ile yerleştiği yerdir. Vatan-ı ikâmet: Yerleşmek maksadı olmaksızın on beş günden fazla kalmak üzere bulunduğu ve asli vatanından en az doksan km. uzaklıktaki yerdir. Vatan-ı süknâ: Bir kimsenin on beş günden az bir süre kalmak niyetiyle bulunduğu, asli ya da ikâmet vatanından en az doksan km uzaklıktaki yerdir (Haddâd, el-Cevhera, I, 104). Bunlar Hanefi mezhebine göre olup, Şafiilerde ise seferi sayılabilmek için yaklaşık 90 km bir mesafeye gitme niyeti ile yola çıkılmış olmalı ve gidilen yerde, giriş ve çıkış günleri hariç dört günden az kalınmalıdır. Dört gün ya da daha fazla kalınmaya niyet edilmesi hâlinde seferilik hükmü biter (Remli, Nihâyetü'l-muhtâc, I, 257).

299. Seferiliğin başlangıcı nasıl belirlenir? Dinen sefer sayılacak mesafedeki bir yere gitmek üzere yola çıkan kişi, yaşadığı yerleşim yerinin meskûn mahallinden çıkınca misafir hükmünde kabul edilir. Bu kimse yolculuk hükmü ve ruhsatlarından yararlanmaya başlar (Merğînâni, el-Hidâye, I, 101). Buna göre, yolculuğa başlayıp şehrin meskûn mahallinden çıkan kimse dört rekâtı farz namazları iki rekât olarak kılar. Günümüzde şehirler genişlemiş, İstanbul'da olduğu gibi, iki ucu arasındaki mesafe neredeyse sefer mesafesi olacak kadar uzamıştır. Bu nedenle İstanbul gibi büyükşehirlerde yaşayanlar, yolculuğa kendi araçlarıyla çıktıklarında, ikamet ettikleri ilçenin belediye sınırlarını geçtikleri andan itibaren seferi sayılırlar. Yolculuğa otobüs, tren, uçak ve gemi gibi umumi vasıtalarla çıkılması hâlinde ise seferiliğin başlangıç noktası olarak otogar, gar, havalimanı ve limanlar esas alınabilir.

300. Seferi kişi namaz kıldırabilir mi? Seferi kimse, hem seferi, hem de mukim cemaate imamlık yapabilir. Seferi kişi dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılacağı için mukim cemaate namaz kıldıracağı zaman, namaza başlamadan önce, “Ben seferiyim, ikinci rekâtın sonunda selam vereceğim. Ben selam verince siz selam vermeksizin kalkıp namazınızı tamamlayınız.” şeklinde cemaati uyarması, karışıklığı önlemek bakımından uygun olur (Kâsâni, Bedâr, 1, 101-102; Merğînâni, el-Hidâye, II, 104,105). Nitekim Hz. Peygamber (berisas), Mekke'nin fethinden sonra Mekke'de kaldığı sürece namazları kısaltarak kıldırılmış ve “Biz misafiriz, siz namazlarınızı tamamlayınız.” (Ebü Dâvüd, Salâtü'l-müsâfir, 10) buyurmuştur. Hz. Ömer (ira) de aynı şekilde, Mekke'ye geldiği zaman dört rekâtlı farzları iki rekât olarak kıldırılmış ve mukim cemaate, “Mekkeliler! Namazınızı tamamlayınız; biz misafiriz.” (Muvatta, Kasru's-salât, 19) demiştir.

301. Seferi bir kimse mukim imamın arkasında namazını nasıl kılar? Seferi kimse, mukim imama uyarsa namazını tam kılar (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 269). Zira Hz. Peygamber sav “İmam kendisine uyulsun diye imam olmuştur.” (Buhâri, Salât, 18) buyurarak, cemaatin namazının, imamın namazıyla aynı olması gerektiğini ifade etmiştir. Seferi kişi, vakit içinde mukim imama uyup namazını imamlarla beraber tamamlamadan selam verirse, kıldığı bu namaz geçerli olmaz. Bu durumda namazı geçersiz olan kimse, aynı namazı yeniden tek başına kılarken dört rekât olarak değil iki rekât olarak kılar.

302. Seferi iken kılınamayan namazların kazası nasıl yapılır? Namazlar, vaktinde kılındığında nasıl kılınması gerekiyor idiye aynı şekilde kaza edilirler. Buna göre yolculuk hâlinde kazaya kalan dört rekâtlı namazlar, ister yolculuk (sefer) hâlinde, ister yolculuk sona erdikten sonra kaza edilsin, ikişer rekât olarak kaza edilirler. Aynı şekilde yolculuk hâli dışında kazaya kalan bir namaz, yolculuk sırasında kaza edilmek istendiğinde dört rekât olarak kılınır (Merğînâni, el-Hidâye, 11, 106-107). Şâfiilere göre ise seferde kılınmamış bir namaz ikamet hâlinde dört rekat olarak kaza edilir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 396).

303. Gemiyle seyahat edenler namazlarını nasıl kılarlar? Gemi gibi üzerinde ayakta durulabilen vasıtalarda asıl olan, namazı ayakta ve kibleye dönerek kılmaktır. Baş dönmesi gibi sebeplerle ayakta kılmak mümkün olmadığına gemide oturarak farz namaz kılınabilir ve imkân varsa imâ etmeyip öncelikle rükû ve secde olarak kılınır. Namaza başlarken mümkünse kibleye doğru dönülür, gemi yön değiştirdikçe kişinin kendisinin de kible tarafına dönmesi gerekir. Binek hayvandan farklı olarak, gemide cemaat yaparak da namaz kılınabilir (Kâsâni, Bedâr, 1, 109-110).

304. Ulaşım araçlarında farz veya nafil namazlar kılınabilir mi? Otomobil, otobüs, uçak ve tren gibi ulaşım araçlarında nafil namaz kılmak caiz ise de, normal durumlarda farz namazların kılınması uygun görülmemiştir. Çünkü söz konusu ulaşım araçlarında namaz kılındığı takdirde namazın kıyam, rükû, secde ve istikbâl-i kible gibi farzlarını yerine getirme imkânı yoktur. Nitekim Resûlullah sav nafil namaz kılarken, hangi istikamete dönerse dönsün bineği üzerinde namaz kılar. Farz namaz kılmak istediğinde ise bineğinden iner ve kibleye dönerek namazını kılar (Buhâri, Salât, 31). Cana ve mala zarar gelme korkusunun bulunduğu hâllerde veya yerin çamurlu olması, namaz kılacak uygun bir yerin bulunmaması gibi zaruret hâllerinde, binek üzerinde farz namaz kılmak da caiz görülmüştür (Kâsâni, Bedâr, 1, 108). Hz. Peygamber ve müctehit imamlar dönemlerindeki nakil araçları sadece hayvan ve gemi idi ve genelde insanlar kendi hayvanları ile seyahat ederler ve diledikleri zaman durup, istedikleri zaman yollarına devam edebilirlerdi. Onun için, namazı hayvan sırtında kılma zorunlulukları yoktu. Gemide seyahat edenler ise, gemi duruyor ise normal yerde kıyorlarmış gibi, kibleye dönerek rükû ve secdeyi yaparak namazlarını kılarlardı. Gemi hareket hâlinde ise, yapabiliyorlarsa ayakta rükû ve secdeyi yaparak, geminin hareketine göre kibleye doğru dönerek kılarlar, buna güçleri yetmezse oturdukları yerde rükû ve secdeyi yaparak kılarlardı (Semerkandi, Tuhfe, II, 156; Kâsâni, Bedâr, 1, 109). Günümüzde, otobüs, tren ve uçak ile seyahat edenler, namazlarını ayakta ve kibleye dönerek kılmaları genellikle mümkün olmadığından, oturdukları yerde ima ile kılabilirler. Bununla birlikte namazlarını yolculuk öncesinde veya sonrasında ya da mola yerlerinde cem ederek de kılabilirler, fakat burada da otobüs firmalarının mola zamanını namaz vakitlerine denk getirmeleri tavsiye edilir. Cem, yalnızca öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazları arasında olabilir. Öğle ile ikindinin cemi, ikindiye öğle vaktinde öğle namazından sonra (cemr-i takdim) ya da öğleyi ikindi vaktinde ikindi namazının öncesinde kılmak (cemr-i tehir) şeklinde yapılabilir. Akşam ile yatsının cemi de yatsıyı akşam vaktinde akşam namazından sonra (cemr-i takdim) ya da akşamı yatsı vaktinde yatsı namazından önce kılmak (cemr-i tehir) şeklinde yapılabilir. Cem edilecek namazlar ara verilmeksizin peş peşe kılınır. Ayrıca cemr-i takdim hâlinde birinci namaza başlarken, cemr-i tehir hâlinde ise birinci namazın vakti içinde cem yapmaya kalben niyet edilir.

305. Çalışmak üzere bir şehre giden fakat ailesini oraya götürmeyen kimse namazlarını seferi mi yoksa mukim olarak mı kılar? Kişinin doğup büyüdüğü yere veya çalışıp geçimini sağladığı, çoluk çocuğu ile yerleştiği ve sürekli kalmaya niyet ettiği yere vatan-ı asli denir. Vatan-ı asli, ancak başka bir yeri vatan-ı asli edinmekle değişir. Kişi başka bir yere göç edip eşini ve çocuklarını buraya naklederek yerleşirse burası vatan-ı aslisi olur. Önceki vatani, vatan-ı asli olmaktan çıkar. Daha sonra buraya (eski vatanına) misafir olarak (15 günden kısa

süreliliğine) gelirse dört rekâtlı farz namazlarını iki rekât olarak kılar. Ni- tekim Hz. Peygamber sav ve arkadaşları Medine'ye yerleştikten sonra Mekke'ye gittiklerinde 4 rekâtlı farz namazları iki rekât olarak kılmışlardır (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 212-213). Bir kimsenin doğduğu, evlendiği, yerleşmeye karar verdiği yeri terk etmeyi düşünmeyerek; öğrencilik, işçilik ve askerlik gibi geçici sebeplerle uzunca bir zaman oturduğu veya yolculuğa çıkıp en az on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerler ise ikamet vatanıdır. İkamet vatanında namazlar mukim olarak kılınır. Hanefilere göre burada 15 günden az kalacaksa, namazlarını kısaltarak kılar (Haddâd, el-Cevhera, 1, 104).

306. İş gereği hafta içi başka bir şehirde çalışıp hafta sonları evine dönen kişi çalıştığı yerde seferi olur mu? Sürekli gidip geldiği iş yeri en az 90 km uzakta olan ve iş yerinin bulunduğu yerde her defasında Hanefilerde 15, Şâfiilerde 4 günden az kalan kişinin, iş yerinin bulunduğu şehirde otel, misafirhane vb. bir yerde kalıyorsa orada seferi sayılır. Kendi mülkiyetinde veya kiraladığı bir meskende kalıyorsa, iş yerinin bulunduğu yerde seferi olmaz (bkz. İbn Âbidin, Reddül-muhtar, II, 614; Bilmen, İlmihal, s. 163).

307. Birden çok yerde evi olan kişi, buralara gittiğinde seferi olur mu? Bir kimsenin esas memleketinden ayrı olarak, on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yer vatan-ı ikamettir. Dini görevleri yapma konusunda vatan-ı ikâmetle vatan-ı asli arasında fark yoktur. Yani vatan-ı ikâmette olan kişi de misafire ait olan dini kolaylıklardan yararlanamaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtar, II, 614-616). Fıkıh kaynaklarındaki bir görüşe göre; iki yerde de kullandığı evi bulunan kimse herhangi birine gittiğinde mukim olur (bkz. İbn Âbidin, Reddül-muhtar, II, 614; Bilmen, İlmihal, s. 163). Buna göre bir yerde kullandığı evi olan kimse oraya gittiğinde seferi sayılmaz. Günümüzdeki bazı yaklaşımlara göre kişinin yazlığının olduğu yer de asli vatanı gibidir. Kendisine ait yazlık, kışlık evinin, devre mülkünün olduğu yerlerde namazlarını tam kılar.

308. Anne babasının yaşadığı beldeye giden kişi seferi olur mu? Yetişkin bir kimse doğup büyüdüğü, ya da temelli yaşamak üzere yerleştiği asli vatanını terk edip sürekli yaşamak üzere başka yere yerleşirse burası onun asli vatanı olur ve bu durumda önceki yer vatan-ı asli olmaktan çıkar. Eski asli vatanında anne-babasının veya yetişkin çocuklarının bulunması durumu değiştirmez. Tercih edilen görüş budur (İbn Âbidin, Reddül-muhtar, II, 614-615). Buna göre bir kimse sürekli yaşadığı vatanından ayrılıp, ziyaret vb. amaçlarla 90 km. ve daha uzak yerde yerleşik olan anne-babasının yanına giderse, seferilik hükümlerine tabi olur. Dolayısıyla gittiği yerde Hanefilere göre 15, Şâfiilerde 4 günden daha az kalmaya niyet ettiği takdirde seferi olur (Mevsili, el-ihitiyâr, 1, 268).

Vitir Namazı ve Farzlarla Birlikte Kılınan (Revatib) Sünnetler

309. Vitir namazı nedir, nasıl kılınır? Vitir namazı, yatsı namazından sonra kılınan, Hanefilere göre üç rekâtlı vacip bir namazdır. Vitir namazının her rekâtında Fâtiha ve ardından zamm-ı sure okunur. İkinci rekâtın sonunda oturularak sadece tahiyyât okunur. Üçüncü rekâtta kıraat tamamlandıktan sonra eller kaldırılarak tekbir alıp kunut duaları okunur. Vacib olan bu namaz yatsı namazı kılındıktan sonra sabah namazının vakti girinceye kadar kılınabilir. Zira Hz. Peygamber sav “Vitir namazını yatsı namazı ile tan yerinin ağarması arasında kılın.” (Ebü Dâvüd, Vitir, 1; Tirmizi, Salât, 220; İbnü'l-Hümmam, Feth, I, 426) buyurmuştur. Uyanabilecek olan kimsenin vitir namazını gecenin sonunda (imsak vaktinden bir müddet önce) kılması daha faziletlidir (Müslim, Salâtü'l-müsafirîn 162; Tirmizi, Salât, 222). Uyanamayacağı endişesi olan kimsenin, uyumadan önce kılması uygun olur. Vaktinde kılınamayan vitir namazının kaza edilmesi vaciptir (İbnü'l-Hümmam, Feth, I, 426). Diğer mezheplerde vitir namazı kılmak sünnettir (İbn Kudâme, el-Muğni, II, 591-594).

310. Vitir namazının delili nedir? Mezhepler arasında vitir namazı hakkında neden farklılıklar vardır? Hz. Peygamber sav, “Vitir her Müslüman üzerine bir vazifedir.” (E.Dâvüd, Vitir, 2; Nesâi, Kıyamu'l-eyl, 40) buyurmuş, gecenin son namazının, tek sayılı rekâtlarla (vitir) olmasını tavsiye ve teşvik etmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 148). Vitir namazının Hz. sünnetle sabit olduğu konusunda ihtilaf olmamakla birlikte; hükmü, rekât sayısı, kılınma şekli ve kunut dualarıyla ilgili bazı görüş ayrılıkları vardır ki bu da ilgili rivayetlerin farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Hanefi mezhebine göre vitir namazı, Hz. Peygamber sürekli kıldığı ve zanni olmakla birlikte kesin ifadeler taşıyan bir delille emredildiği için “vacip” kabul edilmiştir (Kâsâni, Bedâi, I, 270; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 40). Diğer mezheplere göre ise vitir, “sünnet” namazlardandır (İbn Kudâme, el-Muğni, II, 591-595).

311. Vitir namazının üçüncü rekâtında eller niçin kaldırılıp tekrar bağlanır? İbadetler “tevkifi olarak, (Allah'ın emrettiği ve Hz. Peygamber sav'ın tarif ettiği gibi) eda edilir. Vitir namazında kunuttan önce tekbir esnasında ellerin kaldırılıp bağlanması, Hz. Peygamber sav'den gelen rivayetlere dayanmaktadır (Ebü Yüsuf, el-Âsâr, s. 21; Zeylai, Nasbu'r-râye, I, 389-391; Mübârekfûri, Tuhfe, II, 567).

312. Vitir namazının üçüncü rekâtında tekbir almayı unutan kimse ne yapmalıdır? Bir kimse kunut yapmayı unutur ve rüküdan sonra hatırlarsa, ondan kunut düşmüş olur (Kâsâni, Bedâi, 1, 274). Bunun yerine namazın sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar (Alâüddin, el-Hediyyetü'l-"Alâiyye, s. 95).

313. Vitir namazında kunüt duasını okumayı unutan kimse namazını nasıl tamamlar? Sözlükte Allah'a ihlasla kulluk etmek, namaz ve duayı uzatmak, sükût etmek, dua etmek, ibadet kastıyla ayakta durmak gibi anlamlara gelen kunüt, dini bir terim olarak, namazda rüküdan önce veya sonra ayakta dua etmeyi ifade eder. Vitir namazında kunüt duasını okumak vaciptir. Bundan dolayı kunüt duasının terki veya tehirinden dolayı sehiv secdesi yapmak gerekir (Haddâd, el-Cevhera, 1, 92). Vitir namazını kılmakta olan bir kimse, unutarak ya da yanılarak kunüt duasını okumadan rükûya giderse, bu kimse namazına devam eder ve sonunda sehiv secdesi yapar. Ancak bu kişi, rüküdan kalktıktan sonra kunut duasını okursa, sonrasında tekrar rükû yapmadan secdeye gider ve yine namazın sonunda sehiv secdesi yapar (Kâsâni, Bedâr", 1, 274; el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 141).

314. Kunüt duasını bilmeyen ne yapar? Hanefilere göre, vitir namazının üçüncü rekâtında kunüt yapmak vaciptir. Kunütta tekbir alınır ve kunut duaları olarak bilinen "Allahümme innâ neste'inuke" ve "Allahümme iyyâke na'büdü" duaları okunur (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, III, 245; Tahâvi, Şerhu me'âni'l-âsâr, I, 249; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 442). Bu duaları bilmeyen ezberlemeye gayret eder; ancak ezberleyinceye kadar "Rabbenâ âtinâ" duasını okur veya üç defa "Allahümmeğfirli" demekle yetinir. Şâfiî ve Mâlikilere göre ise, sabah namazının ikinci rekâtında, rüküdan sonra kunüt yapılır. Sabah namazında kunüt yapmak Şâfiilere göre sünnet, Mâlikilere göre ise müstehaptır. Şâfiî veya Mâlikî imamın arkasında sabah namazı kılan Hanefî bir kimse, dilerse kunüt duasına katılır, dilerse sessizce bekler (Merğînâni, el-Hidâye, 11, 32,33).

Teravih Namazı

315. Teravih namazının hükmü ve mahiyeti nedir? Rahatlatmak, dinlendirmek anlamlarına gelen terviha kelimesinin çoğulu olan teravih, dini bir terim olarak, Ramazan ayında, yatsı namazı ile vitir namazı arasında kılınan nafile namaz demektir. Resül-i Ekrem sas ashabıyla beraber cemaat hâlinde bu namazı kılmış, onların iştiağını görünce farz olur endişesiyle cemaatle kılmayı terk ederek yalnız kılmaya devam etmiştir (Buhâri, Salâtü't-terâvih, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 177-178). Yine Hz. Peygamber, "Kim inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek Ramazan namazını kılsa, geçmiş günahları bağışlanır." (Buhâri, Salâtü't-Teravih, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 173) buyurarak bu namaza teşvik etmiştir. Bu bakımdan teravih namazı, erkek ve kadınlar için sünnet-i müekkededir. Teravih namazını dört rekâtta bir selam vererek kılmak caiz ise de, iki rekâtta bir selam vererek kılmak daha faziletlidir. Bu namazın her dört rekâtının sonunda bir miktar oturup dinlenmek müstehaptır. Bu dinlenmelerde tehhil (lâ ilâhe illallah demek) ve salavât ile meşgul olunması uygundur.

316. Teravih namazının vakti ne zamandır? Yatsı namazını kılmadan önce teravih kılınsa geçerli olur mu? Teravih ve vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak hem teravih hem de vitir namazı, yatsının farzından sonra kılınır, önce kılınırsa iadesi gerekir. Vakit çıkmışsa; teravihin kazası gerekmez ise de, vitrin kazası gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, 1, 487; Kâsâni, Bedâf, 1, 290).

317. Teravih namazı kaç rekattır? Hz. Peygamber'in sas, kıldığı teravih namazlarının kaç rekât olduğu konusunda, ittifak edilen bir rivayet bulunmamaktadır. Her ne kadar vitir dâhil yirmi üç rekât teravih kıldığı yönünde rivayetler varsa da (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, 111, 395; Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 698) bunlar fukaha tarafından farklı değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu konuda Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber sav'in Ramazandaki gece namazlarıyla ilgili hadisi ve Hz. Ömer'in bu namazı cemaatle kılmaya başlatması haberlerine dayanarak bir sonuca varmaya çalışılmıştır. Bu konudaki haberler şöyledir: Resülullah'ın sav Ramazan'daki gece namazları sorulduğunda, Hz. Âişe, "Resülullah, Ramazan ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir rekâtta fazla (nafile namaz) kılmamıştır." (Buhâri, Teheccüd, 16) demiştir. Başka bir rivayette bu sayı on üç olarak zikredilmektedir (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 123-124). Öncelikle bu hadisin teravih namazı hakkında olduğu konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Diğer taraftan Hz. Âişe'nin, Allah'ın elçisinin Ramazan ayında ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir veya on üç rekât kıldığını belirtmesi, teravih dışında devamlı kıldığı bir gece namazının bulunduğunu göstermektedir ki, Kur'anda da "Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. Umulur ki Rabbin, seni övgüye değer bir makama gönderir." (İsrâ, 17/79) buyurulmaktadır. Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu sorunun, Ramazanda Hz. Peygamber'in diğer ibadetleri gibi, gece namazlarında da bir artış olup olmadığını öğrenme amaçlı sorulduğu, teravihle ilişkili olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Âişe'den rivayet edilen, "Resülullah sas, Ramazan ayında, diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girerdi. Ramazan'ın son on gününde ise çok daha fazla bir gayret gösterirdi. Son on günde, geceyi ihya eder, ailesini de uyandırır." (Buhâri, Fazlu Leyleti'l-Kadr, 5; Müslim, İtikâf, 7, 8) hadisi bunu desteklemektedir. Diğer yandan, bu hadisin teravihin meşru kılınmasından önce mi, yoksa sonra mı olduğu da belli değildir. Öte yandan Hz. Ömer zamanındaki cemaatle kılınan teravih namazlarının rekâtları konusunda

yirmi ve on bir rekât şeklinde iki rivayet vardır (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, III, 392, 394). Kaynaklarımızda Hz. Ömer'in dönemiyle ilgili farklı rivayetler olmakla birlikte daha sonra teravihin yirmi rekât olarak yerleştiği ve günümüze kadar da cemaatle kılınarak böyle devam ettiği ifade edilmiştir (Bkz. İbnü'l-Hümâm, Feth, 1, 485; Ayni, Umde, XI, 126-127; Mâverdi, el-Hâvi, II, 291; Şevkânî, Neylül-evtâr, II, 516, 521). Teravih namazı, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinden günümüze kadar cemaatle yirmi rekât olarak kılınmıştır. Sahabeden kimse buna itiraz etmemiş ve âlimler tarafından da bu şekilde kabul edilmiştir. Günümüzde de, başta ülkemiz olmak üzere pek çok İslam ülkesinde teravih namazı cemaatle 20 rekât olarak kılınmaktadır. Bununla birlikte şunu da ifade etmek gerekir ki, teravih namazı nafîle bir ibadet olduğundan, farz gibi telakki edilmesi de doğru değildir. Bu nedenle, yorgunluk, meşguliyet ve benzeri sebeplerle, teravih namazının evde 8,10,12, 14, 16 veya 18 rekât kılınması hâlinde de sünnet yerine getirilmiş olur. Ancak cemaate iştirak etmeye çalışmak daha iyidir.

318. Teravih namazı tek niyetle kılınabilir mi? Hanefilerde tercih edilen görüşe göre teravih namazı bir bütün olduğundan her iki veya dört rekâtta selam verdikten sonra yeniden niyet etme zorunluluğu bulunmamaktadır (İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 294; el-Fetâva'l-Hindiyeye, 1, 130).

319. Teravih namazını cemaatle kılmanın hükmü nedir? Nafîle namazların tek başına kılınması daha faziletli olduğu hâlde, teravih namazının cemaatle kılınması Hz. Peygamber'in uygulamasıyla sabittir. Nitekim Hz. Peygamber teravih namazını birkaç defa cemaate kıldırması, ancak daha sonra farz olur düşüncesiyle cemaate kıldırımdan vazgeçmiştir (Buhâri, Salâtü't-Teravih, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 177). Hz. Ömer halife olunca, halkın dağınık bir şekilde teravih namazı kıldıklarını görüp, tekrar cemaatle kılınmasının daha uygun olacağını düşünmüş ve sahabeyle istişare ederek bu namazın yeniden cemaatle kılınmasını başlatmıştır. Halkın vecd içinde bu namazı kıldıklarını görünce, "Ne güzel bir âdet oldu" diyerek memnuniyetini belirtmiştir (Buhâri, Salâtü'l-Teravih, 7). Hz. Ali de, bu uygulama sebebiyle "Ömer mescitlerimizi teravihin feyziyle nurlandırdığı gibi, Allah da Ömer'in kabrini öyle nurlandırsın." (Müttaki, Kenzü'l-ummaâl, XII, 576) diye dua etmiştir.

320. Kadınlar teravih namazını camide kılabilirler mi? Hz. Peygamber sas, "Kadınların mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır." (Ebü Dâvud, Salât, 53; Hâkim, el-Müstedrek, 1,327) buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in, kadınların mescide gitmelerine izin verdiği, Ramazan ve Kurban bayramları gibi toplumun beraberce kutladığı sevinçli günlerde onların da bayram sevincini yaşamaları için Bayram namazına gelmelerini teşvik ettiği bilinmektedir (Buhâri, İdeyn 15, 21; Müslim, Salâtü'l-ideyn, 1-3, 10-12) Bununla birlikte Allah Resulü sav camiye gelecek kadınlara birtakım tavsiyelerde bulunmuş; dikkat çekecek şekilde giyinmelerini (Müslim, Libas, 125) ve koku sürünmelerini yasaklamıştır (Müslim, Salât, 141-142). Buna göre kadınların namazlarını evlerinde kılmaları daha faziletli ise de farz namazları ve teravih namazını gerekli hassasiyeti göstermeleri kaydıyla camide cemaatle kılmalarında da bir sakınca yoktur (Zeylai, Tebyin, I, 139, 168; İbn Nüceym, el-Bahr, 1, 380).

Hasta Namazı

321. Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi nasıl namaz kılar? İnsanlar ancak yapabileceklerinden sorumlu olup ,dinimiz, kişiye güç yetiremeyeceği yükü yüklemmez. Hastalığı veren de yükümlülükler yükleyen de Allah'tır. Dolayısıyla kişi gücü neye yetiyorsa onu yapmakla mükelleftir (Hac, 22/78; Fetih, 48/17). Allah Teala, Kur'an-'da, "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar." (Bakara, 2/286) buyurmuştur. Bu ilke, ibadetlerin kişiye gerekliliği konusunda olduğu gibi, ibadetlerin yapılışı ile ilgili konularda da geçerlidir. Mesela, aklı olmayana namaz farz değildir. Buna göre, abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi de olmayan kişi, teyemmüm ederek namazlarını kılar. Ancak kolları ve ayakları sağlam olduğu hâlde, temiz su ve temiz toprak kullanmaktan aciz olan veya ağır hasta olan kişi, kendi başına abdest alıp teyemmüm edemediği gibi bu konuda kendisine yardım edecek birini de bulamıyorsa abdestli olmasa bile, yapabiliyorsa vakte hürmeten namaz kılanların hareketlerini yapar, iyileştiğinde de yine namazlarını kaza eder (Haskefi, ed-Dürri'l-muhtâr, I, 184-185, 423). Şâfi mezhebinde sahih kabul edilen görüş de bu şekildedir (Nevevi, el-Mecmû; 1, 323). Hanbelilere göre ise bu hâldeyken namaz kılınabileceğinden daha sonra kaza edilmesi de gerekmez (İbn Kudâme, el-Muğni, 1, 328). Kolları ve ayakları olmadığı için abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi de bulunmayan kişi, teyemmüm de yapamayacak durumda ise, abdest ve teyemmüm yükümlülüğü yoktur. Kendisini abdestli gibi kabul ederek, kılabilirdiği şekilde namazlarını kılar. Bu namazları daha sonra kaza etmesi söz konusu değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 151, 246-249; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 1, 185, 423).

322. Dizlerinde rahatsızlığı olanların sandalyede namaz kılması caiz midir? Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiş (Bakara, 2/286), gücü aşan durumlar için kolaylaştırma ilkesi getirilmiştir (Bakara, 2/185). Namazın rükünlerini yerine getirmeye engel olan rahatsızlık da kolaylaştırma sebebi sayılmıştır (Ebü Dâvud, Salât, 181). Buna göre; namazı normal şekli ile ayakta kılmaya gücü yetmeyen kimse için asıl olan, namazını oturarak kılmaktır. Böyle bir kişi namazını kendi durumuna göre diz çökerek veya bağdaş kurarak

yahut ayaklarını yana ya da kibleye doğru uzatarak kılar. Nitekim Hz. Peygamber sas, nasıl namaz kılacağını soran hasta bir sahâbiye, “Namazı ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl.” (Buhâri, Taksiru's-salât, 19) buyurmuştur. Buna göre ayakta durabilen ve yere oturabildiği hâlde secde edemeyen kimse namaza ayakta başlar, rüküdan sonra yere oturarak secdeleri imâ ile yapar. Ayakta durabildiği hâlde oturduktan sonra ayağa kalkamayan kişi namaza ayakta başlar, secdeden sonra namazını oturarak tamamlar. Baş ile imâ etmeye gücü yetmeyen kimse Hanefilere göre namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle imâ ederek namaz kılamaz (Merğînâni, el-Hidâye, II, 83-85; Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 260). Ayakta durmaya ve rükü yapmaya gücü yettiği hâlde yere oturamayan kimse namaza ayakta başlar, rüküdan sonra secdeyi tabure ve benzeri bir şey üzerine oturarak imâ ile eda eder. Ayakta durmaya gücü yetmeyen, ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamayan kimse namazı tabure, sandalye ve benzeri bir şey üzerine oturarak kılar, rükü ve secdeleri imâ ile yerine getirir. Unutulmamalıdır ki, kişi Rabbine ibadet ederken hem özde samimi olmalı hem de dinin belirlediği getirmeye özen göstermelidir. Bu sebeple namazını tabure, sandalye ve benzeri şeyler üzerinde kılan müminin ileri sürdüğü mazeretler, kendisini vicdanen rahatlatacak boyutta olmalıdır. Namazı asli şekline uygun olarak kılmaya engel olmayacak derecedeki rahatsızlıklar meşru mazeret olarak görülmemelidir. Öte yandan namaz kılmak amacı ile camilerde sıralar hâlinde sabit oturakların yapılmasının, cami doku ve kültürüyle bağdaşmayacağı da bilinmelidir.

323. Hamile bir kadın namaz kılarken zorlanmakta ise namazlarını oturarak veya imâ ile kılabilir mi? Hamile olan kadın, namazda rükü ve secde yapması kendisine veya karnındaki bebeğe zarar verecekse, aşağıda anlatılanlardan kendisine uygun gelen şekilde namazını kılar. Hastalığından dolayı namazda rükü ve secde yapamayan kişi oturduğu yerden kolayına geldiği şekilde, mesela bağdaş kurarak veya ayaklarını yana veya öne doğru uzatarak oturup namazını kılar. Ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamayan kişi, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını imâ ile kılabilir. Nitekim Hz. Peygamber sas, basur hastalığı olan birinin nasıl namaz kılacağını sorulması üzerine; “Durabilirsen ayakta, gücün yetmezse oturarak, ona da gücün yetmezse yan üstü uzanarak kıl.” (Ebü Dâvüd, Salât, 181) buyurdu. Bu durumda olan bir kimse usûlüne göre, namazını imâ ile kılar. İmâ ile namaz kılan kişi başını rüküda biraz, secdede ise rüküdan biraz daha fazla eğir. Bununla birlikte, vücudun baş ile birlikte eğilmesiyle de imâ yapılmış olur. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği hâlde, rükü ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak imâ edebilir; ancak oturarak imâ etmesi daha uygundur. Baş ile imâ etmeye gücü yetmeyen kimse Hanefilere göre namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle imâ ederek namaz kılamaz (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 260).

324. Bitkisel hayattaki insandan namaz ve oruç ibadetleri düşer mi? Bilinci bir günden fazla yerinde olmayan kişinin namazları düşer. Bu itibarla bitkisel hayata girip bir daha iyileşemeyen de kimse namazlardan sorumlu olmaz. Bilincini bir günden daha az süreyle kaybedenlerin, ayıldıkları zaman namazlarını kaza etmeleri gerekir (Semerkandi, Tuhfe, I, 192). Oruç sorumluluğunun düşmesi için ise, bilinç kaybının bir ay devam etmesi gerekir. Bir aydan daha az olan bilinç kaybında, tutulamayan oruçların kaza edilmesi gerekir (Semerkandi, Tuhfe, II, 350). Ancak bitkisel hayattayken bir ay dolmadan vefat eden kişinin tutamadığı oruçları kaza sorumluluğu yoktur. Dolayısıyla onlar için fidye vermek de gerekmez.

325. İmâ ile namaz nasıl kılınır? Gözle imâ ederek namaz kılınabilir mi? Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiş, gücü aşan durumlar için kolaylaştırma esası getirilmiş olup, hastalık da bu kolaylaştırma sebeplerindendir. Hz. Peygamber (sas, “Namazı ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl.” (Buhâri, Taksiru's-salât, 19) buyurmuşlardır. Rükü veya secde etmeye gücü yetmeyen kimse imâ ile namaz kılar. İmâ, rükü ve secde yerine başla işaret etmek demektir. İmâ ile namaz kılan kişi rükü için başını biraz eğir, secde için ise rüküdan biraz daha fazla eğir. Secdede başını yere koyamayan kimsenin, bir şeyi başına kaldırarak ona secde etmesi caiz değildir. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği hâlde, rükü ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak imâ edebilir; ancak oturarak imâ etmesi daha uygundur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 83-87). Rükü veya secde etmeye gücü yetmeyen, rahatsızlığı sebebiyle ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamıyorsa, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını imâ ile kılabilir. Oturmaya da gücü yetmeyen, sırt üstü yatarak veya yana yaslanarak imâ eder. Hanefilerde imâ mutlaka baş ile yapılmalıdır. Buna gücü yetmeyen kimse namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle imâ olmaz (Merğînâni, el-Hidâye, II, 83-85; Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 260). Hanefilerden Züfer'e ve Şafii mezhebine göre ise başıyla ima edemeyen gözüyle ima ederek kılar, gözle de ima edemezse kalbiyle kılar (kalben kendisini namazda hayal eder ve okuması gereken duaları okur) ve böyle kıldığı namazları kaza etmesi de gerekmez ise de sağlığına kavuşursa kalp ve göz ile kıldığı namazları iade etmesi müstehaptır (Serahsi, el-Mebsût, I, 217, Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 260; Remli, Nihayetu'l-Muhtaç, I, 468-470). Dolayısıyla sadece göz veya kalp ile ima edebilen kimse, Allah ile irtibatını koparmamak için namaz kılmak isterse bu son görüşle amel edebilir.

326. Hangi sebeplerle sehiv secdesi yapmak gerekir? Sehiv secdesi nasıl yapılır? Sehiv secdesi, namazda yanılma, unutmaya veya dalgınlık gibi durum- lar yüzünden namazın sonunda yapılan secdedir. Namazda, unutarak bir rüknün geciktirilmesi, tekrarlanması veya öne alınması ya da bir vacibin terk edilmesi, geciktirilmesi veya değiştirilmesi hâlinde noksanlığın telâfi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vaciptir (el-Fetâva'l-Hindiye, I, 138 vd.). Sehiv secdesinin yapı- lış şekli şöyledir: Namazın son oturduğunda ta- hiyyât okunarak sağ tarafa selam verilir ve hiç ara vermeksizin, tekbir getirilerek secdeye varılır. Burada üç kere “Sübhâne rabbiye'l-â'lâ” de- nilir. Sonra tekbir getirilerek oturulur, tekrar “Allahü ekber” denilerek ikinci defa secdeye varılır ve üç kere “Sübhâne rabbiye'l-â'lâ” denilir ve “Allahü ekber” denilerek oturulur. Bu oturuşta, “Ettehiyyâtü, Allahümme salli, Allahümme bârik ve Rabbenâ âtinâ...” zikir ve duaları okunarak önce sağa, sonra sola selam verilir. Sehiv secdesine gitmeden önceki oturuşta da salli-bârik ve diğer duaları okumak caizdir. Sehiv secdesinin, her iki tarafa selam verdikten sonra yapılabileceği görüşünde olanlar bulunmakla beraber; cumhur, sadece sağ tarafa selam verdikten sonra yapılmasını tercih etmektedir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 247; el-Fetâva'l-Hindiye, I, 139; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 540 vd.).Cemaatle kılınan namazlarda cemaatin yanlışlıkla dağılması için, yalnız sağ tarafa selam verdikten sonra sehiv secdesi yapılması daha faziletlidir ve ihtiyata uygundur.

327. Namazda kaç rekât kıldığı konusunda tereddüt eden kimse ne yapmalıdır? Yapılan ibadet ve amellerin her türlü şüpheden uzak olması gerekir. Kıldığı namazın kaç rekât olduğunda ilk defa şüphe eden kimsenin bu namazı yeniden kılması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber sas, şöyle buyurmuştur: “Sizden biri namazında kaç rekât kıldığı hususunda şüpheye düşerse namazı yeniden kılsın.” (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, 11, 421; bkz. Zeylai, Nasbu'r-râye, II, 173) Namazda zaman zaman şüpheye düşüp kaç rekât kıldığı hususunda kesin bir kanaate varamayan kimse, kıldığına emin olduğu en az rekât sayısını esas alarak namazına devam eder. Hz. Peygamber .sas., “Sizden biri namazında şüphe eder de üç mü dört mü kıldığını bilemezse, şüpheyi bıraksın ve en az rekâtı esas alarak namazına devam etsin.” (Nesâi, Sehv, 24; İbn Mâce, İkâmetu's-salat, 132) buyurmuştur. Buna göre dört rekâtlı bir namaza başlayan kimse, kıldığı rekâtın bi- rinci rekât mı ikinci rekât mı olduğunda kuşkuyla düşüp bir tarafı tercih edemezse, kendisini bir rekât kılmış sayar ve birinci sayılan rekâtın ikinci; üçüncü sayılan rekâtın da dördüncü rekât olma ihtimali bulunduğu için, her bir rekâtın sonunda oturur ve tahiyâtı okur. Böylece dört oturmuş olur ve sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar (Kâsâni, Bedâi", I, 165, 166).

328. Birinci oturuşu son oturuş sanarak selam veren kimse ne yapar? Dört rekâtlı namaz kılmakta iken, son oturuşta olduğunu zannederek dalgınlık sonucu ilk oturuşta selam veren kişi, eğer bu selamdan sonra konuşmak, yönünü kıbleden çevirmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmamışsa kaldığı yerden namaza devam eder ve dördüncü rekâtın sonunda sehiv secdesi yapar. Aksi takdirde bu namazı yeniden kılar. İlk oturuşta selam verme hatası yanılmaya değil de, bilgi eksikliğine dayanıyorsa namaz iade edilir. Mesela seferi olmadığı hâlde seferi olduğu düşüncesi ile normalde dört rekât olarak kılması gereken bir namazı iki rekât olarak kılsa bu namazın dört rekât olarak yeniden kılınması gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 559).

329. Namazda son oturuşu yapmadan ayağa kalkan kişi ne yapmalıdır? Namaz kılan birisi, son oturuşu yapmadan unutkanlıkla ayağa kalkarsa, secdeye varmadıkça geri oturup tahiyât duasını okuduktan sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamlar. Eğer, kalktığı rekâtın secdesini yapmışsa İ. Ebü Hanife ve İ.Ebü Yüsuf'a göre artık bu namazın farz namaz olarak tamamlanması mümkün olmaz. Kılmakta olduğu namaz, iki veya dört rekâtlı bir namaz ise bu durumda, bir rekât daha kılarak namazını tamamlar. Bu namaz nafilaya dönüşmüş olur. Ardından bu farzı yeniden kılması gerekir. Yanlışlıkla kalkılan rekâtın secdesi yapılmışsa buna bir rekâtın eklenmesi, nafilâ namazların çift sayılı rekâtlar şeklinde kılınmasının meşru olmasından dolayıdır (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 112). Kılmakta olduğu namaz akşam namazı ise, kalktığı rekâtın secdesini yapmamışsa, yukarıda olduğu gibi geri oturup sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar. Eğer kalktığı rekâtın secdesini yapmışsa bu durumda namazı dört rekât olarak kılmış olur. Kıldığı namaz bu hâliyle nafilaya dönüşmüş olacağından akşam namazının farzını yeniden kılar.

330. Farz namazların ilk oturduğunda tahiyâtın sonra “Allahümme salli ala Muhammed” demek sehiv secdesi gerektirir mi? Namazda, unutarak bir rüknün tehiri, tekrarı, bir vacibin terki veya tehiri hâlinde; noksanlığın telâfi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vaciptir. Farzların ilk oturduğunda tahiyâtın sonra kalkması gerekirken“Allahümme salli ala Muhammed? diyen kişi İ.Âzam'a göre farz olan kıyâmı geciktirdiği için sehiv secdesi yapması gerekir, İ. Ebü Yüsuf ve İ. Muhammed'e göre ise sehiv secdesi gerekmez (Kâsâni, Bedâi", I, 164).

331. İmam farz namazların ilk iki rekâtında Fâtiha'dan sonra zamm-ı süre okumamışsa ne yapması gerekir? Namazların ilk iki rekâtında Fâtiha'dan sonra zamm-ı süre okumak vaciptir. Vaciplerin kasten terk edilmesi günahdır, unutarak terk edilmesi veya geciktirilmesi ise günah olmaz, fakat namazın sonunda sehiv secdesi yapılması gerekir. Buna göre, bir imam dört veya üç rekâtlı farz namazların ilk iki rekâtında, Fâtiha'dan sonra

zamm-ı sure okumamışsa, bunu üçüncü ve dördüncü rekâtlarda okusa da okumasa da sehiv secdesi yapması gerekir. Çünkü namazdaki bir vacibi geciktirmiş veya terk etmiştir (Kâsâni, Bedâr, I, 166; Merginani, el-Hidâye, II, 70,71).

332. Farz namazların 3. ve 4. rekâtında zamm-ı süre okuyana sehiv secdesi gerekir mi? Farz namazların, üçüncü ve/veya dördüncü rekâtında Fâtihadan sonra, zamm-ı süre okunması sünnete aykırıdır. Ancak yanılarak süre okunduğunda farz olan rükû ve secdenin geciktirilmesine sebep olmakta ise de, kıyam, kıraat mahalli olduğu için bu durumda sehiv secdesi yapmak gerekmez (ibn Nüceym, el-Bahr, 11, 102).

333. Sehiv secdesini yapmayı unutan kişinin ne yapması gerekir? Yapılması gereken sehiv secdesini yanılarak veya unutarak terk eden bir kimse, eğer selam verdikten sonra gülmek, konuşmak, yönünü kıbleden çevirmek gibi namaza aykırı bir işte bulunursa veya sehiv secdesi yapmaya vakit kalmaz ise, bu kimseden sehiv secdesi düşer. Namazı iade etmesi de gerekmez. Ancak namaza aykırı bir davranışta bulunmadan secdeyi hatırlarsa hemen secde eder (Kâsâni, Bedâr, I, 174).

334. Namazın dışında ve namazda tilavet secdesi nasıl yapılır? Kur'an okunurken secde âyetlerini okuyan veya dinleyen kimsenin tilavet secdesi yapması vaciptir. Secde âyeti okuyan namazda değilse, ister âyeti okur okumaz, ister daha sonra kalkıp secdeyi yapar (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 254). Namaz kılan kişinin namazda secde âyeti okuması hâlinde, secde âyetinden sonra üç âyetten daha fazla okumayıp, rükûya eğilecekse, tilavet secdesine niyet ederek rükûya gider. Yapmış olduğu bu rükû aynı zamanda tilavet secdesi yerine de geçer. Şayet üç âyetten daha fazla okuyacaksa, tilavet secdesine niyet ederek doğrudan secdeye gider ve bir defa secde yaptıktan sonra ayağa kalkıp kaldığı yerden kıraate devam eder (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 147). Tilavet secdesi, namaz değilse de; taharet, kıbleye dönmek, niyet etmek, avret yerlerinin örtülü olması gibi namazda aranan şartlar tilavet secdesinde de aranır. Ancak tilavet secdesinde iftitah tekbiri sünnettir. Tilavet secdesi yapacak kişi, ellerini kaldırmadan doğrudan doğruya "Allahu ekber diyerek bir kere secdeye gidip üç defa "Sübhan Rabbiye'-a'lâ" dedikten sonra yine "Allahu ekber diyerek secdeden kalkar. Böylece tilavet secdesi tamamlanmış olur. Tilavet secdesinden sonra teşehhüt miktarı oturmak ve selam yoktur. Tilavet secdesini gerektiren âyetleri işiten kişinin, hemen secde yapmaya fırsat bulamazsa, "Semi'nâ ve eta'nâ gufrâneke Rabbena ve ileyke'l-mesıyr" demesi müstehaptır. O anda yapamadığı secdeyi daha sonra yapar (Şürûnbülâli, Merâkıl'-felâh, s. 183).

335. Televizyon veya radyoda okunan Kur'an dinlenmesi, kişiye sevap kazandırır mı; dinlerken secde âyeti geçerse tilavet secdesi yapmak gerekir mi? Kur'an-ı Kerim'i, televizyon yahut radyodan dinlemek sevaptır. Dinleme esnasında secde yapmayı gerektiren âyetler geçtiğinde tilavet secdesi yapılmalıdır.

Cenaze İle İlgili Hükümler

336. Cenaze namazının hükmü nedir? Cenaze namazı, farz-ı kifâyedir. Müslümanların ölen din kardeşlerine karşı yerine getirmeleri gereken dini vecibelerin başında cenaze namazının kılınması ve bunun için gerekli hazırlıkların yapılması gelmektedir. Kadın olsun erkek olsun yalnız bir kişinin bu namazı kılmasıyla farz yerine getirilmiş olur. Cenaze namazı, Allah'a senâ, Resûlullah'a salât ve ölü için duadan ibarettir. Tebük seferine mazeretsiz çıkmayan münafıklarla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: "Onlardan ölen hiçbirinin (cenaze) namazını kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah" ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler." (Tevbe, 9/84). Bu ayet, cenaze namazının farz oluşuna işaret etmektedir. Ayrıca Resûlullah bir müslümanın ölümü üzerine, "Bir din kardeşiniz vefat etmiştir. Kalkın, onun cenaze namazını kılın." (Müslim, Cenâiz, 66) buyurmuştur.

337. Cenaze namazını kılmanın belli bir vakti var mıdır? Cenazenin defni geciktirilebilir mi? Cenaze namazının kılınması için belirli bir vakit yoktur. Günün her saatinde cenaze namazı kılınabilir. Ancak zorunlu olmadıkça kerâhet vakitlerinde kılınması uygun değildir (Tirmizi, Cenâiz, 4). Hazırlanmış olan bir cenazeyi bekletmeksizin, namazını kılıp çabukça defnetmek daha uygundur (Tirmizi, Cenâiz, 30). Bununla beraber, daha çok cemaatin katıl-ması, ölen kişinin akraba, eş, dost ve komşuları gibi hukuku bulunan insanlara ölüm haberini duyurup son görevlerini yapmak üzere cenaze merasiminde bulunabilmelerinin sağlanması amacıyla cenaze bir süre bekletilebilir.

338. Cenaze namazı nasıl kılınır? Cenaze namazı rükû ve secdesi olmayan bir namazdır; rükünleri kıyam ve tekbirlerdir. Cenaze namazında iftitah (başlangıç) tekbiriyle birlikte dört tekbir bulunmaktadır. Selam vermek vaciptir. Sünnetleri ise, Allah'a hamd ve senâ etmek, Resûlullah'a sas salât ve selam getirmek, hem ölü hem de Müslümanlar için dua etmekten ibarettir. Cenaze namazı kılma için, cenazeye karşı ve kıbleye yönelik olarak saf bağlanır ve niyet edilir. İmam ve cemaat tekbir alarak ellerini bağlarlar "ve celle senâük" cümlesiyle birlikte "Sübhanke" yi okurlar. Ardından, eller kaldırılmadan tekbir alınır ve "Salli-Bârik" duaları okunur. Tekrar eller kaldırılmaksızın tekbir alınır. Bilenler cenaze duasını (Tirmizi, Cenâiz, 38), bilmeyenler ise dua niyetiyle

“Fâtiha” suresini veya başka bir duayı okurlar (Tirmizi, Cenâiz, 39). Dördüncü tekbirden sonra sağa ve sola selam verilir. Böylece namaz tamamlanmış olur. Cenaze namazında taharet, kibleye yönelmek, setr-i avret (vücudun örtülmesi gereken yerlerini örtmek) ve niyet gibi şartlara riayet edilir. Namazı kılınacak cenazenin müslüman olması, yıkanıp kefenlenmiş olması, cemaatin önünde olması gerekir. Ayrıca Hanefi ve Malikilerde bedeninin tamamı veya yarıdan fazlası yahut başı ile birlikte en az yarısı bulunmalıdır. Şâfiilerde ise bir tek uzvu bulunsun bile cenaze namazı kılınır. Nitekim ashab, ölen ve sadece eli bulunan bir sahabinin namazını kılmıştır (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 518). Canlı olarak doğup ölen çocuk yıkanır ve cenaze namazı kılınır (el-Fetâvâ'l-Hindiye, 1, 174).

339. Cenaze namazında tekbirlerin fazla veya eksik alınması hâlinde ne yapılmalıdır? Cenaze namazı rükû ve secdesi olmayan bir namazdır; rükünleri kıyam ve tekbirdir. Cenaze namazında iftitah tekbiriyle birlikte dört tekbir bulunmaktadır. Selam vermek vaciptir. Sünnetleri ise, Allah'a hamd ve senâ etmek, Resûlullah'a salât ve selam getirmek, hem ölüye hem de müslümanlara dua etmekten ibarettir. İmam dörtten fazla tekbir alırsa cemaat ona uymaz, imamla selam vermiş olmak için onun selam vermesini bekler. Fakat imam unutarak tekbirleri eksik alır ve selam verirse, imamın namazı bozulmuş olacağından cemaat kendi başına dördüncü tekbiri alsa bile namaz sahih olmaz. Bu durumda namaz yeniden kılınmalıdır. Cenaze defnedildikten sonra namazın eksik tekbirle kılındığının anlaşılması hâlinde, defin üzerinden uzun bir zaman geçmemişse namaz kabir üzerine kılınır (Kâsâni, Bedâi, 1, 313-315).

340. Birden fazla cenaze için tek bir namaz kılınabilir mi? Birden fazla cenaze hazır olduğunda, bunların namazlarını ayrı ayrı kılmak daha uygun ise de, hepsi için tek bir namaz kılmak da yeterlidir (Serahsi, el-Mebsût, II, 65; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, 5. 591).

341. Bir cenazeye birden fazla namaz kılınabilir mi? Cenaze namazı bir defa kılınmakla farz yerine getirilmiş olur. Bu nedenle, tekrar kılınması gerekmez. Ancak, cenaze namazında bulunamayan kişiler, daha sonra münferit olarak veya ayrı bir cemaatle tekrar kılabilirler. Nitekim Hz. Peygamber sas cenaze namazında hazır bulunmadığı Ümmü Sa'd için sonradan cenaze namazı kılmıştır (Tirmizi, Cenâiz, 47).

342. Gıyabi cenaze namazı kılınabilir mi? Aslolan, namazının kılınabilmesi için cenazenin hazır bulunmasıdır. Bununla birlikte hazır olmayan cenaze için de namaz kılınabilir. Nitekim Resûlullah; sa.s, Habeş Kralı Necâşi'nin vefatını haber vermiş, sonra da onun cenaze namazını kıldırmak üzere cemaatin önüne geçmiş, ashab da arkasında saf tutmuştur (Buhâri, Cenâiz, 55; Müslim, Cenâiz, 63). Olayda hazır bulunan Câbir b. Abdullah ra, şöyle demiştir: “Resûlullah (sas. Necâşi'nin (gıyabında) cenaze namazını kıldırdı. Ben de ikinci yahut üçüncü saftaydım.” (Buhâri, Cenâiz, 54) Yine, Resûlullah'ın; sa.s,Uhud şehitleri (Buhâri, Cenâiz, 73) ve kendisine haber verilmeden defnedilen cenazeler için de gıyabi cenaze namazı kıldığı bilinmektedir (Buhâri, Cenâiz, 56).

343. Cenaze namazı ayakkabı ile kılınabilir mi? Bütün namazlarda olduğu gibi cenaze namazında da namaza mani olan pisliklerin giderilmesi (necasetten taharet) şarttır. Buna göre, cenaze namazı kılacak kimsenin ayakkabısında namaza engel bir pislik yoksa namazını ayakkabısıyla kılmasında dinen sakınca yoktur. Nitekim Resûlullah s.a.s, ayakkabıları ile cenaze namazına durmuş, Cebrail'in ayakkabılarına pislik bulaşmış olduğunu haber vermesi üzerine onları çıkarmıştır (Ebü Dâvûd, Salât, 91).

344. Cenaze namazına katılan kadınların saf düzeni nasıl olmalıdır? Cenaze namazına katılan kadınların bir zorunluluk olmadıkça erkeklerle aynı safta bulunmaları uygun görülmemiştir. Bu itibarla kadınlar, hangi namaz olursa olsun, erkeklerle birlikte namaz kıldıkları takdirde, erkeklerin arkasında durmaları gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (sas, namaz saflarını önce erkekler, sonra erkek çocuklar, en arkada da kadınlar olmak üzere düzenlemiştir (Müslim, Mesâcid, 266). Sünnete uygun olan bu usul olmakla birlikte kadınların erkeklerin arasında cenaze namazı kılmış olmaları bu namazın geçerliliğini etkilemez. Çünkü cenaze namazı rükusu ve secdesi olan tam bir namaz olarak değerlendirilmemiştir. Bununla birlikte kadınların böyle bir davranışta bulunması mekruhtur.

345. Cenaze namazı cami içerisinde kılınabilir mi? Cenaze namazı mazeret bulunmadıkça cami dışında kılınır. Ancak yağmur, çamur, soğuk gibi bir mazeret bulunması durumunda camide kılınmasında bir sakınca yoktur (el-Fetâvâ'l-Hindiye, 1, 181). Şâfiilere göre camiye kirletme endişesi yoksa camide kılınması, müstehabtır (Nevevi, el-Mecmû", V, 213). Sa'd b. Ebi Vakkas vefat ettiğinde Hz. Âişe kendisinin de cenaze namazı kılabilmesi için cenazenin mescide getirilmesini istemiş, onun bu isteği hoş karşılanmayınca Hz. Âişe, “İnsanlar ne çabuk unutuyorlar! Resûlullah sas, Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescidde kılmıştı.” (Müslim, Cenâiz, 101) demiştir.

346. Cenaze namazı teyemmüm ile kılınabilir mi? Cenaze namazı, şartları bakımından diğer namazlar gibidir. Bu namazda, taharet, kibleye yönelmek, setr-i avret ve niyet gibi şartlara riayet edilir. Cenaze namazının

abdestsiz olarak kılınması caiz değildir. Ancak kişi abdest ile meşgul olduğu takdirde cenaze namazını kaçırarak ise, teyemmüm ederek cenaze namazını kılabilir (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 86).

347. İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı? Can, Allah'ın kula verdiği bir emanettir. Başkasının canına kıymak nasıl günah ise, kişinin kendi canına kıyması da aynı şekilde büyük bir günahdır. Hz. Peygamber pek çok hadisinde intihar etmenin ne denli günah olduğunu ve intihar edenin karşılaşacağı cezayı haber vermiştir. O, bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: “Her kim kendini bir dağdan aşağı atıp intihar ederse, bu kimse cehennem ateşi içinde ebedi olarak kendisini yüksekten aşağıya bırakır olacaktır. Her kim zehir yudumlar da kendisini öldürürse, o kimse de zehri elinde, cehennem ateşi içinde ebedi o zehri içer olacaktır. Her kim de kendisini kesici ve delici bir aletle öldürürse, o da kullandığı aleti kendi karnına vurur ve yarar hâlde ebedi cehennem ateşinde kalacaktır.” (Buhârî, Tıp, 56) Hadiste, intihar eden kimsenin ahirette göreceği şiddetli ve kalıcı azabın kendi fiilinin sonucu olduğu etkileyici bir dille anlatılmaktadır. Âlimler, hadisteki ebedi azap kaydının, intiharı helal sayarak kendi canına kıyanlar için söz konusu olduğunu veya uzun süreli azap anlamında mecazi bir ifade olduğunu belirtmişlerdir (Ayni, “Umde, XX1, 292). Yüce Allah'ın emanet olarak lütfettiği hayatı O'nun razı olmadığı bir tarzda sonlandırma anlamına gelen intihar eyleminin salim akılla gerçekleştirilemeyeceği açıktır. Ancak kişinin cinnet hâlinde iken canına kıymış olacağı varsayılarak bağışlanması için Allah'a dua edilir. Nitekim âlimler, “Her lâ ilahe illallah” diyenin cenaze namazını kılınız.” (Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, XII, 447) hadisinden genel anlamından hareketle, kelime-i şehadet getiren herkesin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir (İbn Kudâme, el-Muğni, II, 508; Nevevi, el-Mecmû", V, 211; İbn Rüşd, Bidâye, 1, 239).

Cenaze ve Kabirle İlgili Muhtelif Hususlar

348. Cenaze için salâ vermenin hükmü nedir? Hz. Peygamber döneminde salâ okunduğuna dair bilgi bulunmamaktadır. Ancak ölüm haberinin duyurulması da sünnettir. Resûlullah'ın Necaşî'nin vefatını ashabına haber verdiği (Buhârî, Cenâiz, 4), kendisine bildirilmeden defnedilen bir cenaze için “Bana neden haber vermediniz?” (Buhârî, Cenâiz, 5, 56) diye serzenişte bulunduğu rivayet edilmiştir. Farz veya vacip olduğu inancı taşımaksızın cenazeyi duyurmak amacıyla salâ vermekte sakınca yoktur.

349. Cenazeyi yıkanmanın hükmü nedir? Yıkanmadan defnedilen cenazenin kabirden çıkarılıp yıkanması gerekir mi? Müslüman cenazesinin yıkanıp kefenlendikten sonra namazının kılınması farz-ı kifayedir (Kâsânî, Bedâi" 1, 300, 306 318; Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 303, 310). Bu görevi bazı Müslümanlar yerine getirdiği takdirde diğerleri sorumluluktan kurtulur. Bir şekilde yıkanmadan defnedilen cenaze, defin işlemi bittikten sonra yıkanmak amacıyla mezardan çıkarılmaz (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 145).

350. Cenaze nasıl kefenlenir? Cenaze kefenlenmeksizin elbisesiyle öylece gömülebilir mi? Cenazenin yıkandıktan sonra, usulüne uygun bezlerle sarılıp örtülmesine kefenlenmesi (tefîn) müslümanların üzerine farz-ı kifâyedir. Kefenleme geride kalanların vefat eden mümine karşı cenaze namazı ile birlikte yerine getirecekleri son iki görevden biridir. Resûl-i Ekrem sav “Sizden birisi (ölen) din kardeşinin cenazesinin teşhiz ve tefinini üstlendiği zaman bu işi güzelce yapsın.” (Müslim, Cenâiz, 49; İbn Mâce, Cenâiz, 12) buyurmuştur. Kefenleme erkekler için gömlek, izâr ve lifâfe olmak üzere üç parça; kadınlar için bunlara ilaveten, başörtüsü ve göğüs örtüsü olmak üzere beş parça bez ile yapılır. Yeterli kefen örtüsü bulunamaması hâlinde, erkekler için izâr ve lifâfe olmak üzere iki parça; kadınlar için de bunlarla birlikte başörtüsü olmak üzere üç parça bez ile yetinilir. Bunların da bulunamaması hâlinde ise vücudun bütününe örtecek bir bez yeterli olur (Müslim, Cenâiz, 44). Bu durumda kadın ve erkeğin kefenlenmesi arasında fark yoktur. Kefenin parçalarından biri olan gömlek, cenazeyi boyundan ayaklara kadar; izâr' baştan ayaklara kadar örten iki bezdir. 'Lifâfe' ise, baştan ayağa kadar örten bez olup kefenin en üstüne gelen parçasıdır. Bu, ayak ve baş tarafından bağlanması için biraz daha uzundur. Kefenin beyaz renkli pamuk bezinden olması daha faziletlidir. Hz. Peygamber sas “Ölülerinizi beyaz kefenle kefenleyiniz.” (İbn Mâce, Cenâiz, 12) buyurmuştur. İslam'a göre, ölü kefenlenmeden üzerindeki elbiseyle gömülemez. Ancak Allah yolunda savaşırken şehid düşen kimse bundan müstesnadır. Hem dünya hem de ahiret bakımından şehid sayılanlar kefenlenmez, namazları kıldıktan sonra kanlı elbiseleriyle defnedilir, zira onların kefenleri, üzerlerindeki elbiseleridir.

351. Cenazenin bulunduğu yerde Kur'an okunabilir mi? Hanefilere göre yıkanınca kadar cenazenin bulunduğu odada Kur'an okunması mekruhtur. Başka bir yerde okunmasında sakınca yoktur. Cenaze yıkandıktan sonra yanında da okunabilir (el-Fetâva'l-Hindiy- ye, 1, 173; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 83-84). Şâfiilere göre definden önce Kur'an okunması mekruhtur (Remli, Nihâyetü'l-muhtâç, II, 438).

352. Cenaze kefenlendikten sonra yüzünü açıp bakmak caiz midir? Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra yüzünü açıp yakınları ve dostlarının bakmaları, öpmeleri caizdir. Hz. Peygamber'in sas oğlu İbrahim ve Osman b. Maz'un vefat ettiğinde böyle yapmıştır (Ebü Dâvûd, Cenâiz, 40) Hz. Peygamber vefat ettiğinde Hz. Ebü Bekir de yüzünden örtüyü kaldırdığı, üzerine kapanıp, iki kaşının arasını hürmetle öpmüş ve ağlamaya başlamıştır. Kadın

cenazenin yüzüne mahremi olan erkeklerle, kadınların bakması caiz ise de mahremi olmayan erkeklerin mazeretsiz bakması mekruh görülmüştür. Erkek cenazenin yüzüne kadınların bakmasında sakınca yoktur (Kâsâni, Bedâr, 1, 304-305; Şîrbîni, Muğni'l-muhtâc, 1, 531-532).

353. Kişi öldüğü yerden başka bir yere götürülüp defnedilebilir mi? Kişinin, öldüğü yerin kabristanına defnedilmesi müstehaptır. İstisnalar olmakla birlikte sahabe-i kiram genellikle vefat ettikleri yerlerde defnolunmuşlardır. Ancak, cesedi bozulmayacaksa başka yere taşınıp defnedilmesinde sakınca yoktur. Medine dışındaki Akik'te vefat eden Sa'd b. Ebî Vakkas ve Said b. Zeyd'in cenazeleri Medine'ye defnedilmiştir (Muvatta, Cenâiz, 31; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-"inâye, I, 457).

354. Bir mezara birden fazla cenaze defnedilir mi? Normalde bir kabre, bir cenaze defnedilirse de, zaruret hâlinde birden çok cenaze konulabilir. Hz. Peygamber Uhud şehitleri için de böyle yapmıştır. Fakat bu durumda cenazelerin arası toprak vb. bir şeyle ayrılmalıdır (ibn Mâze, el-Muhit, 11, 193). Önceden defnedilmiş olan cenaze, çürüyüp toprak olmadıkça, zaruret olmadan kabir açılıp ikinci bir cenazenin defni caiz değildir. Cenaze çürüyüp toprak hâline gelmişse, aynı kabre başka bir cenaze defnedilebilir (ibn Kudâme, el-Muğni, 11, 443-444; Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 320; Nevevi, Ravda, I, 658; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 602) Cesedin ne kadar sürede çürüyeceği konusu, toprağın cinsine ve bölgenin iklimine göre değişir. Önceki cesedin çürüdüğüne dair zann-ı gâlip hâsıl olunca aynı kabre ikinci bir cenaze defnedilebilir. Daha önce defnedilen cenazenin çürüdüğü kanaatiyle mezar açıldığında çürümeyen bazı kemikler bulunursa, bu kemikler bir tarafa çekilip araya topraktan bir set yaparak ikincisi defnedilebilir.

355. Çok katlı mezar yapılması dinen uygun mudur? Yer darlığı ve ekonomik zaruretlere nedeniyle, bölümleri birbirinden beton kapak ve ayrıca toprak tabakayla ayrılmış katlı mezarlar yapılmasında ve bunlara cenaze defnedilmesinde dinen bir sakınca yoktur.

356. Defnedilmiş cenaze kabirden çıkarılıp başka bir yere nakledilebilir mi? Kabrin olduğu yerden yol geçmesi, su altında kalması, yerinin başkasına ait olup sahibinin orada cenaze defnine izin vermemesi gibi zorunluluk olmadıkça başka bir mezarlığa nakledilmek üzere çıkarılması caiz değildir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 146; Şürûnbülâli, Merâkî'l-felâh, s. 223; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, 5. 603). Ölenin vasiyetinin bulunması, mezarın ziyaretinin zorluğu, yolunun olmaması gibi hususlar mazeret sayılmaz.

357. Kibleye yönelik olarak defnedilmediği sonradan anlaşılan bir cenaze için herhangi bir işlem yapılır mı? Cenazenin yüzü kibleye gelecek şekilde sağ tarafına yatırılarak defnedilmesi sünnettir. Ancak bilmeyerek kible dışında bir yöne doğru defnedilen cenaze olduğu gibi bırakılır. Zira meşru bir mazeret bulunmaksızın kabrin açılması caiz değildir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 146).

358. Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemi olur mu? Herhangi bir sebeple bir kimsenin kesilen veya kopan kolu ya da ayağı, temiz bir beze sarılır, namazı kılınmaksızın mezarlığa veya uygun bir yere gömülür (Tahtâvi, Hâşiye, s. 575).

359. Gayrimüslim birisi müslüman mezarlığına veya müslüman bir kimse gayrimüslim mezarlığına defnedilebilir mi? Ölen bir kimsenin, kendi dininden olan kimselerin mezarlığına gömülmesi genel bir uygulamadır. Bu, ölü ile ilgili işlemler konusunda her dinin kendine has uygulamaları bulunmasından kaynaklanmaktadır. İslam geleneğindeki ölünün yıkanıp kefenlenerek defnedilmesi, kabir ziyareti, ölüye dua gibi uygulamaların sürdürülebilmesi ve dini kültürün bu alanda ayakta tutulabilmesi açısından müslüman mezarlarının diğer inanç sahiplerinin mezarlarından ayrı alanlarda bulunması önem arz etmektedir. Müslümanlar tarih boyunca bu konuda hassas davranmışlar, mezarlarının başka inançtan olanların mezarları ile karışmamasına özen göstermişlerdir. Bununla birlikte müslümanlar arasında yaşayan bir gayrimüslimin kendi din mensuplarının bir mezarlığı yoksa ve başka yere nakli de mümkün değilse, cenazesi müslüman mezarlığının uygun bir yerine defnedilebilir. Aynı şekilde, bir müslüman da gayrimüslim toplumda ölür ve defnedilecek müslüman mezarlığı bulunamazsa, cenazesi gayrimüslim mezarlığının diğer mezarlardan ayrı uygun bir yerine defnedilebilir (el-Fetâva'l-Hindiyîye, I, 175). Bununla birlikte azınlık olarak yaşayan müslümanlar, bulundukları ülkelerde cenazelerini defnedebilecekleri bir kabristan tahsisi gayretinde olmalıdırlar.

360. Ölüyü tezkiye etmenin anlamı ve hükmü nedir? Ölenin, iyi bir insan olduğuna Müslümanların şahitlik etmelerine tezkiye denir. Her Müslüman, öldüğünde güzel şehadette bulunulacak bir hayat yaşamaya çalışmalıdır. Bununla birlikte ölünün, tanıyanların güzel şehadetlerinden (her bakımdan öyle olmasa bile) yararlanacağı umulur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir Müslüman öldüğünde yakın komşularından dört hane halkı onun için, Bu adam hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz? diye şeh ettiklerinde, Allah şöyle buyurur: "Ey müminler! Sizin bildiğinizi, bu ölü hakkındaki şehadetinizi kabul ettim, sizin bilmediğinizi kusurlarını da ben affettim." (Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, XXI, 174) Tezkiye için cenaze namazından önce

veya sonra, “Bu kişiyi nasıl bilirsiniz?” sorusuna, iyi bilinenler için “İyi biliriz” etmek, kötü bilinenler için susmak, tanınmayanlara, “Allah rahmet eylesin” demek uygundur. Zira Hz. Peygamber “Ölülerinizi iyilikleriyle anınız, kötülüklerinden bahsetmeyiniz.” (Ebu Davud, Edeb, 49; Tirmizi, Cenâiz, 34) buyurmuştur.

361. Telkin nedir, nasıl yapılır ve dini hükmü nedir? Telkin, ölmek üzere olan kişiye kelime-i tevhidi; definden sonra ise kabri başında ölüye iman esaslarını hatırlatmaya denir. Hz. Peygamber sav, “Ölmek üzere olan kimselere lâ ilâhe illallah” demeyi telkin ediniz.”(Müslim, Cenâiz, 1,2) buyurmuştur. Ölüm döşeğindeki kişilerin sağ tarafı üzerine çevrilerek yüzü kibleye dönük yatırılması müstehaptır. Akli melekeleri yerinde olup konuşma yeteneğini kaybetmemiş kişiye kelime-i tevhid telkin edilir. Telkinin amacı hastanın hayata veda ederken tevhid inancını hatırlamasına yardımcı olmaktır. Ancak telkinde “kelime-i tevhid” ve “kelime-i şهادet”i sadece söylemekle yetinilmeli söyletmeye zorlanmamalıdır. Hz. Peygamber, ölmek üzere olan kişinin yanında Yasin suresini okumayı da teşvik etmiştir (Ebü Davud, Cenâiz,24). Ayrıca definden sonra kalabalık dağılınca, orada kalan bir kişinin kabrin başında yüksek sesle ve ölüye hitaben iman esaslarını hatırlatması şeklindeki telkin de bazı âlimlerce meşru görülmemekle birlikte, mükellef olduktan sonra vefat eden kimsenin kabrinin başında bunun yapıla- bileceğini söyleyen âlimler de vardır (İbnü'l-Hümâm, Feth, 11,105; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, 1173).

362. Ölen bir kişi, hayatta olanların hâllerinden haberdar olabilir mi? Hz. Peygamber'in sas, Bedir savaşında müşrik ölülerine seslenip konuştuğu, onların, kendisini duyduklarını haber verdiği (Buhâri, Cenâiz, 86; Müslim, Cenâiz, 9), kabir ziyaretinde bulunanların orada medfun bulunanlara selam vermelerini tavsiye etmiş, ayrıca kendisi de Baki” kabristanına giderek orada medfun bulunanlara selam vermiştir (Müslim, Cenâiz, 102) Yine Hz. Peygamber, dünyadakilerin amellerinin ölmüş yakınlarına gösterileceğini, iyi amellerine sevinip kötü amellerine üzüleceklerini haber vermiştir (Taberâni, el-Mu'cemül-kebir, IV, 129). Bazı âlimleri, bu hadislere dayanarak, ölülerin hayatta olanların hâllerinden Allah'ın izin verdiği ölçüde haberdar olabileceklerini ifade etmişlerdir.

363. Gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılmak dinen uygun mudur? Müslümanlar sadece taziye ve teselli amacıyla gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılabilirler. Ancak, onlara ait dua, ibadet gibi ayin ve merasimlerin icrasına katılması, ölülerine rahmet dilemesi caiz değildir. Resûlullah sas amcası Ebü Tâlib ölüm döşeğinde iken “Lâ ilahe illallah” kelimesini telkin etmiş, iman etmemesi üzerine, “Allah'a yemin ederim ki, senin için af ve mağfîret dilemek bana yasaklanmadığı müddetçe, senin için muhakkak Allah'tan mağfîret dileyeceğim.” Deyince, gayrimüslimler için bağışlanma dilemeyi yasaklayan Tevbe suresinin 113. ayeti inmiştir (Buhâri, Cenâiz, 80).

364. Müslüman'ın cenaze merasimine gayrimüslimler katılabilir mi? Müslümanların cenaze merasimine gayrimüslimlerin katılmalarında dini açıdan bir sakınca yoktur.

365. Taziyenin hükmü nedir? Taziye, ölünün yakınlarının üzüntüsünü paylaşarak onları teselli etmektir. Hz. Peygamber sas başına bir felaket gelen kimseyi ziyaret etmekle ilgili şöyle buyurmuştur: “Felakete uğrayan bir kimseye “geçmiş olsun” ziyaretinde bulunan kimseye, felakete uğrayan kişiye verilecek sevabın misli verilir.”(Tirmizi, Cenâiz, 72) Aynı şekilde cenaze yakınlarına taziye de bulunmayı tavsiye ederek, “Her kim çocuğunu kaybeden bir kadına başsağlığı ziyaretinde bulunursa, o kimseye Cennette bir elbise giydirilir.” (Tirmizi, Cenâiz, 75) buyurmuştur. Ölü yakınlarının acılarını tazelememek için, taziye üç günden sonraya bırakılmamalıdır (İbn Hacer, Feth, II, 146). Taziye de bulunan şahıs, ölünün yakınlarına sabır ve metanet diler, cenaze için hayır duada bulunur (Nesâi, Cenâiz, 120).

366. Ölen kişinin arkasından ağlamanın ve yas tutmanın hükmü nedir? Ölen kişinin ardından ağlamak, Allah'ın lütfettiği merhamet duygusunun bir tezahürüdür. Hz. Peygamber sas, de oğlu İbrahim ölünce ağlamış, yine bir torunu ölmek üzere olduğu haber verilince, gözlerinden yaşlar gelmiştir. Sebebi sorulunca da “Bu, Allah'ın rahmetidir, onu kullarının kalplerine koymuştur. Allah, ancak merhametli kullarına merhamet eder.”(Buhâri, Cenâiz, 43; Müslim, Cenâiz, 11, 12; Ebü Dâvüd, Cenâiz, 28) buyurmuşlardır. Ancak ölüm olayından sonra arkada kalanların bağırıp çağırarak, üstlerini başlarını yırtarak ağlamaları caiz değildir. Hz. Peygamber sas “Musibete uğradığında yakasını-paçasını yırtan, yüz ve yanaklarına vuran, cahiliye işlerine çağırınlar bizden değildir.” (Ebü Dâvüd, Cenâiz, 29); “Elleri ile yüzüne vuran, yüzünü tırmalayan, yakasını-paçasını yırtan, kendisinin helak olması ve belaya uğraması için dua eden kadını/kışiyi Allah rahmetinden uzak etsin.” (İbn Mâce, Cenâiz, 52) buyurmuştur.

367. Cenaze sahiplerinin, merasime katılanlara yemek vb. ikramlarda bulunması uygun mudur? Bir yakını kaybetmenin üzüntü ve sıkıntısı içinde olan cenaze sahiplerinin, taziye için gelen misafirlere yemek hazırlayıp sunması ilave telaş ve sıkıntıya sebep olacağından mekruh görülmüştür (İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, III, 148). Bunun yerine komşu veya yakınlarının, cenaze sahiplerine ve gelen misafirlere ikramda bulunmaları sünnettir

(Tirmizi, Cenâiz, 21). Cenaze sahiplerinin mezarlıkta veya cenaze evinde helva, ekmek vb dağıtımlarının dini dayanağı bulunmayıp, dini gereklilik saymadan yapılmasında sakınca bulunmasa da böyle uygulamaların cenazeyle ilgili bir hüküm olarak algılanma tehlikesi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ikramlar dini bir zorunluluk olarak yapılsa, bid'at ve hurafe sayılır.

368. Cenaze geçerken orada bulunanların ayağa kalkmasının hük- mü nedir? Dinimize göre müslüman olsun olmasın, bütün insanlar saygıdeğer- dir. Kur'an'da insanın bu yönüne atf yapan âyetler vardır (İsrâ, 17/70). İnsan saygıya hayattayken layık olduğu gibi ölümünden sonra da layıktır. Bu sebeple gerek ölüm sonrası henüz defnedilmeden, gerekse defnedildikten sonra kabirde iken insanın bu saygınlığına aykırı davranışlardan kaçınmak gerekir. Hz. Peygamber sas, yanından geçen bir cenaze için ayağa kalkmış, orada bulunanların kendisine bunun bir Yahüdi cenazesi olduğunu söylemeleri üzerine, “O da bir insan değil miydi?” (Buhâri, Cenâiz, 49; Nesâi, Cenâiz, 45-47) buyurmuştur. Bu konu ile ilgili başka bir hadis-i şerif ise şöyledir: “Cenaze gördüğünüzde, geçinceye kadar ayakta durunuz.” (Buhâri, Cenâiz, 47) Dolayısıyla cenaze geçerken mümkünse ayağa kalkılması sünnete uygun olur.

369. Cenazenin yıkanması ve defni konusunda yapılan vasiyet bağlayıcı mıdır? Sağlığında kendisini belirli bir kimsenin yıkamasını, cenaze namazını kıldırmasını ve defnetmesini yahut da belirli bir yere defnedilmesini vasiyet eden kişinin, bu vasiyeti bağlayıcı değildir. Ancak, ölünün yakınları, dilerlerse bu vasiyeti yerine getirebilirler (el-Fetâvâ'l-Hindiye, 1, 179).

370. Yapılan hayrın veya okunan Kur'an'ın sevabı ölen kimseye bağışlanabilir mi? Yapılan ibadetin ve hayırların sevaplarının başkasına bağışlanması caizdir. Kişi, okuduğu Kur'an-ı Kerim'in, yaptığı hatmin ve işlediği bir hayrın sevabını başkasına bağışlayabilir. İster sağ, ister ölmüş olsun, kendisine sevap bağışlanan kimsenin, bundan yararlanacağı umulur. Başkası tarafından bağışlanan sevapla, bir kimsenin bizzat yapması gereken ibadet borçları ödenmiş olmaz ise de, bunlar iyilik ve sevaplarının çoğalmasına ve derecesinin yükselmesine vesile olabilir. Beni Seleme kabilesinden bir adam, anne ve babası öldükten sonra, onlara bir iyilik yapıp yapamayacağını sordu. Hz. Peygamber sav “Evet, onlar için rahmet dileyip istiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek, akrabaları ile ilgilenip üzerine düşeni yapmak, dostlarına hürmet edip ikramda bulunmaktır.” (Ebü Dâvûd, Edeb, 130; İbn Mâce, Edeb, 2) buyurmuştur. Annesinin aniden öldüğünü, konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet edeceğini zannettiğini belirterek, onun adına sadaka verirse sevabının ulaşip ulaşmayacağını soran birine de, “Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver.” (Buhâri, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51) buyurmuşlardır.

371. Ölünün ardından yapılan yedinci, kırkinci ve elli ikinci gecesı gibi uygulamaların dini dayanağı var mıdır? Ölen bir müslümanın usûlünce yıkanıp kefenlenip cenaze namazı kılınarak defnedilmesi farzdır (Kâsânî, Bedâr” 1, 300, 306, 318). Bunun dışında yapılması gereken yedinci, kırkinci ve elli ikinci gün merasimi veya duası gibi zaman ve şekle bağlı bir görev bulunmayıp, bunların hiçbir dini dayanağı da olmadığından, bu tür günlerde ölüye yönelik merasimler düzenlenmesi bid'attır; “Her bid'at da dalalettir” (Müslim, Cumua, 43; Ebü Dâvûd, Sünnet, 6). Ancak, sevabı ölene bağışlanmak üzere her zaman hayır-hasenât yapılabilir, çeşitli vesilelerle dua edilebilir (Bkz. Buhâri, Vesâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51).

372. Devir ve ıskatın dinimizde yeri var mıdır? İskat, kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği namaz, oruç, kurban, adak, keffâret... gibi mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ile düşürülmesi, böylece borçlarından kurtulması anlamını taşır. Kur'an'da, “Oruca gücü yetmeyenler bir yoksul doyumu fidye öder.” (Bakara, 2/184) buyurulmaktadır. Buna göre, oruca dayanamayan veya mazeretleri sebebiyle Ramazan ve diğer zamanlarda oruç tutmaktan aciz kimselerin, her bir oruç günü için fidye ödemeleri gerekir. Fakihlerin çoğunluğu, bu âyet-i celiledeki oruç yerine fidye ödenmesi hükmüne illet olan vasfın “acz” olduğuna hükmederek, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza da etmeden vefat etmiş olan kimselerin oruç borçları için de fidye ödeneceğini, hatta bu kimselerin bu konuda vasiyette bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Oruç tutmaktan aciz olma yönüyle ölen kişinin durumu mazeret sebebiyle oruç tutamayan kimselerin durumuna kıyas edilebilir. Ölenin bu konuda vasiyeti varsa, bu kıyas hükmü daha da kuvvet kazanmış olur. Vasiyet yoksa mirasçılar bunu yapmaya mecbur değildir. Ölen kişi miras bırakmamışsa veya bıraktığı mal yetmezse kendi mallarından teberru olarak da verebilirler. Oruç için bu şekilde yapılacak ıskat, dini hükümlere uygundur. Namazların ıskatına gelince; bir kişinin namaz borçlarının fidye ile ödenebileceğine dair Kur'an ve sünnette ne bir delil ne bir işaret vardır. Bu itibarla fidye ile namaz borçlarının düşeceği söylenemez. Ancak ihtiyaç sahiplerine yapılacak yardımlar ölü adına yapılmış sadaka gibi olacağından günahların bağışlanmasına ve Allah'ın affının tecellisine vesile olacağı umulur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “Şüphesiz, iyilikler kötülükleri giderir.” (Hüd, 11/114) buyurulmuştur. Ancak, belli bir miktar paranın fakire verilmesi ve onun da güya hamiyetli davranarak aldığı parayı veren kişiye hibe etmesi ve ödenmesi gereken meblağ tamamlanıncaya kadar bu kabul ve hibe işinin tekrar ettirilmesi demek olan “devir” uygulamasının akli ve nakli hiçbir mesnedi yoktur. Sonuç olarak, imkân dâhilinde fakirlere sadaka vermek, hayır işleri yaptırmak, hayır kurumlarına yardımda bulunmak geride

kalanların ölümleri için yapabilecekleri en uygun davranıştır. Fakat ölenin varisleri arasında fakirler, yetimler, ihtiyaç sahipleri, eş ve çocukların bulunması hâlinde (ölenin vasiyeti dışında) bunların mallarından ıskat, tasadduk ve devir yapılarak mağdur edilmeleri asla caiz değildir (ibn Nüceym, el-Bahr, IV, 117; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 532-534). Şâfi mezhebindeki ağırlıklı görüş, namaz veya adanmış itikâf borcuyla ölen kimsenin yakınlarının ölen adına bu ibadetleri ifa etmesinin de fidye vererek bu borçları düşürmesinin de caiz olmadığı yönündedir (Nevevi, el-Mecmû", VI, 372).

373. Cenazede alkış tutulması, slogan atılması ve ıslık çalınması caiz midir? Cenazenin ardından kabre kadar gitmek sünnettir. Hz. Peygamber, Müslüman'ın Müslüman üzerindeki hakları arasında cenaze işlerini de saymıştır. Cenaze merasimlerinin ölen Müslüman'a yapılması gereken son bir vazife olması yanında, yaşayanlara ölümü hatırlatmak, ahireti düşünerek ibret almalarını sağlamak gibi amaçları da vardır. Bu nedenle cenaze törenlerinde bağırıp çağırmak, yüksek sesle ağlamak, alkışlamak, slogan atmak, ıslık çalmak, zılgıt çekmek, tezahürat yapmak caiz değildir. İslam âlimleri, bu tür davranışlar bir yana, cenaze merasimlerinde yüksek sesle tekbir getirmeyi dahi mekruh kabul etmişlerdir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, 1, 178). Bu itibarla cenaze merasiminde hazır bulunanların cenazeyi sükûnet ve vakarla takip etmeleri gerekir. Bu, ölen kimseye gösterilecek saygının da bir gereğidir.

374. Cenazeye çelenk veya çiçek göndermek dini açıdan uygun mudur? Cenaze merasimlerine çelenk veya çiçek gönderilmesinin ya da kabirlere konulmasının ölüye hiçbir faydası yoktur. Öte yandan bu tür har camalar, yerinde bir harcama olmadığından israftır. Bu itibarla, çelenk için sarf edilecek paranın, sevabı ölenin ruhuna hediye edilmek üzere, hayır kurumlarına veya fakirlere bağışlanması uygun olur

375. Kabir veya türbe yaptırmanın hükmü nedir? Kaybolmalarını önlemek üzere, gösteriş ve israftan uzak kalarak kabir yapılmasında, mezarların başuçlarına, üzerinde ölenin kimliğini belirleyen ifadelerin yer aldığı sade bir taş ve benzeri levhaların yerleştirilmesinde dinen bir sakınca yoktur. Sahabilerden Osman b. Maz'un ra, ölünce cenazesi o günkü Medine'nin dışında gömülmüştü. Resûlullah sas Osman'ın mezarını belli edip başına taş koyduktan sonra, "Bununla, kardeşimin kabrini işaretliyorum, ailemden ölenleri yanına defnedeceğim." (Ebü Dâvûd, Cenâiz, 63) buyurmuştur. Ancak kabirlerin bir-iki karıştan yüksek yapılması, üzerlerine bina veya kubbe inşa edilmesi; kabir taşlarına kimlik bilgilerinin ötesinde aşırı övgü sözlerinin; ölümden ve kaderden şikâyet eden ifadelerin yazılması uygun görülmemiştir.

376. Kabir ziyaretinin adabı nedir? Mezarlıkların ziyaret edilmesi, bu vesileyle ölümün hatırlanması ve orada yatanlardan ibret alınması tavsiye edilen hususlardandır. Kabir ziyaretinde bulunan kişi, ahireti hatırlamalı, dünyanın geçici olduğunu, bir gün kendisinin de öleceğini düşünmelidir. Hz. Peygamber, geceleri Baki" kabristanına gelir ve "Müminler yurdunun sakinleri, sizlere selam olsun. İnşaallah biz de size katılacağız. Bizler ve sizler için Allah'tan afiyet dilerim; Allah'ım, Baki" kabristanında bulunanları bağışla." (Müslim, Cenâiz, 102) diye dua ederlerdi. Kabir ziyaretinde bulunan kişinin ölü için dua etmesi ve Kuran okuyarak sevabını orada bulunanların ruhlarına bağışlaması uygun olur. Ancak, kabir ve türbe ziyaretlerinde İslam'ın özüne ve tevhid anlayışına ters düşen, itikâdi bakımdan da zararlı olan tutum ve davranışlardan uzak durmak gerekir. Kabrin başında yüksek sesle ağlayıp gürültü yapmak, kabrin parmaklık ve taşlarını öpmek, onlara sarılıp ağlamak İslam ile bağdaşmaz. Türbelerde yatan kişileri beşer üstü varlıklar olarak görmek; duaları kabul ettiğine, ilâhi kudretlerinin olduğuna inanmak doğru olmadığı gibi, bir kısım ihtiyaç ve dilekleri onlara arz etmek, kendilerinden medet ummak, bu ziyaretleri dini bir vecibe gibi telakki etmek; bez bağlamak, mum yakmak, kurban kesmek, şeker vb. yiyecek maddeleri dağıtarak onlardan yardım dilemek gibi davranışlarda bulunmak da, tevhid dini olan İslam'la bağdaşmaz. Ölenlerden medet ummak ve bir şeyler beklemek iman açısından tehlikeli bir davranıştır.

377. Kadınlar kabir ziyaretinde bulunabilirler mi? Bütün müslümanlar kabir ziyaretinde bulunabilirler. Hz. Peygamber (sas., cahiliye alışkanlıklarının devam ettiği dönemde kabir ziyaretini bir ara yasaklamış, ancak bunu daha sonra serbest bırakarak, "Size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Çünkü bu size ahireti hatırlatır." (Müslim, Cenâiz, 106; Ebü Dâvûd, Cenâiz, 81) buyurmuştur. Bu itibarla kadınlar da kabirleri ziyaret edebilirler. Hz. Peygamber çocuğunun kabri başında ağlamakta olan bir kadına sabır tavsiye etmiş, onu ziyaretten menetmemiştir (Buhâri, Cenâiz, 7, Ahkâm, 11; Müslim, Cenâiz, 15). Hz. Peygamber'in kabirleri çok ziyaret eden kadınlara beddua ettiğini bildiren hadisler (Tirmizi, Cenâiz, 62; İbn Mâce, Cenâiz, 49), kabir ziyaretinin yasak kılındığı dönemle ilgilidir. Büyük hadis bilgini Tirmizi, ilgili hadisi zikrettikten sonra şöyle demektedir: "Bazı ilim adamlarının görüşü şudur: Kabirleri ziyaret eden kadınlara beddua içeren hadisler, kabir ziyaretine izin verilmesinden önce idi. Verilen izin izin ise kadınlar ve erkekleri kapsayan bir genellik ifade eder." (Tirmizi, Cenâiz, 62)

378. Âdet hâlinde iken kabir ziyareti yapılabilir mi? Kadınların özel hâllerinde iken kabir ziyareti yapmalarını yasaklayan bir âyet veya hadis yoktur. Bu sebeple kadınların bu hâlde iken kabir ziyareti yapmaları ve dua niyetiyle ezberden dua ayetlerini okumaları caizdir.

379. Kabir üzerine oturmak günah mıdır? İnsanın dirisi gibi ölüsü de saygındır. Dolayısıyla ölülere saygı duyulması ve saygısızlık içeren davranışlardan kaçınılması gerekir. Bu itibarla, zaruret olmadığı sürece, mezarların üzerinden geçilmesi ve kabirlerin üzerine oturulması uygun değildir. Hz. Peygamber sas “Sizden birinizin ateş üzerine oturup da bu ateşin elbisesini yakması, kabir üzerine oturmasından daha iyidir.” (Müslim, Cenâiz, 96) buyurmuşlardır. Ancak, kabrin kenarına oturulmasında bir sakınca yoktur.

380. Kabirler üzerinden yol geçirilebilir mi? Bir kabristan ne kadar eski olursa olsun ve kendisine ne kadar ihtiyaç kalmamış bulunursa bulunsun, bir zaruret olmadıkça yine kabristan ola- rak korunması gerekir. Böyle bir kabristanı satmak, üzerine bina vb şeyler yaparak içindeki ölü kemiklerini başka bir mezarlığa nakletmek caiz değildir. Ancak başka bir alternatif olmaması sebebiyle, umumun yararına oradan yol geçirilmesi gibi kamunun kaçınılmaz bir ihtiyacını giderme zarureti varsa, bu ihtiyacı gidermek için mezarlar başka bir yere nakledilebilir. Nitekim kamuya ait olan bir yer ya da mal, yararı yine kamuya dönük olmak üzere gerektiğinde satılabilir ya da değiştirilebilir (Zeylat, Tebyin, II, 331). Mezarlıktan yol geçirmek de bu çerçevede değerlendirilebilir.

381. Mezarlık olan bir alana cami veya başka bina yapılabilir mi? Kabristanlar, genellikle vakıftır; yani cenaze defnedilmek üzere kamu hizmetine tahsis edilmiş yerlerdir. Zaruret bulunmadıkça bir vakfın amacı dışında kullanılması ve değiştirilmesi caiz değildir. Bu itibarla, mezarlık olarak vakfedilen bir yerin, bu hizmette kullanılması mümkün olduğu sürece başka bir hizmete tahsisi caiz olmayacağı gibi, artık cenaze defnedilmese bile, kabristan olarak muhafazası gerekir. Böyle bir kabristanı satmak, üzerine bina yapmak ya da benzer tasarruflar için ölü kemiklerini başka yere nakletmek caiz değildir (Bkz. Merğînâni, el-Hidâye, IV, 448-450). Ancak başka bir alternatif olmaması sebebiyle, kamu menfaatinin gerektirdiği durumlarda, mezarlık başka bir yere nakledilerek yeri cami vb. amaçlar için kullanılabilir.

382. Kabir azabı var mıdır? Duyular ve akıl yürütme vasıtasıyla bilinemeyip vahiy yoluyla sabit olan gaybi konulardan biri de kabir azabıdır. Bu husus bazı ayetlerin işareti (Tevbe, 9/101; Mü'min, 40/46), çeşitli hadislerin de beyanlarıyla (Buhari, Cenâiz, 86) bilinmektedir. Bir hadiste, “Kabir, ahiret duraklarının ilkidir. Bir kimse eğer o duraktan kurtulursa sonraki durakları daha kolay geçer. Kurtulamazsa, sonrakileri geçmek daha zor olacaktır.” (Tir. mizi, Zühd, 5) buyrulurken ölümle ahiret hayatının başladığı belirtilmiştir. İnsan öldükten sonra kabre konulunca, Münker ve Nekir adlı iki melek gelerek soru soracaklar, iman ve güzel amel sahipleri bu sorulara doğru cevap verecekler ve kendilerine cennet kapıları açılarak cennet gösterilecektir. Kâfir ve münafıklarsa doğru cevap veremeyecek, onlara da cehennem kapıları açılacak ve cehennem gösterilecektir. Kâfirler ve münafıklar kabirde azap görürlerken müminler nimetler içinde hayat süreceklerdir (Tirmizi, Cenâiz, 7). Bu sebeple Hz Peygamber, pek çok kez kabir azabından koruması için Allah'a niyazda bulunmuştur (Buhâri, Ezan, 149; Müslim, Küsüf, 8, Cenâiz, 85; Ebü Dâvüd, Salât, 155).

Namazla İlgili Muhtelif Konular

383. Vakit namazlarının sünneti ile farzı arasında başka bir şeyle meşgul olmanın sakıncası var mıdır? Vakit namazlarının farzı ile sünneti arasında herhangi bir ihtiyaç olmaksızın konuşmak, bir şey yemek veya içmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmak Hanefilerdeki tercih edilen görüşe göre, namazın sevabını azalttığından mekruh olur (İbn Nüceym, el-Bahr, 11, 53; İbn Âbidin, Reddül-muhtar, II, 461; Tahtâvi, Hâşiye, s. 313). Ancak namazların sünneti ile farzı arasında tesbih, zikir ve Kur'an tilavetinde bulunmak yahut sünnetin evde kılınması hâlinde mescide gidinceye kadar geçen zaman, fasıla (ara verme) sayılmadığı için bunları yapmakta bir sakınca yoktur.

384. Farz ve sünnet arasında abdest bozulursa önceki kılınan namazın iadesi gerekir mi? Namaz, iftitah tekbiri ile başlayıp selam ile sona erer. Bu ikisi arasında namazın sıhhat şartlarından olan bir hususun eksik bırakılmaması gerekir. Mesela abdestli olmak namazın şartlarından olduğu gibi, bu hâlin namazın sonuna kadar devamı gerekir. Ancak selam vererek bir namaz tamamlandığında, daha sonra meydana gelecek durumlar kılınmış olan namazı etkilemez.

385. Kâbe'nin içinde namaz kılınır mı? Hz. Peygamber sas, Kâbe'nin içerisine girip namaz kılmıştır (Buhâri, Hac 51, 52, Salât 30, 81, 96; Müslim, Hac, 388-394; Muvatta, Hac 193). Dolayısıyla Kâbe'nin içinde kılınan namaz geçerlidir. Zira Kâbe'den maksat, bina değil binanın üzerinde bulunduğu yer ve alandır (İbn Âbidin, Reddül-muhtar, 11, 114). Kâbe'nin içinde namaz kılan kimse istediği yöne dönebilir.

386. Kılınış bakımından kadınların namazı ile erkeklerin namazı arasında ne gibi farklar bulunmaktadır? Erkeklerle kadınların namaz kılış biçimlerinde bazı farklılıklar vardır ve bu da bazı rivayetlere ve sahabe

uygulamasına dayanmaktadır. Namazlarda kadınların erkeklerden ayrıldığı hususlar şöyledir: a) Kendi başlarına namaz kılacak erkekler, ezan okurlar, kâmet getirirler. Kadınlar ise ezan okumaz ve kâmet getirmezler. b) İftitah tekbirini alırken elleri kaldırmak sünnettir. Erkekler ellerini, başparmaklar kulak yumuşaklarına değecek şekilde kaldırırlar. Kadınlar ise el parmaklarının uçları omuzları hizasına gelecek kadar kaldırırlar. c) Namazda erkekler, ellerini göbeklerinin altında, sağ ellerini sol elleri üzerine koyup sağ elleri ile sol bileklerini kavrarlar. Kadınlar ise sağ ellerini sol elleri üzerine halka yapmaksızın göğüsleri üzerine koyarlar. d) Erkekler, rükü durumunda dizlerini dik ve sırtlarını düz tutarlar. Kadınlar ise sırtların, biraz meyilli bulundurulur. e) Erkekler, secde kollarını ve uyluklarını karınlarından uzak tutarlar ve kollarını yere değdirmezler. Kadınlar ise, secde kollarını uyluklarına yapıştırıp kollarını yanlarına temas ettirirler. f) Tahiyâyâ oturuşta ve secde aralarında erkekler sol ayaklarını sağa doğru yatırarak üzerlerine oturup, sağ ayaklarının parmak uçlarını kibleye doğru dikerler. Kadınlar ise, ayaklarını sağ taraflarına yatık bulundurarak yere otururlar (Serahsi, el-Mebsût, I, 25; Merğînâni, el-Hidaye, I, 337; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 320; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 225-226). (Bkz. 165, 166, 167 nolu fetvalar).

387. İş yerinde namaz kılmasına müsaade edilmeyen kimse namazını imâ ile kılabilir mi? Kur'an'da "Allah herkesi gücünün yettiği ölçüde mükellef tutar." (Bakara, 2/286) buyrulmakta olup buna dayanılarak da "Tâat, tâkata göredir." (Merğînâni, el-Hidâye, II, 83) ilkesi ortaya konmuştur. Asıl olan, namazın şart ve rükünlerinin eksiksiz olarak yerine getirilmesidir. Baş ile işaret edilerek (imâ ile) namaz kılınması, ancak normal kılmanın mümkün olmadığı hâllerde caizdir. Hz. Peygamber "Eğer yere secde edebiliyorsan et. Yere secde edemiyorsan başın ile imâ et. Secde için imâ yaparken, başını rükü için eğdiğinden daha aşağı eğ." (Ebû Ya'lâ, el-Müsned, III, 345-346) buyurmuştur. Namazların imâ ile kılınması, ancak hastalık durumunda başvurulacak bir yol olup bu "hastanın namazı" başlığı altında incelenmiştir. (Serahsi, el-Mebsût, I, 212). İş yerinde namaz kılınmasına müsaade edilmemesi ise namaz kılma kudretini değil, kılma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Sağlığı yerinde olduğu hâlde fiilen namaz kılma imkânı bulamamak, imâ ile namaz kılmayı caiz kılan durumlar arasında yer almamaktadır. Bu sebeple namaz kılmasına izin verilmediği bir ortamda bulunan kimse namazını imâ ile kılamaz. Böyle bir ortamda çalışan kimse, öncelikle ibadetlerini rahatça yerine getirebileceği başka bir iş araması uygun olur. Böyle bir iş bulamaz da mevcut işinden ayrıldığı takdirde kendisi ya da bakmakla yükümlü olduğu kimselerin maişetini karşılayamama durumu ile karşı karşıya kalırsa, mümkünse namazlarını usulüne göre cem ederek kılar. Yani, öğle ile ikindiyi, ya ikindiyi öne alarak öğle vaktinde ya da öğleyi geciktirerek ikindi vaktinde; akşamla yatsıyı da yatsı vaktine geciktirerek veya yatsıyı akşam vaktine alarak (cem ederek) kılabilirler. (Fakat bu istisnai bir hükümdür) Eğer bu da mümkün değilse ilk fırsatta kılmak üzere kazaya bırakabilir ki Hz. Peygamber de savaş nedeniyle kılamadığı namazını daha sonra kaza etmiştir (Buhâri, Cihad, 98).

388. Mesai içerisinde kılınan vakit namazından dolayı kul hakkı çığnenmiş olur mu? Din ve vicdan özgürlüğünün bir boyutu da ibadet hakkıdır. İnanç özgürlüğünün devamı olarak, bir dine inanan kimse, o dinin gereklerini yerine getirebilme hakkına da sahiptir. Mesaisini istismar etmeden, işverenin izni veya haberi olmadan kılınan namazda herhangi bir kul hakkı boyutu söz konusu değildir. Kaldı ki, namaz kılarken geçen vakti ve iş kaybını telafi de mümkündür.

389. Bir kimse namaz kılmayan eşinden sorumlu mudur? İslam'a göre her fert, kendi yaptıklarından sorumludur. Kur'an'da, "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını çekmez. Eğer yükü ağır gelen kimse onu taşımak için (başkalarını) çağırırsa onun yükünden hiçbir şey (alınıp) taşınmaz. Akrabası dahi olsa (kimse onun yükünü taşımaz)" (Fâtır, 35/18) buyrulur. İslam, her insanın irade ve seçme hürriyeti bulunduğunu ve bunun sonucu olarak yaptıklarından sorumlu olacağını bildirmiştir. "Herkes kazandığı karşılığında rehindir." (Tür, 52/20) "Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür." (Zilzâl, 99/7-8); "O (Allah) yaptığından sorumlu değildir. Onlar ise, sorumlu tutulacaklardır." (Enbiyâ, 21/23) âyetleri buna delildir. Bir Müslüman, ibadetlerini yapmazsa hesabını Allah'a verecektir. Diğer müslümanlara düşen ise ona nasihat etmek ve telkinlerde (emr-i bi'l-ma'ruf) bulunmaktır ve buna da en yakınlardan, aileden başlamak esastır ki Allah cc Hz. Peygamber'e hitaben "(Önce) en yakın akrabanı uyar" (Şuarâ, 26/214) buyurmuştur. Hadiste de her Müslüman'ın yönetimindekilerden sorumlu olduğu belirtilmiştir (Buhâri, Cumua, 11; Müslim, İmâre, 20). Eşlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı, maddi konularda olduğu gibi manevi alanlarda da sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk, dinin gereklerini öğretmek ve telkin etmektir. Zira, Allah cc, Hz. Muhammed'e sav hitaben şöyle buyurur: "Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden nızık istemiyoruz; (aksine) biz seni nızıklandınıyoruz. Güzel sonuç, takvâ iledir." (Tâhâ, 20/132) Bu itibarla, bir kimse, namaz kılmayan eşine, beş vakit namazını vakti içinde eda etmesi için, namazın maddi ve manevi faydalarını güzellik- le anlatmalı, geçmişteki ihmalkârlığından ötürü tövbeye davet ederek namaz kılmaya iknaya çalışmalıdır. Güzellikle yapılacak tavsiyelere rağ- men, eşin namaz kılmamasının sorumluluğu tamamen kendisine yani kılmayana aittir.

Zekâtın Mahiyeti, Hükümü ve Zekâta Tâbi Mallar

390. Zekât nedir? Zekât, dinen zenginlik ölçüsü kabul edilen miktarda (nisap) mala sahip olan kimselerin Allah rızası için muayyen kişilere vermesi gereken belli miktarı ifade eder. Zekâtın farz olması için şartlar; malların nisaba ulaşması yanında nâmi (üreyici/artıcı) olması, sahip olunduğu andan itibaren üzerinden bir yıl geçmesi, bir yıllık borcundan ve asli ihtiyaçlardan fazla olmasıdır. Nisap, zekâtla yükümlü olmak için esas alınan zenginlik ölçüsüdür. Bu ölçü, altında 20 miskal (80.18 gr), deve 5, sığırd 30, koyun ve keçide 40 adettir. Zekâtın kimlere verileceği Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı şekilde açıklanmış (Tevbe, 9/60), nisabı da hadislerde belirtilmiştir (Buhâri, Zekât, 32, 36, 38, 43). Buna göre temel ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişi diğer şartlar da yerine gelmişse bu mallarının zekâtını vermesi gerekir (Kâsâni, Bedâr, II, 4 vd.).

391. Zekât ne zaman farz kılınmıştır? Zekâtın farz kılınmasındaki hikmetler nelerdir? Zekât hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmıştır. Zekât, Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette namaz ile birlikte zikredilmiş (Bakara, 2/43, 110; Hac, 22/78; Nûr, 24/56); Hz. Peygamber de zekâtın İslam'ın temel ibadetlerinden biri olduğunu bildirmiştir (Buhâri, Zekât, 1). Kur'an ve hadislerde namaz ile zekâtın peş peşe zikredilmesi, toplumların ruhi olgunluğa ulaşmasında bu iki ibadetin rolünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Kur'an-ı Kerim, iyiliğe erişmenin ve muttaki bir mümin olabilmenin en önemli şartlarından birinin zekât vermek olduğunu ifade eder (Bakara, 2/177). Aynı zamanda zekât kurtuluşa eren müminlerin vasıflarından biridir (Mü'minün, 23/1, 4). Bütün bunlara ilaveten zekât vermek, Allah'ın rahmetini celbeden hususlardandır (A'râf, 71/56). Kısaca zekât, malı temizleyen ve manevi arınmaya vesile olan bir ibadettir (Tevbe, 9/103). Âyet ve hadislerde sıklıkla emredilen zekâtı vermemek müşriklerin vasfı olarak görülmüş ve Kur'an'da bu durum yerilmiştir (Fussilet, 41/6-7). Zekâtın topluma dönük pek çok yararı da vardır. Mesela, maddi gücü olmayanların ihtiyaçlarının giderilmesine katkı sağlar, zengin ile fakir arasındaki uçurumu azaltır; aralarında sevgi ve yakınlık doğmasına vesile olur. Bu yönüyle zekât toplumsal kenetlenmeyi artırır. Ayrıca toplumları bencillik ve kin gibi ahlaki hastalıklardan arındırır. Zekâtın verileceği yerlerin toplumun her katmanındaki insanları kapsaması sosyal dayanışmanın da garantisidir.

392. Zekât kimlere farzdır? Geçerli olmasının şartları nelerdir? Zekât ibadeti ile ilgili şartlar, zekâtın bir kimseye farz olmasının ve verilen zekâtın geçerli olmasının şartları şeklinde iki ayrı başlık altında ele alınır. Bir kimseye zekâtın farz olması için o kimsenin müslüman, akıl sağlığı yerinde, ergenlik çağına gelmiş ve hür olması (Kâsâni, Bedâr, II, 4-5), bir yıllık borcundan ve asli ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artıcı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte "nisap miktarı" mala sahip olması gerekir. Artıcı olmaktan kastedilen, malın sahibine gelir, kâr, fayda temin etmesi yahut kendiliğinden çoğalma ve artma özelliğine sahip bulunmasıdır. Zekâtın farz olması için ayrıca nisap miktarı mal ya da servete sahip olduktan sonra üzerinden bir kameri yılın geçmesi ve yıl sonunda da nisap miktarını koruması gerekir (Kâsâni, Bedâr, II, 13 vd.; İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 73-74). Yıl içerisindeki artış ve düşüslere itibar edilmez. Zekât bu süre dolmadan önce de verilebilir (Kâsâni, Bedâr, II, 15). Zekâtın geçerli olmasının şartlarına gelince, öncelikle "niyet" şarttır. Zekât bir ibadet olduğu için niyetsiz yerine getirilemez (Kâsâni, Bedâr, II, 40; İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 88). Ayrıca fakire verilmesi ve teslimi demek olan "temlik" de şarttır (Kâsâni, Bedâr, I, 39). Yemek hazırlayıp yedirmek gibi ibâha denilen yollarla fakire zekât verilmiş olmaz.

393. Havâic-i asliyye (asli ihtiyaçlar) nedir? İslam'da diğer bedeni ve mali yükümlülüklerde olduğu gibi, zekâta da mükellefin durumu göz önünde bulundurularak, ona makul ve taşınabilir bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu nedenle İslam bilginleri, zekât ve sadaka-i fitr ile yükümlü olmak için, kişinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerinin temel ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı mala sahip olma şartını aramışlardır. Temel ihtiyaç maddeleri insanın hayat ve hürriyetini korumak için muhtaç olduğu şeylerdir. Bunlar, barınma, nafaka (yiyecek, giyecek ve sağlık giderleri), ulaşım, eğitim, ev eşyası, sanat ve mesleğe ait alet ve makineler, kitaplar, güvenlik amacıyla kullanılan aletler ve elektrik, su, yakıt, aidat vb. diğer cari giderler ve bu temel ihtiyaçları karşılamak için ayrılan paradır (Mevsili, el-İhtiyar, I, 332-333; İbn Abidin, Reddu'l-muhtar, III, 178).

394. Zekât hesaplanırken hangi borçlar düşülür? Zekât vermekle yükümlü olan kişi, elindeki zekâta tâbi olan malın- dan kul haklarına müteallik borçlarını düşer. Hanefilerdeki genel görüşe göre ödeme günü gelmiş/gelmemiş borçlar bu konuda aynı hükme tâbidir. Ancak bir kısım Hanefilere göre, sadece vadesi gelmiş/birikmiş olup alacaklının talep ettiği borçlar düşülür; ödeme günü gelmemiş borçlar düşülmez. Zira veresiye borçlar genellikle istenmez; ödeme günü gelmiş olanlar istenir (Kâsâni, Bedâr, II, 6). Şâfi mezhebindeki meşhur görüşe göre ise borç, zekâta tâbi mallardan düşülmez, borçluluk zekât vermeye engel değildir (Nevevi, el-Mecmû" V, 344). Günümüzde 10-20 yıllık gibi uzun ödeme planlı kamu, TOKİ, kooperatif, kredi türü borçlar, bütünüyle zekât malından düşülmemelidir. Bu bakımdan elde bulunan zekâta tabi mallardan, sadece "o zekât yılına ait birikmiş borçlar, vadesi o yıl içinde dolmuş/dolacak ve dolayısıyla o zekât yılı içinde ödenmesi gereken borçlar" düşülmelidir. Zira zekât, yıllık bir ibadettir.

395. İhtiyaç için kullanılan araç-gereç ve malzemelere zekât düşer mi? Sanat ve mesleğin icrası için gerekli olan araç-gereç, makine ve malzemeler, asli ihtiyaçlar kapsamında olup zekâtının verilmesi gerekmez. Ancak, meslek icrası için değil de, ticaret için üretilen, alınıp satılan araç-gereç, malzeme ve makinelerin zekâtının verilmesi gerekir (Zeylai, Tebyin, 1, 253; el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 190).

396. Babası ile birlikte oturan kimse zekât ile mükellef midir? İslam'da mülkiyetin şahsiliği esastır. Buna göre bir kimse babasıyla birlikte oturuyor olsa bile zekâta tâbi nisap miktarı mala sahip ise zekât ile mükelleftir. Ancak babası ile mallarını ayırmamışlar da ortak kazanıp ortak harcıyorlarsa, bu takdirde ellerindeki birikim üzerinde tasarruf yetkisine sahip olan kişi zekâtla yükümlü olur.

397. Büluğ çağına ermemiş zengin çocukların malından zekât vermek gerekir mi? Zekâtla mükellef olmak için âkil ve bâliğ olmak şarttır (Kâsâni, Bedâi' II, 9 vd). Bu bakımdan Hanefilere göre zengin de olsa büluğ, çağına girmemiş çocukların mallarına zekât gerekmez. Ancak, çocuklara ait tarım arazilerinden elde edilen tarım ürünlerinin öşrü yani zekâtının verilmesi gerekir (Serahsi, el-Mebsût, III, 50; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 255). Şâfi mezhebine göre zekât vermek için akıl ve büluğ şart değildir. Çocuk ve akli yeterliliği olmayan (mecnun) kimsenin de zekât vermesi gerekir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 602).

398. Bir öğrencinin burs olarak aldığı para nisap miktarına ulaşırsa zekât vermesi gerekir mi? Bir yıllık borcu ve temel ihtiyaçları dışında 80.18 gr. veya daha fazla altına veya bu değerde para veya ticaret malına sahip olan bir kimse, buna mâlik olduğu günden itibaren bir yıl geçtiğinde, zekâtla yükümlü olur (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 330). Zekât konusu paranın yardım ve burs paralarından oluşması durumu değiştirmez.

399. Kira gelirleri zekâta tâbi midir? Bir yıllık borcu ve asli ihtiyaçları dışında 80.18 gr. altını veya bu miktar değerinde malı yahut parası olan kimseler, dinen zengin sayılır. Kira gelirlerinin zekâta tâbi diğer mal ve gelirlerle birlikte, temel ihtiyaçlar ve borçlar çıktıktan sonra nisap miktarına (80.18 gr. altın veya değeri) ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde kırkta bir (% 2,5) oranında zekâtının verilmesi gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 165, 190-191).

400. Ticaret veya yatırım amaçlı taşınmazlara zekât gerekir mi? Ticaret maksatlı elde tutulan taşınmazlar zekâta tâbi olduğu gibi ticari amaçlı alıp satılan taşınmazlar da bu tabidir. Buna göre, büro, mesken vb satım amaçlı tutulan taşınmazların, yıllık borçları çıktıktan sonra değerleri nisap miktarına ulaşp üzerinden bir yıl geçince kırkta bir (% 2,5) oranında zekâtının verilmesi gerekir (Kâsâni, Bedâr, II, 20). Ticaret veya yatırım amaçlı (değerlenince satmak için alınan) taşınmazların zekâtları her yıl piyasa değerleri üzerinden verilirken, ev, dükkân, tarla, bağ-bahçe amaçlı alınan arsalar zekâta tâbi değildir.

401. Ticaret malının (Kâr amaçlı alınıp satılan mal) zekâtı nasıl hesaplanır? 80.18 gr. altın değerinde ticaret malına sahip kişinin, nisab miktarı mala sahip olmasının üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde, kırkta bir (% 2,5) oranında zekâtını vermesi gerekir. Zekât, diğer şartlar yanında, hakikaten veya hükmen elde mevcut bulunup üzerinden bir yıl geçen maldan verilir. İleride sağlanması muhtemel artışlar zekâtın hesaplanmasında dikkate alınmaz. Ticaret malları için de aynı ilke geçerlidir. Bu itibarla, ticaret malının zekâtı verilirken, satıldığı takdirde elde edilecek kâr dikkate alınmadan sanki malın aynından (bizzat kendisinden) zekât veriyormuş gibi zekâtın verileceği tarihteki maliyet değeri esas alınır.

402. Ticaret malının zekâtı kendi cinsinden ödenebilir mi? Ticaret mallarının zekâtı, malın değeri üzerinden hesaplanıp parayla verilebileceği gibi, malın kendi cinsinden de verilebilir.

403. Kâğıt paraların/banknotların zekâtı verilir mi? Günümüzde mübadele aracı olarak kullanılan para, kâğıt paradır. Para, eşyanın bedeli olarak kullanılmakta, alım satım onunla yapılmakta, işçi ücretleri, memur maaşları vs. onunla verilmekte ve zenginlik ölçüsü kabul edilmektedir. Dolayısıyla kâğıt para, altın ve gümüşün mübadele vasıtası olarak yaptığı görevi yüklenmiştir. Bu itibarla, altın ve gümüşün zekâtının verilmesi gerektiği gibi kâğıt paranın da zekâtı verilmelidir (Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, 1, 546; Zühayii, el-Fıkhu'l-İslami, II, 772).

404. Altın ticareti yapan bir kimse zekâtını nasıl verir? Altın ticareti yapan bir kimse zekâtını sahip olduğu altın ve elde ettiği gelirin toplamı üzerinden verir. Farklı ayarlarda altın varsa, her ayarın zekâtı kendisinden veya değerinden verilir. Ancak nisap hesaplanırken ayar farklılığına bakılmaksızın eldeki altınların hepsi birlikte tartılır (Kâsâni, Bedâf, II, 20). Zekâtı ödenecek altın miktarını belirlerken, geçen sene zekât verilen tarih esas alınır. Mesela, geçen yıl 1 Ramazan'da zekât verilmişse, bu sene de 1 Ramazan'da mevcut altın esas alınarak zekât verilir. Yıl içindeki artışlar ve eksilmeler dikkate alınmaz. Ticaret için olan zinetlerin zekâtı, sırf maden değerleri üzerinden değil, işçilik, kullanılan kıymetli taşlar vb. şeylerin kazandırdığı ilave değerler dikkate alınarak maliyetleri üzerinden verilir.

405. Farklı ayarda altını bulunan kimse zekâtını nasıl hesaplar? Zekât nisabının oluşması açısından altındaki ayar farkı önemli değildir. Hangi ayarda olursa olsun, sonuç itibarıyla altın hükmünde dir. Buna göre farklı ayarda da olsa sahip olunan bütün altın çeşitlerinin toplam ağırlıkları 80.18 grama ulaştığında, diğer şartları da taşıması hâlinde zekâta tâbidir. Ancak bu durumda farklı ayarlardaki altınların zekâtı, ayrı ayrı değerleri üzerinden hesaplanarak kırkta bir (96 2,5) oranında verilir (Kâsâni, Bedâr, 11, 20).

406. Kadınların, ziynet eşyasından zekât vermeleri gerekir mi? Altın ve gümüşten yapılmış ziynet eşyaları, zekât için gerekli diğer şartları da taşıdığı takdirde Hanefilere göre zekâta tâbidir. Bu itibarla altından yapılmış ziynet eşyaları, 80.18 gr. veya daha fazla olup üzerinden de bir yıl geçmiş ise kırkta biri oranında zekâtları verilir. Altın ve gümüş dışındaki maden ve taşlardan mamul ziynet eşyası ise zekâta tâbi değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 243). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelilere göre ise, kadının normal olarak takip kullandığı ziynet eşyası, asli ihtiyacı sayıldığından bunlardan zekât gerekmez (Nevevî, el-Mecmû", VI, 46; İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 220).

407. Hayvanların zekâtı, para olarak verilebilir mi? Hayvanların zekâtı, kendi cinsinden verilebileceği gibi, değerleri üzerinden para olarak da verilebilir (Bkz. Kâsâni, Bedâi, II, 41). Ancak fakirin yararına olanı tercih etmek daha uygundur.

408. Emlakçı, kendi mülkiyetindeki gayrimenkulün zekâtını vermekle yükümlü müdür? Emlakçıların ticari amaçla alıp sattıkları gayrimenkuller zekâta tabidir. Buna göre, emlakçıların alıp satmak için ile mülkiyetlerinde bulundurdıkları gayrimenkuller, bunlardan kaynaklanan borçlar düşüldükten sonra değeri nisap miktarına ulaşmış ve üzerinden bir yıl geçmişse kırkta bir (962,5) oranında zekâta tabidir (Kâsâni, Bedâr, II, 20). Her gayrimenkul üzerinden ayrı ayrı bir yıl geçmiş olması şart değildir. Dolayısıyla zekât vermekle yükümlü olduktan sonra mülkiyete geçen emlakın, diğer mal ve emlak ile birlikte hesaplanarak zekâtı verilir. Bu kapsamdaki taşınmazların zekâtları o anki piyasa değerine göre verilir.

409. Üretim araçları için zekât vermek gerekir mi? Üretim araçları zekâta tabi değildir. Bunlarla elde edilen ürün veya gelirlerin tek başına ya da diğer birikimlerle birlikte nisap miktarına ulaşır ve üzerinden bir yıl geçerse kırkta bir (% 2,5) oranında zekâtları verilir.

410. Hisse senetleri için zekât vermek gerekir mi? Bir şirketin hisse senetlerini satın alan kişi, bu şirketin bina, makine ve demirbaşlarına hissesi oranında ortak olmuş olur. Bu durumda hisse sahibi, şirketin elde edeceği kâr ya da uğrayacağı zarara ortaktır. Şirketin kâr etmesi durumunda hisse sahibine isabet eden kâr payı, tek başına ya da başka birikimlerle birlikte nisap miktarına ulaşır ve üzerinden bir yıl geçerse 90 2,5 oranında zekâta tâbi olur. Söz konusu hisseler, elde tutulup kâr payından yararlanmak amacı ile değil de, alınıp satılmak amacıyla sahip olunursa, bu hisseler ticaret malı olarak değerlendirilir. Zekâta tabi diğer mallarla birlikte nisap miktarına ulaşırlarsa piyasa değerleri üzerinden ve % 2,5 oranında zekâtları verilir (Zühayli, el-Fıkhul-İslami, II, 774, 799).

411. Şirket ortakları nasıl zekât verirler? Şirketler, hükmi şahıs niteliğinde olduklarından, şirketlerin kendisi değil de, ortaklardan her birinin hissesi, tek başına veya varsa diğer mallarıyla birlikte nisap miktarına ulaşırsa zekâta tâbi olur. Buna göre, asli ihtiyaçlarından fazla, nisap miktarı (80.18 gr. altın veya değeri) mala sahip olan kimsenin, bu malın üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde zekâtını vermesi gerekir. Sanayi sektöründeki şirketlerin; duran varlıkları (üretim aletleri, makine vb.) zekâtтан muafır. Bir yıllık borçlar, malzeme, işçilik, üretim, pazarlama, yönetim, finansman vb. giderlerin maliyet hesapları yapıp çıkarıldıktan sonra dönen varlıklar (yarı mamül ve üretilmiş mallar, hammadde, nakit para, çek vs.) net kâr ile birlikte kırkta bir (% 2,5) oranında zekâta tâbidir (Zühayli, el-Fıkhul-İslami, 1, 864-865). Dolayısıyla böyle bir şirketin ortağının, şirketin büro, alet vb. duran varlıkların dışındaki dönen varlığından kendi hissesine düşen miktarın nisaba ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde zekâtını vermesi gerekir. Ticari şirketlerde de durum aynıdır. Hisse sahiplerinin, zekâtın verilmesini şirket yönetimine bırakması hâlinde, yönetim, hisse sahiplerine vekâleten onların payının zekâtını verebilir. Bu durumda, gerçek şahıslar mallarının zekâtını nasıl hesaplayıp veriyorlarsa, şirket yönetimi de o şekilde verir. Şirket, hisselerin zekâtını vermemişse, hissedarların kendi hisselerinin zekâtını vermeleri gerekir (Mecma'w'l-Fıkh, Karârât ve Tevsiyât, 6-11 Şubat 1988 tarihli karar, 5. 143-145). Kameri yıl esasına göre senede bir envanter/bilanço çıkarılır. Dönen varlıklar, nakitler, çekler ve alacaklar değer olarak toplanır. Varsa borçlar çıkarıldıktan sonra geride kalan tüm meblağın 96 2,5'u zekât olarak verilir.

412. Öşür ne anlama gelir, dini dayanağı nedir? Sözlükte onda bir anlamına gelen öşür, dini bir kavram olarak, tarım ürünlerinden verilen zekât demektir. Tarım ürünlerinin zekâta tâbi oluşu Kur'an ile sabittir. Kur'an'da, "Ey mü'minler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden çıkardıklarımızdan infak edin." (Bakara, 2/267), "Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez." (En'am,

6/141) buyurulmaktadır. Bu ürünlerin zekâtlarının oranı bizzat Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. Bir hadiste, “Yağmur ve nehir sulanyla sulanan ürünlerde onda bir; kova ile sulananlarda ise yirmide bir öşür gerekir.” (Buhâri, Zekât, 55) buyrulmuştur.

413. Toprak ürünlerinin zekâtı nasıl verilir? İmam Ebü Hanife'ye göre az veya çok bütün toprak ürünleri zekâta tâbidir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 1, 372). İmam Mâlik ve İmam Şâfi'ye göre bir sene saklanabilen ve gıda amaçlı tüketilen toprak ürünleri zekâta tâbidir (ibn Cüzey, el-Kavânin, 208; Şîrâzî, el-Mühezzeb, 1, 288). Ahmed b. Hanbele göre, ölçülebilen, tartılabilen ve kurutulabilen dayanıklı gıda maddeleri ile pamuk ve keten gibi topraktan elde edilen ürünler zekâta tâbidir (ibn Kudâme, el-Muğni, IV, 155-160). Günümüz âlimlerinin çoğunluğuna göre buğday, arpa, mısır, pirinç gibi saklanabilir tarımsal ürünlerden, üretim için yapılan gübre, ilaç vb. ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, geriye kalan ürün, nisap miktarına (beş vesk/ürününe göre 653-1000 kg. arası, mesela buğdayda 653 kg.) ulaşırsa zekâta tabi olur. Bunların dışındaki ürünler ise yukarıdaki maddelerden beş veskinin değeri en düşük olanının kıymetine ulaştığı zaman (Şeybânî, el-Câmi'u's-sağîr, 5. 130-131) öşür verilir. Bu görüş, nassların ruhuna uygunluğu ve yoksulların lehine olması sebebiyle daha uygun görülmektedir.

414. Çay ve pancar gibi ürünlere zekât gerekir mi? Tercih edilen görüşe göre her türlü toprak mahsulü ve meyvelere zekât (öşür) gerekir (Kâsânî, Bedâi I, 53) Dolayısıyla çay ve pancar da zekâta tâbidir.

415. Öşrü verilen mahsul elden çıkarılmayıp muhafaza edilir ve üzerinden bir sene geçerse, bu mahsule yeniden zekât/öşür gerekir mi? Öşrü verilen tarım ürünleri, üreticisi tarafından paraya dönüştürül- medikçe ürün olarak ambarda ne kadar kalırsa kalsın yeniden öşre tabi olmaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 186-187, 228). Ancak öşrü verilen bir ürün satılır ve paraya dönüştürülürse bu para nakit türü diğer zekât malları ile birlikte değerlendirilir.

416. Kamış ve ot gibi kendiliğinden yetişen ürünler için öşür gerekir mi? Genel ilke olarak insan emeği ile ve gelir sağlamak amacı ile yetiştirilen toprak ürünleri zekâta (öşre) tâbidir. Bu niteliklerde olmayıp, tabiatla kendiliğinden yetişen ağaç, kamış, ot ve benzeri şeyler için öşür gerekmez (Serahsî, el-Mebstû, II, 2; İbnü'l-Hümâm, Feth, 11, 249). İnsanlar tarafından kazanç elde etmek üzere yetiştirilen kavak ve kamış gibi ürünlerden ise zekât gerekir.

417. Telef olan ürünün öşrünün verilmesi gerekir mi? Hasattan sonra ürünün öşrünün verilmesi gerekir. Henüz hasat edilmeden ürünü tarlada telef olan çiftçinin, zekâ/öşür ödemesi gerekmez. Ancak hasat edildikten sonra, ürünü zayi olsa da öşrünü vermesi gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 273). Nitekim Allah cc, “Devşirilip toplandığı günde hakkını (zekât ve sadakasını) verin.” (Enâm, 6/141) buyurmuştur.

418. Ürün elde etmek için yapılan masraflar, öşür verilirken dik- kate alınır mı? Kural olarak, sulanması masrafsız olan arazilerden elde edilen ürü- nün onda biri, masraf edilerek ve emek sarf edilerek sulanan arazilerden elde edilen ürünün ise yirmide biri öşür olarak verilir. Sulama ile birlikte, günümüz tarım şartlarının gerektirdiği gübre, ilaç ve mazot gibi masrafların öşür hesabında dikkate alınıp alınmayacağı tartışmalı bir konudur. Bu ilave masraflar üretimin maliyetinde önemli bir yekün oluşturduğundan bunların öşür hesaplamasında dikkate alınması görüşü daha uygundur. Bu nedenle tarım ürünleri, sulama masrafları ve yukarıdaki ilave masraflar çıkarıldıktan sonra nisaba ulaşması hâlinde 1/10 oranında zekâta/öşre tabidir. Eğer masraflar çıkarılmadan verilecekse 1/20 oranında öşür verilir. Tarım ürünlerinde nisap miktarı, buğday, arpa, mısır, pirinç gibi saklanabilir ürünlerde, beş veskidir. Bunun günümüzde kullanılan ağırlık birimi ile karşılığı, ürüne göre 653-1000 kg arasında değişmekte mesela buğdayda 653 kg'a tekabül etmektedir. Bunların dışındaki ürünlerde ise yukarıdaki maddelerden beş veskinin değeri en düşük olanının kıy- metine denk olan miktardır. Seralarda yetiştirilen ürünler için de aynı hükümler geçerlidir.

419. Ekilmesi için başkasına verilen tarlanın öşrü kim tarafından verilir? Türkiye'de tarlanın ekilmesi için başkasına verilmesi konusunda iki farklı uygulama vardır. Bunlardan birisi, tarlanın belli bir bedel karşılığında kiraya verilmesidir. Bu uygulamada tarla sahibi belli bir ücret alır, çıkan mahsulden hiçbir şey almaz. Diğer uygulama ise tarlanın, ortaklık (yarıcılık) şeklinde verilmesidir ki, bunda tarla sahibi belli bir ücret almayıp, çıkan mahsul, tarla sahibi ile yarıcı arasında anlaştıkları oranda bölüşülmektedir. Kiraya verilen tarlanın öşrü, İ. Ebu Yüsuf ve Muhammed'in de içinde bulunduğu çoğunluğun görüşüne göre kiracıya aittir. Çünkü öşür, tarlanın değil, çıkan ürünün hakkıdır. Çıkan ürünün de tamamını kiracı aldığına göre öşrü vermek de ona düşer. Tarlayı eken kiracı, gübre, ilaç gibi ekstra masraflarla birlikte kira masrafını çıkardıktan sonra, geriye kalan ürün nisap miktarına (beş vesk / ürününe göre 653-1000 kg. arası, mesela buğdayda 653 kg.) ulaşırsa çıkan mahsulün öşrünü verir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 276-277; Karadâvi, Fıkhu'z-zekât, I, 400, 402). Yarıcılığa verilen tarlanın öşrünü de tarla sahibi ve kiralayan hisseleri oranında verirler. Her biri, payına düşen ürünün, -nisap miktarını aşması durumunda- öşrünü verir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 278; Karadâvi, Fıkhu'z-zekât, I, 398-399) İyilikte bulunma, sıla-i rahim vb. düşüncelerle tarlanın, akrabalara veya fakir kimselere bedelsiz olarak

verilmesi ise dinimizin teşvik ettiği bir davranıştır. Bu şekilde ödünç olarak verilen tarlanın öşrü tarlayı kullanana aittir. Tarla sahibinin herhangi bir yükümlülüğü yoktur (Karadâvi, Fıkhu'z-zekât, 1, 398).

420. Vergi, zekât yerine geçer mi? Vergi bir vatandaşlık görevi; zekât ise dini bir yükümlülüktür. Zekât ile vergi; mükellefiyet, temel gaye, oran, miktar ve harcanacağı yerler (Tevbe, 9/60) açısından farklıdırlar. Bu itibarla, devlete ödenen vergiler zekât yerine geçmez. Zekâtın ayrıca verilmesi gerekir (Karadâvi, Fıkhu'z-zekât, II, 1118; İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri, (Sonuç Bildirileri) s. 996).

421. Gayrimeşru kazançtan zekât vermek gerekir mi? Gayrimeşru yolla sağlanan kazancın sahibi belli ise, sahibine iade edilmesi; değilse, karşılığında sevap beklemeksizin yoksullara veya hayır kurumlarına verilerek elden çıkarılması gerekir (Serahsi, el-Mebsût, XII, 172). Bu itibarla, gayrimeşru kazancın tamamı ya sahibine iade edilerek veya hayır yolunda harcanarak elden çıkarılacağından, zekâtının verilmesi söz konusu değildir.

422. Alacağın zekâtını vermek gerekir mi? Zekâta tâbi olup olmama açısından alacaklar üç kısma ayrılır: a) Kuvvetli Alacak: Bunlar, borç olarak verilen paralar ile ticaret mallarının bedeli olan alacaklardır. Bu alacaklar, borçlular tarafından ikrar edilir veya borcu ispata yarayan kesin delil varsa, alacaklı tarafından her yıl zekâtlarının ödenmesi gerekir. Önceki yıllara ait zekâtı verilmemiş ise, alacak tahsil edildikten sonra, geçmiş yıllara ait zekâtları ödenir.

b) Orta Alacak: Satım için olmayan bir malın gelirinden kaynaklanan alacaktır. Ev kirası alacağı gibi. Bu alacakta da geçmiş senelerin zekât borcu gerçekleşir. Ancak zekât borcunun ödenme mecburiyeti için alacaklının en az nisap miktarı kadar tahsil etmesi gerekir.

c) Zayıf Alacak: Vasiyet, mehir ve diyet gibi mal bedeli olmayan alacaklardır. Çünkü bu tür alacaklar mal değişiminde oluşmuş bir borç değildir. Bu nevi alacakların geçmiş yıllara ait zekâtları gerekmez. Tahsil edilip üzerlerinden bir yıl geçince zekâtları verilir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 238, 239; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 739, 740). İnkâr edilen veya alınma ihtimali olmayan alacaklar için, her yıl zekât gerekmez. Şayet bu tür ümit kesilmiş bir alacak daha sonra ödenirse, tahsil edilip üzerinden yıl geçtikten sonra sadece o yılın zekâtı verilir; geçmiş yıllar için zekât gerekmez (Merğînâni, el-Hidâye, II, 166-167).

423. Vadeli alacağa dair bir çek veya senet zekât olarak verilebilir mi? Zekât, gıda ve giyim eşyaları gibi mallardan aynı olarak verilebileceği gibi para, döviz ve altından da nakdi olarak verilebilir. Çek veya senet, bir malın, bir paranın kime ait olduğunu belirten, iki veya daha fazla kişi arasında tanzim edilmiş bir belgedir. Dolayısıyla üzerinde yazılı miktardaki malı/parayı temsil etmektedir. Bu nedenle, zekât mükellefi olan bir zengin, vadesinde ödeneceğini kesin olarak bildiği senedi, zekâtına mahsuben fakire ciro edebilir. Ancak sorumluluk para tahsil edildiği zaman düşer. Senet ödenmediği takdirde zekâtın tekrar verilmesi gerekir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 227-233).

424. Zekât vermenin belirli bir zamanı var mıdır? Zekât vermenin belli bir zamanı yoktur. Oruç ve hac ibadetlerinde olduğu gibi nisap miktarı malın üzerinden sene geçmiş olması konusunda da kameri ay hesabı uygulanır. Farz olduğu andan itibaren verilmesi gerekir ve bunun için belli bir kameri ayı veya Ramazan'ı beklemeye gerek yoktur. Zekâtla yükümlü olanların, yükümlü oldukları andan itibaren zekâtlarını vermeleri gerekir. Çünkü zekât bir kulluk borcudur, borç da bir an önce ödenmelidir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 175, 191-192, 223).

425. Zekât, vekâlet, havale, EFT vb. ile ödenebilir mi? Kişi zekâtını, bizzat kendisi elden verebileceği gibi, başkasına vekâlet vermek veya havale yoluyla da verebilir. Önemli olan, hak sahibine ulaşmasıdır (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, INI, 187, 189).

426. Zekât taksitle ödenebilir mi? Zekâtta asıl olan, kişinin üzerine terettüp eden zekâtı bir an önce ödemesidir. Ancak peşin ödeme imkânı bulunmayan durumlarda bir yıl içinde taksitle de ödenebilir (Bkz. ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 191-192).

427. Zekât, vaktinden önce verilebilir mi? Oruç ve hac ibadetlerinde olduğu gibi zekât konusunda da kameri ay hesabı uygulanır. Zekâtın farz olması için nisap miktarı malın üzerinden bir kameri yılın geçmesi gerekir. Buna rağmen mal sahibi dilerse nisaba ulaşmış olan malın zekâtını sene dolmadan önce de verebilir (Kâsânî, Bedâr, II, 15; İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 179).

428. Önceki yılların zekâtını vermeyen kimse zekât borçlarını nasıl öder? Böyle biri, malı varsa geçmiş yılların zekâtını da verir. Mesela iki yıl zekât vermeyen biri, ilk yılın zekâtını verdikten sonra ikinci sene için kalan paranın 96 2,5'unu zekât olarak verir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 329-333, 391).

9. Zekât yükümlüsü, zekâtını vermeden fakir düşüp vefat etse, zekât sorumluluğu düşer mi? Zekâtını zamanında vermeyen kişi, sonradan fakir düşer ve ödemededen ölürse zekât sorumluluğundan kurtulamaz. Böyle bir kimse mirasçılarına, vasiyette bulunması gerekir, vasiyet etmeden ölürse günahkâr olur. Varisleri zekâtını verirlerse borçtan kurtulacağı umulur. Bir malda zekât borcu doğduktan sonra çalınma, kaybolma, gasp gibi bir yolla telef olsa; mükellef ödeme gücüne sahip olsun veya olmasın, Hanefilerde o malın zekât sorumluluğu ortadan kalkar, mal bulunmayınca, zekât da gerekmez. Diğer fakihlere göre ise zekât sorumluluğu devam eder. Bağış veya satış yoluyla elden çıkarılan malın zekâtının verilmesi gerektiği ittifakla kabul edilmiştir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 176, 183; Bilmen, İlmihal, s. 321-322).

Zekâtın Verileceği Yerler

430. Zekât kimlere verilir? Zekâtın verileceği kimseler Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. Bunlar; fakirler, miskinler, zekât toplama görevlileri, müellefe-i kulüb (kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenseler), esaretten kurtulacaklar, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalanlar (Tevbe, 9/60). Fakir ve miskin, temel ihtiyaçları dışında nisap miktarı herhangi bir mala sahip olmayan kimsedir. Ancak temel ihtiyaçları dışında, artıcı (nâmi) olsun olmasın, nisap miktarı mala sahip olan kimse fakir veya miskin kapsamında olmadığından ona zekât verilmez (İbnü'l-Hümâm, Feth, 11, 266). Borçlu, kul hakkı olarak borcu olan ve bunu ödeyeceği maldan başka nisab miktarı malı olmayan kimsedir (İbnü'l-Hümâm, Feth, 11, 268). Yolda kalmış kimse, sürekli yaşadığı yerde malı olsa bile, yolda parasız kalıp/parasızlıktan yolda kalıp parasına ulaşamayan (memleketine de dönemeyen) kimse olup, malına/memleketine ulaşmaya kadar yetecek zekât verilebilir (Kâsânî, Bedâi, II, 43-46) Ancak, bankacılık vb ile ulaşabilecekse verilmez. “Fi sebilillah (Allah yolunda olanlar)” ise, Allah yoluna ve İslam'a adanmış hac yolcuları, askerler ve ilim yolcuları. 1. Zekât kimlere verilir? Hanefilere göre aşağıda sayılanlara zekât ve fitre verilmez: a) Ana, baba, büyük ana ve büyük babalara, b) Oğul, oğlun çocukları, kız, kızın çocukları ve bunlardan doğan çocuklara, c) Eşine, d) Müslüman olmayanlara, e) Zengine yani asli ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişiye, f) Babası zengin olan ergen olmamış çocuğa (Merğînâni, el-Hidâye, II, 223-228).

432. Sütanne ve sütbabaya zekât verilir mi? Usûl ve furûa (anne, baba, dedelere, ninelerle, çocuklara torunlara) zekât verilmez (Mevsili, el-ihyâr, I, 381). Zekat, bakmakla yükümlü olunan kişilere verildiğinde dolaylı yoldan geri dönmüş olacaktır. Oysa verilen zekâtın menfaat sağlamamalıdır. Aksi halde ‘hak sahibinin mülkiyetine geçirilmiş olması (temlik)’ şartı ihlal edilmiş olur) Sütanne ve sütbaba bakmakla yükümlü olunan kimselerden olmadığı için zekât verilebilir.

433. Fakir kardeşe zekât verilebilir mi? Fakir olan kardeşe zekât verilebilir. Kardeş çocuğu, amca, dayı, hala ve bunların çocukları da böyledir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 224; İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 275; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 172, 293). Hatta zekât verirken yoksul akrabalara öncelik verilmesi daha sevaptır. Çünkü bunda hem zekât borcunu ödeme, hem de sıla-i rahim vardır. Hz. Peygamber, “Sadakasını hısımlına veren için iki ecir vardır: Hısımlık eciri ve sadaka eciri.” (Buhâri, Zekât, 44; İbn Mâce, Zekât, 24) buyurarak teşvik etmiştir.

434. Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara zekât verilebilir mi? Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara, fakirseler zekât verilebilir. Çünkü bunlar usûl ve fûru, olmadıkları gibi, bakmakla yükümlü olunanlardan da değildir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 275; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 172, 293).

435. Damat ve geline zekât verilebilir mi? Fakir damat ve geline zekât verilebilir. Çünkü bunlar usûl ve fûru olmadıkları gibi, bakmakla yükümlü olunanlardan da değildir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 275; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 172, 293).

436. Kayınvalide ve kayınpedere zekât verilebilir mi? Fakir kayınvalide ve kayınpedere zekât verilebilir. Çünkü bunlar usûl ve fûru, olmadıkları gibi, bakmakla yükümlü olunanlardan da değildir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 275; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 172, 293).

437. Evlat edinilen (bakımı üstlenilen) çocuğa zekât verilebilir mi? Dinimizde kimsesiz çocukların himayesi tavsiye edilmiş ise de “hukuki bir evlatlık” müessesesi kabul edilmemiş, uygulanagelen “evlat edinme/gönüllü bakım” yöntemi de, kişiler arasında usûl-fûrû ilişkisi doğurmadığından (Ahzab, 33/4-5.) gönüllü bakılan bakılan fakir çocuğa zekât verebilir.

438. Geçimini maaş veya ücretle sağlayanlara zekât verilebilir mi? İslam'da zekât ve fitrenin kimlere verilip verilemeyeceği, kişilerin meslek gruplarına bakılmaksızın belirlenmiştir. Bu itibarla, belirli bir geliri bulunduğu hâlde, bu geliriyle asgari temel ihtiyaçlarını karşılayamayan veya temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra elinde 80.18 gram altın veya bu değerinde malı bulunmayan kişilere zekât verilebilir. Bu kişilerin ücretli, memur, esnaf veya işsiz olması fark etmez. Ancak bu kadar malı olmasa bile bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel

ihtiyaçlarını karşılayabilenlere verilmez diyen âlimler de bulunduğundan (Râfî, el-Aziz, VII, 377), zekât verirken daha yoksul olanlara öncelik verilmesi uygun olur.

439. Zekât âyetinde geçen “fî sebililleh”in kapsamına okullar, Kur'an kursları, camiler ve benzeri hayır kurumları girer mi? Zekâtın sarf yerleri, Kur'an-ı Kerim'de (Tevbe, 9/60) belirlenmiştir. Hz. Peygamber sas toplanan zekâtın kendisine hisse verilmesini isteyen birine hitaben, “Yüce Allah, zekât hususunda ne bir peygamberin ne de başkasının hükmüne razı olmadı, onunla ilgili hükmü kendisi verdi ve onu sekiz sınıfa taksim etti. Eğer o sınıflardan isen sana hakkını veririm.” (Ebü Dâvûd, Zekât, 24) buyurmuştur. Bu itibarla, belirli şartları taşıyan müslümanların yükümlü oldukları zekât ve fitır sadakasının, Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak tarafından belirlenen yerler dışında herhangi bir yere verilmesi veya cami, köprü, yol, okul, yurt, su yolu vb. hayır işlerine sarf edilmesi fakihlerin çoğunluğunca caiz görülmemiştir. Zira zekât ve fitır sadakasının sahih olmasının şartlarından biri de temlikdir. Temlik, eşya üzerindeki mülkiyet hakkını veya mali bir hakkı başkasına devretmeyi ifade eder. Bu sebeple özellikle müslüman fakirin ve ihtiyaç sahibinin hakkı olan ve ancak temlik etmekle yükümlünün zimmetinden düşen zekât ve fitır sadakasının, tüzel kişilere, hayır kuruluşlarına verilmesi caiz görülmemiştir (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 207). İlgili âyetteki “Allah yolunda” anlamına gelen “fî sebililleh” ifadesi, kendisini Allah yoluna ve İslam'a adanmış hac yolcuları, askerler ve ilim için yola çıkan gerçek kişiler olarak yorumlanmıştır.

440. Sivil toplum kuruluşlarına zekât verilebilir mi? Zekâtın verileceği yerler, Tevbe süresinin 60. âyetinde belirlenmiştir. Buna göre zekât, ilke olarak fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin hakkı olduğundan itibarla, zekât ve fitır sadakasının, Kur'anda belirlenen yerler dışına veya cami, köprü, yol, okul, su gibi hayır işlerine sarf edilmesi, Hanefilerce caiz değildir. Zekât, hak sahibine doğrudan veya aracı ile teslim edilebilir ve aracının birey olması ile kurum olması arasında fark yoktur. Buna göre, hayır kurumu veya sivil toplum kuruluşu, toplayacağı zekâtı Kur'an'da belirlenen yerlere ulaştırıyorsa zekât emanet edilebilir, ulaştırmayıp, inşaat, aydınlatma, büro vb. genel hizmetleri için değerlendirecekse verilmez. Halka hizmet veren bu gibi kurumların varlıklarını sürdürmeleri için desteklenmeleri önemlidir. Ancak bu, zekât dışında gönüllü yardımlar yolu ile yapılmalıdır. Bunun yanında kamusal ve bireysel denetimler de ihmal edilmemelidir.

441. Fakir ve yoksul kimselerin sağlık tedavilerini yapturan vakıf, dernek gibi kuruluşlara zekât verilebilir mi? Zekât ve fitrenin sıhhat şartlarından biri de temlikdir. Temlik eşya üzerindeki mülkiyet hakkını veya mali bir hakkı başkasına devretmeyi ifade eder. Bu itibarla fakirlere temlik etmek üzere zekât ve fitır sadakalarını ayrı bir fonda toplayan ve her bakımdan kendilerine güvenilen kimseler eliyle yönetilen dernek ve kurumlara (muhtaçlara ulaştırmaları için yöneticileri, vekil tayin edilerek) zekât ve fitır sadakası verilebilir (Kâsânî, Bedâr, II, 4). Söz konusu dernek ve vakıflar, zekât almaları caiz olan kimselerin tedavileri için, zekât almak ve aldıkları zekâtı bu ihtiyaçlara sarf etmek üzere vekâletlerini aldıkları takdirde, onlar adına zekât alabilirler. Henüz ergenlik çağına varmamış küçükler için de bunların velilerinden vekâlet almak gerekir. Şüphesiz vekâlet verilecek kişilerin her bakımdan güvenilir kimseler olmaları, toplanacak zekâtın başka işlere harcanmaması ve bu yöndeki denetimlerin ihmal edilmemesi gerekir. Adı geçen vakıf ve kuruluşlarda tedavi gören ancak fakir olmayan insanlara zekât, fitre ve fide gelirlerinden harcama yapılamaz.

442. İçki, kumar gibi haramları işleyen kimseye zekât ya da fitre verilebilir mi? Zekât, Tevbe süresinin 60. âyetinde sayılan başta yoksullar olmak üzere sekiz sınıf insana verilir. Dolayısıyla bu görevin yerine getirilmesi sırasında dini hassasiyeti olan fakirlere öncelik verilmesi tavsiye edilirse de müslüman olmak kaydı ile bazı haramları işleyenlere de verilebilir. Gayrimeşru işler yapan ve verilen zekâtı bu işlere harcamaya tahmin edilen yoksul bir kimseye ailesinin ihtiyaçlarını göz önüne alarak zekât vermek gerektiğinde, zekâtın nakit olarak değil de gıda veya giyim eşyası olarak verilmesi uygun olur.

443. Zekât gayrimüslimlere verilebilir mi? Aralarında dört mezhep imamının da bulunduğu fakihlerin çoğunluğu zekâtın, gayrimüslimlere verilemeyeceğinde görüş birliğine varmışlardır. Çünkü esas olarak zekât müslüman fakirlerin hakkıdır (Kâsânî, Bedâr, II, 49; Nevevi, el-Mecmû", VI, 197; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 207; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 261). Ancak Kur'anda zekâtın sarf yerleri arasında, “müellefe-i kulüb” da zikredilmiş olup (Tevbe, 9/60); Hz. Peygamber sav de gerek zekât gerekse diğer devlet gelirlerinden İslam'a ısıdırmak istediği kişilere pay ayırmıştır (Buhârî, Farzu'l-humus, 19; Tirmizi, Zekât, 30). Resûlullah'ın vefatından sonra bazıları halife Hz. Ebü Bekir'den de zekât payı isteyince, Hz. Ömer, “De ki: Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.”(Kehf, 18/29) âyetini okuyarak, artık müellefe-i kulüb kalmadığını belirtip taleplerini reddetmiştir (Bkz. Kâsânî, Bedâr, II, 45; Zeylai, Nasbu'r-râye, II, 394-395; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-inâye, I, 530). Bu sebeple fakihlerin çoğunluğu, Hz. Ömer'in bu icthâdına ve Hulefâ-i Râşidin döneminde “müellefe-i kulüb” a pay ayrılmamış oluşuna (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, IV, 361) dayanarak Tevbe süresinin 60. âyetinde sözü edilen bu payın düştüğü sonucuna varmışlardır. Fakat Hz. Ömer'in reddi, ilgili âyetin hükmünün kaldırılmış olmasından değil, başvuranları “müellefe-i kulüb”dan saymamasından dolayıdır. Günümüzde de kalpleri kazanılmak/İslam'a ısıdırılmak/kötülüğünden emin olunmak istenenlere, müslümanlara faydası umulan

gayrimüslimlere de bu paydan zekat verilebilir. Bu görüşü savunan, bu tasarrufun, devlet yetkililerinin takdirine bağlı olduğunu, zaman zaman da buna ihtiyaç duyulabileceğini söylemişlerdir (Karadâvi, Fıkhu'z-zekât, II, 607-608).

444. Sünnet ettirmek veya evlendirmek için fakire harcanan para zekât yerine geçer mi? Kendilerine zekât verilecek gruplardan biri de fakirlerdir (Tevbe, 9/60). Bir kişi zekâtını, elindeki malın cinsinden veya bedeli olan başka mallardan nakit olarak da verebilir. Bu itibarla evlenecek kişiye, zekât alma şartlarını taşıyor ise, ihtiyacı olan eşyalar zekât olarak verilebilir. Velisi fakir olan çocukların sünnet masrafları da zekât niyetiyle karşılanabilir. Ancak daha uygun olanı zekâtı ihtiyaç sahiplerine verip harcamayı onların yapmasına imkân tanımaktır.

445. Ramazan ayında belediye, dernek veya vakıflarca hazırlanan iftar yemekleri, aşevlerinde dağıtılan yemekler zekât ve fitre yerine geçer mi? Belediye, dernek veya vakıflarca hazırlanıp ikram edilen iftar yemekleri zekât yerine geçmez. Çünkü bu ikramda, zekâtın sıhhat şartı olan temlik bulunmadığı gibi, iftar yemeği yiyenler arasında kendilerine zekât verilmesi caiz olmayan birçok kişi de bulunmaktadır. Ancak hazırlanan yemekler zekât niyetiyle yoksullara ulaştırılırsa zekât yerine geçer.

446. Fakir kiracıdan alınacak kira bedeli, alınmayarak zekâta sayılabilir mi? Zekâtın geçerli olması için, fakire verilecek para veya malın ona temlik edilmesi/onun mülküne geçirilmesi şarttır. Bu da zekâtın fiilen fakire teslimi ile gerçekleşir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 171). Mesela yemek hazırlayıp bunu fakirlerin yiyebileceğini ilan etmekle/onlara yedirmekle o yemek temlik edilmiş/zekat verilmiş olmaz. Ancak aynı yemek, hazırlanıp zekât niyeti ile fakire teslim edilirse, temlik gerçekleşmiş/zekât verilmiş olur. Buna göre, bir kimseye borç verirken zekâta niyet edilmediği, daha sonra bu parayı zekâta saymaya niyet edildiği zaman, paranın ortada bulunmadığı için temlik gerçekleşmeyecektir. Dolayısıyla bir kimseye borç olarak verilen paranın daha sonra borçluya zekât niyeti ile bağışlanması ile zekât verilmiş olmaz. Dört mezhep de bu görüştedir. Temlik kavramına daha geniş bir anlam yükleyen bazı âlimler ise, fakirin zimmetinde bulunan alacağın ona bağışlanmasını da temlik olarak değerlendirmişler ve bunu caiz görmüşlerdir (Karadâvi, Fıkhu'z-zekât, II, 848-850; Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslami, 11, 895 vd.). Bu son görüşle de amel edilebilir.

447. Hastanelere alınan sağlık cihazları zekât yerine geçer mi? Zekâtın verilebileceği yerler (Tevbe, 9/60). kurum değil, bireyler olup buna göre zekât da bizzat bireye veya vekiline verilmelidir. Bu genel ilkeye göre adı ne olursa olsun kurumlara zekât verilmez. Âlimlerin çoğunluğunun görüşü bu istikamettedir (Kâsânî, Bedât II, 43-46; İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 272; İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 125). Ancak halka hizmet veren bu gibi kurumlara gönüllü yardımlar yapılabilir.

448. Ağaç dikme kampanyası için harcanan paralar zekât yerine geçer mi? Ağaç dikme kampanyasına yapılan bağışlar zekâta ve sadaka-i fitra sayılamaz. Zekât verilecek yerler Kur'an'da belirlenmiş olup. (Tevbe, 9/60). başka yerlere verilemez. Fakat şu da bilinmelidir ki, Kur'an, ekosistemin çok önemli bir parçası olan ağaç dikmeye ve yeşili korumaya dikkatlerimizi çekmiştir (Bakara, 2/266; Abese, 80/25-32). Hz. Peygamber sav de "Müslümanlardan bir kimse bir ağaç dikerse, o ağaçtan yenen meyve mutlaka onun için sadaka olur." (Buhâri, Muzâraa, 1; Müslim, Mûsâkât, 7) buyurarak ağaç dikmeyi teşvik etmiştir ki, bunu her müslüman örnek almalıdır.

449. Bir firma, çalışanlarına dağıttığı yardımları zekât yerine sayabilir mi? Yardım ve bağışların zekâta mahsup edilebilmesi için; a) Zekât niyetiyle verilmesi, b) Alanların zekât alması caiz kimseler olması, c) Firma bir şirketse, ortakların zekât verme konusunda yöneticilere vekâlet vermesi, d) Yardımın, sözleşme gereği verilmesi gereken promosyon vb. olmaması gerekir.

450. Zekât verilen kişinin zengin olduğu ortaya çıkarsa ne yapmak gerekir? Zekât mükellefi, kime zekât verdiğini araştırmalıdır. Araştırma sonucu zekât verilebilecek kişilerden olduğu kanaatine ulaştığı birisine zekât verir, daha sonra bu kimsenin zekât verilecek kişilerden olmadığı ortaya çıkarsa, zekâtı geçerli olur. Araştırma yapmaksızın zekât verir ve daha sonra bu kimsenin zekât verilebilecek kişilerden olduğu ortaya çıkarsa, zekâtı geçerlidir. Ancak böyle olmadığı anlaşılırsa, zekâtı geçerli olmaz, yeniden vermesi gerekir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 302, 303).

Sadaka-İ Fıtır

451. Fıtır sadakası nedir ve ne zaman verilir? Fitre/fıtır sadakası (sadaka-i fıtır); insan olarak yaratılmanın ve Ramazan orucunu tutup bayrama ulaşmanın şükürü olarak; dinen zengin olup Ramazan ayının sonuna yetişen müslümanın, belirli kimselere vermesi vacip olan sadakadır (Nevevi, el-Mecmû, VI, 103-105). Vacip oluşu, sünnetle sabittir (Buhâri, Zekât, 70-78; Müslim, Zekât, 12-16; Ebü Dâvüd, Zekât, 18; İbn Mâce, Zekât, 21). Kişi, kendisinin ve küçük çocuklarının fitrelerini vermekle yükümlüdür. Hz. Peygamber, köle-hür, büyük-küçük,

kadın-erkek her müslümana fitre gerektiğini söylemiştir (Ebü Dâvüd, Zekât, 20). Fıtır sadakasının vacip olma zamanı Ramazan bayramının birinci günü olmakla birlikte, bayramdan önce de verilebilir. Hatta bu daha faziletlidir. Bununla birlikte, bayram günü veya daha sonra da verilebilir se de bayram namazından önce verilmesi müstehaptır. Şâfiî mezhebinde ise; fitreyi, meşru bir mazeret bulunmadıkça bayramın birinci günün gün batımından sonraya bırakmak haramdır. Fitreyi Ramazan'ın ilk günlerinde vermek de caizdir (Nevevi, el-Mecmür VI, 128). Fitrenin hedefi, bir fakirin içinde yaşadığı toplumun hayat standardına göre bir günlük yiyeceğinin karşılanması, böylece bayram sevincine iştirak etmesine katkıda bulunmaktır. Günümüzde fıtır sadakası miktarının belirlenmesinde, kişinin bir günlük (iki öğün) normal gıda ihtiyacını karşılayacak miktarın ölçü alınması daha uygundur. Kişi dinen zengin sayılanlara, usûlüne (anne, baba, dedeler ve nineler), fûrûuna (çocuk ve torunlar) ve eşine fıtır sadakası veremez. Fitreler bir fakire verilebileceği gibi, birkaç fakire de dağıtılabilir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 224). Ancak bir kişiye verilen miktar bir fitreden az olmamalıdır.

452. Kimler fıtır sadakası vermekle yükümlüdür? Ramazan bayramına kavuşan, temel ihtiyaçlarının ve bir yıllık borçlarının dışında nisap miktarı (80.18 gr. altın veya bu değerde) mala sahip olan müslümanlar kendileri ve velayetleri altındaki kişiler için fıtır sadakası vermekle yükümlüdürler (Kâsânî, Bedâr, II, 70, 72). Ancak fıtır sadakası ile yükümlü olmak için bulunması gereken nisap miktarı malın, "artıcı" özellikte olması ve üzerinden "bir kameri yıl" geçmiş olması gerekmez. Kişi kendisinin ve ergenlik çağına ulaşmamış çocuklarının fitresini vermekle yükümlüdür (Kâsânî, Bedâi, II, 70). Buna karşılık kişinin ana-baba- sı, büyük çocukları, karısı, kardeşleri ve diğer yakınları için fitre ödeme zorunluluğu yoktur (Kâsânî, Bedâi, II, 70, 72). Fakat vekâletleri olmadığı hâlde bu kişiler için ödeme yapsa geçerli olur. Şâfiî mezhebine göre ise fıtır sadakası vermek "farz"dır ve bununla yükümlü olmak için nisap miktarı mala sahip olmak şart değildir (Şirbini, Muğni'-muhtâc, I, 594). Buna göre temel ihtiyaçlarının yanı sıra bayram günü ve gecesine yetecek kadar azığa sahip zengin-fakir her müslüman fitre ile yükümlüdür (Şirbini, Muğni'-muhtâc, I, 594). Ayrıca varlıklı kimsenin müslüman eşi, çocukları, ana-babası ve diğer yakınları için de sadaka-i fıtır vermesi gerekir (Şirbini, Muğni'I-muhtâc, I, 595; İbn Rüşd, Bidâye, I, 279-280).

453. Fıtır sadakası kimlere verilebilir, kimlere verilemez? Fıtır sadakası, kişinin bakmakla yükümlü olmadığı yoksul müslümanlara verilir. Fıtır sadakası ve oruç fidyasını vermek durumunda olan kimsenin bunlardan doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanmaması esastır. Zekât için de aynı kural geçerlidir. Bu sebeple bir kimse zekâtı, fıtır sadakasını ve fidyasını kendi usûl ve fûrûuna veremez. (Usûl, bir kimsenin anası, babası, dede ve nineleri; fûrûu ise; çocukları, torunları ve onların çocuklarıdır.) Ayrıca eşler de birbirlerine zekât, fitre ve fide veremez. Hanefilere göre aşağıda sayılanlara fitre verilmez: a) Ana, baba, büyük ana ve büyük babalara, b) Oğul, oğlun çocukları, kız, kızın çocukları ve bunlardan doğan çocuklara, c) Eşine, d) Zengine yani asli ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişiye, e) Babası zengin olan ergen olmamış çocuğa (Merğînâni, el-Hidâye, II, 223-228). Şâfiilere ve İ. Ebu Yûsuf'a göre fitre, Müslüman olmayana da verilemez (Mâverdi, el-Hâvi, II, 387; X, 519; Merğînâni, el-Hidâye, II, 223). Bunların dışındaki kardeş, teyze, dayı, amca, hala ve onların çocukları, gelin, damat, kayınpeder ve kayınvalide gibi akrabalar zengin değillerse kendilerine zekât, fitre ve fide verilebilir (Zeylai, Tebyin, I, 301).

454. Fıtır sadakasının buğday, arpa, hurma veya üzüm olarak verilmesi zorunlu mudur? Fıtır sadakası, soruda sayılan maddelerden verilebileceği gibi, bunların değeri para olarak da verilebilir. Ancak fakirin yararına olanı tercih etmek daha uygundur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 321, 322).

455. Fitre cami inşaatı için verilebilir mi? Fıtır sadakasının geçerlilik şartlarından biri de temliktir. Temlik eşya üzerindeki mülkiyet hakkını veya mali bir hakkı başkasına devretmeyi ifade eder. Cami, okul, köprü, yol vb. yerlere temlik olmayacağından fitre verilemez (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 291, 325).

456. Vaktinde ödenmeyen fitre borcu nasıl ödenir? Bütün ibadetler gibi fitre yükümlülüğü de zamanında yerine getirilmelidir. GeciktirilmiŖse, ilk fırsatta ödenmesi gerekir. Fitre yükümlülüğü, İ. Şâfiî, A. b. Hanbel ve bir rivayette İ. Mâlik'e göre Ramazan'ın son günü güneşin batmasıyla, İ. Ebü Hanife'ye ve diğer bazı müctehidlere göre ise bayram günü tan yerinin ağarmasıyla başlar. Ancak, Ramazan ayı içinde de verilebilir. Hatta fakirlerin bayram ihtiyaçlarını karşılamaları için, bayramdan önce verilmesi daha iyidir. Ancak bayram sabahına kadar sadaka-i fıtır verilmemiş ise, bayram günlerinde ödenmesi gerekir. Zamanında ödenmeyip sonraya kalan fitreler ise, mümkün olan ilk fırsatta ödenmelidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 312, 322). Şâfiî mezhebinde fitreyi, Ramazan'ın ilk günlerinde vermek caiz; meşru bir mazeret bulunmadıkça bayramın birinci gününün gün batımından sonraya ertelemek ise haramdır (Nevevi, el-Mecmür", VI, 128). Fakihlerin çoğunluğuna göre fitrenin ödenmesinin bayramdan sonraya bırakılması mekruh olmakla birlikte kaza değil eda sayılır. Bazı fakihler ise fitreyi bayram sonrasına bırakmayı haram sayar ve yapılan ödemeyi kaza olarak nitelendirir (Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 570).

457. Yurt dışında yaşayan kişi, fitresini bulunduğu ülke şartlarına göre mi yoksa Türkiye şartlarına göre mi verir? Ülke ve bölgelere göre geçim standartları farklı olduğundan, mükellef, kendi bulunduğu yere göre tespit edilen miktarda vermelidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 319-322). Ancak sürekli olarak yurt dışında yaşadığı hâlde ödeneceği zaman Türkiye'de bulunan kimse, Türkiye'nin şartlarına göre verir.

ORUÇ

Orucun Mahiyeti ve Çeşitleri

458. Oruç tutmakla yükümlü olmanın şartları nedir? İslam'a göre, bireyin sorumlu olmasının temel şartları müslüman, akıllı ve ergenlik çağına ulaşmış olmaktır ve bunlar, oruç için de geçerlidir. (Kâsânî, Bedâi, II, 87). İbadetlerle yükümlü olma şartlarını taşıdığı hâlde bazı özel durumlardaki kimselere oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. (bkz. 518 ve 520 nolu fetvalar) İbadetlerle yükümlü olmamakla birlikte ergenlik yaşına gelmeyen çocukların alıştırılmak ve ısrındırılmak maksadıyla namaz kılmaları ve oruç tutmaları teşvik edilir. Nitekim Hz. Peygamber sav yedi yaşından on yaşına kadarki sürede çocuğun namaza alıştırılmasını önermiştir (Ebü Dâvüd, Salât, 26).

459. Oruca başlamak için hilalin görülmesi şart mıdır? Kameri aylar, adından anlaşıldığı gibi başlangıcı ve bitişi ayın hareketlerine göre belirlenen aylardır. Ramazan orucu, Ramazan ayında tutulduğundan ve Ramazan ayı da ay takvimine göre her sene değiştiğinden, oruca başlayabilmek için öncelikle, Ramazan ayının başladığını tespit etmek gerekmektedir. Hz. Peygamber, “Hilali (Ramazan hilalini) görünce oruca başlayınız ve hilali (Şevval hilalini) görünce bayram ediniz. Hava bulutlu olursa içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayınız.” (Buhâri, Savm, 5, 11; Müslim, Sıyâm, 3-4, 7-9) buyurmuştur. Bu hadis ilk bakışta hilali çıplak gözle görmedikçe oruca başlanma- yacağı ve bayram edilmeyeceği fikrini uyandırmaktadır. Konu ile ilgili diğer rivayetler değerlendirildiğinde, bu hadislerin amacının günün şartları içinde en uygun uygulamanın öğretilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir rivayette Hz. Peygamber sas, “Biz ümmi bir toplumuz; hesap ve okuma yazma bilmeyiz. Şunu biliriz ki ay, ya 29 ya 30 gündür.” (Buhâri, Savm, 13; Müslim, Sıyâm, 15; Ebü Dâvüd, Savm, 4) buyurarak, kameri aybaşlarının belirlenmesinde hesap yöntemine de başvurulabileceğine işaret etmiş olmaktadır. Çıplak gözle görülsün, görülemesin, ay mutat hareketlerine devam etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de güneş ve ayın bir hesaba göre hareket ettiği (Rahmân, 55/5), bunların, diğer fonksiyonlarının yanında aynı zamanda birer hesap ölçüsü kılındığı (En'âm, 6/96), yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için aya menziller tayin edildiği (Yûnus, 10/5), gökler ve yer yaratıldığı zaman on iki ay meydana gelecek şekilde bir nizam konduğu (Tevbe, 9/36), ayın yeryüzünden hilal şeklinde başlayıp kademe kademe farklı şekillerde görülmesinin insanlar ve hac için vakit ölçüleri olduğu (Bakara, 2/189) ifade edilmektedir. Buna göre Hz. Peygamber (a.s), kameri aybaşlarının belirlenmesi konusunda çıplak gözle görmeyi, başvurulacak yegâne yöntem olduğu için değil, belki o günkü şartlar içinde en sağlıklı sonuç veren yöntem olduğu için öngörmüştür. Hilali gözlemlenmenin amacı Ramazan ayının girip girmediğini belirlemektir. Bu sebeple, hilali çıplak gözle görme dışında, bizi bu amaca ulaştıracak başka yöntemlerden yararlanmak da mümkündür. Bugün, insanoğlunun ulaştığı teknolojik gelişmişlik, ayın hareketleri konusunda en ince ayrıntıyı bile izleme imkânı sunmaktadır. Artık ince astronomik hesaplar yoluyla, gelecek birkaç yıllık namaz vakitlerini gös- teren takvimleri hazırlama imkânı bile doğmuştur. Dolayısıyla kameri ayların başlangıçlarını hesap yöntemiyle belirlemek meşrudur.

460. Ramazan'ı karşılamak için oruç tutulur mu? Hz. Peygamber sav'in Recep ve Şaban aylarında diğer aylara oranla daha fazla nafil oruç tuttuğu (Buhâri, Savm, 52; Müslim, Sıyâm, 173-179) bilinmektedir. Ancak Hz. Peygamber'in sas. bu uygulamasını, Ramazan'ı karşıla- ma olarak değerlendirmek doğru değildir. Ramazan'ı karşılamak amacıyla oruç tutmanın dini bir dayanağı yoktur. Ramazan ayı girmediği hâlde, Ramazan'ın gelmiş olabileceği düşüncesiyle ihtiyaten Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmak da mekruhtur. Dini ıstılahta bu güne “şek günü” denilir. Ancak, Ramazan'ı karşılama niyeti olmaksızın şek gününde oruç tutulmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Peygamber: sa.s), “Ramazan'ı bir veya iki gün önce oruçla karşılamayın. Eğer bir kimse âdeti olduğu için bu günleri oruçla geçiriyorsa tutsun.” (Buhâri, Savm, 14; Müslim, Sıyâm, 21) buyurmuştur.

461. Oruca ne zaman ve nasıl niyet edilir? Niyet etmek orucun şartlarından. Niyetsiz oruç sahih değildir. Kalben niyet yeterli ise de niyeti dil ile ifade etmek menduptur. Oruç için sahura kalkılması da niyet sayılır. Ramazan orucu, belli günlerde tutulmak üzere adanan oruçlar ile nafil oruçlar için niyet etme vakti, güneşin batması ile ertesi gün tepe noktasına gelmesi öncesine kadarki süredir Ancak imsaktan sonra yapılacak niyetin geçerli olması için bu vakitten itibaren bir şey yenilip içilmemiş, oruca aykırı bir iş yapılmamış olması gerekir. Aksi takdirde gündüz niyet caiz olmaz (Kâsânî, Bedâr, 11, 85). Bu oruçlar için, “yarınki orucu tutmaya” şeklinde mutlak niyet yeterlidir. Bununla birlikte geceden niyet edilmesi ve “yarınki Ramazan orucuna” şeklinde orucun

belirlenmesi daha faziletlidir. Ramazan'ın her günü için ayrı niyet edilmesi gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 397, 400). Kaza, keffaret ve bir zamana bağlı olmaksızın adanan oruçlara gün batımından itibaren en geç imsak vaktine kadar niyet edilmiş olmalıdır. Bu tür oruçlara niyet edilirken, “falanca kaza, keffaret veya adak orucuna” şeklinde belirtilmesi gerekir. Şafii mezhebine göre ise nafilâ dışındaki tüm oruçlara geceden niyet edilmelidir. İmsak vaktine kadar niyet edilmemişse o günün orucu ge- çerli olmaz. Nafilâ oruçlara ise güneş tepe noktasına gelmeden öncesine kadar niyet edilebilir (Şirâzi, el-Mühezzeb, 1, 331-332).

462. İmsak nedir? Ne zaman başlar? Sabah ezanı okunmaya başladığında yeme içmeye kısa bir süre devam edilebilir mi? Sözlükte “kendini tutmak, engellemek, el çekmek, geri durmak” anlamlarına gelen imsak, dini bir kavram olarak, fecr-i sâdıktan, iftar vaktine kadar yemeden, içmeden, cinsel ilişki ve diğer orucu bozan şeylerden uzak durmak, el çekmek demektir. İmsakın zıttı iftardır. Halk arasında “imsak” oruca başlanan fecr-i sâdıgın olduğu vakit anlamında kullanılır. Oruca ne zaman başlanıp bitirileceği Kur'an'da şöyle açıklanır: “(Ramazan gecelerinde) şafağın aydınlığını gecenin karanlığından ayırt edinceye (tan yeri ağarınca) fecr-i sâdıga) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar (yiyip içmeden, cinsel ilişkide bulunmadan) orucu tamamlayın.” (Bakara, 2/187) Takvimlerde gösterilen “imsak”, oruca başlama vaktini ifade eder. İmsak vakti aynı zamanda gecenin sona erdiği, yatsı namazı vaktinin çıkıp sabah namazı vaktinin girdiği andır. Ezan da imsak vaktinin başlaması ile okunmaktadır. Bu sebeple ezanın başlaması ile yemeyi içmeyi terk etmek gerekir. Ezan başladığı sırada ağızdaki lokmanın yutulmasında sakınca yoktur.

463. Sahur yemeğinin dindeki önemi nedir? Sahur yemeği, oruç tutacakların imsak vaktinden önce gece yedikleri yemektir. Hz. Peygamber sahura kalkmış ve ümmetine de tavsiye etmiştir (Buhâri, Savm, 19, 20). Hz. Peygamber, sahur yemeğinde “berekat” (Buhâri, Savm, 20) olduğunu ifade etmiş ve sahur yemeğinin, müslümanların orucu ile ehl-i kitabın orucu arasındaki en önemli farklardan biri olduğunu belirtmiştir (Müslim, Sıyâm, 46). Onun sahurla ilgili söz ve uygulamalarından hareketle fakihler, sahura kalkmanın ve sahur geciktirmenin sünnet olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâr, II, 105). Âlimler, sahurun oruca dayanma gücü verdiğini, maddi-manevi bereketlere vesile olacağını bildirmişlerdir. Çünkü kişi sahura kalkmakla seher vaktini uyanık geçirmiş ve bu vakitte hem dua hem de istiğfar etmek suretiyle cennet ehlinin vasıflarına sahip olmuştur (Zâriyât, 51/18) Bu şekilde manevi lezzetlerle başlanan oruç daha canlı, daha şevkli tutulur. Böyle maddi-manevi bereketleri olan sahur, ihmal edilmemelidir.

464. Şevval orucunun hükmü nedir? Ramazan'da tutulamayan oruçlar Şevval orucu niyetiyle tutulabilir mi? Ramazan'dan sonra Şevval ayında altı gün oruç tutmak müstehaptır. Hz. Peygamber, “Kim Ramazan orucunu tutar ve ona Şevval ayından altı gün ilave ederse, sanki yılın bütününde oruç tutmuş gibi olur.” (Müslim, Sıyâm, 204; Tirmizi, Savm, 53; Ebü Dâvûd, Savm, 59) buyurmuştur. Bu oruç peş peşe tutulabileceği gibi ara verilerek de tutulabilir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, TL, 421, 422). Şevval ayında nafilâ olarak tutulan oruç, Ramazan'da tutulmayan oruçların yerine geçmez; yani Ramazan'da tutulmayan oruçların ayrıca kaza edilmesi farzdır. Bir oruçta hem kaza hem de nafilâ yerine niyet edilmesi geçerli olmadığından Şevval ayında tutulan oruçta da bunlardan yalnız birine niyet etmek gerekir. Şevval ayında oruç tutulurken, Ramazan'da tutulamayan oruçların kazasına niyet edilirse bu oruçlar kaza orucu olur.

465. Zilhicce'nin ilk on gününün fazileti nedir? Fecr suresinin 2. âyetinde geçen “on gece” ile, tercih edilen yoruma göre, hac ayı olan Zilhicce'nin ilk on gecesi kastedilmiştir (Râzi, Mefâti- hu'-ğayb, XXXI, 163). Zilhicce'nin ilk on gününün faziletine işaretle, Hz. Peygamber sas, “Allah katında şu on günde işlenecek salih amelden daha sevimli bir amel yoktur.” buyurmuş, sahabiler, “Ey Allah'ın Resülü! Allah uğrunda yapılacak cihattan da mı üstündür?” diye sormuşlar. Bunun üzerine Resûlullah sas; “Evet, Allah yolunda cihat etmekten de. Ancak malını ve canını tehlikeye atarak cihada çıkan, şehit olup dönmeyen kim- senin cihadı başka. (O, bundan üstündür.)” (Buhâri, İdeyn, 11) buyurmuştur. Zilhicce'nin bu on gününün fazileti hac ibadetinin bu ayda yapılma- sından kaynaklanmaktadır (ibn Hacer, Feth, II, 459). Zira bu günlerde hac iba- detinin bir kısım menâsiki yapılmakta bir kısmı da (ziyaret tavafı, şeytan taşlama gibi) ardından gelen teşrik günlerinde gerçekleştirilmektedir. Zilhicce ayının dokuzuncu günü olan kurban bayramının arefesinde tutulan orucun da çok faziletli olduğu rivayetlerde zikredilmiştir (Müslim, Sıyâm, 196, 197; Ebü Dâvûd, Savm, 64; Tirmizi, Savm, 46).

466. Zilhicce ayında ve Arefe gününde oruç tutmanın fazileti nedir? Zilhiccenin ilk dokuz günü oruç tutmak müstehap olup, bu sürenin tamamı tutulabileceği gibi birkaç günü de tutulabilir. Zilhicce'nin dokuzuncu günü olan Arefe gününün dinde önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber “Arefe günü tutulan orucun geçmiş ve gelecek birer yıllık günahı bağışlayacağı umulur.” (Müslim, Sıyâm, 196-197) buyurmuştur. Fakat hacda olanların, ibadetlerini aksatmamaları, sıkıntı ve hâlsizliğe düşmemeleri için Arefe günü oruç tutmamaları daha uygundur (Ebü Dâvûd, Savm, 64).

467. Muharrem ayının fazileti ve bu ayda, özellikle de 10 Muharrem'de oruç tutmanın hükmü nedir? “Muharrem” hürmet edilen anlamındadır. Bu ayı, Hz. Peygamber sav Allah'ın ayı diye nitelendirmiştir (Müslim,

Sıyâm, 202; Ebü Dâvüd, Savm 55; Tirmizi, Savm, 40). Bu niteleme Muharrem ayının faziletine, ilahi feyz ve bereketinin bolluğuna işarettir. Resûlullah sas, bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Ramazan'dan sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem'de tutulan oruç, farz namazlardan sonra en faziletli namaz da gece namazıdır.” (Müslim, Sıyâm, 202-203; Ebü Dâvüd, Savm, 55; Tirmizi, Savm, 40) Muharrem'in onuncu günü âşûrâ günüdür. Bu gün oruç tutmak bazı âlimlere göre sünnettir (Serahsi, el-Mebsût, 11, 92). Zira Resûlullah sav âşûrâ gününde oruç tutmuş ve bunu müslümanlara tavsiye etmiştir (Buhâri, Savm, 69). Hz. Peygamber Medine'ye gelince, yahudilerin âşûrâ günü oruç tuttıklarını görmüş “Bu gün niçin oruç tutuyorsunuz?” diye sormuştu. “Bu, hayırlı bir gündür. Allah, o günde Beni İsrâil'i düşmandan kurtardı. (Şükür olarak) Hz. Mûsâ o gün oruç tuttu.” deyince Resûlullah “Ben Mûsâ'ya sizden daha layığım/yakınım.” buyurup o gün oruç tuttu ve müslümanlara da tutmalarını tavsiye etti (Buhâri, Savm, 69; Müslim, Sıyâm, 127-128). Hz. Peygamber'in bu günde oruç tutulmasını teşvik eden başka hadisleri de vardır. Bir hadiste, “Âşûrâ günü orucunun önceki yılın günahlarına keffâret olacağını zannederim.” (Tirmizi, Savm, 48) buyurmuştur. Başka bir hadiste de âşûrâ orucuna işaret ederek “Ramazan orucundan sonra en faziletli oruç Allah'ın ayı olan Muharrem ayında tutulan oruçtur.” (Tirmizi, Savm, 40) buyurmuştur. Hz. Peygamber'in sas, yahudilere muhalefet için ertesi sene âşûrâ orucunu Muharrem'in dokuzuncu günü de tutacağını söylemesi (Ebü Dâvüd, Savm, 66); bu orucun Muharrem ayının dokuzuncu ve onuncu veya onuncu ve on birinci günlerinde tutulmasının daha doğru olacağına işaret etmektedir (Bkz. Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, IV, 52; Abdürrezzâk, el-Musannef, IV, 287). Şu da bilinmelidir ki, Ramazan orucu farz kılınınca Hz. Peygam ber (sas,, isteyenlerin âşûrâ orucu tutup isteyenlerin tutmayabileceğini belirtmiştir (Buhâri, Savm, 69; Müslim, Sıyâm, 113-126).

468. Üç ayların dindeki yeri ve bu aylarda oruç tutmanın hükmü nedir? Üç aylar diye bilinen Recep, Şaban ve Ramazan ayları mübarek aylardır. Hz. Peygamber, Recep ayı girdiğinde “Allah'ım! Recep ve Şaban'ı bize mübarek kıl ve bizi Ramazan'a ulaştır” diye dua etmiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 259). Ramazan ayında oruç tutmak farzdır (Bakara, 2/184-185). Recep ve Şaban aylarında ise; Hz. Peygamber'in diğer aylara oranla daha fazla nafile oruç tuttuğu, ancak Ramazan'ın dışında hiçbir ayın tamamını oruçlu geçirmedeği hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhâri, Savm, 52-53; Müslim, Sıyâm, 173-79). Bu itibarla, Recep ve Şaban aylarının aralıksız olarak oruçlu geçirilmesinin dini bir dayanağı yoktur. Kişi, sağlığı müsait olup güç yetirdiği takdirde bu aylarda dilediği kadar nafile oruç tutabilir.

469. Kandillerde oruç tutmayla ilgili dini bir gereklilik var mıdır? Hz. Peygamber sas, “Şaban'ın ortasında (Berat gecesi) ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah, o gece güneşin batmasıyla dünya semasına (rahmeti ile) tecelli eder ve fecir doğana kadar, Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu başka bir şey isteyen... buyurur. ” (Bkz. Tirmizi, Savm, 39; İbn Mâce, İkâmet'u-Salat, 191) demiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber Zilhicce'nin ilk dokuz günü (Ebü Dâvüd, Savm, 62; Tirmizi, Savm, 52), pazartesi ve perşembe günleri, âşûrâ ve arefe günü oruç tutar (Müslim, Sıyâm, 196, 197; İbn Mâce, Sıyâm, 41,42), pazartesi orucunu soranlara; “Bugün benim doğduğum, Peygamber olarak gönderildiğim ve Kur'an'ın bana vahyedildiği gündür.” (Müslim, Sıyâm, 198) diye cevap verirdi. Bu ve benzeri rivayetlere dayanarak bazı İslam âlimleri dini açıdan faziletli sayılan diğer gün ve gecelerin ibadetle ihyasının müstehap olduğunu söylemişlerdir.

470. Kandillerde oruç tutmak isteyen kişi, kandil gecesinin olduğu günde mi, bir gün sonrasında mı oruç tutmalıdır? Dini açıdan güneşin batmasıyla önceki gün sona erer ve yeni bir gün başlar. Gece gündüzden önce gelir (Kurtubi, el-Câmi" XIV, 15). Nitekim Ramazan ayı, Şaban ayının son gününde güneşin batışıyla başladığı için, o gece teravih namazı kılınmakta ve Ramazan'ın son gününde güneşin batışıyla Şevval ayı başladığı için, o gecede teravih namazı kılınmamak- tadır. Cuma günü de Perşembe günü akşam vaktinin girmesiyle başlar, Cuma günü akşam vaktine kadar devam eder. Mesela “Receb'in ilk Cuma gecesi” dendiği zaman perşembeyi ilk Cumaya bağlayan gece (akşam vaktinden sabah vaktine kadarki süre) anlaşılır. Yine “Şaban'ın 15. gecesi” bu ayın 14. günü 15. güne bağlayan gece, “bayram gecesi” de arefe gününü bayrama bağlayan gecedir. Bu itibarla kandil geceleri için tutulan nafile oruçların asıl zamanı, geceyi takip eden gün olmakla birlikte, daha önceki günle birlikte de tutulabilir.

471. Dâvüd orucu nedir? Bir gün oruç tutup bir gün tutmamaya “Dâvüd orucu” denir. Bu ismin verilış nedeni Hz. Dâvüd'un bu şekilde oruç tutmuş olmasıdır. Bu oruca söz konusu ismi bizzat Hz. Peygamber sas, vermiş ve faziletini şöyle belirtmiştir: “En faziletli oruç Dâvüd'un tuttuğu oruçtur; o bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı.” (Buhâri, Savm, 56; Müslim, Sıyâm, 181) Yine Hz. Peygamber sas, “Allah'ın en çok sevdiği oruç Dâvüd Peygamberin orucudur.” (Buhâri, Teheccüd, 7) buyurmuştur.

472. Eyyâm-ı biyd orucu ne zamandır ve önemi nedir? Eyyâm-ı biyd (aydınlık günler) ayın en parlak olduğu hicri ayların 13, 14 ve 15. geceleridir (Buhâri, Savm, 60) Ay bu gecelerde tam olarak görüldüğü ve geceleri her zamankinden daha çok aydınlatıldığı için bu isim verilmiştir. Resûlullah sas, her ayın bu günlerinde oruç tutmayı

tavsiye etmiş (Ebü Dâvüd, Savm, 69; Tirmizi, Savm, 54) ve o günlerde oruç tutmanın senenin tüm günlerini oruçlu geçirmek gibi olduğunu belirtmiştir (İbn Mâce, Sıyâm, 29).

473. Adak orucu nasıl tutulur? Adak, kişinin farz veya vacip cinsinden olup kendisine farz ya da vacip olmayan bir ibadeti yapacağına Allah'a söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması demektir. Şarta ve zamana bağlanmayan mutlak adaklar, adama anından itibaren ilk fırsatta yerine getirilmelidir. Şarta bağlı adakların ise, şartın gerçekleşmesi hâlinde yerine getirilmesi gerekir. Şart gerçekleşmeden adağın yerine getirilmesi geçersiz olup şart gerçekleşince iade edilmesi gerekir. Belli bir zamana bağlı olan adak orucu o zamanda tutulmalıdır. Böyle bir oruca niyette, tutulacak orucun adak olduğunu açıkça belirleme şartı yoktur. Belli bir zamana bağlı olmayan adak oruçlar ise Ramazan ayı ile oruç tutmanın yasak olduğu günlerin dışında herhangi bir günde tutulabilir. Fakat bu orucun adak niyetiyle tutulması gerekir. Bu itibarla, adak orucu nasıl adanmışsa o şekilde tutulur. Yani, peş peşe tutulması adanmışsa ara vermeden tutulur, böyle bir kayıt yoksa ara verilerek de tutulabilir. Ancak oruç tutulması caiz olmayan günlerde tutulmaz (İbn Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, III, 334, 422, 424).

474. Oruç tutulması yasak olan günler hangileridir? Dinimizde, oruç tutmanın emredildiği veya tavsiye edildiği günler olduğu gibi, oruç tutmanın yasaklandığı veya hoş karşılanmadığı günler de vardır. Yasağın mahiyetine ve ağırlık derecesine göre, bugünlerin bir kısmında oruç tutmak haram veya tahrimen mekruh, diğer kısmında ise tenzihen mekruhtur. Oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında bayram günleri gelir. Hz. Peygamber sas, iki vakitte oruç tutulmayacağını bildirmiştir ki, birisi Ramazan bayramının birinci günü, diğeri kurban bayramı günleridir (Buhâri, Savm, 66-67). Ramazan bayramının sadece birinci gününde ve kurban bayramının dört gününde oruç tutmak yasaktır (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 395-396). Bu günlerde oruç tutmanın yasak oluşunun nedeni, bayram günlerinin yeme, içme ve sevinç günleri olmasıdır. Ramazan bayramı, bir ay boyunca Allah için tutulan orucun arkasından verilen bir “genel iftar ziyafeti” hükmündedir. Bundan dolayı, ona “fıtır/iftar bayramı” denilmiştir. Ramazan bayramının ilk günü bu yönüyle bir aylık Ramazan orucunun iftarı olmaktadır. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyafetine katılmamak anlamına gelir ki bunun en azından edep dışı olduğu ortadadır. Allah için kurbanların kesildiği kurban bayramı günleri de ziyafet günleridir. Hz. Peygamber as., teşrik günlerinin yeme, içme ve Allah'ı anma günleri olduğunu belirtmiştir (Ebü Dâvüd, Savm, 49). Hacıların, oruç tuttıkları takdirde güçsüz ve yorgun düşme ihtimalle-ri bulunduğu takdirde, Zilhicce'nin 8. “terviye” ve 9. “arefe” günlerinde oruç tutmamaları daha uygun olur. Zira Hz. Peygamber arefe günü Arafat'ta olanların oruç tutmalarını yasaklamıştır (Ebü Dâvüd, Savm, 64). Çünkü hac ibadetini yaparken daha zinde ve canlı olmaları, öncesinde nafîle oruç tutmuş olmalarından daha hayırlıdır. Bunların dışındaki bazı günlerde oruç tutmak ise çeşitli sebeplerle mekruh sayılmıştır. Mesela; sadece âşûrâ gününde (Muharrem 10) oruç tutmak, yahudilere benzemek ve onları taklit etmek anlamını içerdiği için mekruh görülmüştür (Ebü Dâvüd, Savm, 66). Şek günü (Şabanın sonunda, Şaban'dan mı Ramazan'dan mı olduğu şüpheli gün) oruç tutmak mekruhtur. Hz. Peygamber Ramazan'ı bir veya iki gün önceden oruç tutarak karşılamayı yasaklamıştır (Buhâri, Savm, 11, 14; Müslim, Sıyâm, 21; Ebü Dâvüd, Savm, 11). İki veya daha fazla günü, arada iftar etmeksizin birbirine ekleyerek oruç tutmak mekruhtur. Buna visâl orucu (savm-i visâl) denir. Hz. Âişe'nin belirttiğine göre Hz. Peygamber visâl orucu tutmalarını yasaklamış; kendisinin bu şekilde oruç tuttuğu hatırlatılınca da “Siz benim gibi değilsiniz; beni Rabbim yedirir, içirir.” (Müslim, Sıyâm, 55-58) diye cevap vermiştir.

475. Bayram günlerinde oruç tutulur mu? Bayram günleri, oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında gelir. Ramazan bayramının ilk günü ve kurban bayramının dört günü oruç tutmak tahrimen mekruhtur (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 395-396; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 336). Bu yasaklama, bayram günlerinin yeme, içme ve sevinç günleri olmasından dolayıdır. Ramazan bayramı, bir ay boyunca Allah için tutulan orucun arkasından verilen bir “genel iftar ziyafeti” hükmündedir ve bundan ötürü ona “fıtır bayramı (iftar bayramı)” denilmiştir. Ramazan bayramının ilk günü, bir aylık Ramazan orucunun iftarı anlamına gelir. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyafetine katılmamak anlamına gelir ki, bunun yakışıksız bir davranış olduğu ortadadır. Allah için kurbanların kesildiği kurban bayramı günleri de ziyafet günleridir. Hz. Peygamber teşrik günlerinin yeme, içme ve Allah'ı anma günleri olduğunu belirtmiştir (Buhâri, Savm, 66-67; Ebü Dâvüd, Savm, 49).

476. Cuma günleri oruç tutmanın hükmü nedir? Sadece Cuma günleri nafîle oruç tutmak, tenzihen mekruh görülmüştür. Resul-i Ekrem (sa), “Sizden hiç kimse Cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün önceden veya sonradan oruç tutuyorsa, Cuma günü de oruç tutabilir.” (Ebü Dâvüd, Savm, 50) buyurmuştur. Cuma günü kazaya kalan farz veya adak gibi vacip bir oruç tutmakta sakınca bulunmamaktadır. Cuma günü nafîle oruç tutmak isteyenlerin, bir gün önce veya sonrasında da oruç tutması uygun olur. Oruç tutmak için özellikle Cuma gününü seçmenin mekruh oluşu, bu günün müslümanların haftalık bayram günü kabul edilmesindendir.

Orucu Bozan ve Bozmayan Şeyler

477. Orucu bozan şeyler nelerdir? Orucun temel unsuru, yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak, nefsi bunlardan mahrum bırakmak olduğu için, oruçlu iken bunlar ve bu anlama gelecek davranışlar orucu bozar. Yemek ve içmek, yenilip içilmesi mütat olan her şeyi kapsamı içine alır. Sigara, nargile gibi keyif veren tütün kökenli dumanlı maddeler ile uyuşturucular ve tiryakilik gereği alınan tüm maddeler oruç yasakları kapsamına girer (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 386-387). Her ne sebeple olursa olsun, ağızdan alınan ilaçlar da aynı hükme tabidir.

478. Unutarak yemek içmek orucu bozar mı? Unutarak yemek içmek orucu bozmaz. Hz. Peygamber “Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak yer, içerse orucunu tamamlasın. Çünkü onu, Allah yedirmiş, içirmiştir.” (Buhâri, Savm, 26) buyurmuştur. Unutarak yiyip içen bir kimse, oruçlu olduğunu hatırlarsa hemen ağızındakileri çıkarıp ağızını yıkamalı ve orucuna devam etmelidir. Oruçlu olduğu hatırlandıktan sonra mideye bir şey inerse, oruç bozulur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 253-254).

479. Unutarak yiyen kişiye oruçlu olduğunun hatırlatılması gerekir mi? Oruçlu olduğunu unutarak yiyip içen kişi, yaşlı, hasta, zayıf ve oruç tutmaya güç yetiremeyecek durumdaysa onu gören kişi oruçlu olduğunu hatırlatmamalı, aksi durumda hatırlatmalıdır (Şürûnbülâli, Merâkî'l-felâh, 238).

480. Eşlerin oruçlu iken ilişkilerinin sınırı ne olmalıdır? Oruçlu olan kimse orucu bozacak şeylerden kaçındığı gibi orucun sevabını azaltacak şüpheli durumlardan da kaçınmalıdır. Ramazan'da oruçlu olduğunu bile bile cinsel ilişkide bulunmakla oruç bozulur, hem kaza ve hem de keffâret gerekir (Buhâri, Savm, 30). Eşlerin birbirlerini öpmeleri veya sarılmalarıyla oruçları bozulmaz. Ancak bu durumda boşalma meydana gelirse oruç bozulur ve güne gün kaza gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 256).

481. Cünüp iken tutulan oruç geçerli midir? Cünüplük oruç tutmaya engel değildir. Cünüplük hâli, ister oruca başlanmadan gerçekleşmiş olsun, ister ihtilam olma gibi orucu bozmayan bir sebeple oruçlu iken gerçekleşmiş olsun fark etmez. Ancak cünüp kişi, bir an önce yıkanmalıdır. Cünüp iken üzerinden bir namaz vakti geçmemelidir. Guslün bir namaz vaktinden daha fazla süreyle ertelenmesi günahıdır. Çünkü geciktirilirse namaz terk edilmiş olur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 372).

482. Oruçluken elle tatmin olan kimsenin orucu bozulur mu? Oruç, nefsin isteklerinden bilinçli olarak uzak durma yönüyle bir irade eğitimidir. Nefsin isteklerinin kontrol altına alınmasında, ruhun arındırılıp yüceltilmesinde etkili bir yoldur. Şehvi arzularına mağlup olanların bu irade eğitimi başarısız oldukları ortaya çıkar. Oruçlu iken elle tatmin olmak orucu bozar, kazayı gerektirir. Fakat orucu kaza etmekle yetinmeyip tövbe etmek de gerekir. Elle tatmin olmanın keffâreti gerektirmemesi, önemsiz bir günah olduğunu göstermez. Bilakis özürsüz olarak orucunu bozan kimseler büyük günah işlemiş olurlar (Zeylai, Tebyin, I, 323; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 293).

483. Oruçlu iken ihtilam olmanın veya cünüp olarak sabahlamanın hükmü nedir? Oruçlu iken rüyada ihtilam olmak orucu bozmaz, guslü geciktirerek cünüp sabahlamak da oruca zarar vermez (el-Fetâ- va'l-Hindiyye, , 220). Ancak guslü sabah namazı vakti çıkıncaya kadar ertelemek günahıdır. Çünkü bu durumda namaz terk edilmiş olur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 372). Hz. Peygamber'in Ramazan'da imsaktan sonra sabah namazı vakti içinde yıkandıkları bilinmektedir (Buhâri, Savm, 25).

484. Oruca niyetlenen bir kadın gün içinde âdet görmeye başlarsa ne yapmalıdır? Kadınlar hayız/ay hâli nifas/lohusalık hâllerinde namaz kılmaz, oruç tutmazlar. Daha sonra tutamadıkları oruçlarını kaza ederler. Oruca niyetlenen bir kadın, gün içerisinde âdet görmeye başlarsa orucunu bozar, temizlenince bu günün orucunu da kaza eder (Merğînâni, el-Hidâye, 11, 276). İftara kadar oruçlu gibi davranması doğru değildir. Ancak Ramazan'ın hassasiyetine riayet ederek başkalarının yanında yiyip içmemesi uygun olur.

485. Ağız kokusunu önlemek için ağız spreyi kullanmak veya sakız çiğnemek oruca zarar verir mi? Ağız ve burundan alınıp mideye ulaşan her şey orucu bozar. Bu itibarla, ağız kokusunu önlemek veya diş ağrısını giderme amacıyla ağza sıkılan sprej vb. maddeler yutulur da mideye ulaşırsa orucu bozar, Günümüzde üretilen sakızlarda, ağızda çözülen katkı maddeleri bulunduğu için, ne kadar dikkat edilirse edilsin yutulmasından kaçınmak mümkün değildir. Bu sebeple bu tür sakız çiğnemek orucu bozar (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 395, 396). Ayrıca, hangi sakızın orucu bozmadığı bilinemediğinden oruçlu iken sakız çiğnemekten sakınılmalıdır.

486. Ağda veya epilasyon yaptırmak oruca engel olur mu? Vücuttaki kılların hangi yolla olursa olsun alınması orucu bozmaz. Çünkü oruç, bir şey yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmaktan dolayı bozulur. Kıl almak veya aldırma bunların kapsamında olmadığı için orucu bozmaz. Burada şu husus da belirtilmelidir ki, kadının erkeğe karşı avret mahalli eller, ayaklar ve yüzü hariç tüm bedenidir. Kadının kadına karşı avret mahalli, diz kapağı ile göbük arasındır. Zaruret ve ihtiyaç olmadan bu yerlerin dışındaki bölgelerin başka kadınlara veya erkeklere

gösterilmesi caiz değildir. Bu itibarla ağda veya lazerle epilasyon yaptırmak isteyen kişinin, erkek olsun kadın olsun yabancı bir kişiye avret mahallini açması helal olmadığı gibi, bu işlemi uygulayan kişinin de bu kısma bakması ve dokunması helal değildir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 187,194-195).

487. Makyaj yapmak ve saç boyamak orucu bozar mı? Oruç, bir şey yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmaktan dolayı bozulur. Makyaj, saç boyama ve bakımı bu kapsamda olmayıp orucu bozmaz.

488. Nikotin bandı orucu bozar mı? Nikotin bandı orucu bozmaz. Kural olarak orucu bozan şeyler, vücuda normal yollarla giren maddeler ve cinsel ilişkidir. Vücuda sürülen yağ, merhem gibi maddeler, deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla emilerek kana karışmakta ise de, cildin bu emişi, çok az ve yavaş olmaktadır. Diğer taraftan bu işlem yeme, içme ve beslenme anlamına da gelmemektedir (Bak. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsâni, Bedâr, II, 98; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 366-367).

489. Oruçlu iken böbrek taşı kırdırmak orucu bozar mı? Oruçlu olan bir kimsenin, vücuduna gıda verici bir madde enjekte edilmeden böbrek taşı kırılmasıyla orucu bozulmaz. Bu operasyon esnasında böbreklere kan akması da orucu bozmaz.

490. Şeker hastalarının uyguladıkları insülin iğnesi orucu bozar mı? İğnenin orucu bozup bozmayacağı, kullanılış amacına göre değerlendirilebilir. Ağrı dindirmek, tedavi etmek, vücudun direncini artırmak, gıda vermek gibi amaçlarla enjeksiyon yapılmaktadır. Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar, yemek ve içmek anlamına gelmediğinden orucu bozmaz. Ancak gıda ve/veya keyif verici enjeksiyonlar orucu bozar (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar). Şeker hastalarının kullandıkları insülin iğnesi bu nitelikte olmadığı için orucu bozmaz. Diğer yandan ehil doktorların, oruç tutmasının sağlık açısından zararlı olacağı teşhisini koyduğu bir hasta, Ramazan'da oruç tutmayabilir. Böyle bir kişi, eğer iyileşme ihtimali varsa orucunu daha sonra kaza etmek üzere bırakır; böyle bir ihtimal yoksa Ramazan ayının her günü için birer fidye verir. İnsüline bağımlı olarak yaşayan hastaların da oruç tutmaları sağlıklarına zarar veriyorsa oruç tutmayabilirler. Tutamadıkları oruçlarının sayısınıca her gün için bir fidye verirler.

491. Damardan verilen radyoaktif madde orucu bozar mı? Bazı hastalıkların teşhisi amacıyla hastalara damar yoluyla besleyici niteliği olmayan radyoaktif maddenin verilmesi orucu bozmaz. Çünkü bu şekilde verilen söz konusu madde besleyici ve vücudu kuvvetlendi- rici mahiyet taşımamaktadır.

492. Göz damlası orucu bozar mı? Konunun uzmanlarından alınan bilgilere göre, göze damlatılan ilaç, miktar olarak çok az (1 mililitrenin 1/205'i olan 50 mikrolitre) olup bunun bir kısmı gözün kırılmasıyla dışarıya atılmakta, bir kısmı, göz ile burun boşluğunu birleştiren kanallarda ve mukozasında mesâmat (gözenekler) yolu ile emilerek vücuda alınmaktadır. Kaldı ki bu işlem yeme içme yani gıdalanma anlamı da taşımadığından göz damlası orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Kâsâni, Bedâf, II, 98).

493. Endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak, makat ya da ferçten ultrason çektiirmek orucu bozar mı? Midedeki hastalığı tespit amacıyla mideyi görüntülemek veya mideden parça almak için yaptırılan endoskopide, ağız yoluyla mideye tıbbi bir cihaz sarkıtılmakta ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonlardaki hastalığı teşhis etmek amacıyla, bağırsak içini görüntülemek veya parça almak için yapılan kolonoskopide, makattan bağırsaklara cihaz gönderilmekte ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonoskopide, hemen daima, endoskopide de genellikle, incelenecek alanın temizliğini sağlamak amacıyla cihaz içinden su verilmektedir. Endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak; makat veya ferçten ultrason çektiirmek; yeme, içme anlamına gelmemekle birlikte, çoğunlukla cihaz içinden su verildiği için oruç bozulur. Ancak söz konusu işlemlerde cihazların kullanımı sırasında sindirim sistemine su, yağ ve benzeri gıda özelliği taşıyan bir madde girmemesi durumunda endoskopi, kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çektiirmek orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Kâsâni, Bedâr, II, 98; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 367, 369, 376).

494. İdrar kanalının görüntülenmesi, kanala ilaç akıtılması orucu bozar mı? İdrar kanallarına giren cihazlar veya akıtılan ilaçlar orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 264, Kâsâni, Bedâr, II, 98).

495. Anestezi orucu bozar mı? Anestezi acı ileten sinir yolları üzerinde iletimin değişik seviyelerde engellenmesi demektir. Lokal, bölgesel ve genel anestezi olmak üzere, üç türlü anestezi vardır. Küçük ameliyatlarda ameliyat bölgesinin yakın çevresine iletimi engelleyen ilaçların verilmesi ile oluşan anesteziye lokal anestezi (sınırlı uyuşturma) denir. Vücudun daha geniş bölgeleri, örneğin belden aşağısı veya bir yarısı iletimin omurilik düzeyinde engellenmesi için omuriliğe veya omuriliğe varmadan geniş bir sinir grubunun oluşturduğu bağlantı yerleri üzerine ilaç verilerek oluşturulan anesteziye bölgesel anestezi denir. Hastanın uyutulup ağrının duyulması beyin düzeyinde engellenirse, bu tür anesteziye genel anestezi denir. Anestezi, nefes yolu veya iğne ile vücuda ilaç verilerek oluşturul- maktadır. Nefes yolu veya iğne ile yapılan anestezi, mideye ulaşmadığı gibi, yeme-içme

anlamı da taşımamaktadır. Ancak bölgesel ve genel anestezide, acil durumlarda ilaç ve sıvı vermek amacıyla damar yolu açılarak, bu açıklık işlem süresince serum vermek suretiyle sağlanmaktadır. Bu itibarla, lokal anestezisi (sınırlı uyuşturma) orucun sıhhatine engel değildir. Bölgesel ve genel anestezide serum verildiği için oruç bozulur (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsâni, Bedât, II, 98).

496. Kulak damlası orucu bozar mı? Kulak ile boğaz arasında bir kanal bulunmaktadır. Ancak kulak zarı bu kanalı tıkadığından, ilaç boğaza ulaşmaz. Bu nedenle kulağa damlatılan ilaç orucu bozmaz. Kulak zarında delik bulunsan bile, kulağa damlatılan ilaç, kulak içerisinde emileceği için, ilaç ya hiç mideye ulaşmayacak ya da çok azı ulaşacaktır. Kaldı ki bu işlem yeme içme yani gıdalanma anlamı da taşımamaktadır. Dolayısıyla kulak damlası orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263; Kâsâni, Bedât, II, 98; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 367, 376).

497. Kulağın yıkattırılması orucu bozar mı?

Kulak ile boğaz arasında bir kanal bulunmaktadır. Ancak kulak zarı bu kanalı tıkadığından, su boğaza ulaşmaz. Bu nedenle kulağın yıkattırılması orucu bozmaz. Ancak kulak zarının delik olması durumunda, kulak yıkattırılırken suyun mideye ulaşması mümkündür. Bu itibarla, yıkama sırasında suyun mideye ulaşması hâlinde oruç bozulur (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263; Kâsâni, Bedât, II, 98; İbn Âbidin, Red- dü'-muhtâr, III, 367, 376).

498. Fitil kullanmak, lavman yaptırmak orucu bozar mı? Ağrı kesici, ateş düşürücü olarak veya diğer bazı amaçlarla makattan; mantar ve bazı kadın hastalıklarının tedavisinde ferçten fitil kullanılmaktadır. Lavman, tıbbi operasyon öncesi veya kabızlıkta kalın bağırsakta bulunan dışkıının, anüsten içeriye sıvı verilerek dışarı çıkarılmasıdır. Sindirim sistemi, ağızla başlayıp anüsle sona eren, sindirim borusu ile sindirim bezlerinden oluşur. Sindirim borusu ise, ağızla başlar. Ağızın gerisinde yutak bulunur. Sonra yemek borusu, mide, ince bağırsak, kalın bağırsak, rektum ve anüs gelir. Sindirim ince bağırsaklarda tamamlan- maktadır. Kalın bağırsaklarda ise, sadece su, glikoz ve bazı tuzlar emilmektedir. Kadının ferçi ile sindirim sistemleri arasında ise bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu itibarla kadınların fercinden kullanılan fitiller, orucu bozmaz. Makattan kullanılan fitiller ise, her ne kadar sindirim sistemine dâhil olmakta ise de, sindirim ince bağırsaklarda tamamlandığı, fitillerde gıda verme özelliği bulunmadığı ve makattan fitil almak, yemek ve içmek anlamına gelmediği için, orucu bozmaz. Lavman yaptırmak konusunda ise, iki durum söz konusudur; kalın bağırsaklarda su, glikoz ve bazı tuzlar emildiği için, gıda içeren sıvının bağırsaklara verilmesi veya orucu bozacak kadar su emilecek şekilde verilen suyun bağırsakta kalması durumunda oruç bozulur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 263). Ancak, suyun bağırsaklara verilmesinden sonra bekletilmeyip bağırsakların hemen temizlenmesi durumunda, verilen su ile birlikte bağırsaklarda bulunan dışkıının dışarıya çıkarıldığı ve bu esnada emilen su da çok az olduğu için oruç bozulmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

499. Diyaliz uygulamalarında oruç bozulur mu? Böbrek yetmezliği hastalarına uygulanan diyaliz, periton diyalizi, hemodiyaliz olmak üzere iki çeşittir. Periton diyalizi, karın boşluğuna verilen özel bir solüsyon aracılığı ile hastanın kendi karın zarı kullanılarak kanın zararlı maddelerden arındırılması ve sıvı dengesinin sağlanması işlemidir. Hemodiyaliz ise, kanın vücut dışında bir makine ile temizlenip vücuda geri verilmesi işlemidir. Kan bir iğne aracılığı ile hastanın kolundan alınır. Hemodiyaliz makinası, diyalizör denen bir filtreden kanı sürekli geçirerek zararlı maddeleri ve fazla suyu filtre eder. Filtre edilen temiz kan ikinci bir iğne ile hastanın damarına geri verilir. Bu işlem yapılırken bazen, gıda içerikli sıvı verilmesi gerekmektedir. Buna göre hastaya herhangi bir sıvı maddesi verilmeden gerçekleştirilen hemodiyalizde oruç bozulmaz. Diğer diyaliz çeşitlerinde ise, vücuda gıda içerikli sıvı verildiği için bozulur (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsâni, Bedât, II, 98).

500. Trombosit temini için kan vermek orucu bozar mı? Konunun uzmanlarından alınan bilgiye göre; kandaki trombosit, normal kan verme yoluyla veya aferez cihazı vasıtasıyla elde edilmektedir. Normal kan verme yöntemiyle trombosit alımında sadece kan verilmekte olup, İslam âlimleri Hz. Peygamber'in oruçluken kan aldırmasına istinaden kan verenin orucunun bozulmayacağını ifade etmişlerdir (Buhâri, Savm, 32; Ebü Dâvüd, Savm, 29; İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 50-52) Aferez cihazıyla trombosit alımında ise kan bağışçısının bir kolundan cihaz vasıtasıyla kan çekilir ve kandaki trombositler cihaz içinde ayrıştırılarak diğer koldan bağışçıya tekrar geri verilir; kanın pıhtılaşmasını önlemek için de cihaz setinin içi iki farklı serumla doldurulur. Vücuda kan ve serum verilen bu uygulama orucu bozar. Aferez cihazıyla trombosit vermek isteyen bağışçıların bunun yerine normal kan verme yöntemini kullanmaları veya iftar ile sahur arasında bu uygulamayı tatik ettirmeleri gerekir (Bkz. 522 nolu fetva).

501. Anjiyo yaptırmak orucu bozar mı? Teşhis ve tedavi amaçlı bir işlem olan anjiyografi damarların görüntülenmesi demektir. Damar içine damarların görünür hâle gelmesini sağlayan ve kontrast madde olarak

tanımlanan ilaç verilerek, anjiyogram denilen filmler elde edilir. Anjiyografi sayesinde damarlar görüntülenerek damar hastalıkları tesbit edilir veya damarlardan beslenen organlara ait tanı koydurucu bilgiler edinilir. Anjiyonun klasik yöntemi anjiyoplasti ise, dar veya tam tıkalı damarların balon ya da stentlerle tekrar açılmasıdır. Netice olarak anjiyografi ve anjiyoplasti yeme ve içme olmadığından, oruç bozulmaz (DiYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Kâsâni, Bedâf, II, 98).

502. Biyopsi yaptırmak orucu bozar mı? Tahlil için vücudun herhangi bir organından parça alınması (biyopsi), orucu bozmaz (DiYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, I, 263-264, Kâsâni, Bedâr” II, 98).

503. Kalp hastalarının kullandıkları dilaltı hapı orucu bozar mı? Bazı kalp rahatsızlıklarında dil altına konulan hap, doğrudan ağız dokusu tarafından emilip kana karışarak kalp krizini önlemektedir. Söz konusu hap ağız içinde emilip yok olduğundan mideye bir şey ulaşma- maktadır. Bu itibarla, dilaltı hapı kullanmak orucu bozmaz (DiYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

504. Burun damlası orucu bozar mı? Tedavi amacıyla buruna damlatılan ilacın bir damlası, yaklaşık 0,06 cm”tür. Bunun bir kısmı da burun çeperleri tarafından emilmekte, çok az bir kısmı mideye ulaşmaktadır. Bu da, mazmazadan (ağız su ile çalkalama) sonra ağızda kalan rutubette olduğu gibi orucu bozacak düzeyde görülmemiştir. Kaldı ki bu işlem yeme içme yani gıdalanma anlamı da taşımamaktadır. Dolayısıyla burun damlası orucu bozmaz (DiYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

505. Aşı olmak veya iğne yaptırmak orucu bozar mı? Oruç; yemek, içmek, cinsel ilişki kapsamına giren şeylerle bozulur. Bu sebeple, besin değeri taşımayan aşılar orucu bozmaz. Tedavisi devam edenler, iyileşinceye kadar oruçlarını erteleyebilirler. Bununla birlikte, Ramazan ayında herkesle birlikte oruca devam etmek istiyorlar ve tutmalarına da başka bir engel yoksa iğnelerini iftardan sonra yaptırmaları yerinde olur. Bu imkâna sahip olmayanlar, tedavi ve aşı amaçlı iğne yaptırabilirler. Ancak, oruçlu iken gıda ve vitamin iğneleri yaptırmanın, ağızdan aşı alanların damardan serum ve kan verilenlerin orucu bozulur. Daha sonra bu oruç kaza edilir.

506. Akupunktur tedavisi orucu bozar mı? Oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır (Bakara, 2/187). Akupunktur da, vücutta belirli noktalara iğne batırarak çeşitli hastalıkları tedavi şekli olup beslenme kapsamında olmadığından orucu bozmaz.

507. Oruçlu iken kan vermek ve vücuda kan almak orucu bozar mı? Ramazan'da oruçlu iken kan verenin orucu bozulmaz (İbn Kudâme, el-Muğ- ni, IV, 50-52). Vücuda kan almak ise, beslenme, gıda alma kapsamına girdiği için orucu bozar. Kan vermenin orucu bozup bozmaması ile ilgili iki zıt rivayet vardır. Bunlardan birine göre Hz. Peygamber “Hacamat yapanın ve yaptıranın (vücuttan tedavi maksadıyla kan alanın ve aynı amaçla vücutundan kan aldırmanın) orucu bozulur” (Ebü Dâvüd, Savm, 28) buyurmuştur. Öte yandan Resûlullah'ın oruçlu iken hacamat yaptırdığı rivayet edilmiştir (Buhâri, Savm, 32; Ebü Dâvüd, Savm, 29). Bu iki hadisi birlikte değerlendiren bilginlerin çoğu, birinci hadisi “Hacamat yapan kişinin, kanı özel alet ile emerken ağızına kaçırabileceği, hacamat yaptıran ise kan verdiği için zayıf düşerek hasta olabileceği için oruçları bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalır.” şeklinde yorumlamış ve ikinci hadisi esas alarak kan vermenin orucu bozmayacağı sonucuna varmışlardır.

508. Merhem ve ilaçlı bant kullanmak orucu bozar mı? Vücuda sürülen yağ, merhem vb deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla emilerek kana karışmaktadır. Ancak bu emiş, çok az ve yavaş olup, yeme içme anlamına da gelmemektedir. Bu itibarla, deri üzerine sürülen merhem, yapıştırılan ilaçlı bantlar orucu bozmaz (DiYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsâni, Bedâr, II, 98; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 366, 367).

509. Astım hastalarının kullandığı sprey ve astım ilacı orucu bozar mı? Nefes açıcı sprey kullanmak zorunda kalan astım hastası oruç tutmayabilir. Daha sonra iyileşince tutamadığı günleri kaza eder. İyileşme ümidi kalmamışsa, o takdirde tutamadığı günler sayısınca fidye verir. Bir fidye, Ramazan'da bir kişi için verilen bir fitre miktarıdır. Ancak, nefes darlığı dışında oruç tutmaya engel başka sağlık prob- lemi bulunmayan astım hastaları, soluk almayı rahatlatacak özel spreyi ağızlarına püskürterek oruç tutabilirler. Ağza püskürtülen bu ilaçlar orucu bozmaz. Çünkü bu spreyden bir kullanımda 1/20 ml. gibi çok az bir miktar ağza sıkılmaktadır. Bunun da önemli bir kısmı ağız ve nefes boruları cidarları tarafından emilip yok olmaktadır. Bundan geriye kalan miktarın tükürükle mideye ulaştığı konusunda ise, kesin bir bilgi yoktur. Abdest alırken ağızda kalan su ile kıyaslandığında, bu miktarın çok az olduğu görülmektedir. Oruçlunun, abdest alırken ağızına aldığı su- dan kalan miktarın mideye ulaşması hâlinde orucun bozulmayacağı konusunda hadis-i şerifler vardır (Dârimi, es-Sünen, Savm, 16). Bu konuda icma oluşmuştur. Ayrıca, misvaktan bazı kırıntıların ve kimyevi maddelerin mideye ulaşması kaçınılmazdır. Hâl böyle iken Hz. Peygamber'in (sa) oruçlu olarak misvak kullandığı, sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhâri, Savm, 27; Tirmizi, Savm, 29). Diğer taraftan, “kesin olarak bilinen, şüphe

ile bozulmaz.” kaidesi gereğince, mideye bir şeyin ulaşip ulaşmadığı konusundaki şüphe ile de oruç bozulmaz. Bu itibarla astımlı hastaların, rahat nefes almalarını sağlamak amacıyla ağza püskürtülen oksijenli ilaç, orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

510. Diş tedavisi yaptırmak orucu bozar mı? Sırf diş tedavisi sebebi ile oruç bozulmaz. Tedavinin ağrısız gerçekleşmesi için yapılan enjeksiyonlar da beslenme amacı taşımadığı için orucu bozmazlar. Ancak tedavi sırasında yapılan başka işlemler sebebi ile -mesela ağız su ile çalkalanırken- boğaza su, kan veya tedavide kullanılan maddelerden biri kaçarsa oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir.

511. Diş kanaması ve diş yarısından çıkan kanın tükürük ile yutulması orucu bozar mı? Diş kanaması orucu bozmaz. Ancak çıkan kan, karıştığı tükürüğe eşit veya daha fazla olursa yutulması hâlinde oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir. Daha az miktardaki kan ise dikkate alınmaz (Haddâd, el-Cevhera, 1,173).

512. Denize girmekle oruç bozulur mu? Ağız ve burundan su kaçırmamak kaydıyla denize girmekle oruç bozulmaz. Fakat denize giren kimse, yüzmeye esnasında gelen dalgalar karşısında veya başka bir şekilde su yutabilir. Bu itibarla oruçlu iken denize girmekten kaçınmak daha ihtiyatlıdır.

513. Yıkanmak orucu bozar mı? Ağız ve burnundan giren su sindirim organına ulaşmadıkça oruçlunun yıkanması, oruca zarar vermez. Hz. Âişe ve Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in Ramazan'da imsaktan sonra yıkandıklarını haber vermişlerdir (Buhâri, Savm, 25). Bu itibarla, ağız ve burundan mideye su kaçırmamak şartıyla oruçlu kişi yıkanabilir (el-Fetâva'-Hindiyye, 1, 220).

514. Diş fırçalamak orucu bozar mı? Boğaza su kaçırmadan ağız su ile çalkalamak orucu bozmadığı gibi diş fırçalamakla da oruç bozulmaz (el-Fetâva'-Hindiyye, 1, 220). Bununla birlikte, diş macununun veya suyun boğaza kaçması hâlinde oruç bozulur. Orucun bozulma ihtimali dikkate alınarak, imsaktan önce ve iftardan sonra fırçalanması, oruçluken fırçalanacaksa macun kullanılmaması uygun olur.

515. Kusmak orucu bozar mı? Miktarı ne olursa olsun kendiliğinden gelen kusuntu orucu bozmaz. Aynı şekilde mideden ansızın ağza yükselip tekrar mideye dönen şeyler de oruca zarar vermez. Kişinin kendi isteği ile ağız dolusu kusması hâlinde ise oruç bozulur. Hz. Peygamber sas, “Oruçlu kimse kendisine hâkim olamayarak kusarsa ona kaza gerekmez. Her kim de kendi isteği ile kusarsa orucunu kaza etsin.” (Ebü Dâvüd, Savm, 32; Tirmizi, Savm, 25) buyurmuştur. Bununla birlikte, kustuğu için orucu bozuldu zannıyla yemeye içmeye devam edenin orucu bozulur. Böyle bir kimseye keffâret değil, gününe gün kaza gerekir (İbnül-Hümâm, Feth, II, 332; el-Fetâva'-Hindiyye, 1, 226).

516. Oruçlu kimse abdest alırken hata ile boğazına su kaçırırsa orucu bozulur mu? Orucun bozulması konusunda hata; abdest sırasında ağzını çalkalarken isteği dışında boğazına su kaçması örneğinde olduğu gibi, orucu bozan fiilin orucu bozma kastına dayalı olmayarak meydana gelmesidir. Orucu bozan fiilin hataen yapılması orucu bozar ve kazayı gerektirir. Hataen boğaza su kaçması, oruçlu bulunulduğu hatırdaki değilken meydana gelirse, unutarak yapılmış hükmünü alır ve oruç bozulmaz (el-Fetâva'-Hindiyye, 1, 222). Bir sahâbi , “Ey Allah'ın Resulü! Oruçlu iken unutarak yiyip içtim. Orucum bozuldu mu?” demiş, Resûlullah da, “(Hayır bozulmadı) Allah seni yedirip içirdi.” (Ebü Dâvüd, Savm 39) cevabını vermiştir. Şafii mezhebine göre ise; abdest veya gusûl alırken ağız ve buruna az miktarda alınan su, elde olmayarak boğazdan inerse oruç bozulmaz. Ancak serinlemek veya suyla oynamak ya da abdest ve gusûlde gereğinden fazla abartılı şekilde ağza ve buruna su almak gibi meşru olmayan bir sebeple su boğazdan aşağı inerse oruç bozulur. Çünkü oruçlu, emredilmeyen bir iş yapmıştır (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, 1, 629-630).

517. Haram fiilin işlenmesi, oruca zarar verir mi? Müslüman her zaman ve yerde haramlardan sakınmalı, başta oruç olmak üzere tamamen ibadetle geçirilen Ramazanda ise daha dikkatli davranmalıdır. Oruçlu kimsenin tüm günahlardan sakınarak oruç ibadetinin maksadına uygun hareket etmesi gerekir. Hz. Peygamber sas, şöyle buyurmaktadır: “Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, o kimsenin yemesini içmesini bırakmasına Allah'ın hiçbir ihtiyacı yoktur.”(Buhâri, Savm, 8) Oruçlu kimsenin yalan konuşmaktan ve yalanla iş yapmaktan uzak durduğu gibi gıybet, kötü söz söylemek, kul hakkı yemek, harama bakmak, kumar oynamak gibi yasak davranışlardan da uzak durması gerekir.

Kaza, Keffâret, Fidyeye, Iskât-ı Savm

518. Oruç tutmamayı mübah kılan mazeretler nelerdir? İslam dini, ilke olarak kişileri güçleri nispetinde sorumlu tutmuş, güçlerini aşan veya sıkıntıya yol açan durumlarda kolaylaştırıcı hükümler getirmiştir. Bu genel ilke uyarınca farz olan Ramazan orucu belli şartlarla erteleme konusunda bazı ruhsatlar getirilmiştir. Bu hususta Kur'an'da şöyle buyrulur: “Ey inananlar! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, Allah'a karşı gelmekten sakıncanız diye, size de sayılı günlerde farz kılındı. İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı

günler sayısınca diğer günlerde tutar. Oruca dayanamayanlar, bir düşkünün doyuracak kadar fidye verir. Kim gönülden iyilik yaparsa, o iyilik kendisinedir. Eğer bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha iyidir.” (Bakara, 2/183-184) İslam âlimleri bu ayet-i kerime ve ilgili hadislerle dayanarak Ramazan orucunu tutmamayı mübah kılan mazeretleri şöylece sıralamışlardır: a) Yolculuk: Ramazan’da sefer mesafesi (en az doksan km.) bir yere gitmek için yola çıkacak olan kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Fakat niyet ettikten sonra gündüzün yolculuğa çıksa bu yolculuk esnasında meşru başka bir mazereti bulunmazsa orucunu bozmamalıdır. Başlanan bir ibadetin mazeret yoksa tamamlanması gerekir. Sefer bir mazeret olduğu için, eğer orucunu seferiliği başladıktan sonra bozarsa kendisine keffâret gerekmez, sadece kaza gerekir (ibn Âbidin, Reddû’-muhtâr, II, 402-405). b) Hastalık: Oruç tuttuğu zaman, hastalığının artmasından veya uzamasından endişe edilen kimse ile hastalığı sebebiyle oruç tutmakta zorlanan kişiler için, iyileştikten sonra kaza etmek üzere Ramazan ayında oruç tutmamalarına ruhsat tanınmıştır. Oruç tutması hâlinde hasta olacağı doktor tarafından bildirilen kimse de hasta hükmündedir. c) Yaşlılık: Oruç tutamayacak kadar yaşlı olan kimseler, oruç tutmayıp yerine fidye verebilirler. Bakara süresinin 184. âyetinde, bu şekilde olup da oruca güç yetiremeyenlerin, oruç tutmayıp fidye vermeleri gerektiği açıkça bağlanmıştır. İyileşme umudu olmayan hastalar da aynı hükme tabidir. d) İleri derecede açlık, susuzluk: Açlık veya susuzluk sebebi ile beden ve ruh sağlığının ciddi derecede zarar görmesi söz konusu olan kimse orucunu bozabilir. Sağlık şartlarının düzelmesi hâlinde bozulan oruç Ramazan’dan sonra kaza edilir. Böyle bir kimsenin orucuna devam etmesi ölümüne sebep olacak nitelikte ise, orucunu açmaması yani oruca devam etmesi haram olur. e) Zor ve meşakkatli işlerde çalışmak: Esas itibarıyla bir insanın ibadetlerini normal bir şekilde yapmasını engelleyecek zor ve ağır işlerde çalışması veya çalıştırılması doğru değildir. Ancak kişisel veya toplumsal zorunluluklar, bazılarının böyle işlerde çalışmalarını gerektirebilmektedir. Böyle durumda bulunan bir kişi, oruç tuttuğu takdirde sağlığına bir zarar gelmesinden korkuyorsa, orucunu tutmayabilir. Bu durumda olanlar, izin günlerinde veya müsait zamanlarda tutamadıkları oruçlarını kaza etmelidirler. f) Gebe ve emzikli olmak: Oruç tuttuğu takdirde kendisinin veya çocuğunun zarar görmesi muhtemel olan gebe veya emzikli kadınlar da, sağlık durumu oruç tutmak için elverişli olmayanlar arasında değerlendirilmiştir. Bu durumda olanlar da oruç tutmayabilirler. Hatta zarar görme ihtimali kuvvetli ise tutmamaları gerekir. Durumları normale döndüğünde tutamadıkları oruçları kaza ederler (Sahnün, el-Müdevvne, I, 278- 279; Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 328; İbn Kudâme, el-Kâfi, I, 433-434; Kâsânî, Bedâr, II, 97). Fakihler oruç tutmama ruhsatını Kur’an ve Sünnet’te zikredilen sebeplerle sınırlı tutmayı tercih etmiş, bunların ortak özelliği meşakkat olsa bile, her meşakkatli durumda oruç tutulmayabileceğini söylemekte temkinli davranmışlardır (ibn Kudâme, el-Kâfi, I, 433-436). Ruhsata gerekçe olan hâl ortadan kalkınca tutulamayan oruçlar kaza edilir. İyileşmesi mümkün olmayacak şekilde hasta olmak, ya da aşırı yaşlı bulunmak gibi oruç tutmaya sürekli bir engelin bulunması hâlinde tutulamayan her oruç için bir fidye verilir. Bir oruç fidyesi bir fitre miktarı olup, o da bir kimseyi orta hâllisi ile bir gün doyurabilecek yiyecek miktarı veya parasal karşılığıdır.

519. Orucu bozup sadece kazayı gerektiren durumlar nelerdir? Yolculuk, hastalık gibi meşru mazerete dayalı bozulan orucun, sadece kazası gerekirken, abdest alırken boğaza su kaçması gibi kasit olmaksızın yemek-içmek; çiğ pirinç gibi beslenme amacı ve anlamı taşımayan, yenilip içilmesi mütat olmayan veya toprak gibi insan tabiatının meyletmediği şeylerin yenilip içilmesi de orucu bozup sadece kaza gerektirir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 259, 267-270). Keffâret ve adak oruçları ile nafil oruçların başlanıp bozulması durumunda kaza edilmeleri gereklidir. Ramazan’da mazeret tutulmayan oruçlar, gününe gün kaza edilir. Ancak mazeretsiz olarak Ramazan orucunu tutmamak büyük günahdır. Cinsel birleşme dışında tatmin, ağza giren yağmur, kar veya dolunun istemeyerek yutulması, abdest alırken, yıkanırken veya yüzerken suyun istemeyerek yutulması, kasten ağız dolusu kutulması orucu bozar ve bozulan orucun kaza edilmesini gerektirir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 256-259, 263). İmsak vaktinin girip girmediği konusunda şüphesi bulunan kimse yiyip içmeye devam ederken o esnada ikinci fecrin doğmuş olduğu ortaya çıksa, oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir. Aynı şekilde güneşin battığını zannederek iftar ederken güneşin henüz batmadığı anlaşılrsa yine kaza gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 277-278). Unutarak yiyip içtikten sonra orucunun bozulmuş olduğu zannıyla veya gece niyetlenemeyip gündüz niyetlendikten sonra, gündüz yapılan bu niyetin niyet sayılmayacağı zannıyla günün kalan kısmında bilerek yiyip içmek veya cinsel ilişkide bulunmakla oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir.

520. Ramazan’da oruçluyken yolculuğa çıkan kimse, yolculuk sebebi ile orucunu bozarsa ne gerekir? Ramazan’da sefer mesafesi (en az 90 km.) bir yere gitmek için yola çıkacak kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Niyet ettikten sonra gündüz yola çıkar ve yolculuk dışında başka mazereti olmazsa orucunu bozmamalıdır. (Mazeret yoksa, başlanan ibadetin tamamlanması gerekir) Yolculuk başladıktan sonra bozarsa sadece kaza gerekir (ibn Âbidin, Reddû’-muhtâr, III, 402-405). Hz. Peygamber’in, Mekke’nin fethi için sefere çıktığında oruçlu iken, Kadid’e varınca orucunu bozması (Buhâri, Savm, 34; Müslim, Sıyâm, 88) savaş şartlarının gereği olarak değerlendirilebilir.

521. Kazaya kalan Ramazan oruçlarının belli bir sürede kaza edilme zorunluluğu var mıdır? Ramazan da tutulamayan veya başlanıp da bozulan oruçların kaza edilmesi gerekir. Kur’an-ı Kerim’de, “İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar.” (Bakara, 2/184) buyurulmaktadır.

Kaza oruçlarının peş peşe tutulması hakkında herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu oruçların, geciktirilmeksizin bir an önce tutulması uygun olur. Çünkü bu bir Allah hakkıdır. Kişi ne zaman öleceğini bilemez. Ramazan orucunun kazası, oruç tutmanın haram olduğu günler dışında her zaman yapılabilir. Hz. Peygamber sav iki vakitte oruç tutulmayacağını bildirmiştir ki birisi Ramazan bayramının birinci günü, diğeri kurban bayramı günleridir (Buhâri, Savm, 66-67). Hanefilere göre Ramazan oruçlarının kazası için bir zaman sınırlaması yoksa da mümkün olan ilk fırsatta bu oruçlar tutulmaya çalışılmalıdır (Kâsânî, Bedâr'II, 104). Şâfilerde ise kazaya kalmış Ramazan orucun, gelecek Ramazan'a kadar kaza edilmesi gerekir, mazeretsiz olarak kaza edilmeyip, öteki Ramazan gelecek olursa, kaza borcuna ilaveten fidye yükümlülüğü de doğar (Nevevi, el-Mecmû", VI, 364; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 645).

522. Kişinin çok sayıda kaza orucu varsa nasıl tutmalıdır? Ramazan orucunu tutmakla yükümlü olduğu hâlde tutmamış veya bir mazeretten dolayı tutamamış kimseler; öncelikle tutmadıkları oruçların sayısını belirlerler ve bu oruçlarını, oruç tutmanın yasak olduğu bayram günlerinin dışındaki günlerde kaza ederler. Tutulacak her kaza orucuna, "Üzerimde borç olan ilk orucun kazasına..." diye niyet edilmesi uygun olur. Kazaya kalan oruçların hesaplanması konusunda iki durum söz konusu olabilir: a. Kişi mükellef olduğundan beri hiç oruç tutmamış olabilir. Bu durumda ergenlikten itibaren her yıl için bir kameri ay (yirmi dokuz veya otuz gün; ihtiyaten otuz gün) oruçlarını tutar. b. Kişi mükellef olduktan sonra bazı oruçları kazaya bırakmış olabilir. Bu durumda mümkün mertebe tutulmayan oruçların sayısı hesaplanıp gününe gün kaza edilir. Orucunu mazeretsiz olarak terk eden kimselerin kaza yanında tevbe ve istiğfar etmesi de gerekir.

523. Bozulan vacip ve nafil oruçların kazası gerekir mi? Adak sebebiyle vacip olan oruç bozulursa kazası gerekirken (Merğînâni, el-Hidâye, II, 284-285). nafil oruç ise, farz veya vacip olmadığı hâlde, Ramazan ayının dışında gönüllü tutulan oruç olup nafil de olsa, başlanan ibadetin tamamlanması gerektiğinden diğer nafil ibadetlerde olduğu gibi, bozulan nafil orucun da Hanefilere göre kaza edilmesi vaciptir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 271).

524. Akşam ezanının yanlışlıkla bir iki dakika erken okunmasından dolayı orucunu açan kişinin ne yapması gerekir? Coğrafi irtifa farkları dolayısıyla akşam namazı vaktinin girişi için belli bir ihtiyat payı öngörülmüştür. Buna göre takvimin gösterdiği güneşin batma vaktinden iki-üç dakika önce akşam namazına başlanması veya iftar edilmesi hâlinde namaz ve oruç geçerli olur.

525. Orucu kasten bozmanın hükmü nedir? Orucu kasten, yani mazereti olmadığı hâlde bilerek bozmak, Ramazan'ın hürmetine saygısızlık ve büyük günahdır. Hz. Peygamber sas, orucunu bu şekilde bozanların keffâret ile yükümlü olacaklarını belirtmiştir (Buhâri, Savm, 30; Hibe 20; Nafakât, 13; Keffârâtü'l-eymân, 2-4; Müslim, Sıyâm, 81). Oruç keffâreti, iki kameri ay veya 60 gün ara vermeksizin oruç tutmaktır. Buna da gücü yetmeyen kişi, 60 fakiri bir gün ya da bir fakiri 60 gün doyurur. Bu keffâretin yanında ayrıca, tövbe edilmesi ve bozulan orucun da kazası gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 261-262).

526. Keffâret orucu tutan bir kimse yolculuğa çıktığında, keffâret orucuna ara verebilir mi? Başlanan bir Ramazan orucunu meşru bir mazeret olmaksızın bilerek bozan bir kimsenin gücü yetmesi hâlinde peş peşe iki kameri ay veya altmış gün keffâret orucu tutması gerekir. Hanefilere göre kadınların âdet hâlleri hariç hiçbir sebeple keffâret orucuna ara verilmez. Sefer ve ben- zeri bir sebeple ara verilmesi hâlinde daha önce tutulmuş olan oruçlar nafil yerine geçer. Bu durumda keffâret orucuna baştan başlanır. Çünkü keffâret orucunun ara verilmeksizin tutulması gerekir (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 278). Bununla birlikte tutulmakta olan keffâret orucuna hastalık ve yolcu- luk mazeretine binaen ara verilebileceğini, bu mazeretler sona erince ara vermeden kaldığı yerden devam edilebileceğini söyleyen mezheplerin görüşleriyle de amel edilebilir (bkz. Mevvâk, et-Tâc, V, 448).

527. Oruç keffâreti tutan bir kadın âdet dönemi esnasında tutamadığı günler için ne yapmalıdır? Keffâret orucu ara vermeden tutulmalıdır. Kadınların keffâret orucu tutarken araya giren âdet günleri ise bunun dışındadır. Çünkü onlar bu günlerinde oruç tutamazlar, âdet hâlleri bitince ara vermeden, keffârete kaldıkları yerden devam ederler. İki ayı tamamlarlar. Şayet âdetin dışındaki bir sebeple ara verirlerse, keffâret orucuna baştan başlamaları gerekir (İbn Nüceym, el-Bahr, IV, 115).

528. Ramazan aylarında birden fazla oruç bozulması durumunda bu oruçların her biri için ayrı ayrı keffâret gerekir mi? Farklı Ramazan aylarında da olsa bir kimsenin meşru mazereti olmaksızın kasten bozduğu bütün oruçlar için bir keffâret ödemesi (peş peşe iki kameri ay veya altmış gün oruç tutması) yeterlidir. Ayrıca bozduğu her orucu kaza etmesi gerekir. Ancak keffâretin ödenmesinden sonra başlanıp kasten bozulan Ramazan orucu için yeni bir keffâret gerekir (İbnü'l: Hümâm, Feth, II, 261).

529. Tutmadığı oruçları kaza etmeden oruç tutamayacak hâle gelen kimse ne yapmalıdır? Fakihlerin çoğunluğu, “Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumu fidye öder.”(Bakara, 2/184) âyetinden hareketle, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden de ölüm döşğine düşenlerin oruç borçları için fidye ödenmesi vasiyetinde bulunmalarının müstehap olacağını söylemişlerdir. Eğer vasiyet etmişse mirasçıları malının üçte biri oranında bu vasiyeti yerine getirirler (Merğînâni, el-Hidâye, II, 270; bkz. Serahsi, el-Mebsût, II, 100; İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 399-400). Fidyeye, ölenin malından cenaze masrafları ve borçları çıkarıldıktan sonra, kalan malın üçte birinden verilir. Şayet fidye üçte birden çok tutarsa, fazla olan kısım ancak varislerinin rızası ile ödenebilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 407) Şâfi mezhebine göre ise bir kimse imkânı olduğu hâlde fidyeyi vermeden ölürse, vasiyete gerek olmaksızın bıraktığı mirastan ödenir. Zira onun fidye ödemesi, hasta ve yolcunun orucu kaza etmesi gibidir (Nevevi, el-Mecmû”, VI, 259).

530. Ramazan orucu tutmaya başlayan bir kimse daha sonraki günlerde oruç tutmaktan vazgeçerse ne gerekir? Ramazan ayında her günün orucu müstakil birer ibadet olup her gün için oruç tutmaya niyet etmek gerekir. Dolayısıyla bir günün orucundaki bozukluk, diğer günün sıhhatine engel olmaz. Bu itibarla Ramazan orucu tutmaya başlayan kimse daha sonraki günlerde mazeretsiz olarak oruç tutmaktan vazgeçerse, sadece tutmadığı günlerin orucunu kaza etmesi gerekir, keffâret gerekmez. Zira keffâret, oruç tutmamanın değil, orucu mazeretsiz olarak kasten bozmanın cezasıdır. Ancak Ramazan orucunun mazeretsiz olarak tutulmaması büyük günah olup, kazasıyla birlikte tövbe etmek de gerekir. Ayrıca Ramazan'dan sonra tutulan oruç, Ramazan'da tutulan orucun sevabını karşılamaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 377). Hz. Peygamber sav, bir hadisinde, Ramazan'da mazeretsiz olarak tutulmayan bir günü, bir sene boyu tutulan orucun karşılamayacağını belirtmiştir (Ebü Dâvüd, Savm, 38; bkz. Buhâri, Savm, 29).

531. Fidyeye nedir, hangi durumlarda gerekir? Fidyeye, bir kimseyi bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmak için ödenen bedel demektir. Dini bir terim olarak ise, oruç ibadetinin eda edilememesi sebebiyle veya hac ibadetinin edası sırasında işlenen bazı kusurların giderilmesi için ödenen bedeldir. Kur'an'da, “Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumu fidye öder.”(Bakara, 2/184) buyrulmaktadır. Buna göre ihtiyarlık ve şifa ümidi olmayan hastalık sebebiyle oruç tutamayan kimse, daha sonra bu oruçları kaza etme imkânı bulamazsa, her gününe karşılık bir fidye öder (Serahsi, el-Mebsût, İNİ, 100; İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 395-397). Şâfiilerde kazaya kalmış Ramazan borcu mazeretsiz olarak kaza edilmeden önceki Ramazan gelirse, kaza borcuna ilaveten bir de fidye ödemek gerekir(Nevevi, el-Mecmû”, VI, 364; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 645) Şâfi mezhebinde ayrıca emzirme ve hamilelik sebebiyle çocuğunun sağlığı hakkında endişe duyan annelerin, oruç tutamadıkları günleri hem kaza etmeleri hem de fidye vermeleri gerekir. Fakat çocuk hakkında değil de kendileri hakkında endişe ederlerse o zaman sadece kaza gerekir (Nevevi, el-Mecmû” VI, 267) Hac ve umrede meydana gelen bazı eksiklikler için ödenen maddi bedel de fidye kapsamındadır (Bakara, 2/196) Bir fidye, bir kişiyi bir gün doyuracak yiyecek miktarı veya bunun ücretidir. Bu da “fitre” ile aynı miktardır ki, bu, fidyenin asgari ölçüsü olup imkânı olanların fazla vermesi daha iyidir (Bakara, 2/184; Merğînâni, el-Hidâye, II, 270).

532. Oruç fidyesi nasıl ödenir? Oruç fidyesinin tutarı fitre sadakası kadardır. Bu fidyeler Ramazan'ın başlangıcında verilebileceği gibi, Ramazan'ın içinde veya sonunda da verilebilir. Fidyelerin tamamı bir fakire verilebileceği gibi, ayrı ayrı fakirlere de verilebilir. Bu durumdaki kimseler, fidye vermeye güçleri yetmiyorsa Allah'tan bağışlanmalarını isterler. Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar ile iyileşme ümidi olmayan hastalar, ileride tutabilecek duruma gelirlerse, fidyelerini vermiş bile olsalar tutamadıkları oruçları Hanefi mezhebine göre kaza ederler (Kâsânî, Bedâr, II, 105; Merğînâni, el-Hidâye, II, 270). Önceden verdikleri fidyelerin hükmü kalmaz, bunlar nafile bağış/sadaka sayılır.

533. Oruç fidyesi kimlere verilebilir? Oruç fidyesi, tıpkı fitrede olduğu gibi verecek kişinin bakmakla yükümlü olmadığı yoksul müslümanlara verilir. Fitre sadakası ve oruç fidyelerini vermek durumunda olan kimsenin bunlardan doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanmaması esas olup bu zekât için de aynıdır. Bu sebeple bir kimse zekâtını, fitresini ve fidyelerini kendi usûl ve fûrûna veremez. Usûl, bir kimsenin anası, babası, dede ve nineleri, fûrû ise, çocukları, torunları ve onların çocuklarıdır. Yine, bir kimse hanımına zekât, fitre ve fidyelerini veremeyeceği gibi, hanımı da kocasına bunları veremez. Bunların dışındaki kardeş, teyze, dayı, amca, hala ve onların çocukları, gelin, damat, kayınpeder ve kayınvalide gibi akrabalar zengin değil- lerse kendilerine zekât, fitre ve fidye verilebilir (Zeylai, Tebyin, I, 301).

534. Oruç tutacak gücü olduğu hâlde tutmayan bir kimse, bu oruçlarının fidyelerini vererek oruç borcundan kurtulmuş olur mu? Oruç için fidye verilmesi, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı kimseler ile iyileşme ümidi olmayan hastalar için geçerlidir. Hz. Peygamber ve sahabenin uygulaması, fidyeden bahseden âyetteki “oruç tutmakta zorluk çekenler.” (Bakara, 2/184) ifadesinin yalnızca yukarıda sayılan kimseleri kapsadığını göstermektedir. Buna göre, oruç tutmaya gücü yettiği hâlde tutmayan veya geçici bir sebeple tutamayan kimseler hakkında fidye hükmü yoktur (Müslim, Sıyâm, 149,150). Mazeretsiz oruç tutmayanların, bu oruçları kaza etmeleri ve tövbe istiğfar etmeleri gerekir. Ayrıca, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılarla iyileşme ümidi

olmayan hastalar, fidye vermiş olsalar bile, tutabilecek duruma gelirlerse tutamadıkları oruçları Hanefilere göre kaza etmeleri gerekir. Önceden verdikleri fidyeler oruç borcunu düşürmez (Kâsâni, Bedâr, II, 105; Merğînâni, el-Hidâye, II, 270).

535. Fidye verme gücü olmayanlar ne yapmalıdırlar? Senenin hiçbir mevsiminde oruç tutamayacak kadar yaşlı(pir-i fânî) kimselerin, maddi durumları uygunsa Ramazan'ın her bir günü için bir fakire fidye (bir fitre miktarı) vermeleri gerekir. İyileşme umudu olmayan hasta da bu hükme tâbidir (Bakara, 2/184). Fidye verecek gücü olmayanlarsa, fidyeden sorumlu olmazlar (ibn Kudâme, el-Muğni, IV, 396). Ancak kasten tutmadıkları oruçların uhrevi sorumluluğunu taşırlar. Bu durumda olanların yapabileceği Cenab-ı Hak'tan bağışlanma dilemektir.

536. Iskât-ı savm ne demektir? Iskât-ı savm, ölünün üzerindeki oruç borçlarını düşürmek demektir. Iskât, kişinin sağlığında eda edemediği oruç, adak, keffâret gibi mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ödenerek düşürülmesi, böylece o kişinin bu tür borçlarından kurtulması anlamını taşır. Ölünün üzerinden, sağlığında mazereti sebebiyle tutamadığı oruç borçlarının düşürülmesi için fidye verilmesi hususu, âyet ile sabittir. Kur'an'da, "Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumu fidye öder." (Bakara, 2/184) buyrulmaktadır. Bu âyetin hükmüne göre, oruca güç yetiremeyen veya sağlık mazeretleri sebebiyle Ramazan'da ve diğer zamanlarda oruç tutmaktan aciz olanların, tutamadıkları her bir gün için fidye ödemeleri gerekir. Ayette, hayatta olup oruç tutmaya sağlığı imkân vermeyenlerin fidye vermeleri söz konusu edilmektedir. Hayatta iken imkân buldukları hâlde oruç tutmadan ölenler için oruç keffâreti ödenip ödenemeyeceği konusu âlimler arasında tartışmalıdır. Fakihlerin çoğunluğu, ilgili âyetten hareketle, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden vefat etmiş olan kimselerin oruç borçları için de fidye ödeneceğini, hatta bu kimselerin bu konuda vasiyette bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 270). Çünkü fidyenin gerekçesi, oruç tutmaktan aciz olmaktır. Ölen kimse de oruç tutmaktan mutlak surette acizdir. O hâlde bunların durumu, tutamadıkları oruca karşı fidye vermeleri nass ile sabit olan kişilerin durumuna kıyas edilebilir (erahsi, el-Mebsût, II, 100; İbn Kudâme, el-Muğ- ni, IV, 395-396). Başta Şâfiî mezhebi olmak üzere bazı görüşlere göre ise bir kimse imkân olduğu hâlde fidyeyi vermeden ölürse vasiyete de gerek olmaksızın bıraktığı mirastan ödenir. Zira onun fidye ödemesi, hasta ve yolcunun orucu kaza etmesi gibidir (Nevevi, el-Mecmû" VI, 259).

Ramazan ve Oruçla İlgili Diğer Hususlar

537. Ramazanı ve bayramı başka ülkelerde geçirenler, o ülkelerin takvim hesaplarının Türkiye'den farklı olması hâlinde bayramlarını Türkiye'ye göre mi, bulundukları ülkeye göre mi yapmalıdırlar? Fakihlerin çoğunluğunca tercih edilen görüşe göre; kameri aylar, hilalin güneş battıktan sonra, yeryüzünün herhangi bir yerinden görülmesiyle başlar (Buhâri, Savm, 5, 11) Günümüzde ayın, hilal hâlinde nerede ve ne zaman görülebileceği, hatasız olarak, hesapla tespit edilebilmektedir. Ülkemizde ve İslam ülkelerinin çoğunda takvimler bu hesaplamalara göre düzenlenmekte; Ramazan ve bayramlar da buna göre belirlenmektedir. Az sayıda İslam ülkesi ise, kameri aybaşı tespitinde, ayın hilal şeklinde gökyüzünde görülme zamanını değil de, kavuşum anını veya hilalin kendi ülkelerinde de görülmesini esas almaktadırlar ki, bir gün önce veya sonra oruca başlayan ve bayram yapan ülkelerin bulunması bu sebeptendir. Bu tür içtihat farklılığından doğan uygulamalar kimsenin ibadetine zarar vermez. Bu nedenle başka bir ülkede bulunan bir müslüman, bayramını bulunduğu ülkeye göre yapar. Bayram coğrafyasını, bulunduğu yerdeki müslüman kardeşleriyle birlikte yaşar.

538. Kutup bölgelerinde oruç nasıl tutulur? Namaz ve oruç gibi vakte bağlı ibadetlerin vakitlerinin tamamı veya bir kısmının teşekkül etmediği kutup bölgelerinde bu ibadetler, vakitlerin normal teşekkül ettiği en yakın bölgenin vakitleri veya diğer şeri kıstaslar dikkate alınarak takdir yoluyla edâ edilir (ibn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, 1, 18-23). Hz. Peygamber kıyamet yaklaştığında günlerin uzayacağını, bir günün bir yıl, bir günün bir ay, bir günün bir hafta kadar süreceğini söyledikten sonra o günlerde namazların takdir edilerek yani kıyasla- malar ve ölçümlerle vakitleri öngörüp/belirleyip buna göre kılınacağını bildirmiştir (Ebü Dâvüd, Melâhim, 14).

539. Uçakla seyahat eden oruçlu kişi iftarını nereye göre yapar? Seyahate çıkan kişilerin, imsak ve iftarları o anda bulundukları yere göre yapmaları gerekir. Uçakla seyahat eden oruçlu kişiler de, uçuş esnasında uçağın üzerinde bulunduğu yere göre imsak ve iftar yapmalıdırlar. Ancak çok hızlı uçaklarla kıtalar arası yolculuk yapılması durumunda, imsak ile iftar arasında süre, anormal ölçüde kısa veya uzun olabilmektedir. Bu durumda, yolculuk yapacak kişi orucunu kazaya bırakabilir. Ancak oruca başlamış ise, bir takdir yaparak (mesela oruç tutmaya başladığı yerin akşam vaktinde) iftar edebilir.

540. Mesleği gereği sürekli olarak yolcu olan kişi namaz ve oruç ibadetlerini nasıl yerine getirebilir? Sürekli yolculuk hâli, ibadetlerde bir ruhsat sebebidir. Yolcuların bu ruhsatlardan yararlanmalarında sakınca yoktur. Genel bir ilke olarak mazeret devam ettiği sürece ruhsatlar da devam eder. Buna göre sürekli yolculuk hâlinde olan kimseler, namazlarını ertelemekten ve dört rekâtlı farzları kısaltarak iki rekât olarak kılarlar. İhtiyaç

duydıklarında veya mecbur kaldıklarında, öğle ile ikinci veya akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek (cem ederek) de kılabilirler. Ramazan oruçlarını ise mümkün olduğunca tutmaya çalışırlar. Fakat yolculuk esnasında oruç tutmakta zorlanırlarsa, uygun zamanda kaza etmek şartıyla yolculuk süresince oruçlarını tutmayarak erteleyebilirler. Ertelemek zorunda kaldıkları Ramazan oruçlarını imkân buldukları ilk fırsatta kaza etmeye çalışırlar. Kaza da edemeyecek duruma düşerler ise söz gelimi artık oruç tutmalarına imkân vermeyen ve iyileşme ümidi olmayan bir hastalığa yakalanmak gibi durumlarda tutamadıkları her bir günlük oruç için bir fidye verirler.

541. Ramazan ayında lokanta işletmek caiz midir? Ramazan ayında hasta, yolcu vb. oruç tutmama ruhsatına sahip kim- seler oruçlarını daha sonraki bir zamanda tutabilirler (Bakara, 2/185; ibn Mâce, Sıyâm, 11-13). Mazereti sebebiyle oruç tutamayanların yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Ramazan ayında lokanta vb. yerlerin açık olmasında dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Ayrıca lokanta sahibi, oruç tutmayanların niçin oruç tutmadıklarını bilmek zorunda değildir. Fakat hem oruç tutanlara saygı için hem de yeni yetişmekte olan çocuk ve gençlerin, Ramazan gününde oruç tutulmayıp aleni yemek yenilmesinin olağan bir şey olduğu gibi bir izlenime kapılmamaları için mazeretli de olsa, yiyip içenlerin bunu açıktan yapmamaları uygun olur. Lokanta sahipleri de gerekli tedbirleri alarak böyle algılamalara fırsat vermemeye özen göstermelidirler.

542. Ramazan gecelerinde eşlerin cinsel ilişkide bulunması caiz midir? Oruç, imsak (feci-i sâdik) vaktinden güneşin batımına kadarki süre içinde yeme, içme ve cinsel ilişkiden, ibadet niyetiyle uzak durmaktır. Yani oruç gündüz olup geceleri yeme, içme ve cinsel ilişki yasağı yoktur. Dolayısıyla iftar ile imsak arasında yemek, içmek ve eşlerin cinsel ilişkide bulunmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulur: “Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı.” (Bakara, 2/187)

543. Ramazan'da oruçlu iken günü uyuyarak geçirmenin oruca zararı var mıdır? Orucun sahih/geçerli olması için, “oruç tutmaya niyet etmiş ve orucu bozacak şeylerden kaçınmış olmak” şarttır. Gündüzleri az veya çok uyumak, orucun sıhhatine zarar vermez ise de orucun ağırlığını hissetmemek için (gerekli olmadığı hâlde) Ramazan günlerinde uzun süreli uyumak, orucun hikmetine bağdaşmayacaktır.

544. Çalışanların iş verimini düşürmesi endişesiyle oruç tutmamaları caiz midir? Ramazan orucu, akil ve balığ her müslümana farzdır. Mazeretsiz olarak oruç tutmayanlar büyük günah işlemiş olurlar. Zira Resûlullah şöyle buyurmuştur: “Bir kimse, Allah'ın tanıdığı bir ruhsat olmadan, Ramazan'da bir gün orucunu tutmazsa, bütün yılın orucu bile o günün yerini tutmaz. (Ebü Dâvûd, Savm, 38; bkz. Buhâri, Savm, 29) Ailesinin rızkını temin etmek için ağır işlerde çalışmak zorunda olup da, oruç tutmaları sağlığına zarar verenlerin o günlerde oruç tutmayıp daha sonra kaza edebilecekleri, kaza etme imkânlarının olmaması durumunda ise her gün için bir fidye vermeleri gerektiği şeklinde görüşler vardır (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 401) Ancak çok ağır olmayan işte çalışmak orucu terk için özür sayılmaz. Kur'an'da şöyle buyrulur: “Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.” (Nûr, 24/37)

545. Uzman bir doktorun oruç tutmamasını önerdiği kimse ne yapmalıdır? Uzman bir doktorun, oruç tutmasının sağlık açısından zararlı olacağı teşhisini koyduğu bir hasta, Ramazan'da oruç tutmayabilir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 404). Şayet hastalığı geçici ise tutmadığı oruçlarını iyileşince kaza eder, kalıcı ise tutmadığı oruçlar için fidye verir. Konuyla ilgili âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: “Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutmadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumuna fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse), o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara, 2/184). Fidyeye verecek gücü olmayanlarsa imkânı buluncaya kadar dinen sorumlu olmazlar (ibn Kudâme, el-Muğni, IV, 396).

546. Kadınlar özel günlerinde oruç tutabilirler mi? Özel günlerindeki bir kadının namaz kılması ve oruç tutması haramdır. Bu durumdaki kadının namazı ve orucu sahih olmaz. Fakihler bu konuda görüş birliği içindedirler (Şâfiî, el-Ümm, 11,130-131; Sahnün, el-Müdevvene, I, 151; Haddâd, el-Cevhera, I,34; İbn Hazm, el-Muhallâ, II, 162; Merğînâni, el-Hidâye, I, 208-209; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 386-387; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IM, 331, 385; Şevkânî, es-Seylül-cerrâr, II, 148). Âdet süresince terk edilen namazların kaza edilmeyeceği, oruçların ise temizlendikten sonra tutulacağı hususlarında da görüş birliği vardır (İbnü'l-Münzir, el-İcma, 5. 47-48; Nevevi, Şerhu Müslim, IV, 26; San'âni, Sübülüs-selâm, I, 383; Ceziri, el-Mezâhibül'el-erbe'a, I, 118). Söz konusu icmânın dayanağı Hz. Peygamber'in hadisleri ve sahabe uygulamasıdır. Hz. Âişe bu konudaki bir soru üzerine; Resûlullah döneminde âdet gördüklerinde tutmadıkları oruçları kaza ile emrolunduklarını, kılmadıkları namazları ise kaza etmekle yükümlü tutulmadıklarını söylemiştir (Buhâri, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 69).

547. Kadınlar gebelik dönemlerinde oruç tutabilirler mi? Ramazan orucunu tutmamak için geçerli mazeretlerden biri de gebelik veya çocuk emzirmektir. Gebe veya emzikli olan kadınlar, kendilerine yahut çocuklarına bir zarar

gelmesinden korkmaları hâlinde oruç tutmayabilirler. Bunlar bir yönüyle hasta hükmünde oldukları gibi, onlara bu ruhsatı tanıyan hadisler de bulunmaktadır (Nesâî, Sıyâm, 51, 62; İbn Mâce, Sıyâm, 12). Kendisi dayanabilecek ve çocuk da etkilenmeyecek ise gebe ve çocuk emziren kadın oruç tutabilir. Bu konuda alanında uzman bir hekime danışılması uygun olur. Hamilelik ve çocuk emzirme gibi meşru sebeplerle oruç tutamayan kadınlar, tutamadıkları bu oruçlarını şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza ederler (Merğînâni, el-Hidâye, 11, 269).

548. Düşük yapan kadın oruç tutabilir mi? Düşük yapan kadının oruç tutup tutamayacağı konusundaki hüküm, düşüğün lohusalık sebebi sayılıp sayılmaması ile ilgilidir. Hanefi ve Hanbelilere göre; el, ayak veya parmak gibi organları belirmiş cenin düşüren kadından gelen kan, nifas (lohusalık) kanıdır; bu kadın da lohusadır. El ve ayak gibi organlar belirmeden gerçekleşen düşükten sonra görülen kan ise istihâza (özür) kanıdır (Bkz. Merğînâni, el-Hidâye, 1, 226; İbn Kudâme, el-Muğni, 1, 431) Hanefi ve Hanbelilerin verdiği bu hükmün, rahim yolundan gelip düşen/dışarıya çıkan maddenin cenin mi yoksa başka bir şey mi olduğunun ancak el-ayak gibi organların belirmesiyle ayrıştırılabildiği zamanlarda verildiği dikkate alınmalıdır (Bkz. Kâsâni, Bedâr 1, 43). Bu konu ile ilgili âlimler kendi dönemlerindeki tıbbi bilgiler den hareketle farklı içtihatlarında bulunmuşlardır. Bu sebeple günümüzde tıbbi veriler dikkate alınmalıdır. Bu itibarla düşenin cenin olduğu tespit edildiğinde düşükten sonra görülen kan da lohusalık (nifas) kabul edilmelidir. Nitekim Şâfiî ve Mâlikilere göre de her durumdaki düşük lohusalık sebebidir (Remi, Nihâyetü'l-muhtâc, I, 212; Desûki, Hâşiye, 1, 174-175). Sonuç olarak organları belli olsun olmasın, düşüğün cenin olduğu biliniyorsa söz konusu kadın lohusalık hükümlerine tabi olup oruç tutamaz.

549. Düzensiz âdet kanaması olan kadın oruçlarını nasıl tutmalıdır? Kadınlar âdet dönemlerinde namaz kılmaz, oruç tutmazken, temizlendikten sonra ise bu oruçlarını kaza eder fakat namazlarını etmezler (Buhâri, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 69; Ebü Dâvüd, Tahâret, 106; Tirmizi, Tahâret, 97). Her kadının âdet gördüğü gün sayısı eşit değildir. Bu süre Hanefilere göre en az üç, en çok on gün olabilir. Âdet günlerinin süresi, daha önce yaşanmış tecrübelerle göre belirlenir. Düzensiz kanamalarda, üç ile on gün arasındaki kanama âdet sayılıp, o günlerde oruç terk edilir. Daha sonra kaza edilir. On gün dolduktan sonra gusledilip, namaz ve oruca başlanır. İki âdet arasındaki temizlik süresi de 15 günden az olmaz.

550. İtikâf nedir, nasıl yapılır? İtikâf akıl-baliğ bir müslümanın beş vakit namaz kılınan bir mescitte ibadet/Allah'a yakınlık elde etme niyetiyle bir süre durması demektir. İtikâfa giren kimse, camide yer, içer, uyur ve ihtiyacı olan şeyleri mümkün olduğu takdirde camide tedarik eder. Tuvalet gitmek, abdest almak ve gerekli olduğunda gusletmek gibi tabii ihtiyaçları için ise camiden dışarı çıkabilir. Bulunduğu camide cuma namazı kılınıyorsa, kılmak üzere başka bir camiye gidebilir. Cenaze namazı için ise dışarı çıkamaz. Kendisine veya malına bir zarar geleceği korkusuna kapılması ya da zorla çıkarılması hâlinde başka bir camiye gitmek üzere içerisinde bulunduğu cami veya mescidden çıkabilir. Bu zorunlu hâllerin dışında camiden çıkarsa itikâfı bozulur (Merğînâni, el-Hidâye, 11, 291-293). Hz. Peygamber'in, Ramazan'da ve özellikle bu ayın son on günün- de itikâfta bulunduğunu bildiren birçok hadis-i şerif vardır (Buhâri, İtikâf, 1; Müslim, İtikâf, 1-5; Ebü Dâvüd, Ramazân, 3; Savm, 77). Nafile olan itikâfın en azı bir gündür. İ. Ebü Yüsuf en az süreyi, bir günün yarıdan fazlası olarak belirlerken İmam Muhammed itikâf için bir saati de yeterli bulur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 290). Yukarıda izah edildiği şekli ile camide itikâf erkeklere mahsustur. Kadınlar ise evlerinin namaz kılmak üzere belirledikleri bir yerinde itikâfta bulunabilirler (Merğînâni, el-Hidâye, II, 291). Şâfiilere göre ise, mescid dışında itikâf caiz değildir. Kadın, kocasından izin alarak mescitte itikâf yapar. Zira Hz. Peygamber'in eşlerinin mescitte itikâfa girdikleri rivayet edilmiştir (Müslim, itikâf, 6). Bu mezhebe göre itikâf sırasında oruçlu bulunmak da şart değildir (Şirâzi, el-Mühezzeb, I, 350; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 658-662).

551. Kadir Gecesi'nin tayini hakkındaki rivayetler nasıl anlaşılmalıdır? Kadir Gecesi Kur'an'ı Kerimde belirtildiğine göre, içerisinde Kadir Gecesi olmayan bin aydan daha hayırlıdır. Kuran, Ramazan ayında (Bakara, 2/185) ve bu gecede indirilmiştir (Kadr, 97/1). Kadir gecesinin Ramazan ayın- da olduğu kesindir. Ancak hangi güne tekabül ettiği konusunda farklı rivayetler vardır. Zirr b. Hubeyş anlatıyor: “Ubey b. Ka'b'a; İbn Mes'ud'un, ra; “Senenin bütün gecelerini ihya eden kimse kadir gecesine tesadüf edebilir. sözünü hatırlattığımda, bana şu cevabı verdi: “Kendisinden başka ilah olmayan Yüce Allah'a yemin olsun ki, kadir gecesi Ramazan ayındadır. Kadir gecesi; Resûlullah'ın bize namaz kılmamızı emir buyurduğu gecedir. O da Ramazan'ın 27. gününün gecesidir. O gecenin alameti, o gecenin sabahında güneşin beyaz ve ışınları gözü almayacak şekilde doğmasıdır.” (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 179) Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber sav “Kadir gecesini aramak isteyen 27. gecede arasın.” (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VLL, 426) buyurmuş, böylece 27. geceyi ibadet ve zikirle uyanık olarak geçirmemizi tavsiye etmiştir. Kadir gecesinin Ramazan ayının 27. gecesinde olduğu (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 179-180) genel kabul görmüş olmakla birlikte, Ramazan'ın son on gününün tek gecelerinde (Müslim, Sıyâm, 207) veya son yedi gecesinde aranması ile ilgili farklı rivayetler de vardır (Müslim, Sıyâm, 205-206). Dolayısıyla Ramazan'ın son gecelerini Kadir gecesiymiş gibi değerlendirmek gerekir

HAC VE UMRE

Haccın Farziyeti, Çeşitleri ve Umre

552. Hac ayları hangileridir? Hac ayları, Şevvâl ve Zilka'de aylarının tamamı ile Zilhicce ayının ilk 10 günüdür. Bu zamanlara hac ayları denmesi, hac menâsikinin bu aylarda bitirilebilmesi açısından değil, haccın şartı olan ihrama Şevvâl'den itibaren girilebilmesi bakımındandır. Bu süre içerisinde ihrama girerek, haccın iki temel rüknünden biri olan ve sadece Zilhicce'nin dokuzuncu günü öğle vakti ile onuncu günü fecr-i sâdık arasında yapılabilen Arafat vakfesini yapan kimsenin haccı geçerli olur. Haccın diğer rüknü olan ziyaret tavafi ise kurban bayramı günle- rinde eda edilmekle birlikte, bugünlerde yapılamaz ise, cezasını yerine getirmek kaydıyla, daha sonra da yapılabilir ve bu tehir, o seneki haccın geçersiz sayılmasına sebep olmaz (Kâsâni, Bedâi' II, 132-133).

553. Hac kimlere farzdır? Hac, İslâm'ın beş temel esasından biri olup bedeni ve mali bir ibadettir. Sağlık, servet ve yol emniyeti yönünden (Tirmizi, Hac, 4) haccetme imkânına sahip (Kâsâni, Bedâi', II, 120), hür, (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, V, 518) akıl sağlığı yerinde ve bülüğ çağına erişmiş müslümanlara farzdır (Merğînâni, el-Hidâye, II, 296; Kâsâni, Bedâi', II, 120; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 456). Bu şartları taşıyan kişinin, imkân elde edince, geciktirmeden bu farzı yerine getirmesi gerekir. Hayatında bir defa hac yapmış olan müslümanın bir daha haccetmesi gerekmez (Müslim, Hac, 412); ancak nafîle olarak hac yapabilir (Ebü Dâvûd, Menâsik,). Günümüzdeki kota sınırlamaları sebebiyle müracaat ettiği hâlde kur'ada ismi çıkmadığı için hacca gidemeden ölen kimseler, hacca gitmeye imkân bulamadığı için borçlu olarak ölmüş olmaz. Kendisine hac farz olan kimsenin, haccını bizzat eda etmekle yükümlü olması için, sağlıklı olması, tutukluluk veya yurt dışına çıkma yasağı gibi bir engelinin bulunmaması ve yolun güvenli olması şarttır (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 435-438) Hac yolculuğuna katlanamayacak, veya haccedemeyecek derecede hasta olanlarla yaşlılar, hac farz olsa bile, eda ile yükümlü değildirler. Bu durumdakiler şartları oluştuğu takdirde bizzat haccederler. Şartlar oluşmazsa kendi yerlerine bedel göndererek hac yaptırırlar (Merğîânî, el-Hidâye, II, 482). Hacca yazılıp da kur'ada ismi çıkmayan veya yurt dışına çıkışla ilgili başka engellerden dolayı gidemeyen kişiler için bu da bir mazerettir.

554. Umre veya başka sebeple Kâbe'yi gören kişiye hac farz olur mu? Haccın farz olması için hac mevsiminde haccın yapılacağı yerlerde bulunma imkânına sahip olmak gerekir (Kâsâni, Bedâi' II, 120). Hac mevsimini dışında bir vakitte Mekke'de bulunan birisi hac mevsimi başlamadan ayrılmak zorunda kalır ve hac vaktinde tekrar dönme imkânı bulamazsa, hac farz olmaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 626, 627). Kâbe'yi gören kimse hac mevsimine kadar orada kalma imkânı bulursa, kalır ve haccını yapar.

555. Hac ibadetinin ifası için nisap miktarı mala sahip olma şartı var mıdır? Bir insana haccın farz olması için zekât verecek konuma gelmesi şart değildir. Borcu ve aile fertlerinin her türlü ihtiyacı dışında hacca gidip gelecek kadar parası, malı mülkü ve imkânı bulunan kimseye, haccın farz olması için gerekli olan diğer şartları da taşıyorsa hac farz olur (Kâsâni, Bedâi', II, 120, 122). Bir sahâbinin, “Hac yapmayı farz kılan şey nedir?” şeklindeki sorusuna Hz. Peygamber sav “Azık ve binit.” cevabını vermiştir (Tirmizi, Hac, 4). Dolayısıyla bir kimsenin asli ihtiyaçları, varsa borcu ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin nafakası dışında hacca gidip geleceği sürede kendisine yetecek kadar yeme, içme ve barınma giderleriyle yol parasına sahip olması durumunda hac farz olur. Ayrıca nisap miktarı mala sahip olması gerekmez.

556. Hacca gittiği takdirde çocuklarını bırakacak güvenli bir yeri olmayan kimse hacca gitmek zorunda mıdır? Kendisine hac farz olan kimse, çocuklarını bırakacak hiçbir güvenli yer bulamaması hâlinde bu imkânı elde edinceye kadar hacca gitmekle mükellef olmaz. Böyle bir kimse imkân bulduğu ilk fırsatta gecikmeden bu görevini yerine getirmelidir.

557. Evlenme çağında bekâr çocuğu olan kişi hacca gitmeyi erteleyebilir mi? Sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıl sağlığı yerinde, bülüğ çağına erişmiş müslümanın, ömründe bir defa haccetmesi farzdır (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 434) Bu şartlara sahip kişinin, imkân bulunca, geciktirmeden bu görevi yerine getirmesi gerekir. Bu itibarla, kişinin evlenme çağında bekâr çocuğu da bulursa, bu şartları taşıması hâlinde haccetmesi farzdır. Hacca gitmeyip de hac parasını çocuğunu evlendirmek için kullanırsa, hac yükümlülüğü üzerinden kalkmaz.

558. Borçlanarak hacca gitmek doğru mudur? Bir müslümanın hac ibadetiyle yükümlü olması için sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıl sağlığı yerinde ve bülüğ çağına erişmiş olması gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 435-438). Bu itibarla maddi yönden haccetme imkânına sahip olmayan kişilerin borçlanarak hacca gitmeleri gerekmez. Ancak, borçlanarak hacca gitmeleri hâlinde, hac ibadeti geçerli olur ve kendilerinden hac sorumluluğu da düşer. Diğer taraftan, haccın farz olması için gerekli şartları taşıdığı hâlde, hac

mevsiminde hazır parası bulunmayan ve borç alıp daha sonra ödeme gücüne sahip olan kişilerin, bir an önce ifa etmeleri için, borç alarak hacca gitmeleri uygun olur.

559. Bankada vadeli hesapta bekletilen para ile hac yapılır mı? İslam dini kişilerin meşru işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helal yollardan elde etmelerini önerir. İbadetler de helal kazanç ile ifa edilmelidir. Bankada vadeli hesapta bekleyen paranın aslı helal olduğu için o para ile hacca gidilebilir. Ancak bu yolla elde edilen faiz gelirlerinin sevap beklemeksizin fakirlere veya hayır kurumlarına dağıtılması ve tövbe edilmesi gerekir.

560. İfrad haccı nedir ve nasıl yapılır? İfrad haccı, aynı yılın hac mevsiminde umre yapılmaksızın eda edilen hacdır. İfrad haccı yapmak isteyen, hac mevsimi içinde; Mekke'de ikamet ediyorsa, bulunduğu yerde, mikât dışından geliyorsa mikâtta sadece hacca niyet ederek ihrama girer. Mekke'ye varınca kudüm tavafinı yapar, ihramdan çıkmaz. Arafat ve Müzdelife vakfelerini yapıp bayram günü Akabe cemresine taş atar, sonra tıraş olup ihramdan çıkar. Daha sonra ziyaret tavafinı ve sa'yı yapar, cemrelere taş atar. İfrad haccı yapan kimsenin kurban kesmesi gerekmez (Merğînâni, el-Hidâye, II, 322 vd.).

561. Temettu haccı ne demektir ve nasıl yapılır? Temettu haccı, aynı yılın hac mevsiminde, önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra yeniden hac için ihrama girilerek yapılan hacdır. Temettu haccı yapmak isteyen kişi, mikâtta veya daha öncesinde umreye niyet ederek ihrama girer, Mekke'ye vardıktan sonra umre yapar. Sonra tıraş olup ihramdan çıkar. Böylece umresi tamamlanmış olur. Arefeden bir gün önce hac için ihrama girer. Haccını eda ettikten sonra ihramdan çıkar. Temettu haccı yapanların şükür kurbanı kesmesi vaciptir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 380).

562. Kıran haccı ne demektir, nasıl yapılır? Kıran haccı, aynı yılın hac mevsiminde umre ve haccın ikisine birden niyet edilip ihrama girilerek tek ihramla yapılan hacdır. Kıran haccı yapmak isteyen kişi, mikâta varınca veya daha varmadan umre ve haccın her ikisine birden niyet ederek ihrama girer. Umreyi yaptıktan sonra, ihramdan çıkmayıp, aynı ihramla haccı da yapar, sonra ihramdan çıkar. Kıran haccı yapanların şükür kurbanı kesmesi vaciptir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 369 vd.; Mevsîli, el-İhtiyâr, I, 498).

563. Temettu haccı yapacak kişinin, umreyi yapıp ihramdan çıktıktan sonra hac ihramına girinceye kadar başka bir umre yapması caiz midir? Temettu haccı yapan kişinin, hacdan önce yaptığı ilk umreden sonra umre yapamayacağını söyleyen fakihler varsa da, bazı Hanefî eserlerinde, kurban bayramı günleri dışındaki diğer günlerde umre yapmanın caiz olduğu hükmüne istinaden, temettu haccı yapan bir kişinin, ihram- dan çıktıktan sonra nafil tavaf yapabileceği gibi umre de yapabileceği belirtilmektedir (ibn Âbidin, Minha, II, 389; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 564). Ancak, özellikle, kurban bayramının yaklaştığı günlerde, izdihamaya yol açma tehlikesi bulunup Harem bölgesine yeni gelen hacıların umrelerini yapmalarını sıkıntıya sokacaksa, temettu haccı yapanların ikinci bir umre yapmaması daha uygun olur. Bunun yerine çokça tavaf yapmaları tavsiye edilir.

564. Kudüm tavafinı yapan kişi, bu haccını temettu veya kırana çevirebilir mi? Hanefî, Şâfiî ve Mâlikilerin de içinde bulunduğu çoğunluğa göre ifrad haccına niyet eden ve kudüm tavafinı yapan kişi bu haccını temettu veya kırana dönüştüremez. Hanbelî mezhebine göre ise bu durumdaki kişi haccını temettu veya kırana dönüştürebilir (ibn Rüşd, Bidâye, I, 333, 335).

565. Kıran haccına niyet eden kişi, tavaf ve sa'y yapmadan niyetini değiştirip temettu haccına dönüştürebilir mi? Hanefî, Şâfiî ve Mâlikilere göre kırana haccına niyet eden kişi bu haccını temettu haccına dönüştüremez. Hanbelîlere göre ise dönüştürebilir (Bkz. İbn Rüşd, Bidâye, I, 333, 335).

566. Temettu haccı için umreye niyet eden kişi, haccını kırana dönüştürebilir mi? Hanefî mezhebine göre umre için ihrama giren kişi, tavafin en az dört şavtını yapmadan hacca da niyet ederse haccı kırana dönüşmüş olur. Ancak dört şavt yaptıktan sonra hacca da niyet ederse niyeti geçersiz olup haccı temettu olarak devam eder (Zeylai, Tebyin, v1, 8). Şâfiî mezhebine göre umre niyetiyle ihrama giren bir kimse henüz tavafa başlamadan hacca da niyet edebilir ve bu durumda yaptığı hac kırana haccına dönüşür. Ancak bir adım bile olsa tavafa başlamışsa, ayrıca hac için niyet edemez. Ettiği takdirde bu niyeti geçersiz olur (Remli, Nihâyetül-muhtâc, III, 323). Mâlikilere göre ise temettu haccına niyet eden kişi, ihramdan çıkmadan önce niyetini değiştirip kırana haccına dönüştürebilir (Karâfi, ez-Zehira, II, 289).

567. Temettu veya kırana haccına niyet eden bir kimse kurban kesme imkânı olduğu hâlde yerine oruç tutabilir mi? Temettu veya kırana haccına niyet eden kimse kurban kesme imkânına sahip iken oruç tutamaz. Hatta bu imkânı bulamayıp oruç tutmuş olan bir kimse eyyam-ı nahr denilen kurban kesme günlerinde kesme imkânı elde ederse, kurban kesmesi de gerekir. Eyyam-ı nahrden veya tıraş olduktan sonra bu imkânı elde ederse; orucu yeterli olup kurban kesmesi gerekmez (Kâsânî, Bedâi" II, 173).

568. Uzak ülkelerden gelenlerin Arafat vakfesinden önce veya sonra Mekke'de bulundukları süre içinde seferlilik durumları nedir? Mekke'de, Arafat vakfesi öncesi Hanefi mezhebine göre on beş gün veya daha fazla, diğer mezheplere göre giriş ve çıkış günleri hariç dört gün veya daha fazla kalacak olan kimse, mukim sayılır; hem Mekke'de hem de Arafat'ta namazlarını tam kılar. Bu sürelerden daha az kalacak olan ise seferi sayılır ve dört rekâtli namazları iki rekât olarak kılar (Kâsâni, Bedâi* 1, 98). Arafat vakfesinden önce Mekke'de seferi olanlar ise, Arafat'ta da misafirdirler. Kural olarak, Mekke'de mukim olan kişi, Arafatta da mukim; Mekke'de seferi olan kişi, Arafat'ta da seferidir. Bu kişi, vakfeden sonra Mekke'de yukarıda belirtilen süreler kadar veya daha fazla kalacak olursa, bu süre içerisinde mukim sayılır. Aksi hâlde seferi olmaya devam eder. Cemaatle kılınan namazlarda imam mukim ise, cemaat misafir de olsa imama uyarak namazını tam kılar. Arafat, Müzdelife ve Mina'da da hüküm aynıdır.

569. Kurban bayramının Suudi Arabistan'da Türkiye'den önce veya sonra başlaması hâlinde yapılan hac ibadeti geçerli olur mu? Kur'an-ı Kerim'de güneş ve ayın bir hesaba göre hareket ettiği (Rahmân, 55/5), bunların diğer fonksiyonlarının yanında aynı zamanda birer hesap ölçüsü de kılındığı (En'âm, 6/96), yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için aya menziller tayin edildiği (Yûnus, 10/5), gökler ve yer yaratıldığı zaman on iki ay meydana gelecek şekilde bir nizam konduğu (Tevbe, 9/36), ayın, yeryüzünden hilal şeklinde başlayıp kademe kademe farklı şekillerde görülmesinin insanlar ve hac için vakit ölçüleri olduğu (Bakara, 2/189) belirtilmektedir. Fakihlerin çoğunluğuna göre; kameri aylar, ayın güneş battıktan sonra, herhangi bir yerden hilal hâlinde çıplak gözle görülmesi/görülebilecek durumda olmasıyla başlar (Buhâri, Savm, 5).Günümüzde ayın hilal hâlinde nerede ve ne zaman görülebileceği, hatasız olarak, hesapla tespit edilebilmektedir. Ülkemizde ve İslam ülkelerinin çoğunda hesaplamalar, hilalin dünyanın neresinde olursa olsun görüleceği dikkate alınarak yapılmakta ve takvimler buna göre düzenlenmekte; bayramlar da buna göre belirlenmektedir. Bazı İslam ülkeleri ise, kameri aybaşlarının tespitinde, ayın hilal şeklinde gök- yüzünde görülebilecek hâlde bulunması zamanını değil, kavuşum anını esas almaktadırlar. Ayrıca kimi ülkeler, ihtilâf-ı metâlî'a itibar etmekte yani hilalin dünyanın herhangi bir yerinde görülmesini veya görülebilirliğini değil, kendi ülkelerinde görülebilirliğini dikkate almaktadırlar. İslam âleminde zaman zaman bir gün önce veya bir gün sonra bayram yapan ülkelerin bulunması bu sebeptendir. Bu tür icthat farklılığından doğan farklı uygulamalar kimsenin ibadetine zarar vermez. Bu nedenle de Suudi Arabistan'da bulunanlar o günlerde bu ülkenin uygulamalarına göre hareket ederler. Dolayısıyla o ülkenin hesabına göre yapılan hac geçerlidir.

570. Hacca görevli olarak giden kişinin hac borcu düşer mi? Görevli olarak hacca giden kimse, ister zengin ister fakir olsun yap- tığı hac kendi adına geçerlidir. Yaptığı görev karşılığında ücret alması bunu değiştirmez. Eğer kendisine hac daha önceden farz olmuş idiyse, farz olan haccı eda etmiş olur. Kendisine daha önce hac farz olmamışsa haccın farz olması için şart olan “yol (imkân) bulma” şartı gerçekleştiği için, farz haccı eda etmiştir. Daha sonra, maddi açıdan hacca gidecek güce sahip olsa bile yeniden hacca gitmesi gerekmez (Kâsâni, Bedâi* II, 120).

571. Hac ibadeti üzerine farz olan bir kimse, bu vazifesini yapma- dan vefat ederse, varisleri bu durumda ne yapmalıdırlar? Zengin olup da hacca gidemeden ölen kimse, bıraktığı maldan, yerine, hac yapılmasını vasiyet etmiş ve terekenin üçte biri bunun için yeterli ise, varisleri tarafından bu vasiyet yerine getirilir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IV, 24, 25, 30,31). Zira Hz. Peygamber (sas), haccetmeyi adayıp da haccedemeden ölen kadının yerine haccetmek isteyen kızına izin vermiştir (Buhâri, Cezâü's-sayd, 22). Böyle bir vasiyette bulunmamışsa, varislerinden birisi kendi malından onun adına hac yapabilir. Bu durumda ölenin hac borcunun düşmesi umulur (Semerkandi, Tuhfe, II, 427; Kâsâni, Bedâi", II, 213). Nitekim Hz. Peygamber sas, insanlara olan borcun ödenmesi gerektiğini delil göstererek Allah'a karşı olan hac borcunun da mirasçıları tarafından ödenmesi gerektiğini söylemiştir (Nesâi, Menâsikü'l-hac, 8-9; Dârekutni, es-Sünen, III, 299).

572. Kur'a sistemi dışında hacca gidebilmek için farklı yöntemlere başvurmak caiz midir? Hac; belli zaman, mekân ve şekillerde yerine getirilen bir ibadettir. Bu ibadetin kabul edilmesinin şartları, hacca gidecek kişinin Müslüman, ergenlik çağına ulaşmış ve akıl sağlığının yerinde olması, hac mevsiminde Mekke'de bulunmasıdır. Bu şartları yerine getiren kimsenin hac ibadeti şeklen geçerli olur. Bu itibarla kur'a yöntemiyle hacca gidemeyenlerin, gereğini yapmayacakları hâlde değişik meslek vizeleri almaları, yalan beyan anlamına geleceğinden dinen caiz değildir. Allah'ın emrine uyarak hac ibadetini yerine getirmekle yine onun koyduğu yalan söyleme yasağını çiğnemek İslam ahlakıyla bağdaşmayan açık bir çelişkidir. Ancak şoför veya kasap olarak gidenler mesleklerini icra ederken hac yapabilirler.

573. Hac ve umre görevlerini yaparken belli duaları okumanın hükmü nedir? Kur'an'da geçen veya Hz. Peygamber, ile sahabeden rivayet edilegelen duaları okumak, yerinde ve daha uygun olsa da bu duaları aynen okumak zorunlu değildir. Arzu edenler bu duaları okuyabileceği gibi, önceden bildiği duaları da okuyabilir. Arapça okumayı bilmediği için kitaplardaki duaları telaffuzda zorlananlar, bu duaların tercümesini de

okuyabilirler. Esasen kişinin Yüce Yaratıcısına gönlünü açıp yakarmasında en güzel yol, içinden geldiği gibi dua etmesidir.

574. Hacca giderken helallik almanın dini hükmü nedir? Dinimiz, kul haklarına çok önem vermiş ve inananların bu haklara karşı duyarlı ve saygılı olmalarını emretmiştir. Ayrıca kul hakkı ihlalinin de, hakkı ihlal edilen kişi affetmedikçe, hiç kimse tarafından affedilemeyeceği de belirtilmiştir. Veda hutbesinde Hz. Peygamber sav, “Ey insanlar, kanlarınız, mallarınız, onurlarınız(ırzlarınız) Rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır).” (Buhâri, Hac, 132) buyurmuştur. Resûlullah sav ayrıca şöyle buyurmuştur: “Kimin yanında kardeşine ait bir hak varsa, o haksızlıktan dolayı hak sahibiyle helalleşsin. Gerçek şu ki, kıyamette asla altın ve gümüş yoktur. Kardeşinin hakkı için kendi sevaplarından alınmadan evvel, dünyada onunla helalleşsin. Ahirette zalimin o hakkı karşılayacak sevabı bulunmazsa, kardeşinin günahlarından alınır da o zalimin üzerine atılır.” (Buhâri, Rikâk, 48) Bu ve benzeri gerekçeler nedeniyle hacca giden kişinin yolculuğa çıkmadan önce çevresindekilerle ve hukuku olan kimselerle helalleşmesi, haccın adabından sayılmıştır. Ancak helalleşme, haccın sıhhat şartlarından olmadığı için, helalleşmeden gidilse de hac geçerli kabul edilir.

575. Hac yapan kimsenin bütün günahlarının affedileceğine dair rivayetler sahih midir? Hz. Peygamber (sas), “Kim Allah için hacceder de kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, annesinden doğduğu günkü gibi (kul hakkı dışındaki günahlarından arınmış olarak) döner.” (Buhâri, Hac, 4; Müslim, Hac, 438; Nesâî, Menâsikü'l-hac, 4) buyurmuştur. Muteber hadis kaynaklarındaki bu vb. hadisleri gerçek anlamında anlamak mümkün olduğu gibi, hac ibadetinin önem ve faziletini vurgulamak ve bu vecibeyi ifaya teşvike yönelik olarak değerlendirmek de mümkündür. Bir başka hadiste; “Hacılar ve umre yapanlar Allahın (evinin) ziyaretçileridir. Dua ederlerse dualarına icabet eder, O'ndan bağışlanma dilerlerse onları bağışlar.” (İbn Mâce, Menâsik, 5) buyurulmaktadır. Benzer ifadeler başka ibadetlerle ilgili de kullanılmıştır. Mesela “Beş vakit namaz, cuma namazı, Ramazan orucu, büyük günahlardan uzak kalındığı sürece, arada işlenen küçük günahların affına vesiledir.” (Müslim, Tahâret, 16; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XV, 106), “Her kim Ramazan'ı (farz olduğuna) inanarak ve ecrini de umarak oruçla geçirirse, daha önce işlediği günahları bağışlanır.” (Buhâri, İman, 28; Savm, 6; Leyletü'l-Kadr, 1; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 175; Ebü Dâvûd, Ramazan, 1; Tirmizi, Savm, 1) buyurulmuştur. Bu hadislerden anlaşılması gereken; namaz, oruç, zekât gibi farzlar eda edildiği, içki, kumar, zina, hırsızlık, adam öldürme gibi haramlardan/büyük günahlardan uzak kalındığı sürece, küçük günahların belirtilen iyi ameller vesilesiyle affedileceğidir. Kişilerin namaz, oruç, zekât borçlarını kaza etmeden, kul haklarını ödemediği veya helalleşmeden hac yapmakla tamamen günahsız olacağını düşünmek, doğru görünmemektedir. Ayrıca büyük günahlar ancak tevbe ve istiğfarla bağışlanabilir.

576. Hacc-ı ekber ve hacc-ı asgar ne demektir? “Hacc-ı ekber” ifadesi Kur'an-ı Kerim'de, “Hacc-ı ekber gününde, Allah ve Resûlünden bütün insanlara bir bildiridir.” (Tevbe, 9/3) şeklinde geçmektedir. Bu âyetteki hacc-ı ekberin hangi anlamda olduğu konusunda farklı görüşler vardır (Kur'an Yolu, II, 724). Genel kabul gören görüşe göre, Hac mevsimi dışında Kâbe'ye yapılan ziyarete (umreye) hacc-ı asgar; hac mevsiminde yapılan ziyarete de hacc-ı ekber denir. Bayramın birinci gününe de “hacc-ı ekber” denilir (Zeylai, Tebyin, I, 33). Hz. Ali ra), “Resûlullah'a sas.) el-haccü'l-ekber hangi gündür? diye sordum; “Bayramın ilk günüdür. buyurdular.” demiştir (Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 10). Halk arasında ve bazı kaynaklarda arefe günü veya kurban bayramının birinci gününün cumaya rastladığı dönemde yapılan hacca, “hacc-ı ekber” denildiğine dair bir anlayış vardır. Ancak bunun güçlü bir dayanağı yoktur.

577. Veda haccı ve veda hutbesi nedir? Veda haccı, Hz. Peygamber'in sa.s, Medine'ye hicretinin 10. yılında (632) yapmış olduğu ilk ve son haccıdır. Hz. Peygamber sas, yüz bini aşan sahabe'ye bu hac sırasında yaptığı konuşma ile veda etmiş, İslam'ın temel ibadetlerinden biri olan hac ibadetinin yapılış şeklini öğretmiştir. Hac sırasında Hz. Peygamber'in ashabına yaptığı tarihi konuşmasına “veda hutbesi” denir. Temel hak ve hürriyetler açısından, çok önemli olan bu hutbe, hadis kitaplarında bölümler hâlinde nakledilmiştir (Buhâri, Hac, 132; Müslim, Hac, 147; Tirmizi, Büyü", 39, Vesâyâd, 5; İbn Mâce, Vesâyâ, 6; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XVIII, 285). İslam tarihi kaynakları, hadis kaynaklarından bu rivayetleri tek metin şeklinde aktarırlar (İbn Hişâm, es-Sire, 11, 601, 604). Hz. Peygamber sas,, İslam'ın özeti olarak sunduğu veda hutbesiyle; cahiliye devrine ait bütün kötü âdet ve gelenekleri yıkmıştır. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili hükümleri bildirmiştir. Bütün insanların Âdem'in çocukları olduğunu ifade ile evrensel insan haklarına işarette bulunmuştur. Irk, renk ve sınıf üstünlüğünü reddederek, tüm insanlığa rehber olacak örnek bir eşitlik anlayışını tarihe kaydetmiştir. Zinanın ve aile hayatına zarar verecek her şeyin yasaklandığını haber vermiştir. Aile hayatında erkek ve kadının birbirlerine karşı hak ve vazifelerinin bulunduğunu, kadınlara iyilik ve şefkatle muamele edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Ekonomik ve sosyal hayatı felce uğratan fâizin haram kılındığını, her türlü kan davasının kaldırıldığını ilan etmiştir. Vasiyet, borç ve kefalet, takvim düzeni hakkındaki hükümlerle birlikte; nesebin öz babadan başkasına nispet edilmesinin kötülüğünü ifade etmiştir. Herkesin can, mal ve haysiyetinin her türlü tecavülden korunduğunu, her türlü haksızlığın yasaklandığını ve cezaların şahsi olduğunu belirtmiştir. Kısaca, önemli dini kuralları, temel hak ve görevleri, duyusal, etkili ve veciz bir şekilde orada bulunan insanlara öğütleyerek,

kendilerine emanet olarak bıraktığı Kur'an ve Sünnet'e sarıldıkları müddetçe sapıklığa düşmeyeceklerini müjdelemiştir. En sonunda orada hazır bulunanların, dinlediklerini başkalarına aktarmalarını istemiştir (İbn Hişâm, es-Sire, 11, 602- 604).

578. Kurban bayramı günlerinde umre yapılabilir mi? Haccın ancak hac aylarında yapılabilmesine karşılık umre için belirlenmiş herhangi bir zaman yoktur. Arefe ve bayram günleri (teşrik tekbirlerinin getirildiği 5 gün) dışında her zaman umre yapılabilir. Arefe günü sabahından bayramın 4. günü güneş batıncaya kadarki süre içinde ise umre yapmak tahrimen mekruhtur. Çünkü bu günler hac menâsikinin yapıldığı günlerdir (Kâsânî, Bedâî*, II, 227). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlerde hac yapmaya niyetli olmayanlar teşrik günleri dâhil yılın her günü umre yapabilirler (Nevevî, el-Mecmû", VII, 147-148; Karâfî, ez-Zehira, II, 203). Mâlikîlerde hacca niyetli olanlar bayramın 4. günü güneş batıncaya kadar, Şâfiîlerde ise veda tavafı dışında haccın bütün menâsiki tamamlanmadıkça umre yapamazlar (Zuhaylî, el-Fık- hu'l-İslamî, II, 67-68).

579. Umre yapmak üzere ihrama giren kişi sağlık sorunları sebebiyle umresini erteleyebilir mi? Umre yapmak üzere ihrama giren fakat umre yapacak kadar sağlıklı hissetmeyen kişi, sağlığına kavuşuncaya kadar ihramlı olarak bekler; iyileşince tavaf ve sa'yini yaparak tıraş olup ihramdan çıkar. Tavaf ve sa'yini ertelemesinden ötürü de bir ceza gerekmez. Ancak bu bekleme süresi içinde ihram yasaklarına riayet etmesi gerekir.

580. Mekke ve Medine'nin kutsallığına inanarak oralardan toprak veya taş getirmenin bir sakıncası var mıdır? Mescid-i Haram, Meş'ar-i Haram, Arafat başta olmak üzere Mekke hac ile ilgili rükün ve şartların ifa edildiği yerler olması bakımından müslümanların gönlünde belli bir kutsallığa sahiptir. Bu da o bölgelerin taşına, toprağına, bitkisine ve hayvanına değil; bizzat mekânların kendisine aittir. Dolayısıyla Hicaz'dan teberrük amacıyla toprak, taş getirmenin herhangi bir dayanağı yoktur (Serahsî, el-Mebsût, XXX, 161). Âlimlerin büyük çoğunluğu bunu doğru bulmamış, hatta bir kısmı bunun ha- ram veya mekruh olduğunu bile söylemişlerdir (Nevevî, el-Mecmû VII, 454-455).

581. Mescid-i Nebevi'de kırk vakit namaz kılmanın hükmü nedir? Hac ve umre ziyareti için Medine-i Münevvere'de kalınan süre içinde beş vakit namazın Mescid-i Nebevi'de kılınmasına özen gösterilir. Hz. Peygamber sav, Mescid-i Nebevi'de kılınacak bir namazın, Mescid-i Haram hariç diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletli olduğunu bildirmiştir (Buhârî, Fazlû's-salât). Halk arasında Medine'de sekiz gün kalıp kırk vakit namaz kılmanın gerekli olduğu kanaati yaygın hâle gelmiştir. Bu kanaatin dayanağı, sıhhati tartışmalı olmakla birlikte, Hz. Peygamber'den rivayet edilen şu hadistir: "Kim benim şu mescidimde, bir tek vakti geçirmeksizin kırk vakit namaz kılsa, kendisi için cehennemden berat ve azaptan kurtuluş yazılır. O kişi nifaktan da uzak olur." (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XX, 40; Taberânî, el-Mu'cemül-evsat, II, 22) Hadis âlimleri, gerek senet gerekse metin açısından bu rivayetin sıhhatinin tartışmalı olduğunu ifade etmişlerdir (Bkz. Elbânî, ed-Da'tfe, I, 540; Rufâî, el-Ehâdis, s. 435-436). Fıkıh eserlerinde de hacı adaylarının Mescid-i Nebevi'de kırk vakit namazı ihmal etmemeleriyle ilgili vurgulu hükümler yer almamıştır. Bu bağlamda kırk vakit namaz konusuyla ilgili şu hadisin metin itibarıyla daha sahih olduğu bilinmektedir: "Kim ilk tekbire yetişmek kaydıyla kırk gün cemaatle namaz kılsa o kimse için iki şeyden beraat gerçekleşir: Cehennem ateşinden ve nifaktan." (Tirmizî, Salât, 66) Buna göre Medine'de kalış zamanı yeterli olanların, sayı hesabı yapmaksızın Hz. Peygamber'in mescidinde, Ravzasının yanında cemaatle namaz kılmaya devam etmeleri daha faziletli olacaktır. Fakat organizasyon açısından daha kısa sürelerde kalmak zorunluluğu doğarsa, bu da anlayışla karşılanmalı ve kırk vakit kılamamanın bir eksiklik olacağı zannedilmemelidir. Zira Mescid-i Nebevi'de kırk vakit namaz kılmak, haccın ne farzı ne vacibi ne de sünnetidir. Dolayısıyla haccın tamamlanmasının bu namazlara bağlanmaması gerekir.

İhram ve Mikât

582. Her umre için mikâta gitmek gerekir mi? Bir kimsenin umresini tamamladıktan sonra yeni bir umre yapabilmek için tekrar Harem bölgesi hudutları dışına çıkarak orada ihrama girmesi gerekir. Bu konuda en çok bilinen yer, Hz. Âişe Mescidi'nin bulunduğu Ten'im'dir (Kâsânî, Bedâî*, II, 167).

583. Cidde mikâtın içinde midir, âfâkiler Cidde'de ihrama girebilir mi? Mikâtın dışında kalan belde ve ülkelerde oturanlara "âfâkî" denir. Âfâkîlerden, hac veya umre maksadıyla Hicaz'a gidenler için, geldiği bölge veya ülkeye göre ihrama girme yerleri bizzat Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber sav Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karnûl-menâzil'i ve Yemenliler için Yelemlem'i mikât olarak belirledi. Bunlar, belirtilen bölge veya ülke yönünden gelen diğer belde yolcular için de mikâttır." (Buhârî, Hac, 7-13, Cezâu's-Sayd, 18; Müslim, Hac, 11-18; Ebü Dâvûd, Menâsik, 9; Nesâî, Menâsik, 17-23). Başka bir hadiste buna Iraklılar için "Zâtu ırk" ilave edilmiştir (Ebü Dâvûd, Menâsik, 8). Eğer hac veya umre yolcusunun yolu, bu noktalardan geçmiyorsa yolcu, buraların hizalarında ihrama girer. Cidde, ulemanın cumhuruna göre Hıl'den (mikât içinden) sayılmaktadır (İbn Âbidin,

Reddül-muhtâr, II, 482, 625). Buna göre âfâkiler Cidde'de ihrama giremez. İster deniz yoluyla, ister hava yolu ile gelsinler, kuzey ve batı istikametinden gelenler Cuhfe hizasını geçmeden ihrama girmelidirler.

584. İhram namazının hükmü nedir? İhrama giren kişinin iki rekât ihram namazı kılması sünnettir. Şayet kerâhet vakti ise, ihram namazı kılınmamalıdır. Mikât mahallinde unutulurak kılınmaması hâlinde Mekke'ye geldikten sonra da kılınabilir ve ceza da gerekmez. İçinde bulunulan vaktin namazını kılmak da bu iki rekât namazın yerine geçer. Bu namazın ilk rekâtında Fâtîha'dan sonra "Kâfirün", ikinci rekâtında ise "İhlas" sûrelerinin okunması faziletlidir (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 246).

585. İhramsız olarak Mekke'ye girmenin hükmü nedir? Hanefî mezhebine göre ne maksatla olursa olsun, Şâfiî mezhebine göre ise hac veya umre yapmak amacıyla Harem bölgesine girmek isteyen kişinin, mikâtтан ihramlı geçmesi gerekir. Hac veya umreye giderken sebebi ne olursa olsun ihrama girmeksizin mikât sınırından geçen kişi, henüz hac menâsikinden birine başlamadan önce geri dönüp âfâkiler için olan bir mikât mahallinden ihrama girerek tekrar içeri girerse bir ceza gerekmez. Geri dönmezse, Hanefîlere göre bulunduğu yerden ihrama girer ve bir koyun veya keçi kurban eder (Kâsânî, Bedâi, II, 164-165; Nevevî, el-Mecmû:, VII, 10-14). Buna ceza hedyi denir. Bu tür kurbanlar Harem sınırları içinde kesilmek kaydıyla, kurban bayramı günlerinde kesilebileceği gibi diğer günlerde de kesilebilir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 492-493; Nevevî, el-Mecmû:, VII, 499).

586. Umre ihramına girdiği hâlde, henüz tavaf ve sa'y yapmadan mazeretsiz olarak bir gündüz veya gece süresince elbise giyen kişinin ne yapması gerekir? Bu durumdaki kişinin, öncelikle elbisesini çıkartıp ihram bezlerine bürünerek tavaf ve sa'yini yapması gerekir. Ancak ihramlı iken bir gündüz veya gece süresince elbise giymiş olduğu için ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 488, 577). Şâfiî mezhebine göre ise cezanın gerekmesi için bir günün veya gecenin geçmesi gerekmeyip ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû" VII, 383; Remli, Nihâyetül-muhtâc, III, 358; Dimyâtî, Hâşiyetü l'âneti't-tâlibin, II, 540-541; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

587. İhramlı kimsenin dikilmiş elbise veya iç çamaşırı giymesi durumunda ne yapması gerekir? İhramlı kimsenin bir gündüz veya bir gece süresince dikilmiş elbise veya iç çamaşırı giymesi durumunda dem (küçükbaş hayvan kurban etmesi) gerekir. Giyim süresi bir gündüz veya bir geceden az olursa sadaka-i fitr verir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 488, 577). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikîler'e göre elbise giyen kişi, süresine bakılmaksızın dem, üç gün oruç ve altı fakire sadaka vermekten birisini seçmesi gerekir. Ceza gerekmesi için bir gün veya gecenin geçmesi gerekmez (Nevevî, el-Mecmû", VII, 383; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

588. Hasta olduğu için tavaf ve sa'y yapmadan bir gün süreyle elbise giymiş olan kişinin ne yapması gerekir? Hasta olduğu için elbise giyen kişi, iyileşir iyileşmez tekrar ihram bezlerine bürünerek tavaf ve sa'yini yapar ve bir küçükbaş kesme, üç gün oruç tutma veya altı fakire sadaka verme seçeneklerinden birini yerine getirir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 506; Şirbîni, Muğni'l-muh- tâc, I, 754; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 151-152,385).

589. İhramdan çıkma aşamasına geldiği hâlde tıraş olmadan elbise giyen kişiye ne gerekir? İhramdan çıkmak için saç tıraş olmak gerekir. İhramdan çıkma aşamasına geldiği hâlde tıraş olmadan elbise giyen kişi, ihram yasağı işlemiş olur. Eğer elbise giymesi bir gündüz veya bir gece devam etmişse bir dem, giyim süresi bir gün veya bir geceden az olursa bir fitre miktarı sadaka vermek gerekir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, UL, 488, 577). Şâfiîlerde ise, bir dem, üç gün oruç veya altı fitre miktarı sadaka seçeneklerinden birini yerine getirir (Nevevî, el-Mecmû", VII, 367-368, 383; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

590. Hac için ihrama girdikten sonra hac menâsikinden hiçbirini yapmadan tıraş olan kimsenin ne yapması gerekir? Hac için ihrama girdikten sonra hac menâsikinden hiçbirini yapmadan tıraş olan kişi, tıraş olmakla ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse saçının tamamını veya en az dörtte birini tıraş etmişse, bir dem; daha azını tıraş etmişse, sadaka-i fitr gerekir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 579, 580). Şâfiîlerde ise, bir dem, üç gün oruç veya altı fitre miktarı sadaka seçeneklerinden birini yerine getirir (Nevevî, el-Mecmû; VII, 367-368, 371, 376; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

591. İhramlı iken tıraş olan veya kasık ya da koltuk altlarındaki tüyleri temizleyen kişiye ne gerekir? Hanefî mezhebine göre ihramlı iken saç veya sakalın en az dörtte birini tıraş eden, koltuk altlarından en az birini ya da kasıklardaki tüylerin tamamını temizleyen kişiye ceza olarak dem gerekir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 502). Şâfiîlerde ise, bu kişi bir dem, üç gün oruç tutma veya altı fakire sadaka verme seçeneklerinden birini yerine getirir (Nevevî, el-Mecmû; VII, 247, 367-368, 371, 376; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

592. İhramlı iken sakal tıraş olan kişinin ne yapması gerekir? Hanefî mezhebine göre ihramlı iken sakalın en az dörtte birini tıraş eden kişiye bir dem gerekir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 579). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikîlere

göre ise bu kişi, bir dem, üç gün oruç ve altı fakire sadaka verme seçeneklerinden birini tercih eder (Nevevi, el-Mecmû", VII, 247, 367-368, 372; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

593. İhramlının tırnak kesmesinin veya kopmak üzere olan tırnağı koparmasının hükmü nedir? İhramlı kişinin tırnaklarını kesmesi yasaktır; Bir defada (aynı anda ve aynı yerde) bütün tırnakları veya bir elin yahut bir ayağın tırnaklarının tamamını keserse bir dem gerekirken, bir el veya ayak tırnaklarının bir kısmı kesilirse, kesilen her bir tırnak için sadaka verilir. El ve ayaklardan her birinin tırnaklarının tamamı, ayrı ayrı yerlerde ve zamanlarda kesilirse, her biri için ayrı ceza gerekir. Eğer verilmesi gereken sadaka toplamı, bir koyun veya keçi bedelini aşarsa, her tırnak için bir sadaka yerine, istenirse tamamı için bir dem kesilebilir. Kendiliğinden kopan veya kırılan tırnakların koparılması ya da kesilip atılması ise cezayı gerektirmez (Serahsi, el-Mebsût, IV, 77; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 502).

594. Hacda kurban kesmeden önce tıraş olana ceza gerekir mi? Hacda Akabe cemresine taş atmak, kurban kesmek ve tıraş olmak arasında sırayı gözetmenin hükmü ihtilaflıdır. Bu sıraya uymak Ebü Hanife'ye göre vacip olup sıralamanın bozulması, dem gerektirir. Ebü Yâsuf, Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre ise sünnet olup uyulmaması hâlinde ise ceza gerekmez (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 480, 505). Günümüzdeki zorluklar dikkate alındığında bu görüşle amel etmenin uygun olacağı söylenebilir.

595. Umre tavafını yapıp sa'yini tamamlamadan tıraş olup ihramdan çıkan kişinin ne yapması gerekir? Ümre yapmak üzere niyet edip ihrama giren ve umre tavafını yaptıktan sonra sa'y yapmadan tıraş olan kişi, Hanefî mezhebine göre ihramdan çıkmış olur. Bu durumda umrenin sa'yini yapar ancak, umrenin sa'yini ihramlı olarak yapmak vacip olduğundan, kendisine dem gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 504). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise, sa'y umrenin rükünlerinden biri olduğu için, kişi sa'y yapmadan tıraş olmakla ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Bu durumda, şayet elbise giymişse tekrar ihram bezlerine bürünerek umrenin sa'yini yapar ve ondan sonra tıraş olarak ihramdan çıkar, ihramdan çıkma vakti gelmeden (sa'yden) önce tıraş olduğu ve elbise giydiği için de, ya iki dem, ya altı gün oruç veya on iki fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden yerine getirir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 366).

596. Tavaf yapmaksızın sa'y yapan ve tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir? Henüz tavaf yapmadan sa'y yapan ve tıraş olan kimsenin sa'yi geçerli değildir. Zira sa'yin geçerli olabilmesi için muteber bir tavaftan sonra yapılmış olması gerekir (Kâsânî, Bedâi" II, 134). Dolayısıyla bu durumdaki kişi ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse önce tavafını yapar, sonra sa'yini tekrarlar, daha sonra ihramdan çıkar. Ayrıca ihramdan çıkma vakti gelmeden tıraş olarak ihram yasağı işlediğinden dolayı da kendisine dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsihi, e-İhtiyâr, I, 502). Şâfiî mezhebine göre ise bir dem, üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini yerine getirir (Nevevi, el-Mecmû* VII, 247, 367-368).

597. Tavaf ve sa'y yapmadan tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir? Tavaf ve sa'y yapmadan tıraş olan kimse ihramdan çıkmış olmaz, ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse işlediği ihram yasağı (tırnak kesmek, elbise giymek, tıraş olmak, koku sürünmek, cinsel ilişki vb. gibi) hangi cezayı gerektiriyorsa onu öder (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 502). Ayrıca elbise giymişse bunları çıkarıp ihram bezine bürünür, tavafını ve sa'yini yapması gerekir.

598. Umrenin tavaf ve sa'yini yapıp tıraş olmayı unutan kimse ne yapmalıdır? Ümre ihramına girip tavaf ve sa'y yaptıktan sonra tıraş olmayı unutan kişinin, hatırladığı anda hemen tıraş olması gerekir. Şayet bu süre içinde ihlal ettiği ihram yasakları varsa, ihlal edilen yasağın durumuna göre gerekli cezayı öder.

599. Tavaf ve sa'yi yapıp tıraş olmayı geciktiren kişiye herhangi bir ceza gerekir mi? Tavaf ve sa'yi yapıp tıraş olmayı geciktiren kişinin ihramlılık hâli devam eder. Dolayısıyla tıraş oluncaya kadarki süre içinde ihram yasakları da devam eder. Kişi bu süre zarfında herhangi bir ihram yasağını çiğnemezse bir ceza gerekmez. Fakat bir ihlal söz konusu ise, ihlalin türü ve miktarına göre gerekli olan cezayı öder.

600. İhramdan çıkacak konuma gelen bir kimseyi ihramlı olan bir kişi tıraş edebilir mi? Hac veya umrede ihramdan çıkacak duruma gelen bir kimse kendisi tıraş olup ihramdan çıkmadan, ihramlı ya da ihramsız başka birisini tıraş edebilir ve bundan dolayı bir ceza gerekmez. Fakat ihramda olup henüz menâsikini bitirmeyen ve dolayısıyla ihramdan çıkma aşamasına gelme- yen bir kimsenin, ister ihramlı olsun, ister ihramsız olsun, başka birini tıraş etmesi caiz değildir. Tıraş edersettıraş edilen kimsenin emriyle olsun olmasın- tıraş edenin bir fitre miktarı sadaka, tıraş edilen ihramlıya ise küçükbaş hayvan kurban etmesi (dem) gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 400). Şâfiî mezhebine göre ise, ihramdan çıkma aşamasına henüz gelmemiş olan bir kimse, ihramsız kimseleri tıraş ettiği takdirde bir şey gerekmez. Fakat ihramlı bir kimseyi tıraş ederse fide ödemesi gerekir.

Eğer tıraş edilen kişi kendisinden talep etmişse fidyeyi tıraş edilen şahıs öder. Fidyeye dem, üç gün oruç veya altı fitre miktarı sadakadan birisidir (Nevevi, el-Mecmû", VII, 344-345; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 386).

601. Vakti geldiğinde sakal tıraşı ile ihramdan çıkılır mı? İhramdan çıkmak için saç tıraşı olmak gerekir. Bunu yapmadan önce sakalın tıraş edilmesiyle kişi ihramdan çıkmış olmaz; sakalın tamamının veya en az dörtte birinin tıraş edilmesi hâlinde dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, İNİ, 579, 580). Şâfi mezhebine göre ise böyle bir kimse muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem, üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevi, el-Mecmû" VI, 367- 368, 372; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

602. İhramlının saç kremi vb. şeyleri kullanmasının hükmü nedir? İhramlı kimsenin vücuduna, saç, sakal gibi bir uzvunun tamamına, süslenmek ya da güzel görünmek için krem, yağ, jöle, saç kremi, briyantın sürmesi ya da kına, saç boyası vb. şeylerle boyaması durumunda bir dem; bir uzvun tamamına değil de bir kısmına bunu uygulaması hâlinde de bir fitre miktarı sadaka vermesi gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 501) Şâfi mezhebine göre ise, kına için herhangi bir ceza gerekmezse de diğerleri için bir dem; üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme cezalarından herhangi birini yerine getirir (Nevevi, el-Mecmû" VII, 383). Tedavi için sürülen ilaç, merhem veya kokusuz krem ve yağlar için ise bir şey gerekmez.

603. İhramlı kimse banyo yaparken ve çamaşır yıkarken sabun veya deterjan kullanabilir mi? İhramlı kimsenin ihramlı bulunduğu sürece koku kullanması caiz değildir. Bu kimsenin bir uzvuna tamamen veya bir uzvu miktarı olacak şekilde değişik yerlerine kokulu bir şey sürmesi durumunda bir dem; bir uzvudan daha az kısmına bunu uygulaması hâlinde ise bir fitre miktarı sadaka vermesi gerekir. Kokulu sabun veya ıslak mendil gibi imalatında koku katılan temizlik maddeleri, koku sürünmekten ziyade temizlik amacıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle kokusuz temizlik araçlarının kullanılması tavsiye edilmekle birlikte söz konusu maddelerin ihramlı iken kullanılması herhangi bir cezayı gerektirmez.

604. İhramlı kişinin giymesi gereken ayakkabı nasıl olmalıdır? Bu kimse ökçesi kemerli terlik giyebilir mi? İhramlı iken topukların ve aşık kemiklerinin açık olması, ayakların üst kısmının da tam örtülmemesi gerekir. Bunun için kişi ayakların üzerini tam kapatmayan ve arkası açık olan terlik vb. bir şey giyer. Ökçesi kemerli (arkası kayışlı) terlik de giyebilir. Bunları giyme imkânı olduğu hâlde normal ayakkabı giyen kişi ihram yasağı işlemiş olup giyme süresine göre ceza öder.(İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 499-500).

605. Kıran haccına niyet etmiş olan kimse, ihram yasağı işlediği takdirde ceza miktarı değişir mi? Kıran haccı yapan bir kimseye, ihram yasaklarından birini işlemesi hâlinde Hanefilere göre biri umrenin, diğeri de haccın ihramı için iki ceza gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 455). Şâfiilere göre tek ceza yeterlidir.

Tavaf ve Say

606. Tavaf nedir ve kaç çeşit tavaf vardır? Bir hac terimi olarak tavaf, Hacer-i Esved'in hizasından başlanarak ve Kâ'be sola alınarak etrafında yedi defa dönmek demektir. Bu dönüşlerin her birine şavt denir. Tavafın, Kâ'be'nin etrafında yapılması gerektiği şu âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır: "Ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler." (Hac, 22/29) Hükmü itibarıyla farz, vacip, sünnet ve nafil olmak üzere dört çeşit; yapılışı itibarıyla "kudüm", "ziyaret", "veda nafil" ve "tahiyye" olmak üzere yedi çeşit tavaf vardır. Hükümleri ve isimleri farklı olsa da bu tavafın hepsinin yapıları, farzları (şartları ve rükunleri), vacipleri ve sünnetleri aynıdır. Yapılışı itibarıyla tavaf çeşitleri: a) Kudüm (Kabeye Varış) "İfrah haccı" yapanların Mekke'ye vardıklarında yaptıkları ilk tavaf olup yapılması sünnettir. İfrah haccı niyetiyle ihrama giren ancak Mekke'ye uğramadan doğrudan Arafat'a çıkanlarla, Arafat vakfesi öncesi âdetleri kesilmeyen kadınlara kudüm tavafı gerekmez. b) Ziyaret Tavafı: Ziyaret (ifâza) tavafı, haccın rükünüdür. "Ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler." (Hac, 22/29) âyetinde kastedilenin, bu tavaf olduğu hususunda fakihler arasında görüş birliği vardır. Ayette geçen "Tavaf etsinler." emri genel bir ifade olduğu için, Mekkeli olan ve olmayan her hacı adayının mutlaka bu tavafı yapması gerekir. Ziyaret tavafının geçerli olması için;1) Arafat vakfesinin yapılmış olması,2) Vaktinde yapılması şarttır. Ziyaret tavafının vakti, kurban bayramının ilk günü; Hanefilere göre, fecr-i sâdik ile, Şâfi ve Hanbelilere göre gece yarısından sonra, Mâlikilere göre ise güneşin doğması ile başlar. Ancak bu tavafın bayramın birinci günü Akabe cemresi taşlanıp, kurban kesip tıraş olduktan sonra yapılması daha faziletlidir. Cumhura göre, ziyaret tavafının son vakti için bir sınırlama yoktur. Ömrün sonuna kadar yapılabilir. Ancak tavaf etmeden memleketine dönen kişi, sonra- dan geri döner ve tavafını yaparsa ziyaret tavafı farzı yerine gelmiş olur ve bu gecikmeden dolayı da herhangi bir ceza gerekmez (Mâverdi, el-Hâvi, IV, 192; Kâsâni, Bedâi", II, 132; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 345; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-inâye, I, 665). Fakat ziyaret tavafını yapınca kadar cinsel ilişki yasağı devam eder. c) Veda Tavafı: Âfâki (mikât sınırları dışından gelen) hacıların Mek- ke'den ayrılmadan yapmaları gereken son tavaftır. Buna sader (ayrılma) tavafı da denir. Veda tavafı, haccın asli vaciplerinden biridir. Hz. Peygamber sav, "Sizden biri son olarak Kâbe'yi ziyaret etmeden ayrılmasın." (Müslim, Hac, 379) buyurmuştur. Âdetli olup âdeti

bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda olan veya lohusa olan kadınlar veda tavafı yapmazlar ve kendilerine bir şey gerekmez (Serahsi, el-Mebsût, II, 195; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 377). d) Umre Tavafı: Umre tavafı bütün mezheplere göre umrenin farzla- rından biridir. Umre tavafinın vakti, umre ihramına girilmesinden sonra başlar. Son vakti için bir sınır yoktur. Umre ihramında iken herhangi bir vakitte yapılabilir. e) Nezir (Adak) Tavafı: Kâbe'yi tavaf etmeyi adayan kimsenin bu adağını yerine getirmesi vaciptir. Nezredilen tavaf belli bir zaman ile kayıtlanmış ise bu kayda uyulması gerekir. F. Nafile Tavaf: Mekke'de bulunulan süre içinde farz ve vacip tavaflar dışında yapılan tavaflara nafile (tatavvu) tavaf denir. Sahabeden Abdullah b. Abbas, tâbiinden Atâ b. Ebi Rebah, Said b. Cübeyr ve Mücâhid b. Cebr'in görüşlerine göre; Mekkeli olmayanların Mekke'de bulundukları süre içinde Mescid-i Haram'da nafile namaz kılmaktan çok, nafile tavaf yapmaları daha faziletlidir. Mekkeli olma- yanların Mekke'de bulundukları sürece nafile umre yerine nafile tavaf yapmayı tercih etmeleri uygun olur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 516, 517). g) Tahiyetü'l-mescid Tavafı: Kudüm, ziyaret, umre, veda ve nezir tavafı yapmak durumunda olmayan kimselerin Mescid-i Haram'a her git- tiklerinde, mescidi selamlama olarak "Tahiyetü'l-mescid tavafı" yapmaları müstehaptır. Yukarıda sayılan tavaflardan birinin yapılması hâlinde bu tavaf, "Tahiyetü'l-mescid tavafı" yerine de geçer (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 454).

607. Ziyaret tavafı ihramsız yapılabilir mi? Ziyaret tavafı ihramlı olarak yapılabileceği gibi, ihramsız olarak da yapılabilir.

608. Tavafin şavtlarının eksik yapılması durumunda ne gerekir? Hanefilere göre tavafin ilk dört şavtı farz, kalan üç şavtı ise vaciptir. Dolayısıyla ilk dört şavtı yapan kişinin tavafı geçerli olur. Eksik şavtlar usûlüne uygun olarak yapılırsa ceza gerekmez. Vacip olan bu üç şavt yapılmazsa, vacip terk edildiği için bir dem gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 414). Diğer üç mezhepte ise tavafı yedi şavta tamamlamak farz olup aksi halde yapılan tavaf geçersiz olur (İbn Cüzey, el-Kavânin, s. 243; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 708).

609. Tavaf esnasında abdesti bozulan kişinin ne yapması gerekir? Tavaf esnasında abdestli olmak Hanefilere göre vacip, diğer mezheplere göre rükün yani farzdır. Abdestsiz olarak tavaf yapan kişinin Mek- ke'den ayrılmamışsa tavafı iade etmesi icap eder, memleketine dönmüşse dem gerekir (Kâsâni, Bedâi II, 130; Mevsili, el-İhtiyâr, I, 503-505). Tavaf esnasında abdesti bozulan kişi, tavafı bırakıp abdest alarak kaldığı yerden tavafa devam eder, dilerse tavafı baştan başlayarak yeniden yapabilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, 111, 509, 510). Diğer mezheplere göre ise abdestsiz yapılan tavaf geçersiz olup, bu şekilde yapılan tavaf mutlaka iade edilmelidir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 706).

610. Harem-i Şerife girip çıkarken veya tavaf yaparken eli kadına değen kimsenin abdesti bozulur mu? Hanefilere göre kadın ve erkeğin birbirine ellerinin değmesinden dolayı abdestleri bozulmaz (Mevsili, el- ihtiyâr, I, 54). Şâfiilere göre ise abdest bozulur. Ancak Şâfiiler, bu konuda Hanefileri taklit edebilirler.

611. Umre tavafinı yaparken abdesti bozulan, fakat abdestinin hangi şavtta bozulduğunu bilmeden hem tavafı hem de sa'yi tamamlayan kimsenin ne yapması gerekir? Tavafin abdestli olarak yapılması ve sa'yin de muteber bir tavaftan sonra yapılmış olması gerekir. Abdestsizliğin hangi şavtta meydana geldi- ği bilinmediğinde abdestsizlik hâli ilk şavta hamledilir. Bu durumda kişi abdest alarak tavafı ve sa'yi iade eder. İade etmediği takdirde Hanefilere göre dem gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 503). Şâfi mezhebine göre ise abdestsiz yapılan tavaf geçersiz olduğundan dolayı tavafin ve sa'yin iadesi gerekir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 706). Ancak abdestli olarak tavaf yaptıktan sonra abdesti bozulup o şekilde sa'y yapmışsa yapılan sa'y geçerlidir. Zira sa'yde abdestli olmak sünnettir.

612. Umre tavafinı abdestsiz yapan/yaparken abdesti bozulup abdest almadan tavafı tamamlayan kişinin ne yapması gerekir? Hanefilere göre tavafin abdestli olarak yapılması vaciptir. Umre tavafinın tamamı veya bir kısmını, hatta bir şavtını cünüp, abdestsiz, lohusa veya âdetli olarak yapmak dem gerektirir. Ancak ihramdan çıkmadan abdestli alıp yeniden tavaf yapılırsa ceza kalkar (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 503). Diğer mezheplere göre ise abdestsiz yapılan tavaf geçersiz olup, bu şekilde yapılan tavaf mutlaka iade edilmelidir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 706).

613. Umre veya ziyaret tavafı esnasında eli, burnu veya başka bir yeri kanayan bir Hanefi, o esnada Şâfli mezhebinin taklit edebilir mi? Hanefi mezhebine mensup olan bir kişinin tavaf esnasında bir yeri- nin kanaması hâlinde abdesti bozulur. Bu durumda yapması gereken şey, tekrar abdest alıp kaldığı yerden veya baştan başlayarak tavafinı tamamlamaktır. Şayet umre veya ziyaret tavafına abdestsiz olarak devam edecek olursa kendisine dem gerekir; abdest alıp tavafı yeniden yaparsa ceza düşer. Hastalık, yaşlılık veya aşırı izdiham gibi sebeplerle yeniden abdest almanın zor olduğu durumlarda Hanefi olan kimse, Şâfi mezhebinin taklit ederek tavafına devam edebilir.

614. Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaf namazı kılınabilir mi? Hanefî mezhebine göre tavaf yapıldıktan sonra kerâhet vakti değilse, ara vermeden tavaf namazı kılmak efdaldır. Mekruh vakitlerde ise daha sonraya tehir edilir (Haddâd, el-Cevhera, I, 83). Şâfiî mezhebine göre ise tavaf namazının kerâhet vaktinde kılınmasında sakınca yoktur (Nevevi, el-Mecmû", VI, 57).

615. Tavaf, geri geri yürüyerek yapılırsa geçerli olur mu? Tavaf geri geri yürüyerek yapılırsa iade edilmelidir. İade edilmezse Hanefilere göre dem gerekir (Kâsânî, Bedâi, 11, 130). Şâfiî mezhebine göre ise, bu şekilde yapılan tavaf geçerli olmaz; yeniden yapılması gerekir (Şâfiî, ümm, II, 452). Bazı şavtlarda böyle yapılırsa bu şavtların iadesi yeterlidir.

616. Tavaf namazı nerede kılınır? Tavaf namazını Makâm-ı İbrahim'de kılmak efdal olmakla birlikte, tavaf edenlere eziyet etmemek için imkân nisbetinde Harem'in içinde uygun bir yerde kılınması da mümkündür (Kâsânî, Bedâi', II, 148). Buna da imkân bulunamazsa bu namaz, Harem'in dışında da kılınabilir.

617. Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde tavaf yapılabilir mi? Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde tavaf yapmakta sakınca yoktur (Nevevi, el-Mecmû VIII, 57) Ancak Hanefilere göre bu tavafin namazını söz konusu vakitte kılmak mekruhtur (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 135).

618. Tavaf namazını kılmadan birkaç defa tavaf yapmak doğru olur mu? Tavaf namazı Hanefilere göre vaciptir. Ancak tavafin vacibi olmayıp, haccın müstakil vaciplerinden olduğu için, kılınmaması tavafin sıhhatine mani değildir. Peş peşe birden fazla tavaf yapan kimsenin her tavafin arkasından iki rekât tavaf namazı kılması gerekir. Tavaf namazı kılmadan iki tavafi peş peşe yapmak Hanefilerde mekruhtur (ibn Nüceym, el-Bahr, II, 356). Şâfiilere göre ise bunun bir sakıncası yoktur (Nevevi, el-Mecmû VII, 54).

619. Sabah namazından sonra tavaf namazı kılınır mı? Hanefî mezhebine göre namaz kılınması mekruh vakitlerde tavaf namazı kılmak mekruhtur. Dolayısıyla sabah namazından sonra tavaf namazı kılmak mekruhtur. Tavaf namazını kılmak için güneş doğduktan sonra kerâhet vaktinin çıkması beklenmelidir (Serahsi, el-Mebsût, I, 150; Merğînânî, el-Hidâye, I, 267). Diğer mezheplere göre her an tavaf namazı kılınabilir. Hanefi olanlar bu konuda diğer mezheplerin görüşüyle amel edebilirler.

620. Hac veya umre için Mekke'de bulunanlar, umre yaptıktan sonra kalan günlerde yeni umre mi, nafîle tavaf mı tercih edilmelidirler? Temettu haccı yapanların umre yaptıktan sonra hac ihramına girinceye kadar, Arafat vakfesinden önce tekrar umre yapmaları caizdir. Ancak bu kimseler için efdal olan, tavaf yapmaktır. Umre mevsiminde umreye gidenlerin de, Harem hudutları dışına çıkarak ikinci, üçüncü... vs. umre yapmaları caiz ise de tavaf yapmaları daha faziletlidir.

621. Sa'yin şavtlarını eksik yapan kişiye ne gerekir? Safa ile Merve arasında bir defa gitmeye şavt denir. Bir sa'y için dört defa Safa'dan Merve'ye, üç defa Merve'den Safa'ya gitmek gerekir. Hanefî mezhebine göre sa'yin ilk dört şavtını yapmak farz, yediye tamamlamak vacip olup son üç şavtı terk eden kimse, tamamlamazsa her şavt için "bir fitre miktarı sadaka" vermesi gerekir (Kâsânî, Bedâi* II, 134; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 515, 590). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelilerde ise yedi şavta tamamlamak rûkûn olup bir şavt eksik olsa sa'y geçerli olmaz (Mâverdi, el-Hâvi, IV, 155; İbn Rüşd, Bidâye, I, 345; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 236-239).

622. Geçersiz bir tavaftan sonra sa'y yapan kimsenin ne yapması gerekir? Sa'y müstakil bir ibadet değildir. Muteber bir tavaftan sonra yapılmalıdır. Bu itibarla, sa'yin geçerli olmaması durumunda geçerli bir tavaftan sonra yeniden yapılması gerekir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 250; Maverdi, el-Hâvi, IV, 157).

623. Sa'y'de abdesti bozulan kişi ne yapmalıdır? Sa'yi abdestli olarak yapmak sa'yin sünnetlerindendir. Bilerek abdestsiz yapmak ise mekruhtur. Bununla birlikte, tavafi abdestli olarak yaptıktan sonra sa'y esnasında abdesti bozulan kişinin bu hâliyle sa'yini tamamlaması durumunda sa'yi geçerli olur (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 272).

624. Mazereti olmaksızın tekerlekli sandalyeye binerek sa'y yapan kimsenin sa'yi geçerli midir? Hanefî ve Maliki mezheplerine göre gücü yeten kimsenin sa'yi yürüyerek yapması vacip olup gücü yettiği hâlde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak, bir dem gerektirir. Hasta, yürüyemeyecek kadar yaşlı ve özürlü olanlar ise, tekerlekli sandalye ile sa'y yapabilirler (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 471, 472). Şâfiî ve Hanbeli mezheplerine göre ise sa'yi yürüyerek yapmak sünnettir. Gücü yettiği hâlde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak mekruh ise de ceza gerekmez (Nevevi, el-Mecmû', VI, 75).

625. Sa'yden sonra kılınması gereken namaz var mıdır? Sa'yden sonra kılınması gereken namaz yoktur.

626. Umrenin tavaf ve sa'yini tamamlayan ancak henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan cinsel ilişkide bulunan eşlere ne gerekir? Umrenin tavaf ve sa'yini yaptıktan sonra henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel

ilişkide bulunan eşlerin umresi geçerli olur. Ancak ceza olarak kendilerine dem gerekir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, 1, 269).

627. Hacer-i Esved'in selamlanması ve öpülmesinin hikmeti nedir? Hacer-i Esved'i selamlama ve öpmenin meşruiyeti Hz. Peygamber ve ashabının uygulamalarıyla sabittir (Buhâri, Hac, 60; Müs- lim, Hac, 249-250). Fıkıh âlimleri, bu uygulamalara dayanarak tavaf sırasında Hacer-i Esved'i sünnete uygun şekilde ziyaret etmenin (istilâm) ona el ile dokunup öpmenin sünnet olduğu konusunda görüş birliği içindedirler (İbn Rüşd, Bidâye, 1, 340; Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, 1, 592). Hacer-i Esved'i istilâm ederken tekbir getirilmesi de aynı gerekçe ile müstehap sayılmıştır (Buhâri, Hac, 62). Tavaf esnasında Hacer-i Esved'e dokunulması ve onun öpülmesi yönündeki rivayetlerden, bu taşın kutsallığı sonucunu çıkararak bu uygulamayı bizzat Hacer-i Esved'e karşı bir saygı ifadesi olarak görmek doğru değildir. Hacdaki birçok şekil ve merasim gibi bunun da Hz. İbrahim'in ve Resül-i Ekrem'in hatırasını canlandırma, haccı önemsemeyi ve Allah'ın bu konudaki emrine boyun eğmeyi vurgulama, kulluk ve itaat gibi ruhi ve deruni hâlleri, zahiri bazı davranışlarla ifade etme gibi sembolik ve taabbüdi bir anlam taşıdığı söylenebilir. Hacer-i Esved'le ilgili olarak Hz. Ömer'in "Allah'a andolsun ki senin zarar veya fayda vermeyen bir taş olduğunu biliyorum; eğer Resûlullah'ı seni istilâm ediyor görmeseydim ben de istilâm etmezdim." (Buhâri, Hac, 57) şeklindeki sözü de bu yaklaşımı desteklemektedir. Tavaf mahalli تنها olup Hacer-i Esved'e yaklaşmak mümkünse öpülür; değilse bu sünnet uzaktan eller kaldırılıp, "Bismillahi Allahu ekber" denilerek selamlamakla yerine getirilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 504, 505). İzdiham olması hâlinde Hacer-i Esved'i öpmek için başkalarına eziyet etmek, kadın erkek karışık hâlde bulunmak caiz değildir. Kaldı ki, Hacer-i Esved'e dokunamamak hiçbir surette tavafta bir eksikliğe sebep de olmaz.

Hacda Şeytan Taşlama ve Kurban Kesme

628. Akabe cemresi bayramın ilk günü gece yarısından önce taşlanabilir mi? Akabe cemresini taşlamanın zamanı Hanefî mezhebine göre, bayramın birinci günü fecr-i sâdıktan itibaren başlar, ikinci gün fecr-i sâdığa kadar devam eder. Buna göre fecr-i sâdıktan önce yapılan taşlama ge- çerli olmayıp vakti içerisinde iadesi gerekir. Taşlar bu zaman diliminde atılmazsa bir dem gerekir. İmam Ebü Yûsuf ile İmam Muhammed'e göre, vaktinde atılmayan taşlar, bayram sonuna kadar kaza olarak atılabilir ve bundan dolayı ceza da gerekmez (Serahsi, el-Mebsût, IV, 64). Şâfiî ve Hanbeli mezheplerine göre ise, Akabe cemresine taş atma, arefe gününü bayramın birinci gününe bağlayan gece yarısından itibaren başlar, aynı gün güneşin batışına kadar devam eder. Bu zaman diliminde atılması gereken taşlar bayramın dördüncü günü güneş batıncaya kadar atılsa geçerli olur ve ceza da gerekmez (Remli, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 307-308). Günümüzde, organizasyon gereklilikleri, yaşanan izdiham ve diğer zorluklar sebebi ile bu görüşle amel edilebilir.

629. Vaktinde atılamayan taşların kazası nasıl yapılır? Şeytan taşlamada, her günün taşının kendi vakti içinde atılması esas- ır. Ancak herhangi bir sebeple vaktinde atılmayan taşların taş atma süresi içinde kaza edilmesi vaciptir. Taş atma süresi, bayramın dördüncü günü, güneşin batması ile son bulur. İmam Ebü Hanife ve İmam Mâlik'e göre, vaktinde atılmayan taşlar, taşlama günleri içinde kaza edilse bile cezası düşmez. İmam Ebü Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise taş atma süresi içinde kaza edildiği tak dirde cezası düşer (Serahsi, el-Mebsût, IV, 64-65). Şâfiî ve Hanbelilere göre ise vaktinde atılmayan taşlar, bayramın dördüncü günü güneş batmadan önce atıldığı takdirde, kaza değil, eda sayılır. Bu gecikmeden dolayı ceza da gerekmez (Remli, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 307-308).

630. Mazereti nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılan kimse ne yapması gerekir? Hastalık, yaşlılık, kötürüm olmak, çok zayıf olup izdihamdan zarar görecektir gibi durumlar nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılmak zorunda olan kimse, taşlarını vekâleten başkalarına attırabilirler. Vekil olanlar, önce kendi taşlarını, daha sonra vekil olduğu kimselerin taşlarını atarlar (Nevevi, el-Mecmû' VI, 243-245).

631. Hacda kurban ne zaman kesilir? Hanefî mezhebine göre kurban bayramının ilk üç gününde kesilir. Daha önce kesilemez. Tehir edilerek daha sonra kesilmesi durumunda, İmam Ebü Hanife'ye göre, ceza olarak ayrıca bir dem gerekir. İ. Muhammed ve İ. Ebü Yûsuf'a göre ise tehirden dolayı ceza gerekmez (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 39, 40). Şâfiî mezhebine göre temettu kurbanı, umreyi tamamladıktan sonra hac için ihrama girmeden önce kesilebilir. Bu kurbanın kesiminin son vakti yoktur. Ancak kurban bayramı günlerinde kesilmesi daha faziletlidir (Nevevi, el-Mecmû", VII, 183-184). Nafile olarak kesilen kurban, Hanefilere göre kurban bayramı günle- rinde kesilmesi efdal olmakla birlikte daha önce de kesilebilir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 492; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 39). Bunların dışındaki adak ve ceza kurbanları, bunları vacip kılan sebebin oluşmasından sonra ister bayram günlerinde isterse diğer günlerde kesilebilir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 492; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 39). Şâfiilere göre ceza kurbanı, sebebin oluşmasından itibaren hem bay- ram günlerinde hem de başka zamanlarda kesilebilirken, adak ve tatavvu (mendup) kurbanları, ancak bayram günlerinde kesilebilir (Nevevi, el-Mec- mü', VII, 498-500). Şâfiilere göre fevat (ihrama girdiği hâlde Arafat

vakfesine yetişemeyen kişinin ertesi yıl haccedip, kesmesi gereken) kurbanı, haccın kaza edildiği yılda kesilir. Hanefilere göre ise fevat dolayısıyla kurbanı kesmek gerekmez (Nevevi, el-Mecmû', VII, 499; Merğînâni, el-Hidâye, II, 478). Muhsar (ihrama girdikten sonra kendi iradesi dışında gerçekleşen bir engel dolayısıyla hacca veya umreye gidemeyen) kişi o sene hac yapamayacağına kanaat getirdikten sonra hemen kurban kesip ihramdan çıkar. Ancak Hanefilerden İmam Ebü Yûsuf ve Muhammed'e göre ihsar kurbanı ancak bayramın ilk üç gününde kesilir. İhsar kurbanını Harem bölgesinde kesmek Hanefilerde gerekli, Şâfiilerde değildir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 471).

632. Hacca giden kişinin hacla ilgili kurbanları memleketinde kesilebilir mi? Temettu veya kırana niyet eden hacıların, Cenab-ı Hak, kendilerine aynı mevsimde hac ve umreyi nasip ettiği için, şükür olarak kesecekleri hayvanları Harem dâhilinde kesmeleri gerekir (Bakara, 2/196; Mâide, 5/95). Bu kurbanın, kurban bayramında kesilen udhiyye kurbanı ile ilgisi olmadığından dolayı, Harem bölgesi dışında kesilmesi geçerli değildir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 493). Aynı şekilde hac ve umre ile ilgili ceza kurbanlarının da Harem Bölgesi'nde kesilmeleri gerekir.

633. Hac ibadetini yapan kişi, ayrıca memleketinde de kurban kesmekle yükümlü müdür? Hac için ihramda olan kişi Mekke'de seferi ise kendisine udhiyye kurbanının vacip olmadığı konusunda ittifak vardır. Seferi olmaması hâlinde ise udhiyye kurbanının vacip olup olmadığı konusunda Hanefî fakihleri arasında ihtilaf vardır. Tercih edilen görüşe göre haccetmekte olan kimse, ister seferi olsun ister olmasın kurban kesmekle yükümlü olmaz (Bkz. Haddâd, el-Cevhera, II, 282; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 457). Ancak yolcu hükmünde bulunan kimsenin tek başına veya mukimlerle birlikte kurban kesmesine bir engel de yoktur. Şâfiî mezhebine göre ise udhiyye kurbanı, seferi olsun olmasın, hacda bulunsun bulunmasın, imkân bulan herkes için sünnet-i müekkededir (Nevevi, el-Mecmû', VI, 383).

Hacca Bedel Göndermek

634. Vekâlet yoluyla hac yapılabilir mi? Şartları nelerdir? Kendisine hac farz olmuş bir kimse sağlık, yaşlılık vb. bir sorun sebebiyle bizzat hacca gidemeyecek durumda olursa, başka birisini bedel göndererek, vekâlet yoluyla hac yaptırabilir. Böyle kişilerin, hayatta iken birini vekil (bedel) olarak göndermesi mümkün olduğu gibi, mirasçılara, ölümünden sonra kendi adına bedel haccı yaptırılmasını vasiyet etmeleri de mümkündür (Kâsânî, Bedâi 11, 212).. Hz. Peygamber sas, ölen yakınları veya yaşlı büyükleri yerine hac yapıp yapamayacaklarını soranlara, söz konusu yakınları için hac yapabileceklerini belirtmiştir (Buhâri, Hac, 1; Müslim, Hac, 407; Tirmizi, Hac, 86-87; İbn Mâce, Menâsik, 9-10). Bir kişinin kendi yerine vekil (bedel) göndererek hac yaptırabilmesi için şu şartların bulunması gerekir: a) Adına haccedilecek kişiye, önceden hac farz olmuş olmalıdır. b) Adına haccedilecek kişi vefat etmiş olmalı veya yaşlılık, iyileşme ümidi olmayan bir hastalık gibi sebeplerle, bizzat haccetmekten devamlı olarak âciz olmalıdır. c) Vekil gönderilecek kimse müslüman, akıl sağlığı yerinde, ergenlik çağına ulaşmış olmalıdır. d) Bedel gönderilen kişinin hac masrafı, gönderen tarafından karşılanmalıdır. e) Vekil için, hac masrafları dışında ücret şart koşulmamalıdır. f) Adına haccedilen kişi, kendisi için haccetmesini vekilden istemiş olmalıdır. İzni veya vasiyeti olmadan, bir kimse adına başkasının yaptığı hac ile, o kimse üzerindeki hac borcu ödenmiş olmaz. Ancak, mirasçının, murisi adına yaptığı hac, bu hükmün dışındadır. Ölmüş murisin vasiyeti bulunmasa bile, varisin onun adına yaptığı hac geçerlidir. g) Vekil, haccı bizzat kendisi yapmalıdır. h) Vekil, ihrama girerken sadece gönderen adına niyet etmelidir. i) Vekil, müvekkilin isteğine uymalı, istediği haccı yapmalıdır. j) Vekil, müvekkilin memleketinden yola çıkmalıdır. k) Vekil, gönderen adına yapılacak menâsiki tamamlamadıkça kendisi için umre yapmamalıdır (Kâsânî, Bedâi' II, 212-215; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 14-18).

635. Hacca gitmemiş bir kimse, başkasının yerine bedel olarak hacca gidebilir mi? Daha önce hac yapmamış kişi, vekil/bedel olarak hacca gidebilir. Hz. Peygamber sav' in, ölen yakınlarının veya yaşlı büyükleri yerine hac yapıp yapamayacaklarını soranlara, herhangi bir kayıt koymaksızın onların yerine hac yapabileceklerini belirtmesi ve bedel olarak gidecek kimsenin hac yapmış olması gerektiğinden bahsetmemesi bunu desteklemektedir (Buhâri, Hac, 1; Müslim, Hac, 407; Tirmizi, Hac, 86-87). Bununla birlikte, hacca bedel olarak gönderilecek kimsenin, tecrübe edinmiş olması açısından daha önce hac yapmış bir kimse olmasını tercih etmek daha uygundur. Şâfiilere göre ise daha önce hacca gitmemiş birisinin vekil olarak hacca gitmesi caiz değildir (Kâsânî, Bedâi' II, 213).

636. Bir kimse aynı yıl içinde hem kendisi için asaleten, hem de başkası için vekâleten hac yapabilir mi? Bir sene içerisinde sadece bir hac yapılabilir ve bir hac, iki kişi adına geçerli olmaz. Dolayısıyla bir kimse aynı yıl kendi adına asaleten, başkası adına da vekâleten hac yapamaz. Başkasından vekâlet alan kişi, kendisi için de hacca niyet ettiğinde, müvekkilinin emrinden çıktığı için, vekâlet geçersiz hâle gelmiştir, kendisi için hac yapmış olur. Bu durumda müvekkilinden aldığı parayı iade etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâi', II, 213-214).

637. Hac yapmaya sağlık nedeniyle gücü yetmeyen kişi, vekâleten hac yaptırmak yerine, bu parayı sadaka olarak vermekle hac sorum- luluğundan kurtulur mu? Farz ibadetlerde asıl olan, o ibadeti zamanında ve emredildiği şekliyle yapmaktır. Diğer bir ilke de, kişinin bizzat kendisinin yapmasıdır. Ancak bazı ibadetler, bazı durumlarda vekâlet yoluyla yaptırılabilir. Hac ibade- tini yapamayacak derecede sağlığı bozulan veya aşırı yaşlılık nedeniyle kendisi hacca gidemeyecek durumda olanlar kendi yerine haccetmesi için masraflarını karşılayarak vekil gönderebilirler. Fakat vekil gönde- recek parayı fakirlere sadaka olarak vermekle veya bir hayır kurumuna yardım yapmakla hac görevini yerine getirmiş sayılmazlar. Böyle yapanın hac borcu düşmez, sadakasının sevabını alır (Merğînâni, el-Hidâye, II, 483).

638. Hacca bedel gönderilirken, vekilin, bedel gönderen kişinin kendi memleketinden gitmesi şart mıdır? Mekke veya Medine'de yaşayan biri vekil olarak tutulabilir mi? Nasıl ki bedel gönderen kişi hac yapsaydı kendi memleketinden gi- derek hac yapacak idiyse, bedel olarak gidenin de, bedel gönderenin memleketinden gitmesi gerekir. Dolayısıyla vekil gönderen kişi, yer belirlemeden, "Benim adıma hac yap." demişse veya kendisine hac farz olduğu hâlde gidemeyip, "Benim için hac yapılsın." diye vasiyet etmiş ise bu, "memleketimden hac yapılsın." şeklinde anlaşılır. Vekil, hac yolculuğu esnasında ölürse ve vasiyet de ederse; bedelin Ebü Yüsuf ve Muhammed'e göre vefat ettiği yerden gönderilmesi gerekir. Ancak yerine haccedilmesini vasiyet eden kişinin miras bıraktığı malın üçte biri, memleketinden giderek hac yapmaya yetmiyorsa, istihsanen, terekenin üçte birinin yettiği yerden hac yaptırılır (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 524- 526). Mekke veya Medine'den vekil tutulması konusu da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

639. Arafat'tan önce komada olup ölmek üzere olan hacı adayı için olduğu yerden bedel tayin edilebilir mi? İyileşme ve komadan çıkma ümidi kalmamış hastalar adına olduğu yerden bedel tayin edilebilir.

640. Bedel hac için gelen kimse hangi hacca niyet etmelidir? Vekil, gönderen kişinin belirlediği hacca niyet etmelidir. Müvekkil, hac çeşitlerinden birini belirtmeksizin, sadece "hac yapmasını" söylemiş ise; vekil ifrada niyet etmelidir; "dilediğini yap" diyerek serbest bırakmış ise, dilediğine niyet edebilir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 14-18).

641. Temettu hacı yapmak üzere vekil olan kimse, umreyi kendisi için yaparsa ne gerekir? Vekil olarak gönderilen kişi, önce müvekkilin verdiği görevi yapmalı, gönderenin şartlarına muhalefet etmemelidir. Muhalefet etmesi hâlinde haccına devam eder ve dönüşte, aldığı parayı iade eder; hacı da kendi adına yapmış olur (Kâsâni, Bedâi' II, 212-215). Temettü hacı umre ile haccın birlikte yapıldığı bir ibadet olduğuna göre vekil umreyi kendi adına ya- parsa artık bu hacı kendisi için yapmış olur; müvekkilin parasını iade etmesi gerekir. Ancak vekil olan kişi hac menâsikini tamamladıktan sonra ilave masrafları kendisi karşılaması şartıyla dilerse kendi adına umre yapabilir.

642. Bedel olarak hacca giden kişi kendi adına kurban kesmeli midir? Mekke dışından hacca gelen kimseler, ister kendi adlarına isterlerse bedel olarak hac yapıyor olsunlar, udhiyye kurbanı dediğimiz kurban bayramına mahsus kurbanı kesmekle mükellef değildirler (Kâsâni, Bedâi, v,63). Ancak, nafîle olarak udhiyye kurbanı kesmek isteyen hacılar, bu kurbanı Mekke'de kesebileceği gibi memleketlerinde de kestirebilirler.

643. Hacca görevli gidip, masrafları ilgili kurum tarafından karşılanan görevli aynı zamanda başkası adına vekâleten hac yapabilir mi? Hac hem bedeni hem de mâli bir ibadettir. Vekil (bedel) tarafından yapılan hac ile bedel gönderen kişinin üzerine farz olan hac borcunun ödenmiş sayılabilmesi için, vekilin hac masraflarının, kendisini bedel gönderen kişi tarafından karşılanması gerekir. Eğer bir kimse birisini hac yapması için vekil etse, fakat vekil masraflarını kendi parasından karşılasa bu hac, vekâlet verenin değil, masrafını karşılayan kişinin kendisinin olur; başkasının üzerindeki farz hac, yerine gelmiş olmaz (Kâsâni, Bedâi' II, 213). Ayrıca, bedel olarak hacca giden kişinin, bedel gönderenden hac masrafları dışında bir ücret almasının caiz olmadığı, hac masrafları için aldığı parayı hac boyunca harcadıktan sonra geri kalanını, kendisini gönderene iade etmesi gerektiği hususu fıkıh kaynaklarında açıkça belirtilmektedir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 17-20). Bu itibarla, hac masrafı ve harcırahı, Diyanet İşleri Başkanlığı ya da herhangi bir şirket tarafından karşılanmak suretiyle hacca görevli giden bir kimsenin, başkaları adına hac yapması caiz değildir. Ancak görevli bir kimse, farz hacı eda etmeden ölmüş olan veya vekâlet vermesi şartıyla hacca gidememe özrü süreklilik arz eden anne, babası gibi yakınlarının yerine ücret almaksızın hac yapabilir (Kâsâni, Bedâi*, II, 213).

Hac ve Umrede Kadınlarla İlgili Bazı Konular

644. Evli bir kadın, kocasının iznini almadan veya yanında mah- remi olmadan hac veya umreye gidebilir mi? Dinimizde farz ibadetler, gerekli şartları taşıyan kadın erkek herkesin yapması gereken bireysel ibadetlerdir. Bu ibadetleri yapması için eşlerin birbirlerine engel olmaları caiz değildir. Ancak Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre bir kadına haccın farz olması için gidip gelinceye ka- dar yeterli maddi imkânlarla sahip olması gerektiği

gibi, kendisine eşlik edecek bir mahreminin bulunması da gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 425; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 30-31). Şâfiilere göre üç veya daha fazla güvenilir kadın, yanlarında eş veya mahremleri olmasa da hacca gidebilir. Mâliki mezhebine göre ise bir kadın, güvenilir bir grup içerisinde olması hâlinde tek başına gidebilir. Ancak kadınlardan oluşan bir grup içinde olması tavsiye edilir (İbn Kudâme, el-Muğni, V, 30-31; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 681-682; Desüki, Hâşiye, II, 9-10). Bu itibarla, Hanefi mezhebine göre evli bir kadının kendisiyle birlikte gideceği bir mahremi yoksa hacca gitmesi uygun değildir. Ancak kocasının izni ve rızasını alarak güvenilir bir hac organizasyonu Şâfiî ve Mâliki mezheplerini taklid edip mahremsiz olarak gitmesi mümkündür. Diğer taraftan yanında mahremi varsa ve diğer şartları taşıyorsa kocası, kadının farz olan hacca gitmesine engel olamaz. Buna hakkı yoktur (İbn Kudâme, el-Muğni, V,31). Umre farz olmadığı için, yanında mahremi olsa bile kocasının izni olmadan bir kadın umreye gidemez.

645. Menopoz dönemindeki kadından gelen akıntı hac veya umre görevlerini yerine getirmesine engel olur mu? Menopoz dönemine geçiş esnasında âdet düzensizlikleri ve âdet günlerinde değişiklik olabilir. Fıkıh kaynaklarında, bir kadının elli beş yaşını doldurmadıkça kendisinden gelen kanın âdet olduğu belirtilmektedir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 515). Ancak bu hüküm herhangi bir ayete veya hadise değil zamanın tıbbi bilgilerine dayanmaktadır. Günümüzde tabiilerin belirttiğine göre menopoz giren bir kadın ilk bir yıl içinde tekrar âdet görebilir. Bu durumdaki kadın normal âdetlinin yapamayacağı şeyleri yapamaz. Ancak bir sene geçtikten sonra görülen kan özür kanı olarak kabul edilmektedir. Bu durumda olan kadının bir kadın doğum uzmanına muayene olup, kanamasının âdet kanı mı yoksa özür kanı mı olduğunu tespit ettirmesi uygun olacaktır.

646. Bir kadın, âdetli veya lohusa olduğu için ihrama girmeden mikâtı geçip Mekke'ye girerse ne yapmalıdır? Hanefi mezhebine göre ne maksatla olursa olsun, Şâfiî mezhebine göre ise hac veya umre yapmak amacıyla Harem bölgesine girmek iste- yen kişinin, mikât yerinden ihramlı geçmesi gerekir. Hac veya umreye giderken sebebi ne olursa olsun ihrama girmeksizin mikât sınırından geçen kişi, henüz hac menâsikinden birine başlamadan önce geri dönüp âfâkiler için olan bir mikât mahallinden ihrama girerek tekrar içeri girerse bir ceza gerekmez. Geri dönmezse, bulunduğu yerden ihrama girer ve bu davranışı sebebiyle bir koyun veya keçi kurban eder (Kâsânî, Bedâi", II, 164-165; Nevevi, el-Mecmû, VII, 10-15). Âdetli veya lohusa olmak, ihrama girmeye engel değildir. Dolayısıyla bu hâlde olan bir kadının mikât sınırlarını geçmeden, ihram namazı kılmaksızın niyet ve telbiye getirerek ihrama girmesi gerekir. Âdetli kadın, tavaf hariç bütün hac menâsikinde diğer hacıların bağlı olduğu hükümlere tâbidir (Buhâri, Hayız, I).

647. Temettu veya Kıran haccına niyet eden bir kadın özel hâli sebebiyle umresini yapamazsa, doğrudan Arafat'a çıkabilir mi? Hanefilere göre, temettu haccı yapmak üzere umre ihramına girdikten sonra âdet gördüğü için umre tavafını yapamayan ve Arafat'a çıkma zamanına kadar temizlenemeyen kadınlar, umre ihramını iptal ederler. Arafat'a çıkarken hac için ihrama girerler. Bu şekilde hareket eden kadınlar, ifrad haccı yapmış oldukları için şükür kurbanı kesmeleri gerekmez. Hacdan sonra iptal ettikleri umreyi kaza ederler. Bundan dolayı da ceza kurbanı olarak bir küçükbaş hayvan keserler (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 498-499). Nitekim Hz. Peygamber'in, Veda Haccı'nda Hz. Âişe Mekke'ye vardıktan sonra umreyi yapmadan âdet oldu. Hac zamanına kadar da temizlenemeyeceği için Hz. Peygamber, umre ihramını iptal etmesini ve Arafat'a çıkılacağına hac için ihrama girmesini söyledi. Hz. Âişe'ye hacdan sonra yapamadığı umreyi kaza ettirip bir de kurban kestirdi (Buhâri, Hayız I). Şâfiî, Mâliki ve Hanbeli mezheplerine göre bu durumdaki bir kadın, umresini iptal etmez, kıran haccına niyet eder ve vakfesini yapmak üzere Arafat'a gider. Arafat dönüşünde hac ve umre niyetiyle bir tavaf ve bir sa'y yapar. Ayrıca kıran haccı için kurban keser (Nevevi, e-Mecmû; VII, 170-171).

648. Âdetli olarak Arafat'a çıkan bir kadın, Arafat ve Müzdelife vakfelerinden sonra şeytan taşılayıp ihramdan çıkabilir mi? Arafat ve Müzdelife'de vakfe yapmak, şeytan taşlamak ve ihramdan çıkmak için hadesten taharet şart değildir. Buna göre, âdetli olarak Arafat'a çıkan bir kadın Arafat ve Müzdelife vakfelerinden sonra şeytan taşılayıp saçını keserek ihramdan çıkabilir.

649. Âdet geciktirici hap kullandığı hâlde yine de leke gören bir kadın umre veya ziyâret tavafını yapabilir mi? Âdet görme çağındaki kadınlardan gelen akıntılar kan renginde olmayıp bulanık olsa bile, tercih edilen görüşe göre, ister âdet günlerinin başında ister sonunda olsun, âdet kanı sayılır. Kadınların âdet günleri Hanefi mezhebine göre en az üç, en çok on gündür. İki âdet arasındaki temizlik süresi ise en az on beş gündür (Merğînâni, el-Hidâye, I, 215; Mevslî, el-İhtiyâr, I, 99). Doktorların verdikleri bilgilere göre âdet geciktirici ilaçlar her zaman etkili olmayabilir. Dolayısıyla ilaç kullanıldığı hâlde âdet görmek mümkün olabilir. Buna göre bir kadın, âdet geciktirici ilaç kullandığı hâlde, ilaç tesirsiz kalmış ve bir önceki âdetinin bitiminden itibaren on beş gün geçtikten sonra âdet kanı renginde bir akıntı gelmiş ise ve bu akıntı en az üç gün devam etmişse âdetli sayılır. Bu durumda umre veya ziyaret tavafı yapılamaz. Ancak söz konusu akıntı on günden fazla devam etmişse onuncu günden sonrası âdet kanı değil, özür kanı sayacağından tavaf yapılmasında bir sakınca yoktur. Uzmanlara göre, progesteron hormonu içeren bu tarz ilaçların bazen yan etkisi olarak âdet akıntısı niteliğinde olmayan lekeler görülebilmektedir. Bu durumda söz konusu lekelenmeler fıkhen özür hükmünde (istihâza) kabul

edilip buna göre hareket edilir. Özür kanı gören bir kadın ise namazını kılar, orucunu tutar. Bununla birlikte en uygunu kanamanın ve lekelerin türünün belirlenmesinde konunun uz- manı doktora başvurmaktır.

650. Özel hâlinde iken umrenin tavaf ve sa'yini yapıp, saçını keserek ihramdan çıkan kadının ne yapması gerekir? Hadesten taharet tavafın vacibi olduğu için (Kâsâni, Bedâi' 1, 129), özel hâlinde iken umrenin tavaf ve sa'yini yapıp saçını keserek ihramdan çıkan kadına bir dem gerekir. Şâfiilerde ise, hadesten taharet tavafın geçerlilik şartı olup âdetli olarak yapılan tavaf ve sa'y geçerli olmaz. Dolayısıyla bu durumdaki kadının temizlendikten sonra tavaf ve sa'yi yeniden yapması gerekir. Ayrıca ihramdan çıkma vakti gelmeden saçını kestiği için, bir dem, üç gün oruç tutması veya altı fitre miktarı sadaka vermesi gerekir.

651. Normal âdeti bittiği hâlde âdetin azami süresi bitmeden hac veya umre menâsikini yapıp saçını keserek ihramdan çıkan bir kadın daha sonra leke görürse ne yapması gerekir? Bu durumdaki bir kadın daha sonra leke görürse bakılır; kadının gördüğü lekeler âdet hâlinin azami süresi (10 gün/240 saat) sonunda kesilirse, bu günler de âdetten sayılır. Bu durumda kadın tavafın vaciplerinden olan temizlik şartına uymamış olacağından ceza olarak bir koyun veya keçi keser. Eğer bu lekeler âdet hâlinin azami süresi olan 10 gün/240 saat sonunda kesilmez ise, normal âdet gününden sonra gelen akıntı, istihaze/özür kanı sayılır. Bu hâlde iken yapılan ibadetler geçerli olur.

652. Âdeti bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kadın bu hâliyle ziyaret tavafını yapabilir mi? Âdetli iken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra âdet görmeye başlayan kadınlar, tavaf dışında hacın tüm menâsikini yerine getirebilirler. Hz Peygamber sav, Hz. Âişe'ye, “Bu, Allah'ın, Hz. Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Hacıların, hacla ilgili yaptıklarını sen de yap. Ancak âdet gördüğün sürece Kâbe'yi tavaf etme.” (Buhâri, Hayız, 1) buyurmuştur. Henüz ziyaret tavafını yapmadan âdet gören bir kadının öncelikle yapması gereken, temizleninceye kadar Mekke'de kalıp, temizlendikten sonra tavafını yapmasıdır. Bu durumda ziyaret tavafını bayram günlerinden sonraya tehir etmesi bir ceza gerektirmez. Mekke'de kalma imkânı yoksa Hanefi mezhebine göre tavafta taharet farz olmayıp vacip olduğu için, âdetli olarak ziyaret tavafını yapar, ancak ceza olarak bir deve veya sığır (bedene) kurban etmesi gerekir. İmkân bulur da temizlendikten sonra bu tavafı iade ederse bu ceza düşer (Kâsâni, Bedâi', II, 129). Şâfiilere göre bir kadının âdetli iken yapacağı tavaf hiçbir şekilde geçerli değildir. Temizlendikten sonra yapması gerekir (Nevevi, el-Mecmû: VII, 14, 17). Hanbeli ve Mâliki mezhebine ait bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, âdet kesintisi olur ve kadın bunun temizlik olduğu kanaatine varırsa guslederek tavafını yapar. Daha sonra âdet süresi içinde yeniden kanama görürse ara temizlik döneminden sonra âdeti devam eder. Bundan dolayı da herhangi bir ceza gerekmez. Başına bu hâl gelen bir kadının durumunu ilgililere bildirmesi ve onların vereceği cevaba göre amel etmesi uygun olur. (Sahnün, el-Müdevvene, I, 152; Hattâb, Mevâhib, I, 53; İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir, I, 346)

653. Kafillesi Mekke'den ayrılacak olan bir kadının özel hâli sebebiyle “veda tavafı” yapamaması durumunda ceza gerekir mi? Âdet veya lohusa hâlindeki kadınların veda tavafı yapmaları vacip değildir. Veda tavafı yapmadan Mekke'den ayrılabilirler (Merğînâni, el-Hidâye, 1,360). Bu durumda olduğu için veda tavafını yapamayan bir kadına hiçbir şey gerekmez.

654. Bir kadın ihramlı iken elbise değiştirebilir mi? Hac veya umre için ihrama giren kadınların, elbiselerini çıkarmalarında veya değiştirmelerinde herhangi bir sakınca yoktur.

655. Kadınlar ihramdan çıkmak için saçlarının ne kadarını kesmelidirler? İhramlı bir kadının ihramdan çıkmak için saçının ucundan parmak ucu kadar kesmesi yeterlidir (Kâsâni, Bedâi' II, 141).

KURBAN

Kurbanın Mahiyeti ve Hükümü

656. Kurban ibadetinin mahiyeti ve hükümü nedir? Sözlükte yaklaşmak, Allah'a yakınlaşmaya vesile olan şey anlamlarına gelen kurban dini bir terim olarak, Allah'a yaklaşmak ve O'nun rızasına ermek için ibadet maksadıyla, gerekli şartları taşıyan hayvanı usûlünce kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 452). Kurban bayramında kesilen kurbana udhiyye, hacda kesilen kurbana ise hedy denir. Akıl sağlığı yerinde, hür, mukim ve dini ölçülere göre zengin sayılan mümin, ilâhi rızayı kazanmak gayesiyle kurbanını kesmekle hem Cenab-ı Hakk'a yaklaşmakta, hem de maddi durumlarının yetersiz olması sebebiyle kurban kesemeyenlere yardımda bulunmaktadır (Serahsi, el-Mebsût, XII, 8; İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 197). Kurbanın ruhunda Hakk'a yakınlık, halka fedakârlık anlayışı vardır. Kurban, bir müslümanın tüm varlığını, Allah yolunda feda etmeye hazır olduğunun nişanesidir. Mezheplerin çoğuna göre udhiyye kurbanı

kesmek sünnettir (ibn Rüşd, Bidâye, 1, 429). Hanefilerde ise tercih edilen görüşe göre vaciptir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 146). Kurban, müslüman toplumların belirli simgesi ve şiarı sayılan ibadetlerden biri olarak asırlardan beri özellikle milletimizin dini hayatında önemli bir yer tutmaktadır.

657. Kurbanın dini dayanağı nedir? Kurban, Kur'an, Sünnet ve icmâ ile sabit bir ibadettir. Kurbanın meşru bir ibadet olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de deliller mevcuttur. Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in yerine bir kurbanın, Allah tarafından kendilerine fide (kurban) olarak verildiği açıkça bildirilmektedir (Sâffât, 317/107). Kurbanın meşruiyetine işaret eden başka âyetler de vardır: "Kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belirli günlerde Allah'ın adını anırlar. Artık onlardan siz de yiye, sıkıntı içindeki fakire de yedirin." (Hac, 22/28), "Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine adını anırlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık." (Hac, 22/34), "Kurbanlık büyükbaş hayvanlar da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken kurban edeceğinizde üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan yiye, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedirin. Şükrediniz diye onları böylece sizin hizmetinize verdik. Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Allah'a ulaşacak olan ancak, sizin O'nun için yaptığınız, gösteriştan uzak amel ve ibadettir." (Hac, 22/36-37) Bu âyetlerde zikredilen hayvan kesiminin, et ihtiyacı temini için olmadığı, bunların ibadet amaçlı birer uygulama oldukları gayet açıktır. Et ve kanların Allah'a ulaşamayacağını, asıl olanın ihlâs ve takva olduğunun bizzat âyetin metninde yer alması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber sav de, kurbanı bir ibadet olarak kabul etmiş ve kendisi de kurban kesmiştir. Hz. Peygamber'in meşru kılınmasından itibaren vefat edinceye kadar her yıl kurban kestiği bilinmektedir (Tirmizi, Edâhi, 11; bkz. Buhârî, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhi, 17). Sahih hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerde, Hz. Peygamber sav kurban bayramında Allah katında en sevimli ibadetin kurban kesmek olduğunu, kurbanın kesilir kesilmez Allah katında makbul olacağını ve kurban edilen hayvanın boynuzu, tırnağı da dâhil olmak üzere her şeyinin kişinin hayır hanesine yazılacağını söyleyip; bu ibadetin Allah rızası için yapılmasını tavsiye etmiştir (Tirmizi, Edâhi, 1; İbn Mâce, Edâhi, 3). Ayrıca hicretin II. yılından bugüne, müslümanların kurban kesmeleri, bu konuda görüş birliği olduğunu da göstermektedir (İbn Kudâme, el-Muğni, XIII, 360).

658. Kimler kurban kesmekle yükümlüdür? Kurban kesmek, akıl sağlığı yerinde, bülüğa ermiş (ergen olmuş), dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve mukim olan her müslümanın yerine getireceği mali bir ibadettir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 148). Temel ihtiyaçlarından ve borcundan başka 80.18 gr altın veya değerinde para ya da eşyaya sahip olan kimselerin kurban kesmesi gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 252-256; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 452-453). Ayrıca kurban mükellefiyeti için aranan nisabın üzerinden, zekâtın aksine bir yıl geçmesi şart değildir.

659. Kurban ibadetiyle yükümlü olmak için gerekli nisap miktarı, gümüşün değeri üzerinden belirlenebilir mi? Aşırı derecede değer kaybeden gümüşün günümüz şartlarında nisap konusunda ölçü olma niteliğini yitirdiği bir gerçektir. Nisap miktarında gümüş ölçü alındığı takdirde zekât alabilecek durumdaki kimseler, zekât yükümlüsü hâline geleceklerdir. Bu itibarla zekât ve kurban gibi ibadetlerin sorumluluğunu belirlerken altının ölçü alınması daha uygundur. Bu itibarla kurban kesmeyi vacip kılan zenginliğin dini ölçüsü, ister nâmi/artıcı olsun isterse olmasın kişinin borçları ve temel ihtiyaçları dışında 80.18 gr. (20 miskal) altına ya da bunun değerinde para veya mala sahip olmasıdır. Hangi türden olursa olsun bu miktar mala sahip olmayan kişi kurban kesmek zorunda değildir (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 252-256).

660. Ailede zengin olan karı-kocadan her birinin ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir mi? Evde aile reisinin kurban kesmesi ile zengin olan öteki aile fertlerinden kurban vecibesi düşer mi? İbadetlerde sorumluluk ve bu sorumluluğun bir neticesi olan ceza ve mükâfat da bireyseldir. İslam dininde aile fertleri arasında mal ayrılığı esası vardır. Bir aile içinde karı, koca ve çocuklardan her birinin malı ayrı ayrı belirlenmişse kendilerine aittir. Bu itibarla aile fertlerinden karı, koca ve yetişkin çocuklardan kimin borcu ve temel ihtiyaçları dışında 80.18 gr. (20 miskal altını veya bu miktar altın değerinde parası veya nâmi olmasa bile nisaba ulaşan fazla malı ve eşyası varsa, o kimse zengin sayılır. Bu şartlara göre aile fertlerinden dinen zengin sayılan her biri, fitır sadakası vermekle mükellef oldukları gibi, kurban bayramında da Hanefilere göre kurban kesmekle yükümlüdürler (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 452-454). Şâfi mezhebine göre ise aile için bir kurban kesmek sünnet-i kifâyedir. Dolayısıyla aileden birisinin kurban kesmesi ile hepsi için sünnet yerine gelmiş olur (Nevevi, el-Mecmû, VİN, 384; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, IV, 377). Bu görüş asgari derecede nisâba sahip olan aileler için daha uygundur.

661. Yolcunun kurban kesmesi gerekir mi? Yolcu (seferi), kurban kesmekle mükellef değildir (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, V, 576). Ancak kesmesi hâlinde sevabını kazanır. Kişi, kurbanını ikamet ettiği yerde kesebileceği gibi, bayram dolayısıyla veya başka bir sebeple gitmiş olduğu yerde de kesebilir. Seferi olması, kurban kesmesine ve kestiği kurbanın makbul olmasına engel değildir. Seferi iken kurban kesenler; bayram günleri içinde memleketlerine dönerlerse, yeniden kurban kesmeleri gerekmez. Kurban bayramının başında mukim iken kurban kesmeden bayram günlerinde sefere çıkana da vacip olmaz. Sefer hâlinde iken kurban kesmeyip de

bayram günlerinde memleketlerine dönenlerin kurban kesmeleri gerekir (Kâsâni, Bedâi V, 63). Başta Şâfi mezhebi olmak üzere kurbanın sünnet olduğu görüşünde olanlara göre, seferilik durumunda da aynı hüküm geçerlidir (Nevevi, el-Mecmû', VII, 383).

662. Kurban kesim vakti ne zaman başlar ve biter? Kurban kesim vakti, bayram namazı kılınan yerlerde bayram namazı kılındıktan sonra; bayram namazı kılınmayan yerlerde ise, fecirden (sabah namazı vakti girdikten) sonra başlar. Hanefilerde bayramın 3. günü akşamına kadar devam eder (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 154). Bu süre içinde gece ve gündüz kesilebilir. Ancak kurbanların gündüz kesilmesi daha uygundur. Şâfiilerde ise 4. günü gün batımına kadar kesilebilir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, IV, 383; İbn Rüşd, Bidâye, I, 436).

663. Kurban keserken nelere dikkat edilmelidir? Kurban keserken şu hususlara dikkat edilmelidir: a) Usulüne göre bir kesim yapmış olmak için hayvanın yemek ve nefes borularıyla, iki atardamarından en az birinin kesilmesi gerekir. Bu şekilde yapılan bir kesim sırasında, hayvanın omuriliğinin kesilmesi mekruhtur. Bu konuda etlik kesim ile kurbanlık kesim arasında bir fark yoktur. b) Hayvanın canı çıkmadan başının gövdesinden ayrılmasına özen gösterilmelidir. c) Kurban edilecek hayvana acı çektirilmemeli ve eziyet edilmemelidir. Bu nedenle ehil kişiler tarafından kesilmeli ve boğazlama süratli bir şekilde yerine getirilmelidir. d) Çevre temizliği için gerekli tedbirler alınmalıdır. f) Hayvanların bir diğerinin kesimini görecektir şekilde yan yana bulundurulmamalarına azamî özen gösterilmelidir.

664. Kurban keserken Allah'ın isminin anılmasının, besmele çekilmesinin hükmü nedir? Kesim sırasında hangi dualar okunabilir? İster kurban niyetiyle olsun ister başka bir amaçla olsun hayvan ke- silirken besmele çekilmesi gerekir. Hayvanın kesimi esnasında besmele kasten terk edilirse, o hayvanın eti Hanefilere göre yenmezken, kasıtsız ve unutulmuş besmele çekilmezse, yenilir (Kâsâni, Bedât, V, 46; İbn Nüceym, el-Bahr, VII, 190-191). Şâfiilere göre besmele kasten çekilme bile kesilen hayvanın eti yenir (Mâverdi, el-Hâvi, XV, 95; Şirâzi, el-Mühezzeb, II, 885). Kurban kesilirken üç defa "Bismillahi Allahü ekber" denilir ve şu âyetler okunabilir (Semerkandi, Tuhfe, İNİ, 66): "De ki: Şüphesiz benim namazım, ibadetim/kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emredildi ve ben müslümanların ilkiyim." (En'âm, 6/162-163) "Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim." (En'âm, 6/79)

665. Kurbanlık hayvanı elektrik veya narkozla bayıltarak kesmek caiz midir? Dinimiz, tüm canlılara iyi davranılmasını emretmiştir. Hz. Peygamber, kesim esnasında hayvana eziyet edilmemesini emretmiştir (Bkz. Müslim, Sayd ve Zebâih, 57; Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 12). Kurbanın bilinen klasik yöntemle kesilmesi asıldır. Bununla beraber kurbana fazla eziyet vermemek amacıyla, kesim esnasında hayvanın elektrik şoku, narkoz veya benzeri bir yön- temle bayıltılarak kesilmesi caizdir. Ancak hayvanın bayıltıldıktan sonra ölmeden boğazından kesilmesi gerekir. Hayvan henüz kesilmeden, şok etkisiyle ölse, kurban olmayacağı gibi, eti de yenmez (DİYYK 24. 02. 2010 tarihli karar; bkz. Mecma'w'l-Fıkh, Karârât ve Tevsiyât, 28 Haziran-3 Temmuz 1997 tarihli Karar, s.314-318). Zira kurbanlık veya etlik hayvanın yenilmesinin caiz olabilmesi için kesim esnasında hayvanın canlı olması gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, VI, 133).

666. Kurban kestikten sonra namaz kılmak gerekir mi? Esas olarak kurban namazı diye bir namaz yoktur. Bu namazın dini bir gereklilik olduğu inancı veya kanaati yanlıştır. Ancak kişi nafile namaz kılınması mekruh olmayan bir vakitte, sebepli veya sebepsiz dilediği kadar nafile namaz kılabilir. Kurban kesen kişi de böyle bir ibadeti yapma imkânına kavuştuğu için Allah'ın verdiği nimete şükür olarak iki rekât nafile namaz kılabilir.

667. Kurban eti nasıl değerlendirilmelidir? Hz. Peygamber, kurban etinin üçe ayrılıp, bir bölümünün kurban kesemeyen yoksullara vermesini, bir bölümünün akraba, tanıdık ve komşularla paylaşılmasını, bir kısmının da evde yenmesini tavsiye etmiştir (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 10). Kurban etinin tamamı da evde bırakılabilirse de (Tahâvi, Şerhu me'âni'kâsâr, IV, 185). durumu iyi olanların, kurban etlerinin çoğunu, hatta tamamını muhtaçlara dağıtmaları daha uygun görülmüştür. Şâfi mezhebine göre ise, kurban etinden az da olsa fakirlere verilmesi gerekir (Bkz. Nevevi, el-Mecmû', VII, 413).

668. Kurban derisi nasıl değerlendirilmelidir? Kurban derisi, fakire veya hayır kurumuna verilmelidir. Hz. Peygamber sav, veda haccında Hz. Ali'ye, kurban olarak kesilen develerin başında durmasını ve bunların derileri ile sırtlarındaki çullarını tasadduk etmesini, kasap ücreti olarak bunlardan bir şey vermemesini emretmiştir (Müslim, Hac, 348; Buhâri, Hac, 120, 121; Ebü Dâvüd, Menâsik, 21). Buna göre kurban derilerinin satılması, kurbanın kesimi veya bakımı için ücret olarak verilmesi caiz değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, VII, 203). Derinin satılması hâlinde bedelinin yoksullara verilmesi gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 165). Kurbanın derisi, yoksula veya hayır kurumuna bağışlanabileceği gibi, evde namazlık, kalbur vb olarak da kullanılabilir (Kâsâni, Bedâi*, V, 81; Merğînâni, el-Hidâye, VII, 164).

669. Bir hayvanın yenilmeyecek yerleri nerelerdir? Bu organların ne yapılması gerekir? Etlerinin yenmesi helal olan hayvanların, -ister kurban ister başka amaçla kesilmiş olsun- kanları, ödleri, bezeleri, idrar torbaları, cinsel organları ve husyelerini (yumurtalarını) yemek tahrimen mekruhtur (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 553; el-Fetâva'l-Hindiyîye, VI, 495). Bir hadisi şerifte Hz. Peygamber'in eti yenen hayvanların cinsel organlarının, husyelerinin (yumurtalarının), dübürlerinin (anüslerinin), bezelerinin, öd keselerinin, mesanelerinin yenilmesini uygun görmediği bildirilmektedir (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, X, 12). Bununla birlikte Maliki ve Şâfiî mezheplerinde eti yenen hayvanların yumurtalarını (husye) yemek caizdir (Uleyş, Şerhu minah, V, 8-9; Zekerîyyâ el-Ensâri, Esne'l-metâlib, IV, 256). Kurbanın veya başka bir amaçla kesilen bir hayvanın yenilmeyen kısımlarını toprağa gömmek, sağlık ve çevreyi temiz tutma açısından öncelikli olmakla beraber çevreyi kirliletmemek kaydıyla, kedi ve köpek gibi hayvanlara da verilebilir.

670. Kurban kesen kasaba ücret vermek caiz midir? Kurban etinin bir kısmı veya derisi kesim ücreti olarak verilebilir mi? Hayvanın kesim ameliyesi ibadet değildir. Bu yüzden kurban kesen kasabın ücret alması caizdir. Ancak kesim işini yapan kişiye ücret olarak kurbanın derisi veya etinin bir kısmı verilemez. Çünkü verildiği takdirde, kurban ibadetini yerine getirmek için gerekli maddi külfetin bir kısmı bizzat ibadetin kendisi üzerinden karşılanmış olur. Hz. Ali şöyle demiştir: “Resûlullah sas, develer kesilirken başında durmamı, derilerini ve sırtlarındaki çullarını yoksullara paylaştırmamı emretti ve onlardan herhangi bir şeyi kasap ücreti olarak vermeyi bana yasakladı ve “kasap ücretini biz kendimiz veririz” buyurdu.” (Buhârî, Hac, 120-121; Müslim, Hac, 348; Ebü Dâvûd, Menâsik, 21)

671. Kurban eti, derisi, bağırsakları gibi kurban ürünlerinin satılması caiz midir? Kurbanın eti, -kısmen veya tamamen- sahibi ve ev halkı tarafından tüketilebileceği gibi, ister zengin, ister yoksul olsun başka kimselere de hediye ve sadaka olarak verilebilir (Ebü Dâvûd, Dahâyâ, 10). Ancak kurbanın et, sakatat, deri, yün ve süt gibi unsurlarının satılması caiz değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, VI, 203). Zira Hz. Peygamber sas, “Kim kurbanın derisini satarsa, kurban kesmemiş gibidir.” (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, IX, 496) buyurmuştur. Bu sebeple kurbanın derisi ya da etinin satılması hâlinde alınan bedelin sadaka olarak verilmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 165). Kurbanın derisi, bir yoksula veya hayır kurumuna bağışlanabileceği gibi, evde namazlık, kalbur ve benzeri ev eşyası yapılarak kullanılmasında da bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâi' V, 81; Merğînânî, el-Hidâye, VII, 164).

672. Kişi beslediği ve kurban etmeyi kararlaştırdığı bir hayvanın sütünden veya gücünden yararlanabilir mi? Bir kimse, kendi evinde besleyip büyüttüğü bir hayvanı, kurban olarak keseceğine karar verse; bu hayvanın gücünden veya sütünden yararlanabilir. Fakat kurban olarak alınan hayvanın kesim öncesi sütünden ve yününden yararlanmak uygun değildir. Çünkü bu durumda hayvan satın alınmasından itibaren kurbanlık olarak belirlenmiş olmaktadır. Şayet böyle bir hayvandan yararlanılmışsa, yararlanma bedeli sadaka olarak verilmelidir (el-Fetâva'l-Hindiyîye, V, 371; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 475-476).

673. Kurbanı kesmek yerine sadaka vermekle kurban yerine getirilmiş olur mu? İbadetlerin şekil, şart ve rükünleri yanında, hikmetleri, amaçları ve teşri gerekçeleri de vardır. İbadetlerdeki bu özelliklerin birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Diğer taraftan ibadetler ancak emredildikleri şekliyle yerine getirilir (Kâsânî, Bedâi' v, 40). Her ibadetin bir yapılış şekli vardır. Kurban ibadeti de ancak kurban olacak hayvanın usûlüne uygun kesilmesiyle yerine getirilebilir (el-Fetâva'l-Hindiyîye, v, 360). Be delini infak etmek suretiyle, kurban ibadeti yerine getirilmiş olmaz. Zira hayvanın kesilmesi bu ibadetin rûknüdür. Nitekim Hz. Peygamber sav de, kurban meşru kılındıktan sonra her yıl bizzat kurban kesmek sureti ile bu ibadeti yerine getirmiştir (Buhârî, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhi, 17).

Hz. Peygamber sas, kurban bayramında, Allah katında en sevimli ibadetin kurban kesmek olduğunu, kurbanın kesilir kesilmez Allah katında makbul olacağını ve kurban edilen hayvanın her bir parçasının hayır hanesine yazılacağını ifade etmiştir (Tirmizi, Edâhi, 1; İbn Mâce, Edâhi, 3). Allah Teâla'nın rızasını kazanma niyetiyle, karşılıksız olarak fakir ve muhtaçlara yardım etmek, iyilik ve ihsanda bulunmak da Müslümanın önemli vazifelerinden biridir. Zaruret derecesinde ihtiyaç içerisinde bulunan kimseye yardım etmek dinimizde farz kabul edilmiştir. Ancak, bu iki ibadetin birbirinin alternatifi olarak sunulması doğru değildir. Bu sebeple kesme olmadan hayvanı, sadaka olarak bir kişiye vermek kurban yerine geçmez (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 454, 463). Aynı şekilde kurban bedelini de yoksullara ya da yardım kuruluşlarına vermek suretiyle, kurban ibadeti ifa edilmiş olmaz (Serahsi, el-Mebsût, XII, 13).

674. Akika, adak, udhiyye ve nafil kurbanlar için aynı büyükbaş hayvana ortak olunabilir mi? Ortak kurbanlarda, hissedarlardan hepsinin de kurbanlarını aynı maksatla kesmeleri gerekmez. Ortakların her birinin ibadet niyetiyle katılmış olması kaydıyla bir kısmı udhiyye, diğer bir kısmı ise adak, akika, nafil kurbanı olarak niyet edebilirler (Kâsânî, Bedâi V, 71).

675. Dişi veya erkek hayvanın hangisinin kurban edilmesi daha faziletlidir? Deve, sığır gibi büyükbaş hayvanlarla, koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların belirli şartları taşımaları durumunda, erkek olsun dişi olsun kurban olarak kesilebilecekleri hususu Hz. Peygamber'in hadis ve uygulamaları ile sabittir. Kurban edilecek hayvanın cinsiyeti ise, kurban ibadetinin fazileti açısından bir ölçü değildir. Ancak sığırın dışısının kurban edilmesinin faziletli olduğunu söyleyen fakihler de olmuştur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 466-467). Bu o fakihlerin yaşadıkları toplum ve dönemin şartlarına göre değerlendirmek daha isabetli olur. Tarıma dayalı bir toplumda erkek sığırın gücünden daha fazla yararlanılma imkânının bulunması göz önünde bulundurularak böyle bir görüş ortaya atılmış olabilir. Ancak bu görüşler, dinin değişmez bir esası gibi kabul edilmemelidir. Bunlar, toplum menfaati göz önünde bulundurularak ortaya konulmuş görüşlerdir. Günümüzde de aynı esastan hareketle dişi sığırların kurban edilmesinin hayvan üretimine zarar vermesi hâlinde, erkek sığırların tercih edilmesi uygun olur. Ayrıca kurbanlık hayvanın erkek veya dişi olması, kurbanın geçerlilik şartları arasında yer almamaktadır.

676. Kurban bayramı günü kurban kesilmeden önce bir şey yememenin dini dayanağı var mıdır? Hz. Peygamber'in, Zilhicce'nin ilk dokuz gününü oruçla geçirdiği rivayet edildiği için (Ebü Dâvüd, Savm, 62) bu günleri oruçlu geçirmek müstehaptır. Zilhicce'nin 10. günü kurban bayramının ilk günüdür. Kurban bayramında oruç tutulmaz (Buhâri, Savm, 66-67; Ebü Dâvüd, Savm, 48). Ancak imsaktan itibaren bir şey yemeyip o günün ilk yemeğini kurban etinden yemek müstehaptır. Fakat bu, kendi evinde kurban kesebilen insanlar içindir. Zamanımızda çiftliklerde kurban kestiren müsümanlara, akşama kadar sıra ancak gelmekte, hatta ertesi güne kalmaktadır. Bu durumda söz konusu insanların aç kalıp oruçlu imiş gibi durmaları uygun değildir.

677. Kesilen kurbanın kanından alına sürülmesi dinimizde var mıdır? Kesilen kurbanın kanının alına sürülmesinin dinle hiçbir ilgisi yoktur. Güvenilir kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur. Halkımız arasında yaygın olan bu uygulamanın başka kültürlerden girdiği anlaşılmakta olup terk edilmesi gerekir.

Kurban Çeşitleri

678. Akika kurbanı nedir? Yeni doğan çocuk için şükür amacıyla kesilen kurbana, “akika” adı verilir. Akika kurbanı kesmek sünnettir. İbn Abbas'ın rivayetine göre Resûlullah, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için akika kurbanı kesmiş (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 21; Nesâî, Akika, 1), bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: “Her çocuk (doğumunun) yedinci gününde kendisi için kesilecek akika kurbanı karşılığında bir rehine gibidir. Akika kurbanı kesildikten sonra çocuğun başı tıraş edilir ve ona isim verilir.” (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 21) Bu açıdan akika kurbanı, çocuğun doğduğu günden bülûğ çağına kadar kesilebilirse de doğumun yedinci günü kesilmesi daha faziletlidir. Aynı gün çocuğa isim verilmesi ve saçı ağırlığında altın veya değeri miktarınca sadaka verilmesi müstehaptır (ibn Rüşd, Bidâye, 1, 463-464).

679. Şükür kurbanı ne demektir? Herhangi bir vesileyle Allah'a şükretmek için kesilen kurbana şükür kurbanı denir. Bir kimse arzu ettiği bir amaca ulaşması veya bir nimete nail olması sebebiyle şükür kurbanı kesebilir. Ancak böyle bir nimeti elde eden kişinin, adakta bulunmadığı sürece, kurban kesmesi zorunlu değildir. Ayrıca Hanefî mezhebine göre temettu veya kıran haccı yapan kişilerin, aynı mevsimde hac ve umreyi beraberce yaptıkları için Harem bölgesinde kestikleri kurban da bir tür şükür kurbanıdır.

680. Ölü kurbanı diye bir kurban çeşidi var mıdır? Dinimizde ölü kurbanı veya kabir kurbanı diye bir kurban çeşidi yoktur. Ancak, sevabı ölüye bağışlanmak üzere kurban kesilebilir. Ayrıca, kurban borcu olup, hayatta iken vasiyet eden kişinin bıraktığı miras yeterli ise mirasçıları tarafından vasiyetinin yerine getirilmesi gerekir. Tâbiinden Haneş (rah) şöyle demiştir: “Ben Ali'yi, iki koçu (birden) kurban ederken gördüm de kendisine; “Bu da nedir?” dedim, “Resûlullah (sağlığında) kendi yerine bir kurban kesmemi vasiyet etti. İşte ben de onun yerine kurban kesiyorum dedi.” (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 2; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II, 420, 423) Bu rivayette Hz. Ali, gerekçe olarak Hz. Peygamber'in kendisine vasiyetini göstermiştir. Ancak bu, vasiyeti yoksa ölü adına kurban kesileceğine delalet etmez. Buna göre vasiyeti yoksa ölen kimseler için mirasçılarının kurban kesmeleri gerekmez. Ancak bir kimse, sevabını ölmüş bulunan anne veya babasına yahut diğer yakınlarına bağışlamak üzere, hayır kurumlarına, fakir ve muhtaç kişilere bağışta bulunabileceği gibi, kurban da kesebilir. Ölenin kendisi için kurban kesilmesi vasiyeti yoksa kesen, bu kurban etini fakirlere yedirebileceği gibi, kendisi ve zenginler de yiyebilirken, ölenin vasiyeti varsa, tamamen fakirlere yedirilmesi veya dağıtılması gerekir (Bilmen, İlmihal, s. 395).

681. Hz. Peygamber adına kurban kesebilirler mi? Dinimizde böyle bir uygulama yoktur. Bunun, ibadet gibi görülmesi caiz değildir. Çünkü Allah ve Resûl'ünden nakledilmeyen bir şeyi ibadet gibi görmek bid'attır. Her bid'at da Hz. Peygamber'in nitelemesiyle dalalettir (Müslim, Cumua, 43; Ebü Dâvüd, Sünnet, 6; Tirmizi, İlim, 16). Hz. Ali'den nakledilen “Resûlullah kendi yerine kurban kesmemi vasiyet etti. İşte ben de onun yerine kurban kesiyorum.” (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 2; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II, 420, 423) şeklindeki haber, buna

delil olamaz. Çünkü Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vasiyetini gerekçe göstermiştir. (Bu hadis, eğer vasiyeti yoksa ölü adına kurban kesileceğine delalet etmez.)

Kurban Kesen İle İlgili Konular

682. Hz. Peygamber sav bizzat kurban kesmiş midir? Kurban hicri ikinci yılda meşru kılınmış, Hz. Peygamber de bu yıldan itibaren her yıl kurban kesmiştir (Tirmizi, Edâhi, 11; bkz. Buhâri, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhi, 3). Hz. Peygamber Veda Haccı'nda yüz deve kurban etmiştir. Hz. Ali, "Peygamber yüz deve kurban etti. Etlerini dağıtmamı emretti, ben de dağıttım." (Buhâri, Hac, 122) demiş, Hz. Enes, Hz. Peygamber'in siyah-beyaz benekli iki koçu besmele ve tekbir ile bizzat kesti demiştir (Buhâri, Edâhi, 9).

683. Vekâlet yoluyla kurban kesilebilir mi? Kişinin bulunduğu şehir veya ülke dışında vekâletle kurban kestirmesinin hükmü nedir? Kişi, kurbanını bizzat kesebileceği gibi vekâletle de kestirebilir. Zira kurban, hac ve zekât gibi mal ile yapılan bir ibadet olup mal ile yapılan ibadetlerde de vekâlet caizdir (Kâsâni, Bedâi" V, 67; Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 263-265; Remli, Nihâyetü'l-muhtâc, VII, 132). Hz. Ali (ra) şöyle demiştir: "Resûlullah sas, develer kesilirken başında durmamı, derilerini ve çullarını paylaşmamı emretti ve onlardan herhangi bir şeyi kasap ücreti olarak vermeyi bana yasakladı ve "kasap ücretini biz kendimiz veririz" buyurdu." (Buhâri, Hac, 120; Ebü Dâvûd, Menâsik, 19) Vekâlet, sözlü veya yazılı olarak ya da telefon, internet, faks vb. vasıtalarla verilebilir. Vekil tayin edilen kişi veya kurum vekâleti gereği gibi yerine getirmelidir. Kurbanda önemli olan, niyetin Allah için olması ve vekâleten kendisi adına kurbanın kesilmesidir. Dolayısıyla kurbanın yurt içinde başka bir ilde ya da yurt dışında kesilmesinde sakınca yoktur. Kurban fiyatlarının kesilen ülkeye göre az veya çok olması bu durumu değiştirmez. Ancak yaşadığı yerde muhtaç ve fakirler varsa kişinin, kurbanını orada kesip dağıtması daha uygun olur. Çünkü kişinin yaşadığı yerdeki fakirlerin ve komşuların onun üzerinde hakları vardır.

684. Abdestsiz olarak kurban kesilebilir mi? Kurban ibadetini yerine getirmek, gerekli şartları taşıyan bir hayvanı, kurban niyetiyle kesmekle gerçekleşir. Hayvanın kesim ameliyesi ibadet değildir. Böyle olduğu için kurban kesenin, hadesten taharet şartını yerine getirmesi gerekmez. Yine bu sebeple, kurban kesen kasabın ücret alması caizdir. Şayet kurban kesme eylemi ibadet olsaydı kasabın ücret alamaması gerekirdi. Çünkü ibadet karşılığında ücret almak caiz değildir (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 228-229). Öte yandan mekruh olmakla birlikte Ehl-i kitaptan olan kasabın kestiği kurban geçerlidir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 166). Kurban kesen abdestli olması şart değilse de kurban bir kurbet (Allah'a yakınlaşma aracı) olduğu için kesenin abdestli olması daha faziletlidir.

685. Müslüman olmayan kişinin kestiği kurbanın eti yenir mi? Eti yenen hayvanların etlerinin helal olması için, hayvanı kesecek kimsenin, akıl ve temyiz gücüne sahip, müslüman veya ehl-i kitaptan olması gerekir. Ehl-i kitap olmayan (mecusi, putperest veya ateist) kişinin kestiği hayvanın eti helal değildir. Bunların kestiği hayvan da kurban olmaz (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 229; el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 370; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 474).

686. Kredi kartıyla kurban almak caiz midir? Kurban kesmekle mükellef olan şahıs, kurbanlık hayvanı nakit ya da kredi kartıyla tek çekim veya vadeli olarak alabilir. Bu bağlamda bedelin kredi kartıyla ödenmesi kurbanın sıhhatine engel teşkil etmez. Ancak kredi kartı borcunu, ödeme tarihinde ödemek ve gecikme kaynaklı faizli işleme düşmemek gerekir. Kredi kartıyla vadeli kurban alırken, vadeyi bankanın uygulaması hâlinde ilave bir ücret ödenirse kesilen kurban geçerli olmakla birlikte, faizli işlem sebebiyle ayrı bir günah söz konusu olacağı için bundan sakınmak gerekir.

687. Banka kredisiyle kurban kesilebilir mi? Kurban kesmek, âkil, bâliğ, dinen zengin ve mukim bir müslümanın yerine getireceği mali bir ibadettir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 146). Vacip veya nafîle kurban kesecek kimse, kurbanını peşin veya borçlanarak alabilir ve bu, kurbanın sıhhatine engel teşkil etmez. Ancak faizli borç alması durumunda faiz verme yasağını işlediği için günaha girmiş olur (Bkz. Bakara, 2/275-279; Müslim, Mûsâkât, 105, 106; Ebü Dâvûd, Büyü", 4) Kendi imkânlarıyla kurban kesemeyecek olanların böyle yöntemlere başvurmaları dinen uygun değildir.

688. Taksitle kurban alınabilir mi? Kurban, Allah'a yakınlaşma niyeti ile yerine getirilen bir ibadettir. Bu da ancak kişinin kendi mülkiyetindeki hayvanı kurban etmesi ile gerçekleşir (Kâsâni, Bedâi" v, 76) Mülkiyet, hayvanı bizzat yetiştirme, hibe veya miras ile olabileceği gibi satın alarak da gerçekleşebilir. Esasen vadeli satış caizdir (Mevsili, el-İhtiyâr, 11, 59) Taksit ise, borcun ödenmesinin belirli birkaç zamana vadeli olarak geciktirilmesidir (Mecelle, md. 157) Buna göre taksitlendirme yolu ile satın alınan bir mal, alıcının mülkiyetine geçtiğine göre, bu yolla alınan hayvanın kurban edilmesinde bir sakınca yoktur.

689. Gayrimeşru yolla kazanılan parayla kurban kesilebilir mi? İslam, meşru işlerle uğraşip kazanmayı ve helal yollarla geçinmeyi ister. Buna rağmen kişi malını haramdan kazanmışsa, hayatta iken kendisi, ölmüşse varisleri

bu malı sahibine vermeli, bulamazlarsa yoksullara veya hayır işlerine harcamalıdır (Serahsi, el-Mebsût, XII, 172; İbn Nüceym, el-Bahr, VI, 229; el-Fetâva'l-Hindiyye, II, 210). Gayrimeşru yolla elde edilen para o kişinin malı değildir. Dolayısıyla böyle bir para ile kurban kesmek uygun değildir. Zira mali ibadetler helal parayla yapılmalıdır.

690. Bir kimsenin, oğlu veya başkasının bağışladığı para ile alıp kestiği kurban geçerli olur mu? Böyle bir kimse bu paranın sahibidir ve dilediği gibi harcayabilir. İster başka ihtiyaçlarına harcar, isterse kurbanlık alıp kesebilir ve kesilen hayvan da, kurban yerine geçer (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 452-454).

691. Bir mazeretle vaktinde kesilemeyen kurbanların fakir ve zengin için hükmü nedir? Kurban kesme niyetiyle hayvan alıp bayram günlerinde kesemeyen fakir kimse, bu hayvanı canlı olarak tasadduk eder. Böyle bir zengin ise, (kurbanlık alıp almadığına bakılmaksızın) bir kurbanlık hayvanın kıymetini yoksullara sadaka olarak verir (Merğînâni, el-Hidâye, VI, 156).

692. Kurbanın alındıktan sonra satıcıda emanet dururken ölmesi veya başka bir sebeple kesilememesi durumunda ne yapılmalıdır? Satım işlemi tamamlandıktan sonra, teslim alınma imkânı verilmesine rağmen müşteri teslim almayıp satıcıda kalmasını isterse o malı gerçekte kabzetmiş ve ardından satıcıya emanet bırakmış olur. Bu kural gereğince alınıp da korunmak veya beslenmek üzere kurban bayramına kadar satıcının yanında bırakılan kurbanlık hayvan onun yanında emanet hükmündedir. Emanet malın telef olması hâlinde, emaneti elinde tutanda kasıt, kusur veya ihmal bulunmadığı sürece sorumlu olmaz. Dolayısıyla, satıcı emanet malı, korunması gerektiği şekilde korur da buna rağmen mal telef olursa onu tazmin etmesi gerekmez; mal müşterinin malı olarak telef olur (Merğînâni, el-Hidâye, VI, 211). Bu durumda, hayvanın daha önce ücreti ödenmemişse, alıcının ödemesi gerekir. Ölen hayvanı alan kişi zenginse, yenisini alıp kesmek zorundadır. Yoksulsa yeniden hayvan alıp kesmesi gerekmez (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 160; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 880). Fakat kurbanlık hayvanı elinde emanet olarak bulunduran kimse, onu gerektiği şekilde korumaz veya ihmalkâr davranır ve hayvan telef olursa hayvanın değerini tazmin etmesi gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 160). Bu durumda da hayvan sahibi zenginse yenisini alıp keser. Yoksulsa kesmesine gerek yoktur.

693. Satın alınan kurbanlığın ölmesi durumunda ne yapılmalıdır? Satın alınan kurbanlığın kesilmeden önce ölmesi hâlinde satın alan kişinin maddi durumuna göre farklı hüküm uygulanır. Şayet kişi varlıklı ise, başka bir hayvanı kurban olarak keser. Çünkü kendisine vacip olan kurbanı kesmiş değildir. Fakat yoksulsa yenisini almasına gerek yoktur. Çünkü yoksula kurban vacip değildir, satın almakla, satın aldığı hayvanı kesmeyi kendisine vacip kılmıştır. Aldığı hayvan ölünce, vücûbiyet düşer ve yenisini almak gerekmez (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 160; Kâsâni, Bedâi", V, 66).

694. İhmal sebebi ile kurban kesmeyen kimse ne yapmalıdır? Kurban kesme şartlarını taşıdığı hâlde unutma, ihmal vb. sebeplerle kesmeyen kişinin, Hanefilere göre o yıla mahsuben, bir kurban bedelini fakirlere vermesi (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 463-465, 473; Merğînâni, el-Hidâye, VII, 156), ayrıca tevbe ve istiğfar etmesi gerekir.

695. Kurban kesmek üzere vekil kılınan kişinin kurbanı kesmediği öğrenilirse ne yapılması gerekir? Zengin bir kimse bir şahsa para verip “bununla kurbanlık hayvan al ve benim adıma kes.” dese; ancak parayı alan şahıs kurbanlık almayıp parayı harcasa; parayı veren kişi de bunu kurban kesim günlerinde öğrenirse yeni bir kurbanlık alıp kesmesi gerekir. Parayı alan kişi de aldığı parayı tazmin eder. Eğer zengin olan kişi bunu kurban kesim günleri geçtikten sonra öğrenirse, kendisinin kurban yükümlülüğü düşmez. Bu durumda kurban bedelini fakirlere vermesi gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 463-464).

696. Kurbanlık olarak satın alınan hayvana, daha sonra başkaları ortak edilebilir mi? Kurban kesmek isteyen kişiler, büyükbaş hayvanlara yedi kişiye kadar ortak olabilirler. Böyle bir hayvan, yedi kişiye kadar ortak olarak satın alınabileceği gibi, alındıktan sonra veya elde bulunan büyükbaş hayvana yedi kişiyi geçmemek kaydıyla başkaları da ortak edilebilir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 198). Ancak ortak olunan büyükbaş hayvanın her bir hissesinin, yedide birden az olmaması gerekir (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 376).

697. İki büyükbaş hayvanın yediden fazla kişi tarafından hisseleri belirlenmeksizin kurban edilmesi ve kesildikten sonra etlerin karışık bir şekilde bölünerek hissedarlara dağıtılması hâlinde, yapılan bu işlem caiz olur mu? Kurban kesecek ortakların her birinin, hayvanın en az yedide birine sahip olması gerekir. Bu itibarla her bir büyükbaş hayvana hissedar olan kişiler, kendileri adına kesilen kurbandan hisselerini belirlemelidirler. Buna göre iki büyükbaş hayvan, yediden fazla kişi tarafından hisseleri belirlenmeksizin kurban olarak kesilir de etleri karışık bir şekilde mesela dokuz eşit parçaya bölünerek hissedarlara dağıtılsa, bu caiz olmaz. Ancak iki büyükbaş hayvanı kurban eden ortakların sayısının yedi veya daha az kişi olmaları durumunda bu işlem caiz olur. Zira her bir ortak, her iki hayvanın en az yedide birine sahip olur.

698. Kurbanlık olarak alınan büyükbaş hayvana ortak olanlardan bir kısmının, sonradan bir başkasını kendi hisselerine dâhil etmeleri caiz midir? Kurbanlık olarak alınan bir büyükbaş hayvanın ortak sayısının yediden az olması durumunda, ortaklardan bir kısmı, sonradan ortak olmak isteyen bir kişiyi kendi hisselerine dâhil etmek isteseler; her bir hisse, hayvana verilen bedelin yedide birinden az olursa, yapılan bu işlem caiz olmaz. Ancak bu hisselerden her biri hayvana verilen bedelin en az yedide biri veya daha fazlası ise ve ortak sayısı yediye aşmazsa, o zaman ortak kabul etmek caiz olur. Mesela; beş kişi bir büyükbaş hayvanı ortaklaşa satın alsa, sonra bir kişi bu hayvana ortak olmak istese, ortakların dördü bu kişiyi ortak olarak kabul etse de sadece biri kabul etmese; sonradan gelen kişinin, o dört kişinin hissesinde ortaklığı caiz olur. Zira ortakların her birinin hissesi en az yedide birden fazladır (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 376).

699. Vekâleten kurban kesen hayır kurumları ve ihtiyaç fazlası kurban eti verilenler, kurban etlerini satabilirler mi? Bu etleri mislini almak üzere kasaplara verebilirler mi? Kurban etleri, kısmen/tamamen (et olarak) ulaştırılmadığında, (tıpkı sakatatı gibi) satılarak bedeli verilebilir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 203). Buna göre kendisine kurban eti verilenler, ihtiyaç fazlası etleri satın parasını başka ihtiyaçlarına harcayabilirler. Aynı şekilde kişi veya hayır kurumları da, aynı miktar ve cinsten geri almak üzere bu etleri kasaplara/işletmelere/depolara verebilirler/emanet edebilirler.

700. Marketlerin, indirim kartı olanlara bir kurbanın aynı miktardaki hisselerini daha ucuz fiyata satmaları, kesilen kurbanı zarar verir mi? Bir kimsenin bir malın eşit hisselerini, her biri farklı fiyatlar üzerinden satması caizdir. Bu, büyükbaş kurbanlıklarda da geçerlidir. İlgili kuruluşların, müşterilerine aynı büyükbaş hayvanın hisselerini farklı fiyatlarla satması kurbanı zarar vermez.

701. Bir kişinin/marketin/işletmenin henüz mülkiyetinde olmayan bir hayvanı/hisselerini kurban olarak satabilir mi? Mevcut olmayan ancak vasıfları belirlenmiş bir malın peşin parayla satılmasına selem akdi denir. Mal sahibi, ortada olmayan belirli vasıflardaki bir hayvanı taahhüt edip satıyorsa bu durum selem akdine gireceğinden mezhepler arasında ihtilaf söz konusudur. Hanefilere göre selem akdi ölçü veya tartı ile alınıp satılan misli mallarda yapılabilir ve hayvanlar ise kıyemi mallardan sayıldıkları için sonradan teslimi şartıyla (selem yoluyla) satılmaları caiz değildir. Buna bağlı olarak Hanefilere göre hissesi satılan hayvanın mevcut olması gerekir. Zira mevcut olmayan hayvanın satışı caiz değildir (Kâsânî, Bedâi' V, 209). Bununla birlikte sonraki Hanefiler hayvanlarda da selem geçerli olacağını kabul etmişlerdir. Şâfi mezhebine göre ise hayvanın cinsi, sıfatları ve yaşı belirlendiğinde belirsizlik büyük ölçüde giderilmiş olduğundan selem yoluyla hayvanların alım satımı caiz olur (Remli, Nihâyetü'l-muhtâc, IV, 203, 206). Bu görüşe göre, yukarıda zikredilen şartların sağlanması hâlinde market türü kuruluşların henüz mülkiyetinde olmayan hayvanların hisselerini satması caiz olur. Ayrıca bu tür kuruluşların; mülkiyetlerinde olan küçükbaş hayvanları veya büyükbaş hayvanların hisselerini ve bu hisselerin sahiplerini belirlemek şartıyla, kurban hissesi olarak satmalarında bir sakınca yoktur.

Kurbanlık Hayvanla İlgili Kusurlar

702. Kurbanlık hayvan hangi nitelikleri taşımalıdır? Kurban edilecek hayvanın, sağlıklı, organları tam ve besili olması önem arz eder. Bu nedenle, kötürüm derecesinde hasta, zayıf ve düşkün, bir veya iki gözü kör, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırık, dili, kuyruğu, kulakları ve memelerinin yarısı kesik, dişlerinin tamamı veya çoğu dökük hayvanlardan kurban olmaz (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 6). Ancak, hayvanın doğuştan boynuzsuz olması, şaşı, topal, hafif hasta, bir kulağı delik veya yırtılmış olması, memelerinin yarıdan daha azının olmaması, kurban edilmesine engel değildir (Kâsânî, Bedâi', V, 75-76). Bunun yanında kesileceği yere gidemeyecek derecede topal hayvanlar da kurban edilemez. Buna göre hayvanın değerini düşürücü nitelikteki kusurlar kurbanı engeldir. Şâfiilerde, genel olarak yukarıda sayılan kusurlardan birinin bulunması, bir hayvanın kurban olmasına engel teşkil ettiği gibi, uyuz olan hayvanlar ile yem yemesini engelleyecek derecede dişlerinin bir kısmı dökülmüş olan hayvanların da kurban edilmesi caiz değildir (Nevevi, el-Mecmû', VII, 399-404).

703. Kurbanlık hayvanların yaşlarında aranacak asgari sınır nedir? Kurbanlık hayvanların yaş sınırı, Hz. Peygamber'in sünneti ile tespit ve tayin edilmiştir (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 5; Nesâî, Dahâyâ, 13; İbn Mâce, Edâhi, 7). Buna göre kameri yıl esasına uygun olarak, deve 5; sığır ve mandada ?; koyun ve keçide ise 1 yaşını doldurma şartı aranır. Bunun yanında, 6 ayını tamamlayan koyun, bir yaşını doldurmuş gibi gösterişli olması hâlinde kurban edilebilir. Koyunlardaki bu istisna bizzat Hz. Peygamber tarafından yapılmıştır (Müslim, Edâhi, 13). Bunun yanında deve, sığır ve keçinin, koyuna kıyaslanarak besili olması hâlinde söz konusu yaşları doldurmadan kurban olabileceği söylenemez. Nitekim bir yaşına varmamış ama yetişkin olan oğlağını kurban etmek isteyen kimseye Hz. Peygamber, "Bu sadece sana mahsustur. Senden başkası için yeterli olmaz." (Buhârî, Edâhi, 8) buyurmuştur.

704. Sığırların iki yaşına gelmeden kurban edilmesi caiz olur mu? Kurbanlık hayvanların yaş sınırı, Hz. Peygamber'in sünneti ile tespit ve tayin edilmiştir (Ebü Dâvüd, Dahâyâ, 5; Nesâî, Dahâyâ, 13; İbn Mâce, Edâhi,

7). Buna göre kameri yıl esasına uygun olarak, deve 5; sığır ve mandada ?; koyun ve keçide ise 1 yaşını doldurma şartı aranır. Bunun yanında, 6 ayını tamamlayan koyun, bir yaşını doldurmuş gibi gösterişli olması hâlinde kurban edilebilir. Koyunlardaki bu istisna bizzat Hz. Peygamber tarafından şöyle buyurularak yapılmıştır: “Yıllanmış (kurbanlık yaşını tamamlamış) hayvanlardan kurban kesin. Eğer bulmakta zorluk çekerseniz bir ceze'a (Altı ayını doldurmuş gösterişli kuzu) kesin.” (Müslim, Edâhi, 13) Bu istisnanın hadiste ifade edildiği şekilde sadece koyunlara mahsus olduğu konusunda İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu görüş birliği içindedirler. Evzâi gibi bazı âlimler ise bunun keçi, sığır ve deve cinsin de geçerli olduğunu belirtmiştir (Nevevi, Şerhu Müslim, XIII, 117-118). Günümüzde Evzâi'nin görüşüne uygun olarak bu hükmün başka hayvanlar için de geçerli olabileceğini savunanlar olsa da bu görüşün kuvvetli bir delili yoktur. Çünkü kurban kesmek bir ibadettir. İbadetlerde ise akıl/ictihad değil, nakil/nass esastır. Hakkında açık delil bulunan meselelerde akıl yürütmek söz konusu değildir (Kâsânî, Bedâi*, V, 69; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 465-466). Nitekim bir yaşına varmamış ama yetişkin olan oğlağını kurban etmek isteyen bir kimseye Hz. Peygamber, “Bu sadece sana mahsustur. Senden sonra başkası için yeterli olmaz.” (Buhâri, Edâhi, 8) buyurmuştur. Bu itibarla, gelişmiş olmakla birlikte şart koşulan yaşı doldurmayan hayvanların, koyun örneğine kıyas edilerek kurban edilebileceği şeklin- deki bir yaklaşım isabetli görülmektedir.

705. İki yaşını bitirmeyen ancak kapak atmış olan sığır cinsi büyükbaş hayvanların kurban edilmesi caiz midir? Sığır cinsi büyükbaş hayvanların kurban edilebilmesi için, en az iki kameri yaşlarını bitirmeleri gerekir (Ebü Dâvud, Dahâyâ, 5; İbn Mâce, Edâhi, 7; Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 258). Buna göre iki yaşını bitirdikleri kesin olarak bilinen sığır cinsi büyükbaş hayvanların dişlerinin kapak atmaması, bu hayvanların kurban olmalarına engel olmaz. Yine dişleri kapak attığı hâlde henüz iki kameri yaşını doldurmamış olan büyükbaş hayvanlar da kurban olarak kesilemezler. Ancak doğumu kesin olarak bilinmeyen sığır cinsi büyükbaş hayvanlar için kapak atma denilen iki ön dişin çıkması, o hayvanın kurban edilebilmesi için bir ölçü olarak kabul edilebilir.

706. Kulağı kesik veya delinmiş hayvanlar kurban olur mu? Bir hayvanın kurban edilebilmesi için, o hayvanda kusur/ayıp sayılan bir şeyin bulunmaması gerekir. Hz. Peygamber sav kurbanlıkların göz ve kulaklarının sağlam olmasına dikkat edilmesini istemiştir (Ebü Dâvud, Dahâyâ, 6). Buna göre, kulağının yarıdan fazlası kesik olan hayvan, kurban olmaya elverişli değildir. Hayvanın bir kulağının delik veya yırtılmış olması durumunda; eğer delikler ve yırtıklar kulağın yarıdan fazlasını teşkil ediyorsa, böyle bir hayvan kurban edilemez. Bu ölçüye varmayan kesikler, delikler ve yırtıklar kurban olmasına engel değildir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 157; İbn Âbidin, Reddül-muh- târ, IX, 468-469).

707. Kuyruksuz veya kuyruğu kesik koyunlar kurban edilebilir mi? Doğuştan kuyruksuz olan veya besili olması için küçük yaşta kuyruğu boğularak düşürülen koyunların kurban edilmelerinde sakınca yoktur. Ancak bir kaza ile değerini azaltacak şekilde kuyruğunun tamamı veya yarısından çoğu kopan hayvanın kurban edilmesi caiz değildir (İbnü'l-Hümâm, Feth, IX, 529).

708. Kısırlaştırılmış hayvanlar kurban edilebilir mi? Çeşitli amaçlarla kısırlaştırılmış veya hadım hâle getirilmiş hayvanlar kurban olarak kesilebilir (Kâsânî, Bedâi* v,80). Bu durum kurban açısından herhangi bir eksiklik oluşturmaz.

709. Memeleri kusurlu olan hayvan kurban edilebilir mi? Hayvandan beklenen bir menfaati tümüyle yok eden veya hayvanın güzelliğini ortadan kaldıran kusurlar, onun kurban olmasına engeldir. Buna göre ister doğuştan ister sonradan memelerinin yarısı olmayan hayvan kurban olmaz. Aynı şekilde bir hastalığa dayalı olarak memelerinin yarısının sütü kesilen hayvan da kurban olmaz. Fakat bir hastalığa bağlı olmaksızın sütü kesilen hayvanın kurban edilmesinde sakınca yoktur (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 368; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 469, 470).

710. Doğuştan boynuzu olmayan, boynuzları kırık olan ya da doğumdan sonra boynuzları elektrikle köreltilen hayvanlar kurban olarak kesilebilir mi? Kurban engel olan ayıplar, hayvanın emsali arasında kıymetini azaltan kusurlardır. Zararsız şekilde ve daha iyi gelişmesi maksadıyla boynuzlarını özel olarak yapılan ameliyelerle köreltmek, hayvanların kıymetini düşüren ayıplardan değildir. Bu itibarla, doğuştan boynuzsuz hayvanların kurban edilmesi caiz olduğu gibi (Tirmizi, Edâhi, 9; Merğînâni, el-Hidâye, VII, 159), küçükken boynuzları kesilerek veya elektrik ya da kimyasal yolla boynuzu yakılarak boynuzsuzlaştırılan hayvanların kurban edilmesinde sakınca yoktur.

711. Kesimden önce kusuru tespit edilemeyen bir hayvanın, kurban edildikten sonra hasta olduğunun anlaşılması ve etinin yenilmeyeceğine karar verilmesi hâlinde, kurban geçerli midir? Bir hayvanın kurban edilebilmesi için, örfe göre kusur/ayıp bulunmaması gerekir. Satın alınırken kurban engel bir kusuru olan hayvan kurban olarak kesilemez. Hayvan kusursuz olarak alınıp da alıcının elinde iken kurban olmaya engel bir kusurun ortaya çıkması hâlinde, kişi zenginse ayıpsız başka hayvan alıp keser, yoksulsa gerek yoktur (Merğînâni, el-Hidâye,

VIL, 160; Kâsâni, Bedâi', V, 68; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 880). Kurbanlık hayvanın hasta olduğu, kesildikten sonra ortaya çıkmış ve sağlık sebebiyle etinin imha edilmesi gerekmiş ise, bu durumda kurban ibadeti yerine getirilmiş olur. Bununla birlikte kurban kesiminden sonra satıcıya rücu edilip kurban bedelinin geri alınması hâlinde, alınan bedel tasadduk edilir. Şayet kurban bedeli satıcıdan geri alınamamışsa, kişinin yeniden bir kurban kesmesi gerekmez.

712. Kurbanlık hayvanların gebeliğinin önlenmesi caiz midir? Kurbanlık veya etlik olarak beslenen hayvanların gebe kalmalarının önlenmesi, hayvan için kurbanlık olması açısından ayıp sayılmıyorsa ve insanlara faydası varsa, bunda bir sakınca yoktur (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 557-558). Ancak kurbanlık için hazırlanan hayvanların mevcut gebeliklerinin sonlandırılması fitrata müdahaledir. Hayvanlara karşı şefkatli davranıl- ması gibi ilkeler de düşünüldüğünde, mevcut gebeliklerinin sonlandırılması dinen uygun görülmez.

713. Gebe hayvanın kurban edilmesi caiz midir? Kurbanlık hayvanın kesilmeden önce doğurması durumunda ne yapılmalıdır? Gebe hayvanın kurban olarak da etlik olarak da kesilmesi uygun değildir Ancak kesilmesi durumunda da kurban ibadeti yerine gelmiş olur. Kurban edilmek üzere belirlenen gebe bir hayvan kurban edilmeden yavrulayacak olursa iki yol izlenir: Ya o yavru da annesiyle birlikte kesilir, fakat sahibi etini yemez, yoksullara verir. Yerse kıymetini sadaka olarak vermelidir. Ya da kesilmez ve yavrunun kendisi ya da değeri fakirlere sadaka olarak verilir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 466-467). Yavru, anne rahminde iken anne kesilirse, bu yavrunun etinin yenilip yenilmeyeceği konusu fukaha arasında ihtilafıdır. Bu yavrunun eti İmam Ebü Hanife'ye göre yenilmez, İmam Şâfiî, İmam Ebü Yüsuf ve Muham- med'e göre yaratılışı tamamlanmışsa yenilir (Merğînâni, el-Hidâye, VIL, 153).

714. Sun'i tohumlama yoluyla üretilen hayvanların kurban olarak kesilmesinde bir sakınca var mıdır? Hayvan neslini ıslah etmek ve verimini artırmak amacıyla, bir hayvana kendi cinsi olan başka bir hayvandan sun'i tohumlama yapılmasında sakınca olmadığı gibi, bu yolla üretilen bir hayvanın kurban edilmesinde de sakınca yoktur.

ADAK VE YEMİN

Adak

715. Adak nedir, dindeki yeri nedir? Arapça'da nezir (nezr) diye ifade edilen adak, fıkıh dilinde, “bir kim- senin dinen yükümlü olmadığı hâlde ibadet cinsinden bir şeyi kendisi için vacip kılması”nı ifade eder. Diğer bir deyişle “kişinin sorumlu olmadığı hâlde farz veya vacip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah Teâlâ'ya söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması”dır (Mevsîlî, el-İhtiyâr, TI, 445). Kur'an-ı Kerim'de, verilen sözde durulması, ahde ve akitlere bağlı kalınması (Mâide, 5/1; İsrâ, 17/34), Allah'a verilen sözün tutulması (Nahl, 16/91) emredilir ve yapılan adakların yerine getirilmesi istenir. Ayrıca yapılan adağa uygun davranmak da iyi kulların vasıfları arasında sayılır (İnsân, 76/7). Hadislerde de Hz. Peygamber (sas), Allah'a itaat kabilinden adakların yerine getirilmesini emretmiş, isyan veya mâsiyet kabilinden adakta bulunulmamasını, şayet yapılmışsa uyulmamasını istemiştir (Buhâri, Eymân, 28, 31; Müslim, Nezir, 8; Ebü Dâvûd, Eymân, 22). Dolayısıyla adağın yerine getirilmesi gereği Kitap, Sünnet, icma ve akılla sabittir (Kâsâni, Bedâi', V, 90). Âlimler, sırf Allah'ın rızasını kazanmak, O'na şükretmek için adakta bulunmayı meşru görürken, Allah'ın takdirinin değişmesine vesile olması dileğiyle ve dünyevi amaçlarla şartlı adakta bulunmayı doğru bulmamışlardır. Hz. Peygamber de “Adak, (Allah'ın takdir buyurmuş olduğu) hiçbir olayı geri çevirmez. Sadece cimrinin malını eksiltmiş olur.” “Adak bir şeyi ne ileri alır ne de geri bırakır...” (Buhâri, Eymân, 26; Müslim, Nezir, 2) buyurarak, bu tür adağı hoş karşılamamıştır. İmama Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere bazı fakihler bu tür hadislerle dayanarak her türlü adağı mekruh görmüşlerdir (Nevevi, el-Mecmû', VII, 450; İbn Kudâme, el-Muğni, XIII, 261). Bununla birlikte, Allah'a isyan ve mâsiyeti içermeyen sürece, hangi grupta yer alırsa alsın, adakta bulunulduğunda yerine getirilmesi dinen vacip görülmüştür (Kâsâni, Bedâi', V, 82).

716. Adakla ilgili şartlar nelerdir? Adağın geçerli olabilmesi için adayan kimsenin müslüman, akıllı ve balığ olması gerekir (Kâsâni, Bedâi' V, 81-82). Adak konusunda aranan şartlar ise şunlardır: a) Adanan şeyin cinsinden bir farz veya vacip ibadetin bulunması gerekir. Mesela namaz kılmayı, oruç tutmayı, sadaka vermeyi, kurban kesmeyi konu alan adaklar geçerlidir. Hasta ziyareti veya mevlid okutma adak konusu olmaz. Türbelerde mum yakma, horoz kesme, bez bağlama, şeker ve helva dağıtma gibi halk arasında görülen adak âdetlerinin İslam'da yeri yoktur. b) Adanan şey bizzat hedeflenen (maksut) ibadet cinsinden olmalı, başka bir ibadete vesile olan bir ibadet olmamalıdır. Mesela abdest almayı, ezan ve kamet okumayı, mescide girmeyi konu alan adak geçerli olmaz. c) Adanan husus, adayan şahsın o anda veya daha sonra yapması gereken farz veya vacip bir ibadet olmamalıdır. Kılmakla mükellef olduğu namaz, tutmakla mükellef olduğu Ramazan orucu adak konusu olmaz. d) Adanan şeyin meydana gelmesi ve yapılması maddeten ve dinen mümkün ve meşru olmalı, adak mal ise adayan şahsın mülkiyetinde bulunmalıdır. Bir kimsenin sahip olmadığı bir malı adaması geçersiz, sahip

olduğundan fazlasını adadığında ise sadece sahip olduğu kadar hakkında geçerlidir. Ancak bir kimsenin ileride sahip olması kuvvetle muhtemel bir malla ilgili adağı geçerli sayılır. Mesela miras yoluyla sahip olacağı malın adanması böyledir. Adak, başkasının mülkiyetindeki bir malla ilgili olmamalıdır. e) Adanan fiil Allah'a isyan, bid'at, günah ve mâsiyet içermemelidir. Aksi hâlde adak geçersiz olur (Kâsâni, Bedâi' V, 82-92; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, 1229). Meydana gelmesi istenmeyen bir şarta bağlı adakta bulunan şahısların, Allah'a verdiği sözde durması gerekir. Mesela "Bir daha içki içmeyeceğim, içersen bir ay oruç tutayım." şeklinde adakta bulunma böyledir. Fakat istenmeyen şart gerçekleşirse, dilerse adadığını yerine getirir, dilerse yemin kefareti öder. Hanefiler bu durumda yemin kefareti ödemenin daha isabetli bir davranış olacağı görüşündedir. Çünkü bu ahitleşme yemin sayılmaktadır (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 507, 521).

717. Güç yetirilemeyecek bir şey adamak geçerli olur mu? Adağın geçerli olması için adanan şeyin yerine getirilmesi fiilen ve dinen mümkün ve meşru olmalıdır (Kâsâni, Bedâi', V, 82-92; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, 1, 229). Bu itibarla bir kişinin, başkasına ait olan bir malı veya hiçbir zaman güç yetirilemeyecek bir şeyi adaması geçersizdir. Sahip olduğundan fazlasını adaması hâlinde ise sadece sahip olduğu kadar hakkında geçerli olur. Adakta bulunan kişinin, adağını kendi malıyla yerine getirmesi gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 519, 525-526). Kendi malı yoksa tövbe etmeli, mal edindiğinde de adağını yerine getirmelidir. Bedeni ibadetler konusunda ise; oruç tutmayı adayıp da hastalık, yaşlılık gibi mazeretleri sebebiyle yerine getiremeyecek olan kişilerin, her bir oruç için bir fidye vermeleri gerekir. Aynı şekilde ömür boyu oruç tutmayı adayan kişi, sağlığı el verdiği ölçüde adağını yerine getirmeli, bunun mümkün olmaması hâlinde ise her gün için bir fidye vermelidir (Kâsâni, Bedâi', V, 91; Mevsili, el-İhtiyâr, II, 446-447; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 231). Eğer namaz adanmışsa; imâ ile de olsa adanan namaz kılınmalıdır. Buna da güç yetirilememesi hâlinde tövbe edilmelidir. Böyle bir kişi, sonradan bu ibadetleri yapmaya gücü yeterse, adağını yerine getirmelidir.

718. Adak kurbanı kesmenin hükmü nedir? Etinden kimler yiyemez? Kurban adayan kişinin kesmesi vaciptir. Eğer kişi bunu, bir şartın gerçekleşmesine bağlamışsa bu şart gerçekleşince kesmesi gerekir. Adak kurbanının etinden adak sahibi, eşi, usûl ve fûrûu (neslinden geldiği ana, baba, dede ve nineleri ile kendi neslinden gelen çocukları ve torunları) yiyemeyeceği gibi, bunların dışında kalıp zengin olanlar da yiyemez (Zeylai, Tebyin, VI, 8; Bilmen, İlmihal, s. 304-305). Eğer kendisi veya bu sayılanlardan biri yerse, yenilen etin bedelini yoksullara verir (İbn Nüceym, el-Bahr, VİNİ, 199-203).

719. Adak kurbanı düğün vb. toplantılarda ikram edilebilir mi? Adak kurbanının etinden, adağı yapan kişinin yemesi caiz olmadığı gibi; bu kişinin eşi, usûl ve fûrûu (yani annesi, babası, nineleri, dedeleri, çocukları, torunları) ve dinen zengin kimseler de yiyemezler. (Zeylai, Tebyin, VI, 8). Adak kurbanının etini bu sayılanlar dışında kalan ve dinen fakir kimseler yiyebilirler. Düğün vb. toplantılarda fakirlerin yanı sıra zenginler de bulunabileceğinden, adak kurbanının böyle yerlerde ikram edilmesi caiz olmaz. Eğer böyle bir durumda, adakta bulunan kişinin kendisi, usûl veya fûrûundan birisi ya da zengin biri yerse, yenilen miktarın bedeli fakirlere tasadduk edilmelidir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIN, 199-203).

720. Adak kurbanında bulunması gereken nitelikler nelerdir? Kurbanlık hayvanda aranan nitelikler, adak kurbanında da geçerli olup bunlar şunlardır: a) Belirli yaşları tamamlamaları gerekir. Buna göre 5 yaşını dolduran deve, 2 yaşını dolduran sığır ve manda, 1 yaşını dolduran koyun/keçi kurban edilebilir. Bu yaşa gelmiş kurbanlık hayvanın dişini değiştirip değiştirmedigine (kapak atmak) bakılmaz. Ayrıca, 6 ayını tamamlayan koyun, bir yaşını doldurmuş gibi gösterişli olması hâlinde kurban edilebilir (Müslim, Edâhi, 13). b) Kurbanın, ayıplardan uzak, sağlıklı, azaları tam ve besili olması gerekir. Bu nedenle, kötürüm derecesinde hasta, zayıf ve düşkün, bir veya iki gözü kör, boynuzları kökünden kırık, kuyruğu ve kulaklarının yaridan fazlası kesik, memesi kesik, dişlerinin tamamı veya çoğu dökük hayvanlardan kurban olmaz. Ancak, hayvanın doğuştan boynuzsuz olması, yemini bulmasına engel olmayacak derecede şaşı, topal, hafif hasta, bir kulağı delik veya yırtılmış olması, kurban edilmesine engel teşkil etmez (Kâsâni, Bedâi', V, 74-76; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 467-470).

721. Adak kurbanı ne zaman kesilmelidir? Bir şarta bağlı olarak kurban kesmeyi adayan kişi, şart gerçekleşmesi hâlinde adağını ilk fırsatta yerine getirmelidir. Şartsız adaklar ise herhangi bir vakitte yerine getirilebilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 481). Ancak uygun olanı, ilk fırsatta yerine getirilmesidir (Kâsâni, Bedâi', V, 94). Eğer udhiyye (kurban bayramı günleri kesilecek kurban) adanmışsa kurban bayramı günlerinde; hedy (harem bölgesinde kesilecek kurban) adanmışsa bunun da harem bölgesinde kesilmesi gerekir (Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 525). Bunların dışındaki adak kurbanlarının herhangi bir yer ve zamanda kesilmesi caizdir. Dolayısıyla adak kurbanlarının mutlaka kurban bayramı günlerinde kesilmesi şart değildir. Bu yöndeki kanaatler, dini bir temele dayanmamaktadır.

722. Kurban kesmeyi adayan kimse bu adaktan vazgeçebilir mi? Kur'an'da değişik yerlerde; verilen sözde durulması, ahde ve akitlere bağlı kalınması (Mâide, 5/1; İsrâ, 17/34), Allah'a verilen sözün tutulması (Nahl,

16/91) emredilir, yapılan adakların yerine getirilmesi istenir. Ayrıca kişinin yaptığı adağa uygun davranması iyi kulların vasıfları arasında sayılır (İnsan, 76/7). Hz. Peygamber de Allah'a itaat kabilinden adakların yerine getirilmesini emretmiş, Allah'a isyan veya masiyet kabilinden olan konularda adakta bulunulmamasını, şayet yapılmışsa buna uyulmamasını istemiştir (Buhâri, Eymân, 28, 31; Müslim, Nezir, 8). Bu itibarla kişinin gerçekleşmesini istediği bir şey için kurban adanmışsa o şeyin gerçekleşmesine bağlı olarak kesmesi gerekir. Yapılan bir adaktan vazgeçilmesi yükümlülüğü ortadan kaldırmaz. Ancak adak maddi imkânı gerektiren türden ise, imkan bulduğunda yerine getirir (Bkz. Kâsâni, Bedâi", V, 93).

723. Bir koç kurban etmeyi adayan kişi mutlaka koç mu kesmelidir? Bir büyükbaş hayvana ortak olabilir mi? Bir koç kesmeyi adayan kimse koç kesebileceği gibi koyun veya keçi de kesebilir. Çünkü bunlar aynı cinsten (davar) kabul edilmektedir. Aynı şekilde bu kişinin ibadet niyetiyle kesilecek olan bir sığra hissedar olarak girerek adağını yerine getirmesi de mümkündür. Çünkü amaç kurban kesmektir. Bu şekilde de amaç yerine gelmiş olur. Ancak sığır kesmeyi adayan kişinin, koyun kesmesi ile adağı yerine gelmiş olmaz (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 457, 463-464). Cins belirlemeksizin "bir kurban keseceğim" diye adakta bulunan bir kimse ister koyun, isterse de sığırdan bir hisseye girerek dilediği cinsten bir kurbanlık hayvan kesebilir (Kâsâni, Bedâi", V, 93; Alâüddin, el-Hediyyetü'l-Alâiyye, s. 142).

724. Rüyada kurban kesmeyi adayan kişi, bu adağını yerine getirmeli midir? Peygamberlerin dışındaki insanların gördükleri rüyalar, kesin bir hüküm ifade etmediği gibi bu rüyaların bağlayıcılığı da yoktur (Dimyâti, Hâşiyetü îâneti'ttâlibin, 1, 104). Bu itibarla rüyada kurban kesmeyi adayan kişinin, bu adağını yerine getirmesi gerekmez.

725. "Çocuğum sağ-salim doğarsa bir kurban keseceğim." diye adakta bulunan kişinin ikiz çocuğu olursa, kaç kurban kesmelidir? "Çocuğum sağ-salim doğarsa kurban keseceğim" şeklindeki adak mutlak (şartla bağlanmamış) adaktır. Çünkü bu ifadede hem "çocuk" hem de "kurban" kelimeleri kayıtsız olarak kullanılmıştır. Bu itibarla bu kimse, doğan çocuk sayısına bakmaksızın dilediği türden kurban kesmekle adağını yerine getirmiş olur.

726. İki veya daha fazla kişi tek bir konu hakkında kurban adasalar, hepsinin de ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir mi? İki kişi aynı konu hakkında birbirinden habersiz olarak kurban kesmeyi adarsa, adakta bulunan kişilerden her birinin ayrı ayrı adaklarını yerine getirmeleri gerekir. Zira her biri bağımsız birer kişiliğe sahiptir; birinin yapmasıyla diğerinin zimmetinden adak düşmez. İki veya daha fazla kişi bir araya gelerek bir tek konu hakkında "ortaklaşa bir küçükbaş hayvan kurban edelim." diye adakta bulunsalar; adakları geçerli, ortaklık şartı ise geçersiz olur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 516-517). Bu durumda, ortak bir kurban kesmeyi adamakla her biri ayrı ayrı birer kurban adanmış olurlar. Zira kurban denince akla en az küçükbaş bir hayvan gelir. Bir küçükbaş hayvan ise ancak bir kişi tarafından kurban edilebilir; iki veya daha fazla kişi tarafından kurban edilmesi geçerli olmaz.

721. Belirli bir hayır kurumuna veya fakire yardım yapmayı adayan kimse, başka bir hayır kurumuna veya fakire yardım yaparsa adağı yerine gelmiş olur mu? Adağın yerine getirileceği kişi, yer ve cihet konusundaki şartlar bağlayıcı değildir. Bu itibarla muayyen bir hayır kurumuna veya fakire yardım yapmayı adayan kimse başka bir hayır kurumuna veya fakire yardım ettiğinde de adağı yerine gelmiş olur (Kâsâni, Bedâi* V, 86, 93; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 524, 526; Alâüddin, el-Hediyyetü'l-'Alâiyye, s. 143).

728. Türbelere adakta bulunulabilir mi? İbadetler sadece Allah için yapılır ve adak da ibadet anlamı taşıdığından sadece Allah için yapılması gerekir. Bu sebeple türbe veya ölümler için adakta bulunmak caiz değildir. Dolayısıyla bu yönde yapılacak bir adak geçersiz olur (İbn Kudâme, el-Muğni, XITI, 643).

729. Bir yıl veya daha fazla süreyle oruç tutmayı adamanın hükmü nedir? Bir yıl veya daha fazla süreyle oruç tutmayı adayan kişinin bu adağını yerine getirmesi gerekir. Ancak oruç tutmanın haram olduğu Ramazan bayramının ilk günü ile Kurban bayramının dört gününde, kadınlar da özel hâllerine rastlayan günlerde oruç tutmazlar; bu oruçları daha sonra kaza ederler (İbn Nüceym, el-Bahr, 11, 318). Bir sene oruç tutmayı adayan kimse, peş peşe tutma şartı koştuğunda Ramazan dâhil olacağından o zaman ayrıca Ramazan orucu kadar kaza etmesi gerekmez. Zira Ramazan, adağa göre daha öncelikli bir vazifedir. "Oruç tutacağım" ifadesi Ramazan'ı öncelikle kapsamış olur. Ancak bir yıllık oruçta peş peşe olması şartı getirmemişse Ramazan'da tuttuğu farz oruçlar sayısınca Ramazan dışında ayrıca oruç tutması gerekir (Zeylai, Tebyin, I, 346). Oruç tutmayı adadıktan sonra oruca gücü yetmez hâle gelen birisi, bunun yerine her gün için bir fidye verir. Buna da gücü yetmezse Allah'tan af diler (Kâsâni, Bedâi* V, 91).

730. Birden çok oruç tutmayı adayan kimsenin bu oruçları peş peşe tutması şart mıdır? Adak, kişinin farz veya vacip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah'a söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması demektir. Bu nedenle şartlarına uygun olarak yapılan adağın yerine getirilmesi vaciptir. Buna göre mesela, otuz gün oruç

tutmayı adayan kişinin bu sayıda oruç tutması vaciptir. Eğer tutacağı oruçları peş peşe tutmaya niyetlenmiş ve böylece adakta bulunmuş ise, bu oruçları peş peşe tutması gerekir. Ancak, böyle bir niyeti yoksa dilediği gibi tutabilir (Serahsi, el-Mebsût, II, 94).

731. Zaman, mekân ve niteliklerle kayıtlı (mukayyet) adaklarda bu kayıtlar bağlayıcı mıdır? Herhangi bir şart ve zamana bağlanmayan (mutlak) adaklar, adama anından itibaren gerekli hâle gelir ve ilk fırsatta yerine getirilmelidir. Bir şarta bağlanmış olan adakların da o şartın gerçekleşmesi hâlinde yerine getirilmesi gerekir. “Şu işim olursa üç gün oruç tutacağım.” gibi bir şarta bağlanan adak, şart gerçekleşmeden yerine getirilirse geçersizdir; yapılan ibadet nafi olur. Şart gerçekleştikten sonra yeniden yerine getirilmelidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 524-525). Şarta değil de, gelecek bir zamana bağlanan adaklar önceden de yerine getirilebilir. Zira vakti gelmese de adak zimmette vacip olarak sabit olduğu için önceden yapılması, vakti gelince yapılması yerine geçer (Kâsânî, Bedâi*, V, 93). İmam Muhammed ile Şâfiî ve Hanbeli mezheplerine göre ise; sadaka gibi mali ibadetlerde bu hüküm doğru olmakla birlikte, namaz, oruç gibi bedeni ibadetler konusunda zaman şartına bağlanmış olan adak, vakti gelmeden yerine getirilmekle zimmetten düşmez. Çünkü bu tür ibadetlerin belli bir vakte tahsisi mümkündür. Dolayısıyla vakit kaydı bağlayıcı olur (Nevevi, el-Mecmû", VII, 479). Vakit belirlenmeyen adaklarda ise, kişi bu adağını dilediği zaman yerine getirebilir; yerine getirmeden ölürse sorumlu olur. Kişi ne zaman öleceğini bilmediğinden bu adağını ilk fırsatta gerçekleştirmelidir (Kâsânî, Bedâi, V, 94). Adak bir tür ibadet olduğundan ve ibadetlerde de ihtiyat esas olduğundan, vakte bağlı adaklarda, vakte riayet edilmesi daha uygun olur. Adaklarda mekân şartı bağlayıcı değildir. Bir yerle kayıtlanarak ya- pılan adak başka bir yerde de yerine getirilebilir. Zira adaktan maksat Allah'a yaklaşma isteğidir. Mekânın ise herhangi bir işin ibadet olup olmamasında bir etkisi yoktur (Kâsânî, Bedâi' V, 93). Bazı İslam âlimleri ise, ibadetlerin çeşitlerine göre farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu konudaki görüşler değerlendirildiğinde, sadakalarda mekânla ilgili belirlemelere, namazda ise sadece Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksâ'nın belirlenmesine riayet edilmesi daha ihtiyatlı olur. Bunun dışındaki yer belirlemeleri ise, bağlayıcı değildir (Nevevi, el-Mecmû VILL, 474-475; Buhûti, Keşşâf, IX, 3181). Adanan şey kendi cinsi ile yerine getirilmelidir. Mesela şu kadar nafi namaz kılayım diye adakta bulunan bir kimse bunun yerine o sayıda oruç tutsa adağını yerine getirmiş olmaz (Kâsânî, Bedâi", V, 92). Ancak adadığı bir ibadetin halefi bulunur da kişi o ibadeti yapmaktan âciz olursa, o ibadetin halefini (onun yerine geçecek başka bir ibadet) yerine getirir. Mesela oruç tutmayı adayan yaşlı biri, bunu yapamazsa fidye öder. Sadaka vermeyi adayan kimse ise adadığı şeyin kıymetini ödese adak yerine gelmiş olur. Mesela elbise yahut bir hayvanı tasadduk etmeyi adayan kimse bunların kendisini ya da kıymetini verebilir (İbn Nüceym, el-Bahr, VİN, 504). Sadaka türünden adaklarda sadakanın ciheti/verileceği kimse ile verilecek paranın tayin edilmiş olması bağlayıcı değildir. “Elimdeki şu parayı şu kimseye vereceğim.” diye adakta bulunan kimse, aynı miktardaki başka parayı başka bir fakire verse, adak yerine gelmiş olur (el-Fetâvâ'l-Hin- diyye, II, 74; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 525).

Yemin ve Keffâreti

732. Yemin ne demektir, dini hükmü nedir? Sözlükte “kuvvet, sağ el” gibi anlamlara gelen yemin, dini bir kavram olarak bir kimsenin Allah'ın ismini veya bir sıfatını zikrederek sözünü kuvvetlendirmesi demektir. Mesela “Vallahi (Allah'a yemin ederim ki) şu işi yapmam”, “Billahi (Allah'a yemin ederim ki) şu yere gitmeyeceğim” şeklindeki beyanlar böyledir. Yemin etmek aslında mübah bir davranış olmakla birlikte, gereksiz yere yemin etmek ve onu alışkanlık hâline getirmek doğru değildir. Yerine getirilmesi mümkün ve mübah olan bir şeyi, ileride yapacağına veya yapmayacağına yemin eden kişi, bu yeminini yerine getirmelidir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 470-471). Kur'an'da, verilen sözün yerine getirilmesi hakkında “Yeminlerinizi koruyunuz (yerine getiriniz)” (Mâide, 5/89), “Allah adına yaptığınız ahitleri yerine getirin. Allah'ı kefil tutarak kuvvetlendirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı bilir.” (Nahl, 16/91) buyrulur. Bu itibarla bir müslümanın yemin etmemesi, yemin etmişse bu, verdiği söze Allah'ı şahit tutmak demek olduğundan mutlaka yeminine bağlı kalması gerekir.

733. Kaç çeşit yemin vardır? Üç çeşit yemin vardır. Bunlar; yemin-i lağv, yemin-i ğamüs ve yemin-i mün'akidedir: a) Yemin-i lağv; bir şeyin doğru olduğu zannedilerek veya ağız alış- kanlığıyla yapılan yemindir. Kişinin birini görmediği hâlde gördüğünü zannederek “Vallahi gördüm.” veya yemin kastı olmaksızın yemin sözlerini söylemesi, yemin-i lağv olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde yapılan yeminden dolayı keffâret gerekmez. Kur'an-ı Kerim'de, kasıtsız olarak ağızdan çıkıveren yeminlerden dolayı kişinin sorumlu tutulmayacağı bildirilmiştir (Bakara, 2/225; Mâide, 5/89). Bununla birlikte, ağız alışkanlığıyla konuşurken sıkça yemin edenlerin, bu alışkanlıklarından vazgeçmek için çalışmaları gerekir. b) Yemin-i ğamüs; yalan yere edilen yemindir. Bir kimsenin olmamış bir şey için bilerek olmuş diye veya olmuş bir şey için bilerek olmadı diye yemin etmesidir. Bu en büyük günahlardan biridir (Buhâri, Eymân, 16; Müslim, İman, 220). Böyle bir yemin Hanefilere göre keffâretle telafi edilemez. Bu şekilde yemin eden kişinin, bilerek ve Allah'ın adını anarak yalan yere yemin ettiği için, pişman olarak, bir daha böyle bir hataya düşmemek üzere Allah'tan af dilemesi gerekir. Yalan yere yaptığı yemin sebebiyle başkasının hakkının zayi olmasına sebep olan kimse, bu zararı tazmin edip

zarar verdiği kimselerden helallik istemelidir. c) Yemin-i mün'akide; mümkün olan ve geleceğe ait bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yapılan yemindir. Bir kimsenin şu işi yapacağım veya yapmayacağım diye yemin etmesi böyledir. Bu yeminin Allah'ın isimlerinden biriyle veya O'nun sıfatlarıyla ya da örfte yemin anlamına gelen sözlerle yapılmış olması gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 478, 481- 486). Bu yemini eden kişinin, dinin yasakladığı bir şeyi yapmaya veya emrettiği bir şeyi terk etmeye yönelik olmadıkça gereğini yapması gerekir. Yeminini bozarsa keffâret öder (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 13).

734. Ağız alışkanlığı ile yerli yersiz edilen yeminin hükmü nedir? Yemin etmek aslında mübah bir davranış olmakla birlikte, gereksiz yere yemin etmek ve çok yemin etmeyi alışkanlık hâline getirmek doğru değildir. Kur'an-ı Kerim'de, çok yemin etmenin Yüce Allah'ın hoşuna git- meyen işlerden biri olduğuna işaret edilerek, "Yemin edip duran kimseye boyun eğme!" (Kalem, 68/10) buyurulmuştur. Dil alışkanlığıyla söylenen, başka bir deyişle, herhangi bir işin yapılması veya yapılmaması yönünde bir içeriğe sahip olmayan "vallahî", "billâhî" şeklindeki sözler lağv (içerik boş, hükümsüz) yemin sayıldığı gibi, bile bile yalan söyleme kastı olmaksızın, geçmiş veya şimdiki zamandaki bir husus üzerine doğru olduğunu zannederek yapılan yemin de lağv yemini sayılır. Kuranda, "Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren(lağv) yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz."(Mâide, 5/89) buyurularak bu tür yeminden dolayı keffâret gerekmediği bildirilmiştir. Ancak ağız alışkanlığıyla ikide bir yemin edenlerin bu kötü âdeti en kısa sürede bırakmaları gerekir. Hiçbir kasıt olmasa bile gelecekteki bir iş hakkındaki her türlü yemin, mün'akid yemin kapsamındadır ve gereği yerine getirilmediğinde keffâret gerekir. Yani bu tür yeminler kasıtsız söylene bile yemin-i lağv sayılmaz (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 5).

735. Yemin keffâreti nasıl yerine getirilir? Her ne şekilde olursa olsun mün'akide olan yemini bozan kimselerin yemin keffâreti ödemeleri gerekir. Yemin keffâreti sırasıyla; on fakire birer fitre (fitir sadakası) miktarı veya bir fakire on ayrı günde her gün birer fitre miktarı para vermek veya on yoksulu sabah akşam doyurmak ya da giydirmektir. Buna gücü yetmeyenlerin ise, ara vermeden üç gün oruç tutmaları gerekir. Bu keffâret ve sıralama Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir (Mâide, 5/89).

736. Yemin keffâretini yerine getirmekten aciz olan kimse ne yap- malıdır? Yemin keffâretini yerine getiremeyenler, keffâreti ertelerler ve imkân buldukları ilk anda bu keffâreti eda ederler (Kâsâni, Bedâi* v, 11). Ancak keffâretini yerine getirmeden ölen kişi; vasiyet etmişse keffâret kalan malından ödenir. Vasiyet etmemişse varisleri onun bu keffâretini kendiliklerinden ödeyebilirler (Kâsâni, Bedâi* v, 96).

737. Bozulan her bir yemin için ayrı ayrı mı yoksa hepsi için bir keffâret mi ödenmelidir? Birden çok yemin edip sonra da bozmanın çeşitli şekilleri vardır: a) İster peş peşe isterse farklı zamanlarda, birden çok yemin edilerek, her bir yeminde diğerinden farklı bir işin yapılması veya yapılmamasından söz edilmesi durumunda, fakihlerin çoğunluğuna göre her bir yeminin ihlalden dolayı ayrı ayrı keffâret gerekir. Mesela, "Vallahî şu kimsenin evine girmeyeceğim", "Vallahî onunla konuşmayacağım" gibi sözlerin her biri ayrı birer yemindir. Yemin bozulup söz konusu kişinin evine girilmesiyle bir keffâret, o kişiyle konuşmakla ayrı bir keffâret gerekir. A. b. Hanbel ve İmam Muhammed'e nispet edilen bir keffâretin yeterli olacağı şeklindeki bir görüş bazı fıkıh kitaplarında ve ilmiyhaller- de yer almışsa da (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 486, 487) bu görüş, başta erken dönem kaynakları olmak üzere diğer Hanefî kaynaklarında yer alma- yan ve sıhhatinde bazı kuşku bulunan bir nakildir. Din İşleri Yüksek Kurulu da böyle bir yeminin bozulması durumunda her bir yemin için ayrı keffâret ödeneceği yönünde karar vermiştir (DİYK 28.05.1952 tarihli karar). b) Bir yemin cümlesinde, adına yemin edilen Allah Teala'nın ismi bir defa zikredilmekle beraber, yapılması veya yapılmaması söz konusu edilen işler sayıca birden fazla olursa, bunların hepsi birden ihlal edilse bile bir keffâret yeterlidir. Mesela, "Vallahî şunu yemeyeceğim, şunu içmeyeceğim" diyen kimse, hem yiyerek hem de içerek verdiği söze aykırı davranırsa, sadece bir keffâret gerekir. c) Bir yemin cümlesinin tamamı birden fazla mesela, "Vallahî şu işi yapmayacağım", "Vallahî şu işi yapmayacağım" şeklinde tekrar edilir ve sonra da bu yemin bozulursa; Hanefî mezhebinde kabul gören görüşe göre, ne kadar tekrar edildiyse o kadar sayıda keffâret gerekir. Böyle bir yemin tekrarının aynı zaman ve ortamda veya farklı zaman ve ortamlar- da yapılması hükmü değiştirmez. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelilerde kabul gören görüşlere ve bazı Hanefilere göre ise bir keffâret yeterlidir. d) Bir yemin cümlesinde, yemin konusu olan iş bir defa zikredilmek- le beraber, adına yemin edilen Allah'ın ismi tekrar edilir veya O'nun birden fazla ismi kullanılırsa, bazı Hanefilere göre, arada atıf harfî (bağlaç) kullanılarak yapılan her tekrar, ayrı bir yemin olup bozulduğunda ayrı ayrı keffâret gerekir. Başta İ.Muhammed ve bazı Hanefilerle, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî fakihlerinin çoğunluğuna göre ise arada bağlaç bulunsun bulunmasın bu, tek bir yemin olup bozulduğunda bir keffâret yeterlidir (Sahnün, el-Müdevvene, I, 589-590; İbn Kudâme, el-Muğni, XII, 474; Kâsâni, Bedâi', II, 9-10).

738. Yemin keffâreti ödeyen bir kimse, aynı konuda tekrar yemin eder ve yine bozarsa, bunun için de yeni bir keffâret ödemeli midir? Geçmişte ödenmiş/zimmetten düşmüş bir keffâret, gelecekte yapılacak hataları örtmez. Bu sebeple geçmişte bozulan bir yeminden dolayı keffâret ödendikten sonra tekrar yemin edilir ve bu yemin de bozulursa, tekrar yemin keffâreti ödenmesi gerekir. Zira yemini bozmak keffâret için sebep olur (Mâide, 5/89;

bkz. Kâsâni, Bedâi" II, 18-20). Bir konuda yemin edip yeminini bozan kişi keffâret ödemedi aynı konuda tekrar yemin etse ve bu yemini de bozsa hepsi için tek keffâret öder.

739. Dini bir emri yerine getirmemeye veya bir haramı işlemeye yemin eden kişi ne yapmalıdır? Farz veya vacip olan bir şeyi yapmamaya ya da haram ve günah olan bir şeyi yapmaya yemin etmek, müslümana yakışan bir davranış değildir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de, "İyilik etmemek, takvaya sarılmamak, insanlar arasını ıslah etmemek yolundaki yeminlerinize Allah'ı siper yapmayın. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (Bakara, 2/224) buyurmaktadır. Bununla birlikte, her nasılsa bu tür bir yemin edildiğinde, yeminini yerine getirmeyip bozmak ve ardından yemin keffâreti vermek gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 13). Bu hususta Hz. Peygamber sav "Bir kimse bir şey için yemin eder, sonra da ondan hayırlısını görürse yeminini bozsun ve keffâret ödesin." (Müslim, Eymân, 11-17) buyurmuştur.

740. Eşinin evine gitmeyeceğine dair yemin eden bir kadının durumu nedir? Bir şeyi yapmamak üzere yemin eden bir kimsenin, o şey dinin emrettiği bir şey değilse, yeminine uyması/o şeyi yapmaması gerekir. Yeminine uyduğu takdirde, bir vazife veya bir iyiliğin yapılmaması, bir günahın işlenmesi gibi bir durum söz konusu ise yemini bozar, sonra da keffâret öder (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 13). Nitekim "İçinizden fazilet sahibi kimseler akrabalara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere yardım etmeyeceklerine dair yemin etmesinler. Onlar affetsinler ve vazgeçsinler..." (Nür, 24/22) âyeti ve Hz. Peygamber'in "Bir kimse bir iş için yemin eder de sonra ondan daha hayırlısını görürse, yeminini bozsun ve keffâret ödesin." (Buhâri, Eymân, 1; Müslim, Eymân, 3, 11-17) buyruğu ile "Yemin eder de başka bir şeyi ondan daha iyi görürsem, daha iyi olanı yaparım ve yemini bozarım." (Buhâri, Humus, 15) sözleri bunu göstermektedir. Buna göre, eşinin evine gitmemeye yemin eden bir kadın, görevi olan bir şeyi yapmamaya yemin ettiği için, eşinin evine giderek yeminini bozar; sonra da yemin keffâreti öder ve Cenab-ı Hak'tan af diler.

741. "Sana sütümü helal etmem, hakkımı helal etmem" şeklinde söylenen sözler bağlayıcı mıdır, bir sorumluluk gerektirir mi? Bir anne veya babanın, isyankâr bir çocuğuna karşı "sana sütümü/hakkımı helal etmem" ve benzeri sözleri, ileriye dönük bir korkutmadan ibarettir. Ebeveynlerin sırf kendi istek ve arzularının yerine getirilmesi için çocukları üzerinde haksız yere manevi baskı kurmaları ve onların şahsiyetlerine saygı göstermemeleri doğru değildir. Esasen bu tür sözler hiçbir hüküm de ifade etmez. Öte yandan çocukların, anne ve babaya karşı dini görevlerinden biri de, meşru işlerde onlara isyan etmeyip daima saygı göstermektir. Anne-babalar tarafından, "sana sütümü/hakkımı helal etmem" gibi korkutmalar bir sonuç doğurmasa da, çocukların anne-babalarına karşı saygı göstermesi dini bir gerekliliktir. "(Rabbin), anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf" bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle!" (İsra, 17/23) âyeti, anne babaya iyi davranmanın önemine işaret etmektedir.

72. Bilinen yemin kalıplarından olmayan, halkın ürettiği örf hâline gelen yemin ifadeleri yemin olarak geçerli olur mu? Yemin, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarından birini zikretmekle gerçekleşir. "Vallahi, Billahi, Tallahi, Allah şahit, Allah hakkı için, andolsun ki, Allah adına yemin ederim." gibi ifadeler böyledir (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 6-7). "Mushaf hakkı için, Kur'an hakkı için" gibi Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları zikredilmeden söylenen bir sözün yemin sayılıp sayılmamasında, toplumun örfü ölçü alınır (Serahsi, el-Mebsût, VII, 24; el-Fetâva'l-Hindiyîye, II, 60). Dolayısıyla dinen yasaklanmayan ve insanlar tarafından yemin oluşu örf hâline gelen her söz, yemin sayılır (Ayni, el-Binâye, VI, 79).

743. Bir kimse "şöyle yaparsam Allah'ı inkâr etmiş olayım", "kâfir olayım" veya "dinden çıkmış olayım" derse bunun hükmü nedir? Yemin kastıyla, "Şöyle yaparsam Allah'ı yok sayayım" veya "kâfir olayım" vb. bir söz söyleyen kişi, yemin etmiş olur. Dedliğini yapması durumunda yemin keffâreti gerekir. Ancak bu sözleri söyleyen şahıs, dedliğini yaptığı takdirde Allah'ı inkâr etmiş ve kâfir olacağına inanır, buna rağmen o işi yaparsa dinden çıkmış olur. Çünkü sözünde durmamakla küfre razı olmuş demektir (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 10). Bu durumda tevbe istiğfar etmesi, iman ve nikâhı yenilemesi gerekir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, V, 486, 490-493; VI, 390-391).

744. "Şart olsun ki," sözü yemin yerine geçer mi? Dinen yasaklanmamaş fakat yemin oluşu örf hâline gelmiş söz, yemin sayılır (Ayni, el-Binâye, VI, 79). "Şart olsun" sözünde de, kullanıldığı yerdeki örfi anlamın ve bu sözü söyleyen kişinin niyetinin önemi büyüktür. Bazı yörelerde "Şart olsun." sözü, genellikle "talak" (Karım boş olsun) anlamında kullanılmaktadır. Böyle yerlerde, bir işi yapmak veya yapmamak için "Şart olsun" diyen kişi, sözünde durmazsa eşi kendisinden bir ric'i talak, (iddet süresi içinde, yeniden nikâhlanmaya gerek olmadan; iddet süresi dolduktan sonra ise, yeniden nikâhlanarak evliliklerini devam ettirebilecek boşama şekli) ile boşanmış sayılır. Daha önce herhangi bir boşama olmamışsa diğer iki nikâh bağı ile evlilikleri devam eder. Bu sözü, bir işi yapmak veya yapmamak konusundaki kararlılığını pekiştirmek için, yemin kastı ile söylemişse,

yemin hükmünde olup yerine getirilmezse bozulmuş olur ve yemin keffâreti gerekir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 526-528, 588-591).

745. Yemin ve adağı içinden yapmakla da hükümleri oluşur mu? İslam dininin esaslarına göre sadece düşünmek ve niyet etmekle sorumluluk altına girilmez. Sorumluluğun oluşabilmesi için irade beyanı şarttır. Bu itibarla yemin ve adağın da geçerli olabilmesi için dille telaffuz edilmeleri gerekir. Telaffuz etmeden sadece içinden geçirmekle yemin ve adak hükümleri oluşmaz (Kâsânî, Bedâi", II, 5; V, 81-82; Nevevi, el-Mecmu, VII, 434; Dimyati, İnetu't-Talibin, II, 412).

DUA, TÖVBE, ZİKİR VE KUR'AN

Dua

746. Duanın önemi nedir ve dua nasıl yapılmalıdır? “Çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek” anlamına gelen dua, insanın bütün benliğiyle Allah'a yönelerek maddi ve manevi isteklerini O'na arz etmesini ifade eder. Dua, Allah'a hâlini arz etmek, O'na niyazda bulunmaktır, Allah ile kul arasında irtibattır. Duada daima tâzim (Allah'ı yüceleme) ve tâzimle birlikte istekte bulunma anlamı vardır. Dua aynı zamanda zikir ve ibadettir. Böylece duada biri zikir ve saygı, diğeri de dilek olmak üzere iki unsur hep yan yana bulunur. Hz. Peygamber sav “Dua, ibadetin özüdür.” (Tirmizi, Deavât, 2) buyurmuş, en önemli ibadet olan namaz, Kur'an'da dua (salât) kelimesiyle ifade edilmiştir (En'âm, 6/52; Kehf, 18/28). Diğer bir âyette de, “De ki; duanız (ibadetiniz) olmasa Rabbim size ne diye değer versin.” (Furkân, 25/77) buyurulmak suretiyle insanın ancak bu yönelişle değer kazanabileceği belirtilmiştir. Duanın sadece Allah'a yöneltilmesi; Allah'tan başkasına, putlara veya üstün nitelikler izafe edilen varlıklara dua ve ibadet edilmemesi Kur'an'da ısrarla vurgulanmıştır (Şuarâ, 26/213; Kasas, 28/88).

747. Duaların kabul olması için ön şartlar var mıdır? Duanın kabul edilmesi için şu hususlara riayet edilmesi istenmiştir: a) Duadan önce tövbe ve istiğfar edilmelidir. Günaha devam eden, haramlardan uzak durmayan bir kulun duası kabule layık değildir. Bu konuda Hz. Peygamber sav, “Allah yolunda seferler yapmış, üstü başı tozlanmış bir adam ellerini semaya kaldırarak, “Yâ Rabbi, Yâ Rabbi” diye yalvarıyor. Oysa yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böyle birisinin duası nasıl kabul olur?” (Müslim, Zekât, 65; Tirmizi, Tefsirul-Kur'an, 3) buyurmuştur b) Duaya hamd ve salavât ile başlanmalı yine hamd ve salavât ile bitirilmelidir. Fudâle b. Ubeyd'den rivayete göre o, şöyle demiştir: “Resûlullah sas, mescidde oturmakta iken bir adam geldi, namaz kıldı, sonra şöyle dua etti: Allah'ım beni bağışla, bana acı. Bunun üzerine Resûlullah sas, Ey namaz kılan, acele ettin, namaz kılıp oturduğun vakit Allah'a layık olduğu şekilde hamd et, sonra bana salât ve selam et, sonra da yapacağın duayı yap.” Bundan sonra başka biri namaz kıldı. Namazdan sonra Allah'a hamd etti ve Peygambere salât ve selam getirdi. Başka bir şey yapmadı. Bunun üzerine Resûlullah, o kimseye: “Ey namaz kılan kimse! Dua et, duan kabul edilsin.” dedi.” (Tirmizi, Deavât, 66; Nesâi, Schv, 48) c) Dua içten, tevazu ile ve yalvararak yapılmalıdır. Bir âyette şöyle buyrulmaktadır: “Rabbimize yalvara yalvara ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.” (A'raf, 7/55) d) İsrarla dua edilmelidir. Bir mümin, ettiği duanın kabul edilmesi hususunda aceleci olmamalıdır. Hz. Peygamber sas, şöyle buyurmaktadır: “Sizden herhangi biriniz “dua ettim de kabul olunmadı” diyerek acele etmediği sürece duası kabul olunur.” (Tirmizi, Deavât, 12) e) Umut ve korku içinde dua edilmelidir. Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: “Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi.” (Enbiyâ, 21/90) f) Dua ederken zaman seçimine de dikkat edilmelidir. Dua her zaman yapılabilirse de bazı vakitlerde yapılması, duanın daha çabuk kabul edilmesini sağlar. Bu vakitlerden biri de seher vaktidir. Allah Teala, geceleri dua, ibadet ve istiğfar ile meşgul olanları Kur'an-ı Kerim'de övmekte ve şöyle buyurmaktadır: “Onlar, geceleri az uyurlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma dilerlerdi.” (Zâriyât, 51/17-18) Hz. Peygamber sav'e, “ya Rasulallah, hangi dua daha makbuldür? denilince “Gece yansı ve farz namazlardan sonra yapılan duadır cevabını vermiştir.” (Tirmizi, Deavât, 80)

748. Kur'an'da geçen dua âyetlerinin mahiyeti nedir? Kur'an'da dua ile ilgili âyetler geniş bir yer tutar. İki yüz kadar âyet dua konusundadır. Ayrıca tövbe, istiğfar gibi Allah'a yöneliş ve dilek ifade eden çok sayıda âyet de dua ile alakalıdır. İlgili âyetlerin bir kısmında insanların Allah'a dua etmeleri emredilmiş, duanın usûl, âdâb ve tesirleri üzerinde durulmuştur (Bakara 2/186; Nisâ 4/32; A'raf, 7/29, 55, 180; Yûsuf, 12/86; Mü'min, 40/60). Bazı âyetlerde şartlarına riayet edilmeden yapılan duanın kabul görmeyeceği ifade edilir (Bakara, 2/200; Yûnus, 10/12, 22, 106; İsrâ, 17/11; Mü'minün, 23/ 99-100; Kasas, 28/88; Fussilet, 41/51). Bu gruptaki âyetlerin çoğunda, dünyada iken Allah'ı ve O'nun hükümlerini tanımaktan kaçınan, ancak ahirette acı akıbetle yüz yüze gelince pişmanlık duyacak olanların dünyaya yeniden döndürülmeleri için Allah'a yakarışları anlatılmıştır. 100'den fazla âyette peygamberlerin, diğer salih insanların veya toplulukların dualarına yer verilmiştir. Bazı süre ve âyetler örnek dua metinleri mahiyetindedir. Fâtiha sü- resi buna güzel bir örnektir. Bakara süresinin 201.

âyetinde geçen, “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik ver, ahirette de güzellik ver; bizi cehennem azabından koru.” mealindeki dua, Fâtiha'dan sonra en çok okunan dua olmuştur. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in a.s, dua ederken en çok bu âyeti okuduğunu (Buhâri, Deavât, 55) ve okunmasını tavsiye ettiğini (Müslim, Zikir, 23) belirtmiştir. Âl-i İmrân süresinin 8-9, 16, 53, 191-194. âyetleriyle, Furkân suresinin 74. âyetinin de dua niyetiyle okunduğu görülür. İbrahim süresinde Hz. İbrahim'in duasını ihtiva eden 35-41. âyetler ve özellikle, “Rabbim! Hesap günü gelip çatığında beni, annemi, babamı ve müminleri bağışla.” mealindeki 41. âyet sıkça tekrar edilen dua âyetleridir. Tâhâ süresinde Hz. Mûsâ'nın duası (Tâhâ, 20/25-35) özellikle kısa, canlı, ahenkli ve etkili cümleleriyle Kur'an'daki dua örneklerindendir. Bu âyetlerde “Rabbim! Yüreğime genişlik ver; işimi kolaylaştır; dilimin bağını çöz ki sözümü anlasınlar.” ifadeleriyle dua edilmektedir. Yine, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Eyyüb'a nispet edilen dua cümleleri ayrı bir üslup taşır. Bu âyetlerde Hz. Eyyüb'un, son derece ağır hastalık ve musibetlere maruz kalmasına rağmen, dualarında Allahtan istekte bulunmadığı, sadece durumunu arz etmekle yetindiği görülür (Enbiyâ, 21/83-84; Sâd, 38/41). Âlimler onun tutumunu, sabır erdeminde yükselişin ve kulluk terbiyesinin en güzel örneği olarak değerlendirirler (“Dua”, DİA, 11, 536).

749. Duada ellerin durumu nasıl olmalıdır? Duadan sonra elleri yüze sürmenin dayanağı var mıdır? Dua sırasında avuçlar yukarıya gelecek şekilde elleri açık tutmak, istek ve niyazın anlamına uygun bir hâldir. Ellerin yukarıya, göğe doğru kaldırılması Allah'ın gökte, belli bir mekânda oluşundan değil, göklerin yücelik ve azameti temsil etmesi sebebiyledir. Hz. Peygamber sav, duada bazen koltuklarının beyazlığı görünecek kadar ellerini kaldırırdı (Buhâri, Deavât, 23). Hz. Peygamber buyuruyor ki; “Allah'a avuçlarınızı yukarıya getirerek dua edin, ellerinizin tersini değil. Duayı bitirdiğiniz zaman da ellerinizi yüzünüze sürün.” (İbn Mâce, Duâ, 13). Ancak, Hz. Peygamber'in bela ve musibetler sırasında dua ederken avuçları yere bakacak şekilde dua ettiği de rivayet edilmiştir (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XVII, 98; Azimâbâdi, Avnül-Ma'bûd, IV, 251). Resûlullah sav'in ellerini kaldırmadan da dua ettiği rivayet edilmiştir (A. b. Hanbel, el-Müsned, XX, 231). Dua sırasında normal olarak omuz hizasına kadar kaldırılan ellerin (Buhâri, De'avât, 23) arası normal aralıktadır tutulur. “Hz. Peygamber sas, dua sırasında ellerini bir araya getirdi.” şeklindeki rivayet, “ellerini bir hizada tuttu; biri aşağıda, biri yukarıda değildi.” (Tahtâvi, Hâşiye, s. 317-318) şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte ellerin birleştirilmesi de mümkündür. Önemli olan husus, bu konuda taassup göstermemektir. Namazlardan sonra veya başka zamanlarda dua ederken elleri yüze sürmek, duada el kaldırıldığında sünnettir (İbn Mâce, Duâ, 13). El kaldırmadan dua edildiği zaman, ellerin yüze sürülmesi gerekmez (Tahtâvi, Hâşiye, 318).

750. Her zaman dua yapılabilir mi, özel dua yapma vakitleri var mıdır? İslama göre dua için mutlaka uyulması gereken özel bir zaman ve mekân tahsis edilmiş değildir. Her yerde her zaman dua edilebilir. Kur'an-ı Kerimde, “Akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde, Allah'ı tesbih edin (namaz kılın). Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur.” (Rum, 30/17-18) buyrulurken, ibadet ve duanın gün içine yayılmasının önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte Kur'an ve hadislerden anlaşıldığına göre gece seher vaktinde yapılan dualar daha makbuldür (Tirmizi, Deavât, 80). Âl-i İmrân süresi 16-17. âyetlerde cennetlikler şöyle müjdelendir: “(Onlar) “Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru diyenler; sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah'tan) bağışlanma dileyenlerdir.” Bir başka âyette de şöyle buyurulmuştur: “Onlar, geceleri az uyurlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma dilerlerdi.” (Zâriyât, 51/17-18) Ramazan gecelerinde, Arafât vakfesinde, gece vakitlerinde, ezan okunduğu ve kamet getirildiği sıralarda, farz namazların sonunda ya- pılan duaların kabul edileceği hadis-i şeriflerde beyan edilmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 166; Tirmizi, Deavât, 80, 139; İbn Mâce, Sıyâm, 48).

751. Yatarak dua etmekte bir sakınca var mıdır? Ayakta, oturarak veya yatarak Allah'ı anmakta, dua edilmesinde bir sakınca yoktur. Kur'an'da, “Onlar ayakta iken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar.” (Âli imrân, 3/191) buyrulmaktadır. Berâ b. Âzib'in, rivayetine göre Hz. Peygamber sas, yatağına uzandığında, sağ tarafı üzerine yatar ve şöyle dua ederdi: “Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım. Rızanı isteyerek, azabından korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin Kitab'a ve gönderdiğin Peygambere inandım.” (Buhâri, Vudû, 75; Müslim, Zikir, 56-58) Aynı sahâbi, Resûlullah sav, bana, “Yatağına gireceğin zaman namaz abdesti gibi abdest al, sonra sağ yanın üzerine yat ve bu duayı oku ve bu duanın sözleri yatmadan önceki son sözün olsun.” (Buhâri, Vudû, 75; Müslim, Zikir, 56) buyurduğunu nakletmiştir.

752. Duaların sonunda söylenen “âmin” sözü ne anlama gelir; dini dayanağı nedir? Âmin, “kabul buyur” demektir. Duadan sonra “âmin” deme uygulaması sünnetle sabittir. Hz. Peygamber, “İmam “âmin” dediği vakit siz de “âmin” deyiniz. Zira kimin “âmin” demesi meleklerin “âmin? demesine denk gelirse, geçmiş günahları affolunur.” (Buhâri, Ezan, 111-112; Müslim, Salât, 62, 87) buyurmuştur. Namazda Fâtiha süresi okunduktan sonra âmin demek de sünnettir (İbn Mâce, İkâme, 14).

753. Dua ve zikir sesli mi, yoksa sessiz mi yapılmalıdır? Duanın, alçak sesle, hüzünlü ve tazarru ile (yalvararak) yapılması adaptandır. Kur'an-ı Kerim'de, "Rabbimize yalvararak ve için için dua edin..." (Arâf, 7/ 55) buyurulmaktadır. Ancak, içtenlikle ve samimi olduğu sürece, sesli olarak dua edilebilirse de, sessiz olması daha uygundur. Hz. Peygamber sav bir yolculuk esnasında sesli olarak tekbir ve tehlil getirmeye başlayan bir grup sahabiye, "Ey insanlar! Kendinize merhamet edin; siz ne duymayana dua ediyorsunuz ne de uzakta olan birisine. Muhakkak siz, işiten, yakın olan bir zata dua ediyorsunuz ki O sizinle beraberdir." (Buhâri, Cihad 131; Müslim, Zikir, 44; Ebü Davüd, Vitir, 26) buyur- muşlardır.

754. Fiili dua ne demektir? Allah, kâinatta meydana gelecek tüm olayları belli sebeplere bağlamıştır. Kainattaki her şey Allah'ın koyduğu sebep-sonuç ilişkilerine (kanun ve düzene) göre şekillenir. Arzu ettiği bir şeyin olmasını isteyen kişi, onun sebeplerini de yerine getirmek zorundadır. Örneğin çocuk sahibi olmak isteyen kişinin evlenmesi, sınavda başarılı olmak isteyen öğrencinin derslerine çalışması fiili dua sayılır. Kişi, Allah'tan istediği şeyin gerçekleşmesi için Allah'ın kendisine öğrettiği sebepleri ve kanunları elinden geldiği kadar yerine getirip tamamlar, sonucunu da Allah'tan bekler. "İnsan için ancak çalışmasının karşılığı vardır." (Necm, 53/39) âyetinde insanların çalışmaları ile alacakları sonuç arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiş ve bu çalışmanın fiili bir dua manasına geldiğine işaret edilmiştir. Hayvanı hasta olan ve iyileşmesi için sadece dua eden birisine söylenen "Duana biraz da katran ilacı ekle..." sözü, fiili dua için güzel bir örnektir. Bir işin gerçekleşmesi için dua edip oturan insanın yapmış olduğu hareket ne kadar yanlış ise, tüm çalışmaları yapıp gerekli tedbirleri aldıktan, fiili duasını tamamladıktan sonra "Bu işi ben tamamladım." diyerek sözlü dua etmeyen yapmış olduğu davranış da o derece yanlıştır.

755. Ezan duasının dini hükmü nedir ve nasıl yapılır? Ezandan sonra, Hz. Peygamber'e sas, salavat getirmek sünnet; vesile duasını yapmak menduptur (İbn Âbidin, Reddül'l-muhtâr, II, 67, 68; Ceziri, el-Mezâhi- bü'l-erbe'a, I, 283). Bu hususta Hz. Peygamber sas, şöyle buyurmuştur: "Ezânı işittiğiniz zaman, onun dediğini tekrarlayın. Sonra da bana salât getirin. Çünkü gerçekten kim bana bir defa salât getirirse, Allah onu on rahmet ile anar. Sonra da benim için Allah'tan vesile isteyin. Çünkü vesile Cennet'te bir makamdır ki, ancak Allah'ın kullarından bir kula layık görülmüştür; umarım ki o kul ben olayım. Artık kim benim için Allah'tan vesile isterse, şefaati onna helal olur." (Müslim, Salât, 7; Tirmizi, Menâkıb, 1) Konu ile ilgili Buhâri'deki rivayet şöyledir: "Her kim ezânı işittiğinde ardından; "Ey bu tam davetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e vesileyi, fazileti ihsan et. Bir de kendisine va'd ettiğin Makam-ı Mahmûd'u verip oraya ulaştır" derse, kıyâmet gününde benim şefaati onna vâcib olur." (Buhâri, Ezan, 8) Bazı kaynaklarda, duanın sonuna "sen va'dinden dönmezsın." ifadesi eklenmiştir (Beyhâki, es-Sünenü'l-kübrâ, I, 603, 604). Ezan bittiğinde onu duyanlar bu hadiste ifade edildiği şekilde dua ederler. Ayrıca "Ezan ile kamet arasında dua reddolunmaz." (Tirmizi, Salât, 46) hadisi gereği, vesile duasının ardından başka dualar da yapılabilir (Nevevi, el-Mecmû, II, 118).

756. Ezan duasını camilerde açıktan okumakta bir sakınca var mıdır? İbadet ve zikirlerde aslolan tevkifiliktir. Yani Kur'an ve Sünnet'te nasıl belirtilmişse o şekilde uygulanır. Ezan duasında da sünnet olan, kişinin sesini yükseltmeden dua etmesidir. Ancak insanların öğrenmesi için camilerde bazen açıktan okunmaktadır. Bu şekilde insanların öğrenmesi için Hz. Peygamber'den nakledilen duaları açıktan okumakta bir sakınca yoktur. Fakat öğrenme gerçekleştikten sonra açıktan okumaya devam etmek uygun olmaz (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 393).

757. Ezan ile kâmet arasında yapılan duanın kabul olacağına dair rivayet var mıdır? Duaların her zaman kabul görme umudu varsa da bazı vakitlerde yapılacak duaların reddedilmeyeceğine ilişkin hadis-i şerifler vardır. Ezan okunurken, ezanla kâmet arasında ve kâmet getirildiğinde yapılacak dualar da bu kabildendir. Bu konuda Hz. Peygamber sav şöyle buyurmuştur: "Ezan okunduğunda sema kapılan açılır ve yapılan dualar kabul olur. Kâmet getirildiğinde dua reddedilmez." (İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, X, 32) Hz. Peygamber sas, "Ezanla kâmet arasında yapılan dua reddedilmez." buyurdu. Bunun üzerine sahabe, "Ey Allah'ın elçisi! Ne dua edelim?" diye sordular. Hz. Peygamber (sas, "Allahtan dünya ve ahirette afiyet/sağlık dileyiniz." (Tirmizi, Deavât, 145) buyurdu.

758. "İsm-i Âzam" duası diye bir dua var mıdır? "İsm-i Âzâm", Allah'ın en yüce ismi demektir. Hadislerde Allah'ın ism-i âzamı olarak birden çok isim zikredilmiştir. Bu isimlerin başında lafza-i celal (Allah); sonra "Rahmân, Rahim, Mennân, Ehad, Samed, Hayy, Kayyüm, Bedi'us-semâvâti ve'l-ard, ZüT-celâli ve'l-ikram, lâ ilâhe illallah, lâ ilâhe illâ ente" isim ve zikirleri gelmektedir (Tirmizi, Deavât, 87; İbn Mâce, Dua, 9; Dârimi, es-Sünen, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 258). Bu rivayetlerde de görüleceği üzere İsm-i Âzam, Yüce Allah'ın isimlerinden birisidir; bir dua adı değildir. Dolayısıyla böyle bir dua yoktur. Ancak Resûlullah İsm-i Âzam anılarak yapılan duaların Allah katında makbul olacağını bildirmiştir. Bunlardan iki rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber sav bir gün camiye girdi. Bir sahabi namaz kılıyordu. Bu sahabi namazdan sonra şöyle diyerek dua etmeye başladı: "Allah'ım! Her türlü övgü sana mahsustur. Senden başka ilah yoktur (Sen), Mennânsın (Çok nimet veren), gökleri ve yeri yokken vâd edensin, celâl ve ikram sahibisin. Ey yaşayan, diri, canlı, ölümsüz, ezeli

ve ebedi olan, zatı ile kâim olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, uykusu ve uyuklaması olmayan, varlıkları yöneten, koruyan ve ihtiyaçlarını üstlen- nen Allah'ım! cümleleri ile sana dua ediyor, senden talepte bulunuyorum". Bu duayı işiten Peygamber sav, Bu kimse, Allah'ın İsm-i Âzam'ı ile dua etti ki İsm-i Âzam ile dua edildiğinde, Allah bu duayı kabul eder ve bu isimle istenince verir buyurdu." (Tirmizi, Deavât, 112; İbn Mâce, Dua, 9; Nesâî, Sehv, 58).

759. Salâtu selam nedir? Hz. Peygamber sav'e nasıl ve hangi lafızlarla salât-u selam getirilir? Salât ve selam kelimelerinden oluşan "salât-u selam" terkihi, Hz. Peygamber için okunan ve Allah'ın rahmet ve selamının onun üzerine olması dileğini ifade eden dualara denir. Salavât, salât kelimesinin çoğuludur. Kuran'-ı Kerim'de, "Allah ve melekleri şüphesiz Peygambere salât ediyorlar. (O hâlde) ey iman edenler, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin." (Ahzab, 33/56) buyurulmaktadır. Hz. Peygamber'e Allah'ın salâtı, rahmet etmesi; meleklerin salâtı, şanınin yücelmesini dilemeleri; müminlerin salâtı ise, onun için dua etmelerini demektir. Hz. Peygamber'e salât-u selam getirmeyi emreden bu âyete binaen, geçmiş dönemlerde tanzim edilmiş pek çok salât selam örnekleri vardır. Hz. Peygamber'e, en kısa şekilde, "Allahümme salli alâ Muhammed" veya "Sallallahü aleyhi ve sellem" ya da "Allahümme salli alâ Seyyidînâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve bârik ve sellim" diye salât-u selam getirilir. Bu hususta birçok hadis de rivayet olunmuştur. Nitekim İbn Ebi Leyla şöyle demiştir: "Ka'b b. Uca ile bir defasında karşılaştım, bana şöyle dedi: Sana Hz. Peygamber'den işittiğim bir hediye vereyim mi? Hz. Peygamber yanımıza geldi. Biz ona "Ya Resûlallah! Bizler sana nasıl selam okuyacağımızı öğrendik. Fakat sana nasıl salât okuyacağız" diye sorduk. Resûlullah şöyle buyurdu: "Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine, İbrahim ve onun ailesi üzerine salât ettiğin gibi salât et! Şüphe yok ki, sen çokça hamdedilen ve şanı yüce olansın. Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine, İbrahim ve ailesine bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle! Şüphesiz ki, sen çokça hamdedilen ve şanı yüce olansın." (Buhâri, Enbiya, 10; Da'avat, 31, 32; Müslim, Salat, 65, 66, 69) Salât-ü selam getirmek için belirli bir vakit ve sayı yoktur. Kişi dile- diği zaman ve istediği miktarda salât-ü selam getirebilir. Salât-ü selam için besmele çekme zorunluluğu da yoktur.

760. Salât-ı müniciye, salât-ı tefriciye dualarının dini dayanağı var mıdır? "Salât-ı müniciye", "Salât-ı tefriciye" duaları, Hz. Peygamber'den nakledilen dualardan değildir. Bunlar, Hz. Peygambere salât-ü selâm getirmeyi emreden âyete istinaden asr-ı saâdetten çok sonraları tanzim edilmiş salât-ü selâm türü dualardır. Dualar Allah'a arz edilmeden önce, Allah'a hamd-ü senâ ve Peygamberine de salât-ü selâm getirilmelidir. Resûlullah, dua eden birinin, dua sırasında kendisine salât ve selam okumadığını görmüş ve "Bu kimse acele etti." buyurmuş, sonra adamı çağırıp "Biriniz dua ederken, Allah'a hamd-ü senâ ederek başlasın, sonra O'nun Peygamberine salât okusun, sonra da dilediğini istesin." (Ebü Dâvûd, Vitr, 23) buyurmuştur. Salavât, Hz. Peygamber sas, için okunan ve Allah'ın rahmet ve selâmının onun üzerine olması dileğini ifade eden dualara denir. Salavât duaları genellikle "Allahümme salli..." lafızlarıyla başlar. Söz konusu duaların da bu lafızlarla başladığı ve bu dualarda Hz. Peygamber'e salât-ü selam getirerek dünyevi ve uhrevi birtakım hacetlerin arz edildiği bilinmektedir. Buna göre belli sayılarda okumanın dini bir gereklilik olduğu inancına kapılmaksızın ve namazların arkasından okunması alışkanlık hâline getirilmeksizin bu salavât/dualar her zaman okunabilir.

761. Nazardan nasıl korunulur, nazar duası var mıdır? Nazarın mahiyeti ve nasıl olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı kimselerin bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana getirebildikleri dinen de kabul edilmektedir. Nitekim Kur'an'da, "İnkârcılar Kur'an'ı dinlediklerinde, neredeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi." (Kalem, 68/51-52) buyurulmaktadır. Hz. Peygamber sas, "Göz değmesi (nazar) haktır." (Buhâri, Tıb, 36) buyurmuş; yüzünde sarılık gördüğü biri için; "Bunun için dua edin, çünkü kendisinde nazar var" (Buhâri, Tıb, 35) demiştir. Resûlullah'ın nazar değmesine karşı Muavvizeteyn (Felâk ve Nâs) sürelerini okuduğu; ashabına da bunları okumalarını tavsiye ettiği rivayet edilmektedir (Tirmizi, Tıb, 16; İbn Mâce, Tıb, 32). Bu konuda daha bir çok dua okunabilir. Mesela, Hz. Peygamber sav, torunları Hasan ve Hüseyin'i nazar ve benzeri olumsuzluklardan korumak için onlara şu duayı okurdu: "Her türlü şeytan ve zehirli hayvanlardan ve bütün kem gözlerden Allahın eksiksiz kelimelerine sığınırım." (Buhâri, Ehâdisu'l-enbiyâ, 10; bkz: İbn Mâce, Tıb, 36) Yine Resûl-i Ekrem, "Kim hoşuna giden bir şey görür de; "Mâşâallah lâ kuvvete illâ billâh" (Allah'ın dilediği olur. Ondan başka kuvvet ve kudret sahibi yoktur) derse, ona hiçbir şey zarar vermez." (Beyhaki, Şu'a-bü'l-imân, VI, 213) buyurmuştur. (780, 1040)

762. Yağmur duası nedir? Nasıl yapılır? Kuraklık dönemlerinde yağmur yağması için yapılan duaya yağmur duası (istiskâ) denir. Yağmur duası yapılacağına, üç gün peş peşe cemaatle birlikte yerleşim yeri dışına çıkıp dua yapmak müstehaptır. Duadan önce sadaka verilmesi, herkesin günahlarından tövbe ve istiğfar etmesi, küslerin barışması uygun olur. Yağmur duasına giderken mütevazı ve boynu bükük bir durumda olmak, ihtiyarları ve çocukları, yavrularıyla birlikte hayvanları da götürmek müstehaptır (Zeylai, Tebyin, 1, 231). Yağmur duasında kibleye dönülür, imam ayakta ellerini yukarıya kal- dırarak dua eder; cemaat de oturduğu yerde ellerini kaldırarak "âmin" der (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 169). İ. Ebü Hanife'ye göre yağmur duasında kılınacak sünnet bir na- maz yoktur. Ancak, cemaatin ayrı ayrı namaz kılması caizdir. İmam Ebü Yûsuf ve İmam

Muhammed'e göre ise, bayram namazı gibi iki rekât cemaatle namaz kılmak menduptur. Yağmur duasında, ezan okunmaz, kâmet getirilmez, zevâid tekbirleri alınmaz. Namazdan sonra hutbe okunur. Hutbe bitince imam dahil kibleye dönerek dua ve istiğfar ederek yağmur talep edilir (Kâsânî, Bedâi", I, 282-284). Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde ise, yağmur duasında bayram namazı gibi zevâid tekbirleri getirilerek cemaatle kılınan iki rekâtlik namaz ve hutbe vardır (Nevevî, el-Mecmû", V, 74; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 338-339; Cezirî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 325).

763. Çocuğu dünyaya gelen bir kimse ne yapmalı ve nasıl dua etmelidir? Hz. Peygamber sas yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan okunmasını, sol kulağına kâmet getirilmesini tavsiye etmiş ve bizzat kendisi, torunu Hz. Hasan'ın sağ kulağına ezan okumuş, sol kulağına da kâmet getirmiştir (Beyhaki, Şu'abü'l'imân, XI, 105-106). Dolayısıyla, çocuk dünyaya geldiğinde sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okunarak isminin verilmesi sünnettir. Bunu babası veya aile büyüklerinden başka birisi de yapabilir.

764. Kenzü'l-arş isminde mesûr bir dua var mıdır? "Kenzü'l-arş" ismiyle bazı kitaplarda yer alan bu dua, birçok âyet ve hadisten devşirilerek edebi bir metne dönüştürülmüş ve "Cebrail'in kanadına yazılı isminin hatırı için" gibi sahih kaynaklarda karşılığı ve yeri olmayan ifadelerle süslenmiştir. Bu duayı okuyan kimsenin, kıyamet gününde yüzünün ayın on dördü gibi parlayacağına; hasta ise iyileşeceğine; cinden ve şeytanın şerrinden, sancı ve hastalıklardan emin olacağına ve kayıp ise ailesine sağ salim kavuşacağına inanılmaktadır. Ancak okunan bu dua metnini, arzu edilen hususları temin eden özel bir dua olarak nitelemek doğru değildir. Zira sahih kaynaklarda böyle bir bilgi yer almamaktadır. Öte yandan genel olarak dua, arzu edilene ulaşmanın aracı ise de, "Kim ömründe bir kere bu duayı okursa istediğini elde eder" şeklinde bir dua metni ve böyle bir anlayış İslami açıdan kabul edilebilir değildir. Bununla birlikte dua olarak okunmasında sakınca yoktur.

765. Karınca duası diye bir dua var mıdır? Halk arasında Hz. Süleyman döneminde yaşanan kuraklık sırasında bir karıncanın yağmur yağması amacıyla yaptığı dua olduğuna inanılan ve bu sebeple "karınca duası" denilen dua, güvenilir hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Halk arasında yaygın olan bu duanın içeriği, esmâ-i hüsnâ'nın bir bölümü, Allah Teala'ya yönelik bazı hitaplar ve bereket talebinden ibarettir. İçeriğinde dine aykırı bir yön bulunmayan söz konusu duayı okumakta sakınca olmamakla birlikte bu duanın Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadis olarak anlaşılması ve kazanç temin etmek maksadı ile okunması veya kullanılması dinen caiz değildir.

766. Çevirgel/döngel duası diye bir dua var mıdır? Dini kaynaklarda insan hayatında duanın önemine çeşitli vesilelerle vurgu yapılmış (Tirmizi, Deavât, I), inananlara nasıl dua yapılacağı hususunda örnekler de sunulmuştur (Arat, 7/55). Gerek Kur'an gerek hadislerde çevirgel/döngel duası diye bir dua yoktur.

767. Cinlerin insanlara zararı olur mu, bunların zararını engellemek için hangi dualar okunur? Cinlerin varlığı haktır. Ancak mahiyetleri konusunda fazla bir şey bilinmemektedir. Cinler, duyu organlarıyla algılanamayan varlıklar olduğu için, onlar hakkındaki tek bilgi kaynağı vahiydir. Kur'an-ı Kerim ve sahih hadisler, cinlerden bahsetmektedir. Allah'ın kudreti karşısında hiçbir varlığın gücü yoktur (Bakara, 2/10). Allah'a sığınan bir kimseye Allah dilemedikçe hiçbir şey zarar veremez (Cin, 72/13). Fakat Allah'a sığınma yerine cinlere sığınan, onlara boyun eğen kimseleri de cinlerin, vesvese vermek suretiyle etkileyebileceklerine, "Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sığınarlardı da, cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı." (cin, 72/6) mealindeki âyet işaret etmektedir. Cinler de insanlar gibi Allah'a kulluk görevi olan, ancak yaratılışları gereği insanlardan farklı yapıdaki varlıklardır. Cinler, Allah'ın izni olmadıkça kimseye zarar veremezler. Onlar gaybı bilmezler. İnsandan farklı yönleri, hızlı hareket kabiliyetleri ve kendilerini görmediğimiz hâlde bizi görebilmeleridir. Allah Teala, Felâk ve Nâs sûrelerinde, "karanlığı çöktüğünde gecenin", "dügümlere üfleyenlerin" ve "cin ve insanlardan insanların kalbine vesvese veren sinsi vesvesecilerin şerrinden" Allah'a sığınmasını istemiştir. Hz. Peygamber de hayatı boyunca her şeyin şerrinden Allah'a sığınarak sürekli Felâk ve Nâs sûrelerini ve Âyete'l-Kür- si'yi okumuştur (Buhârî, Vekâle, 10; Fezâilü'l-Kur'an, 10; Tirmizi, Tıb, 16).

768. Hafızayı güçlendirmek için özel bir dua var mıdır? Müslüman her türlü ihtiyaç ve isteği için, gerekli çalışmaları yapıp sebeplere sarılmanın yanı sıra dua ile Allah'a isteğini arz eder. Hafızayı güçlendirmek, unutkanlıktan kurtulmak için de bilimin öngördüğü zihni egzersizleri ve benzeri faaliyetleri yaptığı gibi, Allah'a dua etmekten de geri durmaz. Bu konuda sıhhati hakkında bazı şüpheler bulunmakla birlikte İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet gelmiştir: "Hz. Ali, Resûlullah sav'e gelerek "Anam babam sana feda olsun! Şu Kur'an göğsümde durmayıp gidiyor (unutuyorum). Kendimi onu ezberleyecek güçte göremiyorum. dedi. Rasûlullah sav ona şöyle dedi: "Ey Ebu'l-Hasan! (Bu meselede) Allah'ın sana faydalı kılacağı, öğrettiğin takdirde öğrenen kimsenin de istifade edeceği, öğrendiklerini de göğsünde sabit kılacak kelimeleri öğreteyim mi? Hz. Ali "Evet, ya Rasulallah, öğret" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber sas şöyle buyurdu: "Cuma gecesi gecenin son üçte birinde kalkabilirsen kalk. Çünkü o an (meleklerin de hazır bulunduğu) meşhûd bir andır. O anda yapılan dua makbuldür. Kardeşim Yakup da evlatlarına şöyle söyledi: "Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim." (Yûsuf,

12/98) Eğer o vakitte kalkamazsan gecenin ortasında kalk. Bunda da muvaffak olamazsan gecenin evvelinde kalk. Dört rekât namaz kıl. Birinci rekâtta, Fâtiha ile Yâsin süresini, ikinci rekâtta Fâtiha ile Hâmim'i (Duhân suresi) oku, üçüncü rekâtta Fâtiha ile Eliflâmmim Tenzilü'l-Kitabi (Secde suresi), dördüncü rekâtta Fâtiha ile Tebâreke'l-Mufasssal'ı (Mülk Suresi) oku. Teşehhüdden sonra Allah'a hamd ü sena et. Bana ve diğer peygamberlere salât oku. Mümin erkekler ve mümin kadınlar ve senden önce gelip geçen mümin kardeşlerin için bağış dile. Sonra da şu duayı oku: "Allah'ım! Hayatta kaldığım müddetçe bana günahları terk ettirerek merhamet eyle. Faydası olmayan şeylere teşebbüsüm sebebiyle bana acı. Seni benden razı kılacak şeylere hüsn-i nazar etmemi nasip et. Ey göklerin ve yerlerin yaratıcısı olan yüce Allah'ım! Ey Allah! Ey Rahmân! Celalin hakkı için, yüzün nuru hakkı için kitabını bana öğrettiğin gibi hıfzına da kalbimi zorla. Seni benden razı kılacak şekilde okumamı nasip et. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Celalin ve yüzün nuru hakkı için kitabınla gözlerimi nurlandırmanı, onunla dilimi ve kalbimi açmanı, göğsümü ferahlatmanı, bedenimi yıkamanı istiyorum. Çünkü hakkı bulmakta bana ancak sen yardım edersin, onu bana ancak sen nasip edersin. Her şeye ulaşmada güç ve kuvvet ancak büyük ve yüce olan Allah'tandır". Ey Ebu'l-Hasan! Bu söylediğimi üç veya yedi cuma gecesi yap. Allah'ın izniyle duan kabul edilecektir. Beni hak üzere gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, bu duayı yapan hiçbir müminin kabulünden mahrum kalmaz." İbn Abbas'ı, der ki: "Allah'a yemin olsun, Ali ra, beş veya yedi cuma geçtikten sonra tekrar Resûlullah'a sas, gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Önceleri dört beş âyet ancak öğrenebiliyordum. Kendi kendime okuyunca onları da unutuyordum. Bugün ise, artık 40 kadar âyet öğrenebiliyorum ve onları kendi kendime okuyunca Kitabullah sanki gözümün önünde duruyor gibi oluyor. Eskiden hadisi dinliyordum da arkadan tekrar etmek istediğimde aklımdan çıkıp gidiyordu. Bugün hadis dinleyip sonra istediğimde bir başkasına ondan tek bir harfi kaçırmadan anlatabiliyorum. Resûlullah sas, bu söz üzerine Hz. Ali'ye, "Ey Ebu'l-Hasan! Kabe'nin Rabbine yemin olsun sen müminsin!? dedi." (Tirmizi, Deavât, 131)

769. Safer ayının uğursuz ve musibet ayı olduğu söylentisi doğru mudur? Bu aya özel ibadet ya da dua var mıdır? Safer, kameri/hicri takvimin Muharrem ayından sonra gelen ikinci aydır. Safer ayının uğursuz olduğu ve bu ayda bela ve musibetlerin çokça meydana geldiği şeklinde bir anlayış Cahiliye dönemine ait olup (Ebü Dâvûd, Tıb, 24), dinimizde yeri yoktur. Dolayısıyla böyle bir anlayış hurafedir. Bu ayın diğer aylardan farkı yoktur. Hz. Peygamber sas, "Safer ayında uğursuzluk yoktur" buyurmuştur (Buhari, Tıb, 19). Safer ayına has özel bir dua veya ibadet şekli de yoktur. Hz. Peygamber'in yaptığı günlük ibadet ve dualar, bu ayda da yapılır.

770. Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmak için bir dua var mıdır? Fısıltı, söz, fiskos, kuruntu, işkil demek olan vesvese yaygın olarak; kötü bir işin yapılması, iyi bir işin terk edilmesi veya geciktirilmesi ya da eksik yapılması için şeytanın insanı kışkırtması, aklını çelmesi ve akla kötü düşünceleri getirmesi anlamında kullanılır. Kur'an'da vesveseci şeytanın şerrinden Allah'a sığınılması emredilmiş (Nâs, 114/1-6); hadis kaynaklarımızda, müminlere vesvese ile hareket etmemeleri tavsiye edilmiş, vesvesenin dini-hukuki bir hüküm doğur- mayacağı bildirilmiş ve vesvese ile hareket edenin, örneğin; "acaba eşimi boşadım mı boşamadım mı; eşimi boşamış olabilir miyim" diye kuruntu yapan birisinin talakının geçerli sayılmayacağı bilgisi yer almıştır (bk. Buhâri, Talâk, 11; Müslim, İmân, 201-205, 211; Ebü Dâvûd, Salât, 158; Tirmizi, Tahâret, 43; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II, 255; VI, 106). Şeytanın insanı küfre sürükleme yollarından birisi de, onu şüphe ve tereddüde sürükleyebilecek sorulardır. Kalpten geçen bu sorular, hiç şüphesiz şeytanın vesvesesi ile meydana gelmektedir. Bu istifhamla- rın, desise olarak en şiddetli olanını, bizzat Allah Resûlü sas bize şöyle haber vermiştir: "Şeytan sizden birinize gelerek filan ve filan şeyi kim yarattı?" der. O kişi 'Allah yarattı deyince peki, "Allah'ı kim yarattı?" der. İş bu dereceye varınca o kimse hemen Allah'a sığınsın ve o düşünceden uzaklaşsın!" (Buhâri, Bedü'l-halk 11; Müslim, İmân, 214) Bazı rivayetlerde "Allah'a iman ettim, desin!" (Müslim, İmân, 212) ilavesi de vardır. Bu itibarla kuruntulu kişilerin, içlerinden bir sesin fısıldadığını söyledikleri küfür vb. nitelikli ifadeler, vesvese kapsamında olup sahiplerinin imanlarına ve dinlerine zarar vermez. Zira Allah Teala, kullarını güçleri ile orantılı olarak sorumlu tutmuştur. Ashab-ı Kiram'dan bazıları "Hz. Peygamber'e gelerek şöyle demişlerdi: Kimimizin aklından bazı vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağı kanaatindeyiz." Hz. Peygamber sas, "Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?" demiş, onlar da "Evet!" deyince, "İşte bu (korku) imandandır (akla gelen vesvese de zarar vermez)." (Müslim, İmân, 209) buyurmuştur. Hz. Peygamber sav' in konu ile ilgili başka bir hadisi de şöyledir: "Allah Teâlâ, içlerinden geçen fena şeylerle amel etmedikçe veya onu konuşmadıkça, o şey yüzünden ümmetimi hesaba çekmeyecektir." (Buhâri, Talak, 11; el-Eymân ve'n-nüzür: 15) Kısaca, içinde bulunulan durumdan kurtulmak için bu tür vesveselere itibar edilmemelidir. Zira vesvese, üzerinde durdukça yoğunlaşır.

771. Dua-kader ilişkisi nedir, dua eceli değiştirir, belaları uzaklaştırır sözü ne anlama gelmektedir? Duanın sonuç doğuracak bir sebep olarak görülmesi, konunun kaderle ilişkisini akla getirmektedir. Tabiat olayları, sünnetullah denilen ilâhi kanunlara uygun olarak meydana gelmektedir. Başka bir deyişle tabiatta ortaya çıkan her olayın mutlaka bir sebebi vardır. İnsanın fiilleri de aynı şekilde bir sebep-sonuç ilişkisi içinde cereyan etmektedir. Sebebi ve o sebebe bağlı olarak ortaya çıkan sonucu yaratan Allah'tır (En'âm, 6/17; Yûnus, 10/107). Dua takdirin bir parçasıdır. Hadislerde duanın belaları def edeceğine (Tirmizi, Kader, 6; Taberânî, ed-Du'â, s. 31-32; Beyhaki, Şu'abü'l-imân, V, 184) işaret edilse de, ezelde duaya bağlı olarak takdir edilmiş şeyler yine dua ile meydana

gelecektir. Allah, ezeli ilmiyle kulun yapacağı duayı bildiği için kaderini ona göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla dua, diğer sebepler gibi bir sebeptir. Başka bir ifadeyle dua sonucunda bir değişikliğin olmasını Allah dilemişse bu değişiklik, tabii sebep-sonuç ilişkisi içinde hayır veya şer olarak ortaya çıkmaktadır. Dua, kulluğun gereğidir. Yoksa dua, Allah'ın meydana geleceğini ezelde takdir ettiği şeyin gerçekleşmesini önlemesi, takdir etmediği şeyin meydana gelmesini sağlaması için yapılan bir amel değildir. Ayrıca dua, Allah'ın bilmediği şeyi ona hatırlatma anlamını da asla taşımaz. Dua, kişinin kulluğunu göstermesi, aczini ve ihtiyacını Allah'a arz etmesidir.

772. Yapılan bir ibadetın sevabı, hayatta olan veya ölmüş bir kimseye bağışlanabilir mi? Yapılan ibadet veya hayrın sevabını başkasına bağışlamanın caiz olup olmadığı tartışmalıdır. Kimi âlimlere göre, kişi, okuduğu Kur'an'ın, kıldığı namazın ve yaptığı hayrın sevabını başkasına bağışlayabilir. İster sağ ister ölmüş olsun, kendisine sevap bağışlanan kimsenin, bundan yararlanacağı umulur. Başkası tarafından bağışlanan sevapla, bir kimsenin bizzat yapması gereken ibadet borçları ödenmiş olmaz ise de, iyilik ve sevaplarının çoğalmasına ve derecesinin yükselmesine vesile olabilir. Annesi ve babası öldükten sonra, onlara bir iyilik yapıp yapamayacağını ve ne gibi iyilikler yapabileceğini soran kişiye Hz. Peygamber sav “Evet, onlara dua etmek, rahmet dilemek, onlar için istiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek, dostlarına hürmet edip ikramda bulunmak, akrabaları ile ilgilenip üzerine düşeni yapmaktır.”(Ebü Dâvüd, Edeb, 130; İbn-i Mâce, Edeb, 2) şeklinde cevap vermiştir. Annesinin aniden öldü- günü, şayet konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet edeceğini zannet- tiğini, onun adına sadaka verirse sevabının kendisine ulaşip ulaşmaya- çağını soran sahabiye de, “Evet, ulaşır Onun namına sadaka ver.” (Buhâri, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51) buyurmuşlardır. Bu ve benzeri rivayetlere dayanan âlimlere göre, sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere her türlü ibadet yapılabileceği gibi, çeşitli vesilelerle dua da edilebilir. Fakat unutulmamalıdır ki sorumluluk ferdidir ve herkes öncelikle kendi ameliyle hesaba çekilecektir (İsrâ, 17/13; Müddessir, 74/38). Yapılan ibadet ve hayırların sevabının bağışlanması, hayır duada bulunulması için kabir başında bulunmak şart değildir. Ancak imkânı olanların zaman zaman kabir ziyaretinde bulunarak hem ölümü hatırlaması hem de dua etmesi daha uygundur. Zira Hz. Peygamber de Cennetü'l-baki'ye giderek dua etmiştir (Müslim, Cenâiz, 102).

773. Duada tevessül ne demektir? Duada vesilenin dini dayanağı var mıdır? Tevessül, Allah'a yaklaşmak veya bir dileğin kabul edilmesini ya da bir musibetin defedilmesini sağlamak amacıyla dua esnasında Allah'ın güzel isimlerinden veya yüce sıfatlarından birini, işlediği güzel bir ameli veya yaşamakta olan salih bir insanın duasını vasıta kılmak demektir. Vesile, Kur'an'da iki yerde geçmektedir (Mâide, 5/35; İsrâ, 17/57). Mâide süresi 35 âyette mü'minlerin Allah'a yaklaşmak için “vesile” aramaları istenmektedir. Ayette geçen vesileden maksat da Allah'a boyun eğip O'nun hoşnutluğunu kazandıracak ameller işleyerek O'na yaklaşılmaktır. Güzel amellerin “vesile” kılınması (Buhâri, İcâre, 12; Müslim, Zikir, 100) ve yaşamakta olan salih bir kişinin duasıyla tevessül caiz kabul edilmiştir (Buhâri, Cumua, 34; İstiskâ, 3; İbn Mâce, İkametü's-Salat, 189). Bunun dışında Allah'tan başkasından isteme şeklindeki dinimizin onaylamadığı tavırlar içerisine girmek ise caiz değildir. Zira dua sadece Allah'a yapılır, istekler O'na arz edilir.

7714. Gayrimüslimlere dua etmek, rahmet okumak, istiğfar etmek caiz midir? Gayrimüslimlere rahmet okumak ve istiğfar etmek, onların yaşarken inkâr ettikleri Yüce Allah'tan onlar adına af dilemek anlamına gelir. İslam inancına göre herkes Yüce Allah'a ve dinine inanmakla mükellef olduğu için kişinin kendi ameli esas kabul edilmiştir. Bir kimse hayattayken iman etmeyip küfür üzere öldükten sonra başkalarının onun için yapacağı dualar geçersiz olur ve faydası dokunmaz. Nitekim birçok âyet-i kerimede inkâr üzere ölen kâfirlerin onlara af dilense bile affedilmeyecekleri belirtilmiş (Nisâ, 4/18, 48; Tevbe, 9/80) ve onlara istiğfar edilmesi yasaklanmıştır. Diğer taraftan “Resûlullah sav, amcası Ebü Tâlib ölüm döşeginde iken ona 'La ilahe illallah’ kelimesini telkin etmiş, iman etmemesi üzerine, “Allah'a yemin ederim ki, senin için af ve mağfiret dilemek bana yasaklanmadığı sürece, senin için muhakkak Allah'tan mağfiret dileyeceğim.”(Buhâri, Cenaiz, 79)buyurmuştur. Bu olay üzerine “Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek, ne Peygambere ne de müminlere yaraşır.” (Tevbe, 9/113) âyeti inmiştir. Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber'in münafıkların başı sayılan A. b. Übey b. Selül'ün cenaze namazını kıldığı, akabinde ona rahmet dileyeceğini ifade edince “Asla onlardan ölen birinin namazını kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.”(Tevbe, 9/84) âyetinin nazil olduğu belirtilmektedir (Buhari Cenaiz, 83). İlgili âyetlerden hareketle bir Müslümanın, gayrimüslim birine istiğfar etmemesi ve rahmet dilememesi gerektiği, cenazesıyla karşılaştığında, nazik cümlelerle taziyede bulunmasının, kalanlara sabır tavsiye edip teselli vermesinin uygun olacağı anlaşılmaktadır.

Tövbe

775. Tövbenin dindeki yeri nedir, nasıl tövbe yapılır? Pişmanlık ve dönmek anlamına gelen tövbe, kulun işlediği kötülöklere ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah'a yönelmesi, emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a sığınarak bağışlanmasını dilemesini ifade eder. Yüce Allah, bağışlanacak müminlerin

vasıflarını sıralarken şöyle buyurur: “Ve onlar bir kötülük yaptıkları, ya da nefislerine zulmettikleri zaman, Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları da Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Ve onlar, yaptıklarında bile bile ısrar etmezler.” (Âl-i İmrân, 3/135) Günahlara tövbe etmek farzdır. Tövbe, kulluğun Hz. Âdem'le başlayan bir göstergesidir. Günah işleyen kimse vakit geçirmeden tövbe etmelidir. Bu hususta Kur'an'da şöyle buyrulur: “Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra hemen tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da ölüm gelip çattınca, “İşte şimdi tövbe ettim” diyenlerle kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır.” (Nisâ, 4/17-18) Hz. Peygamber de, “Günahlarına samimi olarak tövbe eden, günah işlememiş gibidir.” (İbn Mâce, Zühd, 30) buyurmuştur. Âlimler bu vb âyet ve hadislerden hareketle tövbenin geçerli/makbul olması için şu tür şartları gerekli görmüşlerdir. İşlenen günahı terk etmek, işlediğine pişman olmak, bir daha işlememeye azmedip söz vermek, Allah'tan af dilemek, kul hakkıyla ilgili ise, hak sahibi ile helalleşmek, ihlal edilen hakkı, sahibine veya varislerine iade etmek ve ayrıca affını istemek gerekir.

776. Tövbede hangi dualar okunmalıdır? Tövbe edecek kimsenin iki rekât namaz kıldıktan sonra Allah'a hamd, Resûlüne, salât ve selam getirip tövbe ve istiğfar etmesi, akabinde de salavat ve hamd ile bitirmesi tövbenin adabındandır. Hz. Peygamber sav'in, tövbe niyetiyle yaptığı pek çok duadan ikisi şöyledir. “Allah'ım! Ben kendime çok zulmettim. Günahları bağışlayacak ise yalnız sensin. Öyleyse tükenmez lütfunla beni bağışla, bana merhamet et. Çünkü affı sonsuz, merhameti nihayetsiz olan yalnız sensin.” (Buhâri, Ezân 149; Müslim, Zikir, 48) “Allah'ım! Günahlanmı, bilmeden ve haddimi aşarak işlediğim kusurlarımı, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla! Allah'ım! Ciddi veya şaka olarak yaptığım yanlışları, hataen ve kasten işlediğim günahlarımı affeyle! Bütün bu kusurların bende bulunduğunu itiraf ederim. Allah'ım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senin gücün her şeye yeter.” (Buhâri, Deavât, 60)

771. İstiğfar duası nedir? İstiğfar, işlenen günahlara ve hatalara karşılık Allah'tan af ve mağfiret dilemektir. Kur'an'da işledikleri günahlara pişman olup tövbe-istiğfarda bulunanlar övülmektedir (Âl-i İmrân, 3/135) Kaynaklarda “istiğfar” içerikli pek çok dua vardır. Hz. Peygamber'in. “Seyyidü'l-istiğfâr” diye nitelediği dua şöyledir: “Allah'ım! Sen benim Rabbimsin! Senden başka ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum; gücüm yettiği kadarıyla ahdin ve va' din üzere bulunuyorum. Yaptığım fenalıkların şerrinden sana sığınırım. Üzerimde olan nimetlerini itiraf ederim; günahımı da itiraf ederim. Beni bağışla; çünkü senden başka hiçbir kimse günahları bağışlamaz.” (Buhâri, Deavât, 2) Esasen, kişinin Rabbine yönelerek içinden geldiği gibi dile getirdiği her türlü bağışlanma duası bir istiğfardır.

Zikir ve Kur'an

778. Yetmiş bin kelime-i tevhid okumanın dini dayanağı var mıdır? “Lâ ilahe illallah (Allah'tan başka ilah yoktu)” sözünden ibaret olan, Kelime-i tevhid (Allah'ı birleme cümlesi), İslam'ın temel ilkesidir. Hz. Peygamber sav, “Kıyamet günü şefaati sayesinde en mutlu olacak insan, samimi bir kalp ile, Lâ ilâhe illallah diyendir.” (Buhâri, İlim, 33; Rikâk 51) buyurmuştur. Zikir, hatırlamak ve hatırlatmak demektir. Kelime-i tevhidi okumak ve dinlemek Allah'ı hatırlatan en kazançlı amel, en güzel zikirdir. Resûlullah sav “En faziletli zikir 'Lâ ilahe illallah'; en faziletli dua da 'Elhamdülillâh' demektir.” (İbn Mâce, Edeb, 55) buyurmuştur. Bunun yanında günde yüz defa “Lâ ilâhe illallah” diyenin çeşitli mükâfatlar alacağı yönünde hadisler bulunmaktadır (İbn Mâce, Edeb, 54). Sahih hadislerde belirtilenler dışında belli sayılarda dua ve zikir yapılması gerektiğine inanmak ve iddia etmek doğru değildir.

779. 4444 gibi belli sayıda zikir çekme uygulamasının dini bir dayanağı var mıdır? Duaların kabulü için samimiyet önemli olup, belirli sayılarda okunması şart değildir (Mü'min, 40/65; Tirmizi, Deavât, 66). Salât-ı tefriciye'nin ya da herhangi bir duanın 4444 defa veya belli zamanlarda okunması şart olmadığı gibi okunduğunda muhakkak kabul olunacağını bildiren âyet ve hadis de bulunmamaktadır. Kişinin, bir isteğinin yerine gelmesini Allah'tan isteyeceği vakit, iki rekât namaz kılması (İbn Mâce, İkametu's-Salat, 189), Allah'a hamd edip Hz. Peygamber'e, salât-u selamda bulunması (Tirmizi, Deavât, 66; Ebü Dâvûd, Vitir, 23), duadan önce tövbe-istiğfar etmesi tavsiye edilir (Müslim, Zekât, 65).

780. Sabah namazı vakti çıktıktan sonra işrak vaktine kadar Kur'an-ı Kerim okumak, zikir ve dua gibi ibadetlerle meşgul olmak mekruh mudur? Kur'an okumak bir ibadettir. İbadetlerle ilgili hükümler; tevkifi olduğundan, (farz oluş gerekçeleri ve uygulamaları akılla tam bilinemeyeceğinden) Kur'an ve sünnette bildirilen hükümlere tâbidir. Kur'an ve hadislerde Kuran okumanın yasak olduğu bir vakit, geçmediğinden, mutlak olarak her hangi bir vakitte yasak olduğunu söylemek de mümkün değildir. Ancak kaynaklarda Kur'an okumanın mekruh olduğu bazı özel durumlardan bahsedilmiştir. Bunlar; a) Namaz kılarken kıyam dışında, b) İmama uyulması hâlinde, c) Hutbeyi dinlerken, d) Uykulu olup, Kur'an okumakta zorlanması durumunda (Bkz. Müslim, Salât, 207, Sâlatü'l-

Müsâfirin, 223; Merğînâni, el-Hidâye, I, 359-360). Hz. Peygamber sav'in sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar oturduğu yerden kalkmamış (Müslim, Mesâcid, 287); bu esnada Allah'ı zikretmiş (Taberâni, el-Mu'cemü's-Sağir, II, 293). buna binaen de sabah namazından sonra Kur'an okumak, zikirle meşgul olmak müstehap görülmüştür.

781. Kur'an'a abdestsiz dokunmak caiz midir? Kur'an'ın, ezberden abdestsiz okunabileceği konusunda bir ihtilaf yoktur. Bununla beraber, Allah kelamı olduğundan, bazı âlimler ezberden okunduğunda da abdestli olunmasını tavsiye etmiştir (Nevevi, el-Mecmü, II, 69). Ancak, Kur'an'a abdestsiz olarak dokunula- mayacağı ve Kur'an'ın abdestsiz taşınamayacağı konusunda mezhepler ittifak etmiştir (Bkz. Merğînâni, el-Hidâye, I, 33; Nevevi, el-Mecmü" II, 65; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 108). İbn Kudâme bu konuda Dâvud ez-Zâhiri'den başka muhalif olanlar bilinmediğini ifade etmektedir (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 108). Bu görüşün delili "Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir." (Vâkı'a, 65/79) âyetiyle beraber, Hz. Peygamber'in, Amr b. Hazm'a gönderdiği mektuptaki "Kur'an'a ancak temiz olan dokunsun." (Muvatta, Kur'an, I) ifadesidir. Söz konusu deliller çerçevesinde ilk dönemden itibaren Kur'an'a abdestsiz olarak dokunulamayacağı konusunda ümmet arasında ortak bir kanaat ve bir nevi ameli sünnet oluşmuştur. Kur'an'ın Allah kelamı olmasından hareketle, abdestsiz dokunulmaması ona gösterilmesi gereken saygının bir gereği olarak görülmüştür. Bundan dolayı, Kur'an'ın abdestsiz olarak ele alınmasını ve taşınmasını, eğitim ve öğretim durumunda olduğu gibi, ancak mazeret durumlarına hasretmek gerekir.

782. Kur'an-ı Kerim'i yavaş veya hızlı okumanın ölçüsü ne olmalıdır? Kur'an-ı Kerim okumak zikirlerin en üstünüdür. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sas şöyle buyuruyor: "Kur'an okuyan ve bu hususta maharetli olan kişi "sefere (şerefli ve itaatkâr) meleklerle" beraberdir. Kendisine zor geldiği hâlde Kur'an okuyana ise, iki sevap vardır (biri okumasından diğeri de zorlanmasından dolayı)." (Ebü Dâvud, Vitir, 14, 1454) Yüce Allah, Kur'an'ın tertil üzere okunmasını istemiştir (Furkân, 25/32; Müzzemmil, 73/4). Tertil kelimesi Kur'an'ı yavaş yavaş, anlamını düşünerek, harflerin mahreçlerine ve tecvit kurallarına dikkat ederek, anlama göre sesini yükseltip alçaltarak ve itina ile okumak anlamına gelir. Kırâat âlimleri, Kur'an'ın üç şekilde okunabileceğini ifade etmişlerdir. Okuyuştaki sür'ati ilgilendiren bu üç şekil şunlardır: a) Tahkik: Her harfin hakkını vermek, medleri yeterince (mertebelerine uygun bir şekilde) uzatmak, harekeleri birbirinden ayırmak, şeddeleri tam yapmak ve gunnelerin hakkını vermektir. Kırâatin en yavaş icra edildiği okuyuş şekli olan bu tarzda; medd-i tabii 1 elif, medd-i lin 3 elif, diğer medler ise 4'er elif uzatılarak okunur. b) Hadr: Tecvid kurallarına uymak şartıyla en hızlı okuyuştur. Hadr ile okuyuş tecvid kuralları ihmal edilmeden sadece süratin artması demektir. Bu okuyuşta; medd-i tabii, medd-i munfasıl, medd-i âriz ve medd-i lin 1 elif (medd-i linde sükünü lâzım olan yerler hariç); medd-i muttasıl 2 elif ve medd-i lâzım 3 elif uzatılarak okunur. Hadr usulü daha çok hatim, mukabele ve teravîhlerde tercih edilmek- tedir. c) Tedvir: Tahkik ile hadr arasında orta yollu bir okuyuş şeklidir. Tedvir ile okuyuşta; medd-i tabii 1 elif, medd-i lin 2 elif, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i âriz 9'er elif, medd-i lâzım ise 4 elif miktarı uzatılarak okunur (Bkz. Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri, s. 176-178; Güllü, Tecvid, 5. 451-454). Bütün okuyuş usullerinde ihfa, iklab ve gunneli idğamlar, bir harfin okunuşundan çok, iki harfin okunuşundan az yani bir elif miktarına yakın tutularak okunurlar (Bkz. Güllü, Tecvid, s. 318, 327, 336, 343-344). Bunların dışında bir de, harflerin ve kelimelerin birbirine karıştırılarak okunduğu "hezrame/tahlit" vardır ki caiz görülmemiştir (Pakdil, Ta'lim, s. 35-36). Sonuç olarak okuyucu o anki durumuna ve vaktine göre bu üç tarzdan herhangi birine göre okuyabilir. Hatta birini okurken, gerekiyorsa diğer okuyuş usulüne geçebilir. Bu konuda okuyucu muhayyirdir. Bunlar içinde en çok tercih edilen usul tedvirdir.

783. Kur'an'ı makamlı okumanın hükmü nedir? Kur'an okumak Kur'an ve hadislerde hassasiyetle üzerinde durulan ibadetlerdendir. Kur'an'ı okumak (Kehf, 18/27), âyetleri üzerinde düşünmek (Sâd, 38/29) ve öğütlerine sımsıkı tutunmak Kur'an'ın emridir (Âri İmrân, 3/103). Allah cc Kur'an'ın "tertil" üzere okunmasını istemiştir (Müzzemmil, 73/4). Bu nedenle âlimler, Kur'an'ın tecvide riayet ederek tane tane okunmasının gerekli görmüşlerdir. Ayrıca bu, Kur'an'ı anlamak için en uygun okuma biçimidir (Suyûti, el-İtkân, II, 331-332, 638, 674). Hadislerde, Kur'an'ı güzel sesle, teğanni boyutuna ulaşmayan nağmelerle (âhenk vererek) okumak teşvik edilmiştir (Buhâri, Fezâilü'l- Kur'an, 19; Tevhid, 32). Nitekim o, "Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz." (Ebü Dâvud, Vitir, 20; İbn Mâce, İkâmetu's-salât, 176) buyurmuştur.

784. Arapça'da ötreli harfin ü veya u seslerinden hangisiyle okunması gerekir? Kur'an-ı Kerim, Arapça indirilmiş olup Arap alfabesiyle yazılmıştır. Arap alfabesinin hepsi sessiz harflerden oluşmaktadır. Harflerin seslendirilmesi ise harflerin altına ve üstüne konan harekeler/işaretlerle mümkündür. Bunlar; üstün (fetha), esre (kesra) ve ötre (damme)dir. Ötre; kalın okunan harfleri u sesiyle, ince okunan harfleri ise u ile ü arası bir sesle okutur. Misal olarak "hüve" (هو) kelimesindeki he (ه) harfi ince okunan bir harf olduğu için u ile ü arası bir sesle okunması gerekir (Pakdil, Ta'lim, s. 108; Kaya, Elif-bâ, s. 19). Burada önemli olan, özellikle Kuran-ı Kerim'in kırâatinde hangi harfin nasıl telaffuz edileceğini Kur'an okumayı iyi bilen (fem-i muhsin) birinin ağzından dinleyerek öğrenmektir.

785. Okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemenin hükmü nedir? Kur'an-ı Kerim'i okumak ibadet olduğu kadar, onu dinlemek de farz-ı kifâye olarak nitelenen bir ibadettir (ibn Âbidin, Reddül-muhtâr, 11, 268). Zira bir âyet-i kerimde, “Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.” (Arat, 7/204) buyrulurken tilavet olunan Kur'an-ı Kerim'in dinlenmesi emredilmektedir. Şu kadar var ki, dinlemek için ortamın müsait olmadığı durumlarda, açıktan okunması uygun olmaz.

786. Televizyon, radyo veya başka bir cihazdan mukabele dinlemekle hatim yapılmış olur mu? Hatim, Kur'an'ın başından sonuna kadar Arapça okunarak bitirilmesidir. Televizyon veya CD'den okunan bir mukabeleyi takip etmek veya dinlemek sevaptır. Ancak bu durumda kişi okunan mukabeleyi sadece dinlemekle yetinirse hatim sevabı alırsa da, hatim sayılması için bizzat tilavet edilmesi gerekir.

787. Şifa niyetiyle Kur'an okumak ve okutmak caiz midir? Maddi, manevi ve ruhi rahatsızlıklardan kurtulmak için tıbbi tedaviye başvurmak temel ilkedir. Allah Teala'ya dua etmek de uygun olur. Şüphesiz Kuran müminler için şifa ve rahmettir (isrâ, 17/82). Dolayısıyla Kur'an ve hadislerdeki dualar ve sureler, sayılarla sınırlanmadan okunabilir. Bu okumaya rukye denir. Sahabenin rukye olarak Fâtîha suresini okuduğu ve Resûlullah'ın da bunu onayladığı bilinmektedir (Buhâri, Fedâilü'l-Kur'an 9) Aslolan, duayı insanın kendisinin okumasıdır. Ancak, iyi ve takva sahibi olduğuna inandığı diğer müminlerden de kendisine dua etmesini isteyebilir. Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber hasta olan akrabalarının üzerine okuyarak sağ eliyle onları sıvazlar ve şöyle derdi: “Ey Allah'ım, ey insanların Rabbi, şu hastalığı gider, şifa ver, şifa veren sensin. Senin vereceğin şifadan başka şifa yoktur. Hastalığı ortadan kaldıracak bir şifa ver.” (ibn Mâce, Tıb, 35, 36) Hasta olan kimse, ihtiyarlık ve ölüm dışında her hastalığın mutlaka bir çaresi olduğunun bilinciyle uzman hekimlere müracaat ederek tedavi yollarını aramalı, bunun yanında Yüce Allah'a sığınıp şifa vermesi için dua etmelidir. Bu maksatla bazı âlimler Kur'an-ı Kerim'den şifa konulu âyetlerin okunmasını tavsiye etmişlerdir. Şifa için okunan bazı âyetler şunlardır: Tevbe, 9/14; Yûnus, 10/57; Nahl, 16/69; Şu'arâ, 26/80; Fus- sılet, 41/44.

788. Allah'ın izniyle şifa bulmak veya kötülüklerden korunmak amacıyla yapılan “rukye” câiz midir? Rukye hastalık ve kötülüklerden korunmak veya kurtulmak amacıyla Kur'an veya dua okuyup üfleme anlamında bir terimdir (ibnül'Esir, en-Nihâye, “Tky” md.; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, “rky” md.). Bazı İslam âlimleri rukyenin caiz olmadığı görüşünde ise de mezhep imamlarının da içinde bulunduğu âlimlerin çoğunluğu, konu ile ilgili bazı hadisleri delil göstererek, şirke ve istismara götürmemek şartıyla, fayda ve zararın rukyeden değil de Allah'tan olduğuna inanılarak yapılan rukyede bir sakınca bulunmadığını belirtmişlerdir (ibn Hacer, Feth, X, 206; İbnü'l-Kayyim, et-Tıbbü'n-Nebevi, s. 137-144; el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, V, 354-356). Şöyle ki Hz. Peygamber (sas), hem kendisine hem ziyaret ettiği bazı hastalara okuyup üflemiş, bazen de Hz. Âişe (r.a) ona okuyup üflemiş ve eliyle meshetmiştir (Buhâri, Tıb, 32, 33, 39; Müslim, Selâm, 46-51,52; İbn Mâce, Tıb, 35-36). Ayrıca Hz. Peygamber, torunları Hasan ve Hüseyin'in şeytandan, zehirli haşerattan, kem gözlerden korunmaları için dua etmiş (Buhâri, Enbiyâ, 10; İbn Mâce, Tıb, 36; Tirmizi, Tıb, 18), nazara, yılan ve akrep sokmasına karşı rukye yapılmasına izin vermiştir (Buhâri, Tıb, 17, 33, 37; Müslim, Selâm, 55-60; Ebü Dâvûd, Tıb, 17-18). Yine Hz. Peygamber'in hastalar için, “Ey sıkıntıları gideren Allah'ım, şifa ver! Ey şâfi! Senden başka şifa veren yoktur, hiçbir hastalık kalmayacak şekilde şifa ver.” diye dua ettiği bilinmektedir (Buhâri, Tıb, 38; İbn Mâce, Tıb, 36; Ebü Dâvûd, Tıb, 17). İlgili rivayetler değerlendirildiğinde, Allah'ın izniyle şifa bulmak veya kötülüklerden korunmak amacıyla yapılan rukyelerin câiz, bunun dışında kalanların haram olduğu anlaşılmaktadır (Elmalılı, Hak Dini, IX, 6388).

789. Kuran okuma karşılığında ücret almak caiz midir? Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadettir. İbadet, dünyevi bir menfaat için değil, sadece Allah rızası için yapılır. Bu sebeple, Kur'an-ı Kerim'in para karşılığında okunması ve okunan Kur'an karşılığında para verilmesi dinen caiz değildir. Böyle bir okumadan dolayı sevap da yoktur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 142, İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 76-77). Bu sebeple bir kimsenin geçmişlerinin ruhuna bağışlamak üzere ücretle Kur'an okutması, hatim indirtmesi yerine, bizzat bildiği süreleri okuması doğru olur. Ancak pazarlık yapılmadan/paradan söz edilmeden, Allah rızası için Kur'an okumuş veya hatim indirmiş olan kimseye münasip bir teberruda bulunmakta sakınca yoktur. Ancak bir yörede okunan Kur'an için para verilmesi örf hâline gelmiş ve her iki taraf da bu durumu biliyorsa, verilen para hediye değil ücrettir. Bu nedenle bu parayı almak helal olmaz.

790. Mevlid-i Şerif okumanın sevabı var mıdır? Mevlid, tevhidle ilgili bazı bilgileri vermekle başlayan daha sonra Hz. Muhammed'in hayatının bazı safhaları ile yüce ahlakını ve bir kısım mucizelerini anlatan dini-lirik bir şiir mecmuasıdır. XV. asrın başında, Süleyman Çelebi tarafından “Vesiletü'n-Necat” adı ile yazılmış olan bu mecmuanın; ölüm, doğum, sünnet, nikâh gibi çeşitli vesilelerle yapılan toplantılarda, evlerde veya camilerde okunması zamanla âdet hâline gelmiştir. Mevlid okumak veya okutmak farz, vacip, sünnet veya müstehab değildir. Bu sebeple mevlit okumak veya okutmak dini yönden yapılması gereken bir görev değildir. Bu itibarla dini bir zorunluluk olarak görülmediği sürece, evlerde veya camilerde mevlid okunmasında veya okutulmasında bir sakınca bulunmamaktadır.

791. Muska, dini kitap ve üzerinde Allah yazısı olan takılarla tuvalete vb. yerlere girmek caiz midir? Tuvalete girerken, üzerinde Allah adının yazılı olduğu kâğıt, kitap veya Mushaf bulunması mekruhtur (Şürûnbülâli, Merâkî'-felâh, 23). Zira Hz. Peygamber sav yüzüğünün üzerinde “Muhammedün Resûlullah” ibaresi yazılı olduğu için tuvalete girmeden önce yüzüğünü çıkarırdı (Ebû Dâvûd, Tahâret 10). Ancak bu yazılar açıkta değilse, örneğin cepte bulunuyorsa veya bir şeye sarılı ise bunlarla tuvalete girmek mekruh olmamakla birlikte imkân dâhilinde bundan da sakınmak daha uygun olur (Tahtâvi, Hâşiye, 54).

AİLE HAYATI

Evlilik Öncesi

792. Kendisine dünür gidilip de karar aşamasında olan ya da söz kesilen bir kadına bir başkası evlilik teklifinde bulunabilir mi? Nişanlı olan çift arasında nikâh gerçekleşmemiş ise, bu nişan bozulmadıkça veya erkek tarafı söz konusu nişanlı kızla artık ilgilerinin kalmadığı ve herhangi bir kimsenin buna talip olmasına karşı çıkmayacakları zımnen de olsa anlaşılmadıkça başka bir Müslüman'ın bu kıza talip olması mekruh kabul edilmektedir. Nitekim konu ile ilgili hadiste “Sizden biri sakın Müslüman kardeşinin (...) dünür gittiği birine talip olmasın.” (Buhâri, Nikâh 46; Müslim, Nikâh, 6) buyrulmuştur. Aksi yönde davranış erkek tarafına haksızlık ve hakaret sayılabileceğinden taraflar arasında husumete sebep olabilir (Şafii, el-ümm, V1, 106-109; İbn Kudâme, el-Muğni, IX, 567; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, V, 221). Dinen sakıncalı ve günah bir davranış olmakla birlikte bu duyarlılıkla dikkat etmeden devreye giren ikinci kişilerle yapılan nikâh akit olarak geçerlidir.

793. Nişanlıların rahat görüşebilmek için nikâh kıymaları uygun mudur? Evlenmeyi diğer akitlerden ayıran özelliklerden biri bu akitten önce genellikle bir nişanlanma döneminin geçirilmesidir. Taraflar bu süreç içinde birbirlerini daha iyi tanımakta, karşılıklı hediyeler alınıp verilmektedir. Bu dönemde nişanlıların mahremiyet ölçülerini gözetmek kaydıyla birbirlerini daha yakından tanımak amacıyla görüşüp konuşmalarında sakınca yoktur. Fakat nişanlıların dost hayatı yaşamaları, dedikoduya mahal verecek şekilde baş başa kalmaları vb. İslam'ın onaylamadığı davranışlardan uzak durmaları gerekir (Tirmizi, Fiten 7; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1, 310,311, no: 176). Günümüzde, gerek velilerden izinsiz gerekse velilerin bilgisi dâhilinde nişanlılık döneminde dini nikâh” yapılmakta, ancak sonunda arzu edilmeyen hadiseler meydana gelmektedir. Bu tür olayların yaşanmaması için yapılan nikâh akitlerinin mutlaka kayıt altına alınıp hukuki güvenceye kavuşturulması gerekir. Çünkü dindar olduğunu söyleyen gençler veya aileleri, resmi tescilin olmadığı durumlarda çok kere, aralarında akdedildiği ifade edilen akitlerin gereğini yerine getirmemekte, taraflardan biri ve genellikle kız tarafı mağdur duruma düşmektedir. Böylece, dinimizin nikâhtan gözettiği ulvi gaye gerçekleşmek şöyle dursun, din adına birbirlerine zulmeder hâle gelmektedirler. Nikâh kıyıldığında evlilik hayatı başlar ve karı-koca arasında mehir, nafaka, miras gibi birtakım haklar ve sorumluluklar tahakkuk eder. Günümüzde bu haklar, evlilik resmen tescil ettirilmeksizin korunamadığından, “resmi nikâh” yapılmadan “dini nikâh/imam nikâhı” yapılmaları uygun değildir.

794. Nişan sırasında kıyılan nikâh, nişanın bozulmasıyla sona erer mi? Evlilik ciddi bir müessesedir. Evlenmek isteyen kimselerin öncelikle resmi muamele yapturmaları, sonra halk arasında “dini nikâh” olarak bilinen merasimi yapmaları uygun olur. Bununla birlikte, evlenmek üzere nişanlanan kimselerin şartlarına uygun olarak yaptıkları nikâh akdi de dinen geçerlidir. Bu durumdaki bir kadın, nikâhlандığı kimsenin dinen eşi olduğundan, kocası kendisini boşamadıkça bir başka erkekle evlenemez. Daha sonra kız fiilen bir araya gelmekten vazgeçer, fakat erkek onu boşamazsa, dinen nikâh devam eder. Bu durumda yapılacak şey, bir şekilde erkeğin boşamasını sağlamak, bu yapılamadığı takdirde, hakem- ler aracılığıyla aralarını tefrik etmektir. Böyle bir durumda erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir (Bakara, 2/231). Dolayısıyla söz konusu olayda öncelikle sözü dinlenir, ilim ve fazilet sahibi bir kişi, karı-koca arasını ıslaha çalışmalı; bu mümkün olmazsa boşamamakta direnen kocaya bu tutumunun hiçbir yarar sağlamadığını, böyle bir nikâha son vermesi gerektiğini, nikâhın karşı tarafa zarar vermek amacıyla kullanılamayacağını, bunun İslam'ın ruhuna aykırı olduğunu anlatarak erkeğin boşamasını sağlamaya çalışmalıdır. Buna rağmen erkek boşamamakta ısrar ederse, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ailelerden biri direnir, hakem seçmezse karşı taraf onun yerine âdil ve tarafsız bir hakem seçebilir. Seçilen hakemler öncelikle arabuluculuk yaparlar. Lüzum ve zaruret bulunduğunda kocanın rızası olmasa bile ayrılımlarına karar verebilirler. Böylece taraflar arasında nikâh bağı sona ermiş olur.

Evlilik (Nikah)

795. Evlenmenin dini hükmü nedir? Kur'an-ı Kerim'de, “Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin.” (Nûr, 24/32); “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlı- ının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” (Rum, 30/21) buyurulmaktadır.

Yine Hz. Peygamber sav birçok hadisinde müslümanları evlenmeye teşvik ederek; “Evlenin, çoğalın! Çünkü ben diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla iftihar edeceğim!” (Abdurrezzâk, el-Musannef, VI, 173; Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 131); “Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin.”(Buhâri, Nikâh, 3; Müslim, Nikâh,) “Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetimi uygulamayan benden değildir. Evleniniz. Çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim.” (ibn Mâce, Nikâh,) buyurmaktadır. Nikâh bir yönüyle medeni bir sözleşme, bir yönüyle de ibadet sayılmaktadır. Bir kimsenin cinsel isteklerinin baskın olması nedeniyle günaha girme ihtimali yüksek ise, o kimsenin evlenmesi vaciptir. Günaha girmesi söz konusu olmayanların maddi durumu müsait olduğu takdirde evlenmesi sünnettir. Yaşlılık veya cinsel kusur nedeniyle eşinin hakkına riayet edemeyecek olanların evlenmesi mübah olmakla birlikte bazı fakihler bunların evlenmemelerinin daha iyi olacağını söylemiştir (ibn Kudâme, el-Muğni, IX, 343). Bir kimsenin, evleneceği kadına zulmetmesinden korkması hâlinde evlenmesi mekruhtur (Mevsili, el-İhtiyâr, IN, 38).

796. Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar kimlerdir? İslam dininde evlenilmesi haram olan kadınlar âyet ve hadislerde belirtilmiş ve bunların dışındakilerle evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir. Kur'an, evlenilmesi haram olan kadınlardan bahsederken öncelikle Cahiliye dönemi nikâh türlerinden olan üvey anneyle evlenme âdetine şu ayetle yasak gelmiştir: “Geçmişte olanlar hariç, artık babalannızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur.” (Nisâ, 4/22) Bir sonraki ayette de nesep ve süt hısımlığıyla sıhri hısımlıktan dolayı evlenilmesi haram olanlar sıralanmıştır: “Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın eşleri, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler (önceki bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”(nisâ, 4/23) Daha sonra evli kadınlarla evlenmenin de haram olduğu ifade edilmiştir: “...Evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allahın emri olarak yazılmıştır.” (Nisâ, 4/24) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de iddet bekleyen kadının başka biriyle evlenemeyeceği (Bakara, 2/235), tek kadınla evlilik esas olmakla birlikte şartlarına uyarak birden fazla kadınla evlenmek isteyen erkek için bu sayının dörtle sınırlı olduğu ve aynı anda dörtten fazla kadınla evli olunamayacağı (Nisâ, 4/3) bildirilmiştir. Bunun yanında kadın olsun erkek olsun müşriklerle evlenmek yasaklanmış (Mümtehine, 60/10) ancak müslüman erkeklerin, Ehl-i Kitap'tan iffetli kadınlarla evlenmelerine izin verilmiştir (Mâide, 5/5). Nisâ suresi, 23. âyette geçen “İki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz de size haram kılındı.” ifadesi, “Kadın, halası, teyzesi, erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine (onlarla aynı anda nikâh altında olacak şekilde) nikâhlanamaz.” (Buhâri, Nikâh 27, Müslim, Nikâh 37-38) hadisiyle; aynı ayet- te geçen “Sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz size haram kılındı.” ifadesi de “Nesep sebebiyle haram olanlar süt emme sebebiyle de haram olur.” (Buhâri, Nikâh 20; Müslim, Rada 1; İbn Mâce, Nikâh 34) hadisiyle açıklanmış,böylece ayetin delalet ettiği hükümlerin kapsamı genişletilmiştir.

797. Kişi hangi akrabaları ile evlenemez? İslam dininde evlenilmesi caiz olmayan hısımlar âyet ve hadislerde sayılmış ve bunların dışında kalanlarla evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir. Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar şunlardır: Anne, anne veya baba tarafından olan büyük anneler, kız, oğlan ve kızın çocukları yani torunlar, kız kardeş, kız ve erkek kardeşin kızları, hala, teyze, eşin annesi, kendisiyle birleşilen eşin başka kocasından olan kızı, oğlun eşi, evlilikleri devam ettiği sürece eşin kız kardeşi ile teyzesi ve halası (eşinden ayrılmadan bunlarla evlenemez), puta, ateşe, yıldızla tapanlar, sütanne, sütkız kardeş, süt hala, süt teyze ve başkalarının nikâhında bulunan kadınlar (Nisa, 4/23-24; Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 43). Bunların dışında kalanlarla, başka bir evlenme engeli de yoksa evlenilmesi caizdir. Nisa Suresinde evlenilmesi yasak olanlar sayıldıktan sonra; “Bunların dışında kalanlarla ise evlenmek size helal kılınmıştır.” (Nisa, 4/24) buyrulmuştur. Bu sayılanların dışındaki akrabalarla evliliği yasaklayan bir delil yoktur. Bazı kitaplarda nakledilen “Yakın akrabalarla evlen- meyin; çünkü çocuk zayıf doğar” (ibn Hacer, et-Telhisu'l-Habir, 11, 309) hadis güvenilir kaynaklarda yer almamaktadır. Bu konuda zikredilen “Zayıf çocuklar dünyaya getirmektesiniz. Bu yüzden yabancı kadınlarla evlenin.” sözü Hz Peygambere sas, değil Hz Ömer'e aittir (ibn Hacer, et-Telhi- su'l-Habir, II, 309). Hz. Peygamber sas.) halasının kızı Zeynep binti Cahş ile evlendiği gibi (Ahzâb, 33/36-38), kendi kızı Hz. Fatıma'yı da amcasının oğlu Hz. Ali ile evlendirmiştir.

798. Ehl-i kitaptan biri ile evlenilebilir mi? Dini değer ve hayatın muhafazası, geliştirilip devam ettirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması gibi önemli sosyal fonksiyonlar icra eden aile kurumuna hukuki meşruiyet kazandıran evlenme akdinin sınır ve şartları Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette tafsilatlı bir şekilde yer almış, kimlerle evlenilip kimlerle evlenilemeyeceği detaylı olarak açıklanmıştır. Kur'an'da Müslümanların gayrimüslimlerle evlenmelerine bazı sınırlamalar getirilmiş ve Müslüman bir kadın veya erkeğin müşriklerle evlenemeyeceği vurgulanmıştır. Bakara suresinin 221. ayetinde; “İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mü'min bir cariye ondan daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır...” buyrulurken konuya açıklık getirilmiştir.

Bunların dışında kalan ehl-i kitap kimselerle evlenme konusunda ise; erkek ile kadın ayrı olarak mütalaa edilmiştir. Şöyle ki; "...Mümin kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir." (Mâide, 5/5) ayeti ile müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadınla evliliğine izin verilmiştir. Bununla birlikte eş seçiminde Müslüman hanımların tercih edilmesi, aile huzuru ve toplumsal uyum açısından daha uygundur.

799. Müslüman kadın gayrimüslim bir erkekle evlenebilir mi? Müslüman bir kadının müşrik ve dinsiz erkeklerle evlenemeyeceği Kur'an'da açık bir şekilde vurgulanmıştır; "... İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır." (Bakara, 2/221) Müslüman kadınların Ehi-i kitap erkeklerle evlenmesi konusunda ise; İslam âlimleri, Mekke'den Medine'ye hicret edip gelen kadınlar hakkında nazil olan Mümtehone suresinin 10. ayetinden hareketle, Müslüman bir kadının gayrimüslim erkekle evlenemeyeceğini ifade etmişlerdir (Bkz. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, V, 328-331; Kurtubi, el-Câmi, XX, 419). Günümüze kadar Müslüman kadınların gayr-i müslim erkeklerle evlenemeyecekleri konusunda görüş ayrılığı olmamış, aksine bu konuda icma oluşmuştur.

800. Nikâhın tescili şart mıdır? Dini kurallara uygun olarak yapılan nikâh geçerlidir. Ancak evliliğin bir düzene sokulması, evleneceklerin gerekli şartları taşıyıp taşımadığının denetlenmesi bakımından, Hz. Peygamber döneminden bu yana nikâhlarda aile büyüklerinin hazır olması, hutbe okunması/dua yapılması ve düğün yemeği (velime) verilmesi müstehap görülmüştür. Tescil gibi bir şekil şartı, ilgili nasslarda yoksa da; vadeli borç ve hakların yazıyla tespiti ve şahit bulundurulmasını bildiren âyetin (Bakara, 2/282) delâleti, bir akit olması hasebiyle nikâhın tescilinin de uygun olacağını göstermektedir ki, bu, kadının haklarının korunması açısından daha da önemlidir.

801. Resmi nikâh kıydıran kimse ayrıca dini nikâh kıydırmalı mıdır? İslam'a göre nikâh, evlenme ehliyetine sahip, evlenmelerine dinen engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerinin) şahitler huzurunda "seni nikâhladım, seninle nikâhlandım, seni eş olarak kabul ettim, seninle evlendim." gibi yoruma ve inkâra imkân vermeyecek sözlerle, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ifade etmelerinden (icap ve kabul) ibarettir (ibn Nüceym, el-Bahr, IN, 82-83). Bu nikâh akdinin gizli değil, evlenecek olanların kendi aileleri ve yakın çevrelerinin bilgisi dâhilinde icra edilmesi gerekir. Bütün şartların yerine getirilmesi neticesinde icra edilen bu şekildeki bir resmi nikâh, dinen de muteberdir. Nikâh dairelerinde kıyılan nikâhlarda memurun "evlenmeyi kabul ediyor musun?" sözüne, "evet" veya "kabul ediyorum" şeklinde verilen cevaplar da bu akdin dinen geçersiz olmasını gerektirmez. Çünkü yapılan nikâh akdinin kesin olduğu hem resmi tescille hem de ortam karinesi ile sabittir. Evlenecek kişiler resmi nikâhtan sonra, isterlerse evlerinde veya mü- nasip bir yerde istedikleri kişilere Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm okutup dua ettirip nikâh kıydırabilirler. Kurulan yuvanın mutluluklar getirmesi, salih ve sağlıklı nesillere vesile olması için dua edilmesi elbette iyidir. Bu aynı zamanda örfümüze de uygundur. Ancak günümüzde resmi nikâh olmadan dini nikâh yapılması, kadının ve çocukların haklarının korunması açısından uygun değildir. Nitekim Osmanlı Aile Hukuku kararnamesinde de şehrin kadısına kayıt yaptırılması şart koşulmuş ve nikâhın tescili üzerinde ısrarla durulmuştur.

802. Nikâhta şahitliğin hükmü nedir? Nikâh akdinin geçerli olmasının şartlarından biri de nikâhın şahitler huzurunda akdedilmesidir. En az iki şahit bulunmadan kıyılan nikâh akdi geçerli değildir. Zira Hz. Peygamber, "Şahitler olmadan kıyılan nikâh geçerli olmaz." (Tirmizi, Nikâh, 15) buyurarak nikâhtaki en önemli şartlardan birinin şahitlik olduğunu belirtmiştir. Nikâh akdinde şahitlerin; erkeğin şahidi ve kızın şahidi şeklinde ayırım şart değildir. Hanefilerin dışındaki müctehidler, şahitlerin ikisinin de erkek olmasını şart koşarken, Hanefilerde bir erkek ve iki kadının şahitliği yeterlidir. Nikâhta şahitliğin şart koşulması, aleniliği sağlamak ve yapılan evliliğe şaibe karışmasını önlemek içindir. Ayrıca şahitlerin Müslüman ve tam ehliyetli (temyiz gücüne sahip, âkil baliğ) olması gerekir. Şu var ki evlenilecek kadın Ehl-i kitaptan biri ise şahitler de Ehl-i kitaptan olabilir (Merginâni, el-Hidâye, II, 8).

803. Velisiz kıyılan nikâh geçerli midir? Hanefi mezhebindeki hâkim görüşe göre akıl-bâliğ kadın, aynen erkek gibi, velisinin aracılığına ihtiyaç duymaksızın evlenebilir. Ancak dengi olmayan bir erkekle evlenmişse velisi akdi feshettirebilir. İmam Muhammed'e göre evliliğin geçerliliği için velinin onayı da şarttır (Merginâni, Hidaye, III, 31-33; Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbî'l-"inâyeye, II, 30). Hanefilerin dışındaki mezheplere göre ister kız olsun dul, kadını ancak velisi evlendirebilir ve bekar olanın değilse de, dul olanın izni şarttır. Bu mezhepler "Velisiz nikâh olmaz." (Ebü Dâvüd, Nikâh, 19; Tirmizi, Nikâh 14) hadisini vb hadisleri mutlak olarak değerlendirerek kızların - rızaları alınsa bile- sadece velileri aracılığıyla evleneceklerini söylemektedirler (Şâfiî, e-Ümm, VI, 35; Sahnün, el-Müdevvene, II, 118; İbn Hazm, el-Muhal- lâ, IX, 451; İbn Kudâme, el-Muğni, IX, 345). Hanefiler ise bu hadisleri tam ehliyetli olmayan kız ve kadınların ancak velileri aracılığıyla evlenebilecekleri şeklinde yorumlamaktadırlar. Evlilikte velâyet kurumunun ön plana çıkması, hayat boyu birlikteliği başlatacak olan evlilik akdinin gerekli araştırmalar yapılarak mümkün olduğu ölçüde sağlam temellere oturtulması, telâfi

edilmesi ve geri dönülmesi imkânsız hataların önceden görülmesi ve önlenmesi, bir yönüyle de evlenecek tarafların aileleri arasında kaynaşmanın kolay sağlanması gibi hedeflere yöneliktir. Sonuç olarak, evlilik ciddi bir müessese olup nikâh kıyılırken velilerin izni alınmalıdır. Velinin izni alınmadan kıyılan nikâh her ne kadar bazı âlimlere göre geçerliyse de taraflar Hz. Peygamber'in, zikredilen hadisini dikkate alarak, izin alma cihetine gitmelidirler. Evliliğe engel ahlâki, dini ve sosyo-ekonomik engel yoksa velilerin de zorluk çıkarmamaları gerekir.

804. Gizli nikâhın hükmü nedir? Tarafların şahitler huzurunda irade beyanında bulunmalarına rağmen ailelerinden ve yakın çevrelerinden gizleyerek yaptıkları akit, gizli nikâh olarak adlandırılır. Böyle bir akit, nikâhta bulunması gereken aleniyet ni- teligini taşımadığından dinin nikâh ve aile hayatı ile ilgili genel ilkelerine aykırıdır. Sadece iki şahidin bildiği bir nikâh akdinin aleni olduğu söy- lenemeyeceğinden ailelerin, akrabaların ve komşuların muttali olmadığı bir akit gizli nikâh olmaktan çıkmaz. Nitekim Hz. Peygamber s4s.), “Bu nikâhı ilan edip duyurun...” (Tirmizi, Nikâh, 6; İbn Mâce, Nikâh, 20); “Haram olan (ilişki) ile helal olan (evlilik) ayıran şey, def çalmak ve duyurmaktır.” (Tirmizi, Nikâh, 6) buyurarak aleniliğin ve hatta tescilin gerekliliğine işaret etmektedir. Hz. Ebubekir de gizlenmesi şartıyla yapılan nikâh akdini geçersiz saymıştır (Sahnun, el-Müdevvene, II, 128,129).

805. Tehdit altında yapılan nikâh akdi geçerli midir? İslami hükümlere göre nikâh, evlenme ehliyetine sahip ve evlenme- lerinde dini açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekil- lerin) şahitler huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ifade etmeleriyle (icap ve kabulle) meydana gelen bir akittir. Evlilik bir erkekle bir kadının ömür boyu birlikte yaşama, hayatın iyi ve kötü yanlarını birlikte omuzlama ilkesine dayandığı için evleneceklerin rızası olmadan tehdit altında gerçekleşen bir nikâh Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre geçerli olmaz. Eşlerden birisi ölüm, şiddetli dayak veya uzun süreli hapis korkusu altında evliliğe zorlansa böyle bir nikâh fâsit olur. Bu konudaki dayanakları, Hz. Peygamber'in sas., “Ümmetimden hata, unutmaya ve yapmaları için cebir ve tehdide mâruz kaldıkları şeylerin so- rumluluğu kaldırılmıştır.” (İbn Mâce, Talâk, 16) hadisidir. Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnâmesi, gerek zorla yapılan nikâh ve gerekse aynı durumdaki boşanmalar konusunda Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerini kabul etmiştir (Ma. 57,105). Buna göre tehdit altında yapılan nikâh geçerli değildir.

806. Anne baba veya diğer velilerin tehdidiyle yapılan nikâh geçerli midir? Anne ve babaların, çocuklarının ilerideki yaşantılarında mutlu bir yuva kurmaları için gayret göstermeleri doğru ve gerekli bir davranıştır. Ancak anne-babaların evlenecek gençlerin makul isteklerine ve hür irade- lerine saygı duymaları da gerekir. Çünkü nikâh, evlenecek kişilerin kendi hür iradeleriyle yapacakları bir sözleşmedir. Her ne kadar bazı mezheplere göre velilerin daha önce hiç evlilik yapmamış kızları zorla evlendirmeleri caiz görülmüş ise de evlilik eşlerin ömür boyu birlikte yaşama, hayatın iyi ve kötü yanlarını birlikte omuz- lama anlayışına dayandığı için evlenecek olanların karşılıklı rızalarının bulunmadığı bir nikâh geçerli olmaz (Merginâni, Hidaye, II, 31-33; Mevsîlî, İhtiyar, II, 67; Aliyyü'l-kâri, Fethu Bâbi'l-'inâye, II, 32).

807. Mehir ne demektir? Erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala mehir denir. Kur'an'da, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda ayetler bulunmaktadır (Bakara, 2/237; Nisâ, 4/4, 20, 24, 25; Mâide, 5/5). Hanefîlere göre mehir, nikâhın sonuçlarından biridir. Bu nedenle nikâh esnasında belirlenmemiş olsa, hatta nikâh esnasında verilmeyeceği şart koşulsa bile evlenen kadın mehre hak kazanır. Mehir nikâh anında belirlenip belirlenmemesine göre ikiye ayrılır. Mehrin miktarı nikâh anında belirlenmişse buna mehr-i müsemmiâ denir. Nikâh esnasında mehrin miktarının belirlenmemesi veya belirlenen mehrin bir sebeple geçersiz sayılması hâlinde, evlenen kadın mehr-i misil hak eder. Bu durumda mehrin miktarı akrabaları arasında her bakımdan kendine denk olan kadınların aldığı mehrin miktarıdır. Mehir, ödenme zamanına göre, mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olmak üzere ikiye ayrılır: Mehr-i muaccel, peşin olarak ödenen mehirdir. Kadın mehr-i muacceli almadan kocanın evine gitmeme hakkına sahiptir. Mehr-i müeccel ise ödenmesi sonraya bırakılan mehirdir. Bu mehrin ödenmesi için herhangi bir zaman belirlenmişse, bu tarih geldiğinde belirlenen mehrin kadına ödenmesi gerekir. Şayet bir vakit belirlenmemişse, nikâhın sona ermesiyle mehr muacceliyet kazanır ve ödenmesi gerekir. Başka bir deyişle, boşanma hâlinde kocanın bu mehri ödemesi gerekir; ölüm hâlinde de, bırakmış olduğu mirastan ödenir. Mehir olarak maddi veya mali değeri olan her türlü menfaat tespit edilebilir. Mehrin en az miktarı Hanefîlere göre 10 dirhem (o dönemlerde yaklaşık iki koyun bedeli), Mâlikîlere göre ise 3 dirhem gümüşdür. Şâfiî ve Hanbelî hukukçulara göre ise mehrin alt veya üst sınırı yoktur. Mehrin üst sınırının olmadığı konusunda Hanefî ve Mâlikîler de diğer iki mezhep gibi düşünmektedir. Hz. Ömer kendi halifelliği döneminde evlilikleri kolaylaştırmak için mehre üst sınır getirmek istemiş, fakat bir kadının “...Onlara kantarla vermiş olsanız da hiçbir şeyi geri almayın...” (Nisâ, 4/20) âyetini delil getirmesi karşısında bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Mehir, kadını hem evliliğe ısındırmak hem de ona belli bir mali güç kazandırmak düşüncesiyle öngörülmüştür.

808. Kadın hangi durumlarda mehir alamaz? Nikâh akdi yapıldıktan sonra eşler arasında cinsel birleşme veya sahih halvet (cinsel ilişkide bulunmalarına herhangi bir engel olmayan bir ortamda başbaşa kalmaları) gerçekleşirse, erkek, kadına mehrinin tamamını vermekle yükümlüdür (ibnû'l-Hümâm, Feth, IN, 311). Evlenme akdi sahih olur, fakat ilişki veya sahih halvetten önce kadının sebep olmasıyla ayrılık vaki olur veya kadın mehrini karşılığında eşinden ayrılma yoluna giderse (muhâlaa) mehir hakkı düşer (ibn Kudâme, el-Muğni, X, 62-63; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, III, 309; el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, 1, 334).

809. Mehrini eşine bağışlayan kadın daha sonra bu bağışından dönebilir mi? Mehrini aldıktan sonra eşine bağışlayan kadın bunu teslim etmeden önce bağışından dönebilir; zira teslim gerçekleşmediği için hibe akdi tamamlanmamış; yani bağış gerçekleşmemiştir. Ancak hibe edilen mehrin teslimi gerçekleşirse kadının bu hibeden vaçgeçme hakkı yoktur (Mevsili, el-İhtiyâr, III, 48, 52). Şayet kadın mehrini almamış ve kocasının zimmetinde borç olarak bulunuyorsa bu mehrini bağışlar ve koca da kabul ederse artık geri dönemez. Çünkü borç kocanın zimmetinde olduğu için hibe akdiyle kabz (teslim alma) tamamlanmış olur. Şu da bilinmelidir ki, mehrin veya başka bir malın hibesinden mak- sat, eşler arasında bağıllığı ve kaynaşmayı güçlendirmektir. Hibeden dönmek ise bu bağıllığı ve kaynaşmayı koparmak anlamına gelir; eşler arasında sevgisizliğe ve soğukluğa sebep olur.

810. Mehri ödenmeden ölen kadının mehrinin hükmü nedir? Mehir kadının nikâh ile hak kazandığı bir alacağıdır (Nisâ, 4/4, 24). Kadın hayatta iken kocası bu hakkını vermemişse ölümünden sonra miras- çılarına vermek zorundadır (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 91). Dolayısıyla kadın ölünce henüz almadığı mehri de dâhil olmak üzere kendisine ait mal varlığı, teçhiz ve tekfin işlemi yapıp borçları ödendikten ve vasiyeti şartlarına uygun olarak yerine getirildikten sonra, mirasçılara intikal eder. Koca da diğer mirasçılar gibi hissesi oranında karısının mirasından pay alır.

811. Kadın mehir olarak mal olmayan bir şey isteyebilir mi? İslam'da satışı veya kullanılması mübah olan her şey mehir olarak verilebilir. Taşınır ve taşınmaz mallar, zinet eşyası, standart (misli) olan şeyler ve hatta taşınır veya taşınmaz bir maldan yararlanma hakkı da bunlar arasındadır (Kâsâni, Bedâr, 11, 279). Mal olarak ekonomik karşılığı olmayan ve sadece dinen taat olan (sevap kazanmaya vesile olan amel) bir şeyin mehir olarak verilip verilemeyeceği, Kur'an-ı Kerim'i veya dini hükümleri öğretmenin mehir sayılıp sayılmayacağı fakihler arasında tartışılmıştır. Hanefiler mehrin maddi değeri olması ilkesinden hareketle bunu caiz görmezken (ibnû'l-Hümâm, Feth, 111, 308) diğer bazı mezhepler Kur'an ve fıkıh öğretimi gibi işlerin mehir olabileceğini söylemişlerdir (Şevkânî, es-Seylû'l-Cerrâr, II, 277; Zühayli, el-Fıkhü'l-İslami, VII, 260-264). Kadının evleneceği erkekten mehir olarak hacca götürmesini istemesi konusunda da aynı ihtilaflar geçerlidir. Ancak hacca götürme maddi bir külfet gerektirdiği ve burada amaç erkeğin kadına hizmeti değil, hac masraflarını karşılama olduğu için bunun caiz olduğu görüşü tercih edilmelidir. Diğer taraftan kadının mehir olarak muhatabının “namaz kılmasını, oruç tutmasını, sigara ve alkol gibi kötü alışkanlıkları terk etmesini istemesi” ise, zaten yapması gerekli görevler olduğu için, mehir olmaz.

812. İki bayram arasında evlenmek caiz midir? Ülkemizin bazı yörelerinde, Ramazan ile Kurban Bayramları kast edilerek “İki bayram arasında düğün yapılmaz ve nikâh kıyılmaz.” denilmektedir. Bu sözün dini yönden hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Hz. Peygamber, ile Hz. Âişe iki bayram arasında yer alan Şevval ayında evlenmişlerdir (Müslim, Nikâh, 73). Şartlar ve imkânlar müsait olduğu zaman senenin bütün günlerinde ve günün her saatinde düğün yapılabilir, nikâh kıyılabilir. Yani nikâh için belli bir zaman ve vakit yoktur. Bu sebeple iki bayram arasında düğün yapmakta ve nikâh kıydırmakta dinimiz açısından hiçbir sakınca bulunmamaktadır.

813. Kayıp olup da hayatta olup olmadığı bilinmeyen kişinin eşi başkasıyla evlenebilir mi? Kaybolup da kendisinden haber alınamayan, yeri ve hayatta olup olmadığı bilinmeyen kişiye “mefkûd” denilir. Mefkûdün eşinin boşanma hakkı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanefiler “hükmen ölüm kararı” için, “akranlarının vefatını veya yaşayabileceği azami süreyi beklemek gerektiğini” ve bunun, eşinin müracaatı üzerine mahkemece “evliliğe son verebilme gerekçesi” olmadığını söylerken (Serahsi, el-Mebsût, XI, 35-36). Hanbelilerde, “mefkûd/kayıp” ortalama olarak yaşayabileceği süre dolunca (Haraşi, Şerhu Muhtasar, IV, 149-151); Şâfi mezhebindeki yaygın görüşe göre de “daha fazla yaşamayacağına kanaat getirildiğinde” ölü sayılmasına karar verilebilecektir (Şâfi, el-ümm, VI, 608-609; Şirbini, Müğ- ni'l-Muhtâc, II, 520-521). Mâlikilerde ise eşinin müracaatı üzerine hâkim gerekli araştırmayı yapar ve ümit kesilmesi hâlinde “dört yıl” beklenir; bu süre bitince hâkim ayırma kararı verir ve kadın vefat iddetini bekledikten sonra başkasıyla evlenebilir (Sahnün, el-Müdevvene, II, 742-743; Zühayli, el-Fıkhü'l-İslami, V, 784-785). 1917 Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de konu bu görüşe göre düzenlenmiştir. Bu içtihat maslahata daha uygundur. Buna göre kocasından dört yıl veya daha fazla haber alamayan kadın, bu son görüşe göre boşanmak üzere mahkemeye başvurabilir. Mahkemenin boşaması hâlinde vefat iddeti bekledikten sonra başka biriyle evlenebilir (HAK, md. 126, 127).

814. Baba çocuğunu evlendirmekle yükümlü müdür? İslam âlimleri erkek çocukların nafakalarının, çalışıp kendi rızıklarını kazanacakları zamana kadar babalarına ait olduğunda görüş birliğine varmışlar ancak, babanın evladını evlendirmek zorunda olup olmadığı konusunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Hanefiler ve Şâfiiler babanın, çocuğunu evlendirmesinin vacip olmadığını söylerken, Hanbeli âlimleri, “çocuğun nafakası babasına aitse babası onu evlendirmek zo- rundadır demişlerdir (Mâverdi, el-Hâvi, IX, 183-184; İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 380). Meseleye dinen vacip olup olmama noktasından bakınca durum böyle olmakla beraber, maddi imkânı iyi olan bir babanın kendi parası ile evlenme imkânı bulamayan evladını evlendirmesinin güzel bir davranış olacağına şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamber'den sas, rivayet edilen bir hadiste; “Evladın baba üzerindeki hakkı üçtür: Ona güzel bir isim koyması, okuma yazma öğretmesi ve zamanı geldiğinde onu evlendirmesi.” (Suyûti, el-Câmiu's-sağir, II, 538) buyrulmuştur. Ayrıca Yüce Allah; “Ey iman edenler, kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun.” (Tahrim, 66/6) buyurmaktadır. Buna göre, imkânı olan babanın, evlenmeye ihtiyaç duyan evladını evlendirerek günaha girmesine mani olması sorumlulukları arasındadır.

815. Otuz iki farzı bilmeyen kişinin nikâhı geçersiz olur mu? İslam'a göre nikâh, evlenme ehliyetine sahip ve evlenmelerinde dini açıdan engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerinin) şahitlerin huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ortaya koymalarından ibaret bir akittir. İslam'ın belirlediği rükün ve şartlar gözetilerek akdedilen nikâh geçerlidir (Mevsili, e-İhtiyâr, II, 39). 32 farz tabiri, imanın ve İslam'ın şartları ile guslün, abdestin, namazın ve teyemmümün farzlarını ifade etmektedir. Her Müslüman'ın dinini doğru bir şekilde yaşayabilmesi için, kendisine lazım olan bilgileri öğrenmesi gerekir. Bununla birlikte 32 farzı bilmek, nikâhın sıhhat şartlardan olmadığı için bilmeseler de nikâhları geçerlidir.

816. Âdetli iken nikâh kıydırılabilir mi? Nikâh akdi esnasında hükmi kirlilik sayılan; hayız, cünüplük ve abdestsizlikten temiz olmak nikâhın geçerli olması için şart değildir. Bu nedenle âdetli iken kıyılan nikâh geçerlidir.

817. Ehl-i kitap bir kadının nikâhı nasıl kıyılır? Şahitlerin Ehli kitaptan olmaları caiz midir? Ehl-i kitap kadınla yapılan nikâh akdi, şekil, hüküm ve icra itibariyle müslüman kadının nikâhı gibidir. Müslüman çiftin nikâhından farkı, Hanefilere göre şahitlerin ehl-i kitap olabileceğidir. Ehli kitap kadının nikâh kıyılırken, evlenme hükümleri açısından farklılık söz konusu değildir (Serahsi, el-Mabsût, V, 33).

818. Cuma geceleri bazı camilerde yapılan nikâh tazelemenin hükmü nedir? Dini hükümlere göre bir kadının boş olması veya nikâhının düşmesi için; fesih, boşama yetkisi kendisinde bulunan kocanın veya mahkemenin onu boşaması, karşılıklı rıza ile boşanma, “liân”, “ilâ” veya eşlerden birinin dinden çıkmayı gerektiren bir sözü söylemesi gibi evlilik birliğini sona erdiren durumlardan birinin meydana gelmesi gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 137-250). Böyle bir durum olmadığı sürece, şartlarına uygun yapılan nikâh, ömür boyu geçerli olduğundan nikâh tazelemek gerekli olmayıp Cuma geceleri bazı camilerde topluca yapılan bu tür uygulamaların dini bir dayanağı da yoktur.

819. Mazeretsiz olarak cuma namazına üst üste üç defa gitmeyen nikâhı düşer mi? Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve misafir olmayan Müslüman erkeklere farz kılınmıştır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar Cuma namazı kılmakla yükümlü değildirler. Cuma namazını terk edenlere yönelik tehditkâr ifadeler taşıyan hadisler, Cuma'nın önemini vurgulamak ve mazeretsiz terk edenlerin cezası hak edeceklerini bildirmek amacıyla taşınırlar. Bu hadislerden bir kısmında Resûlullah sav şöyle buyurmuştur: “Birtakım insanlar ya Cuma nama- zını terk etmeyi bırakırlar yahut da Allah onların kalplerini mühürler, artık gafillerden olurlar.” (Müslim, Cuma, 40); “Her kim önemsemediği için Üç Cumayı terk ederse, Allah onun kalbini mühürler.” (Ebü Davûd, Salât, 212) Buna göre, özürsüz olarak Cuma namazını terk eden bir Müslüman büyük günah işlemiş olur. Fakat farzietini inkâr etmedikçe ve hafife almadıkça; cumayı üç kez terk etmekle nikâhı düşmez.

820. Hz. Peygamber sav'in çok evliliği nasıl izah edilebilir? Çok evlilik konusunda Hz. Peygamber sav'in özel bir durumu olduğu şüphesizdir. Onun hayatının sonlarına doğru dokuz hanımı bir nikâh altında toplamış olması, bazıları tarafından dünyevi zevklere düşkünlükle yorumlanmak istenmiştir. Oysa onun evliliklerine bakıldığında durumun böyle olmadığı görülür. Nitekim o, 25 yaşında iken ilk evliliğini, kendisinden yaşça hayli büyük ve dul bir kadın olan Hz. Hatice ile yapmış ve bu evlilik yaklaşık 25 yıl sürmüştür. Onca teklife rağmen bu zinde döneminde başka kadınla evlenmemiştir. Hz. Peygamber'in, çok evlenmesinin başlıca sebepleri şunlardır: a) Onun getirdiği din şüphesiz erkekler kadar kadınları da ilgilendiriyordu. Kadınlara yönelik tebliğlerde Hz. Peygamber'in hanımları eğitim ve öğretim görevini ifa ediyorlardı. Hz. Hatice'nin peygamberliğin ilk döneminde, Hz. Peygamber'e yardım ve destek konusunda gösterdiği büyük fedakârlıklar herkesçe malumdur. Hz. Peygamber'den sonra uzun seneler yaşamış olan Hz. Aişe de, hadis rivayetinde, Hz. Peygamber'in, ahlakı, özel hayatı ve kadınlara ait özel durumlara ilişkin hükümlerde Müslümanlara âdeta öğretmenlik yapmıştır. Diğer

eşleri de kendi çevrelerinde ve değişik şekillerde Hz. Peygamber'in sünnetinin öğretilmesine katkıda bulunmuşlardır. b) Hz. Peygamber'in eşlerinin hemen her biriyle ilgili özel evlenme sebepleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında Sevede, Zeynep ve Hind ile evlenmesinde olduğu gibi kocasının ölümü üzerine dul ve desteksiz kalan ve İslam'a bağlılıkta sebat eden mümin kadınları himayesine alma, onları ödüllendirme; önceden evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı Zeynep ile evlenmesinde olduğu gibi evlatlığı öz evlat olarak görme şeklindeki yanlış anlayışları değiştirmede öncülük etme; Hafsa, Ümmü Habibe ve Safiye ile evlenmesinde olduğu gibi ashabın ileri gelenleriyle, köklü Arap kabileleriyle ve komşu halklarla akrabalık kurarak İslam toplumunu bütünleştirme gibi amaç ve sebepler sayılabilir.

821. "Müta nikâhı" ne demektir, hükmü nedir? Aralarında dini açıdan evlenme engeli bulunmayan erkekle kadının, erkeğin vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamak üzere anlaşmalarına mü't'a nikâhı denmektedir. İslam öncesi dönemde mü't'a zaman zaman başvurulmuş bir uygulama olarak mevcuttu. Hz. Peygamber de tedricilik (belli bir sürece yayararak hukuki düzenleme yapma) ilkesi gereği ilk dönemlerde bu uygulamaya engel olmamıştı. Ancak, aile ve toplumun dokusuna zarar verebilecek olan bu uygulama bilahare yasaklanmıştır (Tirmizi, Nikâh, 28). A. b. Abbas, "Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunanlar bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanamazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır." (Mü'minün 23/5-7) âyetlerinin nazil olmasıyla mü'tanın yasaklandığını ifade etmiştir (Tirmizi, Nikâh, 28). Hz. Alia, de, Hz. Peygamber'in Hayber gazvesi sırasında, mü't'ayı yasakladığını bildirmiştir (Buhâri, Megâzi, 39; Müslim, Nikâh 29; Tirmizi, Nikâh, 28; Nesâi, Nikâh, 71). Söz konusu âyetlere ve ilgili rivayetlere dayanarak, tarih boyunca ehl-i sünnet âlimleri mü't'a nikâhı uygulamasının haram olduğunda ittifak etmişler ve bu konuda görüş birliği (icma) hâsıl olmuştur. Esas itibarıyla İslam dininde nikâh ve ailenin fert ve toplum açısından ifade ettiği amaç ve anlam dikkate alındığında, Ehl-i Sünnet alimleri tarafından benimsenen bu görüşün çağımız değerleri açısından da gayet tutarlı ve isabetli olduğu görülür.

822. Dügünde eğlenmenin hükmü nedir? İslam dini, gerek inanç ve ibadet esasları, gerekse sosyal hayat ve ahlâk ilkeleri itibarıyla, fert ve toplum olarak insanın yaratılışına uygundur. Fıtrat dini olan İslam'ın, insanın fıtrat gereği olan ihtiyaç ve arzularının karşılanmasına önem vereceği açıktır. Bu itibarla, insanın maddi/bedensel ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasını mübah gördüğü gibi, ruhi-manevi, bedii- estetik ihtiyaç ve arzularının karşılanmasını da aynı şekilde mübah görmüştür. Burada düğünlerde müzikli eğlence yapmanın sakıncalı olup olmadığı akla gelmektedir. Kur'an ve sünnette de müzik dinlemenin haram olduğunu ve müzik dinleyenlerin günahkâr olacağını ispata yetecek yeterli açık delil bulunmadığı görülmektedir. Nitekim Resûlullah, nikâhın duyurulması için def çalınmasını öğütlemiş (Tirmizi, Nikâh, 6) bir bayram günü, Hz. Âişe'nin yanında def çalıp türkü söyleyen iki kız çocuğunu yadırgayanları "Bırakın bu gün bayramdır." diyerek uyarmıştır (Müslim, İydeyn, 4). Hz. Âişe anlatıyor: "Benim yanımda iki kız çocuğu, Buas savaşı ile ilgili hamâsi ezgiler söylerken Resûlullah sas çıkageldi. Gidip yatağın üzerine yan üstü uzandı ve yüzünü de aksi istikamete çevirdi, derken babam Ebu Bekir içeri girdi. Beni azarladı ve 'Resûlullah'ın hane-i saadetlerinde şeytan çalgısı ha!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah, ona yönelip "Bırak onları (söylesinler!)" buyurdu. Onlar sohbetle dalıp, bizden dikkatlerini çekince, ben çocuklara göz işareti yaptım, kalkıp git-tiler." (Buhari, İydeyn, 2) Diğer bir rivayette Hz. Âişe ira, der ki: "Bir bayram günüydü. Habeşliler, mescitte kılıç-kalkan oyunu oynuyorlardı. Ben mi Resûlullah'tan sas talep etmiştim yoksa o mu dedi, bilemiyorum; - Seyretmek ister misin? buyurdular. Ben de, - Tabii! dedim. Kalktı, beni arkasına aldı, yanağım yanağına yakın hâlde durduk.- Ey Erfideoğulları göreyim sizi (oynayın)! diyordu. Ben usanıncaya kadar böyle devam ettim. (Usandığımı fark edince), - Yeter mi? buyurdular. Ben, - Evet! dedim. Bunun üzerine; - Öyleyse git! dediler." (Buhâri, İydeyn 2; Müslim, İydeyn, 4) Amir İbn Sa'd ra; anlatıyor: "Bir düğün sırasında Karaza İbn Kah ve Ebu Mes'üd el-Ensâri'nin yanına girdim, bazı kız çocukları şarkı söylü- yorlardı. Ben dayanamayıp, "Sizler, Resûlullah'ın sas. Bedir ashabından olun da yanınızda şu iş yapılsın, olacak şey değil!" dedim. Bunun üzerine onlar, "Otur, dilersen bizimle dinle, dilersen git, Bize düğünde eğlenme ruhsatı verildi!" dediler." (Nesâi, Nikâh, 80) Bütün bunları göz önünde bulunduran âlimler, düğünlerde ve bayramlarda insanların haram sözler söylemeden ve haram işler işlemekten def çalıp, türkü söyleyip oynayabileceklerini ve eğlenebileceklerini söylemişlerdir (Bkz. Kettâni, et-Terâtibu'lidâriyye, II, 79-80). Ancak haram olan bir şeyi tasvir etmek, haramları güzel göstermek, cinsel duyguları tahrik etmek ve mahremiyet kurallarına riayet etmemek gibi davranışlar caiz değildir.

Süt Emzirme (Radâ)

823. Süt haramlığının delili nedir? Süt akrabalığının oluşma şartları nelerdir? Kur'an-ı Kerim'de, sütanneler ve sütkardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır (Nisa, 4/23). Hz. Peygamber sas de "Nesep yoluyla evlenilmeleri haram olanlar, süt yoluyla da haramdır." (Buhâri, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ, 1, 9; Ebü Dâvûd, Nikâh, 6) buyurmuştur. Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içerisinde emdiği süt, az olsun çok olsun süt hisimliliğinin meydana gelmesi için yeterlidir. Buna göre; iki yaş içerisinde aynı kadından bir defa da olsa süt emen kız ve erkeğin birbirleriyle evlenmeleri caiz değildir (Serahsi, e-Mebsût, V, 137; Kâsâni, Bedâr, IV, 8). Şâfiî ve Hanbeliler ise süt hisimliliğinin oluşabilmesi için ilk iki yaş içinde ve bebeğin doyup da kendiliğinden

birakması sureti ile ayrı ayrı beş kez emmesinin şart olduğunu söylemektedir (İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 309; Şirbini, Muğni'l-Muhtâc III, 546).

824. Çocuğun süt gelmeyen memeyi emmesiyle süt akrabalığı gerçekleşmiş olur mu? Süt hısımlığının oluşması için, emziren kadının sütünün emen bebeğin midesine ulaşması gerekir. Süt akrabalığının gerçekleşmesi için gerekli olan süt emme miktarı konusunda fıkıh bilginlerince farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hanefî ve Mâlikîler süt akrabalığının oluşması için süt emme çağında bir damla sütün mideye ulaşmasını yeterli görürken, Şâfiî ve Hanbelîler beş defa doyaya emmeyi şart koşmuşlardır (Merğînânî, el-Hidâye, III, 138; İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 309). Buna göre, süt gelmeyen memeyi emmekle süt akrabalığı oluşmaz.

825. Bir kadının başka başka doğumlarda emzirdiği iki çocuk sütkardeş olur mu? Kur'an-ı Kerim'de kendisinden süt emilen kadınlar “sütanne”, aynı kadından süt emen çocuklar da “sütkardeş” olarak isimlendirilmiş ve bunlar arasında süt akrabalığının meydana geleceği bildirilmiştir (Nisâ, 4/23). Buna göre, ister aynı doğumda ister başka doğumlarda olsun, bir kadından, süt emme müddeti içinde süt emen çocuklar birbirleriyle sütkardeş olurlar.

826. “Süt bankası”ndan alınan sütle süt hısımlığı oluşur mu? Süt bankasındaki sütlerin karışmış olması hükmü etkiler mi? Süt akrabalığı, bebeğin memeden sütü emmesiyle olduğu gibi kadından alınan sütün içirilmesiyle de oluşur. Dolayısıyla süt bankasından alınan sütün emme yaşındaki çocuklara verince de süt akrabalığı oluşur. Bu nedenle süt akrabalığında herhangi bir karışıklığa meydan vermemek ve dinen haram sayılan bir evliliğe sebep olmamak için süt verenlerle süt emenlerin kimliklerinin kayda alınması ve bu konuda titizlik gösterilmesi şarttır. Süt bankasına farklı kadınlar tarafından verilen sütlerin karıştırılmış olması bu hükmü değiştirmez. Bu durumda süt veren kadınların tamamıyla bu sütleri içen çocuklar arasında süt hısımlığı oluşmuş olur (el-Fetâvâ'l-Hindiyî, 1, 377).

827. Bir kadının sütünün inek, koyun veya keçi sütü ile karıştırılıp bir çocuğa içirilmesiyle süt hısımlığı gerçekleşmiş olur mu? İnek sütü vb. bir sıvı ile karıştırılan insan sütü ile süt hısımlığının oluşabilmesi için, insan sütünün diğer sıvıdan daha fazla olması gerekir. Buna bağlı olarak inek sütü ile karıştırılmış insan sütüne bakılır; insan sütü daha fazla ise bu sütü içirmekle süt hısımlığı meydana gelmiş olur ve evlilik mahremiyeti oluşur, aksi hâlde mahremiyet oluşmaz (Merğînânî, el-Hidâye, III, 145).

828. Göze veya kulağa damlatılan sütten dolayı süt akrabalığı meydana gelir mi? Süt hısımlığının oluşması için, sütün bebeğin midesine ulaşması gerekir. Bunun sebebi, emilen sütün çocuğun beslenip büyümesindeki katkı sağlaması. Göze veya kulağa damlatılan sütün beslenme ve büyümeye etkisi yoktur. Dolayısıyla bu organlara damlatılan süt sebebiyle süt akrabalığı meydana gelmez (Merğînânî, el-Hidâye, I, 245; İbn Kudâme, el-Muğni, XL, 313; el-Fetâvâ'l-Hindiyî, I, 377).

829. Süt hısımlığı mahremiyetinde ölçü nedir? Süt hısımları, birbirlerinin mahremi olup evlenmeleri ebediyen haramdır. Süt akrabalığı ile nesep akrabalığı arasında mahremiyet açısından fark yoktur. Dolayısıyla bakma, dokunma, bir arada bulunma, beraber seyahat etme vb. konularda nesep akrabası için söz konusu olan kurallar süt akrabası için de aynen geçerlidir (Mevsihi, el-İhtiyâr, IV, 113).

830. Bir kimse sütbabasının diğer hanımından olan çocuğuyla evlenebilir mi? Kur'an'da, sütanneler ve sütkardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır (Nisa, 4/23). Hz. Peygamber sav, Nesep bakımından haram olan süt bakımından da haramdır.” (Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ, I, 9; Ebü Dâvûd, Nikâh, 6) buyurmuştur. Bu yüzden kişi, kendi baba bir kardeşiyle evlenemeyeceği gibi, sütbabasının diğer hanımından olan çocuğu da baba bir sütkardeşi olduğundan, onunla da evlenemez (Serahsi, el-Mebsût, V, 242).

831. Bir kimse kardeşinin sütkardeşiyle evlenebilir mi? Süt akrabalığı, sadece emziren ve emen arasındaki emme fiilinden doğduğu için, sütanne ve bazı akrabaları ile; süt emenin kendisi ve öz çocukları ile sınırlı kalmakta, diğer akrabalar arasında evlenme engeli oluşmamaktadır (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 130). Bu yüzden kişi, kardeşinin sütkardeşiyle evlenebilir.

832. Sütkardeş oldukları evlendikten sonra anlaşılan çiftlerin durumu ne olacaktır? Süt emme ve emzirmenin evlilik engeli sayılabilmesi için, emmenin kesin olarak sabit olması gerekir. Fakihlerin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içerisinde emdiği süt, az olsun çok olsun süt hısımlığının meydana gelmesi için yeterlidir. Buna göre; iki yaş içerisinde aynı kadından bir defa da olsa süt emen kız ve erkeğin birbirleriyle evlenmeleri caiz değildir (Serahsi, el-Mebsût, V, 137; Kâsânî, Bedâr” IV, 8). Şâfiî ve Hanbelîler ise süt hısımlığının oluşabilmesi için ilk iki yaş içinde ve bebeğin doyup da kendiliğinden bırakması sureti ile ayrı ayrı beş kez emmesinin şart olduğunu söylemektedir (İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 309); Şirbini, Muğni'l-Muhtâc III, 546). Kocanın, eşiyle sütkardeş olduğunu ikrar edip, ikrarında ısrar etmesi ya da âdil iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şahitliği ile sütkardeş oldukları sabit olan evli çiftlerin araları ayrılır. Bu durumda, çiftler arasında cinsel yakınlık olmuş ise kadın, belirlenen mehir ile mehr-i misilden en az olanı hak eder. Cinsel yakınlaşma olmamışsa kadın, mehir

olarak bir şey alamaz (el-Fetâva'l-Hindiyye, 1, 380-381). Şâfiî mezhebine göre süt akrabalığının varlığı, dört erişkin kadının şahitliğiyle ispat edilebilir. Yine bu mezhebin kuvvetli görüşüne göre, süt emmeye şahitlik etmek, mahremiyetin sabit olması için yeterli değildir. Şahitlerin; süt emme vaktini, emme sayısını ve sütün, emen çocuğun midesine ulaştığını söylemeleri gerekir (Şâfit, el-ümm, VI, 94; Nevevi, el-Mecmu, XX, 260). Buna göre, evlendikten sonra sütkardeş oldukları ihtimali beliren çiftler, Şâfiî mezhebinde ileri sürülen şartlar gerçekleşmemişse bu doğrultuda evlilik hayatına devam edebilirler.

833. Ücretle sütanne tutmak caiz midir? Çocuğun ailesinin sütan- neye karşı ne gibi yükümlülükleri vardır? Çocuğun bakım ve büyümesinde emzirmenin önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan emzirme, İslam hukukunda ana babaya terettüp eden bir vazife olarak düzenlenmiştir. Anne çocuğu kendisi emzirebileceği gibi sütanneye de emzirtebilir. Ancak çocuğun ana-babaya ısınması ve ruh sağlığı açısından zorunlu bir durum olmadıkça anneler çocuklarını emzirmekten kaçınmamalıdır. Sütanne, çocuğu emzirme karşılığında bir ücret talep ederse, bu ücret baba tarafından ödenmelidir (Bakara, 2/233, Talâk, 65/6). İşin hukuki hak ve yükümlülükleri yanında manevi boyutu da ayrı bir öneme sahiptir. Anne ve baba, çocuklarının büyümesinde hayati bir rol almış bulunan sütanneye gerekli alakayı göstermeli, çocuklarını da bu konuda duyarlı bir şekilde yetiştirmelidir.

834. Bir kimsenin sütannesine karşı ne gibi görevleri vardır? İslam ahlakının temel prensiplerinden biri de vefadır. Bir müslümanın anne ve babasından sonra vefa göstermesi gereken şahısların başın- da, kendisine rahmet pınarlarını akıttığı sütanesi gelmektedir. Kendisi de sütanneler tarafından emzirilmiş olan Hz. Peygamber'in bu şahıslara karşı sergilediği tavır, Müslümanlar için örnek bir duruş arz etmektedir. Hz. Peygamber sas, ilk sütanesi olan amcası Ebu Leheb'in kölesi Süveybe'ye karşı hep vefalı olmuş, kendisini emzirdiğini her fırsatta söylemiştir (Buhâri, Nikâh, 20). Peygamberimiz (sas, yanında çocukluğunun yaklaşık üç yılını geçirdiği sütanesi Halime'yi hep hayırla yâd etmiş, ona ve ailesine karşı hep vefa duygusu içinde olmuştur (Ebü Dâvüd, Edeb, 128).

835. Gayrimüslim kadının, bir müslümanın çocuğunu emzirebilir mi? Kur'an'da, evlenilmesi yasak olan kadınlar zikredilirken “sütanneler” mutlak olarak geçmiş, fakat emziren için herhangi bir din kaydı konulmamıştır. Fakat, bazı âlimler, süt emzirdikleri çocuklara haram gıdalar yedirip içecekleri endişesiyle gayrimüslim sütanne edinmeyi hoş görmemişlerdir (Sahnün, el-Müdevvene, II, 303).

Boşanma (Talak)

836. Boşama yetkisinin eşe veya başkasına devredilmesi mümkün müdür? İslam'da boşama yetkisi prensip olarak kocaya verilmiştir. Boşama yetkisini elinde bulunduran kocanın, bu yetkisini, nikâh akdi sırasında veya evlilik süresi içinde karısına veya bir başkasına devretmesi mümkündür. Buna “tefviz-i talak” denir. Tefviz, nikâh akdi esnasında olabileceği gibi, evliliğin devam ettiği bir zamanda da yapılabilir. Nikâh akdi esnasında tefviz olacaksa bu, kadının o sırada bu hakka kendisinin de sahip olmasını şart koşmasıyla olur. Kadın bu hakka nikâh kıyılırken mesela “boşama yetkisi elimde bulunup, dilediğim zaman kendimi boşama şartıyla evleniyorum” demesi ve erkeğin de bunu kabul etmesiyle sahip olur. Yani talakın devri teklifinin önce kadın tarafından yapıp erkeğin daha sonra kabul etmesi gerekir. Bu şekliyle boşama yetkisini alan kadın dilediği zaman boşanabilir (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 423 vd.; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 551, 552, 573). Tefviz-i talâk, evlilik devam ederken de olabilir. Erkek, eşine, “Sen muhayyersin. Beni veya boşanmayı tercih edebilirsin. İstersen kendini boşayabilirsin, evliliğe devam konusunda karar senin.” gibi sözler ile boşama hakkını verebilir. Kadın bu tür sözlerle kendisine verilen boşama yetkisini aynı mecliste kullanmazsa hakkını kaybeder. Ancak boşama yetkisi “kendini her ne zaman istersen boşayabilirsin” gibi umumi bir ifade ile verilirse, kadın bu hakkı sözün söylendiği meclisle sınırlı olmadan istediği zaman kullanabilir (ibnü'-Hümmam, Feth, IV, 68-71). Kadın, ister nikâh esnasında isterse evlilik devam ederken elde ettiği boşanma yetkisini kullanmak zorunda değildir. Kadın kocasının verdiği bu yetkiyi baştan kabul etmeyeceği gibi, sonradan kendi rızasıyla da iade edebilir. Bu yetkiyi kocasına iade eden kadın tefviz yoluyla elde etmiş olduğu boşanma hakkını yitirmiş olur (Bilmen, Kâmus, 11, 259). İ. Şâfiî'ye göre ise tefviz vekâlet gibidir. Kadın, kendini boşamadıkça erkek istediği zaman onu azledebilir (Remli, Nihâyetü'l-Muhtac, VI, 440).

837. Boşanma esnasında şahit bulundurmak gerekir mi? Kur'an'da, “Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayırın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar.” (Talak, 65/2) buyurulmaktadır. Bu ayetteki şahit tutma emrinin boşamaya mı yoksa ric'i talakla boşadıktan sonra dönmeye mi yönelik olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Hanefilere göre her ikisinde de şahit bulundurmak menduptur. İ. Şâfiî'ye göre ise boşamaya şahit tutmak mendup, dönmeye şahit tutmak ise vaciptir (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, V, 35-351; Râzi, Mefâtihu'l-ğayb, XXX, 34) Dolayısıyla boşama esnasında şahit tutma, boşamanın geçerlilik şartı değildir.

Bununla birlikte fakihler bu buyruğun, hakların zayı olmaması ve ihtilafların önlenmesi gibi amaçlar taşıdığı noktasında birleşmektedirler.

838. Boşarım” demekle boşanma meydana gelir mi? Boşama, yetkili kişi veya kurumun kesin kararı ve bu kararın yoruma yer bırakmayacak şekilde açık sözlerle ifade edilmesiyle olur. Türkçede geniş zaman için kullanılan “Boşarım” sözü bu nitelikte olmayıp boşama tehdidi anlamına gelir. Dolayısıyla bu sözle boşama meydana gelmez. Boşama, kişinin eşine söylediği “Boşsun”, “Boş ol”, “Boşadım” veya “Karım boştur” gibi boşama iradesini ortaya koyan “şimdiki veya geçmiş zamanlı” ifadelerle yada mahkemenin kararıyla gerçekleşir (Merginâni, el-Hi- dâye, III, 165 vd.; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 355).

839. “Şart olsun” sözünü kullanmanın hükmü nedir? Daha çok bir şeyin yapılması veya yapılmaması ya da sözün kuvvet kazanması gibi amaçlarla söylenen şart olsun sözünün hükmü, kullanıldığı yerin örfüne ve bu sözü söyleyen kişinin niyetine göre değişir. Bu ifade bazı yörelerde yemin, bazı yörelerde “talâk” yani “karım boş olsun” anlamında kullanılır, ki buna göre “şart olsun” sözüyle boşama kastedilmişse bir talâk meydana gelmiş olur. Bu sözle yemin kastedilmişse, bundan dolayı boşama meydana gelmez. Şartın bağlandığı eylem meydana gelince yemin bozulmuş olacağından yemin keffâreti ödenmesi gerekir (ibn Teymiyye, el-Fetâva'l-Kübrâ, II, 223; Bilmen, Kâmus, II, 244).

840. “Üçten dokuza boş ol” diyen kişinin eşi kaç talakla boşanmış olur? İslam'a göre evli çiftler arasında üç bağ vardır. Buna göre koca, eşini en fazla iki defa boşamışsa onunla evliliğini sürdürebilir. Üçüncü kez boşamakla aralarındaki evlilik bağı tamamıyla ortadan kalkmış olur. Hanefî ve Şâfiilerin de bulunduğu çoğunluğa göre aynı anda verilen “üç boşama”, “üç talâk” olarak geçerli olup, bu takdirde koca, eşini tamamen boşamış olur (Şâfiî, el-ümm, VI, 473; Sahnün, el-Müdevvene, TL, 3; Kudûri, el-Muhtasar, II, 37-38; İbn Rüşd, Bidâye, II, 61). Ashap ve tâbiündan bu boşamayı üç sayanlar olduğu gibi tek sayanlar da vardır. Böyle bir boşamanın tek talâk olacağı görüşünü savunanlar, İbn Abbas'ın rivayet ettiği “Hz. Peygamber sas devrinde, Hz. Ebubekirin devrinde ve Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk iki senesinde üç talâk bir talâk sayılırdı” haberini (Müslim, Talak, 15; Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, V, 61) ve yine İbn Abbas'ın rivayet ettiği, “Rükâne, karısını bir mecliste üç talâk ile boşamıştı ve bunun için çok üzülüyordu. Hz. Peygamber (sas. ona, “Onu nasıl boşadın?” diye sordu. Rükâne “üç talâk ile boşadım” dedi. Resûlul- lah sas ona, “Tek mecliste mi?” dedi. O da “evet” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah “O bir talâktır. İstersen ona dönebilirsin.” hadisini delil getirmişlerdir (Bkz. Ebü Dâvûd, Talâk 10; Tirmizi, Talâk 2; Ahmed b. Hanbel, el-Müsne'd, IV, 215). Bu ikinci görüşe göre aynı mecliste/ortamda verilen “üç talâk”, “bir talâk” olarak gerçekleşir. Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüşü benimsemiştir. Bu durumda boşama ric'i ise taraflar, iddet içinde yeni bir nikâha gerek olmaksızın, boşama bâin ise veya iddet bitmiş ise tarafların rızaları ile yeni bir nikâh kıyarak evliliklerini sürdürebilirler.

841. Boşama anlamına gelebilecek kinayeli sözlerle boşanma meydana gelir mi? İslam hukukuna göre boşama için kullanılan sözler iki türdür. Bunlardan birisi boşamadan başka bir anlama gelmesi mümkün olmayan, sadece boşama için kullanılan “Seni boşadım, boşsun, boş ol.” gibi sözlerdir. Bunlara sarîh/açık sözler denir. Diğer de boşama anlamına gelebileceği gibi, baş- ka anlamlara da gelebilen sözlerdir. Bu tür ifadeler de kinayeli sözler denir. “Git babanın evine.”, “Defol git.”, “Sen benim karım değilsin.”, “Ben senin kocan değilim.” gibi ifadeler, boşamada kullanılan kinayeli söz- lerdendir. Bu vb. sözlerin boşamada etkili olabilmesi için, erkeğin bu sözleri boşama kastıyla söylemiş olması gerekir. Bu vb. kinayeli sözlerle boşamaya niyet edildiği takdirde bir bâin (kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı vermeyip yeni bir nikâh akdi gerektiren) talak meydana gelir (Merginâni, el-Hidâye, II, 166). Şâfiilere göre ise böyle kinayeli sözlerle yapılan boşamalar ric'i (kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı veren boşama) sayılır (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, III, 439).

842. Kadının, “ben ayrılmak istiyorum.” deyip, erkeğin de “peki” demesiyle boşama meydana gelir mi? Boşama, kişinin kesin kararına ve bunun yoruma açık olmayacak bir ifadeyle gerçekleşir. “Boşanalım, ayrılalım, ben ayrılmak istiyorum.” gibi sözler temenniden ibarettir. Kadının bu tür temennilerine erkek “peki” diyerek olumlu mukabelede bulursa bu sözlerle boşama meydana gelmez. Şu var ki, olur olmaz şeylerden dolayı boşamanın gündeme getirilmesi doğru bir davranış değildir.

843. Boşamada kullanılan sözleri sadece zihinden geçirilmekle boşama gerçekleşir mi? Boşama, bu yetkiye sahip olan kişinin boşama sözlerinden birini kullanmasıyla gerçekleşir. Boşamanın meydana gelmesi için, içteki niyetin söz olarak dışarıya vurulması lazımdır. Hz. Peygamber sav, “Allah, söze ve tasarrufa dökmedikçe ümmetimi içinden geçirdiklerinden dolayı sorumlu tutmayacaktır.” (Buhârî, Itk, 6; Eymân, 15) buyurmuştur. Buna göre sadece içten geçirilerek veya söylemeksizin sadece talaka niyet etmekle boşama meydana gelmez.

844. Bir kimsenin, boşamayı başka birinin fiiline bağlaması durumunda ne olur? Boşamanın meydana gelmesini “şayet, ise, zaman” gibi şart edatları kullanarak bir işin olup olmamasına bağlamak (ta'liku't-talâk) mümkündür.

Bu işlem kocanın kendi fiiline olabileceği gibi eşinin veya bir başkasının fiiline ya da bir olayın vukuuna da bağlanabilir. Mesela; bir kişinin, hanımına “falanın evine gidersen boşsun.”, “falan ile konuşursam boşsun.” demesi gibi bir şarta bağlanmışsa âlimlerin çoğunluğuna göre şartın yerine gelmesiyle bir boşama gerçekleşmiş olur (Merğînâni, el-Hidâye, III, 228; Şirbini, Muğni'-muhtâc, II, 411; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 452, 462). Bazı âlimlere göre ise erkeğin niyeti boşama olmayıp, kadının o işi yapmasını önlemeye yönelik ise boşanma meydana gelmez. Erkeğin yemin kefareti vermesi gerekir (İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-fetâvâ, XXXII, 127, 128).

845. Şartlı boşamada şart gerçekleşmeden önce boşamanın bağlandığı şarttan vazgeçilebilir mi? Kocanın boşama iradesi beyanı kayıtsız ve şartsız olabileceği gibi bir şarta (ta'likî şart) veya vadeye de bağlanabilir. Şartlı boşamada şart gerçekleşmeden önce boşamanın bağlandığı sözden dönmek geçerli değildir (Kâsânî, Bedâi, II, 139; Zeylai, Tebyin, 11, 226). Boşanmanın bir şarta bağlanması durumunda bu şart ne zaman gerçekleşirse boşanma da hükümlerini o zaman doğurur. Bu şart gerçekleşene kadar evlilik bütün sonuçlarıyla birlikte devam eder. Ancak boşanma şarta bağlandığında şart gerçekleşmeden, başka bir yolla boşanma olur ve iddet bittikten sonra o şart gerçekleşirse artık o şartın etkisi kalmaz. Şartlı talâkın sözün ifade ettiği anlamı kuvvetlendirmesi için yemin yerine kullanıldığı da vâkidir. Bu durumda fakihlerin çoğunluğuna göre bu da geçerli bir şartlı talâktır; şart yerine geldiğinde boşanma gerçekleşir. Fakat Hz. Aişe ve Hz. Ali gibi sahâbiler yanında İkrime, Şürayh, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim gibi bazı âlimlere göre kocanın niyeti boşama değil de karısını veya kendisini bir işi yapmaya ya da engellemeye yönelik bir tür yemin ise, bir şartlı talâk değildir; dolayısıyla şart tahakkuk etse de boşanma gerçekleşmez. Sadece yerine getirilmediği için yemin keffâreti gerekir (İbn Kayyim, İ'lâm, V, 518-525; es-Sâys ve M. Şeltût, Mukarenetü'l-mezahib fi'l-fikh, s. 108). D.İ.Yüksek Kurulu'nun görüşü de budur.

846. Boşamadığı hâlde kasten yanlış beyanda bulunarak eşini boşadığını söylemenin hükmü nedir? Kişi, eşini boşayıp boşamadığının sorulması üzerine, gerçekte boşamadığı hâlde, doğru beyanda bulunmayarak eşini boşadığını ifade ederse, o esnada boşamayı kastetmedikçe Hanefî ve Şâfiilere göre boşamış olmaz (İbn Nüceym, el-Bahr, III, 264; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, III, 379). Ancak nikâh ve boşama gibi konularda, söz söylerken oldukça dikkatli olunmalı ve Hz. Peygamber'den nakledilen; “Üç şey vardır ki, bunların şakası da ciddi gibidir: Nikâh, boşama ve boşamadan vazgeçme.” (Ebü Dâvûd, Talâk, 10) hadisi akıldan çıkartılmamalıdır.

847. Niyeti boşama olmadığı hâlde eşe karşı tehdit unsuru olarak boşama sözlerini kullanma hâlinde boşanma gerçekleşir mi? Boşama konusunun, rastgele gündeme getirilmesi doğru değildir. Bunun ciddi sonuçları olduğundan, Hz. Peygamber, bu konuda dikkatli davranmayı tavsiye etmektedir (Ebü Dâvûd, Talak, 10). Kişi, tehdit için karısını boşayacağını söylese, bu sözle boşama meydana gelmez. Bunu söylemekle geleceğe dönük vaatte bulunmuş olmaktadır. Ancak tehdit niyetiyle “boşadım”, “boş ol” gibi sözler kullansa niyeti ne olursa olsun boşama gerçekleşmiş olur. Çünkü bu kelimeler, sarîh olarak talakı ifade etmektedir. Sarîh lafızlarla yapılan boşamada niyete bakılmaz (Kâsânî, Bedâi, II, 101).

848. Bir erkek hanımına “Sen benim anam bacımsın” derse, bu boşama olur mu? Hanımına, “sen benim anam bacımsın” diyen kişi bu ifadesiyle boşamayı kastetmişse eşi kendisinden bir bâin talakla boş olur. Ancak, aralarında daha önce iki kez boşanma gerçekleşmemiş ise -eşler isterlerse- yeni bir nikâhla bir araya gelebilirler. Bu durumda evlilikleri, daha önce bir ayrılık vuku bulmamış ise, iki nikâh bağı ile devam eder. Eğer kişi bu sözleriyle zihâr yapmayı kastetmiş ise bu durumda zihâr kefareti ödemesi gerekir. Zihâr, bir erkeğin eşi; annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi gibi kendi- siyle evlenmesi ebedi yasak olan bir kimseye veya bunların sırtı, karı, baldırı vb. gibi bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesidir. Diğer taraftan hanımına, sevgi ve saygısı göstermek maksadıyla “anamsın, bacımsın” derse, mekruh olmakla birlikte, bundan dolayı her- hangi bir keffaret gerekmez (Mevsîlî, el-İhtiyâr, III, 229; Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, IV, 438). Herhangi bir kastı olmaksızın sırf ağız alışkanlığıyla böyle şeyler söy- lenmesi durumunda da bir şey gerekmez (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 111, 230).

849. Zifaf olmadan boşamanın hükmü nedir? Nikâh kıyıldıktan sonra henüz zifafa girilmeden yapılan boşama geçerlidir. Bu durumda bir bâin talak meydana gelir (Merğînâni, el-Hidâye, IN, 195). Boşayan erkek, boşadığı eşine dönmek isterse, ancak yeni bir nikâhla dönebilir. Bu şekilde boşanan çiftler, nikâhlı iken yanlarına kimsenin izinsiz giremeyeceği bir yerde baş başa kalmışlarsa (halvet-i sahiha) erkeğin kadına tam mehir vermesi lazımdır (Nisâ, 4/20-21). Kadının da bir evlilik için iddet beklemesi gerekir (Serahsi, el-Mebsût, V, 149). Ancak halvet-i sahiha olmadan önce boşama olması durumunda mehir belirlenmemişse kocanın mehir konusunda sorumluluğu yoksa da bütçesine ve toplumun örfüne uygun bir şekilde kadına müt'a denilen bir hediye vermelidir. Ancak daha önce mehir miktarı belirlenmişse koca, bunun yarısını ödemekle yükümlüdür (Bakara, 2/236-237; Ahzâb, 33/49; Serahsi, el-Mebsût, VI, 63).

850. Henüz zifafa girilmeyen eş peş peşe üç kere boşanırsa kaç boşama (talak) meydana gelir? Kişinin henüz cinsel ilişkide bulunmadığı eşini boşamasıyla ilgili olarak Kur'an'da; “Ey iman edenler! Mümin kadınlar nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) boşadığınızda, onların üzerinde sayacağınız

bir iddet yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye) verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın.”(Ahzab, 33/49) buyrulmaktadır. Zifafa girmediği eşini “sen boşsun.” sözünü üç kez tekrarlayarak boşayan kişi bir bâin talakla boşamış olur. “Üç talakla boşsun” denilince üç talak meydana gelip gelmediği hususunda ihtilaf vardır. Çoğunluk meydana geleceğini söylerken, bazıları ise zifafa girilmiş olsun olmasın aynı anda verilen üç talak tek boşama kabul etmişlerdir. DİYYK’da bu görüşü benimsemiştir. Söz konusu boşamada iddet gerekmediğine göre bu durumda dönüş de olmaz ve bu boşama bir bâin talak sayılır. Eşler isterlerse kalan iki boşama hakkı ile yeniden nikâhlanarak evliliklerini sürdürebilirler (İbn Rüşd, Bidâye, II, 86, 87; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 509).

851. Şaka olarak “boş ol” demekle boşama gerçekleşir mi? Dinimizde evlilik ciddi ve önemli bir müessese olup haklı bir gerekçe olmadan boşanma uygun görülmediği gibi boşamada kullanılan sözler de şaka ile de olsa söylenmemelidir. Çünkü bu, evliliğin ciddiyetini kavrayamamak ve dini hükümlerle alay etmek anlamına gelir. Şaka ile de olsa boşama sözlerinin kullanılmasıyla boşama meydana gelir. Hz. Peygamber sav şöyle buyurmuştur: “Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talak ve ricat (Boşanan kadına iddet süresi içinde dönmek).” (Ebü Davud, Talak, 9; Tirmizi, Talak, 9)

852. Öfkeli iken yapılan boşama geçerli midir? Eda ehliyetine sahip, ergen, akli başında olan kişilerin tasarrufları geçerli olduğundan ne dediğini bilecek derecedeki öfkeli iken yapılan boşamalar geçerlidir. Ancak şuurunu kaybedip ne dediğini ve ne yaptığını bilemeyecek derecede cinnet ve sinir krizi geçiren yani kontrolünü kaybeden kimsenin boşaması geçerli değildir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 452- 453). Ne dediğini ve ne yaptığını bilmemenin ölçüsü, öfke hâli geçtikten sonra kişinin o hâldeki tasarruflarını hatırlamamasıdır. Hz. Peygamber sas, aşırı derecede öfke ve baskı altında yapılan boşamaların geçerli olmayacağını bildirmiştir (Ebü Dâvüd, Talak, 8; İbn Mâce, Talak, 16).

853. Sarhoş iken yapılan boşama geçerli midir? Evlilik, sorumluluğu gerektiren ciddi bir müessesedir. Evlilikle ilgili hususların ve özellikle boşanma konusunun hafife alınmaması gerekir. Hz. Peygamber, şöyle buyurmuştur: “Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: nikâh, talâk ve talâktan dönme.” (Ebü Dâvüd, Talak, 9; Tirmizi, Talak, 9; İbn Mâce, Talak, 13) Hanefi ve Şâfiilerle göre, helal maddelerle sarhoş olan kimsenin boşaması geçerli değilken, haram maddelerle sarhoş olanınki muteberdir (Şâfi, el-ümm, VI, 641-642; Merğînâni, el-Hidâye, I, 163; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 346-347). Buna karşılık Hanefilerden Tahâvi ve Kerhi, Şâfiilerden Müzenî'nin de bulunduğu diğer bir grup müctehide göre ise ne konuştuğunu ve ne yaptığını bilemeyecek, faydalıyı zararlıdan ayıramayacak derecede sarhoş olanın söz ve tasarrufları hukuken geçerli değildir. Dolayısıyla bu durumdaki bir kişinin hanımını boşaması da geçersizdir (İbn Rüşd, Bidâye, II, 82; İbnü'-Hümâm, Feth, III, 470; Şevkânî, Neylül-evtâr, VII, 189 vd.; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 347-348). 1917 tarihli OHAK de sarhoşun talakının geçerli olmayacağı görüşünü kanunlaştırmıştır (HAK, md. 104). Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüşü benimsemektedir

854. Baskı ve tehdit (ikrah) altında boşamak geçerli midir? Baskı ve tehdit (ikrah) altında boşama Hanefi mezhebine göre geçerli (Serahsi, el-Mebsût, XXIV, 40) diğer mezheplere göre geçersizdir (İbn Kudâme, el-Muğni, X, 350, Mâverdi, el-Hâvi, X, 231). Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de baskı ve tehdit altında kalan kimsenin boşamasının geçerli olmadığı görüşü benimsenmiştir (HAK, md. 57,105). Günümüzde de fetva bu görüşe göre verilmektedir.

855. Kadını âdetli iken boşamak geçerli midir? Kadını âdetli iken boşamak dört mezhebe göre sünnete aykırı olmakla beraber geçerlidir (Serahsi, el-Mebsût, VI, 16; İbn Kudâme, X, 327; İbn Rüşd, Bidâyetül-mü-ctehid, II, 64). Bununla beraber boşama işleminin dinin öngördüğü şartlara uygun yapılması gerektiğinden ve boşanmanın, cinsel ilişki meydana gelmeyen bir temizlik döneminde yapılması da bu şartlardan biri olduğundan, âdet döneminde yapılan boşamaların geçersiz olduğunu savunan âlimler de vardır (İbn Teymiyye, Mecmüu fetâvâ, XXXII, 81 vd). Bu konuda fetva çoğunluğun görüşüne göre verilmektedir.

856. Kadını gıyabında boşama geçerli midir? Boşama, erkeğin boşama anlamına gelebilecek sarih veya kinâi sözlerden birini kullanarak evliliği sona erdirmesidir. Boşamanın geçerli olması için karı-kocanın aynı mekânda bulunması (meclis birliği) şart değildir. Erkeğin eşini gıyaben boşaması da mümkündür. Resûlullah, hanımını gıyaben boşayan birinin boşamasını geçerli görmüştür (Müslim, Talak, 36; Ebü Dâvüd, Talâk, 40) Buna göre; koca, eşine gıyaben kendisini boşadığını bildirir veya güvenilir birisi kadına, kocasının gıyaben boşadığını söylerse boşama gerçekleşmiş olur (İbn Nüceym, el-Bahr, IV, 62).

857. Şizofreni hastasının boşaması geçerli midir? Kadın böyle bir eşten boşanabilir mi? Boşama, akli başında bir kişinin kesin kararıyla ve bu kararın yoruma açık olmayacak şekilde ifadesiyle gerçekleşir. Olayları tam olarak algılayamayan, hayal dünyasında yaşayan, tasarruflarının ne anlama geldiğini, ne tür sonuçlar doğuracağını bilincinde olmayan şizofreni hastasının boşaması geçerli değildir. Böyle bir hastanın eşi mahkemeye başvurarak

boşanma talebinde bulunabilir. Mahkeme yoluyla boşanan, dinen de boşanmış sayılır (Serahsi, el-Mebsût, V, 97; İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, 273-274; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 55-56, 62).

858. Resmi nikâhı bulunmayan evli kadın nasıl boşanabilir? Tarafların hukukunu korumak için nikâhın tescili önemlidir. Bununla birlikte halk arasında dini nikâh olarak bilinen bir merasimle de bazen evlilikler yapılabilmektedir. Bu şekilde kurulan aile birliğinin sürdürülememesi hâlinde de ayrılmak da gündeme gelebilmektedir. Böyle bir durumda en doğrusu tarafların ortak irade ile sonuca gitmeleridir. Bu bağlamda erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir (Bakara, 2/231). Evliliğin sonlandırılması hususunda eşlerin ortak karar verememesi ve erkeğin boşamamakta ısrar etmesi hâlinde resmi nikâh bulunmadığı için mahkemeye de başvurulamayacağına göre, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler (Nisâ, 4/35). Ailelerden biri hakem seçmeye yanaşmazsa sorumluluk sahibi yakınları âdil ve tarafsız bir hakem seçebilirler. Hakemlerin yetkisi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İ. Ebû Hanife ve İ. Şâfiye göre hakemlerin görevi arabuluculuk olup, tarafların iradesi dışında çözüme gidemezler (Şâfi, el-ümm, V, 494-495; Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, II, 154; bkz. Şirbini, Muğni'l-muhtâc, II, 344-345). İ. Mâlik'e göre ise, hakemler duruma göre evliliğin devamına ya da sona erdirilmesine hükmedebilirler (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, UL, 152; İbn Rüşd, Bidâye, 11, 99). Hukûk-ı Âile Kararnâmesi de bu icthadı kanunlaştırmıştır (HAK, md. 130). Buna göre söz konusu durumda erkek boşamaya yanaşmazsa ayrılma hakemler aracılığıyla gerçekleştirilir.

859. Koca evliliğin gereklerini yerine getirmiyorsa kadın boşanma talebinde bulunabilir mi? İslam dini, aile müessesesine ve onun korunmasına büyük önem vermiştir. Ancak eşler arası geçimsizlik ileri dereceye ulaşır ve evlilik çekilmez hâle gelirse, en son çare olarak boşanmaya başvurulabilir. Kur'an-ı Kerim'de de, boşanmadan önce evliliğin devam ettirilmesi için fedakârlıkta bulunulması, hoşnutsuzluk veya soğukluk hâlinde bile tarafların meselelerini konuşarak halletmeleri öğütlenmiş; aralarındaki anlaşmazlık daha ileri safhaya gittiğinde, kadının ve erkeğin ailelerinden seçilen hakemler vasıtasıyla eşler arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi yolu tavsiye edilmiştir (Nisâ, 4/34-35). Bununla birlikte bütün anlaşma yolları kapanmış ve evlilik hayatının sürdürülmesi imkânsız hâle gelmişse, boşanma en makul bir yol olarak meşru görülmüştür. Evli bir kadın, eşinin evlilikten doğan görev ve yükümlülükleri yerine getirmemesi veya kendisine karşı kötü muamelede bulunması hâlinde, mahkemeye başvurarak evliliğin sonlandırılmasını isteyebilir. Mahkeme de eşlerin ayrılmaları yönünde karar verirse, mahkemenin bu kararıyla, bir bâin talak meydana gelmiş olur.

860. Geçimsizlik, kadın için bir boşanma sebebi sayılır mı? Eşlerin birbirinden nefret etmesi, haksız davranışları, evliliğin gereği olan hukuka riayet etmemeleri, kocanın hanımına şiddet uygulaması veya onu haram bir fiili işlemeye zorlaması gibi kötü muamele ve geçimsizlik (nüşûz ve şikâk) hâllerinde ne yapılması gerektiğini Kur'an'da şöyle açıklar: "... Eğer kan ile kocanın aralarının açılmasından endişelenirseniz o zaman kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarındaki dargınlık yerine uyuşma lütfeder..." (Nisâ, 4/35) Âyet-i kerime, eşler arasında baş gösteren geçimsizlik hâllerinde hakemler aracılığıyla arayı bulmayı emrederek evliliğin devamından yana gayret sarf edilmesini önermektedir. Buna rağmen ara bulunamaz, kötü muamele ve geçimsizlik devam edecek olursa Mâlikiler, hem zarar gören kadının hâkime müracaatla tefrik talebinde bulunabileceğini hem de ıslah için görev alan hakemlerin, karı-kocanın vekâlet vermesine gerek kalmadan bedelli ya da bedelsiz tefrik haklarının bulunduğunu söylemişlerdir (İbn Rüşd, Bidâye, 11, 99). Hanefi ve Şâfiiler ise, hakemlerin boşama yetkisinin ancak koca tarafından kendilerine boşama vekaleti verilmesi hâlinde söz konusu olabileceğini belirtmişlerdir (Şâfit, el-ürm, V, 494-495; Cas- sâs, Ahkâmü'l-Kur'an, II, 154; bkz. Şirbini, Muğni'l-muhtâc, II, 344-345). OHAK, Mâliki mezhebinin icthadını benimsemiş ve konuyla ilgili olarak şu düzenlemeyi yapmıştır: Eşler arasında geçimsizlik çıkıp da mahkemeye müracaat edildiğinde mahkeme, her iki taraftan birer hakem tayin eder. Hakemler eşlerin arasını düzeltemezse ve kusur da kocada bulunursa hâkim, karı-kocayı ayırır. Kusur kadında ise mehir miktarı üzerinden bedelli boşamaya (muhâla'a) hükmeder. Hakemler kararda birleşmeyecek olursa yeni bir hakem heyeti seçilir. Hakemlerin vereceği kararlar kesindir ve onların değerlendirmelerine göre hâkimin vereceği tefrik hükmü bir bâin talâk sayılır (HAK, md. 130).

861. Bir kimsenin, çocuğu olmayacağını bildiği hâlde bunu evleneceği kimseden gizlemesi eşi için boşanma hakkı sayılır mı? Bir kadın veya erkeğin yapılan tetkikler sonucu çocuğunun olmayacağı ortaya çıkmışsa bu gerçeği evleneceği kişiden gizlemesi doğru olmaz. Evliliğin esas amaçlarından biri nesil sahibi olmak olduğundan, eşlerin bu gerekçeyle mahkemeye boşanma davası açması caizdir.

862. Çocuk sahibi olamamak boşanma sebebi sayılır mı? Dinimiz insan ve toplumun huzurlu bir hayat yaşamasına vesile olan aileye ve ailenin devamına önem vermiştir. Evlilikteki amaçlardan biri de nesil devam ettirmektir. Mümkün olan her yol denendikten sonra çocuk sahibi olunamıyorsa, Allah'a teslim olmak gerekir. Kur'an'da hiçbir şeyin Allah'ın hükümlerinden bağımsız olmadığı belirtilmekte, çocuk sahibi olmanın/olamamanın bir övgü/yergi konusu olmaması gerektiğine işaret edilmektedir (Şürâ, 42/49-50). İnsan

kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu bilemeyeceğinden, istediği şeyi kendi hayatı ve mutluluğu için vazgeçilmez görmemesi, ilâhî takdire rıza göstermesi gerekir (Bakara, 2/216). Kişinin gücü ve iradesi dışındaki bir isteğinin gerçekleşmemesi uğruna hayatını karartmak yerine sahip olduğu nimet ve imkânları başkalarıyla paylaşarak çeşitli yollarla bu mutluluğu yaşamayı ve bunun ecirini Allah'tan beklemeyi tercih etmesi, hem daha makul hem dünya hem âhiret saadeti için daha elverişli bir yoldur. Nikâhın bir amacı da neslin devamını sağlamak olduğundan, alimler bu maksada erişmeye mani olan böyle bir durumda, boşanmayı caiz görmüşlerse de (Serahsi, el-Mebsût, V, 94-95) mümin insanların ahlaken bunu rıza ile karşılayıp boşanma sebebi yapmamaları eşe karşı vicdani bir gerekliliktir.

863. Mahkeme kararıyla boşanan eşler, dinen de boşanmış olurlar mı? Mahkeme ile boşanan eşler, bir bâin talakla boşanmış olurlar. Zira hâkimin boşaması bâin talak kabul edilmektedir (es-Saidî, Hâşiyetü'l-adevi, 1, 41). Buna göre, mahkeme yoluyla boşanan bir kadının -eğer başka bir erkekle evlenmek niyeti varsa- önce iddetini tamamlaması gerekir (Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, II, 142). İddetini tamamlayınca bir başkası ile evlenebileceği gibi, eski eşinin de istemesi durumunda, yeniden nikâh kıymak suretiyle aile kurabilir. Bu takdirde daha önce başka bir boşama olmamış ise, evliliği iki nikâh bağı ile devam eder.

864. Dinen gerçekleşen boşamadan sonra mahkemede verilen boşanma kararı yeni bir talak sayılır mı? Dinen gerçekleşen bir boşamadan sonra bunun hukuken de tescili için başvurulmuş mahkemenin verdiği karar, önceki boşamanın teyit ve tescilidir; ayrı bir boşama sayılmaz. Fakat başka bir nedenle yapılan müracaat sonucunda mahkemece verilen boşanma kararı yeni ve ayrı bir boşama anlamına gelir. Dinen geçerli bir talaka bağlı olan iddet bittikten sonra mahkemenin vereceği boşanma kararı ise, o sırada eşler arasında evliliğe ilişkin bir bağ kalmamış olduğundan, önceki boşamanın tescilinden ibarettir.

865. Kişinin eşini boşadığını değişik zaman ve mekânlarda başkalarına söylemesi ayrı bir boşama sayılır mı? Kişinin eşini boşadığını başkalarına ifade etmesi ayrı bir boşama sayılmayıp sadece önceki boşamayı haber vermek demektir.

866. Dinden çıkmayı gerektiren sözleri (Elfaz-ı küfrü) söylemenin nikâha etkisi nedir? Dinden çıkmayı gerektiren sözleri kasıtlı olarak söyleyen kişi dinden çıkacağı için eşiyle arasındaki nikâh bağı sona erer. Dinin kesin esaslarından birisinin inkâr edilmesi veya hafife ya da alaya alınması, kişinin dinden çıkmasına sebep olur. Mesela Allah'a, Peygambere ve dinen mukaddes olan değerlere küfreden, namazı ve orucu inkâr eden kişi İslam dininden çıkmış olur. Hanefî mezhebine göre, eşlerden birinin dinden çıkmasıyla, evlilik kendiliğinden sona erer. Tevbe etse bile yeni bir nikâh akdi olmaksızın evlilik hayatını devam ettiremez. Şâfiî mezhebindeki ağırlıklı görüşe göre, dinden çıkan kimse tevbe eder de iddet müddeti içinde İslam'a dönerse yeni bir nikâh akdine gerek kalmaksızın evlilik hayatını devam ettirebilir (Şâfiî, el-ümm, 1, 297; Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, 1, 546).

867. Dil alışkanlığıyla Allah, Kur'an ve din gibi kutsal değerlere küfretmek nikâha zarar verir mi? İnançsızlık sebebiyle ya da dini değerlere hakaret etmek amacıyla olmasa bile sırf ağız alışkanlığıyla dinden çıkmayı gerektiren sözleri söylemek büyük bir günahıdır. Bununla birlikte bilinçsizce söylenen bu sözlerle dinden çıkılmayacağı için nikâh da bozulmaz. Çünkü burada maksat dini değerlere hakaret etmek veya bu değerleri hafife almak değildir. Şu da var ki bu tür söz ve davranışlarda bulunan kişinin tevbe ve istiğfarda bulunması ve tekrar böyle bir hataya düşmemeye gayret etmesi gerekir (Bkz. İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, VI, 368).

868. Birbirleriyle uzun süre görüşmeyen eşlerin nikâhları zarar görür mü? Nikâh, boşanma, akdin feshi veya ölümle sona erer. Eşlerin uzun süre ayrı kalmaları nikâhlarına zarar vermez. Bununla birlikte eşlerin aile hukukunun gerekliliklerine riayet etmeleri ve yuvanın yıkılmaması için ellerinden gelen gayreti göstermeleri gerekir.

869. Ölen yakınının maaşını alabilmek için resmen boşanan ama evliliğini dini nikâhla devam ettirenlerin aldıkları bu maaşlar helal midir? Nikâh, aile birliği oluşturacak kimselerin Allah'ın emri gereği gerçekleştirdikleri bir sözleşmedir. Böylesine önemli bir sözleşmenin birtakım maddi kaygılarla sona erdirilmesi her şeyden önce ahlaken doğru değildir. Kaldı ki sevgili Peygamberimiz normal şartlarda gerçekleşen boşama için bile "Allah'ın en hoşlanmadığı helal şey evliliği sona erdirmektir." (Ebü Dâvûd, Talak, 3) buyurmuştur. Bir yakını dolayısıyla kanun gereği dul hanımlara ödenen parayı almak üzere resmen boşanıp gerçekte birlikte yaşamaya devam etmek, hile niteliğinde olduğundan haramdır. Bu tür hileli yollarla elde edilecek gelirler kamu malını zimmetine geçirmek anlamına gelir. Bu nedenle hileli boşanma yolu ile alınan maaş helal olmaz.

870. Maddi çıkarlar elde etmek için boşanmak caiz midir? Aile ve evlilik ciddi bir müessesedir. Bir kimsenin dünyevi bazı kazançlar elde etmek için nikâhı suistimal etmesi doğru bir davranış değildir. Mesela bir kişinin, yurt dışında çalışabilmek için oturma izni almak maksadıyla bulunduğu yerin vatandaşlarından birisi ile formalite evliliği yapması veya vefat eden babasının emekli maaşından yararlanmak üzere mahkeme kararıyla

boşanması nikâhın suistimal edilmesinin örneklerindendir. Yanlış ve yalan beyanlarla elde edilen kazanç, haksız bir kazançtır. Haksız yollarla elde edilen kazanç ise haramdır. Bu gibi durumlarda mahkeme yoluyla boşanan eşler, dini hükümlere göre bir bâin talakla boşanmış olurlar (es-Saidi, Hâşiyetü'l-adevi, 1, 41). Evliliklerini devam ettirmek istemeleri hâlinde, daha önce aralarında boşama olmamış ise, yeni bir nikâh kıyarak iki nikâh bağıyla devam edebilirler.

871. Mahkeme sonuçlanmadan boşanma davasından vazgeçilirse evliliği sürdürmenin bir sakıncası olur mu? Boşanmanın meydana gelmesi için, erkeğin şartlarına uygun olarak boşanmayı ifade edecek bir sözü telaffuz etmiş olması gerekir. Bir kimse karısını boşadığına dair bir söz sarf etmeden, boşama niyeti ile mahkemeye başvursa ve mahkeme sürerken boşanmayı ifade edecek bir söz kullanmadan boşanmaktan vazgeçerse ve bunu mahkemeye bildirirse dini açıdan boşanma meydana gelmez. Buna göre, bu durumdaki eşlerin evliliklerine devam etmelerinde sakınca görülmemiştir (Kâsânî, Bedâi, II, 98).

872. İddet ne demektir? “Saymak, miktar, adet” anlamlarına gelen iddet, herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi hâlinde, kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. İddetin, kadının hamile olup olmadığının anlaşılacak nesebin karışmasını önleme, taraflara düşünme ve tekrar bir araya gelme fırsatı verme, kadın için yeni hayata ruhen hazırlanma, evlilik bağına bir anda yok etmeme gibi hikmetleri bulunmaktadır. Evlilik, boşanma veya fesih yoluyla sona ermişse ve kadın da hamile değilse, âdet gören kadın üç hayız süresi iddet bekler. “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.” (Bakara, 2/228) Herhangi bir sebeple âdet görmeyenler ise, üç ay süreyle beklerler. “Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.” (Talâk, 65/4) Evlilik erkeğin ölümü ile sona ermiş ve kadın da hamile değilse, iddet süresi dört ay on gündür: “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.” (Bakara, 2/234) Evlilik ne şekilde sona ererse ersin, hamile kadının iddeti, doğum yapıncaya kadardır; doğum yapmasıyla iddeti sona erer: “Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer.” (Talâk, 65/4) İddet beklemenin başlangıcı, tarafların fiilen birbirlerinden ayrı kaldıkları an değil, boşamanın veya ölümün gerçekleştiği andır. İddet bekleyen kadının başkasıyla nikâhlanmasının haram olmasının hikmeti, kendisinde hâlâ eski evliliğinin etkilerinin bulunabilmesi, eski kocasının haklarının korunması ve neslin birbirine karışma ihtimalinin bulunmasıdır.

873. Bâin talakla boşanıp iddet beklemekte olan bir kadını yeniden boşamak geçerli midir? Hanefilere göre bâin talakla boşanmış kadına iddeti içerisinde başka boşama lafızları kullanılırsa ikinci ve üçüncü boşamalar da meydana gelir (Zeylai, Tebyin, II, 219). Çünkü iddet içinde bulundukça kadının başka bir erkekle evlenmesinin helal olmaması, nafaka ve mesken gibi aralarındaki bağlar devam ettiğinden, boşamaya konu olması da devam eder (Bilmen, Kâmus, II, 201). Cumhûra göre ise bu durumdaki eşi kullanılan 'boşama' lafzının bir geçerliliği yoktur. “Bâin talak' ile aralarındaki zevciyet bağı sona erdiği için boşamaya mahal/konu olmaz (İbn Kudâme, el-Muğni, X, 278; Zuhayli, el-Fıkhu'l-İs- lâmi VII, 370-371). Din İşleri Yüksek Kurulu'na benimsenen görüş de budur.

874. Bir veya iki talakla boşanmış olan bir kadın iddet süresinin sona ermesinden sonra başka bir erkekle evlenebilir mi? Bir veya iki talakla boşanmış olan bir kadın, Hanefilere göre üç hayız, Şâfiilere göre ise üç temizlik süresi iddet bekler. Kur'an-ı Kerimde, “Boşanmış kadınlar, kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.” (Bakara, 2/ 228) buyurulmaktadır. Eğer boşama ric'i ise (açık bir boşama sözü ile yapıp kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı veren boşama) iddet süresi içinde koca sözlü ya da fiili olarak dönebilir. Bu süre içinde koca dönmezse talak bâine dönüşür. Bâin talakta olduğu gibi eşler isterse, evliliklerini yeni bir nikâhla devam ettirebilirler veya kadın iddet süresini tamamlayınca başka bir erkekle de evlenebilir. Kadının bir başka erkekle evlenebilmesi için talakın üçünün de gitmiş olması şart değildir.

875. Boşanan eşler tekrar evlenebilirler mi? Dinen boşama üç kere ile sınırlandırılmıştır. Birinci ve ikinci boşama sonrasında eşlerin yeniden birleşme imkânı vardır (Bakara, 2/229). Kişi ric'i (dönüşü olan) talak ile boşadığı eşine, iddet süresi içinde nikâha gerek kalmadan, iddet süresi bitmiş ise yeni bir nikâh akdi ile dönebilir. Bâin talakta ise iddet içinde bile olsa ancak yeni bir akitle dönebilir. Üçüncü kez boşamadan sonra ise kesin ayrılık gerçekleşir. Bu durumda, kadın başka biri ile hilesiz bir evlilik yapmadıkça ve bu evlilik boşama ya da ölüm ile sona ermedikçe ilk eşi ile tekrar bir araya gelmeleri mümkün değildir (Bakara, 2/230).

876. Bâin talakla boşanan kadın başka bir erkekle evlenebilir mi? Bâin talakla yani kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı vermeyen boşama şekliyle boşanan kadın, bu, üçüncü ve son boşama değilse, ister iddet içinde ister iddet bittikten sonra, yeni bir nikâhla boşayan eşi ile evlenebileceği gibi (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 86-87), iddetini tamamlayınca başka bir erkekle de evlenebilir (Merğînâni, el-Hidâye, III, 266; Ayni, el-Binâye, V, 251-252).

877. Düğünlerde verilen hediyeler boşanma durumunda kime kalır? Düğünlerde, evlenen erkek ve kızın birbirlerine ve anne, baba, nine, kardeş, amca, dayı, hala, teyze gibi mahrem akrabalarının onlara vermiş oldukları hediyeler hibe hükmünde olup tek taraflı dönmeleri caiz değildir. Ancak bunların dışındakiler, tahrimen mekruh olmakla birlikte verdikleri hediye geri isteyebilirler. Hediyeler ise eşlerden hangisine verilmiş ise ona ait olur. Kimin adına getirildiği bilinmemesi hâlinde, mümkünse getirenlerden sorulur ve ona göre hareket edilir. Bunun mümkün olmaması hâlinde bulunulan yerin örf ve âdetine göre hareket edilir (el-Fetâva'l-Hindiyye, IV, 427, 428). Damadın veya ana babasının geline taktıkları takılar örfen mehirden sayılıyorsa mehirdir; asla geri alınamaz.

Nafaka, Tazminat vb. Konular

878. Boşanan kadının mali hakları nelerdir? Boşanan kadın, halvet-i sahiha veya zifaf gerçekleşmişse hakkı olan mehrin tamamını alır. Erkek eşini, onun talebi olmaksızın boşamışsa, gönül alıcı bir hediye (müt'a) vermesi, Şâfiilerde vacip, Hanefilerde müstehaptır (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, IV, 245; Zekeriyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, II, 319). Nikâh esnasında veya sonrasında belirlenmiş bir mehir yoksa kadının, başta kız kardeşleri olmak üzere kendisine babası tarafından olan akrabalarından eğitim, güzellik, sosyal statü itibariyle denk sayılacak bir kadının aldığı kadar bir mehri hak eder. Buna mehr-i misil denir. Ayrıca erkeğin, boşadığı kadının bekleyeceği iddet süresince, nafaka ve mesken temin etmesi gerekir (Talâk 65/1, 6). Bir kadın cinsel birliktelik veya halvet-i sahiha gerçekleşmeden boşanmışsa, belirlenen mehrin yarısını (Bakara, 2/237), mehir belirlenmemişse, müt'a denilen hediye hak eder (Bakara, 2/236). Kur'an ve sünnette müt'a'nın ne kadar olduğu belirlenmemiş, erkeğin sahip olduğu maddi imkânlar ve örf esas alınmıştır (Bakara, 2/236; Muvatta, Talâk, 46). Ancak fakihler, ilgili nasslardan ve uygulamalardan yola çıkarak, müt'a'nın mehr-i mislin yarısını geçmemesi gerektiğini belirtmişlerdir (ibn Mâze, el-Muhit, II, 112). Bu sebeple mahkemenin mehr-i mislin yarısını aşan veya fahiş kabul edilebilecek bir tazminatı belirlemesi hâlinde kadının mezkûr miktardan fazlasını alması haksız kazanç olup fazla miktarı iade etmesi gerekir. Ancak anlaşarak, bir miktar belirlemişlerse, müt'a'nın mehr-i mislin yarısından fazla olmasında sakınca görülmemiştir (Remli, Nihâyetü'l-Muhtâc, VI, 365; İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, IV, 246).

879. Mahkemenin hükmettiği tazminatı almak caiz midir? İslam'ın kesin kurallarıyla çelişmeyen ve yürürlükteki hukuki mevzuata bağlı olarak yapılan iş akdinde, taraflardan birinin haksız uygulaması üzerine açılan davada mahkemenin, kendisine sunulan gerçek delil ve doğru beyanlara dayanarak hükmettiği tazminatı almak dinen caizdir.

880. Kıdem tazminatı caiz midir? İslam hukukuna göre işçi ve işveren arasında sözleşme serbestisi ilkesi vardır. Taraflar, hakkaniyet ve adalet başta olmak üzere dini değerlere ve yasal mevzuata aykırı olmamak kaydıyla serbestçe sözleşme yapabilirler. İşçi ve işveren arasında özgür iradeleriyle yapılan sözleşmeye devlet, bazı yararları hesaba katarak ilave maddeler veya çerçeve hükümler koyabilir. Sözleşmede açık bir hüküm bulunmayan hususlarda ise ilgili hukuki mevzuat ve genel örf esas alınır. Buna göre günümüzdeki iş sözleşmelerinde, işçinin bir kusuru olmadan işten çıkarılması durumunda ya da emeklilik hâlinde işveren tarafından yasal zorunluluk olarak “kıdem tazminatı” ödeneceği açıkça yazılmakta veya herkesçe bilinmektedir. Şu hâlde ahlak ve iyi niyet kurallarına aykırı davranışları nedeniyle değil de haksızca işten çıkarılan işçinin, hakkaniyet sınırları içinde kıdem tazminatı alması hem sözleşmenin, hem kanunun hem de hâkim örfün onayına medâr olduğu için caizdir. Emekli olan işçinin bu adla alacağı tazminat ise yukarıdaki üç gerekçeye ek olarak aynı zamanda uzun süre çalıştığı için kendisine ödenen bir yıpranma payı olarak da değerlendirilebilir.

881. Kadın şahsi ihtiyacını karşılamak için kocasının parasını rızası olmadan alabilir mi? İslam dini, kocaya vermiş olduğu hak ve yetkilerin yanında, birtakım görev ve sorumluluklar da yüklemiş olup bunlardan birisi de, eşinin temel ihtiyaçlarını mâkul ve normal ölçülerde karşılama ve gidermesidir (Nisa, 4/34; Talak, 65/6; Bakara, 2/233). Bu, evlilik akdinden doğan bir sorumluluk olup, kadının zengin veya fakir, müslim veya gayrimüslim olması sonucu değiştirmez. Ebü Süfyan'ın karısı Hind, Resûlullah'ın huzuruna gelerek, “Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Süfyan cimri bir adamdır, ne bana ne de çocuklarına yeterli harcamada bulunmuyor. O görmeden malından alabilir miyim?” diye sorduğunda Allah Resûlü sav “Kendine ve çocuklarına yetecek kadarını alabilirsin.” (Nesâi, Kadâ, 34) buyurmuştur. Buna göre koca, eşinin normal şahsi ihtiyaçlarını karşılamayı ihmal ederse, kadın ihtiyacı kadarını alabilir.

882. Boşanma davası uzun süre sonuçlanmayan kadının aldığı nafaka helal midir? İslam'a göre evlilik devam ettikçe ve boşama hâlinde iddet süresince erkek, eşinin nafakasını temin etmekle sorumludur (Bakara, 2/233; Nisâ, 4/34; Talâk, 65/7; Buhâri, “Nafakât”, 1-4; Kâsâni, Bedâi” IV, 15-16). Dinen boşama olmadan mahkemeye boşanma davası açılmış ve kadın da evi terk etmemişse mahkeme devam ettiği sürece eşler evli hükmünde olduğundan, dava süresince de kadının nafakasını temin etme yükümlülüğü kocasına aittir. Bu yükümlülük mahkeme boşadıktan sonra başlayan iddet süresi bitinceye kadar devam eder. Ancak dinen boşanma

gerçekleşmişse süreç devam etse bile İslam huku- kuna göre kocanın eşine yönelik nafaka borcu iddetin bitimiyle sona erer.

883. Boşanmadan sonra çocukların velayeti kime verilir? Çocuğun doğumdan itibaren beslenme, bakım ve temizliğini belli bir süreye kadar en iyi bir şekilde annesi yerine getireceğinden velayet hakkı öncelikle anneye tanınmıştır. Annenin şefkat, merhamet ve bu işlere dönük fitri becerisinin bulunması da bunu gerektirmektedir (İbn Hazm, el-Muhallâ, X, 323; Merginâni, el-Hidâye, III, 366; İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 412-413; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, III, 592) Bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek, “Ey Allah'ın Elçisi! Şu benim oğlumdur. Karnım ona yuva, göğsüm pınar, kucağım da sıcak bir kundak oldu. Şimdi ise babası beni boşadı ve çocuğu benden çekip almak istiyor.” diye şikâyetle bulununca Resul-i Ekrem; “Başkasıyla evlenmediğin sürece onun üzerinde önce sen hak sahibisin.” (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, II, 182; Ebu Dâvüd, Talâk, 35) buyurmuştur. Hz. Ebu Bekir de, bir babaya; “Annesinin okşaması, kucağına alması ve kokusu, çocuk açısından senin yanında kalmasından daha hayırlıdır. Sonra çocuk büyüyünce seçimini yapar.” (Abdurrazzâk, el-Müsânnet, VII, 154) demiştir. Çocuğun bakım ve terbiyesi sorumluluğu kendisine verilen kişinin akıllı, ergin, bu işi yapabilecek güçte ve çocuğu hayat, sağlık ve ahlaki bakımdan koruma konusunda güvenilir olması gerekir. Hem kadın hem erkekte aranan bu ortak nitelikler yanında sadece kadında ve sadece erkekte aranan başka şartlar da vardır. Erkeğin müslüman olması, bakacağı çocuk kız ise ona mahrem olması; kadının çocuğa yabancı yani mahrem olmayan biriyle evli olmaması bu tür özel şartlardandır (Sahnün, el-Müdevvene, II, 258 vd.; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, III, 593-594; Şevkâni, Neylû'l-evtâr, VII, 397 vd.; Bilmen, Kâmus, II, 432). Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinin (hadane) süresi çocuğun buna olan ihtiyacı ile orantılıdır. Hukukçular bunu, çocuğun kendi başına yemek yiyip giyinebileceği yaşa ulaşmasını ölçü alarak belirlemişlerdir. Buna göre erkek çocukta yedi-dokuz; kız çocukta dokuz-on bir yaşlarında hadane süresi sona erer. Mâlikilere göre bu süre, erkek çocukta ergenlik çağına, kız çocukta ise evlenmesine kadar uzamaktadır (Sahnün, el-Müdevvene, II, 258-259). Süre bitince çocuğun sorumluluğu, hukukçuların çoğunluğuna göre babaya intikal ederken; Şâfiî ve Hanbeliler kararın çocuk tarafından verileceğini, anne-babasından hangisini seçerse onun yanında kalacağını söylemişlerdir (İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 414-415; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, III, 598). Hz. Peygamber'in sas, anne-babası boşanmış bir erkek çocuğu, onlardan hangisini seçeceği konusunda muhayyer bırakması (Ebu Dâvüd, Talâk 35; Tir- mizi, Ahkâm 21; Nesâi, Talâk 52) ve Hz. Ebu Bekir'in yukarıda naklettiğimiz sözü, bu son görüşü teyit etmektedir.

884. Boşanmadan sonra çocukların nafakası kime aittir? Çocukların ve annelerinin nafakalarını/temel ihtiyaçlarını baba karşılar. (Bakara, 2/233; Talâk. 65/6). Nafaka borcu, ekonomik gücüne göre tespit edilir (Talâk, 65/7). Baba, çocuğun nafakasını temin edemeyecek kadar fakir ve babanın kardeşi veya anne bu güce sahipse, baba, gücü yettiğinde ödemek üzere, onlara borçlanarak nafakayı karşılar. Kız çocukları büyük de olsalar küçüklükler gibi olup, evleninceye kadar nafakaları babaya ait olup, ancak evlendikten sonra kocaya yüklenir. Erkek çocuklar ise, çalışıp kazanır hâle gelinceye kadar nafakalarını baba temin eder. Ancak çocuk büyük de olsa nafakasını kazanamayacak derecede özürlü ise, nafakası yine babaya aittir (Serahsi, el-Mebst, V, 222-223).

885. Bir erkek evli olmayan kız kardeşine bakmakla yükümlü müdür? Allah Teala, akrabaya yardım ve iyiliği emretmektedir. Kur'an'da, “Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver.” (İsra, 17/26), “Ana babaya, akrabaya iyilik edin.” (Nisa, 4/36) buyrulurken, Allah Resulü sav de, Müslüman'ın yakından uzağa doğru akrabasına karşı olan sorumluluğuna dikkat çekmiş, “Ey Allah'ın Resulü! Kime iyilik edeyim?” diyen bir sahabiye, “Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine ve bunlardan sonraki yakınlarına iyilik et. Bu yapılması gereken bir vazifedir. Bunlar ilişkileri devam ettirilmesi gereken yakınlardır.” (Ebu Dâvüd, Edeb, 28) buyurmuştur. Bu sebeple kişi, kan bağıyla bağlı olup evlenmesi caiz olmayan hısımlarına, yakınlık sırasına göre muhtaç olduklarında nafaka ödemekle yükümlüdür (Serahsi, el-Mebst, V, 223). Buna göre erkeğin muhtaç olan kız kardeşine bakması gerekir.

Evlat Edinme

886. Koruyucu aile olmanın hükmü nedir? İslam'ın ilk yıllarında eski geleneğin devamı olarak bir süre muhafaza edilen evlatlık kurumu, Medine'de nazil olan “Allah, evlatlıklarınızı öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır.” (Ahzâb, 33/4) ayetiyle kaldırılırken, peşinden inen ayette de evlatlıkların asıl babalarına nispet edilmesi emredilmiştir. Buna göre dinimizde kimsesiz çocukların bakım ve gözetilmesi tavsiye edilmiş olmakla birlikte “hukuki sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesesi” kabul edilmiş değildir. Bununla birlikte evlatlık kurumu zaman zaman “koruyucu aile” tarzında varlığını sürdürmüşse de, bu tarz evlatlıkta çocuğun nesebi, evlat edinene bağlanmaz, aralarında mahremiyet meydana gelmez ve mirasçılık ilişkisi doğmaz. İslam'ın evlatlık müessesesini kaldırmış olması, yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklarla ilgilenilmeyeceği anlamına gelmez. İslam'a göre himayeye muhtaç çocuklara bakmak, onları beslemek, büyütmek büyük sevaptır ve bir insanlık ödevidir. Hz. Peygamber sav işaret ve orta parmağını göstererek “Ben ve yetimi himaye eden cennette şöylece beraber bulunacağız.” (Buhâri, Edeb, 24; Müslim, Zühd, 42; Ebü Dâvüd, Edeb, 130; Tirmizi, Birr, 14) buyurmuştur. Bu itibarla, sevgiye, şefkate ve

korumaya muhtaç kimsesiz çocuklar, yardım eli uzatılarak, ailelerin yanında veya çocuk yuvalarında himaye edilmeli; eğitilip, sanat ve meslek sahibi yapılarak topluma kazandırılmalıdır. Fakat bunun için hiçbir kimsenin, çocuğun kendi soy kütüğü ile ilişkisini kesmeye, öz ana babasını unutturmaya hakkı olmadığı gibi kanuni mirasçıları arasına katma, aile içi tesettür ve mahremiyet bakımından öz evlat gibi davranması da doğru değildir. Bunun yerine İslam'ın tavsiyesi; koruma altına almak, bakmak, büyütmek, ihtiyaçlarını karşılamak, hukuk ve helâl-haram kuralları bakımından ona öz çocuk gibi değil, bir din kardeşi gibi muamele etmektir.

887. Koruyucu aile kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödediği paranın alınmasında dinen sakınca var mıdır? Koruyucu aile programı uygulaması kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödeyeceği paranın çocuğa harcanması veya onun adına saklanması hâlinde koruyucu aile tarafından alınmasında dini açıdan bir sakınca yoktur. Bununla birlikte, himaye eden ailenin fakir olması durumunda çocuk için verilen paradan makul şekilde istifade etmesi de caizdir. Kur'anda “Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (büluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter.” (Nisa, 4/6) buyurulmuştur. Dinimizde çocuğun anne-baba ile nesep bağının koparılması, onun duygu dünyasını yıkmak ve onu ruhen öldürmek gibi görülmüştür (Ahzâb, 33/4-5; İbn Mâce, Hudûd, 36). Bu yüzden çocuk, Allah'ın emaneti olarak görülmeli, bu emanete hakkıyla riayet için çaba ve gayret gösterilmeli, parasızlık sebebiyle evlat verip çocuk gerçek anne-baba şefkatinden mahrum bırakılmamalıdır.

VASİYET ve MİRAS

Vasiyet

888. Vasiyet ve hükmü nedir? Vasiyet ölümden sonraya bağlı olmak üzere teberru yoluyla bir malı bir şahsa temlik etmek, bırakmaktır. Bir kişi, mal ve haklarının en fazla üçte biri üzerinde ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir, geriye kalan üçte iki varisler namına korunmuş hissedir. Hz. Peygamber sav malının yarısını vasiyet etmek isteyen bir sahâbiye üçte birini vasiyet etme- sini söylemiş, hatta bunun bile çok olacağını beyan etmiştir (Buhâri, Vesâyâ 3). Malın üçte birinden azının vasiyet edilmesi müstehaptır. Varisler fakir ise vasiyet etmemek daha faziletlidir. Terekenin üçte birinden daha fazla olan veya varislerden herhangi biri lehine yapılacak vasiyet ise, diğer varislerin iznine bağlı olarak geçerlidir (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 376-377). Zira vârise vasiyet caiz değildir. Hz. Peygamber sav, “Allah Teâla her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu sebeple, vârise (vârislerden biri lehine) vasiyet yoktur.” (Tirmizi, Vesâyâ, 5; Ebü Dâvud, Vesâyâ, 6) buyurmuşlardır. Bu genel hükümlere bağlı olarak; Kul hakkı olan borçların ve Allah hakkı kapsamında ele alınan oruç fidyesi, zekat, keffaret gibi mali yükümlülüklerin ödenmesini vasiyet etmek vaciptir. Mirastan pay alamayan fakir akrabalara ise vasiyette bulunmak müstehap, yabancılardan ve akrabalarından zengin olanlara vasiyette bulunmak mübah, masiyet ve günah ile meşgul olan kişiye vasiyet ise mekruhtur (İbn Abidin, Reddül-Muhtâr, X, 336).

889. İnsanın hayatta iken, çocukları arasında ayırım yaparak birine veya bazılarına mal varlığının tamamını veya bir kısmını bağışlaması caiz midir? Esasen kişinin sağlığında kendi malında istediği şekilde tasarruf etme hakkı vardır. Hukuken, malının bir kısmını veya tamamını yabancı bi- risine verebileceği gibi, çocuklarından birisine veya bazılarına da verebilir. Bu tasarrufu hukuken geçerlidir. Ancak hükmü konusunda İslam âlimleri arasında farklı görüşler vardır. Bu konudaki tartışmalar ilgili hadisin farklı anlaşılması ve yorumlanmasına dayanır. Hz. Peygamber sav, malının bir bölümünü bir oğluna vermek isteyip kendisini şahit tutmak isteyen Numan b. Beşir'e, diğer çocuklarına da mal verip vermediğini sormuş, vermediğini öğrenince, şahit olmamış, başkasını şahit tutmasını istemiş, (hadisin farklı rivayetlerine göre) “onu geri al”, “çocukların arasında âdil davran”, “zulmüne beni şahit tutma” gibi ifadelerle Numan'ı reddetmiştir (Buhâri, Hibe, 10-12; Müslim, Hibât, 9-19). Hanefî, Şâfiî ve Mâlikilerdeki güçlü görüşe göre, babanın hayatta iken çocuklarına mal verdiğinde eşit davranması müstehab, ayırım yapması mekruhtur (Kâsânî, Bedâi, VI, 127; İbn Nüceym, el-Bahr, VII, 288; Haraşi, Şerhu Muhtasar, VII, 82; Zekeriyâ el-Ensâri, Esne'l-metâlib, II, 483). Ahmet b. Hanbel'e, bazı Mâlikilere ve Hanefilerden Ebü Yüsuf'tan gelen bir rivayete göre ise, eşit davranması vacip (farz), ayırım yapması haramdır (İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 256-257; İbn Cüzey, el-Kavânin, 546). Babanın bütün çocuklarına mal vermesi durumunda; kız erkek ayırımı yapmadan hepsine eşit mi vereceği yoksa mirastaki gibi erkek çocuğuna iki, kız çocuğuna bir pay mı vereceği konusu da tartışmalıdır. Bu konuda da çoğunluğun görüşü hepsine eşit vermesidir (Kâsânî, Be- dâiu's-sanâi, VI, 127; İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 259). Farz olsun müstehab olsun, eşit davranması, dinin ruhuna daha uygundur. Ayırım yapmak, hem ana babalarına hem de birbirlerine karşı buğz etmelerine, aralarına soğukluk hatta düşmanlık girmesine sebep olur. Bu yüzden babalar meşru gerekçe yoksa mal verirken çocukları arasında eşit davranmalı, aralarında ayırım yapmamalıdır. Bununla birlikte, çocuklardan biri veya bir kısmının, tedavisi imkânsız hastalığa yakalanması, engelli olması,

büyük bir borç yükü altında bulunması, ailesi kalabalık olup geçim sıkıntısı çekmesi, ilmi faaliyetlerde bulunup ihtiyaç içinde olması gibi sebeplerle bazılarının daha muhtaç olmaları hâlinde, kendilerine ihtiyaçları oranında fazla verilebilir (Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, 11, 610). Şu kadar var ki, mümkün olduğu takdirde bu konuda diğer çocukların da rızalarının alınması daha uygun olur.

890. Baba, diğerlerini mahrum edip sadece bir oğluna bağışta bulunmuşsa, oğul bundan sorumlu olur mu, ne yapması gerekir? Kişi, mülkiyetinde bulunan mal üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğundan, çocuklarından birine bağışta bulunurken diğerlerinin onayını almak zorunda değildir. Bununla birlikte, anne babanın çocuklarına karşı başlıca görevlerinden biri de aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın onlara eşit muamelede bulunmaktır. Bu, onların görevi olduğu kadar çocuğun da hakkıdır. Çocukların kız-erkek, büyük-küçük olması sonucu değiştirmez. Bir babanın mallarının tamamını veya bir kısmını, diğerlerinin rızası olmadan, kız olsun erkek olsun çocuklarından bazılarına vererek ayırım yapması dinen uygun değildir. Ama gene de, mallarını bir çocuğuna devredip diğerlerini mahrum bırakırsa, devredilen çocuğunun bir sorumluluğu olmaz. Fakat o çocuk o malları mecbur olmamakla birlikte mahrum bırakılan kardeşlerine mirastaki payları miktarınca vermesi uygun olur.

891. Çocukları bulunan bir kimse, malını torunlarına vasiyet edebilir mi? Bir kimsenin çocukları varsa torunları ona mirasçı olamaz (Mevsîlî, el-İhtiyâr, IV, 450-451). Bir kişi, malının üçte bire kadarını mirasçısı olmayan herkese vasiyet edebilir (Buhârî, Vasâyâ 3). Bu bağlamda kişinin kendisine varis olma ihtimali bulunmayan torunlarına vasiyette bulunmasına engel yoktur. Hatta bu torunların dedeyle bağlantısı olan anne veya babası ölmüşse, dedenin onlara vasiyette bulunması bazı âlimlere göre vacip bazılarına göre müstehab olup (Bkz. İbn Hazm, Muhalla, IX, 314-315; İbn Kudâme, Muğni, VII, 391-392). günümüzde de vacip olduğu görüşü daha çok benimsenmektedir (Ebü Zehra, Şerhu Kânüni'l-Vasiyye, s. 198-200).

892. Akrabalık ilişkilerini kesecek bir vasiyet uygulanabilir mi? Dinimiz, yakınları arayıp sormayı, uzaktakileri mümkünse ziyaret etmeyi, muhtaç olanlara yardımda etmeyi emreder (Buhârî, Edeb, 10-11) Dolayısıyla, mesela “Ben öldükten sonra amcanı ziyaret etmeyeceksin” gibi akrabalık ilişkilerini kesecek bir vasiyet geçersiz olup yerine getirilmesine çalışmak caiz değildir.

893. Eşinin kabrine defnedilmeyi vasiyet eden kişinin vasiyetini yerine getirmek gerekir mi? Normal şartlarda bir kabre, yalnız bir cenaze defnedilir. Önceden defnedilmiş cenaze, tamamen çürüyüp toprak hâline gelmedikçe, bir zaruret olmaksızın kabrin açılması ve bu kabre ikinci bir cenazenin defni caiz değildir. Cenaze çürüyüp toprak hâline geldikten sonra ise, aynı kabre başka bir cenaze defnedilebilir. Bu cenazelerin karı-koca veya akraba olup olmaması şart değildir. Daha önce konulan cesedin çürü- düğü zannıyla açılan kabirde eğer çürümemiş bazı kemikler vb. şeyler bulunuyorsa bu takdirde bunlar bir kenara çekilip araya topraktan bir set yapmak suretiyle ikinci cenaze defnedilebilir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 320). Ayrıca herhangi bir yere gömülmesini vasiyet eden bir kimsenin va- siyetine uyulması gerekmez. Fakat uyulmasında da bir sakınca yoktur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 122; X, 348).

894. Ruhuna hatim okunmasını vasiyet eden bir kimsenin vasiyetini yerine getirmek zorunlu mudur? Kur'an okumak bir ibadettir. Allah'a yakınlık için yapılan ibadetin sevabı yapan kişiye ait olur. Bunun için başkasından ücret almak caiz olmaz. Hz. Peygamber sav, “Kur'an okuyun; fakat Kur'an'ı menfaat aracı yapmayın.” (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XXIV, 288, 295) buyurmuştur. Ruhuna hatim okunmasını vasiyet eden bir kimsenin, vasiyetini yerine getirmek ise ücretle caiz olmadığı gibi; ücretsiz olsa bile yerine getirme mecburiyeti olmadığı için bağlayıcı değildir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IX, 75, 76).

895. Bir kimse hacca gidemediği için çocuğuna, kendi yerine haccetmesini vasiyet etse ve ölse, hac için bıraktığı paray kardeşler miras olarak paylaşabilir mi? Yoksa hac görevi mi yerine getirilmelidir? Yerine hac yapılmasını vasiyet eden kişinin bu vasiyeti ölümünden sonra yerine getirilir. Bu amaçla ayırdığı/bıraktığı para terekeye dâhil edilerek mirasçılar arasında bölüşülemez. Bu kişi kendi yerine hacca gitmesi için çocuklarından birisine vekâlet verse, aynı şekilde vekâlet verdiği çocuk bu ibadeti baba hayatta iken yapamamışsa, ölümünden sonra bu iş için ayrılan para ile yapar.

896. Belli bir amaç için vasiyet edilen paranın başka bir amaçla kullanılması caiz midir? Hac, oruç fidyesi, zekât, sadaka-i fitır, kefarete gibi Allah'a ait borçlar için yapılan vasiyetlerin varisler tarafından yerine getirilmesi gerekir. Bu amaçla bırakılmış mal başka bir yere harcanamaz. Vasiyet, dinen meşru olmayan şeyler için yapılmışsa bu vasiyet geçerli olmaz. Gayrimeşru işler için vasiyet edilmiş mallar diğer mallarla birlikte mirasçılara dağıtılır veya mirasçılar isterlerse, bu malı hayır yollarına sarf ederler (İbn Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, X, 336-337). Vasiyet edenin koyduğu şartlar şâriin koyduğu şartlar gibi kabul edildiğinden, muayyen bir hayır için vasiyet edilen mal, vasiyet edilen yere harcanmalıdır. Ancak malı belirlenen yere harcamak mümkün olmazsa vasiyet edilen amaca en uygun yere sarf edilir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, X, 376 vd.).

897. Kişinin, mallarını eşi hayattayken eşine, onun vefatından sonra da bir vakfa devredilmek üzere vasiyet etmesi caiz midir? Vasiyet, ölümden sonraya bağlı olmak üzere teberru yoluyla bir malı bir şahsa temlik etmek, bırakmaktır. Tanımından da anlaşılacağı üzere vasiyet ölüme bağlı bir tasarruftur. Bir kişi, mal ve haklarının üçte biri üzerinde ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir, geriye kalan üçte ikisi varisler namına korunmuş hissedir (Buhâri, Vesâyâ 3). Bir kişi, malının üçte birden fazlasını vasiyet etmiş olursa, bu vasiyetin geçerli olması varislerin kabulüne bağlıdır. Kabul ederlerse vasiyet yerine getirilir, etmezlerse terekenin üçte birine tekabül eden kısmı ifâ edilir, geriye kalan kısmına ait vasiyet hükümsüz kalır. Aynı şekilde ölen kişinin, varislerden herhangi birine yapacağı mal vasiyeti, diğer varislerin izni olmadıkça geçerli değildir. Hz. Peygamber “Allah Teâla, her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu sebeple, vârise (vârislerden biri lehine) vasiyet yoktur.” (Tirmizi, Vesâyâ 5; Ebü Dâvud, Vesâyâ, 6) buyurmuştur. Buna göre kişinin eşine yaptığı vasiyet -mirasçı olduğu için- geçerli değildir. Ölmeden önce bağışlanıp teslim edilmeyen malların tamamı, dinen kişinin ölümünden sonra hayatta olan mirasçılarının olur. Bir vakfa yapılan vasiyet ise, ölenin geride bıraktığı mal ve haklardan, techiz ve tekfin masrafları çıktıktan, borçları ödendikten sonra terekenin 1/3'ini geçmemek kaydıyla yerine getirilir. Geriye kalan mal mirasçılarına intikal eder.

898. Kişi, bakımını üstlendiği (evlat edindiği) çocuğa bütün malını bağışlayabilir mi? İslam dininde hukuki anlamda evlat edinme yoktur (Ahzab, 33/4-5). Ancak bir kimse korunmaya muhtaç çocukları himayesine alıp onlara bakabilir, bu dinimizin teşvik ettiği bir durumdur. Bu çocukların nesepleri belli ise, çocuklar babalarına nispet edilirler. Bir çocuğu himayesine alan kişi, dilediği takdirde malını himayesine aldığı çocuklar da dâhil olmak üzere dilediği kişilere bağışlayabilir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 11, 533). Ancak böyle durumlarda varisleri mirastan mahrum etmek suretiyle onların husumetine sebep olmaktan kaçınılması tavsiye edilir.

899. Kişinin mallarını tümüyle vakfetmesi caiz midir? Kişi sağlığında malları üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Mallarını yoksullara veya hayır kurumlarına bağışlayabilir. Vakfın sahih olması için, vakfeden kişinin akıllı ve ergenlik çağına erişmiş olması ve vakfın ebedi olması gerekir. Hz. Peygamber Fedek ve Hayber arazilerindeki hisselerini müslümanların yararına vakfetmiştir (Buhâri, Vesâyâ, 1; Ferâiz, 3) İbn Ömer'in rivayetine göre; Hz. Ömer'in payına Hayber'den bir arazi düşmüş, Hz. Ömer de Hz. Peygamber'e “Ya Resûlallah, Hayber'den elime öyle bir toprak parçası geçti ki şimdiye kadar bundan daha değerli bir mala sahip olmamıştım. Bana ne tavsiye buyurursunuz?” demiş, Hz. Peygamber de; “İstersen aslını (kendine) bırakır, menfaatini tasadduk edersin.” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer, satılmamak, hibe edilmemek, mirasçılara intikal etmemek üzere; fakirler, akraba, köleler, misafirler ve yolcular için tasadduk etti. İdare edenin mülküne bir şey geçirmeksizin, normal ölçüler içinde yemesi ve yedirmesinin de serbest olduğunu belirtti (Buhâri, Vesâyâ, 29-30, 32). Hz. Osman da Medine'deki Rûme kuyusunu satın alıp bütün müslümanların yararına tahsis etmiştir (Tirmizi, Menâkib, 19; Nesâî, Cihâd, 44). Ancak kişi malını vakfederken, mirasçılarının mağdur olmamasına dikkat etmelidir.

900. Kişinin malı üzerindeki tasarruflarına ailesinin karışma hakkı var mıdır? Tasarruf ehliyetine sahip olan bir kimse hayatta iken sahip olduğu malları üzerinde sefâhet derecesine varmadıkça istediği gibi tasarrufta bulunabilir; satabilir, hibe edebilir, üçte birini geçmeyecek şekilde vasiyet edebilir. Eşi ve çocuklarının buna müdahalede bulunma hakkı yoktur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, 1, 533). Ancak, çocuklarının muhtaç duruma düşmemesi için tasarruflarında tedbirli olması da Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilmiştir: “Varislerini zengin olarak bırakman, halka ihtiyaçları için el açan fakir olarak bırakmandan, daha hayırlıdır.” (Buhâri, Vesâyâ, 2, 3, Ferâiz, 6; Müslim, Vesâyâ, 5)

901. Bir kimse mülkünü bir hayır kurumuna bağışlasa, ölümünden sonra çocukları bu bağışı iptal ettirebilirler mi? Karşılık şart koşulmaksızın bir malın hayatta iken başkasına temlik edilmesine “hibe” denir. Hibe iki taraflı bir akid olup, tarafların irade beyanı ile kurulur, hibe edilen malın teslim-tesellümü ile tamamlanır. Hibenin geçerli olması için, bağışlama anında akid konusu malın mevcut olması, malum ve belirli bulunması, bağışlayana ait olması ve tarafların rızalarının bulunması şarttır (İbn Rüşd, Bidâye, II, 327; Merğînâni, el-Hidâye, VI, 241). Usulüne uygun olarak yapılan ve teslimi tamamlanan hibe akdinden dönmek kural olarak caiz değildir. Hz. Peygamber sas, bunu kınamıştır (Buhâri, Hibe, 12). Ancak Hanefîler hibeyi kabul eden kişinin rızası veya hâkim kararı ile hibeden dönülebileceğini söylemişlerdir (Merğînâni, el-Hidâye, VI, 260). Buna göre bir kimse hayatta iken yapmış olduğu hibeden geri dönme hakkına sahiptir. Ama onun ölümünden sonra çocuklarının bu hibeyi iptal etme hakları yoktur.

Miras

902. İslam miras hükümlerine uymamanın sorumluluğu var mıdır? Müslüman'ın, Yüce Allah'ın koymuş olduğu hükümlere uyması gerekir; aksi takdirde manen sorumlu olur. Miraslı hükümleri de bunlardan biridir. Dolayısıyla, varislerin haklarına düşene rıza göstermeleri ve diğerlerinin haklarına tecavüz etmemeleri gerekir. Kur'an-ı Kerim'de mirasla ilgili hükümler bildirildikten sonra devamla şöyle buyrulur: “İşte bu (hükümler)

Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar.” (Nisa, 4/13-14) Şu kadar var ki varisler, miras ile ilgili ayetleri inkâr etmemek ve onları adaletsiz bulmamak kaydıyla mirası kendi aralarında rızaya dayalı olarak diledikleri gibi paylaşma hakkına da sahiptirler. Bu durumda, Allah'ın mirasla ilgili olarak koymuş olduğu hükümlere muhalif davranmış olmazlar.

903. Mirası paylaşmayı geciktirmek sakıncalı mıdır? Ölenin geride bıraktığı mal ve haklar, gerekli işlemlerden sonra derhal mirasçılara intikal edeceğinden (Nisa, 4/11-12; Buhâri, Vasâyâ 3), mirasın mirasçılar arasında hemen bölüşülmesi veya bölüşünceye kadar gelirlerinin hak sahipleri arasında hisselerine göre taksim edilmesi gerekir. Aksi takdirde diğer hak sahiplerinin haklarına tecavüz edilmiş olur. Çünkü hisse sahiplerinin, mirasın kendi hisselerine düşen kısmında her türlü tasarrufta bulunma ve gelirini alma hakları vardır.

904. Ölen kimsenin anne-babasının mirastaki payı nedir? Anne, ölen çocuğuna her durumda mirasçı olur (Nisa, 4/11; Mevsili, el-İh- tyâr, IV, 450). Ancak ne kadar miras alacağı diğer mirasçıların paylarıyla birlikte hesaplandığında ortaya çıkar. Nitekim ayette; “Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı(yaptığı) vasiyetten ya da borcundan sonradır.” (Nisa, 4/11) buyurulmuştur. İslam miras hukukuna göre annenin mirasta üç hâli vardır: 1. Anne, ölenin oğlu, kızı, bunların oğlu ve kızı; hangi taraftan olursa olsun ölenin birden fazla kardeşiyle bulunursa altıda bir alır. 2. Bunlar bulunmazsa anne, üçte bir alır. 3. Bir tarafta baba, öbür tarafta koca veya karı ile beraber bulunursa karı ya da koca, hisselerini aldıktan sonra kalanın üçte birini alır. Babanın da üç durumu vardır: 1. Baba, ölenin oğlu veya oğlunun oğlu ile birlikte bulunduğu altıda bir alır. 2. Ölenin kızı veya oğlunun kızı yahut oğlunun... oğlunun kızı ile bir likte bulunduğu altıda bir ve ilave olarak payları Kur'an-ı Kerim'de belirtilenlerden (ashab-ı ferâiz) artanı alır. 3. Bu iki grup mirasçı bulunmadığında asabe olur. Başka mirasçı yoksa terekenin tamamını, varsa bunlardan artanı alır.

905. Kadının mirastaki durumu nedir? İslam, koyduğu mali hükümlerde genel olarak külfet-nimet dengesini gözetmiştir. Miras hukuku da buna dâhildir. Evlilik esnasında erkeğe, evleneceği kadına mehir vermesi emredilmiş, evlilikten önce kadının nafakası baba ve kardeşlerine, evlilik süresince de kocasına yüklenmiştir. Bu ve benzeri yönlerden bakıldığında kadınların mirasta haksızlığa uğratılmadıkları görülmektedir. Kadının mirastan alacağı pay, vefat edene olan akrabalık derecesine göre değişir: a) Vefat eden kimsenin kızı olarak kadın: Erkek kardeşleri ile beraber bulunduğu kardeşinin aldığı payın yarısını, erkek kardeşi yoksa ve kız tek ise mirasın yarısını alır. Kızlar birden fazla olduklarında ise mirasın üçte ikisini alırlar (Nisa, 4/11). Üçte ikisini aralarında eşit olarak paylaşırlar. b) Vefat edenin oğlundan torunu olarak kadın: Vefat edenin çocukları yoksa tek olması hâlinde oğlundan olan kız torun mirasın yarısını alır. Birden fazla olmaları hâlinde ise mirasın üçte ikisini alırlar. Erkek kardeşleri ile beraber bulunduğu mirası ikili birli paylaşır. Vefat edenin bir öz kızı ile bulunduğu mirasın altıda birini alan kız torun, vefat edenin oğlu ile bulunduğu ise mirastan pay alamaz. c) Vefat edenin anne-baba bir kız kardeşi olarak kadın: İlk üç hâli vefat edenin kızı gibidir. Vefat edenin bir kızı ile beraber olunca kız hissesini aldıktan sonra kız kardeşi kalanı alır. Kız kardeşler, vefat edenin babası, oğlu veya iki kızı ile bir arada olunca mirastan bir şey alamazlar (Nisa, 4/176). d) Vefat edenin baba bir kız kardeşi olarak kadın: Baba bir kız kardeşler anne baba bir kız kardeşler bulunmadığında mirasta onların aldıklarını alırlar. e) Vefat edenin anne bir kız kardeşi olarak kadın: Bu durumda anne bir kız kardeş bir tane olunca altıda bir, erkek veya kız birden fazla olunca üçte birde ortak olur (Nisa, 4/12); vefat edenin, çocukları, babası ve dedesi ile bulununca mirastan pay alamazlar. f) Vefat edenin annesi olarak kadın: Vefat eden kimsenin çocukları veya birden fazla kardeşi varsa altıda bir, vefat edenin çocukları veya birden fazla kardeşi yoksa üçte bir; eşlerden birisi ve vefat edenin babası ile bulunduğu eşin hissesi verildikten sonra kalanın üçte birini alır (Nisa, 4/11). Eğer ölenin eşi ve dedesi ile birlikte bulunursa mirasın tamamının üçte birini alır. g) Vefat edenin ninesi olarak kadın: Vefat edenin annesi bulunmadığı zaman altıda bir alır (Dârekutni, Sünen, V, 160; Abdürrezzak, el-Musannef, X, 273). Ölenin babası olduğunda babaanne, annesinin bulunması hâlinde hiçbir nine mirastan pay alamaz. h) Eş olarak kadın: Vefat edenin çocukları varsa sekizde bir, çocukları yoksa dörtte bir pay alır (Nisa, 4/12; Cürçâni; Şerhu's-sirâciyye, 5. 34).

906. Ölen kimsenin çocukları ve karısı varsa kardeşine miras düşer mi? Ölenin birinci derece yakınları varken ikinci derece yakınları mirasçı olamazlar (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 453). Şöyle ki; “Allah'ın kitabına göre, yakın akrabalar birbirlerine (varis olmak için) daha uygundur.” (Ental, 8/75) mealindeki ayet, usul veya fûru olma bakımından aynı çizgi üzerindeki yakın akrabaların, uzağını mirastan mahrum edeceğini göstermektedir. Ancak ölenin erkek evladı, oğlunun oğlu veya babası yoksa erkek kardeşi asabe olarak mirasta pay sahibi olur (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 446).

907. Dede yetimi (babası dedesinden önce vefat eden çocuk) dedesinin ölümü üzerine ona mirasçı olur mu? “Dede yetimi”, İslam Miras Hukukunda; ölenin erkek çocuklarını ve kendisinden önce ölmüş diğer çocuklarının

oğlu veya kızını (ölenin torununu) ifade eder. İslam miras hukukunda “yakın olan akrabanın uzak akrabayı hacbetmesi (engellemesi)” kaidesine dayalı olarak ölenin çocukları varken torunları mirasçı olamazlar (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 450-451; Cürcânî, Şerhu's-sirâciyye, s. 85-86). Ancak bazı İslam hukukçuları dedeleri hayatta iken babaları vefat etmiş çocukların mağdur edilmemesi gerektiği üzerinde durarak bu durumdaki toruna dedenin vasiyetini gerekli görmüşlerdir. Buna göre dede, vefat etmiş evladının mirastaki payı kadar miktarı veya tüm malın üçte birini geçmeyecek bir miktarı torunları için vasiyet etmelidir. Dâvüd-u Zâhiri, Mesrûk, Katâde, Tâvûs ve Taberi'den nakledildiğine göre, mirasçı olmayan yakın akrabaya vasiyet vaciptir (İbn Hazm, Muhallâ, IX, 314; İbn Kudâme, Muğni, VEL, 391-392). Bazı son dönem âlimleri, miras ayetlerinden önce gelen ve fakihlerin büyük bir kısmınca mensuh sayılan, “Sizden birinize ölüm gelip çatdığı zaman, eğer bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı.” (Bakara, 2/180) ayetinden yola çıkarak bu vasiyeti vacip bir vasiyet olarak kabul etmişlerdir. Bu âlimler, dedenin böyle bir vasiyet yapmadan ölmesi hâlinde, vasiyet etmiş gibi kabul edileceğini söylemişlerdir (Ebü Zehra, Şerhu Kânüni'l-Vasiyye, 198-200). Tunus miras hukukunda bu hüküm kanun metni olarak yer almıştır. Kur'an varislere, miras dağıtılırken varis olmayan kimselere bile miras malından bir şeyler vermelerini tavsiye etmektedir (Nisa, 4/8). Bu sebeple dede yetimlerinin miras dağıtılırken gözetilmesi Kur'an'ın bu tavsiyesine uygun düşmektedir.

908. Taşınmaz mallar miras kaldığında kız ve erkek evlat bunları eşit olarak mı paylaşırlar? İslam miras hukukunda mülkiyeti, murise (miras bırakan kişiye) ait malların tamamında, erkekle kız evlatlar mirası ikili birli paylaşır (Nisa, 4/11). Bu konuda miras olarak kalan malın taşınır olması ile taşınmaz olması arasında fark yoktur. Mülkiyeti murise değil devlete ait olan topraklarda devletin, kamunun maslahatına uygun şekilde tasarruf yetkisi vardır. Bu kabilden olarak Osmanlı Devletinde çıkartılan “Arazi ve İntikal Kanunu”nda mülkiyeti devlete ait olan (miri) arazilerde tasarruf hakkının vefat edenin erkek ve kız çocukları arasında eşit olarak paylaştırılması kanunlaştırılmıştır (Bilmen, Kâmus, V, 399). Cumhuriyetten sonra vatandaşın elindeki topraklar özel mülke dönüştüğünden artık bu topraklar kişinin kendi mülkü olmuştur. Dolayısıyla bunlarda da İslam miras hukuku hükümleri geçerli olur.

909. Ölenin geride bıraktığı mal ve haklar (tereke) hangi işlemlerden sonra mirasçılara intikal eder? Ölenin geride bıraktığı mal ve hakları, techiz ve tekfin masrafları çıktıktan, borçları belli bir sıraya göre ödendikten ve vasiyeti de terekenin üçte birini aşmama (Müslim, Ferâiz, 14; Nesâi, Cenâiz, 67) kaydıyla yerine getirildikten sonra mirasçılara derhal intikal eder (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 429).

910. Varislerden biri diğeri lehine mirastan feragat edebilir mi? Kişi dilerse diğer varislerin tamamı ya da herhangi biri lehine kendi miras payından feragat edebilir. Ancak mirasçılardan belirli bir kısmı le hine feragat edecekse, önce feragat edenin payının ayrılıp bu payın, lehine feragat ettiği mirasçılara verilmesi gerekir. Fakat mirasçıların tamamı lehine feragatta bulunacaksa böyle bir işleme gerek yoktur. Bunu sözlü olarak bildirebileceği gibi, yazılı olarak beyan etmesi de isabetli olur.

911. Kişi kendi miras payını başkasına verebilir mi? Bir kimse kendisine miras olarak intikal eden hakkını kısmen ya da tamamen diğer mirasçılardan birine veya bir yabancıya hibe edebilir. Çünkü bu mal onun hakkıdır. Ayrıca mirasçılar, karşılıklı rıza ile malı diledikleri şekilde taksim edebilirler. Maddi veya manevi herhangi bir baskı olmaksızın, haklarından kısmen veya tamamen diğer mirasçılar lehine feragat edebilirler (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 523).

912. Mirasçılar mirastan mahrum edilebilir mi? Kişi, mirasçısını mirasından mahrum etme hak ve yetkisine sahip değildir. Ancak vârisin murisini öldürmesi, farklı dinlerden olmaları gibi mirasçılığa engel hâller olduğunda mirasçı mirastan mahrum kalır (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 502-504). Çocuklar anne-babanın gönlünü incitecek, sevgi ve gönül bağını koparacak olan isyan, eziyet ve hakaret gibi olumsuz duygu ve davranışlarda bulunmuşlar veya görevlerini yapmamışlarsa, dinen sorumlu olurlar. Ama bu yanlışlıkları veya görevlerini yapmamaları onların mirastan mahrum bırakılmalarına dinen sebep teşkil etmez. Çünkü İslam'da sorumluluklar bireyseldir. Herkes kendi görevini yapıp-yapmadığının hesabını Allah'a verecektir (Necm, 53/38-41). Ailede anne-baba ve çocuklar kendi sorumluluklarını bilerek, ailevi yaşantılarını bir Müslüman'a yakışır şekilde düzenleyip sürdürmek mecburiyetindedirler. Bu itibarla, anne-babanın hangi sebeple olursa olsun çocuklarını mirastan mahrum etmek için evlatlıktan reddetme yetkisi bulunmadığı gibi mirastan mahrum bırakmak için vasiyette bulunması da caiz değildir.

913. Evlatlık verilen kişinin öz babasından miras hakkı var mıdır? Dinimizde, başkasının nesebine kaydedilip asli nesebinin zaîi edildiği ve fakat birtakım hukuki sonuçlar doğuran evlatlık müessesesi kabul edilmemiştir (Ahzâb, 33/4-5; İbn Mâce, Hudûd, 36). Bununla beraber kimse- siz çocukların evlatlık adı altında ve hiçbir hukuki sonuç doğurmaksızın hayırsever kimseler tarafından bakılıp büyütülmesi de mümkündür. Evlat edinilen evlatlık arasında tek veya çift taraflı bir mirasçılık ilişkisi yoktur. Aralarında mirasçılık söz konusu

olmadığından, evlat edinenler hayatta iken diledikleri kadar malı evlatlık olarak büyütülen çocuğa hibe edebilecekleri gibi, mallarının üçte birini vasiyet yoluyla da bırakabilirler (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 533). Başkası tarafından evlat edinilen kişi, gerçek babasının nesebinden çıkmış olmadığından onun mirasında hak sahibidir.

914. Haram kazançlarla alınan mallar kişinin ölümünden sonra mirasçılara helal olur mu? Bir kimsenin geriye bıraktığı mirasın tamamı; gasp, hırsızlık gibi meşru olmayan yollarla elde edilen mallardan oluşuyorsa, sahiplerinin bilinmesi hâlinde kendilerine, kendileri sağ değilse mirasçılara, sahiplerinin bilinmemesi hâlinde ise fakirlere veya hayır kurumlarına verilmelidir. Çünkü İslam'a göre haram yolla elde edilen malın sahibine verilmesi, bu mümkün değilse yoksullara verilmesi gerekir. Haram yollarla kazanılan para ve mallardan fakir mirasçıların yararlanmaları caiz ise de, fakir olmayan mirasçıların yararlanmaları caiz değildir. Bu tür para ve malların, fakirlere veya hayır kurumlarına verilmesi gerekir. Bir kimsenin geriye bıraktığı miras; tümüyle haram kazanca dayanmayıp helal ile haram karışık vaziyette bulunur ve bunların birbirlerini- den ayırt edilmeleri de mümkün olmazsa, mirasçıların bu tür malları paylaşmaları caizdir. Şu var ki, maddi durumu iyi olanların bu tür mirası almak yerine, fakirlere veya hayır kurumlarına vermeleri takvaya uygun bir davranış olur (Alauddin, el-Hediiyetu'-Alâiiyye, 197).

915. Emekli maaşı miras malı sayılır mı? Tereke, ölünün geride bıraktığı ve üzerinde başkasının hakkı bulunmayan mallardır (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, X, 493). Dolayısıyla mal kapsamında olmayan hak ve menfaatler tereke dışı kabul edilmiştir. Kişinin görevi ile ilgili şahsa bağlı hakkı olan maaşı miras kapsamında değerlendirilmez. Emekli maaşı alma hakkı kanunen kime tanınmışsa bu onun hakkıdır. Bu konuda yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre hareket etmek gerekir.

916. Baba hayatta iken malını mirasçıları arasında bölüştürse, vefat ettikten sonra varisler bu taksime uymak zorunda mıdır? Kişi hayattayken malında istediği gibi tasarrufta bulunma hak- kına sahiptir; malının bir kısmını satabilir, çocuklarına veya başkalarına bağışlayabilir, vakfedebilir ya da tasaddukta bulunabilir. Bu itibarla, bir kişi ölmeden önce bütün mallarını veya bir kısmını kime hibe etmiş ve hibe edilen kişi bunu kabul edip teslim almış ise bu mallar, bağışlanan kişinin olur. Artık bu mallarda miras hükümleri uygulanmaz. Şayet baba taksim yapmış fakat malları ilgililere teslim etmeden kendi yaptığı taksime göre bölüşülmesini vasiyet etmişse, bu vasiyete uyma zorunluluğu yoktur (Tirmizi, Vesâyâ, 5; Ebü Dâvud, Vesâyâ, 6). Mirasçılar isterlerse bu vasiyete göre, isterlerse miras hükümlerine göre bölüşürler. Bu durumda bir tek mirasçının bile itirazı dikkate alınır.

917. Yeğenini evlat edinen ve resmiyette tek varis olarak onu bırakan kimsenin vefatından sonra ölenin kardeşleri dinen bu maldan hak alabilirler mi? Dinimizde hukuki birtakım sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesesi yoktur. Kur'an'a göre evlatlıklar öz çocuk gibi olmayıp (Ahzab, 33/4), evlatlık olarak büyütülen çocukla, evlat edinenler arasında birbirlerine mirasçı olma hakkı da söz konusu değildir (Kurtubi, el-Câmi' XVI, 57). Dolayısıyla bu durumdaki bir kimse öldüğünde onun dinen gerçek mirasçıları kardeşleridir. Ancak taraflar birbirlerine hibe ve mal varlığının üçte birinden fazla olmamak şartıyla vasiyet yolu ile mal bırakabilirler (Buhâri, Vesâyâ 3).

918. Nikâhlandıktan sonra zifaf gerçekleşmeden ölen kişiye eşi mirasçı olur mu? Nikâh, mirasa hak kazanma sebeplerinden biridir (Nisa, 4/12; bkz. Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 430). Bu itibarla eşlerden birisinin ölümü hâlinde diğeri ona mirasçı olur. Zifafın ya da halvetin bunda bir etkisi yoktur.

919. Trafik kazasıyla mürisinin ölümüne sebep olan kimse ona vâris olabilir mi? Bir an önce mirasa konabilmek için mürisin öldürülmesi ihtimalini ortadan kaldırmak maksadıyla kâtil mirastan mahrum edilmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kâtil mirasçı olmaz.” (Ebü Dâvud, Diyat, 20; Tirmizi, Ferâiz, 17; İbn Mâce, Ferâiz, 8; Ahmed b. Hanbel, el-Müsneid, I, 49) Ancak öldürmenin hangi çeşidinin mirastan mahrum kılacağı hususunda ichtihad farklılıkları vardır. Hanefilere göre, kısas veya keffaret lazım gelen -kasten veya kasta benzer öldürme, hataen ve hata hükmünde öldürmeler- mirasçı olmaya engeldir; ölüme sebebiyet vermek bu kapsamda değerlendirilmemiştir (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 504). Şâfiî ve Hanbelilere göre, doğrudan doğruya öldürme veya ölüme sebebiyet verme mirasa engeldir. Mâlikî mezhebine göre ise, öldürme kasten olursa mirasçı olmaya engeldir. Ancak, kasıtsız öldürme mirasçı olmaya engel değildir (İbn Kudâme, el-Muğni, IX, 150 vd. ; Şirbini, Muğni'l-Muhtâc, III, 36; Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslâmi, VI, 260-262). Dolayısıyla Mâlikîlere göre; herhangi bir kasıt olmaksızın, trafik kazası ve benzeri yollarla hataen ölüme sebep olan kişi mirastan mahrum edilmez. Günümüz şartlarında bu görüş tercih edilebilir.

920. Müslüman gayrimüslime mirasçı olabilir mi? Din farkı mirasa engel midir? Hz. Peygamber sav “Kâfir kimse müslümana, müslüman da kâfîre mirasçı olamaz.” (Buhâri, Ferâiz 26) “Farklı din mensupları birbirlerine mirasçı olamazlar.” (Ebü Dâvud, Ferâiz 10; Tirmizi, Ferâiz 16) buyurmuş, fakihlerin çoğunluğu da, din farkının mirasa engel olacağını söylemiş, bu hadisleri başka bilgilerle birlikte ele alan Muaz b. Cebel, Muâviye b. Ebi Süfyan gibi sahabilerle sonraki bazı müctehidler, gayrimüslimin müslümana mirasçı olamayacağını ama

müslümanın gayrimüslime mirasçı olabileceğini söylemişlerdir. Günümüzde de tercih edilen bu görüşe göre; müslüman, gayrimüslim anne-babasından kalan mirası alabilir (Bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, XII, 50; Azimâbâdi, Avnül-Ma'bûd, VII, 87; Mardini, er-Rehâbiyye, s. 38).

91. Evli bir kadın, kendisine ailesinden kalan mirası kocasına danışmadan istediği gibi kullanabilir mi? Kadın kendi mal varlığında istediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Bu itibarla, evli bile olsa bir kadın malını/parasını dilediği gibi harcayabilir, hayır hizmetlerinde kullanabilir veya eşine hibe edebilir. Kadının mali durumu iyi olsa bile ailenin giderlerinin karşılanmasında eşine yardımcı olma zorunluluğu yoktur. Şu kadar var ki, aile içi huzursuzluğa sebebiyet vermemek için eşlerin her konuda birbirlerine danışmaları uygun olur.

922. Küçük yaşta iken babası vefat eden çocuğa mirastaki payı ne zaman teslim edilir? Vefat eden kimsenin varisleri hangi yaşta olurlarsa olsunlar İslam miras hukukunda öngörülen miktarda payları verilir. Küçük yaştakiler reşid oluncaya kadar mallarını velileri-vasileri (kanuni temsilcileri) koruma altına alırlar. Kur'an'da bu konuda; “Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helali haramla) değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahdır.” (Nisa, 4/2) ve “Yetimleri deneyin. Ergenlik çağına erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin....” (Nisa, 4/6) buyurulmaktadır.

923. Kişinin mal varlığında ölümünden sonra meydana gelen artış mirasa dâhil midir? Kişinin ölümünden sonra mal varlığında meydana gelen tüm artışlar mirasa dâhildir. Bu artışın sağlanmasına mirasçılar dan biri veya birkaçı fiilen çalışarak katkı sağlamışlarsa, karşılığında kendilerine ayrıca ecr-i misil/emsal ücret ödenir.

924. Eşi ölüp tekrar evlenen bir kimse, önceki eşi zamanında elde ettiği mallardan sonraki eşini mahrum edebilir mi? Nikâhlı eşlerin birbirlerinin evlilikten önce veya sonra kazanılan tüm mallarına mirasçı olma hakkı vardır. İslam hukukunda hiç kimse mirasçısını mirasından mahrum etme yetkisine sahip değildir. Ancak kişi malı üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahip olup satabilir, çocuklarına veya başkalarına bağışlayabilir, vakfedebilir. Bununla birlikte çocuklarını muhtaç bırakacak tasarrufta bulunması uygun olmaz. Bu itibarla eşlerin önceki evliliklerinden miras olan mallarını ölümünden sonra birbirlerine mahrum etme hakları yoktur. Ölmeden önce ise diledikleri gibi kullanabilirler

925. Baba çocuklarının bir kısmını evlendirdikten sonra vefat ederse bekâr kalanlar, miras hisselerine ek olarak terekeden evlenme masraflarını karşılama hakkına sahip olurlar mı? İslam âlimleri babanın evladını evlendirmek zorunda olup olmadığı konusunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Hanefî ve Şâfiî âlimleri babanın, çocuğunu evlendirmesinin vacip olmadığını söylerken, Hanbeliler, çocuğun nafakası babasına aitse babası onu evlendirmek zorundadır, demişlerdir (Mâverdi, el-Hâvi, IX, 183-184; İbn Kudâme, Muğni, XI, 380). Her halükarda, imkân olan bir babanın, kendisi evlenemeyen evladını evlendirmesinin güzel bir davranış olacağında şüphe yoktur. Hz. Peygamber “Evladın baba üzerindeki hakkı üçtür: Ona güzel bir isim koyması, okuma yazma öğretmesi ve zamanı geldiğinde onu evlendirmesi.”(Suyûti, el-Câmiu's-sağir, II, 538) buyurmuştur. Babanın mirasında kardeşler ortak olup bekâr kardeşlerin düğün masraflarının mirastan karşılanması dinen zorunlu değilse de, mirası paylaşmadan önce bekârların evlilik masraflarının ayrılması, sonra da kalan malın miras hukuna göre paylaştırılması, daha ahlakidir.

926. Üvey annelerinin nüfusuna kayıtlı çocuklar ona mirasçı olabilirler mi? Üvey evlatlar, nüfus kütüğüne kayıtlı oldukları üvey annelerinin çocuğu görünmelerine rağmen gerçekte çocuğu değildirler. Bu durumda, İslam miras hukukuna göre onun bıraktığı mala mirasçı olamazlar. Ancak, asıl varisler isterlerse başkalarına olduğu gibi üvey kardeşlerine de kendi haklarından bir şeyler verebilirler. Nisa suresinde; “Miras taksiminde (pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönül alacak) güzel sözler söyleyin.” (Nisa, 4/8) buyurulmaktadır.

927. Bir kadın, “Vefatımdan sonra kocam evlenirse malıma varis olmasın” diye vasiyette bulunabilir mi? Eşler, birbirlerinin vârisleridir (Nisâ, 4/12). Din ayrılığı, öldürme gibi mirasçılığa engel bir durum olmadıkça hiç kimse vârislerini bundan mahrum edemez. Dolayısıyla bir kadının, vefatından sonra kocasının evlenmesi durumunda malına mirasçı olmamasını vasiyet etmesi geçerli değildir. Böyle bir vasiyete de uyulmaz.

928. Babadan kalan mal taksim edilirken bu malın kazanılmasında ya da korunmasında emeği olan evlada taksimde ayrıcalık tanınabilir mi? Aile içinde malların kazanılması sırasında, daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak için, kişilerin katkı ve çalışmaları açık ve somut bir şekilde belirlenmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayrıştırılamayacak nitelikte olması hâlinde, aile içinde müşterek çabayla kazanılan mallar, yapılabiliyorsa kişilerin harcadıkları mesai, aldıkları risk ve kullandıkları temsil yetkisine dayanarak hakkaniyetli bir biçimde ayrılır. Bu konuda resmi vesika ve kayıtlar yanında aileyi yakından tanıyanların bilgi ve tanıklıklarına müracaat edilir. Tarafların katkılarının somut bir biçimde ayrıştırılmaması

veya daha sonra ayırtılamaması hâlinde anne-baba ve çocukların beraber yaşadığı ailelerde elde edilen kazanç ve sahip olunan mallar aile reisi olan babaya aittir. Bu kazançta çocuklardan bazılarının katkısının bulunup bazılarının bulunmaması sonucu değiştirmez. Dolayısıyla babanın vefatı hâlinde miras olarak bıraktığı malları, mirasçının bu kazançta payının olup olmadığına bakılmaksızın aralarında mirastaki haklarına göre bölüştürülür. Hukuki hüküm bu olmakla birlikte malların kazanılması veya korunmasında katkısı olan kardeşlerin gayretlerinin diğer mirasçılar tarafından dikkate alınmalı ve buna göre bir davranış sergilenmelidir.

929. Ölen kişi mallarını eşiyile beraber çalışıp kazanmışsa, hayatta kalan eşin hakkı nedir? Aile içinde malların kazanılması sırasında, sonradan ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak için, kişilerin katkı ve çalışmaları açık ve somut bir biçimde belirlenmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayırtılamayacak nitelikte olması hâlinde, nikâhtan sonra müşterek çabayla kazanılan mallar, yapılabiliyorsa kişilerin harcadıkları mesai, aldıkları risk ve kullandıkları temsil yetkisine dayanarak hakkaniyetli bir biçimde ayrılır. Bu konuda resmi vesika ve kayıtlar yanında aileyi yakından tanıyanların bilgi ve tanıklıklarına müracaat edilir. Bu yapılmıyor ve kazançtaki emek ve risk eşit oranlarda gözükiyorsa mallar eşit olarak ayrılabilir. Yapılan işin asıl sorumlusunun koca olduğu durumlarda ise, ailede elde edilen kazanç ve sahip olunan mallar, aile reisi olan kocaya ait sayılır. Kadının emek ve katkısı aile birlikteliğinin bir gereği olarak destek ve teberru kapsamındadır. Kul hakkını ilgilendiren diğer alanlarda olduğu gibi burada da takva bilinci, ahiret kaygısı, adalet ve hakkaniyetten ayrılmama, diğerkâmlık ve doğruluk gibi dini umdeler her zaman hatırlanmalı ve buna göre davranmaya gayret edilmelidir.

930. Borçlu ölen kimsenin borcu nasıl ödenir? Borçlar, Allah'a karşı borçlar, kullara karşı borçlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Bir kimse, üzerinde mesela oruç borcu olduğu hâlde vefat etmek üzere olup bu oruçlarını kaza etmekten aciz kalmış ise, bu Allah'a karşı bir borçtur. Oruç borcunun fidye verilerek ödenmesi için velisine vasiyet etmelidir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 270). Zekât, keffâret gibi borçları için de vasiyet ederse varisleri bunu terekenin üçte birinden yerine getirmek zorundadırlar. Vasiyet etmemesi hâlinde ise varisler dilerlerse onun borcunu ödeyebilirler (Zeylai, Tebyin, VI, 230). Kullara ait olan borçlara gelince, Hz. Peygamber sas borçların ödenmesinin önemini hadislerinde ifade etmiştir (Nesâi, Buyü", 98). Hz. Peygamber borçlu olduğu halde, ödeyecek mal bırakmadan Allah'ın karşısına çıkmayı günah olarak nitelemiş (Ebü Dâvüd, Büyü, 9); ölen kişinin ruhunun, zimmetindeki borç ödeninceye kadar borçluluğundan dolayı bağlı kalacağını bildirmiş (İbn Mâce, Sadakât, 12); ölünün borçlarının ödenmesini sağlamak için borcu varsa ödenmeden cenaze namazını kıldırmasıdır (Müslim, Ferâiz, 14; Nesâi, Cenâiz, 67). Zira dinimizde insanların kul haklarına saygılı olması emredilmiş; kul hakkı ihlalinin, hakkı ihlal edilen affetmedikçe, kimse tarafından affedilemeyeceği belirtilmiştir. Veda Hutbesi'nde Resûlullah sav "Ey insanlar! Sizin canlarınız, mallarınız ırz ve namuslarınız, Rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır." (Buhari, Hac, 132) buyurmuştur. Bu yüzden ölen kişinin borçları varsa, techiz ve tekfinden sonra kalan malının tamamından borçları ödenir. Kur'an'da borçların varislerin payına olan önceliği "Bu (paylaştırma ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır." (Nisa, 4/11) ayetiyle belirtilmiştir (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 427-428). Tereke borçların tamamını ödemeye yetmiyorsa, tamamı borçlar oranında alacaklılara bölüştürülür.

VAKIF

931. Resmi tescili olmayan vakıf gayrimenkulü hakkında dinen ne yapılması gerekir? Bir malın vakıf olduğuna dair vakfiyenin bulunması veya resmi kayıt şart değildir. Güvenilir kişilerden müteşekkil şahitlerin şehadeti ile de bir yerin vakıf olduğu dinen sabit olur. Ancak vakıf malının başkasının eline geçip zayi olmaması için ilgili mercilerce kayıt altına alınması ihmal edilmemelidir. Vakıf olduğu sabit olan bir yerin vakıf amacı dışında kullanılması, hibe edilmesi veya usûlüne uygun bir istibdâl işlemi (vakıf taşınmazın, aynı değerde veya daha değerli bir başka taşınmazla takası) dışında başkalarına satılması caiz değildir. Vakıf malını bedelsiz olarak zimmete geçirme konusunda vebal açısından şahıs veya kamu kuruluşu arasında dinen herhangi bir fark yoktur. Buna göre vakıf malını vakıf olmaktan çıkaran kişiler veya kurum ve kuruluş yetkilileri, bu konuda taksir ve ihmali olanlar veya buna göz yumanlar dini yönden sorumludurlar. Kaldı ki, istibdâl şartlarına uymayan tasarruflar sonucunda herhangi bir vakıf malı vakıf olma özelliğini yitirmez. Bu bağlamda camilere veya halkın hizmetine tahsisli olarak vakfedilen fakat zamanında resmi tescili yapılmadığından dolayı, sonradan çıkarılan yasalarla kamu/belediye mülkiyetine geçirilen taşınmazların vakıf niteliği sona ermez. Bu sebeple söz konusu taşınmazlar, vakfedildikleri cihete tekrar tahsis edilmelidir. Bunun için gerekli işlemleri yapmak hem kamunun hem de ilgili taşınmazın vakıf olduğunu bilen kimselerin görevidir. Girişimlere rağmen vakıf niteliği tekrar kazanılmaz ve o gayrimenkul, çeşitli yollarla özel ya da tüzel kişilerin mülkiyetine geçerse bu durumda o taşınmazı vakıf olmaktan çıkaran kişiler dinen sorumlu olurlar. Bu durumda vakıf malına, satın alma veya miras yoluyla sahip olanlar, imkânları nispetinde o malı asli kimliğine kavuşturmaya çalışmalıdırlar.

TİCARİ HAYAT

Alışveriş/Alım Satım

932. Ticarete kâr haddi var mıdır? İslam dini, alım satım akitlerinde kesin bir kâr haddi koymamış, bunu piyasa şartlarına bırakmıştır. Konuyla ilgili Allah Resülü sav, fiyatlar artmaya başladığında kendisinden bu duruma müdahale etmesi istendiğinde şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz ki, fiyatlar tayin eden, darlık ve bolluk veren, rızıklandıran ancak Allah'tır. Ben sizden herhangi birinin malına ve canına yapmış olduğum haksızlık sebebiyle o kimse hakkını benden ister hâlde, Rabbime kavuşmak istemem.” (Ebü Dâvud, İcâre, 15; Tirmizi, Büyü' 73) Ayrıca Hz. Peygamber'in kendisine kurbanlık bir koyun satın alması için para verdiği Hakim b. Hizâm'ın bir dinara satın aldığı koyunu iki dinara satıp, sonra bir dinara bir koyun satın almasını (diğer bir rivayette bir dinara satın aldığı iki koyundan birisini bir dinara satmasını) kınamamış, üstelik ona hayır duada bulunmuştur (Ebü Dâvud, Büyü, 28; Tirmizi, Büyü, 34). Fakihler de bundan hareketle kâr haddinin eşyadan eşyaya fark edebileceğini, bu sebeple de kesin bir takdir yapılamayacağını söylemişlerdir (Kâsâni, Bedât, V, 129). Bununla birlikte piyasada suistimaller olduğu, karaborsacıların devreye girerek halkı mağdur ettikleri, halkın zaruri ihtiyaçları sayılabilecek mallarda aşırı fiyat artışları yaşandığı durumlarda, kamu otoritesinin fiyatlara müdahale etme (narh koyma) yetkisi vardır (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 226). Aşırı fiyatın tespitinde ise bilirkişilerin günün piyasa şartları içerisindeki belirlemeleri esas alınır.

933. İslam'ın haram kıldığı şeylerin gayrimüslimlere satışı caiz midir? Dinimizce yenilmesi, içilmesi ve kullanılması haram kılınan içki, domuz eti, akıtlmış kan, leş ve putların (Maide, 5/3, 90; En'am, 6/145) satışı da yasaktır (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, XXII, 378). Bu konuda Hz. Peygamber sas genel bir ilke olarak şöyle buyurmuştur: “Allah cc bir topluma bir şeyin yenilmesini haram kılmışsa, ondan elde edilecek kazancı da haram kılmıştır.” (Ebu Davud, Buyü, 66) Buradan hareketle fukahâ; bir müslümanın haram kılınan şeyleri müslüman veya gayrimüslim birine satmasının caiz olmadığını ifade etmişlerdir. Zira alışveriş iki taraflı hukuki bir işlemdir. Buna göre taraflardan birisi için caiz olmayan hususun karşı taraf açısından caiz olmasıyla hüküm değişmez. Müslüman açısından ise bir alışverişin caiz olması, alışverişe konu olan şeyden yararlanmanın helal olmasına bağlıdır (İbn Mâze, el-Muhit, VI, 349). Öte yandan Hz. Peygamber, ashabına, ellerinde bulunan haram olan şeylerden faydalanmak için bunları gayrimüslimlere satma gibi bir yol göstermemiş, onların itlaf edilmesini talep etmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah ve Resulü; şarap (içki), leş, domuz ve putların satışını haram kıldı.” “Ya Rasulallah, ölmüş hayvanların iç yağları(nın satılması)na ne dersiniz? Onlarla gemiler boyanıyor, deriler yağlanıyor, (kandillerde yakılmasıyla) insanlar aydınlanıyor”, dediler. Resülullah, “Hayır, haramdır” buyurdular.” (Buhari, Buyâ" 112) Başka bir rivayette de şöyle bir olay geçmiştir: “Birisi Hz. Peygamber'e, bir tulum şarap hediye etmiş, Hz. Peygamber, “Allah'ın bunu haram kıldığını biliyor musun?” diye sorunca adam “hayır” cevabını vermiştir. Adam da yanındaki birine bir şeyler fısıldamış, Hz. Peygamber, “Ona ne fısıldadın?” diye sorunca adam, “Şarabı satmasını emrettim” demiştir. Bunu duyan Allah Resülü, “Onun içilmesini haram kılan (Allah), satılmasını da haram kılmıştır” buyurmuştur. Bunun üzerine adam, şarap tamamen akıp bitinceye kadar tulumun ağzını açmıştır.” (Müslim, Müsâkât, 12) Sonuç olarak dinimizce haramlığı kesin hükümlerle sabit olan şeylerin gayrimüslimlere de olsa satışı caiz değildir. Böyle bir şey caiz olsaydı, Allah Resülü Müslümanlara haram olan şeylerin, kendilerince iktisadi değeri olan gayrimüslimlere satılmasına ve böylece değerlendirilmesine izin verirdi.

934. Yapılan akitlerin kayda geçirilmesi zorunlu mudur? Dinimiz yapılan akitlerin, hiçbir şekilde tartışmaya meydan vermeyecek şekilde net ve belirli yapılmasına itina gösterdiği gibi, çıkması muh- temel anlaşmazlıkların çözümünde de elde net kanıtların bulunmasına önem vermiştir. Tarafların akit sırasında bu işlem için dinen gerekli olan şartlara riayet etmemeleri ve öne sürdükleri şartları belgelememeleri, günümüz ticari hayatında karşılaşılan olumsuzlukların en önemli nedenlerindendir. İslam, alışveriş ve borçlanma işlemlerinin yazılmasını tavsiye etmiştir. Kur'an'da konuyla ilgili olarak; “Ey inananlar, belli bir süreye kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın... Bu, Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşme- meniz için daha elverişlidir.” (Bakara, 2/282) buyrulması, ticari işlemlerin kayıt altına alınmasının önemine işaret etmektedir. Bir sonraki âyette ise, “Eğer birbirinize güvenirseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Allah'tan sakınsın.”(Bakara, 2/283) buyrularak diğer alanlar gibi ticari alanda da güven duygusunun çok önemli bir unsur olduğu ve bunun kötüye kullanılmaması gerektiği mesajı verilmektedir. Bakara suresi 282. ayetindeki borçlanma durumunda senet yapılması emri, ilim adamlarının büyük çoğunluğu tarafından zorunluluk olarak değil tavsiye olarak değerlendirilmektedir (Kurtubi, el-Câmi" Iv, 431). Ancak güven duygusunun, doğruluk ve dürüstlüğü olabildiğince zedelendiği günümüzde, ticari işlem ve akitlerin kayıt altına alınması, karşılaşılabilecek anlaşmazlıklarda hukuki belge niteliği taşıyabilecek vasıtaların kullanılması önem arz etmektedir. Bu bakımdan yapılan akitlerin yazılı hâle getirilmesi, dini bir zorunluluk olmamakla beraber; tarafların Kur'an'ın tavsiyesine uyarak ticari iş ve işlemlerini kayıt altına almaları daha uygun olur.

935. Bir malın taksitli olarak birden fazla fiyatla satışa sunulması caiz midir? Bir malın taksit sayısına göre, farklı fiyatlarla satışa sunulması caizdir. Mesela bir mal, peşin fiyatı bin liradan, altı ay vadeli fiyatı bin beş yüz liradan, bir yıl vadeli fiyatı da iki bin liradan olmak üzere değişik fiyatlarla satışa sunulsa, müşteri de bu seçeneklerden birini tercih edip kabul etse yapılan bu alışveriş caiz olur. Zira bu uygulamada satıcı, pazarlık sırasında peşin ya da farklı vadelere göre değişik ödeme seçenekleri ile malın fiyatını belirlemekte, alıcı da bunlardan birisini tercih edip kabul etmektedir. Böylece akit esnasında malın fiyatı taraflarca kesin olarak belirlenmiş olmaktadır. Ancak, alıcı seçeneklerden birisini seçip kabul etmeden, “tamam aldım” der ve bu şekilde ayrılırlarsa, akitte fiyat belirlenmediği için bu satış fasit olur (Serahsi, el-Mebsût, XIII, 7, 8; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, VII, 45).

936. Yapılan bir alım satım akdi hiçbir sebep olmaksızın tarafların karşılıklı rızası ile feshedilebilir mi? Dinimize göre Müslüman'ın, verdiği sözü tutması, ahdine ve akdine sadakat göstermesi en önemli görevlerinden birisidir. Yapılan alım satım sözleşme ile birlikte kesinlik kazanır ve aşağıdaki durumlar dışında tek taraflı olarak feshedilemez: a) Taraflar, karşılıklı rızalarıyla kurdukları akdi sebepli veya sebep- siz olarak feshedebilirler (Merğînâni, el-Hidâye V, 150-151). Hz. Peygamber alışverişini bozmak isteyen bir Müslüman'ın bu talebini kabul eden kişinin, Yüce Allah tarafından hatasının affedileceğini ve kıyamet günü sıkıntısının giderileceğini (Ebü Dâvud, İcâre, 18; İbn Mâce, Ticâret, 26) ifade etmiştir. Akdi karşılıklı rızayla sona erdirmenin bu şekilde gerçekleştirilebilmesi için malın akit esnasındaki şekliyle duruyor olması gerekir. b) Alıcı veya satıcıdan birisinin ya da her ikisinin muhayyerlik (belirlenen sürede akdi devam ettirme veya feshetme) hakkı bulunursa, bu hakka sahip olan taraf süresi içerisinde akdi feshedebilir (Merğînâni, el-Hidâye V, 32). c) Malda, piyasada değerini düşmesini gerektirecek bir kusur bulunması hâlinde, müşteri bu kusur nedeniyle akdi feshedebilir (Merğînâni, el-Hidâye, V, 64 vd.). d) Bir malı görmeden satın alan kişi malı gördüğünde, görme muhayyerliği hakkını kullanarak akdi feshedebilir (Merğînâni, el-Hidâye, V, 52). e) Malın tağir (aldatma) kasdıyla fahiş fiyatla satılması hâlinde müş- teri akdi feshedebilir (Mecelle, md. 357). Aşırı fiyatın ölçüsü âlimler arasında tartışılmıştır. Kimileri bilirkişinin tespit ettiği tahmini meblağların üst sınırını aşan bir fiyata satma ya da alma durumunu gabn-i fâhiş sayarken (Kâsâni, Bedât, I, 30; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 171), kimileri insanların çokça alıp sattıkları mallarda (uruzda) 965, hayvanda 9610, taşınmaz mallarda 9620'lik ve daha üstü farkı gabn-i fâhiş saymışlardır. Mecelle bu görüşe göre düzenlenmiştir (Mecelle, md. 165) Günümüzde bilirkişilerin günün piyasa şartları içerisindeki belirlemeleri esas alınmalıdır.

937. Müşterinin, görmeden satın aldığı bir malı daha sonra gördüğünde, alışveriş akdini feshetme hakkı var mıdır? Müşterinin, görmeden satın aldığı malı, gördüğünde, alışveriş akdini feshetme hakkı vardır. Buna görme muhayyerliği denilir. Hz. Peygamber, “Görmediği bir şeyi satın alan kimse, onu gördüğü zaman muhayyerdir.” (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 439; Darekutni, es-Sünen, I, 382) buyurmuştur. Ancak görme muhayyerliğinin sabit olması için akde konu malın, fesih işlemine elverişli durumda olması gerekir. Malın, buğday-arpa gibi tahıl ürünleri ve hiç kullanılmamış otomobilde olduğu gibi misli (standart/sabit nitelikte) olması durumunda tek bir örneğinin görülmesi yeterlidir. Hayvan veya ikinci el otomobillerde olduğu gibi kıyemi (standart olmayan, değişken) mallarda ise, her bir mal ya da ürün için ayrı ayrı görme muhayyerliği vardır. Görme muhayyerliği sadece alıcı için söz konusudur. Satıcı görmediği bir malını satarsa onun için görme muhayyerliği olmaz (Merğînâni, el-Hidâye, V, 53). Çünkü malı satmadan önce onu görebilirdi. Dolayısıyla bu hakkını kaybetmiş sayılır.

938. Taraflar belli bir süre içerisinde alım satım akdini bozmayı şart koşabilirler mi? Taraflardan biri veya her ikisi belli süre içinde akdi bozabilme yetkisine sahip olmayı şart koşabilirler. (Buna “hıyârü's-şart” yani şart muhayyerliği denilir.) Ancak bu alım satım akdi gibi, karşılıklı rıza ile feshi mümkün olan lâzım/bağlayıcı akitlerde söz konusu olabilir. Alım satımdan vazgeçmek için şart koşulabilecek süreyi, Ebü Hanife, Hz. Peygamber'in bir hadisinde muhayyerlik süresi üç gün olarak zikredildiği için (İbn Mâce, Ticâret, 42) en çok üç gün olarak kabul etmektedir. İmam Ebü Yûsuf ve İmam Muhammed ise tarafların bu süreyi serbestçe belirleyebileceklerini, bu sürenin belirli olmak kaydıyla sınırlı olmadığını ifade etmişlerdir (Merğînâni, el-Hidâye, v, 35). Mecelle'de insanlar arasındaki muameleler için ikinci görüş daha uygun bulunarak şöylece düzenlenmiştir: “Satıcı veya müşteri yahut her ikisi birden belirli süre içerisinde satış feshetmek yahut yürürlük kazandırmak konusunda muhayyer olmak üzere satım akdinde şart kılmak caizdir.” (Mecelle, md. 300)

939. Satıcı malın niteliklerini gizler veya yanlış beyanda bulunursa, alışveriş akdi gerçekleşikten sonra bunun farkına varan müşteri ne yapabilir? Alım-satım akdinde konu malın bütün niteliklerinin ve satış bedelinin alıcı ve satıcı tarafından bilinmesi ve açıklanması gerekir. Satıcının yanlış beyanı üzerine kurulan alım-satım akdinde, malda satın alış amacını ihlal eden ya da fiyatını düşüren bir eksiklik veya kusur bulunur yahut da mal normalden daha pahalı olursa müşteri dilerse satın aldığı malı konuşulan fiyat üzerinden kabul eder, dilerse malı geri vererek akdi bozar. Müşterinin malı iade etmeyip ondaki kusura karşılık fiyattan indirim talebinde bulunma hakkı yoktur. Ancak böyle bir durumda akdi feshederek malı geri verip, yeni bir akit yaparak söz konusu malı daha düşük bir fiyattan satın alması da mümkündür (Merğînâni, el-Hidâye, V, 64).

940. Satın alınan bir malda müşterinin yanında (mülkünde) bir kusur meydana gelir, ayrıca önceden bir kusurunun da olduğu anlaşılırsa, müşteri bu malı geri verebilir mi? Satın alınan bir malda önceden mevcut olan bir kusura ilaveten müşterinin yanında (mülkünde) ikinci bir kusur oluşursa, müşteri bu satış akdini bozarak kusurlu malı satıcıya iade edemez. Ancak müşteri önceki kusurdan dolayı meydana gelen zararı satıcıya tazmin ettirir. Fakat satıcı malı, sonradan meydana gelen ayıplı hâliyle kabul ederse, müşteri malı geri verir ve ödediği parayı alır (Merğînâni, el-Hidâye, V, 64).

941. Müşteri, aralarından birini satın almak amacıyla götürdüğü birkaç maldan birini seçme hakkına sahip midir? Müşteri, alışveriş akdinde satış bedeli ve niteliği belirtilen birkaç çeşit eşyadan birisini seçme hakkına sahiptir. Bu hakka fıkıh literatüründe ta'yin/belirleme muhayyerliği denir. Buna göre müşteri, bakmak için götürmüş olduğu bu eşyalardan birini seçince, alışveriş o mal üzerinden gerçekleşmiş olur (Merğînâni, el-Hidâye, V, 47).

942. Akit yapanlardan birisi tarafından fark verilmesi kaydıyla aynı cinsten iki malın takas edilmesi caiz midir? Tartı veya ölçü ile alınıp satılan aynı cins mallar (ribevi mallar); karşılıklı olarak mübadele edilirken, bunların eşit miktarda ve peşin olarak alınıp satılması gerekir. Aksi hâlde yapılan takas faizli işlem olur. Faiz ise dinimizde haram kılınmıştır (Bakara, 2/275). Tartı veya ölçü ile alınıp satılmayan ve taneleri arasında farklılıklar bulunan diğer malların takasında ise eşitlik şartı aranmaz. Bu nedenle farklı model ya da değerlerdeki mal ve ürünler değiştirilirken, değer farkından dolayı ödenen fazlalık faize girmez. Diğer bir ifadeyle, aynı cins olan kıyemi malların, aradaki fiyat farkı ödenerek peşin olması şartıyla değiştirilmeleri dinen caizdir (Merğînâni, el-Hidâye, V, 182).

943. Bir hayvanı başka bir hayvanla değiştirmek/takas yapmak caiz midir? Tartı ve ölçü ile alınıp satılan aynı cins mallar (ribevi mallar); karşılıklı olarak mübadele edilirken (takas yapılırken), bunların eşit miktarda ve peşin olarak alınıp satılması gerekir. Aksi hâlde yapılan işlem faize dönüşür. Faiz ise bütün çeşitleriyle dinimizde haram kılınmıştır (Bakara, 2/275). Kıyemi (standart olmayan, değişken) malların takasında ise, eşitlik şartı aranmaz. Bu nedenle bir hayvanın kendi cinsinden bir hayvanla her ikisinin de peşin olması şartıyla; farklı cinsten hayvan olduğunda ise peşinlik şartı aranmaksızın değiştirilmesi caizdir. Hayvanların değerlerinin eşit olması şart olmadığı gibi, farklı olması durumunda değer farkı ödenmesi de akdin sıhhatine zarar vermez (Merğînâni, el-Hidâye, V, 177 vd.).

944. Satıcı, içinde belirli bir müddet ücretsiz oturması şartıyla evini satabilir mi? Akdin gereklerinden satış akdine uygun düşmeyen, örf hâline gelmemiş olan ve taraflardan birine yarar sağlayan bir şeyin akit esnasında şart koşulması, Hanefilere göre sahih olmadığı için bu şekilde yapılan bir alışveriş akdi fâsit olur (Merğînâni, el-Hidâye, V, 123). Çünkü Hz. Peygamber sav şartlı satışı yasaklamıştır (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 570; ayrıca bkz. Buhâri, Büyü', 73). Mâliki ve Hanbelilere göre ise, akdin gereği olmayan, ancak akdin gereklerine de aykırı düşmeyen bir şeyin şart koşulması caizdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, III, 178-179; İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 166). Çünkü Resûlullah bir sefer esnasında Hz. Cabir'den devesini satın almak istemiş, o da, Medine'ye kadar binmesi şartıyla satabileceğini söyleyince Resûlullah sas bu şartı kabul ederek deveyi satın almıştır (Müslim, Müsâkât, 113). Buna göre satıcının, içinde bir müddet ücretsiz oturması şartıyla evini satması, Mâliki ve Hanbelilerde sahihtir. Bu hükmün günümüzde yaygın olması hasebiyle artık örf hâline geldiği yorumuyla Hanefilerin yaklaşımına da aykırı olmadığı söylenebilir.

945. Para peşin, mal vadeli olarak yapılan satım akdi (selem) caiz midir? Alım satım akitlerinde malın peşin olması asıldır. Bedeli ise tarafların anlaşmasına göre peşin de vadeli de olabilir. Ancak örf ve ihtiyaca binaen, Hz. Peygamber bazı durumlarda paranın peşin malın vadeli satılmasına izin vermiştir. Bu şekilde yapılan alım satım akdine selem veya selef akdi denilir. Hz. Peygamber; "Hurmada (bir rivayette bir şeyde) selem yapan kişi, belirli ölçüyle, belirli tartı ile ve belirli süreye kadar selem yapsın." (Müslim, Müsâkât, 25; Buhari, Selem, 2) buyurmuştur. Selem akdi misli (piyasada bulunan ve fiyatı her yerde aynı olan) mallarda yapılabilir. Caiz olması için; paranın peşin, malın cinsinin, miktarının, niteliklerinin belli olması, malın teslim tarihinin ve teslimi masraf gerektiriyorsa teslim yerinin belirtilmesi gerekir. Hayvan, standart olmayan üretilmiş mal gibi kıyemi (piyasada benzeri olmayan, olsa da fiyatları farklı) şeylerin sonradan teslimi şartıyla (selem yoluyla) satımı caiz değildir (Merğînâni, el-Hidâye, V, 222 vd.).

946. Henüz olgunlaşmamış sebze ve meyvenin satışı caiz midir? Âlimler, Hz. Peygamber'in meyvesi olgunlaşmaya kadar hurmanın ve aynı zamanda dânesi beyazlaşıp afetten emin oluncaya kadar da ekin satışını yasaklamasına (Müslim, Büyü", 49) dayanarak henüz olgunlaşmamış, insana yiyecek veya hayvana yem olacak duruma gelmemiş sebze ve meyvenin satışını caiz görmemişlerdir. İnsanlara yiyecek, hayvanlara yem olabilecek sebze ve meyvelerin ise olgunlaşmadan satışı caizdir. Zira böyle sebze ve meyveler, yararlanılan ve değer taşıyan mal olarak görülmektedir (Mevsili, el-İhtiyâr, 1, 13).

947. Tarla, bahçe ve ağaç üzerindeki ekin, sebze ve meyvenin bir kısmını istisna ederek satmak caiz midir? Ağaç üzerindeki meyvenin, bahçedeki sebzenin veya tarladaki ekinin, miktar belirtip bir kısmını istisna ederek satmak Hanefi mezhebindeki bir görüşe göre caiz, diğer bir görüşe göre ise caiz değildir. Bu durumda örfe itibar edilir. Ancak istisna edilen; belirli ağaçlar veya arazinin belirli bölümündeki ürün olursa o zaman ittifakla caiz olur. Satıcının belirli bir ağacın üzerindeki meyveyi, bahçenin belirli bölümündeki sebzeyi veya tarlanın belirli bölümündeki ekini istisna ederek satması, buna örnek olarak gösterilebilir (Merğînâni, el-Hidâye, V, 27-28).

948. Yaş çayın işlenmiş kuru çay, domatesin salça ve zeytinin zeytinyağı karşılığında satılması caiz midir? İslam hukukuna göre malların karşılıklı değişiminde satıma konu olan malların aynı cinsten olmaları hâlinde miktarlarının eşit ve müba- delenin de peşin olması gerekir. Malların farklı cinslerden olması hâlinde ise taraflar, karşılıklı rıza ile diledikleri şekilde alım satım yapabilirler (Ebü Dâvûd, Büyü”, 12). Buna göre yaş çay ile kuru çay, domates ile salça ve zeytin ile zeytin- yağı incelendiğinde bunların kullanım şekilleri bakımından aralarında farklılıklar olduğu açıktır. Öte yandan yaş çay, domates ve zeytin, belli bir başkalaşım sonucu kuru çay, salça ve zeytinyağına dönüşmektedir. Ayrıca günümüzde yaş çayın kuru çay, domatesin salça ve zeytinin zeytinyağı karşılığında satılması, yaygınlaşmış ve umum-i belva (kaçınılması güç durum) hâlini almıştır. Bu gibi durumlarda insanlar arasındaki ticari muamelelerde kolaylık sağlanması İslam hukukunun genel kaidelerindendir (Mecelle, 17-18). Kaldı ki hakkında nass bulunmayan konularda açık nassa aykırı olmamak kaydıyla insanların genel uygulaması (örfü) göz ardı edilemez (Mecelle, md. 36-37). Bu itibarla, bedellerin karşılıklı rıza ile belirlenmesi ve malların peşin alınıp verilmesi hâlinde yaş çayın kuru çay, domatesin salça ve zeytinin zeytinyağı karşılığında değiştirilmesinde/satılmasında dinen herhangi bir sakınca yoktur. Bununla birlikte söz konusu ürünlerin birbirleriyle değiştirilmesi yerine doğrudan para karşılığında alınıp satılması ihtiyat bakımından daha uygundur.

949. Domates, patlıcan gibi kökü sabit kaldığı hâlde ürünü toplanabilen sebzelerin, fidesinde iken satışı caiz midir? Bütün ürününü bir anda vermeyip, bir kısmı olgunlaşmış, bir kısmı ise henüz çiçek hâlinde olan sebze ve meyvelerin fidesinde veya dalında iken satışı Hanefilerce caiz görülmemiştir. Zira burada ürünün bir kısmı mevcut iken, diğer bir kısmı henüz mevcut değildir ve satışa sunulan ürünün miktarında belirsizlik söz konusudur. Ayrıca mevcut ürünü toplama sırasında hangisinin alıcıya hangisinin satıcıya ait olduğu belli değildir. Ancak bazı Hanefiler, zorluk ve sıkıntıyı gidermek için meyve ve patlıcan gibi ürünlerden mevcut olmayanı mevcut olana tâbi kılarak, bu alışverişi caiz görmüşlerdir. Ayrıca İ.Muhammed de birbirinin peşi sıra gelen bir ürün olduğu için gül satışını caiz görmüştür (Mevsili, el-İhtiyâr, 11, 14). Bu tür ürünlerin satımında en iyisi, görünen ürünün değil de, ürünle birlikte fidelerin de satılmasıdır (Merğînâni, el-Hidâye, V, 28). Nitekim bu durumdaki ürünlerin satışı Mecelle'de de caiz kabul edilmiştir (Mecelle, md. 207).

950. Kötü amaçlar için de kullanılmaya müsait olan “anason, haşhaş, kenevir” gibi bitkileri ekmenin, ticaretini yapmanın dini hükmü nedir? Yenilmesi, içilmesi veya kullanılması dinen caiz olan bir şeyi satmak da caizdir. Bu sebeple, dini açıdan bakıldığında, kendisi aslen haram olmayan ürünleri helal alanlarda kullanmak üzere üretmekte ve ticaretini yapmakta bir sakınca yoktur. Bu maddeler normal olarak, helal alanlarda iş yapan kişi veya kurumlara satıldığı hâlde, alıcılar tarafından gizlice ve dolaylı yoldan, haram işlerde kullanılsa bile bundan dolayı üreticinin bir sorumluluğu olmaz (Zeylai, Tebyin, VI, 28). Ancak doğrudan gayrimeşru maddelerin üretiminde kullanılmak üzere ve bunu bilerek ilgili kişilere bu ürünleri satmak, bir haramı desteklemek ve yaymak anlamına geleceğinden bu gibi kazanç yollarından sakınmak gerekir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, II, 51; İbn Rüşd el-Ced, el-Beyân ve't-tahsil, IX, 394-395; Şemsuddin İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir, IV, 306). Allah Teâlâ Kur'an'da, “İyilikte ve takvada yardımlaşın, ama günahla ve düşmanlıkta yardımlaşmayın.” (Mâide, 5/2) buyurmaktadır. Öte yandan herhangi bir ürün, neredeyse tamamen haram bir maddenin üretimi için kullanılmakta ise, bu ürünü üretmek ve ticaretini yapmak, büyük ihtimalle harama destek olacağından dinen sakıncalıdır. Uyuşturucu imalatına dönük olarak haşhaş vb. ürünlerin üretimi ve satımı haramdır (Bkz. İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, X, 35; Zuhayli, el-Fıkhul-İslâmî, VI, 166). Fakat ilaç imalatında kullanılmak üzere yetiştirilip satılmalarında sakınca yoktur. Bu tür maddelerin ekiminde devlet tarafından alınan bir karar ve konulan kotalar varsa bunlara uyulmalıdır.

951. İcra yolu ile satışa sunulan malların satın alınması caiz midir? Alacaklının hakkının korunması açısından borçlunun mallarının satılması gerekebilir. Peygamberimiz sas, borcunu ödeyemeyen Muaz b. Cebel'in malını borcu karşılığında satmıştır (Beyhaki, es-Sünenü'l-Kübrâ, VI, 80). Halife Hz. Ömer de hac yolunda ticaret yaparken iflas eden birinin kalan mallarının, alacaklıları arasında taksim edilmesine hükmetmiştir (Muvattâ, Vasiyet, 8) Piyasa değerinde veya ona yakın bir fiyatla satılan hacizli malları satın almakta sakınca yoktur. Ancak haczedilen mal, değerinin çok altında satılırsa; Hanefilerden İbn Âbidin akdin fasit olacağını (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, VII, 247), Şâfiilerden Nevevi ise geçerli olmakla birlikte bu malın satın alınmasının mekruh olacağını söylemişlerdir (Nevevi, Ravda- tüt-tâlibin, II, 420). Zira icradaki malların, değerinin çok altında satılması, borçlunun mağduriyetinden yararlanmak anlamına gelir. Bu sebeple hacizli malı satın almak isteyen

kimsenin fiyatlandırmayı mümkün mertebe borçlunun mağduriyetini azaltacak şekilde gerçekleştirmesi hakkaniyete uygun olur.

952. Ticari amaçla domuz yetiştirip satmak caiz midir? Dinimiz, insanı maddi ve manevi zararlardan korumak için birtakım kurallar koymuş; bu amaçla necis, kötü ve zararlı olan şeyleri yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanları da helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf, 7/157). Kur'an'da "Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı..." (Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'am, 6/145; Nahl, 16/115) buyurularak domuzun necis olduğu ve etinin de haram kılındığı açıkça ifade edilmiştir. Her ne kadar bu ayet-i kerimelerde, domuzun etinin haram kılındığından söz edilmiş ise de, En'am Suresinin 145. ayetindeki "rics" kelimesi ile Araf süresinin 157. ayetindeki "(Allah) onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar." ifadelerini birlikte değerlendiren İslam âlimleri, domuzun sadece etinin değil, bütün cüzlerinin necis olduğunu ifade etmişlerdir (Kâsânî, Bedât, V, 142, 305). Hz. Peygamber sav içki, leş, put ve domuzun satımının Allah ve Resülü tarafından kesinlikle yasaklandığını bildirmiştir (Buhâri, Büyü, 112). Konuyla ilgili bu ayet ve hadislerle dayanan âlimler; domuzun müslümanlar açısından mütekavvim (dinin mal kabul edip haram kılmadığı) bir mal olmadığını, mal olmayan bir şeyin müslümanın mülkü olamayacağı gibi akde de konu olamayacağını, bu sebeple satışının geçersiz, ticaretinin haram olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedât, V, 142, 305; Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 52; İbn Abdilber, el-Kâfi, II, 675; İbn Rüşd, Bidâye, 111, 146). Buna göre domuzun yetiştirilmesi de satılması da ondan elde edilen kazanç da caiz/helal değildir.

953. Sosis imalatında kullanılmak üzere domuz bağırsağının alım satımını caiz midir? Domuzdan elde edilen her türlü ürünün zaruret bulunmadıkça yenilmesi, içilmesi, giyilmesi ve kullanılması haram olduğu gibi, müslümanlara da gayrimüslimlere de satışı caiz değildir (Kâsânî, Bedât", V, 305; Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 52; İbn Abdilber, el-Kâfi, II, 675; İbn Rüşd, Bidâye, II, 146). Bunların satışından elde edilen kazanç da haramdır. Dolayısıyla gayrimüslimlere yönelik de olsa, sosis imalatında kullanılmak üzere domuz bağırsağının alım satımını yapmak caiz değildir.

KİRA

954. Kira akdi tek taraflı feshedilebilir mi? Kira akdi her iki taraf için bağlayıcı olup, geçerli bir mazereti veya diğerinin rızası olmadan tek taraflı olarak akdi feshedemez. Akdi feshedebilmek için; kiracının iflas etmesi, başka bir şehre tayin edilmesi, işi bırakması, iş değişikliği yapması veya kiralanan şeyin kiralama maksadına hizmet edemez hâle gelmesi gibi bir mazeretinin bulunması (Bkz. Merginâni, el-Hidâye, VI, 331, 333, 334) ya da her iki tarafın da rıza ve onayı gereklidir. Şu da var ki, mazeret belirgin olmaz ya da tartışmaya götürebilecek bir nitelik arz ederse, akit, mahkeme kararı ile feshedilir. Bu durumda, mahkeme kararından sonra akdi fesheden taraf, mâli bakımdan yükümlü olmaz (Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 148).

955. Bir kimse kiraladığı taşınır veya taşınmaz bir malı sahibinden izinsiz başka bir şahsa kiralayabilir veya kullanırabilir mi? Taraflar, kira sözleşmesinde yer alan şartlara uymak zorundadırlar. Buna göre kiraya veren kişi; malını kiraya verirken hangi amaçla kullanılacağını belirlemiş ve üçüncü şahıslara kiraya vermemesini şart koymuşsa kiracının bu şarta uyması gerekir. Ancak kira sözleşmesinde ev, dükkân, depo, nakil aracı gibi taşınır veya taşınmaz malın hangi amaçla kullanılacağı açık bir şekilde belirtilmemişse, kira akdi geçerli olur ve o beldenin örfü esas alınır. Şayet örf, kiracının bunu başka birisine kiraya vermesine ve dilediği gibi kullanmasına imkân tanıyorsa; kiracı, kiraladığı malı bir başkasına kiraya verebileceği gibi, herhangi bir ek ücret ödemededen dilediği gibi kullanma- sına da izin verebilir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 124). Günümüzde ise malın sadece kiracı tarafından kullanılması şeklinde bir örf oluşmuştur. Kiralanan malın başkasına devri için mal sahibinden izin alınması gerekir.

956. Kira/icare akdinde süre veya ücret belirlenmemişse, neye göre hareket edilir? İcare/kira akdi senelik olarak yapılabileceği gibi, aylık, haftalık, hatta günlük olarak da yapılabilir. Akit esnasında süre belirtilmemişse, başlangıç ve bitişlerinde, örf varsa o ölçü alınır. Mesela buğday ekmek için tarla kiralandığında, o yılki ekim ve hasat mevsimi süre olarak kabul edilir. Aksi hâlde süre belirlenmediği için akit fâsit olur. Ücretin önceden belirlenmemiş olması hâlinde ise icare akdi fâsit olur. Kira akdi fâsit olunca, şayet kiracı kiralanan malı faydalanmışsa mal sahibine ecr-i misil (piyasa değeri) kira ödemesi gerekir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 137-138). Mal kullanılmamışsa, akit feshedilir.

957. Kiralanan mal karşılığında depozito vermek caiz midir? Hanefilere göre; herhangi bir kusuru olmadığı ve mal sahibinin ileri sürdüğü şartlara aykırı davranmadığı müddetçe, kiracının kiraladığı mal- da meydana gelecek zararı tazmin etme yükümlülüğü yoktur. Bu sebeple mal sahibinin kiracıdan rehin manasına gelebilecek bir şeyi

depozit adı altında rehin olarak alması caiz değildir (Mevsili, el-İhtiyâr, 11, 128; Mecelle, md. 710). Mâlikilere göre ise; kira sözleşmesinde rehin almak caizdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 273). Günümüzde menkul veya gayrimenkul malları kiralamanın büyük bir sektör hâline gelmesi, konunun suistimale açık olması ve güven duygusunun zedelenmesi gibi sebeplerden dolayı Mâlikilerin görüşü istikametinde mal sahibinin depozit almasının caiz olduğu söylenebilir.

958. Bir evi belli bir süre için peşin parayla kiralayıp da süresi dolmadan çıkan kişi, oturmadığı günlerin kirasını geri alabilir mi? Kira akdi, her iki taraf için de bağlayıcıdır. Kira süresi dolmadan taraflardan birisinin akdi tek taraflı olarak feshetmesi caiz değildir. Dolayısıyla bir evi belli bir süre için peşin parayla kiralayan, ancak süresi dolmadan çıkan kişi, anahtarı aldıktan sonra bir süre oturmayıp boş bıraksa da kiranın tamamını ödemek zorunda olduğu gibi (Merğînâni, el-Hidâye, VI, 273), erken çıkması durumunda da kalan günlerin ödenmiş kirasını geri alamaz. Şayet kira bedeli peşin ödenmemişse, kiracı anlaşılan süre içerisinde oturmadığı günlerin kirasını da ödemek zorundadır. Ancak mal sahibi burayı bir müddet sonra başkasına kiraya verirse sadece boş kaldığı sürenin ücretini önceki kiracıdan alabilir. Kalan kısmın kira bedeli önceki kiracı tarafından peşin ödendiye iade edilir.

959. Kiralanan bir tarladan, kuraklık, dolu, sel vb. nedenlerle ürün alınmadığı durumlarda, tarla sahibine yine de kira ödenmesi gerekir mi? Kiralanan bir araziden kuraklık, dolu, sel baskını, çekirge istilası gibi bir afet sebebiyle ürün alınmazsa Şâfiî ve Hanbelilerde kira feshedilemeyeceği gibi ücretten indirim de yapılmaz (Şirbini, Muğni'-muhtâc, II, 456; Şemsuddîn İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir, VI, 63-64). Hanefilerde ise, yağmurla sulanan araziden, yağmurun yağmaması, değirmenin suyunun kesilmesi gibi sebeplerle, kiralanan maldan ürün alınmasına engel bir afet olması durumunda kiracı ücret ödemez. Çünkü araziden yararlanma imkânı olmamıştır (Merğînâni, el-Hidâye, VI, 327). Arazi ekildikten sonra ekini çekirge yese veya başka bir afet arız olsa; afet anına kadarki sürenin kirası ödenir. Afet anından sonra ise, eğer araziye tekrar ekerek başka bir ürün alma imkânı bulunursa kalan sürenin kirası da ödenir. Tekrar ekilip ürün alma imkânı bulunmazsa kalan sürenin kirası ödenmez (İbn Âbidin, el-Ukûd'd-dürriyye, II, 113-114).

BORÇ (KARZ)

960. Altının karz/borç verilmesi caiz midir? Altın, misli mallardandır. Dolayısıyla altının, cumhuriyet altını gibi tane ile alınıp satılanlarının sayı ile; 22 ayar bilezik gibi tartı ile alınıp satılanlarının ise tartı ile borç verilmesi caizdir. Geri ödenirken ne eksik ne fazla, alınanın tam olarak misli verilmelidir. Bunun yanında tarafların kabul etmesi hâlinde, alınan altın borcu, para olarak da ödenebilir.

961. Borcunu vaktinde ödemeyen kişiye takdir edilen mali tazminatı almak caiz midir? Ödeme imkânı olduğu hâlde zamanında borcunu ödemeyen borçlu, manen sorumlu olur ve ahiret azabını hak eder. Bu konuda Hz Peygamber sav şöyle buyurmuştur: “Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması zulümdür.” (Buhâri, Havâlât, 1) İslam Hukuku açısından ise; kişinin zimmetinde bir borç sabit olur ve onu ödemeye yanaşmazsa, bu kişi yetkili makamlar tarafından ödemeye zorlanabilir. Fakihler bu tür bir cezanın uygulanmasını, Hz. Peygamber'in konuyla ilgili hadislerine dayandırmışlardır (Bkz. Buhâri, İstikrâz, 13). Borçlunun borcunu geciktirmesi nedeniyle - paranın değer kaybetmesi gibi bir sebeple- alacaklı zarara uğrarsa borçluya sadece enflasyon oranında zarar tazmin ettirilir. Ancak borçlunun mali sıkıntı içinde olduğunu ispat etmesi hâlinde yetkili makamlar borcunu ödeyebilmesi için kendisine belli bir süre tanır. Bu durum ise, alacaklının yasal hakkını istemesine engel teşkil etmez (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 221).

962. Yardımlaşma sandığından borç olarak alınan para geri ödenirken bir fazlalık ödenmesi caiz midir? Kişilerin, ihtiyaçlarını karşılamak için, faizsiz olarak kısa vadeli borç alıp düzenli vadelerde ödemek üzere “yardımlaşma sandığı” kurmaları caizdir. Bu sandığa üye olanların, ihtiyaç hâlinde biriken primlerinin birkaç katına kadar borç almaları ve belirlenen vade içerisinde geri ödemelerinde sakınca yoktur. Ancak ödemedede bulunurken, alınan borç karşılığında önceden ileri sürülen her türlü fazlalık veya getiri sağlayan menfaat, faiz olacağı için caiz olmaz (Kâsâni, Bedât", VII, 395).

963. Vadeli satış veya borçlanma (istikraz) akdinde borçlanılan para birimi yerine başka bir para biriminin ödenmesi caiz midir? Fakihlerin çoğunluğu, vadeli satışlar ile borç akdinde, bedel olarak belirlenen para birimi yerine, ödeme tarihindeki kuru esas alarak farklı bir para biriminin -mesela borç alınan altın paranın yerine gümüş paranın- ödenmesini caiz görmüşlerdir (Serahsi, el-Mebsût, XIV, 2-3; İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 107; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 200). Buna göre mesela, vadeli bir satış veya borç (karz) akdine konu olan 1000 TL, baştan şart koşulmamak kaydıyla tarafların razı olması hâlinde ödeme günündeki kur üzerinden bir başka para birimi ile de ödenebilir.

FAİZ, KREDİ, KREDİ KARTI, BORSA VE SİGORTA

964. Kredi kartı ile yapılan alışverişlerde bankanın yaptığı hizmet karşılığında iş yeri sahiplerinden komisyon alması faiz olur mu? Bir iş veya bir hizmet ya da mal karşılığında alınan bedel helaldir. Bankalar verdikleri kredi kartlarıyla bir hizmet sunmaktadırlar. Dolayısıyla kredi kartı ile yapılan alışverişlerde, bankanın verdiği hizmet karşılığında anlaşma gereği iş yeri sahiplerinden komisyon adı altında almış olduğu ücret, faiz olarak değerlendirilemez.

965. Ön ödemeli banka kartlarının kullanılması caiz midir? Ön ödemeli kartlar, bankacılık/finans sektöründe sunulan bir hizmet olup bu hizmet gereği müşteri, ön ödemeli kartına önceden yüklediği meblağı dilediği zaman kullanabilmekte, yükleme yapmadığında ise kart kullanılamamaktadır. Faizli işlem barındırmayan veya faizli işlemlere aracı kılınmayan bu kartların kullanılmasında sakınca bulunmamaktadır. Ön ödemeli kartların belli bir mevzuat çerçevesinde çıkarılıp işleme konduğu ve her kuruluşun kendi koyduğu şartlar muvacehesinde bu hizmeti sunduğu anlaşılmaktadır. Mesela x kuruluşu para yüklemede herhangi bir bedel istemezken y kuruluşu bedel isteyebilmekte veya ©) kuruluşu ilgili kartı 5 TL'ye verirken (y) kuruluşu bu kartı 10 TL'ye verebilmektedir. Kartın ilk olarak müşteriye satımında, kullanımında ve yükleme yapıldığında kartı çıkaran kuruluş tarafından alınan bedeller, hizmet bedeli kapsamında değerlendirilmiş ücretlerdir.

966. Kredi kartı ile altın satışı caiz midir? Altın, gümüş, döviz, TL vb. para cinsinden olan şeylerin birbirleriyle değiştirilmesine sarf denir. Sarf akdinde bedellerin peşin olması gerekir. Aksi takdirde yani, bedellerden birinin veresiye olması hâlinde yapılan işlem faize (nesie ribasına) dönüşür. Buna göre altının, vade farkı uygulanmasa bile veresiye olarak satılması faiz olacağından caiz değildir. Bu hususta Hz. Peygamber sas şöyle buyurmuştur: “Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz; cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın.” (Buhâri, Büyü”, 74-82; Müslim, Müsâkât, 81; Tirmizi, Büyü”, 23) Altının kredi kartıyla satışı konusunda farklı görüşler ileri sürülebilir. Kart sahibi olan kurumun (bankanın), kredi kartı ile yapılan satışın bedelini, anında satıcının hesabına yatırması hâlinde, yapılan alışverişin sahih olacağı, dolayısıyla burada nesie (veresiye) ribasının söz konusu olmayacağı söylenebilir. Altın bedelinin anında satıcının hesabına geçilmeyip daha sonra ödenmesi durumunda yukarıda belirtilen, sarf akdi şartına riayet edilmediği ve altının para ile veresiye satışı söz konusu olduğu için caiz olmaz. Her hâlükarda altının peşin ödeme ile alım satımının yapılmasının daha doğru olduğu, Müslüman olarak şüpheli şeylerden kaçınılması ve peşin para ile altın veya dövizin alınmasının daha isabetli ve ihtiyatlı olacağı kesindir.

967. Kredi kartı ile yapılan taksitli alışverişlerde peşin fiyata göre bir miktar fazla ücret ödenmesi caiz midir? Bir malı peşin olarak satmak caiz olduğu gibi, vadeli ya da taksitle satmak da caizdir. Peşin veya çeşitli vadelere göre taksitlendirilerek satışa sunulan bir malın, değişik alternatifleri gözden geçirdikten sonra bunların birini tercih edip akdi onun üzerine kurmak suretiyle vadeli veya taksitli olarak satımında dinen sakınca yoktur. Alışverişte önemli olan, pazarlığın bittiği sırada satış bedelinin belirlenip akdin bu bedel üzerinden kesinlik kazanmış olmasıdır (Serahsi, el-Mebsût, XIII, 8). Bu şartlara uymak kaydı ile veresiye fiyatının peşine göre fazla olmasında sakınca yoktur. Ancak akit bittikten sonra banka ya da finans kuruluşları gibi üçüncü şahıslar tarafından zimmetteki peşin borcun vadeli olarak yeniden yapılandırılması faizli işlem sayılacağından caiz değildir.

968. Zorunlu Bireysel Emeklilik Sistemi caiz midir? Ülkemizde önceki yıllarda isteğe bağlı olarak tesis edilen bireysel emeklilik uygulaması, 2017 yılı başından itibaren, 45 yaş altı çalışanların tamamı için zorunlu hâle getirilmiştir. Bu yeni düzenlemeye göre işveren, çalışanını Hazine Müsteşarlığı'nca uygun görülen bir şirketin sunacağı emeklilik planına dâhil edecek ve kazancının belli bir yüzdesini, bireysel emeklilik sistemine aktaracaktır. Sistemin amacı ülkede tasarrufu teşvik etmek, çalışanların emeklilik döneminde refahlarının artmasını sağlamaktır. Çalışanı otomatik olarak sisteme katan bu kanuni düzenleme ayrıca, kişilere sistemden çıkma hakkı da tanımaktadır. Zorunlu olsun, isteğe bağlı olsun emeklilik sistemine dâhil olanlara devlet kendiliğinden belli oranlarda katkı yapabilir. Bireysel emeklilik sisteminin dini açıdan en önemli ve hassas noktası, birikimlerin nerede ve hangi şartlarda değerlendirileceğidir. Kazancın helal olması, kaynağının ve yönteminin meşru olmasına bağlıdır. Bu sebeple işverenin, birikimlerin değerlendirilmesi hususunda haram sayılan alan ve işlemlerden uzak durması gerekir. Çalışanların, birikimlerinin kendi inanç ve değerlerine göre işletilmesini beklemeleri doğal hakları olup dini duyarlılığa sahip çalışanlar da, birikimlerinin meşru alanda değerlendirilmesini talep etmelidirler. Şu hâlde bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi, birikimlerin helal alanlarda değerlendirilmesi durumunda caizdir; aksi hâlde ise caiz değildir.

969. Çek, senet vb. kıymetli evrakın bedelinde indirim yaparak, gününden önce tahsili caiz midir? Alacaklı, borçluya alacağının bir kısmını vadesinden önce ödemesi hâlinde kalanından vazgeçeceğini söyler, borçlu da bu şarta uyarsa, öderse, alacakta yapılan bu indirim caiz olur. Ancak taraflar ödeme ve indirimi pazarlık konusu yaparak gerçekleştirirlerse bu, vadenin para karşılığında satın alınması demek olacağından caiz değildir (Merğînâni, el-Hidâye, V, 173; Mevsîli, el-İhtiyâr, II, 17). Alacaklı, elindeki çek veya senedi, karşılığını erken tahsil etmek amacıyla vadesinden önce üçüncü şahıslara daha düşük bir bedelle satıp elden çıkarması (çek ve senet kırdırmak) caiz değildir. Zira bu işlemde, aynı cins kaydi paranın daha düşük nakdi parayla mübadelesi söz konusudur. Bu muamele “ribe'l-fadi/fazlalık faizi” olarak değerlendirilmektedir (Merğînâni, el-Hidâye, V, 180-181; Mevsîli, el-İhtiyâr, II, 73).

970. Kapora caiz midir? Alışverişten vazgeçilmesi hâlinde kaporanın geri verilmesi gerekir mi? Kapora; satım veya kiralama akdinde müşterinin, sözleşmeyi tamamlaması hâlinde toplam fiyattan düşülmesi; cayması durumunda ise mal sahibinde kalması şartıyla yapılan ön ödemedir. Müşterinin sözleşmeden cayması hâlinde kaporanın kendisine iade edilmesi şartıyla yapılan akdin cevazında bir ihtilaf yoktur (İbn Cüzey, el- Kavânin, S. 408). Alıcının akitten cayması durumunda verdiği kaporanın yanması, yani satıcının mülkiyetine geçmesi şartıyla yapılan akdi fakihlerin çoğu caiz görmemişlerdir. Hanefiler böyle bir akdi fasit, Şafiiler ve Malikiler ise batıl saymışlardır. Çünkü onlara göre bu tür bir akit fasit bir şart ve belirsizlik içermekte, ayrıca haksız kazanca sebep olmaktadır. Bu sebeple akdin sona ermesi hâlinde satıcı kaporayı müşteriye iade etmelidir (Senhûri, Mesâdiru'l-hak, 11, 93-94). Öte yandan bu görüşü savunan âlimler Hz. Peygamber sav'in kaporalı satışı yasakladığına dair bir rivayeti (Muvatta, Büyü", 1; Ebu Davud, Büyü, 69) zikrederler (Suğdi, en-Nütef, 1, 472-473; Derdir, eş-Şerhu'l-kebir, III, 63; Zekeriyâ el-Ensâri, Esne'l-metâlib, II, 31; Zuhayli, el-Fıkhu'l-islâmi, IV, 449). Buna karşılık Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Eslem, Mücahid ve Hasen-i Basri gibi sahabe ve tabiin âlimleriyle Hanbelilerin çoğunluğu kaporalı alışverişi caiz görmüşlerdir. Bu görüş sahipleri kaporalı alışverişi yasaklayan rivayetin zayıf olduğunu ve akitlerde mübahlığın asıl olup imkân ölçüsünde şartlara riayetin gerektiğini, Hz. Ömer zamanında Mekke valisi Nafi b. Abdulharis, Safvan b. Ümeyye'nin Halife adına kaporalı bir işlem yaptığını (Buhari, Husümât, 8) delil getirmişlerdir. Bazı Hanbeliler, kaporalı akitlerin kesinleşeceği belli sürenin belirlenmesini şart koşmuşlardır; bu süre içinde müşterinin cayması hâlinde, kapora satıcının mülkiyetine girer, demişlerdir (Mustafa Suyuti, Metâlib, II, 78). İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesindeki Fıkıh Akademisi (Mecmau'l Fıkhi'l-İslâmi) bedellerden birinin veya ikisinin birden peşin olarak tesliminin gerektiği selem ve sarf gibi işlemler dışındaki kaporalı işlemler konusunda aynı görüşü benimsemiştir (Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmi, VII/1 11994), s. 793; Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslâmi, IV, 449). Müslümanların nasslara muhalif olmayan örf ve uygulamaları genel olarak caiz görülmüştür. Günümüzde kaporalı alışverişler özellikle bazı sektörlerde ticari hayatın gereği ve esnafın örfü hâline gelmiştir. Hz. Peygamber sav helali haram, haramı da helal kılmadığı müddetçe müslümanların şartlarına bağlı kalmalarını öğütlemiştir (Tirmizi, Ahkam, 17). Hanefi mezhebi de nasslara muhalif olmamak kaydıyla toplumun örf ve uygulamalarında geçerliliği olan şartlara bağlanarak yapılan satım akitlerini geçerli saymıştır (Mecelle, md. 188). Akdin belirlenen sürede kesinleşmemesi hâlinde kaporanın satıcıda kalabileceği yönündeki görüşün bu ilkelere aykırı olmadığı görünmekte, aksine kaporanın müşteriye iadesini şart koşturmak kapora uygulamasını anlamsız hâle getirmektedir. Bu sebeple; akdin kesinleştirileceği sürenin baştan tespit edilmesi, tarafların her ikisinin de kapora uygulamasına rıza göstermesi ve işlemin selem ve sarf gibi bedellerden en az birinin peşin olması gereken bir akit olmaması şartlarıyla yapılacak kaporalı alışveriş akdi caiz olur.

971. Müşteri indirim kartlarının satımı caiz midir? Bu faaliyeti gerçekleştiren kişi, belli iş yerleri ve kurumlar ile tek tek özel anlaşmalar yaparak, göndereceği müşterilere indirim yapma garanti- si almakta, bu etkinliği gerçekleştirmek, sürekli ve verimli hâle getirmek için iş yeri, personel ve donanım harcamalarında bulunmakta, kısaca müşterilerine bir hizmet sunmaktadır. Müşteri ücret verip bu karta sahip olurken, aslında ilgilinin hazırladığı bu hizmet ve imkândan yararlanma hakkını satın almış olmakta, kart sadece bir sembol ve gösterge olarak ortada bulunmaktadır. Bu etkinliği yapan kişi ya da firma bir bakıma kartı satın alacak müş- teri için çalışmakta, diğer bir ifade ile müşterileri ondan hizmet alımında bulunmaktadır. Bu ücret karşılığında müşteriye verilen kart, işte bu potansiyel hizmeti temsil etmektedir. İş yerinin verdiği hizmetin dini ilkelere aykırı olmaması kaydı ile yukarıda uygulama esasları belirtilen indirim kartını hazırlatıp satmada dinen bir sakınca yoktur.

972. İnternette program, yazılım, kitap, müzik vb. indirmek ve kullanmak helal midir? Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk ise, söz konusu hak sahibine iade edilmedikçe veya helallik alınmadıkça ortadan kalkmaz. İslam emeğe büyük değer verir, haksız kazanca karşı çıkar. Kur'an-ı Kerim'de, “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” (Necm, 53/39) buyrulur. Hz. Peygamber de sas, emeğin hakkının verilmesini değişik hadisleriyle ifade etmişlerdir. Bunlardan birinde “Hiçbir

kimse, elinin emeği ile kazandığını yemekten daha hayırlı bir kazanç yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvûd da kendi elinin emeğini yedi.” (Buhâri, Büyü, 15) buyurmuşlardır. Teknolojinin geliştiği, insan emeğinin çok değişik şekil ve ortamlarda tezahür ettiği günümüzde aynı ölçüde hak ve emek ihlalleri söz konusu olmaktadır. Bu hak ihlalleri elektronik ve bilgisayar dünyasında da yaşanmaktadır. Bu tür haksız davranışlar sadece bireylerin hakkını gasp etmiş olmamakta, aynı zamanda, o alanlarda emek harcayan insanların yeni ürünler üretme konusundaki şevkini kırmakta, bu da geniş anlamda kamu hakkı ihlaline dönüşmektedir. Bu sebeple birer emek mahsulü olarak internet ortamına geçirilmiş olan her türlü program, yazılım, kitap, müzik vb. ürünleri ilgililerin izni olmadan elde edip kullanmak caiz değildir.

973. Başkasına ait bir “marka”yı izinsiz kullanmak, bunun ticaretini yapmak, para kazanmak dinen caiz olur mu? Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk ise, söz konusu hak sahibine iade edilmedikçe veya helallik alınmadıkça ortadan kalkmaz. İslam emeğe büyük önem verir, haksız kazançla karşı çıkar. Kur'an-ı Kerim'de, “İnsan için ancak çalıştığı vardır.” (Necm, 53/39) buyrulurken, Hz. Peygamber sav de, “Hiç kimse, elinin emeği ile kazandığını yemekten daha hayırlı bir kazanç yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvûd da kendi elinin emeğini yedi.” (Buhâri, Büyü, 15) buyurmuşlardır. Bu itibarla, emek ve gayret sarf ederek toplum nezdinde itibar gören bir firmanın kendi markasının izinsiz olarak başkaları tarafından kullanılması, kul hakkı ihlaline ve müşterilerinin aldatılmasına sebep olacağından dolayı İslam ahlakıyla bağdaşmamaktadır. Ayrıca bu yolla haksız kazanç sağlamak da dinen caiz değildir.

974. Leasing (Finansal kiralama) sistemi ile alışveriş caiz midir? Leasing (finansal kiralama); makine, teçhizat, taşıt aracı ve benzeri malların, bu mallara ihtiyaç duyan müteşebbislere bir kira sözleşmesi çerçevesinde kiralanmasını, kira süresi bitiminde de önceden belirlenen fiyat karşılığında satışını esas alan orta vadeli bir finansman yöntemidir. Diğer bir ifadeyle leasing; bir malı satın almak isteyen kişiye, bu malın önce belli bir süreyle kiraya verilip söz konusu sürenin bitiminde de düşük bir fiyatla satma vaadinde bulunmaktır. Bu sistemde malın tak- sitle satılıp mülkiyetinin taksitin bitimine kadar elde tutulması, sonra da satış işleminin gerçekleştirilmesi esastır. Kiralanan malın, akit bitiminde kiracıya satılması şartının getirildiği bu işlem, Hz. Peygamber'in şartlı alışverişi yasaklaması nedeniyle (Taberâni, el-Mu'cemül-Evsat, IV, 335, ayrıca bkz. Buhâri, Büyü”, 73) İslam hukukçularınca olumsuz karşılanmış ise de; bu konuda toplumsal ihtiyaca binaen bir örf olduğu için, ayrıca bazı ilim adamlarına göre bu uygulamanın şartlı alışveristen ziyade, satış ile kiranın birleşmesinden doğan yeni bir akit sayılması sebebiyle leasing (finansal kiralama) yoluyla yapılan işlemler caizdir.

ÇEŞİTLİ SÖZLEŞMELER

975. Banka promosyonu caiz midir? Kamu kurum ve kuruluşları, çalışanlarının ücret ve maaşlarını an- laşmalı herhangi bir bankadan alabilirler. Bankaların, bu hizmetleri yürütme konusunda kurum ve kuruluşlara kendilerinin tercih edilmesi karşılığında gerek kurum ve kuruluşlara gerekse çalışanlarına vermiş oldukları promosyonlar, işleyiş bakımından faize tam olarak benzememekte ise de şüpheden de tümüyle uzak değildir. Bu itibarla, temel ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olanların bu parayı kendileri ve bakmakla yükümlü oldukları için değil; bilakis ihtiyaç sahibi fakirlere vermeleri uygun olur.

976. Ödünç alınan malın iade masrafları kime aittir? Ödünç alınan malın iade masrafları ödünç alana aittir. Ödünç alınan malın ne şekilde geri verileceği hususunda, yaygın örfün hükümleri geçerlidir. Bu kurallara uyulmazsa malda meydana gelecek zararın tazmini gerekir (Merginâni, el-Hidâye, VI, 237; Mevsili, el-İhtiyâr, II, 558). Zira örfün belirlediği hüküm, baştan şart koşulmuş gibi geçerlidir (Mecelle, md. 43-45).

977. Emanet bırakılan kişi o maldan yararlanabilir mi? Emanet bırakılan maldan emanetçinin yanında iken doğacak menfaat mal sahibine aittir. Mesela, emanet bırakılan hayvandan elde edilen süt, yün vb. şeyler mal sahibine ait olur. Emanet alan bunlardan yararlanamaz (Mecelle, md. 798). Bu nedenle emanet alan kişi, kendi kusuru ile vereceği zararı tazminle yükümlü olduğu gibi, elde edilecek menfaate zarar verdiğinde de tazminle yükümlüdür (Alâuddin, Tekmiletü Reddî'l-muhtâr, 11, 473).

978. Kendisine bir şey emanet edilen kişi emanet malı koruması karşılığında ücret talep edebilir mi? Kendisine bir şey emanet edilen kişi, emanet malı koruması karşılığında ücret alamaz. Şayet malı koruma işini ücretle yaparsa, bu akit emanet akdi olmaktan çıkar, kira akdine dönüşür. Bu durumda da emanet malın sahibine iade masraflarını, emanet edilen kişinin karşılaması gerekir. Mala gelebilecek zararlardan o sorumludur (Merginâni, el-Hidâye, VI, 219).

979. Emanet mal, sahibinden izinsiz başkasına emanet edilebilir mi? Emanetin, bizzat emanet edilen kişi veya onun aile fertlerinden biri tarafından korunması gerekir. Dolayısıyla, sahibinin izni olmadan korunması için

başkalarına emanet olarak bırakılması caiz değildir. Şayet emanet edilen kişi, emaneti bir başkasına bırakır ve bu emanette de zarar meydana gelirse, zararın tazmin edilmesi gerekir (Merginâni, el-Hidâye, VI, 212). Bu durumda emanet veren, zararını dilerse emanet verdiği ilk şahsa, dilerse emaneti kabul eden ikinci şahsa tazmin ettirir. İlk şahsa tazmin ettirirse bu şahıs ikinciden tazmin talebinde bulunamaz. İkinci şahsa tazmin ettirirse bu ikinci kişi birinciden tazmin talebinde bulunabilir (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 476). Ancak zarar, ikinci şahsın kasıt ve kusuru sebebiyle meydana gelmiş ve mal sahibi zararı ilk şahsa tazmin ettirmişse, bu kişi ikinci şahıstan tazmin talebinde bulunabilir (Mecelle, md. 790).

980. Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı daha yüksek bir fiyata satabilir mi? Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi bu malı müvekkilinin hayrına olacak şekilde daha yüksek bir fiyata satın bedeli de bütünü ile müvekkiline teslim ederse yaptığı işlem caiz olur (Kâsâni, Bedâr, VI, 27). Fakat müvekkilin belirttiği fiyatın üstündeki miktarı kendisi alamaz.

981. Bir mal ya da ürünü satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı, kendisi satın alabilir veya birinci dereceden yakınlarına satabilir mi? Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi bu malı kendisi satın alamayacağı gibi müvekkilin izni olmaksızın nafakasını vermekle yükümlü olduğu birinci derece yakınlarına da satamaz. Çünkü bir kimse aynı malın hem satıcısı hem alıcısı olamaz. Öte yandan bu tür işlemler anlaşmazlığa ve şaibeye yol açabilir (Kâsâni, Bedâr, VI, 312).

982. Kefalet karşılığı ücret almak caiz midir? Kefalet teberru niteliğinde olup kefilin, kefalet akdine karşılık ücret almayı şart koşması caiz değildir. Zira ücret almak teberru'a aykırıdır. Ayrıca gerektiğinde asıl borçlunun borcunu ödeyeceği için kefil aynı zamanda borç veren konumunda olduğundan, kefalet karşılık ücret alması hâlinde faizli işlemde bulunmuş olur (İbnü-Hümâm, Feth, VII, 186; Desüki, Hâşiye, II, 77). Ancak bazı günümüz ilim adamları ücretsiz kefil bulunmaması hâlinde, zaruret veya ihtiyaç sebebiyle maslahata binaen borçlunun teminat mektubunda olduğu gibi ücret karşılığı kefalet akdi yapmasının caiz olacağı kanaatindedirler (Bkz. "Kefâlet", DİA, XXV, 177).

983. Bir borcun EFT ve havale gibi yollarla gönderilmesi karşılığında ücret ödenmesi caiz midir? Bir borç EFT veya havale gibi para transfer yollarıyla ödenir ve bu işlemten dolayı masraf oluyorsa verilen hizmetin karşılığı olarak makul bir ücretin alınması caizdir. Zira havale işlemi esnasında verilen hizmet, vekâlet akdi kapsamında değerlendirilebileceği gibi hizmet alım akdi olarak da değerlendirilebilir. Her iki akitte de ücret almak caiz görülmüştür (bkz. İbn Cüzey, el-Kavânin, 494; Bilmen, Kamus, VI, 328).

984. Kişinin borcunu ikinci bir şahsa devretmesi caiz midir? Kişinin borcunu, ikinci bir şahsa devretmesi caizdir. Hz. Peygamber sav "Sizden birinize bir borç havale edilirse bunu kabul etsin." (Buhâri, Havâlât 1) buyurmuş ve insanların sıkıntılarını gidermeyi teşvik etmiştir (Buhâri, Mezâlim, 4; Müslim, Birr, 58). Borcun ikinci bir şahsa devredilmesi hâlinde borçlu, alacaklıya karşı sorumluluktan kurtulur. Alacaklı, alacağını havale edilen kişiden ister (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 419). Ancak, borç kendisine havale edilen kişi iflas eder ve bu durum mahkeme kararıyla tespit edilirse yahut kişi borcun kendisine havale edildiğini inkâr eder, alacaklı da bunu ispat edemez veya söz konusu kişi iflas ettikten sonra ölürse bu gibi durumlarda havale edilen kişi, borcu ödeme yükümlülüğünden kurtulur ve borç kendisinden değil, asıl borçludan talep edilir (Kâsâni, Bedâi', VI, 18). Bununla birlikte bir borcun başkasına havalesi karşılığında ücret almak caiz görülmemiştir (Taberi, İhtilâfu'-fukahâ, 193-194; İbnü'l-Hümâm, Feth, VII, 186; Desüki, Hâşiye, II, 77).

985. Ortaklardan birinin şirket malından (hibe ve sadaka gibi) teberruda bulunması, ödünç veya zekât vermesi caiz midir? Ortaklar ticari faaliyetlerde birbirlerinin vekilidirler. Bu vekâlet, ticari faaliyet dışındaki alanları kapsamadığı için birbirleri adına teberru yetkisi yoktur. Dolayısıyla diğer ortaklardan izinsiz şirket malından bağış, sadaka, ödünç ve zekât vermeleri caiz değildir. Zira ortaklıktan maksat, ticari faaliyette bulunarak şirkete gelir sağlamaktır. Söz konusu tasarruflar ise, ticari ortaklıkta aranan bu amacı gerçekleştirmez (Merginâni, el-Hidâye, IV, 422-423; Kâsâni, Bedâi', VI, 71-72).

986. Banka kredisi almaya aracılık eden kişinin komisyon alması helal olur mu? Kişi veya firmanın bankadan alacağı faizli krediye aracılık edilmesi karşılığında komisyon adı altında ücret alınması helal olmaz. Çünkü Hz. Peygamber faiz alan ve verenin yanı sıra yazmak, şahit olmak ve vekil olmak suretiyle faiz işlemine yardımcı olan herkesi sorumlu tutmuştur (Müslim, Müsâkât, 106; Ebü Dâvüd, Büyu, 4; İbn Mâce, Ticârât, 58). Eğer kredi faizsizse ve aracı olan kişi, bu işlemleri takip edip sonuçlandırmak için ücretle tutulmuşsa verdiği emeğin ve yaptığı hizmetin karşılığı olarak vekalet/rehberlik ücreti alabilir.

987. İş yerinin dinen yasaklanan eylemleri yapacağı bilinen kişi ya da firmalara kiraya verilmesi caiz midir? İslam dini, kişilerin meşru işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helal yollardan elde etmelerini önerir. Dinimizde,

haram kılınan şeylerin yapılması haram ve günah olduğu gibi, sözü edilen fiillerin yapılmasına yardımcı ve aracı olunması veya bunlara rıza gösterilmesi de günahdır. Buna göre; bir iş yerinin, helalinden kazanma konusunda alternatif imkânlar bulunduğu sürece ve zaruret olmadıkça, dinen yasaklanan eylemleri yapacağı bilinen kişi ya da firmalara kiraya verilmesi caiz olmadığı gibi, bu yolla elde edilen kira geliri de helal değildir.

YİYECEKLER İÇECEKLER

988. Eti yenilip-yenilmeyen hayvanların tespiti neye göre yapılmıştır? İslam, insanı maddi ve manevi her türlü zarardan korumak için birtakım kuralları koymuş ve insana zarar verebilecek pis ve iğrenç olan her şeyi (habâis) yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanı da (tayyibât) helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf 7/157). Kur'an ve sünnette eti yenmeyen hayvanlarla ilgili bir liste verme yönüne gidilmemiş, domuz gibi ismi belirtilenler yanında bazıları için belli ilke ve ölçüler konulmakla yetinilmiştir. Ayrıca sağlığa zararlı maddelerin tüketilmemesi İslam'ın genel ilkelerinden kabul edilmiştir. Hz. Peygamber'in sünneti, Kur'an'daki yasaklamaları teyit eden ifadelerin yanı sıra, “necis ve iğrenç” yiyeceklerin özelliklerine ilişkin detaylı açıklamaları da içermektedir. Mesela Hz. Peygamber sav yırtıcı hayvanların ve kuşların etlerinin yenmeyeceğini özellikle belirtmiştir. Bununla birlikte Resûlullah'tan, bazı hayvanların etlerinin yenilmesine dair hükümler içeren başka hadisler de rivayet edilmiştir (Müslim, Sayd, 15,16; Ebü Dâvud, Et'ime, 32) İslam âlimleri, belirtilen amaç ve ilkeler ışığında hangi hayvanların etinin helâl veya haram olduğunu tek tek veya gruplandırarak belirlemeye çalışmışlardır. Fakat bu belirlemelerde, bazı hadislerin sıhhati konusundaki farklı bakış ve yorumların yanı sıra, insan tabiatının, örfün, mahalli alışkanlıkların ve söz konusu ilkeleri somut olaylara uygulamadaki değerlendirme farklılıklarının etkili olduğu bir gerçektir.

989. Kara hayvanlarından eti yenilip-yenilmeyenler hangileridir? Etlerinin helâl olduğunda görüş birliği bulunan hayvanları Bakara 172 ve Mâide 1, 4. ayetlerine istinaden âlimler dört grupta toplamıştır: a) Sığır, manda, koyun, keçi, deve, tavşan, tavuk, kaz, ördek, hindi türünden evcil hayvanlar. b) Geyik, ceylan, dağ keçisi, yabani sığır ve zebra gibi vahşi hayvanlar. c) Güvercin, serçe, bıldırcın, sığırcık, balıkçıl gibi kuşlar. Bu sayılanların bir kısmının helâllığı Kur'an'da tasrih edilmiş, diğerleri de Kur'an'ın “yiyeceğiniz” dediği iyi ve temiz şeyler (Mâide, 5/1; Hac, 22/28,30) mübah kapsamında görülmüştür. d) Çekirge de sünnette yenebileceğine dair özel hüküm bulunması sebebiyle, yenmesi helâl hayvanlar grubunda yer almıştır (Buhari, Zebâih, 13). Etlerinin yenmesinin haram olduğunda görüş birliği bulunan hayvanlar ise üç gruptur: a) Domuzun haram olduğu, Kur'an'ın açık hükmüyle sabittir (Mâide, 5/3). Kur'an'da ismi anılarak yasaklanan tek hayvan domuzdur. Kur'an'da sadece domuzun etinin haramlığından söz edilse de İslam âlimleri, En'am 145. ayetinde geçen “rics” ifadesi ile Araf Süresi 157. ayetindeki “... onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar” ifadelerini birlikte değerlendirmişler ve domuzun her şeyinin haram olduğunu belirtmişlerdir (İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, IX, 447). b) Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etlerinin haram olduğu da yine Kur'an'ın hükmüne dayanır: “(Kesim sırasında) üzerine Allah'ın adı anılmayan hayvanların etlerini yemeyin.” (En'am, 6/121) Bu ilke, İslam'ın tevhid akidesine verdiği önemin ve şirke karşı aldığı kesin tavrın bir göstergesidir. c) Dini usullere uygun olarak kesilmemiş veya kendiliğinden ölmüş olan hayvanın etinin haram olduğu da yine Kur'an'ın açık hükmüne dayanır: “Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı.” (Bakara, 2/173), “Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan; (henüz canı çıkmamış iken) kestikleri- niz hariç olmak üzere boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile (tazim amacı ile) dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar size haram kılındı.” (Mâide, 5/3) İşte bu ayetlerde sayılan hayvan etlerinin haram olduğu hususunda bütün İslam âlimleri fikir birliği içindedir (Nevevi, el-Mecmu' IX, 81). Yukarıda sayılan grupların dışında kalan hayvanların etlerinin yenmesinin hükmü konusunda âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir.

990. At eti helal midir? Kur'an ve Sünnette at eti hakkında açık bir delil bulunmamaktadır. Hanefi mezhebinde İ.Ebü Hanife'den rivayet edilip tercih edilen görüş ile Malikilerden gelen bir görüşe göre, at etinin yenilmesi tenzihen (helale yakın) mekruhtur. İ. Ebü Yûsuf ile İ. Muhammed'e, Şâfiî ve Hanbeli mezhepleriyle Malikilerden gelen diğer bir rivayete göre ise at etinin yenilmesi mübahtır (Serahsi, el-Mabsût, XI, 233; Nevevi, el-Mecmu', IX, 4; İbn Rüşd, Bidâye 1, 470). Bununla birlikte at eti yemenin mekruh, hatta haram olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur (Karâft, ez-Zehira, IV, 101). Şüphesiz mekruh ya da haram olduğu görüşünde, o dönemlerde atın gerek askeri gerekse sivil hizmetlerde yoğun bir şekilde kullanılan bir hayvan olması etkili olmuştur. Günümüzde atın etkinlik alanı eski dönemlere göre çok daralmış olsa da at etinin yenilmesi konusundaki mesafeli tutum özellikle Anadolu coğrafyasında devam etmektedir.

991. Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar, midye, kurbağa gibi deniz ürünleri yenir mi? Kur'an'da, denizden elde edilen yiyeceklerin helal olduğu bildirilmiştir (Mâide, 5/96; Fâtır, 35/12). Hz. Peygamber de “Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir.” (Ebü Dâvud, Tahâret 41) buyurmuştur. Hanefi mezhebi, zikredilen nasslarda helal olduğu

belirtilen “deniz hayvanları” ifadesiyle balık türünün kastedildiği, dolayısıyla balık sınıfına girmeyen midye, kalamar, yengeç, ıstakoz, karides gibi deniz hayvanlarının helal olmadığı görüşünü benimsemiştir (Kâsânî, Bedâr” V, 35). Şafii mezhebinde şöyle bir ayırım yapılmıştır: Deniz canlıları sadece suda yaşayabiliyor ve sudan çıktığında boğazlanmış hayvan gibi kısa sürede ölüyorsa, şekline ve ölüm durumuna bakılmaksızın yenmesi helaldir. Ancak aslen suda yaşayan fakat karada da yaşayabilen hayvanların eti, eti yenen kara hayvanlarına benzeyenlerin yenmesi, boğazlanması şartıyla helal, eti yenmeyenlere benzeyenlerin yenmesi ise haramdır. Buna göre kurbağa, yengeç, kaplumbağa ve su yılanının yenmesi helal değildir (Remli Nihayetu'-muhtac, VI, 113,150-152).

992. Kesilen tavukların içleri temizlenmeden sıcak suya sokulmaları caiz midir? Usulüne göre kesilmiş tavukların kanı süzildükten ve bulaşan diğer pislikler iyice temizlendikten sonra, kaynama derecesine ulaşmayan sıcak suda bekletilip müteakiben tüylerinin yolunmasında sakınca bulunmazken (İbnü'l- Hümâm, Feth, 1, 210). bağırsakları çıkarılmadan kaynar atılan tavuk ve emsali hayvanların pislikleri ete sirayet ederse, temiz olmaktan çıkar. Günümüzdeki kesim fabrikalarında uygulandığı gibi banttan geçen kesilmiş hayvanlara temiz sıcak su püskürtülerek sulu yolum yapılması durumunda söz konusu sakınca ortadan kalktığı için yenmesinde bir mahzur bulunmamaktadır.

993. Bir hayvanın etinin helal olabilmesi için kesim nasıl olmalıdır? Eti yenen kara hayvanlarının etlerinin helal olması için, usulüne uygun kesilmesi gerekir. Usulüne uygun kesim, Hanefilerde besmele çekilerek, hayvanın nefes ve yemek boruları ile iki şah damarının veya bu damarlardan birisinin kesilmesi şeklinde yapılır. Besmelenin kasten terk edilmesi hâlinde kesilen hayvanın eti Hanefilere göre haram olur. Ama unutarak terk edilirse helâldir. Şâfiiler besmelenin kasten terk edilmesi hâlinde de etin yenilebileceği görüşündedirler (Nevevi, e-Mecmû”,- VIN,412 vd.). Sığır, manda, koyun ve keçi cinsinden hayvanlar yatırılıp çenelerinin hemen altından boğazlanmak suretiyle (zebh), deve ise göğsünün hemen üzerinden kesilir (nahr) ve hayvanın kanının iyice akması için bir süre beklenilir. Kesimden önce bıçak ve benzeri kesici aletlerin hayvanın gözünden uzak bir yerde bilenmeleri sünnettir. Hayvanlardan biri, diğerinin gözü önünde kesilmemelidir (Kâsânî, Bedâi" V, 41). Kesilecek hayvanları kibleye döndürerek kesmek sünnettir. Hayvanın canı çıkmadan boynunu kırmak, derisini yüzmek, bir uzvunu koparmak veya tüyünü yolmak gibi hayvanın acısını arttıracak işlerden kaçınılmalıdır (İbn Nüceym, el-Bahr, VII, 194). Hayvanın, kesim esnasında canlı olması kaydıyla, acıyı azaltmak için düşük voltajlı elektrik şokuna tabi tutulması, ayrıca tavuk ve hindi kesimlerinde kullanılan otomatik kesim makinesini çalıştıran kişinin, düğmeye basarken besmele çekmesi hâlinde o seride kesilecek bütün hayvanlar besmele ile kesilmiş sayılmasına bazı ilim adamlarınca cevaz verilse de söz konusu uygulamalarda hayvanların kesim öncesi ölüm riski bulunduğundan el ile kesim tavsiye edilir.

994. Hayvan kesecek kimselerde bulunması gereken şartlar nelerdir? Hayvanı kesecek kimsenin, akıl ve temyiz gücüne sahip, Müslüman veya Ehl-i Kitap olması gerekir. Putperest, ateşperest, ateist ve mürtedlerin kestikleri yenmez. Ehl-i Kitap kesim yaparken Allah'tan başkasının adını anmamalıdır. Zira ayette Allah'tan başkası adına kesilmemesi şartı getirilmiştir (Bakara, 2/173). Kesim yapanın baliğ olması şart değildir. Mümeyyiz (yedi yaşında) çocuğun kestiği helaldir. Hayvanı kesenin kadın veya erkek olması fark etmediği gibi, temiz, cünüp veya hayızlı olması fark etmez (Zeylai, Tebyin, V, 287).

995. Ehli kitabın yemeklerini ve kestiği hayvanların etini yemek caiz midir? Ehl-i kitabın (Yahudi ve Hristiyan'ın), usulüne uygun olarak kestiği hayvanın eti ve pişirdiği yemek yenilir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: “Bugün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir.” (Mâide, 5/5) Usulüne uygun olarak kesim, hayvanın yemek ve nefes boruları ile iki şah damarının veya bu damarlardan birisinin kesilmesi şeklinde yapılır. Ehl-i kitap kimsenin, hayvanı keserken Hz. Mesih'in veya Hz. Üzeyir'in adını andığı kesin olarak bilinirse, kestikleri helâl olmaz. Çünkü Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar yenilmez (Mâide, 5/3).

TIP VE SAĞLIK

996. Ötanazi caiz midir? İslam'a göre, kişinin canına kıyması haramdır. Tıbbi verilere göre, yaşama ümidi kalmamış veya şiddetli acılar hissedilen insanın, hayatına bir başkası eliyle son verdirmesi demek olan ötanazi, talepte bulunan açısından intihar, uygulayan açısından cinayettir. Kuran-ı Kerim'de, “Ey iman edenler!... Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz, Allah size karşı çok merhametlidir. Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa (bilsin ki) onu ateşe atacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.” (Nisâ, 4/29-30), “...Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah, bunları size düşünesiniz diye söylemektedir.” (En'am, 6/151) buyurulmuştur. Peygamberimiz sav acı ve sıkıntılardan dolayı ölümün temenni edilmemesini istemiştir (Buhârî, Merdâ, 19). Temennisi bile yasak olan bir işi gerçekleştirmek elbette büyük bir cürüm olur.

Bu deliller de gösteriyor ki, Allah'ın emanet ettiği cana haklı bir gerekçe olmadan kıymak asla caiz değildir. Çünkü bu, hem Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemek hem de O'nun takdirine karşı isyan anlamına gelir (Tahtâvî, Hâşiye, 602). Çekilen derter ve acılar, mü'minin günahları için keffârettir. Üstelik bugün, yaşamından ümit kesilen hasta için hızla gelişen tıpta yeni bir tedavi imkânının ortaya çıkması, ihtimal dışı değildir.

997. Organ bağıışı caiz midir? Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde, organ ve doku nakli konusunda sarîh bir hüküm bulunmamaktadır. İlk müçtehit ve fakihler de kendi devirlerinde böyle bir mesele söz konusu olmadığı için, hükmüne de temas etmemişlerdir. Ancak dinimizde, Kitap ve Sünnet'in delaletlerinden çıkarılmış genel hükümler ve kaideler de vardır. Kitap ve Sünnet'te açık hükmü bulunmayan ve her devirde karşılaşılan yeni meselelerin hükümleri, fakihler tarafından bu genel kaideler ile hükmü bilinen benzer meselelere kıyas edilerek (tahric yoluyla) çıkarılmıştır. Organ ve doku nakli konusundaki hükmün tayininde de aynı yola başvurulması uygun olacaktır. Bilindiği üzere, insan mükerrem bir varlıktır. Yaratıklar içinde Allah onu mümtaz kılmıştır. Bu itibarla, normal durumlarda ölü ve diri kim- selerden alınan parça ve organlardan faydalanılması, insanın saygınlık ve kerametine aykırı olduğu için, caiz görülmemiştir (Buhâri, Libâs, 83-87; Müslim, Libâs, 33; Kâsânî, Bedâi', V, 125; İbn Kudâme, el-Muğni, 1, 107; İbn Nüceym, el-Bahr, VI, 133). Ancak zaruret durumunda, zaruretin mahiyet ve miktarına göre bu hüküm değişmektedir (Mecelle, md. 22). Âlimler, karnında canlı hâlde bulunan çocuğun kurtarılması için ölü annenin karnının yarılmasına, başka türlü tedavileri mümkün olmayanların kırılmış kemiklerinin yerine başka kemiklerin nakline, bilinmeyen hastalıkların teşhis ve tedavileri için, yakınlarının rızası alınmak suretiyle, ölümler üzerinde otopsi yapılmasının caiz olacağına fetva vermişler; canlı bir kimseyi kurtarmak için, ölünün vücut bütünlüğüne müdahale etmeyi caiz görmüşlerdir (Nevevi, el-Mecmû', II, 145; Fetâvâ'l Hindîye, V, 440). Aynı şekilde açlık ve susuzluk gibi, hastalığı da haramı mübah kılan bir zaruret saymışlar, başka yoldan tedavileri mümkün olmayanların haram ilaç ve maddelerle tedavilerini caiz görmüşlerdir. Günümüzde kan, doku ve organ nakli, tedavi yolları arasına girmiş bulunmaktadır. O hâlde, bazı şartlara uyulmak kaydıyla, hayatı veya hayati bir uzvu kurtarmak için başka çare olmadığında, bazı şartlara uyularak kan, doku ve organ nakli yolu ile de tedavinin caiz olması gerekir. "Her kim bir hayatı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur." (Mâide, 5/32) ayeti de buna ışık tutmaktadır. Bu bağlamda, aşağıdaki hususlara dikkat edilmek kaydıyla, organ nakli caiz olur. İKT'ye bağlı, Mecmeu'-Fıkhi'-İslâmî de bu istikamette karar almıştır. Buna göre; a) Zaruret hâlinin bulunması, yani hastanın hayatını veya hayati bir uzvunu kurtarmak için, başka çaresi olmadığının, mesleki ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman doktorlar tarafından tespit edilmesi, b) Hastalığın bu yoldan tedavi edilebileceğine zann-ı galibinin bulunması, c) Organ veya dokusu alınan kişinin, bu işlemin yapıldığı esnada ölmüş olması; eğer organ canlı bir insandan alınacaksa, bu organın, alınan kişide (donör) temel bir hayati fonksiyonu devre dışı bırakmaması, d) Toplumun huzur ve düzeninin bozulmaması bakımından, organ veya dokusu alınacak kişinin sağlığında (ölmeden önce) buna izin vermiş olması veya hayatta iken aksine bir beyanı olmamak şartıyla, yakınlarının rızasının sağlanması, e) Alınacak organ veya doku karşılığında hiçbir şekilde ücret alınmaması, f) Tedavisi yapılacak hastanın da kendisine yapılacak bu nakle razı olması gerekir. g) Devlet kontrolü altında yapılmalıdır.

998. Domuz kalp kapağının insan kalbine takılması caiz midir? Hayati önemde bir tedavi helal nesnelerle yapılmadığı hâllerde (zaruret gereği), tedavide haram olan nesnelerden de yararlanılabilir. Bu itibarla, kalp kapakçığının değişmesi zorunlu olan hastanın tedavisinde, helâl yollarla bir alternatif bulunmaması ya da bulunan diğer çözümlerin verimli ve sağlıklı olmaması hâlinde, domuzdan elde edilen kalp kapakçığının kullanılması da caiz olur.

999. Kullanılması veya yenilmesi haram bir madde veya bunlardan imal edilen ilaçlarla tedavi olmak caiz midir? Bir hastalığın tedavisi için, helâl maddelerden elde edilmiş bir ilaç henüz üretilmemiş ya da üretilen bu ilaca ulaşma imkânı yoksa, haram bir maddenin veya bundan üretilen bir ilacın, mesleki ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman bir doktor tarafından tavsiye edilmesi hâlinde, kullanılmasında sakınca yoktur. Çünkü "Zaruretler yasakları mübah kılar" (Mecelle, Md. 21). Zaruret ortadan kalkar ve başka helal maddelerden yapılan ilaçlar bulunursa, o zaman helal olanları kullanmak gerekir. Çünkü "Zaruretler kendi miktarlarıncı takdir olunur." (Mecelle, md. 22).

1000. Tüp bebek yöntemi ile çocuk sahibi olmak caiz midir? Kadın, veya erkekteki bir kusur dolayısıyla, tabii ilişkiyle gebelik gerçekleşmiyorsa, DİYK 20.05.1992 tarihli kararına göre; a) Döllendirilecek yumurta ve spermin her ikisinin de nikâhlı eşlere ait olması, yani bunlardan herhangi birisinin yabancıya ait olmaması; b) Döllenmiş olan yumurta, başka bir kadının rahminde değil de yumurtanın sahibi olan eşin rahminde gelişmesi; c) Bu işlemin, gerek anne babanın gerek doğacak çocuğun maddi, ruhi ve akli sağlığı üzerinde olumsuz bir etkisinin olmayacağı tıbben sabit olmak şartıyla, tüp bebek yöntemine başvurmakta bir sakınca yoktur. Başka kadının yumurtası veya kocası dışında yabancı bir erkekten alınan sperm ile bir kadının gebeliğinin sağlanması ise caiz değildir.

1001. Doğum kontrolünün hükmü nedir? Sağlığa zararlı olmamak şartıyla, deri altına hormon düzenleyici yerleştirmek (implant), kondom kullanmak, azil (geri çekilmek) gibi yöntemlerle hamileliğin önlenmesinde dinen bir sakınca yoktur. Bununla birlikte annenin hayatı söz konusu olmadıkça, hamilelik gerçekleştikten sonra, hangi aşamada olursa olsun, kürtaj ve benzeri yöntemlerle ço- cuğun alınması caiz değildir. Çünkü hamileliğin başlaması ile doğacak çocuğun hayat hakkı gerçekleşmiş olur. Maddi ya da sosyal endişelerle ceninin hayatiniyetini bir şekilde sona erdirmek hayat hakkına tecavüzdür. Allah Teâlâ, “Fakirlik endişesi ile çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz nızıklandırırız.” (En'am, 6/151) buyurmuştur.

1002. Gebeliği engellemek için kordon bağlatma vb. yöntemlerin uygulanması caiz midir? Çocuk doğurma, çocuk sayısının sınırlandırılması, iki gebelik arasındaki sürenin ayarlanması, kısırlığın tedavi ettirilmesi gibi konularda, karı-kocanın ortak isteğine göre, meşru çarelere başvurulması caizdir. Devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve aletlerin kullanılması (kadın veya erkeğin dönuşü olmayacak şekilde kısırlaştırılması) ise fitrata müdahale olarak değerlendirildiğinden sağlık açısından kesin bir zorunluluk olmadığı müddetçe caiz değildir.

1003. Kürtaj yaptırmak caiz midir? İnsan hayatının korunması, İslam dininin beş temel ilke ve amacın- dan biridir. Zira en şerefli varlık olan insanoğlu saygındır ve dokunulmazdır. İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllenmenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup, artık bu safhadan itibaren anne baba da dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir. Buna göre, annenin hayatının korunması gibi haklı ve kesin bir zaruret olmaksızın gebeliğe son vermek caiz değildir.

1004. Çoğul gebeliklerde ceninlerden bir ya da birkaçının hayatının sonlandırılması caiz midir? Hayatın korunması, İslam'ın korunmasını emrettiği beş temel değerden biridir. Yaşama hakkı, yumurta ve sperm hücrelerinin döllenmesiyle başlar. Bu aşamadan itibaren, annenin hayatının korunması dışında bir gerekçeyle gebeliğe son vermek caiz değildir. Ancak, çoğul gebeliklerde ceninlerden yaşama perspektifi bulunmayana müdahale edilmediğinde diğerlerinin de kesin olarak öleceği durumlarda hasta cenine müdahale ile sağlıklı olanların hayatı korunabilir. Ceninlerden hepsinin sağlıklı olması dolayısıyla birini diğerine tercih imkânı olmayan durumlarda ise bir canın yaşatılması için bir başka canın öldürülmesi dinen kabul edilemez.

1005. Dövme yaptırmak caiz midir? Vücuda iğneler batırılıp, açılan deliklere boyalı maddeler konularak yapılan dövme, eski çağlardan beri yapılan bir cahiliye âdeti olup, sağlık açısından zararlı olduğu gibi, dinen de yasaklanmıştır. Dikkat çekmek, daha güzel görünmek amacıyla, yaratılıştan verilmiş özellik ve şekillerin değiştirilmesi İslamda, fitratı bozma sayılarak yasaklanmıştır (Nisâ, 4/119). Hz. Peygamber vücuda dövme yapmak, dişleri incelterek seyrekletmek gibi ameliyeleri, yaratılışı değiştirmek, fitratı bozmak kapsamında değerlendirmiş ve bunu yapanların ve yaptıranların Allah'ın rahmetinden uzak olacağını bildirmiştir (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libâs, 120). Dolayısıyla dövme yaptırmak caiz değildir (İbn Kudâme, El-Muğni, I, 129).

1006. Botoks yaptırmak caiz midir? İslam'da, yaratılıştan gelen özellikleri (fitrat) değiştirmeye yönelik tasarruf ve müdahaleler yasaklanmıştır (Nisa, 4/119; Rüm, 30/30). Hz. Peygamber güzelleşmek için dövme yapmak, dişleri incelterek seyrekletmek gibi işlemleri, yaratılışı değiştirme kapsamında görüp bunu yapanların Allah'ın rahmetinden uzak olacağını ifade etmiştir (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libâs, 33). Bununla birlikte, vücudun herhangi bir organında, insanlar tarafından yadırganan, insanın psikolojik olarak etkilenmesine sebep olabilecek bir anormallik veya fazlalık bulunması durumunda bunun ameliyatla düzeltilmesi, fitratı bozmak değil, bir tedavi işlemi olarak değerlendirilir (Ebü Dâvüd, Hâtem, 7; Tirmizi, Libâs, 31). Yüzdeki kırışıklıkları gidermek için, botulinum denilen zehirli (toksik) bir maddeden elde edilen sıvının, kırışıklıkların bulunduğu yere iğne ile az miktarda zerk edilmesini ifade eden “botoks” da genel amacı itibarı ile estetik müdahale niteliğindedir. Bu sebeple, beden ya da ruh sağlığı açısından gerekli olmadıkça uygulanması caiz değildir.

1007. Saç ektirmek ve peruk kullanmak caiz midir? Hz. Peygamber'in saç eklemeyi ve ekletmeyi yasakladığı rivayetleri sahih kaynaklarımızda mevcuttur (Buhârî, Libâs, 83; Müslim, Libâs, 33). Konuyla ilgili hadisleri değerlendiren âlimler, bir kimsenin, saçına başkasının saçını eklemesini veya başkasının saçından imal edilen peruğu takmasını caiz görmemişlerdir. Çünkü bu gibi işlemlerde saygın olan insanın bir parçası kullanılmaktadır ki; bu, zorunlu hâller dışında caiz değildir. Ancak insan saç dışında ipek, iplik, yün ve benzeri maddelerden yapılmış peruğun takılmasını, fakihlerin çoğunluğu caiz görmektedir (Kâsânî, Bedâr”, V, 125 v.d.; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 107; İbn Nüceym, el-Bahr, VI, 133). Günümüzde cerrahi bir operasyon olarak yapılan saç ekimi uygulaması ise kişinin kendi saçının alınıp saç kaybına uğrayan bölgeye nakledilmesi şeklinde olduğundan söz konusu yasak kapsamında değildir.

1008. Diş tedavisinde altın kullanmak caiz midir? Ağız sağlığı vücut sağlığının bir parçasıdır. Vücut sağlığına dikkat etmek gerektiği gibi, diş sağlığına da dikkat etmek gerekir. Hz. Peygamber sas. de diş temizliği ve sağlığına son derece önem vermiş; “Ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim her namazdan önce misvâk

kullanmalarını emrederdim.” (Buhâri, Cuma, 8), “Misvâk ağız temizler, Rabbi râzı eder.” (Buhâri, Sıvâk, 25), “Cebrail misvâk üzerinde o kadar çok durdu ki farz olacak diye korktum.” (İbn Mâce, Sıvâk, 7) Buyurmuştur. Diş kaplama, doldurma ve protez, tedavi amaçlı başvurulmuş tıbbi yöntemlerdir. Bu işlemler yapılırken, tedavi neyi gerektiriyorsa onun uygulanması dinen sakıncalı değildir. Ancak dinin yasak etmediği bir madde ile tedavisi mümkünse, yasak ettiği bir maddenin kullanılması caiz değildir. Dinimiz, zaruret olmadıkça altının erkekler tarafından kullanılmasını yasaklamıştır. Buna bağlı olarak, İmam Ebü Hanife, çıkan dişlerin tekrar yerine bağlanması durumunda kullanılacak telde gümüşü yeterli bulup altın kullanmayı caiz görmemiştir. Diğer Hanefi imamları İmam Muhammed ve İmam Ebü Yûsuf ise, zarureten dolayı diş tedavisinde altının da kullanılabileceğini belirtmişlerdir (İbn Âbidin, Reddû’-Muhtâr, IX, 521). Bu müçtehitler bir savaşta burnunu kaybeden Arfece'nin ira, gümüşten bir burun taktığını, bunun koku yapması üzerine Hz. Peygamber'e sas, müracaatla altından burun yaptırmak istediğini ve kendisine bu hususta izin verildiğini (Ebü Dâvûd, Hâtem, 7; Tirmizi, Libâs, 31) delil olarak ileri sürmüşlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, tıbbi bir zaruret varsa diş kaplamada altının kullanılmasında sakınca yoktur. Zaruret yoksa başka madde kullanılması dini kurallara daha uygundur.

1009. Tedavi olan bir hastanın avret mahallini açmasında sakınca var mıdır? Tedavi ihtiyacı gibi zaruri durumlarda, -gerektiğinde- hastanın bedeninin mahrem yerlerine, tedavi işlemini yapan kimselerin bakması ve dokunması caizdir. Mahrem yerlerini açmak durumundaki hastaların, mümkünse öncelikle hemcinsi olan sağlık personelinin tercih etmeleri gerekir (Kâsânî, Bedâi' V, 124). Buna imkân bulunmaması hâlinde ise bu konuda cinsiyet farkı dikkate alınmaz. Çünkü “Zaruretlar, sakıncalı şeyleri mübah kılar.” (Zeylai, Tebyin, VI, 17; Mecelle, md. 21). Bununla birlikte, tedavi eden doktorun da harama bakma izninin zarurete mebnî olduğunu unutmaması gerekir.

1010. Emzikli bebeği olan kadın yeniden hamile olursa bebeği emzirmeye devam edebilir mi? Böyle bir durumda emzirmeye devam etmeyi veya sonlandırmayı emreden ayet veya hadis bulunmayıp Bu konuda annenin sağlığı ve bebeğin anne sütüne olan ihtiyacı belirleyicidir. Hz. Peygamber'in “Hamile hanımların emzirmeyi bırakmalarını emretmeyi düşündüm. Fakat Rumların ve Fârisilerin emzirmeye devam ettiklerini ve bunun hamileliklerine zarar vermediğini öğrenince bundan vazgeçtim.” (Ebü Davud, Tıb, 16) hadisi de bu sonucu vermektedir. Buna göre; hamile bir kadının çocuğunu emzirmeye devam etmesinde sakınca yoktur.

SOSYAL HAYAT

1011. Selamlaşma nasıl yapılır, hükmü nedir? Barış, rahatlık, esenlik demek olan selam, bir terim olarak Müslümanların karşılaştıkları zaman kullandıkları esenlik dileğini ifade eden özel sözlerdir. İslami uygulamada selamlaşma, taraflardan birinin diğerine “Selamün aleyküm” (selâm, esenlik ve güven sizin üzerinize olsun) demesi; diğerinin ise, “Ve aleyküm selâm” (Sizin üzerinize de selâm, esenlik ve güven olsun) şeklinde cevap vermesi ile gerçekleşir. Dinimiz İslam, müslümanları kardeş ilan etmiş, kardeşlik bilincinin yerleşip devam etmesi için de onlara bazı görevler yüklemiştir. Bu görevlerden biri de selamlaşmaktır. Kur'an'da, “Size selâm verildiğinde, ondan daha güzeliyle veya aynı ile karşılık verin.” (Nisa, 4/86) buyurulmuştur. Selama misliyle karşılık vermek, “Selamün aleyküm” diyene “Ve aleyküm selam” şeklinde; “Selamün aleyküm ve rahmetullah” diyene ise “Ve aleyküm selam ve rahmetullah” şeklinde cevap vermekle olur. Selama daha iyisi ile karşılık vermek ise “Selamün aleyküm” diyene, “Ve aleyküm selam ve rahmetullah” şeklinde; “Selamün aleyküm ve rahmetullah” diyene de “Ve aleyküm selam ve rahmetullahi ve berekatühü” şeklinde karşılık vermekle olur. Hz. Peygamber, “Amellerin hangisi daha hayırlıdır” sorusuna, “Yemek yedirmen ve tanıdığına tanımadığına selam vermendir.” (Buhâri, İman, 18) buyurmuştur. Selamı teşvik eden bir başka hadis-i şerif de şöyledir: “Siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de gerçek anlamda iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi sevebileceğiniz bir şeyi söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız.” (Müslim, İman, 22, no: 93) İki Müslüman karşılaştığında söze başlamadan önce selamlaşmalıdır. Resûlullah sas, “Selam, konuşmadan önce gelir” (Tirmizi, İsti'zân, 11) buyurmuştur. İslami âdâba göre binekte olan yaya olana, yaya olan oturana, az olanlar çok olanlara, küçük büyüğe selam verir (Tirmizi, İsti'zân, 14). Bir gruptan ayrılan kişi de geride bıraktıklarına selam verir. Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: “Biriniz bir meclise vardığında selâm versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selâm versin. Önce verdiği selâm, sonraki selâmından daha üstün değildir.” (Ebü Dâvûd, Edeb, 49; Tirmizi, İsti'zân, 15)

1012. Kul hakkı yemenin hükmü nedir? Kul hakkı nasıl ödenir? Hz. Peygamber (sas) üzerinde kul hakkı bulunan kişilerin, hak sahibi olan mazlumlardan helallik almalarını öğütlemiştir. Bunun yapılmaması durumunda hesap gününde haksızlık yapan kişinin salih amellerinin, haksızlığı ölçüsünde alınarak hak sahibine verileceğini, eğer verilecek salih amel bulunamazsa o zaman da mazlumun günahlarının zâlîme yükleneceğini belirtir (Buhâri, Mezâlim, 10). Yine Peygamberimiz, imkân olduğu hâlde zamanı gelmiş bir borcu ödemeyenin kul hakkını ihlal ettiğini şöyle ifade eder: “Ödeme gücü olan zengin kişinin, ödemeyi erteleme zulümdür.” (Buhâri, Havâle, 1)

Görüldüğü üzere kul hakkı, kişinin Cennete ya da Cehennem'e gidişinde önemli ölçüde belirleyici rol oynamaktadır. Allah'ın huzuruna kul hakkı ile çıkmanın, çok ağır vebâli vardır. Çünkü böyle bir günahı Allah'ın bağışlaması, hak sahibinin affetmesine bağlanmıştır. Hak sahibi, hakkını almadıkça veya vazgeçmedikçe, Allah kul hakkı yiyenin bu günahını affetmemektedir. Çünkü ilâhî adalet, bunu gerektirir. Veda hutbesinde Hz. Peygamber sav, “Ey insanlar; sizin canlarınız, mallarınız, ırz ve namuslarınız, Rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır).” (Buhâri, Hacc, 132) buyurmuştur. Buna göre, gasp, hırsızlık veya izinsiz alma gibi yollarla alınan haram para veya mal, biliniyorsa sahiplerine yahut mirasçılara, bilinmiyorsa fakirlere veya hayır kurumlarına onlar adına sadaka olarak verilmelidir. Ayrıca, yapılan bu kusurlardan dolayı da Allah'tan af ve mağfiret dilenmelidir. Mal ya da darp gibi şeylerle ilgili olmayan gıybet, bühtan gibi hak ihlallerinde en doğrusu, hak sahibine durumu anlatıp helalleşmek olmakla beraber, her zaman bu şartı yerine getirmek mümkün olmadığından ya da insanlar bundan çekindiklerinden, kendi adına tövbe edip hak sahibi namına da istiğfar etmek, dua etmek ya da hayır hasenat yaparak sevabını ona bağışlamak, bu tür hak ihlallerine keffaret olur (İbn Teymiyye, El-Fetâva'l-Kübrâ, I, 113).

1013. Mahkemenin hükme bağladığı kan bedelini almak caiz midir? Tedbirsizlik ve dikkatsizlik gibi bir hata sonucu herhangi bir kişinin ölümüne sebep olan kişi, ölenin yakınlarının talep etmesi hâlinde, diyet (kan parası/tazminat) ödemekle yükümlü olur (Ebü Dâvud, Diyât, 18, 19, 20; Nesâî, Kasâme, 39; İbn Mâce, Diyât, 5; İbnü'l-Hümâm, Feth, X, 298-299). Dolayısıyla böyle bir olaydan dolayı mahkemenin takdir ettiği tazminatın tam diyet miktarını (yaklaşık 4250 gr altın karşılığı) aşmayacak kadar kısmını, ölenin yakınlarının alması caiz ve alınan para helaldir.

1014. Sol elle yemek yemekte sakınca var mıdır? Yeme-içmeyle ilgili genel ilkeleri belirleyen Hz. Peygamber sav sol elle yeme-içmeyi hoş karşılamamıştır. Nitekim o, bu konu üzerinde önemle durmuş; şeytanların sol elle yiyip içtiklerini haber vererek ümmetini uyarmış ve çocuklara sağ elle yemek yemeyi öğretmiştir (Buhari, Et'ime, 2; Müslim, Eşribe, 13). Hz. Peygamber sav' in sağ elle yeme ve içme konusundaki tavsiye ve irşadlarına uymak her müslümanın vazifesidir. Bu nedenle anne ve babaların çocuklarına diğer yemek adabıyla birlikte sağ elle yeme ve içmeyi öğretmeleri gerekir. Fiziki bir engel sebebiyle sağ eliyle yiyemeyen kimselerin sol elle yeme içmesinde ise sakınca yoktur (Şevkânî, Ney- lül-evtâr, II, 329, 330).

1015. Müziğin dindeki yeri nedir? İslam dini müzik konusunda ayrıntılı ve özel hüküm koymak yerine genel ilke ve amaçları belirlemekle yetinmiştir. Buna göre İslam'ın ilke ve esaslarına aykırı, günaha sevk eden, haramı teşvik eden müzikleri yapmak ve dinlemek günahıdır. Dinimizin temel inanç, amel ve ahlak ilkelerine aykırı olmayan, haramların işlenmesine sebep olmayan müzik türlerini dinlemekte ise dinen bir sakınca yoktur. Kur'an ve sünnette müzikle meşgul olmanın, müzik dinlemenin mutlak anlamda günah olduğunu gösteren deliller bulunmamaktadır. Aksine, Resûlullah'ın, ilke olarak müziğin caiz olduğuna işaret sayılabilecek nitelikte ifadeleri de bulunmaktadır. Nitekim o, nikâhın duyurulması için def çalınmasını öğütlemiştir (Tirmizi, Nikâh, 6). Yine, bir bayram günü Hz. Âişe'nin yanında def çalıp türkü söyleyen iki cariyeye çıkışmak isteyenleri “Bırakın bu gün bayramdır” diye uyarmıştır (Müslim, İydeyn, 17). Müzik yapmanın ve dinlemenin hükmü alimler tarafından çokça tartışılmış, lehte vealeyhte çok şey söylenmiştir. İleri sürülen görüşler, gerekçeleri ile birlikte değerlendirildiğinde müziğin mutlak anlamda yasaklanmadığı, aksine ilke olarak mubah kılındığı sonucuna ulaşılır (Bkz. Zeylai, Tebyin, IV, 222).

1016. Sakal bırakmanın ve kesmenin dini hükmü nedir? Hz. Peygamber sakal bırakmayı fıtrata (yaratılış değerlerine) uygun davranışlar arasında saymıştır (Buhari, Libas, 62; Müslim, Tahare, 56; Ebu Davud, Tahare, 29; Nesai, Zine,). Nitekim kendisi de sakal bırakıp bunun güzelce bakımını yapmış ve bir tutamdan fazlasını kesmiştir. Bu konudaki hadisler ile sahabe uygulamalarını dikkate alan âlimler sakal bırakmanın, yerine getirilmesi istenen doğal (fitri) bir fiil ve yapılması tavsiye edilen bir sünnet olduğunda ittifak ederken sakalı tıraş etmenin hükmü konusunda ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı âlimler bunun haram olduğunu söylerken diğer bazıları ise mekruh görmüşlerdir. Genel olarak benimsenen “bir şeyin haram olması için onunla ilgili yasaklayıcı delilin sübut ve delalet açılarından kat'i yani ihtimale kapalı olması gerektiği” yönündeki usûl kuralı, ikinci görüşün daha isabetli olduğu sonucunu vermektedir. Buna göre Hz. Peygamber'e uymak maksadıyla sakal bırakan ve sakalının sünnete uygun şekilde bakımını yapan kişinin bu amelinden dolayı sevap alacağını, ancak herhangi bir sebeple buna imkân bulamadıkları için tıraş edenlerin ise sünnete aykırı düşmekle birlikte günaha girmeyeceğini söylemek mümkündür.

1017. Kadın ve erkeğin saçlarını boyamaları caiz midir? Kişinin temiz, bakımlı ve düzgün görünümü olmasını, dinimiz tavsiye etmekte olup saç, sakal, bıyık bakımı vb. bu bağlamda değerlendirilmelidir. Saçı temizlemek, yıkamak, koku sürmek, taramak ve boyamak, Hz. Peygamber' tarafından teşvik edilen hususlardandır (Buhâri, Enbiyâ, 50; Müslim, Libâs, 80). Buna göre, başkalarını yanıltma kastı olmaksızın saç, sakal ve bıyık boyanabilir (Mubârefürî, Tuhfetü'l-Ahfezi, V, 433-441). Erkeğin saçını, siyah dışındaki kına rengi gibi renklere boyaması caiz ise de siyah renge boyaması mekruh görülmüştür. Mekke'nin fethi günü, Hz. Ebü Bekir'in yaşlı babası Ebü

Kuhâfe'nin saçlarının beyazlaştığını gören Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bu beyaz saçın rengini değiştiriniz ve siyahtan sakınınız.” (Ebü Dâvud, Tereccül, 18) Ancak saç beyazlaşan kimse genç olursa, siyaha boyamasında da sakınca görülmemiştir. Çünkü bu durumda siyaha boyanan saç tabii hâline dönüşmüş olacaktır. Nitekim Sa'd b. Ebi Vakkas, Ukbe b. Âmir, Hasan, Hüseyin ve Cerir gibi sahabiler de bunu uygulamışlardır (Şevkânî, Neylül-evtâr, I, 367, 373). Kadınlar için ise bir sınırlama yoktur. Burada dikkat gereken bir husus da, kadının saçını ve diğer mahrem yerlerini yabancı erkeklere göstermemesidir. Boya, saç üzerinde kimyasal bir tabaka oluşturup suyun temasına engel olmadıkça guslü ve namaz abdestini engelleyici bir unsur değildir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 288).

1018. Mezarlıktaki ağaç, ot vb. bitkileri kesmek caiz midir? Mezarlıktaki yaş ot ve ağaçları, bakım haricinde yolmak/kesmek mekruhtur. Zira buradaki yaş bitkiler Allah'ı zikretmektedirler, ki bu sebeple oradaki müminlere, Allah'ın rahmet etmesi, azaplarını hafifletmesi umulur. Nitekim Hz. Peygamber bir kabristanda bulunan iki kabir sahibinin azap içinde olduğunu anlamış, yanında bulunanlardan taze bir hurma dalı isteyerek ikiye bölmüş ve her birini bir kabrin başına dikmiştir. “Ey Allah'ın Resülü, niçin böyle yaptın?” diye sorulunca, “Umulur ki bunlar yaş kaldıkları sürece (azablan) hafifler.” (Buhâri, Vudü, 55) buyurmuştur. Mezarlıkta zayı olacağından endişe edilen kuru ot ve ağaçların kesilip satılmasında bir sakınca yoktur. Bu satıştan elde edilen paranın kamu yararına kullanılması gerekir. Ayrıca mezarlıkta bulunan ağaçların meyveleri de yenilebilir (el-Fetâva'l-Hindiyeye 1,183; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IN, 155).

1019. Define aramak ve bulunduğunda sahiplenmek caiz midir? Günümüzde define arama işlemleri “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” ve ilgili mevzuata göre yürütülmektedir. Bu mevzuata aykırı şekilde define aramak, kamusal ve bireysel haklara tecavüz anlamına geldiğinden caiz değildir.

1020. Buluntu eşya (lukata) ile ilgili hükümler nelerdir? Başkalarının rızası olmadan mallarını ellerinden almak caiz olmadığı gibi, kaybettikleri mal ya da eşyayı alıp sahiplenmek de caiz değildir. Bir kimse bir yerde bir miktar para veya eşya bulsa onu sahibine vermek üzere alabilir. Ancak kendine mal edinmek üzere alması, başkasının malını gasp etmek hükmündedir. Bulunduğu yerde bırakıldığı takdirde telef olmasından korkulan bir şeyi sahibine vermek üzere almak vacip; telef olmayacak şeyleri almak ise mübahtır. Bir kimse bulduğu bir şeyi alırken, onu sahibine teslim etmek üzere aldığına çevresindekileri şahit tutar. Bulunan eşyanın sahibi çıkar ve onun kendisine ait olduğunu ispat ederse eşyayı ona teslim eder (Kâsânî, Bedât, VI, 200-201). Buluntu eşya, sahibine vermek üzere alanın yanında emanet durumundadır. Bir kusuru olmaksızın bu mal kaybolsa/telef olsa, sahibi çıktığında bedelini ödemekle yükümlü olmaz (İbn Nüceym, el-Bahr, V, 162, 163). Buluntu eşyayı elinde bulunduran kimse bunu malın değerine göre uygun görülen bir süre ilan eder ve bekler. Sahibi çıkmazsa o malı yoksul kimselere sahibi adına tasadduk eder; kendisi muhtaç ise ondan istifade edebilir. Ancak, daha sonra sahibi çıkarsa bedelini öder. Sahibinin aramayacağı düşük değerli şeyler ise beklemeden ihtiyaç sahiplerine verilebilir; bulanın ihtiyacı varsa o da kullanabilir (Serahsi, el-Mebsût, XI, 2, 3).

1021. Yetkili kişilerin hediye alması caiz midir? Hediyeleşmek sevgi ve saygının oluşmasını sağlar. Hz. Peygamber “Hediyeleşin ki aranızdaki sevgi artsın.” (Muvatta, Hüsnül-Huluk 4) buyurmuştur. Ancak yetkili kişilerin, daha önce hediyeleşmedikleri kişilerden hediye ve bağış almaları caiz değildir. Zira bu, rüşvet sayılmaktadır (Merğînâni, el-Hidâye, V, 365; Mevsili, el-İhtiyâr, II, 210-211) Hz. Peygamber sav bu hususta şöyle buyurmuştur; “Yetkililerin aldığı hediyeler, ganimetten aşımak (kamu malını zimmete geçirmek) gibidir.” (Beyhaki, es-Sünenül-Kübrâ, X, 233) buyurmuştur. Resûlullah sav zekât memurunun hediye aldığını işittiğinde; “Benim gönderdiğim örevliye ne oluyor ki: Bu zekât malıdır; bu da bana hediye edilmiştir? demektedir! Bu kişi babasının (yahut anasının) evinde oturup kalsa, acaba kendisine hediye verilir miydi? Allah'a yemin ederim ki, biriniz o zekât malından bir şey alırsa kıyamet gününe o malı boynunda taşıyarak gelecektir.” (Müslim, İmârât, 26) buyurarak, yetkili makamda bulunmaktan dolayı hediye almanın caiz olmadığını ifade etmiştir.

1022. Spor müsabakaları üzerine bahis oynamak caiz midir? Nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan bir işin öngörülen sonucu üzerinde bahse girmek ve isabet edilip edilememesine göre bahsi kazanmak ya da kaybetmek kumardır. Bu işlem hangi yöntem ve isimle yapılsa yapılsın kumardır. Haksız kazanç yöntemi olan kumar ise İslam'da kesinlikle yasaklanmıştır. Bu itibarla, spor müsabakaları üzerinden taraflardan birine menfaat sağlayan bahis oynamak, kumar kapsamına girmektedir ve caiz değildir.

1023. Yarışmalarda kazanılacak ödülleri almak caiz midir? İki veya daha fazla kişinin doğrudan veya dolaylı olarak anlaşma suretiyle bir tarafın kazanacağı, diğer tarafın kaybedeceği şansa dayalı her türlü oyun, kumar kapsamında olup haramdır. Kendi aralarında yarışacak kimselerden kazananın, üçüncü kişi tarafından vaat edilen ödülü alması ile kaybedenin bir zarara girmemesi esasına dayalı meşru içerikli yarışmalara katılmak ve buradan kazanılacak ödülleri almak ise caizdir (Kâsânî, Bedât, VI, 206; el-Fetâva'l-Hindiyeye, V, 400). Ancak, bu niteliklerdeki bir yarışmaya katılabilmek için normal ulaşım ücreti dışında kontör göndermek vb. ilave ücret

ödemek ya da bir ödeme taahhüdünde bulunmak, çekilişe katılmak için piyango bileti satın almak niteliğinde olduğundan yarışma bir tür kumara dönüşür.

1024. Kadınların yaptıkları “gün” toplantılarında topladıkları paraları dönüşümlü olarak almaları caiz midir? Borç verme İslam'da teşvik edilmiştir. Muhtaç insanlara borç vermek sadaka mesabesinde (İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, VII, 388, 396). Borç vermede önemli olan, borç karşılığında herhangi bir fazlalığın şart koşulmaması, borç verenin ya da alanın zarara uğratılmamasıdır (Kâsânî, Bedâf, VII, 394-396). Kadınların düzenledikleri toplantılarda toplanan meblağı dönüşümlü olarak her ay birine vermelerinde sakınca yoktur. Çünkü bu, sonuçta bir borç verme işlemidir.

1025. Market ve mağazalarda alışveriş karşılığında verilen çekiliş kuponlarına çıkan hediyeler helal midir? Taraflardan birinin kazanıp diğerinin kaybettiği bütün şans oyunları kumardır. Sadece kazananın kârlı çıktığı, kaybedenin ise zarara uğramadığı uygulamalar ise kumar niteliğinde değildir. Buna göre; marketlerde ve mağazalarda iş yeri sahiplerinin alışveriş yapan müşterilerine verdikleri çekiliş kuponuna hediye çıkması durumunda, müşterilerin çıkan hediyeleri almalarında sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâf, VI, 206). Çünkü müşterilerden birinin kazanması hâlinde diğerleri bir şey kaybetmemektedir. Ancak, çekilişe katılmak için ayrıca bir ücret ödenmesi hâlinde yatırılan para üzerinden şans yolu ile kazanç elde etme durumu söz konusu olacağından yapılan çekiliş işlemi kumar olur.

1026. Camideki eski halıları veya diğer kullanılmayan eşyayı satarak caminin ihtiyaçları için kullanmak caiz midir? Amacına hizmet imkânı kalmayan bir vakfın aynı amaca hizmet etmek üzere değiştirilmesi veya satılması caizdir (İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, VI, 573). Camilere ait olup da kullanılmayan halı, kilim vb. eşyanın çürüme- ye terk edilmesi uygun olmaz. Dolayısıyla antika değeri olmayanlarının, usulüne uygun bir şekilde ihtiyacı olan başka bir cami veya mescide verilmesi; ihtiyacı olan başka bir cami veya mescidin bulunmaması hâlinde ise, ilgili mevzuat çerçevesinde satılıp parasının demirbaş olacak şekilde caminin diğer ihtiyaçlarına harcanmasında dinen bir sakınca yoktur.

1027. Erkeğin bakımını yapan kadının bu erkeğin mahrem yerlerine bakmasının hükmü nedir? Bir kişi, zaruret bulunmadıkça, kendisine namahrem olan kişilerin avret sayılan yerlerine bakamaz (Nür, 24/30-31). Buna göre bakıma muhtaç bir erkeğin bakımı, öncelikle mahrem yakınlarınca, yoksa erkek bakıcılarca yapılması gerekir. Tüm bu kişilerden bakıcı bulunamadığında, bir kadın tarafından bakılması zaruret hâline gelmiş olur. Böyle bir durumda söz konusu kadının temizlik ve bakım için ve zaruret miktarınca, bakıma muhtaç erkeğin avret yerine bakmasında dinen bir sakınca yoktur (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 190).

1028. Alkol ve diğer haram ürünlerin satıldığı bir iş yerinde çalışmak caiz midir? Dinimizde yasak olan şeyleri yapmak günah/haram olduğu gibi, böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek ve yardımcı olmak da günah/haramdır. Hz. Peygamber, haram maddeyi kullananla birlikte, imal eden, taşıyan, aracılığını ve sunumunu yapanlarında aynı günaha girdiğini bildirmiştir (Bkz. Ebü Dâvüd, Eşribe 2; İbn Mâce, Eşribe 6). Bu itibarla, bir kimsenin helalinden kazanma konusunda alternatif imkânları bulunduğu sürece dinen yasak şeylerin yapıldığı iş yerlerinde çalışması caiz olmaz. Ancak bütün çabalarına rağmen geçimini sağlayacak başka iş bulamadığı durumlarda zaruret sebebiyle bu tür iş yerlerinde çalışabilir. Zaruret durumu ortadan kalkması yani yapılması helal olan uygun bir iş veya iş yeri bulması hâlinde ise bu eski iş yerini terk etmesi gerekir.

1029. Hayvanların kısırlaştırılması caiz midir? İnsanlar gibi tüm hayvanların da üreme ve çoğalma hakları vardır. Hayvanların yeme içme ihtiyaçlarının teminini engellemek uygun olmadığı gibi üreme özelliklerini ortadan kaldırmak da uygun değildir. Gerekli ve meşru bir sebep bulunmadıkça hayvanların kısırlaştırılması da caiz değildir. Ancak, gerekli ve meşru sebeplerle; toplum menfaati gereği evde beslenen hayvanların gebe kalmalarını engelleyici ilaç ve benzeri şeylerin kullanılmasında ve ekolojik dengeyi bozmamak şartıyla kedi, köpek vb. başıboş hayvanların kısırlaştırılarak çoğalmalarını kontrol altına alınmasında sakınca yoktur (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 437) İş gücü, nesil ıslahı ve et verimliliğinden daha fazla istifade etmek için dana ve teke gibi bazı hayvanların kısırlaştırılması da caiz görülmüştür (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 234; İbn Mâze, el-Muhit, V, 375, 376).

1030. Herhangi bir sebeple kovandaki fazla ana arıların veya bunların larvalarının itlaf edilmesi caiz midir? Yüce Allah, şifa kaynağı olarak balı insanların istifadesine sunmuştur. Bu husus Kur'an'da şöyle işaret edilmektedir: “Rabbin, bal arısına şöyle ilham etti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (kovanlardan) kendine evler edin. Sonra meyvelerin hepsin- den ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir? Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için ibret vardır.” (Nahı, 16/68-69) Ayetten de anlaşıldığı üzere arıların görevi bal üretmektir. Bu sebeple ekolojik dengeyi bozmamak kaydıyla, arıların istenmeyen ölçüde oğul vermemesi,

verilen oğulların zayıf olmaması, fazla bal almak ve ana arıların birbirlerine zarar vermemesi için fazla ana arıların veya larvalarının itlafında bir sakınca yoktur.

1031. Hasta olan ve tedavisi yapılamayan kedi, köpek gibi hayvanların veteriner tarafından itlafı caiz midir? Yüce Allah, diğer yeryüzü nimetleri gibi hayvanları da insanların hizmetine vermiş ve onlardan çeşitli şekillerde faydalanmayı helal kılmıştır (Nahl, 16/ 5,6, 80). Bununla birlikte dinimiz bütün canlılar gibi hayvanlara karşı da şefkatli ve merhametli olmayı emretmiştir (Buhâri, Musakât, 10, Müslim, Selam, 40)). İnsanın, hizmetine verilen canlılara karşı merhamet ölçüleri ile muamele etmesi yanında onların sağlık ve temizliklerine de azami özen göstermesi gerekir. Bu sebeple hastalanan hayvanların imkânlar ölçüsünde tedavi edilmeleri gerekmektedir. Zira bu hem merhametin hem de sağlıkla ilgili tedbirlerin zorunlu bir sonucudur. Ancak, ölümcül hastalığa yakalanmış, tedavi ederek iyileşme imkânı da olmayan ve şiddetli acılarla baş başa kalmış bir hayvanın veteriner gözetiminde itlafında bir sakınca yoktur.

Kaynakça

- Abdürrezzâk, Ebü Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'âni el-Himyeri (6. 211/826-27), el-Musannef, Thk.: Habîbürrahman el-Azami, I-XII, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983 (Abdürrezzâk, el-Mu- sannef). Alâüddin Âbidin, Muhammed b. Muhammed Emin b. Ömer el-Hüseyni ed-Dımaşki (6. 1306/1888), el-Hedîyyetü'l-Âlâiyye li Telâmi- zil-mekâtibi'l-ibtidâiyye, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2003, (Alâüddin, el-Hedîyyetü'l-Âlâiyye).
- Aliyyü'l-Kari, Nureddin Ebü'l-Hasan Ali b. Sultân Muhammed el- Herevi (6. 1014/1606), Fethu Bâbi'l-inâye bi Şerhi'n-nükâye, I-II, Dâru'l-er- kam, Beyrut 1997, (Aliyyü'l-kâri, Fethu bâbi'l-inâye).
- Atar, Fahrettin, "Genel Olarak Seferilik ve Hükümleri", Seferilik ve Hükümleri, Ensar Yayınları, İstanbul 1997, (Atar, Seferilik ve Hükümleri).
- Ayni, Ebü Muhammed Bedrüddin Mahmüd b. Ahmed (6. 855/1451), el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye, I-XII, Dâru'l-fikr, Beyrut 1990, (Ayni, el-Binâye).
- Ayni, Ebü Muhammed Bedrüddin Mahmüd b. Ahmed (6. 855/1451), Um- detü'l-Kâri şerhu Sahihil-Buhâri, I-XXV, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabi, Beyrut, t.y., (Ayni, Umde).
- Azimâbâdi, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak (6. 1329/1911), Av- nü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebi Dâvud, I-XVI, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1990, (Azimâbâdi, Avnü'l-Ma'bûd).
- Babanzâde Ahmed Naim (6. 1934) - Kâmil Miras (1957), Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1975, (Tecrid Tercemesi).
- Bâcüri, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed (6. 1277/1860), Hâşiye "alâ Şerhi İbn Kâsım el-Gazzi, (Hâşiyetü's-Şeyh İbrâhim el-Beycûri "alâ Şerhi'l-"Allâme İbni'l-Kâsım el-Gazzi), 1-11, Thk.: Muhammed Abdus- selâm Hâşim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999, (Bâcüri, Hâşiye).
- Beğavi, Muhyissünne Ebü Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muham- med el-Ferrâ' (6. 516/1122), Me'âlimü't-tenzil, EVI, Thk: Muhammed Abdullah en-Nemr vd., Dâru Taybe, Riyad 1409-1412, (Beğavi, Me'âlimü't-tenzil).
- Beyhaki, Ebü Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (6. 458/1066), el-Câmi li Şu- abi'l-İmân, Thk.: Abdu'l-ali Abdu'l-Hamid Hâmid, -XIV, Mektebe- tü'r-rüşd, Riyad 2003, (Beyhaki, Şu'abü'l'imân).
- Beyhaki, Ebü Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (6. 4568/1066), es-Süne- nü'l-Kübrâ, Thk.: Muhammed Abdulkadir Ata, I-XI, Dâru'l-Küttü- bi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ).
- Bilmen, Ömer Nasuhi (6. 1971), Büyük İslam İlmihali, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1986, (Bilmen, İlmihal).
- Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukûkî İslamiyye ve İstilâhâtı Fıkhiyye Kâmusu, I-VTL, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ts., (Bilmen, Kâmus).
- Buhâri, Alâüddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed (6. 730/1330), Keş- fwLesrâr "an usûli fahril İslam el Pezdevi, I-IV, Thk.: Abdullah Mah- mud Ömer, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut 1997, (Buhâri, Keşfu'l-es- râr).
- Buhâri, Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi el-Buhâri ©. 256/870), el-Câmius-Sahih, L-IX, Thk.: Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Daru Tavki'n-Necât, Beyrut 1422/2001, (Buhâri).
- Buhûti, Mansûr b. Yûnus b. İdris (6. 1051/1642), er-Ravdu'l-Murbi" Şerhu Zadi'l-Müstakni', Müessesetü'r-Risale, Beyrut, ts., (Buhûti, er-Ravd).
- Buhûti, Mansûr b. Yûnus b. İdris (6. 1051/1642), Keşşâfu'l-Kına' an Met- nrLlkna, I-X, Thk.: İbrahim Ahmed Abdülhamid, Darü Alemi'l- Kü- tûb, Riyad 2003, (Buhûti, Keşşâf).
- Büceyrimi, Süleymân b. Muhammed b. Ömer (6. 1221/1806), el-Bücey- rimi "alâ'l-Hatib, (Tuhfetü'l-Habib 'alâ Şerhi'l-Hatib), I-V, Daru'l- Küttü- bi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996, (Büceyrimi, Tuhfe).
- Cassâs, Ebü Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi (6. 370/980), Ahkâmü'l-Kur'ân, (Thk.: Muhammed Sâdık Kamhâvi), Beyrut 1992, (Cassâs, Ahkâ- mü'l-Kur'ân).
- Ceziri, Abdurrahman (6. 1360/1941), el-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erbe'a, I-V, Beyrut 2003, (Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a).
- Cürcânî, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali, (6. 816/1413), Şerhü'l-Feraizi5s-Sira- ciyye, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mısır 1944, (Cür- cânî; Şerhu5-sirâciyye).
- Dârekutni, Ebul-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (6. 385/995), Sünenü'd-Dâ- rekutni, Ihk.: Şuayb Arnavut vd., I-VI, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2004, (Dârekutni, es-Sünen).
- Dârimi, Ebü Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân b. el-Fazl (6. 255/869), Sünenü'd-Dârimi, Thk.: Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Muğni, y.y, 2000, (Dârimi, es-Sünen).
- Derdir, Ebu'l-Berekât Ahmed, (6. 1201/1786), eş-Şerhu'l-Kebir alâ Muh- tasarı Halil, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, Mısır ts., (Derdir, eş-Şerhu'l-kebir).
- DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, (Müellif İsmi, "Madde ismi").
- Dimyâti, Ebü Bekr Osmân b. Muhammed Şattâ el-Bekri (6. 1300/), Hâ- şiyetü İ'âneti't-Tâlibin "alâ Halli Elfâzi Fethi'l-Mu'in, I-IV, Thk.: Mu- hammed Sâlim Hâşim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995, (Dimyâti, Hâşiyetü i'âneti't-tâlibin).
- Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları, (DİYR).
- Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, Erkam Yayınları, İstanbul 1993.
- Desûki, Şemsuddin Muhammed Arafê (6. 1230/1815), Hâşiyetü'd-Desûki aleş-Şerhi'l-Kebir, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, Mısır ts., (Desûki, Hâşiye).
- Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistâni el-Ezdi (6. 275/889), Sünenü Ebi Dâvûd, Mevkr Vizârti'l-Evkâf el-Mısıryye, yy., ts., (Ebü Dâvûd).

Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi (6. 275/889), el-Merâsil, Thk.: Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988, (Ebü Dâvûd, el-Merâsil).

Ebü Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müennâ et-Temimi el-Mevsîlî (6. 307/919), Müsnedü Ebi Ya'lâ el-Mevsîlî, Thk.: Hüseyin Selim Esed, I-XIV, Dâ- rul-Me'mûn li't-türâs, Beyrut 1984, (Ebü Ya'lâ, el-Müsned).

Ebü Yûsuf, Yakub b. İbrahim el-Ensârî (6. 182/798), Kitâbu'l-Âsâr, Thk.: Ebu'l-Vefâ, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts., (Ebü Yûsuf, el-Âsâr).

Ebü Zehra, Muhammed, (6. 1974), Şerhu Kânüni'l-Vasiyye, Mektebe- tw-Enclu'l-Mısıriyye, Kahire 1950, (Ebü Zehra, Şerhu Kânüni'l-Vasiyye).

Ebüs-suûd b. Muhammed el-İmâdî (6. 982/1574), İrşâdü'l-Aklis-selim ilâ mezâya'l-Kitâbil-Kerim, Thk.: Abdulkâdir Ahmet 'Atâ, Matbaatüs-Sâ- det, Riyad, ts., (Ebüssuûd, İrşâd).

Elbâni, Muhammed Nâsirüddin (6. 1999), Daifü'l-CâmiiS-sağır ve ziyâ- dâtühü, el-Mektebû'l-İslami, Beyrut 1988, (Elbâni, Daifü'l-Câmi).

Elbâni, Muhammed Nâsirüddin (6. 1999) Silsiletü'-ehâdisi'd-daile ve'l-mevdüat, I-XIV, Mektebetü'l-meârif, Riyâd 1992, (Elbâni, ed-Da'i- fe).

el-Fetâva'l-Hindiyye, I-VI, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2000, (el-Fetâ- va'l-Hindiyye).

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (6.1942), Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, (Elmalılı, Hak Dini).

el-Mecmatu'l-Fıkhiyyü'l-İslami, Karârât, Rabıtatü'l-Âlemi el-İslami, Mekke, is., (Râbita, Karârât)

el-Mevsüatü'l-Fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye, Tibâ'atü Zâtis-Selâsil, Kuveyt 1990, (el-Mevsüatü'l-Fıkhiyye).

Erdebili, Cemâlüddin (İzzüddin) Yûsuf b. İbrâhim (6. 779/1377), el-Envâr li-a'mâlil-ebrâr, Thk.: Halef b. Müfîd el-Mutlak-Hüseyin Abdullah el-Ali, I-T1I, Daru'z-Ziya, Kuveyt 1427/20006, (Erdebili, el-Envâr).

es-Sâyis, M. Ali ve M. Şeltût, Mukarenetü'l-mezahib fl-fikh, Kahire ts.

Ezheri, Sâlih Abdussemmi' (6.1335/1917), Cevâhiru'l-ikil Şerhu Muhtasarı Halil, 1-11, el-Mektebetüs-Sekâfiyye, Beyrut, ts. (Ezheri, Cevâhir).

Gazzâlî, Ebü Hâmid Muhammed b. Muhammed (6. 505/1111), el-Vasit f-Mezheb, I-VIL, Thk.: Ahmed Mahmûd İbâhim, Dârus-Selâm, Mı- sıır 1417/1997, (Gazzâlî, el-Vasit).

Gülle, Sıtkı, Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi, İstanbul 2005, (Gülle, Tecvid).

Haddâd, Ebu Bekr b. Ali b. Muhammed el-Haddâd (6. 800/1397), el-Cev- heratü'n-neyyira ala Muhtasarı'l-Kuduri, 1-11, Mektebetün Hakkaniy- ye, Pakistan ts., (Haddâd, el-Cevhera).

Hâkim, Ebü Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisâbüri (6. 405/1014), el-Müstedrek 'ales-Sahihayn, Thk.: Mustafa Abdulkadir Ata, I-V, Dâ- ru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, ts., (Hâkim, el-Müstedrek).

Halebi, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (6. 956/1549), Halebi Sağır, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1323/1905, (Halebi, es-Sağın).

Halil, İbn İshâk, Muhtasar-ı Halil (6. 776/1375), Thk.: Ahmed Câd, Dâ- ru'l-Hadis, Kahire 1426/2005, (Halil, Muhtasar).

Haraşi, Ebü Abdullah Muhammed (6. 1101/1690), Şerhu Muhtasarı Halil, L-VMI, el-Matbaatül-Kübrâ el-Emiriyye, Bülâk 1317/1899, (Haraşi, Şerhu muhtasar).

Haskefi, Muhammed Alaaddin (1088/1687), ed-Dürri'l-muhtâr (Red- dü'l-Muhtâr ile beraber), Thk.: Âdil Ahmed Abdülmevcüd-Ali Mu- hammed Muavvaz, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-XII, Beyrut 1994, (Has- kefi, ed-Dürri'l-muhtâr).

Hattâb, Ebü Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân (6. 954/1547), Mevâhibü'l-Celil li Şerhi Muhtasarı Halil, I-VII, Dâ- ru'l- Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, (Hattâb, Mevâhib).

Hukuk-ı Aile Karamamesi (1917), (HAK).

İbn Abdilber, Ebü Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (6. 463/1071), Kitâbu'l-kâfi fi fihki ehli'l-Medineti'l-Mâliki, Thk.: Muhammed Mu- hammed Uheyd el-Moritâni, Mektebetü'r-Riyâd, Riyad 1978, (İbn Abdilber, el-Kâfi).

İbn Abdilber, Ebü Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (6. 463/1070), el-İstizkâr, I-IX, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2002, (İbn Abdilber, el-İstizkâr).

İbn Âbidin, Muhammed b. Muhammed b. Emin b. Ömer (6. 1252/1836), Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr Şerhu Tenviri'l-ebsâr, Thk.: Âdil Ahmed Abdülmevcüd-Ali Muhammed Muavvaz, Dâru'l-Kütübî'l-İl- miyye, I-XII, Beyrut 1994, (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtân).

İbn Âbidin, Muhammed b. Muhammed b. Emin b. Ömer (6. 1252/1836), Minhâtü'l-Hâlik ale-Bahri'r-râik, VI, (el-Bahru'r-râik Şerhu Ken- zi'd-dekâik ile birlikte), Daru'l-Kütübü'l-İslami, ts., (İbn Âbidin, Min- ha).

İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer (6. 1252/1836), el-Uküdü'd-dür- riyye fi tenkihi'l-fetâva'l-hâmidîyye, I-II, y.y., ts., (İbn Âbidin, el- Ukü- dü'd-dürriyye).

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (6. 741/1341), el-Kavâni- nu'l-fıkhiyye fi telhis-i mezhebi'l-Mâlikiyye, Thk.: Muhammed b. Sey- di Muhammed Mülây, Mektebetül-Hânci, Kahire 1397, (İbn Cüzey, el-Kavânin).

İbn Ebi Şeybe, Ebü Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim (6. 235/849), el-Musannef, Thk.: Hamed İbn Abdullah el-Cum'a, I-XVI, Mektebe- tül-Rüşd, Riyad 2004, (İbn Ebü Şeybe, el-Musannef).

İbn Ebü'l-İz, Ali b. Muhammed ed-Dimaşki (6. 792/1390), Şerhu'l-Akide- ti't-Tahâviyye, (Thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki - Şuayb Ar- navût), Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1993, (İbn Ebü'l-İz, Şerhu'l-Aki- deti't-Tahâviyye).

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni, (6.852/1449), et-Telhisü'l-Habir fi Tahriri Ehâdisi'r-Râfiri-Kebir, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1989, (İbn Hacer, et-Telhisü'l-Habir).

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni (6. 852/1449), Fethu'l-Bâri bi şerhi Sahihî'l-Buhâri, Thk.: Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, I-XV, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts., (İbn Hacer, Feth).

İbn Hanbel, Ebü Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybâni el-Mervezi (6. 241/855), Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, Thk.: Şuayb Arnavut, Âdil Mürşid, 1-50, Müessesetü'r-Risâle 1995, (İbn Hanbel, el-Müsned).

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (6. 456/1063), el-Muhal- lâ, I-XI, Mısır 1352, (İbn Hazm, el-Muhallâ).

İbn Hibbân, Ebü Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstü (6. 354/965), Sahihu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân, Thk.: Şuayb Ar- navut, 1-11, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, (İbn Hibbân, Sahih).

İbn Hişâm, Ebü Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm (6. 218/833), es-Siretü'n-Nebeviyye Thk.: Mustafa es-Sekkâ - İbrâhim el-Ebyâri - Abdülaziz Şelebi, Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa El-Bâbi el-Halebi, Mısır, ts., (İbn Hişâm, es-Sire).

İbn Huzeyme, Ebü Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemi en- Nisâbüri (6. 311/924), Sahihu İbn Huzeyme, Thk.: Muhammed Mus- tafa el-Azami, I-IV, el-Mektebû'l-İslami, Beyrut, ts., (İbn Huzeyme, Sahih).

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb (6. 751/1350), İlâmu'l-muvakki'in "an Rabbi'l-âlemin, 1-IV, Thk.: Muhammed Abdüsselam İbrahim, Daru'l-kütübî'l-ilmiyye, Bey- rut 1991, (İbnül-Kayyım, İlâm).

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb (6. 751/1350), Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd, Thk.: Şu- ayb Arnavût - Abdulkâdir Arnavût , Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1998, (İbnül-Kayyım, Zâdü'l-me'âd).

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyüb (6. 751/1350), et-Tibbû'n-Nebevi, Thk.: Abdulgâni Abdul- halk, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts., (İbnül-Kayyım, et-Tibbû'n-Nebevi).

İbn Kudâme Muvaffaküddin el-Makdisi, Ebu Muhammed Abdullah b. Ah- med b. Muhammed (6. 620/1223), el-Muğni, I-XV, Thk.: Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türki - Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Daru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, ts., (İbn Kudâme, el-Muğni).

İbn Kudâme Muvaffakuddin el-Makdisi, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed (6. 620/1223), el-Kâfi fi fikhî'l-İmâm Ahmed, I-IV, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994, (İbn Kudâme, el-Kâfi).

İbn Kudâme, Şemsüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman (6. 682/1283), eş-Şerhu'l-kebir ala metni'l-mukni', XII, (el-Muğni içinde), Dâru'l-Kütübî'l-Arabi, Beyrut, ts., (Şemsuddin İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir).

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvini (6. 273/887), Sünen, nşr. Şeyh Sâlih b. Abdulaziz b. Muhammed âlû's-Şeyh, Mektebetu Dâris-Selâm li'n-Neşri ve't-Tevzi, Riyad, 1429/2008, (İbn Mâce).

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin ©. 71W/1311), Lisanü'l-Arab, I-XV, Dâru Sâdır, 3. Baskı, Beyrut 1414/1994, (Lisanü'l-Arab).

İbn Mâze, Burhâneddin Ebul-Meâli, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz el-Buhârî (6. 616/1219), el-Muhitu'l-burhâni WLFkhi'n-Nu'mâni, LIX, Thk.: Abdülkerim Sâmi el-Cündi, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004, (İbn Mâze, el-Muhit).

İbn Nüceym, Zeynü'd-Din b. İbrahim b. Muhammed (6. 970/1563), el-Bahru'r-râik Şerh-u Kenzi'd-dekâik (İbn Âbidin, Minhatü'l-Hâlik şerhi ile beraber) I-VIMI, Darul-Kütübü'l-İslami, ts., (İbn Nüceym, el-Bahr).

İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed (6. 520/1126), el-Beyân ve't-Tahsil, Thk.: Ahmed el-Habbâbi, Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, Beyrut 1988, (İbn Rüşd, el-Beyân vet-Tahsil).

İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubi ©. 595/1198), Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid, I-II, Dâru'l-Mârif, Beyrut 1982, (İbn Rüşd, Bidâye).

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takriyyüddin Ahmed b. Abdülhalim (6. 728/1328), Mecmûu Fetâvâ, I-XXXVII, düz.: Abdurrahman Muhammed b. Kâsım, Medine; Mecmeu'l-melik Fahd 1995, (İbn Teymiyye, Mecmûu fetâvâ).

İbnül-Cellâb, Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Hüseyin b. Hasan (ö. 378/988), et-Tefri*, I-11, Thk.: Hüseyin b. Sâlih ed-Dehmâni, Dâru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut 1987, (İbnül-Cellâb, et-Tefri).

İbnü'l-Esir, Ebus-Seâdât el-Mubârak b. Muhammed el-Cezeri (6. 6066/1210), en-Nihâye fi garibi'l-hadis ve'l-eser, Tkh.: Mahmud Muhammed et-Tanâhi - Tâhir Ahmed ez-Zâvi, Daru'ihyâit-Turâsî'l-Arabi, IV, Beyrut, ts., (İbnü'l-Esir, en-Nihâye).

İbnü'l-Hümâm, Kemâlü'd-din Muhammed b. Abdu'l-Vâhid es-Sivâsi (6. 861/1457), Şerhu Fethil Kadir alel-Hidaye Şerhi Bidâyetü'l-mübtedi, I-X, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, (İbnü'l-Hümâm, Feth).

İbnü'l-Münzir, Ebü Bekr Muhammed b. İbrâhim en-Nisâbüri (6. 318/930), el-İcmâ, Thk.: Ebü Hammâd Sagir Ahmed b. Muhammed Hanif, Mektebetu'l-Furkan, Acman (B.A.E), 1420/1999, (İbnü'l-Münzir, el-İcma).

İncil, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2000.

İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri, 1. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi (ed. Mehmet Bayyigit), Kombad, Konya 1997.

Karaçam, İsmail, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri, İstan- bul 2007, (Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri).

Karadâvi, Yusuf, Fikhu'z-zekât, Müessesetü'r-Risale, I-11, Beyrut 1393/1973, (Karadâvi, Fikhu'z-zekât).

Karâfi, Şihâbüddin Ahmed b. İdris (6. 684/1285), ez-Zehira, I-XIV, Thk.: Muhammed Hacci, Dâru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut 1994, (Karâfi, ez-Zehira).

Kâsâni, Alâüddin Ebü Bekr b. Mesûd b. Ahmed (6. 587/1191), Be- dâiis-sanâi" fi Tertibi's-şerâi', Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986, (Kâsâni, Bedâi).

Kaya, Davut, Tecvidli Kuran Okuma Rehberi, Ankara 2010, (Kaya, Elif- Bâ).

Kettâni, Ebü Abdullah Muhammed b. Ca'fer (6. 1927), Nazmu'l-mütenâ- sir mine'l-hadisi'l-mütevâtir, Dâru'l-Kütübî5-Selefiyye, Mısır, ts., (Ket- tâni, Nazmu'l-mütenâsir).

Kettâni, Muhammed Abdulhayy, (6. 1962), Nizâmu'l-hükümeti'n-nebe- viyye el-müsemma et-terâtibu'l-idâriyye, I-II, Beyrut, t.y., (el-Kettâni, et-Terâtibu'l-idâriyye).

Kur'an Yolu; Türkçe Meâl ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, An- kara 2006, (Kur'an Yolu).

Kurtubi, Ebü Abdullah Muhammed b. Ahmed (6. 671/1273), el-Câmi'li Ahkâmî'l-Kur'an ve'l-mübeyyin limâ tezammenehü mine's-sünneti ve âyil-Kur'an; Thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2006, (Kurtubi, el-Câmi').

Mâlik, Ebü Abdullah Mâlik b. Enes b. Mâlik (6. 179/795), Muvatta- ü'l-İmâm Mâlik (Yahyâ Rivayeti), Thk.: Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru'ihyâit-Turâsî'l-Arabi, Beyrut 1985, (Mâlik).

Mâlik, Ebü Abdullah Mâlik b. Enes b. Mâlik (6. 179/795), Muvattaü'l-İmâm Mâlik (Şeybâni Rivâyeti), Thk.: Abdülvehhab Abdüllatif, Cumhûriye- tu'-Misriyye Vizâratü'l-Evkâf, Kâhire 1994, (Mâlik, Şeybâni Rivâyeti).

Mardini, Cemalüddin Abdullah b. Halil, er-Rehâbiyye fi İlmi'l-ferâiz, Dı- maşk 1998, (Mardini, Rehâbiyye).

Mâverdi, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basri el-Mâver- di (6. 450/1058), el-Hâvi'l-Kebir, Nşr.: Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcüd, I-XVMI, Dâru'l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut 1414/1994. (Mâverdi, el-Hâvi).

Merdâvi, Alâüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Süleyman (885/1480), el-İnsâf, nşr. Muhammed Hâmid el-Fikh, I-XII, Kahire 1955/1374.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, yayına haz.: Ali Himmet Berki, Hikmet yay., İstanbul 1982, (Mecelle).

Mecma'u'l-Fikhil-İslami ed-Devli, Karârât ve Tevsiyât, el-Münbesik an Munazzameti"-Teâvuni'l-İslami, yy., 2011, (Mecma'u'l-Fikh, Karârât ve Tevsiyât).

Mehmed Zihni Efendi, (6 1914), Ni'met-i İslam, Huzur Yayın Dağıtım, Sad.: M. Rahmi, İstanbul, ts., (Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam).

Merğînâni, Burhaneddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebü Bekir (6. 593/1197), el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetü'l-mübtedi (Leknevi Şerhi ile birlikte), I-VTN, İdâretü'l-Kur'an vel-Ulûmî'l-İslamiyye, Karaçi/Pakistan 1417, (Merğînâni, el-Hidâye).

Mevsili, Abdullah ibn Mahmud (6. 683/1240), el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr, Thk.: Şuayb Arnavut - Ahmet Muhammed Berhum - Abdüllatif Hır- züllah, Dâru'r-Risâleti'l-Arabiyye, Beyrut 1430/2009, (Mevsili, el-İhtiyâr).

Mevvâk, Ebü Abdullah Muhammed b. Yûsuf (6. 897/1492), et-Tâc ve'l- ikil li Muhtasarı Halil, I-VIMI, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, (Mevvâk, et-Tâc).

Meydâni, eş-Şeyh Abdu'l-Ganiyyi'l-Ganimi (6. 1298/1881), el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb, I-IV, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., (Meydâni, el-Lübâb).

Mübârekfûri, Ebu'l-Ali Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim (6. 1935), Tuhfetü'l-ahvezi bi-şerhi Câmiit-Tirmizi, Thk.: Abdurrahman Muhammed Osman, I-X, Dâru'l-fikr, yy., ts., (Mübârekfûri, Tuhfe).

Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisâbüri Müslim b. el-Haccâc (6. 261/874), Sahih-i Müslim, el-Kütübü5-Sitte, (Mevsüatü'l-Ha- disi's-Şerif içinde), Haz.: Sâlih b. Abdulaziz, Dârus-Selâm, Riyad 1429/2008, (Müslim).

Müttaki, Ali b. Hüsâmiddin b. Abdilmelik b. Kâdihân el-Hindi (6. 975/1567), Kenzü'l-ummâl fi Sünenil-akvâl ve'l-efâl, Thk.: Bekri Hayyâni - Safvet Sekkâ, I-XVMI, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, (Müttaki, Kenzü'l-ummaâl).

Nefrâvi, Ahmed b. Ganim b. Sâlim b. Mühennâ (6. 1126/1714), el-Fevâki- hü'd-devâni alâ Risâleti İbn Ebi Zeyd el-Kayravâni, I-11, Dâru'l-Kütübî- bi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, (Nefrâvi, el-Fevâkihü'd-devâni).

Nesâi, Ebü Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali (6. 303/915), KitâbüS-Sü- neni'l-kübrâ, Thk.: Hüseyin Abdülmünim Selbi, I-XII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2001, (Nesâi).

Nevevi, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (6. 676/1277), Kitâbu'l-Mecmû' Şer- hu'l-Mühezzeb li'ş-Şirâzi, I-XX, yy., ts., (Nevevi, el-Mecmû).

Nevevi, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (6. 676/1277), el-Ezkâr, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1421/2000, (Nevevi, el-Ezkâr).

Nevevi, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (6. 676/1277), Ravdatü'tt-tâlibin, Thk.: Adil Ahmed el-Mevcud - Ali M. Muavvaz, I-VII, Daru Âle- mil-Kütüb, Beyrut 2013, (Nevevi, Ravda).

Nevevi, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (6. 676/1277), Sahihu Müslim bi-şer- hi'n-Nevevi, I-XVIII, el-Matbaatü'l-Mısıryye bi'l-Ezher, Kâhire 1929, (Nevevi, Şerhu Müslim).

Nureddin İr, el-Hac ve'l-umre fil-fikhi'l-İslami, Müessesetü'r-Risâle, Bey- rut 1984, (Nureddin İr, el-Hac ve'l-umra).

Pakdil, Ramazan, Talim Tecvid ve Kıraat, İFAV, İstanbul 2013, (Pakdil, Ta'lim).

Râfi, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim (6. 623/1226), el-Âziz fi Şerhi'l-Veciz (eş-Şerhu'l-kebir), Nşr.: Âdil Ahmed Abdül- mevcud - Ali Muhammed Muavvaz, I-XIV, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1417/ 1997, (Râfi, el-'Aziz).

Râzi, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer (6.606/1210), Mefâtihu'l-gayb, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, (Râzi, Mefâtihu"- gayb).

Remli, Ebü Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Ahmed (6. 1004/1596), Nihâyetü'l-muhtâc ilâ Şerhi'I-Minhâc, I-VII, Dâru'l-Kü- tûbi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, (Remli, Nihâyetü'l-muhtâc).

Rufâi, Sâlih b. Hâmid, el-Ehâdisül-vâride fi Fedâili'l-Medine, Dâru'l-Hu- dayri, Medine 1413, (Rufâi, el-Ehâdis).

Sahnûn, Ebü Said Abdüsselâm b. Said b. Habib et-Tenûhi (6. 240/854), el Müdevvenetü'l-Kübra, I-V, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1994, (Sahnûn, el-Müdevvene).

Saidi, Ali el-Adevi, (6. 1189/1775), Hâşiyetü'l-adevi ala Şerhi Kifâyeti't-Ta- libi'r-Rabbâni, Thk. Yusuf el-Bikâi, Dâru'l-fikr, Beyrut 1994, (es-Saidi, Hâşiyetü'l-adevi).

San'âni, Muammer b. İsmail el-Emir (6. 1182/1768), Sübülüs-selâm el-müsiletü ilâ Bulûgi'l-Merâm, I-VII, Thk.: Muhammed Subhi Ha- san Hallâk, Dâru İbni'l-Cevzi, 1421, (San'âni, Sübülüs-selâm).

Semerkandî, Ebu Bekr Alâuddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed (6. 539/1145), Tuhfetü'l-Fukaha, I-II, Darul-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1984, (Semerkandî, Tuhfe).

Serahsi, Ebü Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl (6. 483/1090), el-Mebsût, I-XXX, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1993, (Serahsi, el-Mebsût).

Serahsi, Ebü Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl (6. 483/1090), Şerhu Kitâbi5-Siyerü'l-kebir, LV, Dâru'l-Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut 1997, (Serahsi, Şerhu Siyerü'l-kebir).

Suyûtî, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebü Bekir (6. 911/1505), el-İtkân fi Ülümi'l-Kur'an, I-II, Thk.: Merkezu'd-dirâsati'l-Kur'aniyye, Medine 1426/2005, (Suyûtî, el-İtkân).

Şâfiî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs (6. 204/820), el-Ümm, Thk.: Rifat Fevzi Abdülmuttalib, I-XI, Mansûre, 1422/2001, (Şâfiî, el-Ümm).

Şâtibi, Ebü İshâk İbrâhim b. Müsâ b. Muhammed el-Lahmi (6. 790/1388), el-Muvâfakât, I-VI, Thk.: Ebü Ubeyde, Dâru İbni Affan, 1997, (Şâtibi, el-Muvâfakât).

Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'âni (6. 1250/1834), Neylül-evtâr Şerhu Münteka'l-ahbâr, Thk.: Ebu Muaz Tarık, Daru İbni'l-Kayyim - Daru İbni'l-Affan, I-XII, Riyad 1426/2005, (Şevkânî, Neylû'evtâr).

Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed es-San'âni (6. 1250/1834), es-Seylül-cerrârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr, Thk.: Mahmûd İbrahim Zayid, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 1405/1985, (Şevkânî, es-Seylül-cerrâr).

Şeybânî, Muhammed b. el-Hasan (6. 189/804), el-Câmius-sağir (en-Nâ- fiwl-kebir şerhiyle beraber: Abdulhay el-Leknevi), İdâratül-Kur'an ve'l-Ulûmü'l-İslamiyye, Pakistan 1411/1990, (Şeybânî, el-Câmi'u5- sağir).

Şeybânî, Muhammed b. el-Hasan (6. 189/804), Kitâbu'l-Âsâr, I-11, (Thk.: Ahmed İsa el-Misarâvi), Dâru5s-Selâm, Kâhire/İskenderiye 1427/2006, (Şeybânî, Âsâr).

Şeyhizâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman (Dâmad Efendi) (6. 1078/1677), Mecmaw'l-enhur, Tahrir: Halil İmran el-Mansur, I- IV, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan 1419/1998, (Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur).

Şirâzi, Ebü İshâk Cemâlüddin İbrâhim b. Ali b. Yûsuf eş-Şirâzi (6. 476/1083), el-Mühezzeb fi fikhi'l-İmami's-Şâfiî, LI, Dâru'l-Kütü- bi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, (Şirâzi, el-Mühezzeb).

Şirbini, Şemsüddin Muhammed b. el-Hatib (6. 977/1569), Muğnil-muh- tâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc, I-IV, Thk.: Muhammed Halil Aytânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1418/1997, (Şirbini, Muğni'l-muhtâc).

Şürûbülâli, Ebu'l-İhlas Hasan b. Ammâr b. Ali el-Vefâi el-Mısri (6. 1069/1659), Merâkrî-felâh bi imdâdill-Fettâh, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiy- ye, Beyrut 2004, (Şürûbülâli, Merâkrî"-felâh).

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (6. 360/971), el-Mu'cemü'l-kebir, Thk.: Hamdi Abdülmecid es-Silefi, I-XXV, Mek- tebetü İbn Teymiye, Kâhire, ts., (Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir).

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (6. 360/971), el-Mu'cemü'l-evsat, Thk.: Târik b. Ivazullah b. Muhammed - Abdul- muhsin b. İbrahim el-Huseyni, I-IX, Dâru'l-Harameyn, Kâhire, ts., (Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat).

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (6. 360/971), er-Rav- du'dâni ilal-Mu'cemis-Sağir, Thk.: Muhammed Şekür Mahmûd el- Hâc Emir, I-II, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut, ts., (Taberânî, el-Mu'ce- müs-Sağir).

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (6. 360/971), Kitâbü'd-Du'â, Thk.: Mustafa Abdulkâdir Ata, Dâru'l-kütübü'l-ilmiy- ye, Beyrut 1993, (Taberânî, ed-Du'â).

Taberi, Ebü Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmüli el-Bağdâdi (6. 310/923), Câmiu'l-Beyân 'an Te'vili âyi'l-Kurân, Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Hicr, yy., ts., (Taberi, Câmi'u'l-beyân).

Tahâvi, Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed (6. 321/933), Ahkâmu'l-Kur'an, LI, Thk. Sadettin Önal, İSAM, İstanbul 1998, (Tahâvi, Ahkâ- mu'l-Kur'an).

Tahâvi, Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed (6. 321/933), Şerhu Me'âni'l-""âsâr, HIV, Thk.: Muhammed Zühri en-Neccâr, Beyrut 1979, (Tahâvi, Şerhu Me'âni'l-âsâr).

Tahtâvi, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil ed-Dükâti (6. 1231/1816), Hâşi- yetü'l-Tahtâvi alâ Merâkrî-felâh Şerhu Nûri'l-âizâh, Dâru'l-Kütübü'l- İl- miyye, Beyrut 1997, (Tahtâvi, Hâşiyeye).

Tecrid Tercemesi, bkz. Babanzâde.

Tehânevi, Zafer Ahmed el-Osmâni et-Tehânevi (6. 1974), İÜlâüSs-Sünen, I-XX, Dâru'l-fikir, Beyrut 2001, (Tehânevi, İllâüS-sünen).

Tirmizi, Ebü İshâ Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezid) et-Tirmizi (6. 279/892), es-Sünen (el-Câmiu5-Sahih), IV, Thk.: Ahmed Muhammed Şakir, Halebi, Mısır 1978, (Tirmizi).

Uleyş, Muhammed, Şerhu Minahi"-Celil alâ Muhtasarı Halil (6. 1299/1882), IX, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, (ÜUleyş, Şerhu minah).

Yaşayan Dünya Dinleri, ed. Şinasi Gündüz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın- ları, Ankara 2007, (Yaşayan Dünya Dinleri).

Zekeriyâ el-Ensâri, Zekeriyâ b. Muhammed (6. 926/1520), Esne'l-metâ- lib fi Şerhi Ravdi'-talib, I- IV, Dâru'l-Kitabi"-İslami, yy., ts., (Zekeriyâ el-Ensâri, Esne'l-metâlib).

el-Gureru'l-behiyye fi Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye, Matbaatü'l-Meyme- niyye, İl, yy. ts.

Zeydân, Abdülkerim (6. 2013), el-Medhal li Dirâseti's-Şeriatü'l-İslamiyye, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1999, (Zeydân, el-Medhal).

Zeylai, Cemâluddin Ebü Muhammed Abdullah b. Yüsuf (6. 7/62/1361), Nasbu'r-râye li Ehâdisi'l-Hidâye, I-V Müessesetü'r-Reyyân, Cidde 1997, (Zeylai, Nasbu'r-râye).
Zeylai, Fahreddin Osmân b. Ali b. Mihcen (6. 7/43/1343), Tebyinü'l-hakâik Şerhu Kenzi'd-dekâik, I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İslami, Kahire 1314/1898, (Zeylai, Tebyin).
Zühayli, Vehbe, el-Fıkhü'l-İslami ve Edilletüh, I-VMI, Daru'l-Fikr, Dımeşk 1405/1985, (Zühayli, el-Fıkhü'l-İslami).